pregled zgodovine nob v sloveniji

metod mikuž

ZALOŽBA

METOD MIKUŽ

PREGLED ZGODOVINE NARODNOOSVOBODILNE BORBE V SLOVENIJI

II. KNJIGA

CANKARJEVA ZALOŽBA
V LJUBLJANI 1961

SOCIALISTIČNA REPUBLIKA SLOVENIJA
INŠTITUT ZA ZGODOVINO DELAVSKEGA GIBANJA

N / 4. 1. 1962 / 7

I

PRVO OSVOBOJENO OZEMLJE V LJUBLJANSKI POKRAJINI

Nastajanje osvobojenega ozemlja

Rekli smo, da je šel Robottijev ofenzivni pomladanski načrt »Primavera« v nekem pogledu na roke 3. grupi odredov. Seveda ne absolutno. Brez spretnega partizanskega ofenzivnega načrta, ki je — kot je zapisal major Ante Novak[1] — popolnoma zmedel Italijane, bi do osvobojenega ozemlja v Ljubljanski pokrajini še nekaj časa zelo verjetno ne prišlo. Tako se je začel dogajati tisti veliki »čudež«, da je v času, ko se je Hitler pripravljal na gigantski uvod v poznejšo stalingrajsko katastrofo, začel nastajati v osrčju Evrope kos svobodnega sveta, ki se je vztrajno širil in utrjeval ter dosegel po svoji vsestranski organiziranosti naravnost neverjetno revolucionarno razvojno stopnjo.

Kočevska

Major Ante Novak je zapisal, da so 30. aprila 1942 zvečer zagoreli na vseh gorah nad Kolpsko dolino na Kočevskem kresovi in da so 1. maja natanko ob 11^h dopoldne zažvižgale partizanske krogle na vse okupatorske postojanke. V štab 3. grupe v koči na Medvedjeku je pritekel kurir z listkom, na katerem je bilo napisano: »Osvobodili Brod na Kolpi, upostavili stik s hrvatskimi enotami. Kaj sedaj? Lokovšek.« Naprej je Ante napisal, da se je osvobojeno ozemlje širilo kot blisk in da je štab grupe takoj sporočil Glavnemu poveljstvu

slovenskih partizanskih čet: »Prvi kočevski bataljon je za praznik prvega maja podaril slovenskemu narodu prvo osvobojeno ozemlje«.

Prvi večji osvobojeni kraj v Kolpski dolini je bil Brod na Kolpi, kjer so imeli posadko hrvaški domobranci, žandarji in financarji. Vendar so postojanko razorožili le štirje partizani iz Kočevskega bataljona s pomočjo zelo dobro organizirane Narodne zaščite v noči od 30. aprila na 1. maj; naslednjega dne pa so Brod z zajetimi hrvaškimi vojaki NDH zasedli hrvaški partizani.[2]

Kočevski bataljon je 10. maja zasedel Kočevsko Reko in ko so Italijani šele čez dober teden znova zasedli Brod, je bilo na Kočevskem toliko osvobojenega ozemlja, da so Italijani držali samo še Kočevje, Brod na Kolpi, Banjo loko, Ribnico in Stari trg ob Kolpi. Tega je poskušal osvoboditi Kočevski bataljon 12. maja, a se mu ni posrečilo.[3]

V poročilu Kočevskega bataljona (2. bataljona Notranjskega odreda) je poudarjeno, da so 1. maja prevzele partizanske enote oblast na osvobojenem ozemlju, in to ob nepopisnem veselju in navdušenju prebivalcev, in da se je takoj nato začela na osvobojenem ozemlju velika dejavnost.[4] Italijani so že 5. maja začeli z letali bombardirati partizanske položaje, poskušali pa so tudi že vdirati na osvobojeno ozemlje. A te poskuse so drago plačali. Tako je zaseda Kočevskega bataljona 6. maja temeljito potolkla močno italijansko enoto v Peklu pri Rajndolu;[5] brez boja pa so Italijani zapustili Kočevsko Reko, kjer so partizani naslednjega dne imeli velik miting in razložili ljudem velik pomen osvobojenega ozemlja.

V posebni odredbi je štab 3. grupe pohvalil poveljstvo Notranjskega odreda in njegov 2. bataljon, posebno pa še komandirja bojne patrole Lojka in komandirja zasede na Stružnici Janka. Znova pa je opozoril na Splošna navodila za osvoboditev in obrambo osvobojenega ozemlja, ki jih je izdalo Glavno poveljstvo 9. maja, in to po navodilih Vrhovnega štaba NOV in POJ. Po teh navodilih je bil takratni splošni strateški cilj »postopna osvoboditev slovenskega ozemlja izpod okupatorjevega jarma«, za kar pa je bila potrebna nenehna

partizanska ofenziva, ki je silila okupatorja v defenzivo, dalje neposredna priprava na to ofenzivo in nenehni napadi na manj utrjene italijanske postojanke, ki so jih začenjali Italijani izpraznjevati in koncentrirati svojo vojsko v večje postojanke. Glede obrambe tega osvobojenega ozemlja pa so Navodila poudarjala, da osvobojenega ozemlja ne gre braniti za vsako ceno. Glavno obrambno sredstvo je le nenehna napadalnost partizanskih enot, in to izven osvobojenega ozemlja; možna je bila tudi neposredna obramba, a ta je morala biti dosledno partizanska.[6]

Tako je štab 3. grupe naročil 2. bataljonu, naj brani osvobojeno ozemlje na južnem Kočevskem tako, da povečuje napadalnost na svojem lastnem področju. Zato naj stalno ruši in zasekava ceste in železnice, postavlja zasede, napada utrjene okupatorjeve postojanke, strelja na večje garnizije, na vlake itd. Skratka, zapuščati je treba začeti visoke hribe in se spuščati v doline.[7]

Pod nenehnim partizanskim pritiskom so Italijani 15. maja zapustili Mozelj[8] in osvobojeno ozemlje se je raztegnilo do in preko Kočevskega Roga, kjer so ozemlje čistile tudi enote Dolenjskega odreda. V poročilu 3. grupe odredov je rečeno, da je 2. bataljon Dolenjskega odreda v tem času nenehno napadal Kočevje in Ribnico, medtem ko je Kočevski bataljon pritiskal na Brod na Kolpi, na Osilnico, Prezid, Bloke in železnico Kočevje—Ljubljana.[9]

Notranjska

Prvi bataljon Notranjskega odreda je bil v začetku maja s Proletersko udarno četo na obširnem področju med Glažuto in Grčaricami ter tja do Kožljeka in Vinjega vrha nad Borovnico in Polhograjskimi Dolomiti. Od tod se je bataljon spuščal na vse strani in celo globoko na Ljubljansko barje. Že 22. aprila se je od bataljona ločila četa, iz katere je nastal nov, nekoliko kasneje imenovani Zidanškov bataljon, ki je narastel v štiri čete in še Letečo skupino. Zadrževal se je nad Prezidom in Čabrom.

Oba bataljona sta imela velike zasluge za nastanek osvobojenega ozemlja na Notranjskem. Zidanškov ba-

taljon je že v začetku maja obvladal obširno področje okrog Loškega potoka; zato je lahko tudi ukazal lesnemu trgovcu v Loškem potoku, naj takoj ustavi žago in vsako lesno trgovino. Ker je bil priliv v partizane vse večji, sta se v taborišču 3. čete 1. bataljona 7. maja formirali še dve četi, Preserška in Vrhniška.[10] Prav tega dne je četa Zidanškovega bataljona pobila v zasedi pri Grahovem pri Cerknici več Italijanov, ostale čete pa so napadale karabinjersko postajo v Loškem potoku in jo po dveh dneh tudi zavzele ter tudi močno potolkle Italijane pri koti 930.[11]

Notranjski odred je do 10. maja tako narasel, da je imel okrog 1600 borcev. Tako je iz 1. bataljona nastal še en (četrti) bataljon, na Kočevskem je bil 2. bataljon, v Loški dolini Zidanškov bataljon in v Dolomitih 4. bataljon. Do hudega spopada z Italijani je prišlo 11. maja pri Martinjaku pri Cerknici,[12] Zidanškov bataljon pa je vedno bolj oklepal Stari trg pri Ložu, ki so ga Italijani izpraznili 11. maja.

Tako je Zidanškov bataljon 12. maja osvobodil Stari trg, v obrambo tega kraja pa nadaljeval s številnimi akcijami proti Čabru, Prezidu, Cerknici, Rakeku in Blokam.[13] V osvobojeni Loški dolini je bataljon takoj mobiliziral moške od 17. do 20. leta in štab je izdal 13. in 14. maja troje izredno zanimivih naredb. V 1. naredbi je poudaril, da so slovenske partizanske čete že leto dni v hudih bojih in so zadnje dni dosegle prve velike uspehe. Zato je dolžnost slehernega Slovenca osvobojenega ozemlja, napeti vse sile, da bodo osvobojeni še ostali predeli slovenske zemlje.[14]

Večja in še pomembnejša pa je bila 2. naredba. V 1. členu je rečeno, da prevzema oblast na osvobojenem ozemlju štab bataljona, v 2. členu so odpravljene vse naredbe, razglasi in zakoni italijanskih oblasti, v 3. členu so navodila, kako naj se ravna prebivalstvo ob sovražnem zračnem napadu, 4. člen je mobiliziral vse za orožje sposobne moške, neoborožene prostovoljce pa v delavsko četo, 5. člen je naročal terenskim odborom OF pripravo skladišč za hrano, 6. pa ukazal brezpogojno oddajo orožja in drugega vojaškega materiala partizanskim enotam ali Narodni zaščiti.[15]

V tretji naredbi je bilo v 1. členu rečeno, da prve ure osvobojenja tega malega dela slovenskega naroda ne gre zapravljati z brezplodnim delom. Treba je začeti takoj graditi temelje novega življenja, ki naj sloni na pravičnosti in častnem ter prostovoljnem delu. Zato naj se vsi Slovenci, ki so prve trenutke svobode pozabili na svoje dolžnosti in delo, takoj zopet oprimejo svojega dela in naj delajo še pridneje kot doslej. Pošten Slovenec ne sme misliti samo nase, na svojo družino, na njive in travnike, temveč tudi na družine tistih tovarišev, ki so zapustili svojce in se sedaj bojujejo v partizanskih vrstah za svobodo in za srečnejšo in boljšo bodočnost svojega naroda. Tiste, ki si v tem trenutku niso v svesti lastnih dolžnosti do skupnosti in nočejo delati, bodo naše patrole aretirale in pripeljale pred partizansko ljudsko sodišče. 2. člen prepoveduje vsako prekomerno točenje alkoholnih pijač. Gostilničarjem ali privatnikom, ki bi opijali nezavedne in neodgovorne ljudi, bodo patrole pijačo odvzele in uničile vse zaloge. Po 3. členu naredbe se kaznuje s smrtno kaznijo vsako nasilje, rop, tatvina in ogrožanje slehernega prebivalca osvobojenega ozemlja; s smrtno kaznijo bo kaznovan vsak, ki bi neopravičeno pobiral denar, živež in druge potrebščine za partizane. Odredba opozarja, da je huda kazen potrebna zaradi »antipartizanskih elementov ali belogardistov«. Po 4. členu bodo prevzeli na osvobojenem ozemlju upravno oblast terenski odbori OF, po 5. členu naj vlagajo ljudje prošnje, pritožbe in različna vprašanja na štab bataljona Miloša Zidanška preko svojih terenskih odborov OF. Po 6. členu naj Narodna zaščita in terenski odbori OF takoj vzpostavijo stalno in zaupno službo kurirjev za vzdrževanje stalne zveze s štabom bataljona.[16]

Ta zanimiva loška republika je trajala tri dni, nato so Italijani 16. maja znova zasedli Stari trg.[17] Ta, čeprav kratkotrajni dogodek je neverjetno razburil Italijane. Še večje presenečenje pa je začel pripravljati Italijanom Šercerjev bataljon (1. bataljon Notranjskega odreda), ki se je začel vedno bolj smelo spuščati v dolino, tako rekoč pred vrata same Ljubljane, kjer je bil takrat sedež italijanskega visokega komisarja in štaba XI. italijanskega armijskega korpusa. V operacijskem

dnevniku bataljona je zapisano, da je prva četa tega bataljona 15. maja zajela v Želimljah 8 italijanskih finančarjev z Iga, ob štirih popoldne pa napadla karabinjersko postajo na Igu in se ponoči zaradi vdora sovražnih tankov zopet umaknila.[18] Operacijski dnevnik 4. čete 5. bataljona Notranjskega odreda opisuje napad na Ig podrobnejše in pravi, da sta se obe četi (1. četa 1. bataljona in 4. četa 5. bataljona) komaj rešili z Iga, kajti postojanka ju je sprejela s hudim ognjem in bombami. Obe četi sta se nato umaknili na Golo.[19]

Ker so 16. maja karabinjerji zaradi nenehnega partizanskega pritiska zbežali z Iga, je 17. maja zasedla Ig 1. četa Šercerjevega bataljona. Zalet bataljona in njegovih čet je bil tako močan, da so bile v hipu zasedene vse vasi pod Krimom in daleč po Ljubljanskem barju. Bataljon je narastel na preko 450 borcev in zato je bila formirana tudi nova četa.[20] V zavarovanje osvobojenega Iga so bili takoj porušeni vsi mostovi na Barju, bataljon Narodne zaščite je zasedel Pijavo gorico in postavljene so bile tri zasede: ena na cesti proti Škofljici, na Ižanski cesti in pri pokopališču. Takoj se je pričela velika mobilizacija, sklicani so bili sestanki in mitingi. Za obrambo osvobojenega ozemlja na Rakitniški planoti pa je naročil štab bataljona 3. četi, naj čimprej likvidira italijansko protiletalsko zaščito na Trebelniku nad Borovnico, naj ves čas vznemirja bližnje postojanke in ruši komunikacije vseh vrst.[21] Prav tako je štab bataljona zahteval nenehne akcije tudi ostalih dveh čet na področju Rakeka in Logatca.[22]

Osvoboditev Iga, vasi pod Krimom in daleč po Barju je bil vsekakor zelo velik dogodek. Dne 19. maja je bila na Igu svečana zaprisega novih partizanov.

Igu so se tipaje in s hudimi boji približevali Italijani, a so se po nekaj salvah urno umaknili v Ljubljano. Italijani so prodirali po cesti od Škofljice, kjer jih je pri mostu čez Želimeljščico pričakala partizanska četa in je prišlo do bojev, ki so trajali dve uri. Popoldne 19. maja so Italijani obstreljevali Ig tudi s topovi.[23] Kljub vsemu je izdal štab bataljona še istega dne izredno zanimiv razglas, ki ima razen uvoda 20 členov. V uvodu pravi proglas, da predstavljata na osvoboje-

nem ozemlju edino oblast OF in partizansko poveljstvo. Zato so odpravljene vse okupatorske naredbe, ukazi in odloki. Nadaljnje določbe v proglasu so: 1. Partizanski vojski je treba takoj oddati vse orožje. 2. Če bi napadel okupator, je treba brezpogojno ubogati vsa navodila partizanskih poveljstev. 3. Ukazana je stroga zatemnitev. 4. Osebe, ki bi širile alarmantne vesti in izpodkopavale moralo prebivalstva na osvobojenem ozemlju, je treba takoj prijeti ali pa jih naznaniti najbližji partizanski enoti. 5. Zaradi nevarnosti špijonaže je prepovedan odhod z osvobojenega ozemlja, prav tako je prepovedano potovanje iz kraja v kraj na osvobojenem ozemlju. Le v izjemnih primerih daje dovolilnice štab bataljona ali njegovi poverjeniki. 6. Mobilizacija v partizansko vojsko je prostovoljna. V partizansko vojsko se sprejemajo tudi žene, ki se bodo zaposlile kot kurirke, kuharice, bolničarke in podobno. Po želji se lahko uvrstijo hrabre in odločne žene tudi med borce. 7. Z osvobojenega ozemlja je prepovedan vsak izvoz živil in živine, zaželen pa je uvoz. 8. Po potrebi partizanska komanda lahko rekvirira hrano, živino itd. V poštev pridejo le imovitejši sloji, ki dobijo za rekvirirane predmete reverz, na podlagi katerega bo blago po potrebi vrnjeno ali pa bo plačana odškodnina. 9. Zaradi pravične razdelitve živil bodo organi OF zaplenili vse prekomerne zaloge. 10. Vse uradništvo mora do nadaljnjega ostati na svojih mestih. 11. Šolski pouk je do nadaljnjega ukinjen. 12. Cerkev je ločena od državne oblasti in uvedena je svoboda izpovedovanja ver. Žalitev verskih čustev je kazniva. 13. Odslej so ženske v vseh pogledih enakopravne moškim. 14. Partizani se bojujejo za osvoboditev, enotnost in lepšo bodočnost slovenskega naroda. Zato je dolžno tudi civilno prebivalstvo pomagati jim pri slehernem koraku. 15. Občinske blagajne vzamejo pod kontrolo partizanska poveljstva in terenski odbori OF. Iz teh blagajn prejmejo občinski uslužbenci trimesečno plačo. 16. Iz občinskih aprovizacij se razdeli ljudem hrana za tri mesece. Reveži dobe obroke po znižani ceni oziroma brezplačno. 17. Tujcem, narodnim izdajalcem in petokolonašem se zapleni vsa imovina. 18. Vsako ropanje in tatvina se kaznuje s smrtjo. 19. Les sodi med

glavno bogastvo naše dežele. Da bo preprečena nesmiselna sečnja in uničevanje naših gozdov, bodo za sečnjo izdajana posebna dovoljenja. Dolžnost lokalnih organov OF je, da za to ustanovijo posebne komisije, ali pa določijo posebne strokovnjake. 20. Prebivalstvo naj na kraju samem sestavi komisijo, ki naj oceni in popiše škodo, ki jo je naredil okupator. — Na koncu razglasa je rečeno: »Vse gornje odredbe služijo zaščiti osnovnih interesov in najnovejših pridobitev slovenskega ljudstva. Prestopki bodo kaznovani po odloku SNOO o zaščiti slovenskega naroda in njegovega gibanja za združitev in osvoboditev, po partizanskem zakonu in po posebnem postopku, ki bo določen od primera do primera.«[24] Še v posebnem proglasu pa je rečeno, da je s tem, ko so bile okupatorske sile pregnane in ko je vkorakala narodna partizanska vojska, prešla oblast na osvobojenem ozemlju v roke slovenskega naroda. »V posameznih krajih prevzame oblast terenski odbor dotičnega kraja in partizanska komanda.«[25]

Razumljivo je, da je osvoboditev Iga in vasi po Barju silno navdušila borce. Daki piše, da so borci vpili, da se morajo spustiti naprej proti Ljubljani, in so kar lezli naprej, eni na kolesih s puškami v rokah, drugi pa na vozovih z mitraljezi.[26] Dne 19. maja je bil Ig z okoliškimi vasmi svoboden že tretji dan in Italijani so bili ustavljeni in pregnani na cesti Škofljica—Ig. Po tem porazu so postali Italijani previdnejši. Zato so skoraj ves 20. maj tolkli proti Igu s težkimi topovi z Ljubljanskega gradu in poskušali pod zaščito teh topov popraviti most čez Iščico (pokriti most blizu šole na Barju), pri čemer pa so jih partizanske enote hudo ovirale. Ta dan so bili hudi, več kot tri ure trajajoči boji najbliže pri Ljubljani: partizanske krogle so žvižgale in švigale po Dolenjski in Karlovši cesti, po Krakovem in Trnovem.

V noči na 21. maj so partizani močno napadli železniško postajo Škofljico in vrsto italijanskih straž ob progi Šmarje—Škofljica.[27] Podnevi 21. maja je bilo relativno mirno. Vse tri partizanske zasede pred Igom so ostale na svojih mestih in na Igu je bilo zapriseženih 50 novincev ter vključenih v partizanske enote. Do malih prask je prišlo le pri Podpeči in Borovnici.

Ni pa tega dne počival general Robotti, ki ni mogel pozabiti sramote prejšnjih dni. Tega dne je sestavil posebno operativno skupino za napad proti Igu in ji naročil: »Pregnati partizane z njihovih položajev, da se zopet dvigne in okrepi naš prestiž in ugled, in zadati jim kar največ žrtev.«[28] Skupino, ki ji je poveljeval podpolkovnik Carignani, so sestavljali: maneverski bataljon, četa minometov 45, četa minometov 81 iz 2. polka divizije Granatieri, četa minometov 81 iz XXI. bataljona minometov, dva voda tankov M in dva topniška voda 75/18 in ves 13. artilerijski polk. General Robotti je določil skupini tole smer napredovanja: Ljubljana—most pri koti 289 čez Iščico—križišče pri koti 290—Studenec—Ig (torej po Ižanski cesti). Na razpotju pri koti 290 se je ločila od glavnine pobočnica, ki je prodirala preko Iške Loke v Staje in do kote 320.[29]

Italijani so začeli prodirati iz Ljubljane zgodaj zjutraj in ob pol šestih zjutraj je bil že alarm na osvobojenem ozemlju pod Krimom. Ob šestih zjutraj je prva četa Šercerjevega bataljona zavzela položaje Iška Loka—Brest—Podkraj, da bi preprečila morebitno prodiranje od Podpeči, 5. in Udarna četa pa sta zavzeli položaje med Igom in Želimljami.

Italijanska glavnina je prodirala dosti hitro po Ižanski cesti ob podpori topništva z Ljubljanskega gradu, Škofljice in Lavrice. Kljub junaškemu zadržanju partizanov — boji so trajali na vsej fronti preko pet ur — je bilo zaradi močnega prodora tankov in obkoljevalnih manevrov pehote že okoli poldneva jasno, da bo treba Ig izprazniti. Tako je bilo ob pol treh popoldne ukazano zapustiti Ig in nič ni zaleglo, da je med tem časom Želimeljska četa pričela napadati Škofljico. 5. in Udarna četa sta se že morali prebijati skozi obroče proti Mokrcu. Tako so Italijani 22. maja ob šestih zvečer zasedli Ig. Tanki so prodrli do vasi že nekoliko prej, a so jih partizanske enote držale še dolgo odrezane od pehote.[30] Po partizanskih virih so znašale partizanske žrtve tega dne 2 mrtva in 4 ranjene. Šercerjev bataljon je imel v tem času že nad 1200 borcev in po umiku z Barja je bila izvedena reorganizacija, ko je bil iz vseh enot ustanovljen Krimski odred.[31]

Glavno poveljstvo je poročalo Vrhovnemu štabu NOV in POS 7. junija o končni fazi italijanskega napada na Ig. V poročilu je rečeno, da so Italijani pritiskali na Ig s črte Podkraj—Tomišelj—Brest—Matena—Iška Loka—Ig—Kremenica. Napad so izvedli s težkimi topovi, tanki, letali in z okrog 5000 pešci. Naše čete so se v bojih, ki so trajali pet ur, zaradi slabega terena polagoma umikale. To je bil doslej največji boj slovenskih partizanov v Ljubljanski pokrajini. V poročilu je rečeno, da so se v teh zadnjih bojih oddaljili od partizanske taktike in se spustili v večdnevne frontalne boje.[32] Ko je Kardelj analiziral 22. maja Titu položaj v Ljubljanski pokrajini, je na začetku poudaril, da je naglica razvoja splošne vstaje v Ljubljanski pokrajini »iznenadila okupatorje, a treba je priznati, nekoliko tudi nas same«.[33]

Dne 23. maja je bil formiran še 5. bataljon Notranjskega odreda in izvedena koncentracija čet nad Iško in na Gornjem Igu. Prav v tem času je ukazal namestnik komandanta Glavnega poveljstva štabu Notranjskega odreda, naj se Šercerjev bataljon ne premika na severno mejo Ljubljanske pokrajine in da so naloge Notranjskega odreda naslednje: Prvič, da 1. bataljon brezpogojno poruši na več krajih kočevsko progo in vse ceste, ki vodijo iz Ribniške doline proti Ljubljani; drugič, da naj 3. bataljon pritiska v smeri Sodražica—Ribnica. Postojanko v Sodražici, ki ima okoli 60 ljudi, je treba nenadoma obkoliti, jo izolirati od Ribnice, Loža, Starega trga in Blok in jo prisiliti h kapitulaciji; tretjič, 2. bataljon, ki se je zadnje čase omejil preveč le na notranjo obrambo in upravljanje osvobojenega ozemlja, naj pošlje vsaj eno četo na področje Grčarice—Gotenica, o čemer naj takoj obvesti Glavno poveljstvo. Naloga te čete je, vznemirjati z ognjem garnizijo v Ribnici; četrtič, 2. bataljon naj uniči Italijansko postojanko na Fridrihštajnu, do nadaljnjega pa naj preneha obstreljevati garnizijo v Kočevju.[34]

Dne 24. maja je 1. četa 1. bataljona demonstrativno napadla Ig,[35] naslednjega dne pa je Zidanškov bataljon ukazal vsem trgovcem v občini Loški potok, razdeliti ljudem vso aprovizacijo.[36] V noči na 27. maj so deli tega bataljona napadli postojanko v Čušperku in

porušili progo,[37] že dan prej pa so enote Notranjskega odreda napadle postojanko v Podpeči pri Preserju.[38]

Dne 26. maja se je 4. četa 5. bataljona, ki se je 24. maja znova reorganizirala, premaknila proti Slemenom, da bi od tod pritiskala proti Sodražici. Ta dan je prišla četa na Marolče, 27. maja pa k Sv. Gregorju, od koder so bile razposlane patrole na vse strani. Popoldne je bil velik miting, zvečer pa se je četa premaknila na Pugled. Italijani so Sodražico zapustili 28. maja in še istega dne popoldne je ta četa vkorakala v vas in takoj poslala zasede v Zamostec, na Boncar in Vagovko ter stalno patrolo po Sv. Gregorju.[39]

Nekako v tem času je bil iz najboljših borcev 5. bataljona ustanovljen tudi 1. proletarski bataljon Toneta Tomšiča.[40] Zanimiv je razglas, ki sta ga objavila 29. maja komandir in komisar 4. čete »Vsem tovarišem v Sodražici in okolici«. V razglasu je na začetku rečeno, da so boji za svobodo »dosegli svoj višek in nismo daleč od trenutka, ko bo zasijalo sonce svobode, miru in pravičnosti. V naših vrstah, ki se večajo z dneva v dan, so tovariši iz vse naše lepe Slovenije, le vaša dolina še ni dala zadovoljivega števila borcev. Vsi vi, ki ste še doma, ali ste res vsi nesposobni za orožje? Ali vas nič ne peče, da drugi krvavimo v bojih za svobodo in pravico, vi pa doma poležavate in spite? Morda si mislite, kar naj se tolčejo, bomo že potem skupaj uživali svobodo? Pa se motite! Le tisti, ki seje, bo tudi žel! Premislite malo in kdor ima le še kaj slovenskega čuta, se bo prostovoljno odzval našemu vabilu. Vabimo vas, tovariši, v naše vrste, v narodno slovensko vojsko, in to vse, ki ste sposobni za orožje. Kdor pa ima orožje, pa noče stopiti v naše vrste, naj da orožje tovarišem, ki se hočejo boriti. Kdor tega ne bo storil, je slovenski izdajalec in bo kot tak tudi sojen.«[41] Toda tudi te besede niso zalegle in odziv v partizane je bil izredno slab, zlasti s Slemenov.

Dne 29. maja je praznoval Zidanškov bataljon mesec dni obstoja. Ob tej priliki je bilo v dnevnik zapisano, da je bataljon doslej pobil 292 sovražnikov in osvobodil okoli 10.000 Slovencev; najbolj je bila pohvaljena njegova 1. (Rakovška) četa.

Tudi tod je že zelo zgodaj začelo nastajati osvobojeno ozemlje. Iz dveh člankov Slavka Kastelica in Ivana-Žana Moreta je razvidno,[42] da sta imela glavni delež pri bojih za osvobojeno ozemlje 2. dolenjski bataljon (Krški ali Zapadno Dolenjski bataljon), ki se je kmalu s štabom naselil v gradu Klevevž, in 5. bataljon slovenskih partizanskih čet, ki se je držal nad Podstenicami in na Topli rebri na Kočevskem Rogu. Na Dolenjskem je začelo nastajati osvobojeno ozemlje že ob koncu aprila 1942, in to v trikotu Šentjernej—Novo mesto—Mokronog. Jasno je, da se je od tod širilo osvobojeno ozemlje naprej in prišlo je do tega, da je bilo na Dolenjskem osvobojeno vse, razen večjih krajev, kot Novo mesto, Trebnje, Mokronog itd. Upoštevati je treba tudi aktivnost Gorjanškega bataljona, ki je s svojimi tremi četami uspešno blokiral Kostanjevico, Šentjernej in druge večje kraje.[43]

Štab 3. grupe odredov je izvedel reorganizacijo dolenjskih partizanskih sil 3. maja. Imenoval je štab Dolenjskega odreda in določil, da sodijo v Dolenjski odred naslednji štirje bataljoni: 1. bataljon v trebanjskem rajonu, 2. v mokronoškem rajonu, 3. v topliškem rajonu in 4. na področju Gorjancev in Bele Krajine. Imenovani so bili tudi štabi bataljonov, štabu 4. bataljona pa je bilo še posebej naročeno, naj prevzame skrb za ustanovitev novega belokranjskega bataljona.[44]

Na seji fašističnih funkcionarjev 21. maja v Ljubljani je bila o Dolenjski podana naslednja podoba: Novo mesto so partizani obkolili, Šentjernej je izoliran, Mirna je popolnoma v partizanskih rokah, med Stično in Zagradcem pa so partizani štiri kilometre od postaje napravili svoj mejni blok. Čeprav je bilo v Kočevju najmanj 3000 vojakov, je »vsa okolica v rokah partizanov in ceste blokirane. Vojaki si ne upajo nikamor iz Kočevja«.[45] Kostanjevico in Šentjernej je Gorjanški bataljon prvič napadel 21. maja, 22. maja pa je napadel italijansko-nemško obmejno komisijo na cesti med Novim mestom in Kostanjevico pri Dobravici, kjer so imeli Italijani dva mrtva in štiri ranjene.[46] Dne 23. maja je sporočil poverjenik PNF, da je Šentjernej

obkoljen, ceste, telegrafski in telefonski vodi so porušeni. Kostanjevica je bila popolnoma odrezana od ostalega sveta skoraj mesec dni.[47]

Zaradi uničenja gradu Hmeljnik je izdal štab divizije Isonzo 23. maja dnevno povelje za napad na sektor Mačkovec—Kronovo—Trebelno—Zabukovje—Karteljevo. Določene so bile precejšnje sile: 1. in 2. bataljon 24. pešpolka divizije, bataljon A in B, bataljon črnih srajc, oddelek mitraljezov, oddelek tankov M in oddelek minometalcev 81.[48]

Dne 23. maja je 2. bataljon Dolenjskega odreda pregnal karabinjerje iz Škocjana in takoj prevzel oblast v tem kraju.[49] Dne 24. maja je bila osvobojena Šmarjeta,[50] 26. maja pa so se umaknili karabinjerji iz Črmošnjic.[51]

Na Kočevskem, Notranjskem in Dolenjskem so torej nastajali veliki kompleksi strnjenega osvobojenega ozemlja, ki je doseglo največji obseg že meseca maja. Moremo torej reči, da je osvobojeno ozemlje v Ljubljanski pokrajini v teh krajih še po likvidaciji Ižanske republike obsegalo ves svet od Kolpe do vzhodnih obronkov Ljubljanskega barja in od nemško-italijanske demarkacijske črte do bivše jugoslovansko-italijanske meje, izvzemši komunikacij, ob katerih so imeli Italijani zelo močne postojanke.

Polhograjski Dolomiti

Do osvobojenega ozemlja kot v ostalih predelih — da bi se tod razvijala ljudska oblast — v tem predelu ni prišlo. Vsekakor so bili tudi tod veliki predeli, ozemlja, ki so jih partizani kontrolirali ali na pol osvobodili, kjer je razen partizanskih enot, ki so sodile v sestav Notranjskega odreda, zelo uspešno delovala in se razvijala Narodna zaščita. Na tem ozemlju je prišlo 7. maja do velikih bojev, ki so se razvijali kot malo kasneje na Ižanski cesti v neposredni bližini Ljubljane. Te boje oziroma njihove posledice zelo zanimivo opisuje italijanski obveščevalni oficir De Filippis.[52] De Filippis pravi, da se italijanske motorizirane sile v teh bojih niso izkazale tako kot bi se morale in so bile vse premalo mobilne. Dalje se je izkazalo, da je divizija Gra-

natieri di Sardegna nesposobna za vojskovanje, kot ga zahteva partizanska taktika in teren sam. Ti grenadirji so, kadar napadajo v skupinah, že junaki, če gre pa za partizanski način vojskovanja, ne morejo prenašati dolgih in napornih maršev. Prav bi bilo, da bi se za boje s partizani italijanski vojaki dobro oborožili, da bi bili ti boji le podnevi in da ne bi bili pretežki. Grenadirji so sploh preveč zaposleni in jih uporabljajo povsod. Oficirji premalo skrbijo za svoje vojake, disciplina ni najboljša in vera ter zaupanje vojakov v oficirje sta padla. Položaj je torej dosti kritičen in ni upanja, da bi se izboljšal.

Dne 6. maja je bilo sporočeno štabu divizije Granatieri, da se je pojavilo večje število partizanov na Ključu med Brezjem in Horjulom (Škodlar). Tako je bil narejen načrt za napad, ki naj bi ga pod vodstvom polkovnika Tomaža Latinija, komandanta 2. pešpolka divizije, izvedle naslednje sile: a) mobilna grupa 2. polka divizije Granatieri, vod mitraljezov, baterija topništva 65/17 in vod minometov 81; b) manevrski oddelek 2. bataljona 1. polka divizije, četa in vod strelcev ter vod mitraljezov; c) 1. bataljon 22. sektorja graničarjev. Dne 7. maja se je ob petih zjutraj začela hajka. Ob tri četrt na šest je prodrl mobilni oddelek 2. polka v kolonah proti Škodlarju in prišel ob pol sedmih zjutraj v stik s partizani. Po medsebojnem obstreljevanju so Italijani zasedli Škodlarja in nato se je hajka nadaljevala po vsem področju vse dopoldne. Popoldne je hajkala kolona polkovnika Latinija proti Dvoru, kolona podpolkovnika Polverosija pa proti Belici, kjer je potem počivala. Kolona Latini se je na Dvoru vkrcala na avtomobile in se počasi odpeljala nasproti veliki katastrofi. Na cesti Dvor—Dobrova pri Ljubljani je blizu vasi Hruševo padla v zasedo, ki jo je zelo spretno postavila Narodna zaščita iz bližnjih vasi, po številu morda nekaj nad 30 ljudi, oboroženih s trinajstimi puškami, z dvema mitraljezoma, enim puškomitraljezom in velikim številom starih jugoslovanskih defenzivnih bomb. Italijanske izgube so bile hude. Padel je komandant operacij polkovnik Latini in 32 drugih Italijanov, težko je bilo ranjenih 68, laže 14, trije pa so bili pogrešani. Poročilo štaba 2. polka divizije pravi, da je polkovnik Latini

krenil z Dvora z okrog 100 možmi še h koloni Polverosi, ki je bila takrat na koti 474, od katere pa so se 50 metrov stran zadrževali partizani. Zato je Latini začel koto obsipavati z minometi. Okrog petih popoldne so se partizani umaknili, ob šestih se je Latini vračal na Dvor, še prej pa je ukazal Polverosiju, naj doseže cesto Dvor—Dobrova. Nato je ukazal, naj se vsi prepeljejo z Dvora v Ljubljano z avtomobili.

Komaj se je začela kolona premikati z Dvora, je bila že napadena z mitraljeznim ognjem, ki pa je kmalu prenehal, in kolona je nadaljevala pot. Toda tri kilometre pred Dobrovo je bila znova napadena. Latini in podpolkovnik De Sarno sta hitro skočila iz avtomobila in Latini je še utegnil zaklicati »Viva i granatieri!«, nato pa je vso kolono dobesedno zasula toča granat.[53]

Še preden je general Robotti zvedel za to veliko katastrofo, je svetoval v posebni brzojavki štabu divizije grenadirjev, naj divizija nadaljuje s hajko naslednjega dne in prehajka vse področje med cestami Dobrova—Dvor—Horjul—Vrhnika—Ljubljana. Toda vtem je štab divizije že zvedel za poraz in je takoj naredil svoj ofenzivni načrt. V uvodu je rečeno, da je treba preprečiti vsako možnost napredovanja partizanske skupine proti Ljubljani, ki je na višinah severno in južno od ceste Dolenja vas—Dvor—Belica—Dobrova napadla kolono Latini, naj postavijo na višinah nad Dobrovo od severa proti jugu zaporo, od te pa naj se potem hajka razvije proti zahodu. Zato naj se: a) mobilna grupa 1. polka divizije Granatieri premakne iz Horjula in zasede črto Gradišče—Veliki vrh; b) ko je ta zapora narejena, postavi baterija 13. topniškega polka in oddelek minometalcev zaporo pri Dobrovi; c) nato začne drugi polk divizije Granatieri napadati koto 609, od koder prodira proti koti 474; č) 1. bataljon 22. sektorja graničarjev naredi zaporo pri Horjulu. K temu je treba dodati še skupino podpolkovnika Carignanija, ki je takoj po katastrofi zbral vse razpoložljive vojake 2. polka divizije (okrog 700 ljudi) in odšel na Dobrovo, kjer se je vkopal za obrambo.

Dne 8. maja zjutraj je mobilna grupa 1. polka divizije takoj zasedla Gradišče in Veliki vrh ter je s pomočjo baterije 13. artilerijskega polka zaprla do-

brovško sotesko. Ob pol osmih je 2. polk zasedel koto 609 in prišel do Zadele, medtem ko je kolona Polverosi ostala in se utrdila v Belici in hajkala okolico Belice. Šele popoldne se je Italijanom posrečilo pobrati na cesti svoje mrliče od prejšnjega dne, med njimi tudi polkovnika Latinija in 11 ranjencev. Kolona Carignani se je preko Veternika spojila s kolono Polverosi. Šele nazadnje se je Italijanom posrečilo izvleči iz usodne soteske tudi razbite avtomobile in vojaški material, s čemer je bila tudi ta hajka končana.[54]

O dogodku je pisalo Glavno poveljstvo tudi Vrhovnemu štabu. V poročilu je rečeno, da je bilo blizu italijansko-nemške meje mobilizacijsko taborišče za Gorenjsko, kjer sta bila 102 partizana, in bi skupina morala oditi naprej čez dva dni. Italijani pa so jo opazili in napadli, toda Narodna zaščita je naše pravočasno opozorila in postavila Italijanom zasedo. Tako je prišlo do bojev, ki so trajali pet ur, po bojih pa so se vračajoči Italijani spopadli z zasedo Narodne zaščite.[55]

Videli smo že, kako so štabi bataljonov prevzemali administrativno oblast na osvobojenem ozemlju. Še posebej je treba omeniti, kako je tudi štab 3. grupe odredov izdajal vrsto naredb in odlokov, ki niso bili izrazito vojaškega značaja ter so posegali na področje civilne oblasti, ki se je spričo uspelih vojaških akcij in nastajanja osvobojenih in polosvobojenih ozemelj razvijala z veliko revolucionarno naglico.

Že 12. maja je opozoril štab 3. grupe vse gozdne in lesne delavce, delavce na cestah in železnicah, da je ukazal svojim enotam, naj povsod zapodijo vse delavce z njihovih delovnih mest in jim zaplenijo orodje. Od 10. maja dalje so imele partizanske čete ukaz, streljati na tovorne vlake in kamione, ki so prevažali surovine in drug material, ki je služil okupatorju.[56]

Iz srede maja je znan osnutek naredbe št. 9 štaba 3. grupe odredov, ki ima tri dele. V prvem delu (politično-upravni ukrepi) osnutka je najprej rečeno, da se odstavljajo na osvobojenem ozemlju vsi civilni funkcionarji prejšnjih režimov, začasno civilno upravo pa prevzamejo poveljstva partizanskih čet (tako kot sta to izvedla že Zidanškov bataljon v Loški dolini

in Šercerjev bataljon na Igu). Dalje pravi osnutek, da je treba v vseh osvobojenih krajih sklicevati javna zborovanja, kjer naj volijo terenske odbore OF in delegate za občinske konference OF; to tudi v krajih, kjer so odbori OF že obstajali doslej. Na občinskih konferencah OF naj volijo občinske odbore OF in delegate za okrožne konference OF, na katerih pa naj izvolijo okrožne odbore OF. Odbori OF na vseh stopnjah naj prevzamejo civilno oblast, to je tiste funkcije, ki so jih opravljali poprej občinski odbori, organi okrajnih glavarstev in davčne uprave. Zato naj upravljajo občinsko premoženje, organizirajo manjša javna dela gospodarskega pomena in pobirajo narodni davek; posebno skrb naj posvetijo vprašanju aprovizacije. Delo odborov OF naj se po prevzemu oblasti preusmeri odločno na vojne potrebe: na oskrbo čet s hrano in z obleko, na organizacijo pribežališč v gozdovih za prebivalce z zalogami hrane, na kontrolo nad zalogami manufakture, ki so važne za čete itd. Nova vojaška in civilna oblast naj takoj začne deliti zemljo, živi in mrtvi inventar razlaščencev (Emone, tujih veleposestnikov in sodelavcev okupatorjev). Uvesti je treba redno in splošno pobiranje narodnega davka, ki je po zakonodaji OF določen na 1—10% od dohodkov davčnega obvezanca. Za poravnavo davkov je treba sprejemati tudi živila in bone, glaseče se na okrogle vsote, ki jih naše čete izdajajo v denarni zadregi. Plačevanja davkov so oproščeni pogorelci, obubožanci zaradi fašističnega terorja in družine padlih partizanov ter zaščitnikov. Na osvobojeno ozemlje je treba sprejemati begunce z zasedenega ozemlja. Zanje je treba organizirati javne kuhinje, begunce pa zaposliti na javnih delih ali pri obdelovanju zapuščenih zemljišč. Na Kočevskem je treba z osvobojenega ozemlja pregnati vse še preostale Kočevarje, skupine ciganov pa vračati v domovinske občine.

Kočevarji, 600 let stara nemška narodna manjšina na Slovenskem, je doživela prvo leto okupacije svojo posebno usodo. Ker je bila Kočevska vključena v italijansko okupacijsko cono, je prišlo med Nemčijo in Italijo do dogovora, da se Kočevarji preselijo v nemški rajh. Nemci so izvedli preseljevanje na pre-

lomu leta 1941/42 in naselili Kočevarje v Zasavju, od koder so prej izselili Slovence. Nekaj Kočevarjev pa je ostalo na Kočevskem, a ker so se postavili na stran okupatorja (vohuni), jih je bilo treba nujno izgnati z osvobojenega ozemlja.

V drugem delu (gospodarski ukrepi) je rečeno, naj organizirajo odbori OF obdelovanje zapuščene kočevarske zemlje, kjer naj sadijo krompir, fižol, koruzo, peso, ajdo, sončnice itd. Prav tako naj organizirajo na zapuščenem kočevarskem ozemlju košnjo travnikov. Odbori OF naj pregledajo zaloge živil, izvedejo naj približno oceno privatnih zalog, bodočega pridelka ter mesečne potrebe prebivalstva in partizanov. Vse te ocene naj pošljejo štabu 3. grupe. Natanko je treba popisati živino, začeti načrtno spravljati dobro hranljiva živila in organizirati izdelovanje suhe hrane (salam, prepečenca, konserv itd.).

Med vojaškimi ukrepi zahteva osnutek temeljito izboljšanje obrambe osvobojenega ozemlja. Razdreti je treba vse ceste in postaviti na raznih krajih trojne globinske zasede. Pri vseh bataljonih je treba organizirati konjeniške čete, izpeljati čim popolnejšo obveščevalno službo, urediti je treba racionalno prehrano partizanskih enot, organizirati bolnišnice, vzpostaviti čim trdnejšo zvezo med civilno in vojaško oblastjo itd.[57]

Uredba sicer ni stopila v veljavo, ker je v tem času posegel v upravljanje osvobojenega ozemlja že sam Izvršni odbor OF (IOOF), ki je že 17. maja izdal enega od najpomembnejših odlokov za upravljanje osvobojenega ozemlja, o katerem bomo še posebej govorili. Zgornji osnutek uredbe je za zgodovino razvoja ljudske oblasti vsekakor pomemben, saj skuša uravnavati in kodificirati celo vrsto pravnih norm, ki so se z revolucionarno stihijo že razvijale na terenu.

Z naredbo št. 10 z dne 30. maja je štab 3. grupe uvedel v partizanske enote knjigovodstvo in arhiv, ki »ima tudi svoj zgodovinski pomen kot arhiv partizanskega pokreta«. Partizanske enote so pri nas uvajale knjigovodstvo že zelo zgodaj. Naredba skuša silno raznovrstno knjigovodstvo poenotiti. Vse partizanske

enote so morale odtlej dalje voditi dnevnike, smele so izdajati dovolilnice za gibanje partizanov itd.[58] Istega dne je izdal štab grupe še naredbi št. 11 in 12. Naredba št. 11 uvaja v partizanske enote zvezo, kajti čas »zahteva močno taktično, organizacijsko, informativno in politično povezanost«. Zato morajo poveljstva čet vzdrževati večkrat na dan zvezo s svojimi skupinami, z bataljonom enkrat na dan, bataljon z odredom vsak drugi dan, odredi z grupo pa dvakrat na teden. Zveza naj bo s kurirji, kurirsko štafeto itd.

Najbolje bi bilo, če bi čete pisale poročila s pisalnim strojem v štirih izvodih in od teh tri poslala bataljonu. Bataljoni naj pošljejo dvoje poročil odredu s prilogo poročil svojih čet. Vsa poročila naj bodo izčrpna in naj obsegajo število moštva, oborožitev, število municije, stanje blagajne itd.[59]

Naredba št. 12 ponovno opozarja na nujnost konspiracije. Zato je treba v vseh enotah govoriti in poučevati o partizanski konspiraciji. Treba je izpeljati natančno nadzorstvo nad gibanjem partizanov (legitimacije) in prepovedati je treba pitje alkoholnih pijač. Pitje alkoholnih pijač je treba kontrolirati tudi pri civilnem prebivalstvu. Prebivalce, ki opazijo partizansko zasedo, je treba takoj vljudno in z objasnitvijo prijeti in jih ne izpustiti, dokler traja zaseda. Vsa poročila je treba pisati po priloženem ključu, kar velja za štabe odredov in bataljonov. Konspiracijo morajo še posebej poostriti štabi, ki so postali na osvobojenem ozemlju bolj ali manj javni organi.[60]

II. grupa odredov

Pomembno vlogo pri nastajanju in kasnejši obrambi osvobojenega ozemlja v Ljubljanski pokrajini je odigrala tudi II. grupa odredov z vrsto uspešnih akcij od vzhodnih predelov Ljubljanskega barja do Trebnjega. Nenehne akcije II. grupe zlasti v neposredni bližini Ljubljane so povzročile, da je štab divizije Granatieri izdelal 1. maja načrt za napad na Molnik in Pugled. V uvodu načrta je rečeno, da so partizanski oddelki dobro oboroženi in da pošiljajo

patrole na velike daljave v Bizovik, Sv. Lenart, Lipoglav, Lanišče in Orlje. Načrt predvideva uničenje partizanov v dveh fazah: obkolitev s koncentričnim napadom na področje Molnik—Pugled in nato uničenje z napadom od zahoda proti vzhodu. Za hajko so bile določene naslednje sile: a) manevrski oddelek (dva bataljona iz 2. polka divizije grenadirjev, en bataljon graničarjev, četa minometalcev 81 in skupina topov 100/17 iz 13. grenadirskega polka) in b) oddelek za zaporo (en bataljon 2. polka divizije grenadirjev, III. bataljon črnih srajc in še dve četi, IV. bataljon črnih srajc, dve četi in štiri skupine topov iz 13. artilerijskega polka.) Zapora naj bo postavljena 3. maja ob petih zjutraj, napad pa naj se začne ob pol šestih. Na koncu je rečeno: »Če bi se na področju operacij našli za orožje sposobni moški in bi se ugotovilo, da so partizani, jih je treba postreliti na licu mesta«![61]

Ni jasno, ali je do hajke prišlo. Raport št. 4 II. grupe Glavnemu poveljstvu jo 5. maja ne omenja. Poudarja celo, da je prišlo 33 novih mobilizirancev iz mobilizacijskega taborišča pri Podlipoglavu in poroča, da je grupa prav tiste dni formirala tri popolne bataljone.[62] V dnevnem povelju ukazuje štab grupe 6. maja svojemu 1. štajerskemu bataljonu (ki je bil na Štajerskem), naj bo vse pripravljeno za prihod treh bataljonov na Štajersko. Za to in za priprave na ofenzivo, ki se bo začela okrog 15. maja, naj bataljon osredotoči vso dejavnost na določeno področje.[63] Iz vojnega poročila št. 3 štaba II. grupe z dne 19. maja je razvidno, da so njene enote 13. maja napadle samostan Stično, kjer je bila karabinjerska postaja in bela garda, 19. maja pa so enote obstreljevale zvonik v Št. Vidu pri Stični, kjer so imeli Italijani močno utrjeno mitraljezko gnezdo.[64]

Da bi se okrog 15. maja mogla začeti velika pomladanska partizanska ofenziva, o katere načrtih je bilo govora v prvi knjigi, je morala II. grupa čez Savo na Štajersko. O tej poti, ki jo je začela II. grupa 19. maja zvečer, je bilo že veliko napisanega. Zato moremo v glavnem reči, da je odšlo okrog 500 borcev II. grupe iz taborišča na Polici 19. maja zvečer v smeri Malo in Veliko Trebeljevo—Rašica, kjer je bil počitek, pa že

tudi prvi spopad z nemško patruljo. S tem je bil pohod odkrit (številni pisci govorijo tudi o direktni izdaji) in Nemci so začeli urno zbirati svoje sile, policijo, graničarje in vojsko. Dne 20. maja je ob enih popoldne odšla grupa naprej v smeri Dolgo brdo—Koške poljane, od tod pa na sektor Tuji grm—Mala Štanga, od koder je hotela v noči od 20. na 21. maj preiti Savo. Ker je zgrešila pot, je prišla do Save šele zjutraj in štab se je odločil za umik grupe na položaje Janče—Velika Štanga. Tod je prišlo 21. maja okrog poldne do hudih bojev, ki so trajali do noči. V noči na 22. maj se je grupa prebila čez cesto Ljubljana—Besnica—Litija, skozi italijanske zasede — Italijani so zaprli mejo na nemško prošnjo — in prišla preko Žagarjev (kota 627)—Ipavec—Selo—Troščine nazaj na zborno mesto nad Polico.

Grupa je imela 6 mrtvih, 4 ranjene in 6 pogrešanih, Nemci pa, po italijanskih poročilih, 26 mrtvih in 17 ranjenih. Boji pri Jančah so bili največji boji na Slovenskem maja 1942. Zanimivo je kritično poročilo občinskega komisarja v Litiji, ki pravi, da je bil uspeh nemških oboroženih sil absolutno nezadovoljiv in da je treba tudi to pot priznati »odlično taktično poveljevanje sovražnika«.[65] Italijani, ki so zastražili 55 kilometrov meje, so 24. maja hajkali proti Polici v dveh kolonah. Prva je prodirala v smeri Škofljica—Lipoglav—Javor, druga pa Šmarje—Cikava—Perovo—Polica; dobrih 500 metrov od Police so odkrili prazno taborišče II. grupe.[66] Dan poprej se je namreč II. grupa premaknila proti Muljavi.

Že 25. maja je izdal štab II. grupe odredbo o začasni mobilizaciji delovne sile in delovnega orodja, v kateri 1. člen odreja zaradi poostritve osvobodilnega boja slovenskega naroda mobilizacijo na področju Stične, Krke in Žužemberka vseh moških od 16. do 50. leta, ki so sposobni za delo, z vsem njihovim delovnim orodjem. Ti začasni mobiliziranci (za eno noč) se morajo pod vodstvom Narodne zaščite zbrati na Muljavi, Gradičku in Rebri ob osmih zvečer.[67] Pomen te mobilizacije je viden iz grupnega raporta št. 6 Glavnemu poveljstvu 28. maja, v katerem je rečeno, da je v noči od 25. na 26. maj 1. bataljon Savinjskega odreda po-

rušil s pomočjo 160 delavcev cesto Grosuplje—Krka in hkrati z 200 delavci cesto Stična—Krka in oba mostova pri Gorenji vasi.[68] Poročilo ni zanimivo samo zaradi uspešne mobilizacije. Pokaže tudi, da je nastajalo jedro osvobojenega ozemlja v Suhi Krajini in da je bila II. grupa pripravljena to osvobojeno ozemlje braniti. Toda že 26. maja je dobila II. grupa novo nalogo, naj se takoj premakne na položaje nad železniško progo Postojna—Rakek, ki jo naj takoj na več krajih popolnoma uniči in s tem prepreči dovažanje novih italijanskih sil. Ta ukaz Glavnega poveljstva je temeljil na novici (ki se bo kasneje izkazala kot delno resnična), da bodo prišle za uničenje partizanov in za zajetje in deportacijo vseh moških od 17. do 50. leta v Ljubljansko pokrajino še štiri italijanske divizije. Po tem ukazu bi morala držati II. grupa južno železnico v svoji oblasti vse dotlej, dokler bi je ne zamenjala III. grupa. Brž ko bi jo III. grupa zamenjala, mora II. grupa takoj oditi preko železnice nad Vrhniko in Polhovim Gradcem na Gorenjsko, kjer naj dvigne ljudsko vstajo in uničuje živo nemško silo. Nato naj odide čez Savo na Štajersko. »Na vsak način, vaš cilj mora biti Štajerska.«[69]

Naslednjega dne je Glavno poveljstvo preklicalo gornje povelje spričo »položaja, ki je nastal na Dolenjskem«. Zato je ukazalo odhod na Štajersko izvesti po starem načrtu II. grupe (pri Litiji); do meje naj ima vsak bataljon svojo smer pohoda, pri meji pa je treba sile koncentrirati in grupa naj jo prekorači s pospešenim maršem. En bataljon naj ostane tam, kjer je sedaj II. grupa; ta bo ščitil bok dolenjskim četam, ki so osvobodile Suho Krajino, in bo operiral na levem bregu zgornjega toka Krke. Kasneje bo pomagal akcijam onstran Save z napadom na Litijo, nato pa se bo priključil II. grupi. Za zdaj bo ta bataljon pod poveljstvom III. grupe, ta pa ga brez dovoljenja Glavnega poveljstva ne bo smela premakniti s področja, katerega meje so: železniška proga Ljubljana—Grosuplje, tok Krke do izliva in tok Save od Ljubljane do izliva Krke v Savo.[70] Istega dne je izdal štab II. grupe odlok o prepovedi popravljanja naprav (železnic, mostov, telefona itd.), ki so jih porušile partizanske čete. V

2. členu je rečeno, da imajo partizanske čete ukaz, streljati na tiste, ki bi te naprave popravljali, v 3. členu pa, naj se delavci, ki bi tako postali brezposelni, prostovoljno vključijo v partizanske vrste.[71] Dan nato (28. maja) je pisal štab grupe (v francoščini in slovenščini) italijanskemu komandantu v Stični, da se italijanskim vojakom in oficirjem nudi prilika, da prestopijo »dokler ni prepozno, na stran Pravice in rešijo s tem svoje življenje«. Štab je postavil Italijanom tri pogoje: ali prestop v partizanske vrste, ali oddaja orožja — »nato vas spremimo v Italijo« — ali pa naj ostanejo kot neborci na osvobojenem ozemlju.[72]

V naredbi od 30. maja je predvidel štab grupe zaradi priliva novih borcev reorganizacijo bataljonov in je naznanil bližnji odhod v smislu naredbe Glavnega poveljstva. Zato naj pošljejo vsi bataljoni do naslednjega dne točno število ljudi, orožja in municije, odberejo naj najboljše in najhrabrejše, komisarji in komandirji pa naj razvijejo čim večjo politično dejavnost med borci.[73] Tako je bila ob koncu maja II. grupa pripravljena na pot. Prišlo pa je vmes še veliko drugih reči in znameniti pohod II. grupe se je zamudil skoraj za mesec dni.

CK KPS, IOOF in Glavno poveljstvo

Začetki osvobojenega ozemlja so nujno klicali na osvobojeno ozemlje vodstvo NOB na Slovenskem. Zato je del vodstva s Kidričem odšel iz Ljubljane že 17. maja in se je po dolgem potovanju preko Pugleda pri Ljubljani in vzhodne Dolenjske naselil 26. maja nekako v osrčju osvobojenega ozemlja nad Tisovcem v Suhi Krajini.[74]

Še v Ljubljani je CK KPS dal za 1. maj dvoje izjav, izjavo o svobodi svetovnega nazora in verskega udejstvovanja ter izjavo o slovenskih mejah. V drugi izjavi je rečeno, da sodi v »osvobojeno in združeno Slovenijo poleg ozemlja, na katerem živi slovensko prebivalstvo, tudi teritorij, ki je bil v poslednji imperialistični dobi nasilno potujčen«; in dalje, da vprašanje pravičnih bodočih slovenskih meja ni vprašanje

kavarniške in zakotniške licitacije, temveč je vprašanje današnje oborožene borbe slovenskega naroda in dejanske krepitve slovenskega partizanstva, ki predstavlja z Narodno zaščito edino slovensko vojsko.[75]

Sekretariat IOOF (Kalan-Kidrič, Jeraj-Fajfar, Hribar-Rus) je izdal 8. maja odlok o obiskih civilnih oseb pri četah. Z nastajanjem in širjenjem osvobojenega ozemlja se je začela pojavljati bela garda in nujno je bilo treba zaostriti konspiracijo. Zato je v 1. členu tega odloka rečeno, da smejo civilne osebe iz kraja, kjer se trenutno zadržuje partizanski bataljon, obiskati partizansko enoto le, če jim izda štab bataljona dovolilnico. V 2. členu je določeno, da je za obisk civilnih oseb iz drugih krajev potrebna dovolilnica Glavnega poveljstva, za kakršen koli opravek politične narave pri partizanskih enotah pa je v vsakem primeru potrebna posebna dovolilnica, podpisana hkrati od IOOF in Glavnega poveljstva.[76] Dne 12. maja je izdalo Glavno poveljstvo naredbo o mobilizaciji vse vojaške opreme bivše jugoslovanske vojske z rokom do 25. maja; kršitelji te naredbe bodo kaznovani »po zakonu OF«.[77] V pismu Vrhovnemu štabu je sporočil IOOF 16. maja, da OF kot slovenska ljudska oblast poziva ves narod v boj proti okupatorjem in domačin izdajalcem, čemur se slovenske ljudske množice odzivajo z neverjetnim borbenim poletom. IOOF ponovno izraža neuklonljivo voljo slovenskega naroda po slogi in enotnosti jugoslovanskih narodov v boju proti fašističnim okupatorjem.[78] Dne 18. maja je Kardelj pisal Titu in mu na kratko analiziral položaj v Sloveniji. Sporočil mu je, da se je veliki proces proti Tonetu Tomšiču, Mihi Marinku in ostalim končal 17. maja in da je bil Tomšič obsojen na smrt. Poudaril je, da ga bo morda le mogoče rešiti v zadnjem trenutku, toda upanja je malo. Sporoča, da so partizani osvobodili precej obširno ozemlje, kar je vsekakor velik uspeh. Položaj je za Italijane celo v Ljubljani vedno težji in boji v Sloveniji sedaj ne zaostajajo za boji v Srbiji.[79]

V pozdravnem pismu Glavnemu poveljstvu Glavnemu štabu hrvaških partizanskih odredov dne 19. maja je poudarjeno, da spremlja ves slovenski narod

z velikimi simpatijami junaške boje, slovenski partizani pa si jih stavljajo za zgled. Dalje je izražena želja, naj bi prišlo čimprej do koordinacije vojaških načrtov obeh štabov, kar bi omogočalo še večje zmage in bi se tako razvijalo še tesnejše bratstvo med slovenskim in hrvaškim narodom, kar bi tudi dvignilo borbeno moralo obeh narodov. V zahvalo in spodbudo je kmalu nato odgovoril tudi Glavni štab Hrvatske.[80]

Istega dne je poslalo Glavno poveljstvo obširno pismo štabu III. grupe, v katerem je pohvalilo grupo za res lepe uspehe pri osvobajanju ozemlja; v pismu je bilo tudi opozorilo, da je treba razširiti osvobojeno ozemlje še na teritorij drugih odredov, čeprav na novo osvobojeno ozemlje še ne bo povezano s sedaj osvobojenim. Vsak odred naj osvobaja in čisti ozemlje na svojem področju. Svari pa Glavno poveljstvo štab grupe, naj pri uvajanju in organiziranju politične oblasti ne postopa tako sektaško, kot je to pokazal v navodilih štabu Notranjskega odreda. V krajevne odbore OF je treba voliti tudi zaveznike, ki doslej morda niso pripadali nobeni stranki ali skupini. Povsod naj se organizirajo krajevni in okrajni odbori, za izvajanje oblasti pa je treba za teritorij III. grupe izvoliti ali postaviti izvršilni odbor, ki naj bo pod direktnim vodstvom IOOF in v katerem naj bo tudi zastopnik III. grupe. Štab grupe naj organizira tudi direktne kurirje preko hrvaškega Glavnega štaba za Vrhovni štab.[81]

V dneh 19. in 20. maja je imel na osvobojeno ozemlje odhajajoči del IOOF (Kidrič, Fajfar, Kocbek, Lubej, Rus) sejo v Polju pri Ljubljani. Na seji je bilo govora o obrambi osvobojenega ozemlja, o volitvah, s katerimi naj bi se na osvobojenem ozemlju začela takoj vzpostavljati demokratična oblast, o še intenzivnejšemu boju z belo gardo in mihailovičevci, o vprašanju bonov in denarnega obtoka na osvobojenem ozemlju.[82]

Kljub reševalnim poskusom ljubljanske VOS le ni bilo mogoče rešiti organizacijskega sekretarja CK KPS Toneta Tomšiča; tako je padel 21. maja ob peti uri petinpetdeset minut v Gramozni jami pod kroglami oddelka VIII. bataljona M. Naslednjega dne je izdalo Glavno poveljstvo dnevno povelje s kratkim Tomši-

čevim življenjepisom in pozvalo vse partizane na še odločnejše boje z okupatorjem. Komunikeje o Tomšičevi smrti je izdal tudi CK KPS in IOOF.[83] Kmalu nato je izdalo Glavno poveljstvo tudi naredbo o ustanovitvi 1. slovenskega proletarskega bataljona, ki bo nosil ime Toneta Tomšiča. Bataljon naj se izpopolnjuje z najhrabrejšimi borci, ustanovitev pa je bila poverjena štabu III. grupe odredov.[84]

V obširnem pismu je Kardelj 22. maja najprej natančno analiziral Titu, kako je v Sloveniji prišlo do osvobojenega ozemlja, in nato poročal, kateri predeli so osvobojeni na Kočevskem, Notranjskem in Dolenjskem. Poročal je tudi podrobneje o položaju v ostalih slovenskih pokrajinah in proti koncu zapisal: »Kot vidiš, so sedaj stopili boji v Sloveniji zares v neko povsem novo fazo, ki v ničemer več ne zaostaja za boji v drugih pokrajinah Jugoslavije«. Zato je treba ohraniti zvezo z Vrhovnim štabom, da se bodo operacije razvijale vzporedno. Dalje poroča, da je prišel na teren skoraj že ves štab, polovico CK, ves IOOF, v Ljubljani sta začasno ostala samo še on in Leskošek, bosta pa tudi onadva kmalu odšla.

Italijani

Rivalstvo med generalom Robottijem in visokim komisarjem Graziolijem kljub navideznemu sodelovanju še zdavnaj ni prenehalo, oba pa sta spričo nenadnega razraščanja osvobojenega ozemlja začela izgubljati živce. Čeprav sta se složno podpisovala na objave o streljanju talcev, je vendar Grazioli poslal 8. maja v Rim za generala Robottija in vso 2. armado dosti porazno poročilo. Grazioli našteva naslednje napake:

1. Načrt »Primavera« je prinesel več kot samo nezadovoljive uspehe. Na partizanskem osvobojenem ozemlju ni nobene naše oblasti, tako je onemogočeno varstvo prebivalcev in tudi ohromljeno upravno in ekonomsko življenje v več kot tretjini Ljubljanske pokrajine. Razen tega imajo uporniki široke možnosti, da v krajih, ki so jih zapustili Italijani, ustvarjajo oporišča za odmor, nabavo hrane in za prisilno mobi-

lizacijo. Poleg tega je partizanom omogočeno premikanje in dane so jim vse možnosti, da se zbirajo v večje skupine in delajo pomembnejše akcije. Tako je dana iniciativnost samo upornikom, ki nemoteno izbirajo datume, kraj in način operacij proti Italijanom. Znatno je upadel italijanski prestiž in vlada precejšnja negotovost glede uspešnosti in borbenosti italijanskih enot.

2. Množica obrambnih objektov, tudi v Ljubljani, je povzročila pri naših četah izključno defenzivnost. Ta odločitev za obrambne objekte je povzročila neko nervozno stanje, ki prav gotovo ni v soglasju z duhom naših slavnih oboroženih sil.

3. Zaradi premajhnega zavarovanja meje proti Hrvatski prihajajo hrvaški partizani nemoteno v našo pokrajino.

4. Ker se je torej zgornji sistem pokazal za napačnega in je povzročil mnogo izgub, ga je treba spremeniti in ne čakati na še večjo škodo. Spremeniti pa ga je treba takole: a) treba se je oprijeti partizanske taktike in začeti gverilsko vojno z gibljivimi in dobro oboroženimi enotami, ki bi mogle križariti po gozdovih vsaj osem dni, ne da bi se jim bilo treba vrniti v svoja oporišča; b) treba je povečati postojanke, ne preveč velike, a sposobne, da obvladajo svoje kraje in da vzpostavijo oporišča za enote, ki so v operacijah. Te postojanke naj bi predstavljale istočasno tudi »plat zvona« in opravljale nalogo obveščevalnih središč; c) če pride do stika z uporniki, ni treba popustiti, dokler ti niso popolnoma uničeni, in ne smemo se zadovoljiti z majhnimi uspehi, ki ne morejo rešiti položaja. Za vse to ima — pravi Grazioli — armijski korpus dovolj sil, pa čeprav so te sedaj zmanjšane na okrog 40.000 mož skupaj s policijskimi silami in z okrepitvijo, za katero je sporočeno, da je poslana. Potrebna je samo odločnost pri njihovi uporabi in svoboda delovanja.[86]

Predvidevajoč možnost, da bi se položaj poslabšal, je general Robotti 10. maja sestavil posebno komisijo (predsednik komandant ljubljanske garnizije, član, ki ga naj blagovoli odrediti visoki komisariat in komandant inženirstva XI. korpusa), ki naj bi začela

11. maja proučevati načine za obrambo Ljubljane z vidika: »Napad partizanskih sil na Ljubljano in istočasna vstaja komunističnih elementov v mestu (peta kolona).« Vse to se je zelo lepo ujemalo s poročilom italijanske obveščevalne službe dne 11. maja, ki pravi, da se je položaj v zadnjih dneh zelo in znatno poslabšal v vsej Ljubljanski pokrajini.[87] Zelo značilno je tudi Robottijevo pismo načelniku štaba XI. korpusa polkovniku Gallu dne 19. maja, kjer med drugim pravi: »Že danes so prav dobro vidni znaki krvavega gospodarstva številnih upornikov v vsej pokrajini, upornikov, ki izvršujejo prava in resnična dejanja suverenosti (ustavljajo avtobuse in pregledujejo dokumente potnikov, mobilizirajo prebivalstvo, odvzemajo živino, izdajajo odloke o kaznih, odredbe o prepovedi obratovanja železnic, trgovine itd.) ... Rešitev je samo ena: da bi se ponovno rešil prestiž naših sil, je potrebno, da bo naša akcija pripravljena kar se da najbolj popolno in da bo oprta na vojaške sile, ki bodo dvakrat ali trikrat večje od sedanjih.«[88] To se je povsem ujemalo s konceptom Robottijevega pisma komandantu 2. armade generalu Roatti, kjer je med drugim rečeno: »Prišli smo do tja, da smo na meji med gverilo in pravo vojno.«[89]

Nič manj ugodno ni gledala na položaj tudi Italijanska obveščevalna služba. Že omenjeni De Filippis je 20. maja zapisal, da je položaj po enem letu in že več okupacije v Sloveniji hujši kot težak in kočljiv. Začetke nesoglasja med vojaško in civilno oblastjo nove pokrajine je treba iskati v odstranitvi komande XI. armijskega zbora za skoraj devet mesecev na Planino in Vrhniko, od koder je bilo nemogoče zasledovati življenje pokrajine in Ljubljane. K temu je treba prišteti še medlo politiko civilnih oblasti in ponašanje divizije Grenatieri di Sardegna: nekateri oficirji te divizije so se preveč sprijaznili s civilnim prebivalstvom. Vse to so vzroki, da se je posrečilo majhnemu delu komunistov organizirati svoje odporniško delo popolnoma nemoteno.

Ko je bila Ljubljana obdana z blokom in je vojska prevzela vso oblast, je nekaj časa kazalo, da bodo šle stvari za Italijane na boljše. Poprej je policija

nenehno govorila o velikih akcijah po Ljubljani in kako da ima največje komuniste pozaprte. Vse to pa ni bilo res — poudarja De Filippis — in kmalu se je izkazalo, da se položaj tudi z blokado Ljubljane ni v ničemer izboljšal. Danes je položaj zelo kočljiv in ne znajde se ne civilna, ne vojaška oblast. Partizani pa delajo naprej. Načrt »Primavera« se je izkazal za neuspešnega; gre zelo na roke partizanom, ki so postali gospodarji izpraznjenih predelov, od koder napadajo naše enote. Naše enote niso mogle nikoli doseči hitrosti partizanov in uničiti njihove dejavnosti.[90]

Ni pa jasno, kakšne predloge so v tem času postavili Italijanom Nemci; te predloge je poveljstvo 2. armade sporočilo v Rim. Na te predloge je namreč 21. maja reagiral dosti ostro italijanski generalni štab, ki je takoj v začetku poudaril, naj ne pristanejo na nemške predloge, kajti italijanska Slovenija je del italijanskega nacionalnega ozemlja, na katerem je treba skrbeti za red in mir samo z italijanskimi sredstvi. Odnos med »našimi in nemškimi četami naj se kaže v medsebojni pomoči, kot se to spodobi za zaveznike«.[91]

O položaju v Sloveniji je Robotti po 12. maju znova poročal poveljstvu 2. armade. V pismu 22. maja je Robotti najprej naštel dva glavna vzroka za poslabšanje položaja v Sloveniji. Prvi je stalno naraščanje partizanskih sil; te se vedno bolj združujejo v dobro organizirane enote, ki odločno prehajajo v ofenzivo »z očitnim namenom, da se popolnoma onemogoči naš obstanek na tem ozemlju«. Dve glavni bazi sta, ki se stalno povečavata in operirata v tesni zvezi, Krim, Mokrec, Molnik in Pugled ter ozemlje med Kočevjem, Krimom, Trebnjem in italijansko-nemško demarkacijsko črto. Cilj partizanske skupine, ki operira na prvem področju je, zavzeti Ljubljano s pomočjo oborožene vstaje Ljubljančanov, cilj druge skupine pa, izolirati cono Novo mesto od ljubljanske cone in dobiti zvezo z bazami v coni Litija na nemškem ozemlju.

Drugi vzrok kritičnega stanja pa je bilo po generalovem mnenju pomanjkanje zadostnih sil, ki bi mogle

uspešno nasprotovati vedno večji uporniški dejavnosti. Sile armadnega zbora so bile popolnoma zaposlene z obrambo garnizij, rezerve pa so bile odvzete. Kljub temu je moral Robotti zadnje čase povečati zavarovanje železnic, ki so bile stalno napadane, uvesti stalno spremstvo vseh potniških vlakov, vojaških transportov in vlakov, ki so vozili gorivo, železničarjev, ki so popravljali progo itd. Dalje je kritiziral Robotti politične oblasti, ki v bistvu niso spremenile svojega stališča »neprestanega nasprotovanja odločnim vojaškim meram, ki jih zahteva položaj sam«. Politične oblasti smatrajo za nepravilno, če se jim takoj ne poroča o vseh vojaških akcijah, skratka, obvestiti jih je treba že o vsakem strelu, izstreljenem iz mitraljeza. Nato je poročal Robotti o »nedavnih dogodkih v Starem trgu, kjer so uporniki proglasili neke vrste sovjetsko republiko, o dogodkih v Loškem potoku, kjer so se morali prebivalci braniti pred partizanskim obleganjem, ki je bilo izvedeno po vseh pravilih (gre za prvi organizirani belogardistični odpor v Loškem potoku, o katerem bomo še govorili), o dogodkih v Kočevski Reki, Dolgi vasi, Livoldu, Štalcerjih, kjer so partizani izvedli regularno prisilno regrutiranje vseh sposobnih moških, in še o težjem primeru na Igu, komaj nekaj kilometrov od Ljubljane, kjer so se uporniki drznili sredi belega dne poškodovati nekaj mostov in s streljanjem onemogočati naše čete, ki so jih popravljale«. Končno je predlagal (»ako nočemo pomagati uspehom uporniškega nasilja in krepiti pri prebivalstvu prepričanje o naši nesposobnosti, da bi obdržali pokrajino«): a) popolnoma je treba vseh drugih nalog razrešiti dve diviziji, da bi mogli križariti po pokrajini in se bojevati z uporniki; b) popolnoma je treba odstraniti vsako vmešavanje političnih oblasti v akcije vojaških oblasti. Mi ne bomo delali proti njihovim navodilom, toda tudi naše delo ima svoje potrebe. Ponovno je zahteval, naj mu pošljejo okoli dvajset bataljonov, za zaporo meje proti Hrvaški pa je potreboval še devet bataljonov. Te bataljone morajo sestavljati »ljudje, ki poznajo svojo dolžnost, ki so sposobni braniti garnizone in ki niso starejših letnikov«.[92]

Istega dne je izdal Robotti tudi ukaz o obrambi garnizonov, ki da jih je treba braniti z vsemi silami, to je, do zadnjega človeka. Vojskovanje upornikov — pravi — vsak dan bolj izgublja značaj navadne gverile in dobiva videz prave in resnične vojne.[93] Izpopolnjeni načrt za reševanje krize v Sloveniji je predložil Robotti poveljstvu 2. armade 25. maja. Načrt sloni na možnosti, da bo dobil v pomoč naslednje sile: tri bataljone iz divizije Macerata z delom topništva, tri pehotne bataljone, eno legijo črnih srajc, en samostojni bataljon črnih srajc in eno celo divizijo. V prvi fazi ofenzive naj bi en del divizije Macerata zasedel področje Kočevje in Ribnica. S tem bi se osvobodil en grenadirski polk, s katerim bo lahko obvladal okolico Ljubljane. V drugi fazi pa bo po prihodu vseh sil (razen cele divizije) zasedel tudi ves predel južno od Kočevja in Loško dolino. S tem se bo osvobodil 23. pehotni polk, ki je sedaj na Brodu na Kolpi in se bo lahko vrnil v sestav divizije Isonzo. Kot prvo pripravo za ofenzivo je Robotti predvidel evakuacijo prebivalstva. Izkazalo se je namreč — pravi Robotti — da je prebivalstvo južne Kočevske in Loške doline Italijanom sovražno in da odločno sodeluje s partizani. Gre za deset do dvanajst tisoč ljudi, to je žena, otrok in starcev, za orožje sposobni moški pa so ali pri partizanih ali pa se jim bodo takoj pridružili, brž ko bi začeli izvajati te pripravljalne ukrepe. Toda preselitev bo velik problem. Vse to in še drugi ukrepi bodo potekali vzporedno z operacijami proti partizanom. Bo pa Robotti še premislil, če bo k operacijam pritegnil tudi ponujano pomoč slovenskih belogardistov. Preseljevanje in uporabo bele garde bo izvedel v sporazumu z visokim komisarjem, ki je trenutno v Rimu.[93a]

Vojaške operacije bodo potekale po naslednjem vrstnem redu: 1. Po prihodu prvega dela divizije Macerata in po sprostitvi 1. grenadirskega polka bo očiščeno ozemlje med Velikimi Blokami in Ljubljano (Krim, Mokrc) in ozemlje zahodno od Grosuplja (Molnik, Pugled). Tako bo izolirana Ljubljana, »vodeči center uporniškega gibanja«, od uporniških formacij, ki nas najbolj ogrožajo. Medtem bodo enote graničar-

jev, enote divizije Isonzo in Macerata izvedle očiščevalne akcije na svojem področju. 2. Če bodo prišle še nove sile, bo mogoče z večjimi operacijami očistiti vso pokrajino.[94]

O tem »programu v splošnih potezah« je še istega dne obvestil Robotti vse tri podrejene poveljnike (generala Orlanda, Coronattija in Damianija) in jih pozval k sodelovanju, ki »bo temeljilo na dragocenih izkušnjah, ki ste si jih pridobili na svojih področjih«. Najtežji problem poleg operacij bo vsekakor evakuacija prebivalstva. Potrebno bo zapreti mejo proti provinci Reki in proti Hrvaški, posebno na področju Gorjancev. Treba bo izseliti vse zahodno ozemlje ob stari meji v globino tri do štiri kilometre, internirati vsakega, in to, ali izseliti cele predele ali le določene kraje, ali pa vse ljudi na določenih področjih, to je, izseliti bo treba dvajset do trideset tisoč oseb.[95]

Ker je bil Robotti prepričan, da bo prišlo do vstaje tudi v Ljubljani, je ukazal 27. maja v sporazumu z visokim komisarjem poveljniku divizije Granatieri: 1. internirati v Gonars vse sumljive elemete v Ljubljani, študente, nezaposlene delavce in vse še neobsojene politične pripornike; 2. odpeljati v zapore v notranjost Italije že obsojene politične zapornike in 3. lotiti se naslednjih varnostnih ukrepov: blokirati kraje, kjer so verjetno skrivni kanali za izhod iz mesta, zaščititi s topovi Ljubljanski grad in Rožnik, okrepiti stražarsko službo pri vseh važnih objektih, zaščititi mostove, pripraviti rezervne električne naprave itd.[96]

Na seji, ki jo je imel visoki komisar Grazioli z Robottijem in njegovim načelnikom štaba polkovnikom Gallom, je Grazioli poročal o razgovorih z Mussolinijem v Rimu. Povedal je, da je general Roatta poročal Mussoliniju, da se je položaj v Sloveniji znatno poslabšal. Povedal je tudi, da nastajajo znatne težave, ker policijska oblast ni podrejena vojaški oblasti. S pogojem, da se bo položaj res izboljšal, je na tej seji Grazioli pristal, naj se policijska oblast podredi vojaški oblasti, kar je bilo Robottiju v veliko zadoščenje. Na Robottijev predlog glede internacij pa

je Grazioli na kratko odgovoril, da v Italiji primanjkuje prostora.[97]

Zanimivo bi bilo pogledati še tabelo italijanskih izgub v času od 6. aprila 1941 do 31. maja 1942:

divizija Grenatieri di Sardegna	400 mož
divizija Isonzo	177 mož
graničarji	156 mož
topništvo XI. korpusa	28 mož
inženirci	47 mož
karabinjerji	15 mož
kemična četa in ostalo	31 mož[98]

II.

UTRJEVANJE IN ORGANIZACIJA OSVOBOJENEGA OZEMLJA

Partizanski boji v Ljubljanski pokrajini

Kočevska in Bela Krajina. Kočevski in Belokranjski bataljon sta 1. junija napadla močno italijansko postojanko v Starem trgu ob Kolpi. Bataljona sta napadla iz treh smeri in napad, ki so ga Italijani pričakovali, se je začel ob šestih zjutraj. Italijani so morali po hudih bojih zapustiti zunanje obrambne položaje in partizani, ki so jim prišli na pomoč tudi Hrvati, so okrog postojanke (šola, župnišče, cerkev) sklenili obroč. Opoldne so boji dosegli višek. Kljub temu, da so bili večkrat odbiti, se je pozno popoldne Italijanom posrečilo prodreti v postojanko iz Vinice in Sinjega vrha. Zvečer so boji prenehali in Italijani sami so priznali hude izgube: deset mrtvih in enajst ranjenih.[99] Naslednjega dne je del belokranjskih partizanov napadel Italijane pri Štrekljevcu.[100] Belokranjski partizani so postajali vedno bolj aktivni in že so po nekaterih krajih začeli prevzemati oblast. Tako je ukazalo poveljstvo 1. čete Belokranjskega bataljona občini Osojnik, naj »v smislu naredbe štaba III. grupe in štaba Belokranjskega odreda ne održi sejma (!), ki ga prireja italijanska oblast. Vse podpore, ki jih obljubi italijanska oblast, so za poštenega Slovenca sramotne in izdajalske. Zahtevamo, da se zabranjeni sejem ne održi (!), v slučaju nasilja s strani Italijanov (!), bo za obrambo poskrbela ta partizanska četa«.[101]

Kočevski bataljon se je s pomočjo hrvaških partizanov zapletel v hude, pet ur trajajoče boje pri na-

padu na Osilnico. Postojanka ni padla, na obeh straneh pa so bile velike izgube.[102] Velike izgube so utrpeli Italijani ob nenadnem napadu na stražo pri semiškem tunelu.[103] Dne 22. junija je Kočevski bataljon napadel Banja Loko. Tik pred padcem so dobili Italijani pomoč, a so imeli kljub temu velike izgube.[104]

Zanimiv je odlok krajevnega odbora OF Stari trg ob Kolpi, ki strogo prepoveduje vsako gibanje podnevi in ponoči brez dovoljenja odbora; kdor bi bil zasačen brez dovolilnice, bo ustreljen. Prav tako je bila s smrtno kaznijo prepovedana vsaka prodaja živeža Italijanom in vsako občevanje z okupatorjem kot tudi špijonaža, tatvina, pijančevanje in nepokorščina partizanskim odlokom in odlokom odbora OF. Za izvajanje odlokov krajevnega odbora so bili odgovorni vaški zaupniki.[105]

V drugi polovici junija je imel Kočevski bataljon skoraj 800 borcev. Zato se je ob delitvi III. grupe v III. in V. grupo osnoval na Kočevskem Kočevski odred z dvema bataljonoma.[106] Štab 2. bataljona Kočevskega odreda je 2. junija osnoval posebni jurišni oddelek z nalogo, da napada Italijane povsod, kjer bi hoteli vdreti na osvobojeno ozemlje.[107] Že 7. julija je opozoril Kočevski odred svoje enote, da so v Ljubljanski pokrajini pripravljene italijanske divizije za veliko ofenzivo po vsej pokrajini.[108] Med ofenzivo bodo Italijani požigali vasi in odganjali moške v internacijo. Dne 8. julija so enote divizije Macerata skušale vdreti v Mozelj, a so imele pri tem štiri mrtve in dva ranjena.[109]

Razumljivo je, da smo na tem mestu našteli samo večje in pomembnejše akcije. Tudi če bi omenjali vse, bi bilo iz njih razvidno dvoje: partizanstvo se je v tem času v Beli Krajini šele razraščalo, na Kočevskem pa so partizani v glavnem le branili osvobojeno ozemlje.

Notranjska in Dolomiti. Tudi na Notranjskem se je v tem času začela močno razvijati bela garda, s katero je imela prve spopade 1. junija 3. četa Šercerjevega bataljona. Da bi Italijani vsaj nekoliko odstranili pretečo partizansko nevarnost za južno železnico, je štab divizije Granatieri že 31. maja naredil načrt

za hajko na področje osvobojenega ozemlja Podpeč—Jezero—Planinica—Preserje, kjer se je zadrževala 2. četa Šercerjevega bataljona. Enote divizije so področje blokirale na jugozahodu, severozahodu in severovzhodu, nato pa so to ozemlje prehajkale od severa proti jugu. S to hajko so Italijani začeli 2. junija zgodaj zjutraj in 2. četa Šercerjevega bataljona se je borila do štirih popoldne, ko je padel komandir čete Bolte. Nato je prevzel poveljstvo komisar in četa je dosti močnejše Italijane pognala v beg do Ljubljanice.[110] Istega dne je prišlo do hudih bojev tudi pri Žlebiču pri Sodražici. Šest partizanov iz Zidanškovega bataljona je napadlo italijansko patrolo ob železniški progi, ki ji je takoj prišla na pomoč četa iz Ribnice; šele ta je s težavo odbila partizane. Italijani so imeli pet mrtvih.[111]

Dne 5. junija je postala 4. četa Šercerjevega bataljona 4. bataljon Notranjskega odreda.[112] Dne 9. junija je imel Zidanškov bataljon štiri čete na Notranjskem, peta ali Primorska četa pa je bila na Primorskem. Bataljon je operiral z Bloške planote na vse strani, zlasti pa proti Loškemu potoku.[113] Zvečer 6. junija je napadla 4. četa 5. bataljona Notranjskega odreda barako italijanske straže na progi Ortnek—Velike Lašče. V četnem dnevniku je zapisano, da je odšlo na akcijo 22 partizanov že ob štirih zjutraj. Ustavili so se v Marolčih, kjer so pri ljudeh spraševali po orožju, a so dobili le dve puški in pet sto nabojev. Tu so počakali do večera, zvečer pa so Italijane napadli.[114]

Oglejmo si dnevni red te čete za relativno mirni dan dne 9. junija. Četa je vstala ob šestih, nato se je umila, ob šestih in petinštirideset minut je bilo dviganje zastave in priložnostni nagovor, ob sedmih zajtrk. Nato so bile razposlane patrole na vse strani, v taborišču pa je bil od osme do enajste ure pouk o uporabljanju orožja. Patrola, ki je odšla proti Velikim Laščam, je povedala, da so se Italijani umaknili s Sv. Roka. Patrola na Travni gori je poizvedovala za belogardisti, ki so se tam potikali. Patrola, ki je odšla proti Ravnam (Bloke), je prinesla cigarete in pripeljala osem novincev. Privedla je tudi B. I. iz Topola,

ki je bil osumljen belogardizma. Proti Boncarju je bila poslana zaseda. Napeljana je bila elektrika, ki je tisti večer prvič zasvetila v taborišču na Novi poti. Zvečer je bila politična ura in ob enaindvajseti uri trideset minut počitek.

»9. junija 1942. Postavili smo štiri stražna mesta. Zasliševanje B. I. Bil je belogardist, priznal je vse in odkril njihovo skladišče. Ker je mlad in bi rad ostal pri nas, smo ga sprejeli v naše vrste. Priprave za odhod. Od nas je odšlo osemnajst partizanov, deset minerjev in dve bolničarki h Glavnemu poveljstvu.

10. junij 1942. Odšli smo ob petih zjutraj z Nove poti proti novemu taborišču nad vasjo Vino (Šmarje). Ustavili smo se na Gradišču, kjer smo prespali.

11. junij 1942. Prišli smo v novo taborišče za vasjo Vino. Izbrali smo si lep prostor in postavili barake.«

3. četa Šercerjevega bataljona je 10. junija ob devetih zjutraj postavila zasedo na cesti Borovnica—Zavrh pri koti 814. V zasedo je padla močna italijanska patrola, ki je štela petindvajset mož. Nesla je hrano posadki na Zavrhu. Po kratkem spopadu je padlo šest Italijanov z oficirjem vred, dva pa sta bila težko ranjena.[115] Prav tako so Italijani utrpeli velike izgube pri zasedi, ki jo je postavila 11. junija 2. četa 4. bataljona (Dolomitskega) na cesti Logatec—Rovte pri kraju Ceste. V zasedo so zavozili italijanski kamioni in po kratkem boju so imeli Italijani sedem mrtvih in pet ranjenih.[116] Zgodaj zjutraj istega dne je bila napadena italijanska kolona tudi pri Črni vasi na Barju.[117]

Ker si Italijani niso upali prodreti v Sodražico, so jo 11. junija obenem z Žigmaricami bombardirali in spremenili lepo vas v same razvaline. Prav tako so Italijani bombardirali 19. junija tudi Dvorsko vas in Rob.[118] V noči na 12. junij so bili napadeni Italijani na Bregu pri Borovnici in imeli več ranjenih.[119] Dne 19. junija je 5. bataljon Notranjskega odreda obstreljeval Velike Lašče, italijanske barake pri Podplani pri Ortneku ter porušil velik del železniške proge.[120]

Tajnik PNF v Cerknici je 19. junija zapisal tole: »Iz poročil, ki prihajajo iz raznih krajev, vemo, da so Begunje, Sv. Vid in Stari trg zasedeni od partiza-

nov. Nekje je velik oddelek partizanov prišel k maši. To pomeni, da živijo partizani popolnoma nemoteno in da se čutijo gospodarje v teh krajih. So vedno bolj predrzni, nekega partizana so videli celo v neposredni bližini Cerknice. Vsak dan je ustavljena pošta Stari trg—Rakek in partizani preiščejo vse potnike. Tak je položaj, in to zaradi pasivnosti vojaških komand in ker si vojska ne upa zapustiti utrjenih postojank.«[121] To ponovno obstajanje osvobojenega ozemlja na širokem področju predvsem vzhodno od Cerknice potrjuje tudi razglas Zidanškovega bataljona, ki prepoveduje vsako potovanje iz Loške doline. Le v nujnih primerih more dovolilnico izdati rajonski odbor OF, prošnjo pa je treba vložiti preko terenskih odborov OF. Prav tako je strogo prepovedano tudi vsako tihotapljanje živil iz Loške doline.[122] S tem v zvezi je tudi pismo komisarja Zidanškovega bataljona partizanom in partizankam o obrambi osvobojenega ozemlja. Komisar piše, da ima Zidanškov bataljon kljub svojemu kratkotrajnemu obstajanju slavno zgodovino. Osvobodil je nad deset tisoč Slovencev in pobil nad sto fašistov. Zato je dolžnost vseh partizanov in partizank, ne spustiti okupatorja z Blok, Cerknice, Prezida in Čabra na osvobojeno ozemlje, a ga tudi tam ne pustiti pri miru.[123]

Dne 27. junija je 1. četa Dolomitskega bataljona napadla Nemce pri Zalogu pri Polhovem Gradcu, ki so ščitili utrjevanje demarkacijske črte. O teh bojih poročajo tudi Italijani in pravijo, da so imeli Nemci sedemindvajset mrtvih in devet ranjenih.[124] Do zelo hudih bojev je prišlo pri Kožljeških žagah nad Borovnico, kjer so Italijani napadli 3. četo Šercerjevega bataljona z dveh strani, od Borovnice in Cerknice. Po štiri ure trajajočem boju se je morala četa zaradi pomanjkanja streliva umakniti.[125] Tudi 5. julija so imeli Italijani izgube. Pri napadu na avtomobilsko kolono pod Slivnico blizu Cerknice so imeli enega mrtvega in dva ranjena, na železniški progi med Ortnekom in Žlebičem pa je naletela njihova patrola na mino in Italijani so imeli tri mrtve ter enega ranjenega.[126]

Štab Dolomitskega odreda je 7. julija ukazal onesposobiti vse ceste, za kar je mobiliziral tudi Narodno zaščito in pripravil veliko število molotovk za napade na tanke.[127] Vse to se je izkazalo za koristno, kajti četa 1. polka iz divizije Granatieri je 8. julija hajkala na področju Vrhnika—Horjul. Pri Ligojni, ki so jo Italijani požgali, je prišlo do hudih bojev in Italijani so imeli tri mrtve in šest ranjenih.[128] V dneh od 8. do 13. julija je bila v Dolomitih hajka zelo velikega obsega. Dolomitski odred je skupaj s 3. bataljonom II. grupe odredov, ki ni odšel na Gorenjsko, napadel 9. julija italijansko postojanko v Polhovem Gradcu. Napad ni uspel zaradi nepravilnega ukrepanja komandanta 3. bataljona II. grupe pa tudi po krivdi partizanov, ki so se začeli prezgodaj umikati. Zato je prišlo 10. julija do hudih bojev pri Dravljah in na vsem področju Dobrova—Ključ. Italijani so se zvečer sicer umaknili, a so naslednje dni udarili še z večjimi silami in povzročili precej nereda pri dolomitskih partizanih.[129]

Dolenjska. Dne 12. junija so dolenjski partizani resno ogrožali italijansko posadko v Mokronogu, ki jo je rešilo šele močno italijansko letalstvo.[130] Dne 17. junija so partizani napadli železniško postajo Mirna peč,[131] 19. junija so osvobodili Št. Rupert,[132] istega dne je Gorjanški bataljon napadel Ratež,[133] 28. junija pa Vinjo vas, kjer so imeli Italijani dva mrtva in tri ranjene.[134] Da bi Italijani dokončno rešili oblegani Mokronog, so 1. in 2. julija hajkali z enotami divizije Isonzo na tem področju in imeli enega mrtvega ter dva ranjena.[135]

Zelo pohvalno je za dolenjske partizane poročilo tajnika PNF iz Novega mesta na seji fašističnih hierarhov Ljubljankse pokrajine 3. julija, v katerem je rečeno, da imajo partizani od enaintridesetih občin novomeškega okrajnega glavarstva v svojih rokah kar triindvajset in da so v vseh teh občinah uvedli svojo administrativno oblast.[136] Nekako v tem času se je formiral Zapadnodolenjski odred, ki je s 1. proletarskim bataljonom Toneta Tomšiča in z ostalimi enotami začel blokirati Žužemberk, 8. julija pa napadel grad Sotesko.

Ogledati si moramo tudi dejavnost 4. čete 5. bataljona Notranjskega odreda, ki si je 11. junija — kot smo slišali — postavila svoje taborišče pri vasi Vino nad Šmarjem in se je takoj dobesedno usedla na železnico Velike Lašče—Grosuplje—Ljubljana, operirala po obširnem področju in vedno bolj pritiskala proti Ljubljani. Že takoj ob prihodu v novo taborišče je četa napadla Italijane ob železniški progi pri Spodnji Slivnici. Za nameravano akcijo pa so Italijani zvedeli in dnevnik trdi, da to po krivdi 2. čete 5. bataljona pa tudi po krivdi krajevnega odbora OF, ki je zaradi akcije popoldne ukazal evakuacijo prebivalstva tega področja. V noči na 13. junij je četa napadla Grosuplje in Škofljico. Zaradi velike in nenehne aktivnosti čete (miniranje proge, obstreljevanje vlakov, patrol in postojank) so Italijani iz močne postojanke v Šmarju vedno bolj pritiskali proti Vinu. Zato se je četa 17. junija premaknila proti Turjaku. Taborišče je bilo »zgrajeno iz lesa, podobno gozdarski koči in skrito na kraju, katerega ne bo mogel sovražnik nikoli odkriti«. Naslednjega dne (18. junija) so odšle štiri patrole proti Pijavi gorici, Škofljici, Grosuplju in Spodnji Slivnici. Grosupeljska patrola je sporočila, da so dobili Italijani okrepitev, in to šest sto mož iz novo dospele divizije. Zvečer 19. junija je imel četni komisar velik miting v Mali vasi pri Šenturju (Podtabor) nato pa so bile volitve v krajevni narodnoosvobodilni odbor. Naslednjega dne je odšel komandir z dvema oddelkoma proti Škocjanu, Velikim in Malim Lipljenem. »Tu so razmere obupne, ljudstvo ne ve ničesar o OF, gleda na naše patrole kot da bi bili razbojniki.« V Šenturju je bil 21. junija prvi partizanski pogreb, ki se ga je udeležila vsa četa. Pogreb je bil velika manifestacija. Dne 22. junija se je četa premaknila v novo taborišče.

Na prošnjo krajevnega odbora OF iz Spodnje Slivnice je hotela četa 27. junija odpeljati vse konje iz vasi, ker so jih nameravali pobrati Italijani. Akcija ni uspela, ker kmetje konj niso marali dati in po vsej vasi so začele žene in otroci kričati in jokati. Naslednjega dne je odšlo dvajset partizanov k maši na Sv. Ahac, kjer je bilo proščenje. Dne 29. junija

je začela vsa četa pod vodstvom operativnega oficirja in komandirja »večjo in važnejšo akcijo«. Hoteli so ujeti italijanskega kapetana, a ker se ni hotel vdati, je bil ubit. Nato je četa napadla vojaški transport, istočasno pa je del čete poskušal preprečiti streljanje talcev zaradi ubitega oficirja. Nazadnje je četa napadla italijanske barake ob železnici pri Spodnji Slivnici. V dnevniku je pripisana opomba: »S par streli iz topa ali možnarja bi mogli prisiliti vso posadko k predaji.« Dne 30. junija so minerji s pomočjo dveh letalskih bomb pognali v zrak potniški vlak pri Predolah. Zaradi večjega spopada z Italijani v Spodnji Slivnici so Italijani 5. julija požgali vas.

V četnem taborišču je bila izvedena velika reorganizacija in četa se je vključila kot 3. bataljon v novi Krimski odred. Dne 8. julija je bil bataljon v hudih bojih pri Pijavi gorici; boji so se raztegnili do Gumnišča in se nadaljevali do 10. julija, ko se je bataljonu posrečilo prebiti se iz močnega italijanskega obroča. Šlo je za večjo italijansko hajko, o kateri poročajo tudi Italijani, ki so imeli v teh bojih dva mrtva in dva ranjena.[137]

Italijani so pod nenehnim partizanskim pritiskom 13. julija končno zapustili Žužemberk. Umikajoče se Italijane je ves čas napadal 3. bataljon V. grupe odredov, 4. četa 1. bataljona pa je Žužemberk takoj zasedla.[138] Dan za tem so partizani napadli Videm pri Dobrepolju, kjer so imeli Italijani dva mrtva in sedem ranjenih, v noči od 14. na 15. julij pa so ga napadli znova in še postojanko na železniški postaji Dobrepolje.[139] Ko je bila prva faza velike italijanske ofenzive že v teku, je Zapadnodolenjski odred postavil 16. julija med Marinčo vasjo in Lesami zasedo Italijanom, ki so vsak drugi dan prihajali po hrano na Krko. Zasedo sta sestavljali dve četi s štirimi puškomitraljezi na levem bregu Krke; ena četa je bila iz ZDO, druga pa iz 1. proletarskega bataljona Toneta Tomšiča. Boji so bili izredno hudi in Italijani so imeli devetnajst mrtvih ter šestnajst ranjenih.[140]

Oglejmo si še na kratko akcije 1. proletarskega bataljona Toneta Tomšiča, ki je nastal v glavnem iz borcev Notranjskega odreda. Takoj po ustanovitvi se

je bataljon, ki je štel okrog sedemdeset borcev, premaknil proti Muljavi, kjer se je povezal z enotami II. grupe odredov in se srečal tudi z znamenito partizansko osebnostjo, s kuharjem II. grupe Polhom. Polh jim je takoj — kot pripoveduje Daki, — obljubil juho in meso, dobili so pa le žgance in prežganko. Daki piše: »Ko smo ga začeli svetlo gledati, je začel vsakemu posebej govoriti, da si naj mislimo, da so žganci meso, prežganka pa juha.«[141] Bataljon se je nato utaboril v domu na Polževem. Prišel je pod neposredno komando Glavnega poveljstva in začel s številnimi akcijami na velikem področju od Grosuplja do Krke. Kmalu so Italijani bataljon napadli na Polževem, a so bili odbiti. Po demonstrativnem napadu na Višnjo goro 17. junija in po neuspelem poskusu, porušiti železniški viadukt pri Žalni proti koncu junija, pa so Italijani znova napadli od več strani in bataljon se je v hudih bojih prebijal ter se končno le prebil čez cesto Grosuplje—Krka na Ilovo goro, nato pa proti Lazam pri Ambrusu. Da ne bi Italijani udarili za bataljonom na osvobojeno ozemlje, je prišlo povelje Glavnega poveljstva (Kidrič), naj bataljon in ZDO zavarujeta Suho Krajino. Tako sta ti dve enoti držali položaje okrog Dvora, Žužemberka, Ambrusa in Kompolj v Dobrepoljski dolini.

Do začetka julija je bil — po odhodu II. grupe odredov — relativen mir na severnih mejah v osrčju osvobojenega ozemlja v Suhi Krajini in karabinjerji iz novodošle divizije Cacciatori delle Alpi so 3. julija poročali, da je področje Krka, Zagradec in Žužemberk popolnoma pod kontrolo partizanov, italijanska posadka v Žužemberku pa da je obkoljena. Partizani so vpeljali na osvobojenem ozemlju svoje dovolilnice.

Toda že 7. in 8. julija so Italijani močno udarili skoraj z vsemi enotami novodošle divizije Cacciatori na področje Muljava—Ravni dol—Laze—Zagradec—Kitni vrh—Sušica. V teh bojih so imeli Italijani precej ranjenih, toda posrečilo se jim je znova vzpostaviti postojanke v Zagradcu in na Krki.[142]

Potem so Italijani naredili močan sunek proti Kočevskemu Rogu, zato se je Tomšičev bataljon premaknil na sektor Lašče—Rdeči kamen. Do hudih bo-

jev je prišlo na Topli Rebri, po italijanskem umiku pa se je bataljon, ki je vedno bolj naraščal, premaknil na Smuko in ni bilo več daleč od tega, ko je prerasel v 1. slovensko proletarsko brigado. S tem je začela NOV v Sloveniji preraščati iz teritorialnih odrednih formacij v višjo fazo, v fazo brigad, v začetke regularne NOV. V delovodniku Glavnega poveljstva je 14. julija še omenjen štab 1. proletarskega bataljona Toneta Tomšiča, 15. julija pa že štab 1. proletarske brigade Toneta Tomšiča.[143]

Na tem mestu moramo na kratko omeniti še Narodno zaščito, ki je nastajala in rasla na osvobojenem ozemlju in ki je — kot smo že slišali — odigrala zelo pomembno vlogo v Polhograjskih Dolomitih. Na žalost je zgodovina Narodne zaščite še vse premalo obdelana, da bi bilo mogoče na tem mestu podati vsaj približen pregled njenega razvoja v Sloveniji. V glavnem se je Narodna zaščita tudi na deželi držala ljubljanskega teritorialnega organizacijskega principa. Okrožje OF je imelo svoj odred Narodne zaščite, rajon bataljon ali četo, teren (vasi) pa svoje vode ali vaške enote. Ob koncu maja 1942 je obstajala Narodna zaščita v okrožju OF Notranjska II. z rajoni: 1. Borovnica, Preserje, Rakitna, 2. Horjul, 3. Logatec, 4. Rovte, Podlipa, Ligojna, 5. Vrhnika, Stara Vrhnika, Verd, Drenov grič, Bevke, Blatna Brezovica. Vsak rajon je imel svojo četo Narodne zaščite s komandirjem in komisarjem.[144] Na osvobojenem ozemlju okrožja OF Grosuplje je obstajal odred Narodne zaščite z naslednjimi bataljoni Narodne zaščite: Šentjurški, Žalensko-Radenski (Račna) in Poliški bataljon. Bataljoni so se delili na čete, ti pa na vaške enote. Podobno je bila razdeljena Narodna zaščita tudi v okrožju OF Stična, ki je imela v času osvobojenega ozemlja svoje bataljone v rajonih Stična, Ivančna gorica-Muljava, Višnja gora, Krka, Zagradec, Ambrus-Hinje, Št. Vid, Veliki Gaber in Primskovo.[145]

Druga grupa odredov je 2. junija sporočila Glavnemu poveljstvu, da je odložila odhod za en dan, ker misli še zvečer zasesti Višnjo goro in zapleniti dvajset tisoč kilogramov moke in drugega materiala. V noči od 3. na 4. junij je Šiškov bataljon res vdrl v Višnjo

goro in odnesel iz skladišča za zagotovljeno preskrbo štirinajst tisoč devet sto kilogramov moke, tisoč kilogramov koruze, štiri sto kilogramov riža, tri sto petdeset kilogramov makaronov itd. Prisilil je občinskega tajnika, da je odprl prostore občine, kjer je pobral ves denar in uničil arhiv. Isto se je zgodilo tudi na pošti.[146]

Brž ko je Glavno poveljstvo izvedelo, da se grupa takrat pri Jančah ni mogla prebiti na Štajersko, je grupo 26. maja napotilo na položaje k južni železnici. Dne 3. junija[147] pa je Glavno poveljstvo ukazalo, naj grupa takoj odide preko južne železnice in Dolomitov na Gorenjsko.

Toda odhod se je zavlekel zaradi velike italijanske ofenzive, ki je trajala dvanajst dni in iz katere je grupa odnesla sijajno partizansko zmago: potolkla je v zasedah in v nenadnih juriših veliko Italijanov, vsaki premoči pa se je spretno izognila. Italijani so hoteli po vsej sili znova vzpostaviti avtobusni promet na progi Stična—Žužemberk in zato je začel močan del posadke iz Žužemberka 6. junija čistiti cesto in okolico, a je pri tem padel pri Gabrovčcu v globoko zasedo, ki jo je postavil Šiškov bataljon in takoj nato italijansko kolono obkolil. Prišlo je do zelo hudih bojev; del Italijanov se je prebil iz obroča, del pa je ostal obkoljen. Italijani so imeli tega dne sedem mrtvih in enajst ranjenih.

Dne 7. junija so že zelo zgodaj stopila v akcijo italijanska letala, a to obkoljenih Italijanov pri Gabrovčcu ni moglo rešiti. Zato so Italijani poslali na pomoč dve koloni. Kolona iz Ivančne gorice je bila kmalu zaustavljena in se je morala z desetimi ranjenci umakniti, kolona iz Žužemberka pa je bila ustavljena blizu obkoljenih in je imela deset mrtvih ter osemnajst ranjenih. Ves dan so tod divjali zelo hudi boji in Italijani so morali začeti dovažati pomoč iz Ljubljane, Ribnice in Novega mesta.

Dne 8. junija je bil pri Dragi pri Višnji gori napaden blindiran vlak, močni italijanski koloni pa se je okrog poldneva posrečilo zasesti Muljavo. S tem je bila partizanska fronta razbita na dva dela in sile so se začele polagoma umikati. Popoldne 8. junija in

O D L O K

O RAZPOSTAVITVI GLAVNEGA POVELJSTVA SLOVENSKIH NARODNO-OSVOBODILNIH PARTIZANSKIH ČET

1. Z namenom, da bi dosegel čim večjo operativno sposobnost Glavnega poveljstva slovenskih narodno-osvobodilnih partizanskih čet, hkrati pa tudi čim tesneje povezal slovensko narodno vojsko s političnim delom Osvobodilne fronte, imenuje Izvršni odbor OF naslednje Glavno poveljstvo slovenskih narodno-osvobodilnih partizanskih čet:

Za komandanta tovariša Jerneja Rozmana, dosluž političnega komisarja Glavnega poveljstva;

za političnega komisarja tov.Petra Kalana, sekretarja Izvršnega odbora Osvobodilne fronte;

za namestnika komandanta tov.Branka Hrasta, generalštabnega polkovnika bivše jugoslovanske armade, doslej člana Glavnega poveljstva;

za organizatorja strokovne vojaške izgradnje tov.Čet in poveljniškega kadra tov.Doreta Trdino, doslej člana Glavnega poveljstva;

2. Z namenom, da okrbi čim višjo politično raven čet in nadzor nad politično izgradnjo, imenuje Izvršni odbor OF naslednje pomočnike političnega komisarja Glavnega poveljstva:

tov.Bolka Brezarja, člana agitacijsko-propagandistične komisije pri Izvršnem odboru OF, člana KPS;

tov.Jurija Dobravca, člana vodstva krščanske skupine v OF;

tov.Slavka Gruma, člana vodstva Sokolov.

3. Tovarišema Petru Strugarju in Primožu Trubarju, ki prevzemata nove naloge v osvobodilnem gibanju, izreka Izvršni odbor OF priznanje za njuno požrtvovalno delo, ki sta ga doslej vršila pri Glavnem poveljstvu, ter ugotavlja, da je prva perioda rasti in razvoja slovenskega partizanstva bistveno povezana z njunim imenom tako glede na sama dejstva kakor v zavesti naših partizanov.

Na položaju, dne 1.oktobra 1942. Izvršni odbor OF.

O D L O K

O KOOPTACIJI TOV.PETRA STRUGARJA V IZVRŠNI ODBOR OF

1. Izvršni odbor OF kooptira tovariša Petra Strugarja.

2. Izvršni odbor OF poverja tov.Petru Strugarju vojaški referat.

Na položaju, dne 1.oktobra 1942. Izvršni odbor OF.

1. oktobra 1942 je IOOF postavil novo Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet

Komandant I. operativne cone »Dolenjske« narodni heroj Milovan Šaranović, padel 30. julija 1943 v bližini Sel pri Šumberku

Komandant II. operativne cone »Notranjske« narodni heroj Ivan Kavčič-Nande Kovač, padel 30. julija 1943 v bližini Sel pri Šumberku

vse do 12. junija so Italijani čistili sektor Stična—Zagradec—Videm—Krka in so imeli v teh dneh še deset mrtvih, šestindvajset ranjenih in dva pogrešana.[148]

Tako je mogel štab II. grupe 12. junija sporočiti operacijskemu štabu Glavnega poveljstva, da so operacije končane, da so bili Italijani povsod odbiti in da so v bojih padli štirje partizani. Štab želi čimprej sestanek z Glavnim poveljstvom zaradi odhoda; prej grupa ne bo odšla.

Ker je komandant Glavnega poveljstva Leskošek še v Ljubljani, je bil na osvobojenem ozemlju osnovan pri Glavnem poveljstvu operativni štab (Maček, Bebler). Zato je Leskošek v Ljubljani 14. junija ponovil ukaz, naj II. grupa takoj odide na progo nad Borovnico ali Rakekom, pusti naj na svojem področju samo tisti bataljon, ki mora »po našem ustnem dogovoru ostati tukaj«.[149]

Toda štab II. grupe je izdal 18. junija še naredbo o prepovedi kupovanja stvari, ukradenih ob priliki pustošenja Italijanov. Štab je razveljavil vse kupčije z ukradenimi rečmi in ukazal, da se morajo vrniti brez odškodnine lastniku. Istega dne pa mu je pisal tudi operacijski štab Glavnega poveljstva: »Devet dni je minilo, odkar so prestale vaše borbe z okupatorji. Torej ste imeli dosti časa za odmor in pripravo za pohod, pa še do danes niste odšli. Zakaj odlašate?« Operacijski štab je ukazal, naj grupa odide 19. junija zvečer. Toda štab grupe je določil odhod na 20. junij zvečer. Tako so ta večer odšle na pot naslednje enote druge grupe: 1., 2. in 3. bataljon Savinjskega odreda in 2. bataljon Pohorskega odreda. Na položajih okrog Stične je ostal 1. bataljon Pohorskega odreda. Številčno stanje je bilo: 551 borcev, 431 pušk, 25 puškomitraljezov, 2 težka mitraljeza, 49 pištol, 88.133 patronov in 354 bomb.

Grupa, ki se je za čas pohoda imenovala »leteča grupa«, se je premikala v štirih zaporednih kolonah v smeri Znojile—Krka—Hočevje—Turjak—Iški Vintgar—Sv. Vid nad Cerknico, kamor je prišla 24. junija, in to v taborišče Šercerjevega bataljona. Na poti ni prišlo do spopadov z Italijani, imela pa je težave s prehrano, ker Notranjski odred ni dovolil, da bi si

grupa sama iskala hrano. Če si nekoliko ogledamo še »Beležke tihega opazovalca« pohoda, grupnega zdravnika dr. Cedrika,[150] je bilo razpoloženje v grupi ob odhodu z Dolenjske z majhnimi izjemami odlično. Kar pa je bilo poglavitno, vladalo je absolutno zaupanje v štab grupe. Vsi eventuelni pomisleki so se razpršili na sestankih, ki jih je vodil grupni komisar, na katerega so vsi slepo prisegali. Bil je poleg komandanta brez dvoma najmočnejša osebnost, katerega beseda je absolutno držala. V svojih govorih je orisal z lepimi besedami politični in vojaški položaj. Tudi pomisleke zaradi prehrane je spremenil v veselo zaupanje, ki je vse navdalo, ko so slišali o pripravljenih zalogah itd. To je bilo za poznejši čas usodno, ker je bila realnost čisto drugačna in so pričeli tovariši dvomiti o vsem, kar so slišali na kolektivnih sestankih. To ni očitek, ker sem trdno prepričan, da je komisar ravnal v dobri veri. Cedrikov opis je zelo dragocen, priznati pa je treba, da je bil optimizem in zaupanje partizanov v zmago tudi v najtežjih okoliščinah pozitivni faktor, ki ga je gojil in razvijal vsak politični delavec.

Grupa je imela nalogo spotoma porušiti progo. Tri dni so tekle priprave za to v soglasju z Notranjskim odredom. Mostu ali viadukta ni bilo mogoče porušiti, ker nista imela ne grupa ne Notranjski odred eksploziva, prav tako ni bilo mogoče razkopati proge, ker je bil teren nenaseljen in ni bilo mogoče mobilizirati ljudi pa tudi za grupo ne dobiti orodja. Sicer pa je primer iz okolice Stične dokazal, da je moč tako porušeno progo kaj kmalu popraviti. Brez pomena bi tudi bilo, če bi grupa iztirila kak vlak, ker bi kaj takega mogel narediti tudi Notranjski odred sam, a je bil glede tega popolnoma pasiven. Razen tega pa so bili borci Notranjskega odreda prepričani, da so napadi na železniško progo nemogoči, ker je preveč zastražena.

Zato se je II. grupa odločila, da napade tovorni vlak. Ustavili bi ga pred Verdom in bi ga nato s polno paro pognali nazaj na borovniški viadukt, ki bi se moral po mnenju strokovnjakov vsekakor porušiti. Ker za tak napad ni bilo treba več kot en bataljon, je bil za to akcijo določen 2. bataljon Pohorskega odreda

(Zdravkov bataljon), poveljstvo nad akcijo pa je bilo izročeno komandantu Savinjskega odreda. Zato je grupa z ostalimi enotami odšla preko proge proti Starim žagam.

Nameravana akcija pa se je spremenila v eno od pravih partizanskih akcij v vsakem pogledu. Partizani so iz tega vlaka rešili 333 izmed tistih Ljubljančanov, ki so jih Italijani zajeli v Ljubljani pri racijah konec junija in jih hoteli poslati v internacijo v Gonars. Vlak s temi interniranci je peljal čez postajo v Borovnici še 28. junija ob 23,53 uri, nenadoma pa se je ustavil 29. junija ob 0,5 uri pri signalu pred postajo Verd pri kilometru 591/659. Partizani (2. bataljon Pohorskega odreda, 3. udarna četa in Rakovška četa Šercerjevega bataljona), razporejeni v štiri skupine, so vžgali po stoječem vlaku, tedaj pa so se iz vagonov zaslišali klici: »Odprite! Vaši smo, Slovenci smo!« Komandant akcije Marok je ustavil ogenj in ukazal juriš. Tako se je prvotni načrt spremenil v reševanje internirancev. Ker je imel vlak italijansko oboroženo spremstvo, ki je takoj poskakalo iz vagonov in zavzelo položaje, je bilo reševanje zelo težko, razen tega pa so bili živinski vagoni zaprti z močno žico. Kljub stalni smrtni nevarnosti so partizani rešili iz sedemnajstih vagonov vse. Pri tem so imeli enega težko in enega laže ranjenega, Italijani pa so imeli dva mrtva, enega ranjenega in enega pogrešanega. Stroj se je s štirimi blindiranimi vagoni, ki so jih odpeli Italijani, odpeljal proti Verdu, drugi pa so ostali na progi, a so bili z zračno zavoro tako zavrti, da jih ni bilo mogoče poslati proti borovniškemu viaduktu.

Rešence so partizani urno spravili na Pokojišče nad Borovnico, kjer so poskrbeli za ranjence, ostali pa so odšli v taborišče 3. čete pri Kožljeških žagah. Tu je bilo — po govoru o pomenu NOB — dano rešencem na izbiro: ali v partizane ali domov. Za borce se jih je priglasilo 86; kot poročajo Italijani, se jih je v Ljubljano vrnilo in prijavilo italijanskim oblastem 35, ostali pa so se vključili v delavske bataljone in so jih partizani odpeljali na Kočevsko.[151]

Prehod treh bataljonov Savinjskega odreda preko proge — že pred akcijo — zaradi izredno močno za-

stražene proge ni bil lahak in se je posrečil šele drugič. V Starih žagah nad Vrhniko je bataljone dohitel Zdravkov bataljon, ki je s seboj vzel tudi pet rešencev.

Da bi Nemci deblokirali Črni vrh, ki so ga v tem času napadli gorenjski partizani, so Italijani 26. junija okrepili svoje enote pri Polhovem Gradcu. Toda brž ko so Italijani 30. junija izvedeli za navzočnost II. grupe v Dolomitih, so naprosili Nemce za protiuslugo; ti so od 30. junija do 5. julija močno zastražili mejo na dolomitskem področju. Najprej samo z graničarji, nato z 10., 171. in 181. policijskim bataljonom, od 2. julija naprej pa še z dvema četama 322. bataljona, za eno četo 857. bataljona in z eno četo 922. bataljona. Italijani sami pa so poslali na področje Horjul —Št. Jošt še nove sile.

II. grupa je v noči od 30. junija na 1. julij poskušala preiti mejo v štirih vzporednih kolonah v smeri proti Pasji ravni. Toda kmalu onkraj meje je naletela na nemške zasede in obroče in prišlo je do silovitega streljanja, iz katerega se je uspešno prebil na gorenjsko stran le Jankov bataljon (1. bataljon Savinjskega odreda), in to na levem krilu pod vasjo Butajnovo. Prebil se je preko Pasje ravni na Gabrško goro, kjer je dobil zvezo s Poljanskim bataljonom. Ostali trije bataljoni, Zdravkov (2. bataljon Pohorskega odreda, Simonov (2. bataljon Savinjskega odreda) in Šiškov (3. bataljon Savinjskega odreda) so se morali vrniti. Zato je prišlo 1. julija do hudih bojev z Italijani pri Ljubgojni, kjer so imeli Italijani štiri mrtve in štiri ranjene. Toda Italijani so hoteli po vsej sili obračunati z II. grupo. Postavili so močne enote graničarjev vzhodno od Št. Jošta in z njimi obvladali cesto Horjul —Polhov Gradec, močne sile divizije grenadirjev pa so pomaknili na razpotje 500 metrov južno od kote 332, kjer so prenočile in začele zjutraj s prodiranjem proti nemški meji, ob katero so skušale pritisniti II. grupo. Toda II. grupa je zelo spretno manevrirala in se z neprestanim menjavanjem taborišč izogibala bojev. Njena dolžnost je bila priti čimprej na Gorenjsko. To se ji je tudi posrečilo. S spretnim manevrom je 3. julija ponoči grupa prešla mejo pri Sv. Katarini.

Ne vsa, kajti Šiško je s svojim bataljonom ostal v Dolomitih in ga je zato štab grupe obtožil dezerterstva. V tem pa je — kot smo že slišali — z napadom na Polhov Gradec prešel Dolomitski odred v ofenzivo, na kar so odgovorili Italijani s protiofenzivo v Dolomite.[152]

II. grupa je odšla na Gorenjsko in o njej bomo spet govorili v zvezi z NOB na Gorenjskem. Poglejmo še, kaj pravi dr. Cedrik v že omenjenih beležkah tihega opazovalca. Tik ob meji — piše Cedrik — smo čakali na prehod preko meje in tu so se pojavili prvi primeri »obolenja«. Osebno sem takrat zastopal mnenje, naj se vrste prečistijo in naj odidejo čez mejo samo tisti, ki so res prostovoljci. Vdal sem se nasprotnemu mnenju, ker sam še nisem natanko poznal razmer v posameznih enotah in sem zato izločil samo tiste, ki so bili resnično bolni. Prvi poskus prehoda se je ponesrečil in samo srečnemu naključju se je bilo treba zahvaliti, da ni bilo več žrtev, kajti Nemci so streljali bolj ali manj na slepo. Ob tej priložnosti sta grupni komandant in politkomisar pokazala toliko hladnokrvnosti, da se je prva panika kmalu polegla in je umik potekel v redu. Naslednji dnevi so bili posvečeni edino temu, kako zboljšati razpoloženje in moralo med tovariši. To se je posrečilo vsaj v glavnem. Pa tudi tu je bila narejena ista napaka, ki se vleče kot rdeča nit po vsej naši poti, da so bile obljube vse prej kot realne. Drugi poskus prekoračenja meje je uspel brez strela in prišli smo na Gabrško goro. Toda o zalogah ni bilo nobenega sledu. Lačni smo čakali večera. Govorilo se je o borbenosti in ofenzivnosti. Na vse pa so padali eni in isti odgovori: Nemci niso Italijani! Boste že videli! Pri tem me je najbolj prizadela pripomba, da je boljše en živ partizan kot petdeset mrtvih Nemcev. Dalje očitek, da so dosedaj lepo živeli v miru, sedaj pa bo tega konec itd.

Kakšna je bila v tem času dejavnost vodstvenih organov NOB? V svoji prvi navedbi dne 1. junija je operativni štab Glavnega poveljstva ukazal, da morajo postati grupni, odredni in bataljonski štabi prava operacijska vodstva svojih enot in ne samo skupina inštruktorjev. Preveč sil se troši za obrambo osvobojenega ozemlja. Treba je postavljati več zased na pravih

krajih, ofenzivne operacije pa prenašati izven osvobojenega ozemlja. Tod je treba začeti z večjimi napadi, da pridemo do orožja. Ker je okupator pritisnjen na glavne prometne žile, je uničevanje teh trenutno najvažnejša naloga naših odredov. To naj bi bile glavne akcije tudi kot odgovor na smrt Toneta Tomšiča. Glavna naloga Notranjskega odreda pa naj bo v tej kampanji likvidacija kočevskega žepa, kar naj bi izvedel en popoln bataljon. Ta naj temeljito poruši cesto med Žlebičem in Velikimi Laščami in naj nato dobro pripravljen napade postojanko v Ribnici. Čete Dolenjskega odreda naj tej akciji ščitijo vzhodni bok (Dobrepolje—greben Male gore—vas Mala gora). Prav tako naj Notranjski odred izpopolni obkoljevanje Ljubljane od južne in jugovzhodne strani.

Pri diverzantskih napadih na garnizije je treba varčevati z municijo. Nato je uvedel operacijski štab naslednji rekvizicijski postopek za potrebe partizanske vojske: pooblaščenec partizanske vojske naj se javi s pismenim pooblastilom pri narodnoosvobodilnem odboru v kraju, kjer prebiva lastnik. Član narodnoosvobodilnega odbora izda potrdilo s ceno predmeta partizanski enoti, ki je predmet zaplenila.[153] Za »izvedbo večjega načrta« je Glavno poveljstvo 5. junija ukazalo 2. bataljonu Dolenjskega odreda, naj se ena njegova četa premakne na področje Dobrniča in naj zapre cesto Korenitka—Žužemberk in cesto Dobrnič —Mirna peč.[154] Istega dne je ukazalo četi 5. bataljona Notranjskega odreda, naj s položajev pri Šentjurju pri Grosupljem takoj odide preko kočevske proge na področje Krke, kjer naj zasede in drži cesto Zdenska vas—Krka—Boštajn, naj hkrati ovira promet na dolenjski železnici in dela primerne akcije tudi zunaj tega področja.[155] Na sektor Krka—Stična je po ukazu Glavnega poveljstva poslal 7. junija štab III. grupe tudi 1. proletarski bataljon Toneta Tomšiča, ki je imel za nalogo izključno napadalne in sabotažne akcije in ne zavzemanja in obrambe osvobojenega ozemlja.[156] Naslednjega dne je pisalo Glavno poveljstvo III. grupi odredov, da v štabu 1. bataljona Dolenjskega odreda grobo kršijo disciplino in konspiracijo ter da člani bataljona veseljačijo po gostilnah dobrepoljske doline.[157]

V obširnem poročilu Vrhovnemu štabu je poročal operacijski štab Glavnega poveljstva 7. junija o dejavnosti II. in III. grupe ter Narodne zaščite in je analiziral trenutno stanje, za katero je bilo značilno, da so bili Italijani potisnjeni v vsej Ljubljanski pokrajini na glavne prometne žile, ob katerih so držali močne garnizije, ki so jih še stalno ojačevali. Iz teh garnizij so odhajali na dvoje vrst operacij proti partizanom: napadali z močno motoriziranimi kolonami, ki so jih spremljali tanki in podpiralo topništvo in letalstvo, ali pa so prodirali z manjšimi silami po gozdovih in poskušali obkoljevati partizanske zasede ali pa sami postavljati zasede. Nenehno so dobivali okrepitve in sklepati bi bilo, da pripravljajo večje ofenzivne akcije proti partizanom.[158]

Operacijski štab Glavnega poveljstva je ukazal 9. junija štabu III. grupe, naj z vsemi silami sodeluje pri obdelavi zapuščene kočevarske zemlje. Isto je ukazal tudi IOOF.[159]

V veliki naredbi je ukazal 12. junija štab III. grupe pouk civilnega prebivalstva, kako naj se zadrži ob bombardiranju vasi. Ukazal je tudi varčevanje hrane.[160] Naslednjega dne je poslal štab III. grupe Glavnemu poveljstvu prvo številko svojega glasila Krim.

CK KPS in Glavno poveljstvo (Kidrič, Maček, Bebler) sta pisala 14. junija hrvaškemu CK in Glavnemu štabu: »Sve širi obim operacija slovenačkih i hrvatskih partizanskih četa na pograničnom području pa i čitav niz drugih zajedničkih pitanja čine potrebu da dodje do temeljitog razgovora izmedju vas i nas.« Predlog je bil, naj bi se sestali na osvobojenem ozemlju, morda na sedežu štaba 2. bataljona Notranjskega odreda. Zelo bi želeli, da bi prišel na razgovore tudi Vlado Veliki (Popović). Istega dne je bila skupna seja IOOF in Glavnega poveljstva, na kateri je poročal Maček o vojaških dogodkih pri Muljavi, Lubej o izvršenem poljedelskem delu na kočevarski zemlji; sprejeta sta bila dva odloka: o pripadanju kočevarske zemlje in odlok o odlikovanjih.[161]

Nove naloge je dal operacijski štab Glavnega poveljstva 15. junija II. grupi: naj na prehodu preko

Notranjske priključi eno četo Notranjskega odreda, ki naj potem ostane ob južni železnici. Nastajajoči Horjulski (Dolomitski ali 4. bataljon) Notranjskega odreda naj poruši cesto Ljubljana—Polhov Gradec, Ljubljana—Horjul, Vrhnika—Rovte in Logatec—Rovte. Patrole tega bataljona naj venomer vznemirjajo ljubljansko garnizijo. 1. proletarski bataljon Toneta Tomšiča naj se okrepi z najboljšim vodom 2. bataljona Dolenjskega odreda in z najboljšim vodom iz 4. bataljona Dolenjskega odreda. Porušiti viadukt pri Žalni, za kar je osebno odgovoren komandant III. grupe. Likvidirati italijansko postojanko v Ribnici, 3. in 4. bataljon Dolenjskega odreda naj povečata aktivnost na obeh straneh nemško-italijanske meje, 2. bataljon Dolenjskega odreda pa naj poveča aktivnost v severozahodni smeri od dolenjske železnice do italijanske postojanke v Št. Vidu pri Stični. Svojo aktivnost naj poveča proti Cerknici 3. bataljon Notranjskega odreda in razgiblje naj se Belokranjski bataljon.[162]

Dne 18. junija je vprašal štab Notranjskega odreda štab III. grupe, kako naj se uredi promet med osvobojenim in neosvobojenim ozemljem. Štab Notranjskega odreda je promet sploh prepovedal, vendar pa je z neosvobojenega ozemlja potreboval mnogo stvari: tobak, sol, žeblje, kvas, zdravila itd.[163]

Maček je sporočil 19. junija Kardelju v Ljubljano, da naj pošlje čimveč kadrov na osvobojeno ozemlje. »V vojaškem pogledu stojimo precej na mrtvi točki. Naša slaba stvar je defenzivni karakter naših akcij. Upamo pa, da bomo to v najkrajšem času popravili.«[164] Iz Ljubljane pa je 19. junija pisal Kardelj pismo IOOF in naročil, naj na osvobojenem ozemlju odpravijo vsa ultra-leva nagibanja in naj se celotno gibanje vzdržuje na nacionalno osvobodilni platformi in se razlaščevanja itd. izvršujejo samo nad imovino okupatorjev ali pa odkritih belogardistov. Dalje pravi Kardelj: »Treba je na vsak način obvarovati širino OF«, tako da bo zadržala v OF predvsem srednjega kmeta in tiste plasti, ki bi v drugih okolnostih mogle postati sestavni del meščanskega tabora. Na osvobojenem ozemlju naj se vzpostavi novi red z revolucionarno centralizacijo. Čvrsto je treba obvladati ne

samo politični položaj, temveč tudi vso administracijo, sodstvo, aprovizacijo, prosveto in propagando.[165]

V tem času je izdal operacijski štab Glavnega poveljstva še dvoje naredb. V naredbi št. 4 je v uvodu rečeno, da je nastala iz slabotnih, toda junaških partizanskih čet močna slovenska partizanska narodna vojska. Nato pa naredba pokaže na nekatere napake: pojavili so se nekateri primeri tatvine, bila so nepotrebna nadlegovanja ljudi, primeri surovosti in neopravičene zaplembe in pojavilo se je »vojvodstvo, ki je na žalost zelo razširjeno«. Taki partizanski voditelji se imajo za neodvisne vladarčke na ozemlju, ki so ga zasedle čete pod njihovim vodstvom. V naredbi št. 5 je rečeno, naj posvečajo partizanske enote največjo pozornost pridobivanju novega orožja. Naredba govori tudi o partizanskih listih, ki so takrat izhajali, in to: Dolenjski partizan, Partizanski list, Partizanski vestnik in Krim ter poziva na čimvečje dopisništvo.[166]

Nekako pred 26. junijem je ustanovilo Glavno poveljstvo iz III. grupe novi dve grupi, III. in V. V pismu obema štaboma je Glavno poveljstvo 26. junija razmejilo ozemlje med obema grupama po črti: Laze na Kolpi —Kozice—Graščica—Šišje—Mačji hrib—Kopa—Kočevski Rog—Jazbec—Volčja gorica—Šahen nad Polomom —Križen vrh—Črni vrh—greben Male gore do Malega hriba—preko proge na Goli breg—Puhov hrib—Limberk—Tabor in od tod v ravni črti do Škofljice. Tako se je področje V. grupe razprostiralo tudi od Save do Ljubljanskega polja in do hrvaške meje pri Dobovi. III. grupa je obsegala tudi Slovensko Primorje, na severu pa je bila njena začasna meja Poljanska dolina. V III. grupo so torej sodili: Polhograjski (Dolomitski), Krimski in Kočevski odred ter partizanske enote na Primorskem, v V. grupo pa Belokranjski, Krški (po reki Krki) in Zapadnodolenjski odred.

Najnujnejša strateška naloga III. grupe je bila uničevanje južne železnice, druga naloga pa razširitev osvobojenega ozemlja na Gorenjsko. Zato je morala III. grupa doseči nagel in zdrav razvoj Polhograjskega (Dolomitskega) odreda, ki naj bi bil sposoben v najkrajšem času likvidirati nemško-italijansko mejo na svojem področju in ustvariti močan most med svo-

bodno Notranjsko in gorenjskimi tovariši. Dalje je morala III. grupa na Goriškem in Tržaškem učvrstiti partizansko gibanje, ki bi bilo sposobno življenja. Zato je morala poiskati boljše stike s primorskimi partizanskimi četami in jim pomagati, da bi se okrepile in postale samostojen odred. Osnovna naloga V. grupe pa je bila, rušiti dolenjsko, karlovško in kočevsko progo. Obe grupi sta bili dolžni vzdrževati živ in trden stik s hrvaškimi partizani: V. grupa preko Gorjancev z zagrebško - samoborsko terensko organizacijo in žumberačkimi partizani ter preko Bele Krajine s kordunaškimi partizani, III. grupa pa preko Kočevske z delniškimi in preko Prezida s sušaškimi partizani. Izdelajo naj se skupni vojni načrti. Še posebej je morala V. grupa pomagati štajerskemu partizanstvu do večjega razvoja.

Glede vprašanja taktike je bilo na prvem mestu poudarjeno, da je glavna naloga zaveznikov Rdeče armade, izvrševanje takih nalog, ki so Rdeči armadi v neposredno korist, to je, preprečevati dovoz vojaštva in materiala fašističnih imperialistov na rusko fronto in uničevanje vojaških rezerv. Glede obrambe osvobojenega ozemlja pa je bilo rečeno, da je bila doslej neokretna in da je vezala skoraj vse naše partizanske sile; v prvi vrsti je treba napadati izven osvobojenega ozemlja. Pospeševati je treba tudi uničevanje bele garde. Zlasti je treba odpraviti nezaslišano počasnost pri zasledovanju belogardističnih tolp. Čete naj imajo 50 do 60 ljudi, tri čete sestavljajo bataljon, ki naj ima 150 do 200 borcev.[167] Dne 27. junija je imela III. grupa tri odrede. Kočevski odred sta sestavljala 2. in 3. bataljon bivšega Notranjskega odreda, Krimski odred 1. in 5. bataljon bivšega Notranjskega odreda, Dolomitski odred pa 4. bataljon bivšega Notranjskega odreda.[168] V odredbi št. 17 je štab III. grupe 28. junija določil, naj bo glavna hrana njegovih enot vedno le meso, in to dvakrat na dan po 150 gramov na osebo. Odvišnega mesa naj ne spravljajo, temveč naj ga razdelijo krajevnim odborom OF, ki naj ga ali plačajo ali pa zamenjajo za drugo hrano. Priloga k mesu naj bo fižol, testenine, zelenjava itd. Za dopol-

nilno hrano naj nakupijo jajca, surovo maslo, sadje, zelenjavo. Rekvizicija je strogo prepovedana.[169]

Glavno poveljstvo je izdalo štabu III. in V. grupe naredbo o ustanovitvi proletarske brigade že 30. junija. Istega dne je bil imenovan v Narodnoosvobodilni svet kot predstavnik slovenske partizanske vojske njen komandant Leskošek.[170]

Tako smo prišli do pomembnega dogodka, do *partijske konference za osvobojeno ozemlje,* ki je bila od 5. do 8. julija 1942 v Kočevskem Rogu. Konferenco sta pozdravila v imenu ustanovnih skupin v IOOF za sokolsko skupino Rus in za tako imenovano krščansko socialistično skupino Kocbek. Konferenca je temeljito analizirala dogodke za nazaj, trenutni položaj in dala vrsto pomembnih sklepov in napotil za bodoče. Osrednji referat je imel Peter Kalan (Boris Kidrič), in to o politični situaciji in nalogah Partije.

V uvodu je Kidrič poudaril, da sta se v svetovnem merilu spopadla dva tabora in dve ideologiji, Sovjetska zveza, dežela socializma, in fašizem; marksizem in leninizem ter ideologija nacionalističnega rasizma, ideologija kapitalizma; NOB jugoslovanskih narodov, slovenskega še posebej in vseh podjarmljenih narodov Evrope je notranja fronta in od njenih uspehov je odvisno, ali se bo fašistična fronta prej ali slej zrušila; toda naš boj ni ideološka ali razredna borba, pač pa boj za osvoboditev naroda. Ker pa so temu boju dale in prevzele iniciativo ljudske množice in ker so nekdanji vladajoči razredi svoje ljudstvo izdali, se ta boj za narodno osvoboditev združuje tudi z demokratično revolucijo. Tako je dosegla Partija v tem narodnoosvobodilnem boju dva velika politična uspeha; združila je ljudske množice v OF in ustvarila je slovensko partizansko vojsko. Ta uspeh je edinstven v slovenski zgodovini, v kateri ni četniških tradicij kot pri naših narodih na jugu. Mnogi so dvomili, da more nastati partizanstvo na Slovenskem, a osvobojeno ozemlje, ki so ga priborile partizanske sile, je dokazalo nasprotno.

Dejstvo, da obstaja osvobojeno ozemlje sredi fašistične armade tisočerih mož, je nekaj nezaslišanega. Obstajajo vse možnosti, da se temu osvobojenemu

ozemlju na Dolenjskem in Notranjskem pridruži še osvobojeno ozemlje na Gorenjskem in Štajerskem. Ne smemo čakati, da se bo zrušil fašizem, danes je treba osvoboditi slovensko zemljo in slovenskega človeka.

Nato je podal Kidrič kratko analizo položaja od propada Jugoslavije do osvobojenega ozemlja; tako je Partija v tem času opravila veliko delo; organizirala je ljudski upor, razbila fašistično demagogijo, dosegla, da gledajo ljudske množice v OF svojo resnično narodno oblast, dosegla, da so prišli bivši politiki do velikega razpotja, da ali priznajo novo ljudsko in narodno oblast, ali pa da se obrnejo proti njej in tako postanejo že drugič izdajalci lastnega naroda. Tako si je slovenska reakcija izbrala to drugo pot. Zato sta v Sloveniji danes samo dva tabora: OF in bela garda. Proti beli gardi so potrebni dvojni boji. Treba jo je razkrinkavati kot podružnico okupatorja, obenem pa jo je treba popolnoma razbiti tudi vojaško.

Pri vsem svojem delu je Partija dobivala veliko pomoč od svojih zaveznikov, Sokolov in krščanskih socialistov. Čeprav je Partija avantgarda, ne smemo zmanjševati nalog ostalih političnih skupin v OF. »Brez Sokolov in krščanskih socialistov bi danes OF ne bilo. Partija ceni in želi ohraniti OF kot punčico svojega očesa v vsem njenem nadaljnjem razvoju... Želi ohraniti pravo sodelovanje v bodočih bojih z vsemi sodelavci in danes poudarja, da hoče ostati lojalna do vseh lojalnih sodelavcev v vseh bistvenih vprašanjih osvobodilnega boja, v razbitju vseh notranjih sovražnikov, v vprašanju demokratičnega procesa in dviganju slovenske zemlje.«

Partija ni začela osvobodilnega boja slovenskega naroda s programom demokratične revolucije. Njen začetni program pa seveda ni obsegal samo platforme nacionalnega boja. Če danes ne sodelujejo v boju vsi politični faktorji, je to samo njihova krivda. Iz strahu pred ljudstvom so začeli boj proti OF in zato je jasno, da so ljudske množice zaradi tega združile nacionalni boj z demokratično revolucijo in »mislimo, da ni mogoče priti do konca osvoboditve slovenskega naroda brez fiksiranja boljših osnovnih pogojev za delavski razred v Sloveniji«.

OF je predstavnik sodelovanja slovenskega delavca in slovenskega intelektualca v pogojih okupacije. Oblika sodelovanja za osvoboditev in za srečnejšo bodočnost je platforma Partije, kakršno zahtevajo narodni in ljudski slovenski interesi in ni mogoče reči, da služi OF Partiji le kot maska za varanje množic in da bo potem pometala iz OF svoje zaveznike. Platforma OF je realnost.

Partija zasleduje, je dejal Kidrič, na osvobojenem ozemlju tri cilje:

1. pokazati hoče na osvobojenem ozemlju tip prave demokracije, demokratične ureditve in jasen zgled javne varnosti in reda;
2. očistiti hoče mizo, to je, očistiti osvobojeno ozemlje notranjih sovražnikov slovenskega naroda, in
3. zaktivizirati hoče osnovne ljudske množice, predvsem delavce in kmete.

Za uresničitev prvega cilja je IOOF na pobudo Partije razpisal volitve v narodnoosvobodilne odbore (NOO). S tem smo, je nadaljeval Kidrič, hoteli uvesti demokratizacijo in vzgajati množice k osebni samoiniciativnosti. Ker so volitve demokratične, se more v NOO voliti vsak. Delati pa je treba za to, da se izvolijo stari zavezniki in zastopniki osnovnih ljudskih razredov, delavci, mali in srednji kmetje; paziti pa je treba pri tem, da bi se v odbore ne vrinili zamaskirani špekulanti in belogardisti. Posebno pozornost je treba posvetiti srednjemu kmetu; teh je največ in brez njih si ne moremo predstavljati obstoja OF. Postavili smo tudi odbore za razlastitev veleposestniške zemlje.

Za uresničitev drugega cilja bo izdal IOOF odlok o vzpostavitvi sodišč; za uresničitev tretjega cilja pa je treba predvsem zaktivizirati slovenske žene in slovensko mladino. Nekaj uspehov je že bilo.

Glede agitacije in propagande je poudaril Kidrič, da naj ne bo Delo samo organ KPS, temveč naj služi tudi za agitacijo in propagando med ljudskimi množicami. Prav tako naj bo Slovenski poročevalec pisan bolj razumljivo. Na osvobojenem ozemlju naj se ustanavljajo kulturna in demokratična društva. IOOF bo poslal na teren igralsko družino. Vse premalo se je govorilo doslej o novem slovenskem patriotizmu. Med

kmeti in delavci, ki se borijo za osvoboditev svoje zemlje, raste nova ljubezen do te zemlje. Nujna je povezava NOB slovenskega naroda z NOB drugih jugoslovanskih narodov. Potreben je boj proti šovinizmu in poudarjati je treba internacionalizem. Le šovinisti govorijo, kako bodo pobijali nemške žene in otroke. Nismo slučajno izvolili v častno predsedstvo predsednika italijanske in nemške komunistične partije. Glede vprašanja naših meja je treba reči, da spada v slovensko ozemlje vse kar je bilo nasilno potujčeno v zadnji imperialistični dobi. Vsi reakcionarji, ki nočejo pod nobenim pogojem v NOB, postavljajo meje na Visoke Ture. »Nočemo dati ničesar od našega, a tudi nočemo ničesar tujega.«

Po referatu je bila diskusija, katere se je udeležilo 25 diskutantov. Za temi je podal Kidrič zaključne besede in je takoj v začetku poudaril dvoje napak, ki sta bili razvidni iz diskusije, desni oportunizem in sektaštvo. Na vprašanje, zakaj in od kod te napake, je odgovoril Kidrič, da gledajo nekateri tovariši na osvobojeno slovensko ozemlje kot na nekaj izoliranega od neosvobojenega ozemlja. Če seveda gledamo tako, prehitevamo splošen razvoj. To pa bi se reklo, da se izoliramo od slovenskih ljudskih množic. Poleg tega prehitevamo evropski razvoj. V ČSR, v Franciji in drugod še ni nobenega osvobodilnega gibanja. »Niti najmanj ne moremo tvegati, da bi šli pri revolucionarnih obljubah toliko naprej, da bi se izolirali od ostalega svetovnega antifašističnega gibanja. To ni niti v intencijah Sovjetske zveze. Na vseslovanskem kongresu v Moskvi je bilo govora o antifašistični fronti narodov in ne o socialistični revoluciji.«

Dalje je analiziral Kidrič problem, ki je nastal med diskusijo, problem odnosov med Partijo in zavezniki. Kidrič je dejal, da ima Partija v rokah vse ključne pozicije v vojski, tehniki itd., naravno pa je tudi, da se je mogla pri »iskrenih tovariših krščanskih socialistih... in kolikor niso marksisti in leninisti« pojaviti želja po oblasti. Tako so se v resnici pokazale tendence, ki so v nasprotju s koristmi boja slovenskega naroda za svobodo, z interesi delovnega ljudstva in razvoja revolucije na Slovenskem. So pa

seveda te tendence objektivnega in ne subjektivnega značaja. Kažejo se v omahovanju in neodločnosti v zadržanju proti beli gardi pa tudi v tendenci, ustanoviti neko svojo lastno stranko v okviru OF. To bi danes sicer mogli in ne bi jih smeli pri tem ovirati; nismo še v razdobju diktature proletariata z eno samo, komunistično partijo, smo šele v razdobju nacionalnega boja za osvoboditev, ki se združuje z demokratično revolucijo. Bi pa seveda z ustanovitvijo take nove stranke nastale velike težave za enotnost naše vojske. Ta tendenca je torej nasprotna našemu izključnemu vplivu na slovensko partizansko vojsko. Ko so bile silne težave pri začetkih in ustanavljanju te vojske, smo vsa ta bremena nosili samo komunisti. Danes pa, ko je ta vojska postala dejstvo, seveda vsak rad govori o njej. Nadalje je čutiti tendenco, da beseda krščanskih socialistov čimveč velja, kar je »tipično za klerikalno stranko«, in čutiti je njihovo tendenco, spraviti čimveč svojih aktivistov iz Ljubljane na teren. Če bi se danes spopadli s krščanskimi socialisti, bi to pomenilo prehitevati revolucijo in preskočiti v njej celo etapo. Na ugovor tovariša iz Bele Krajine, da ni nobene koristi od krščanskih socialistov, je Kidrič odgovoril, da če je tako, potem danes sploh nimamo OF. Kakšno korist imamo še poleg tega? se sprašuje Kidrič. Zavezniki so glas tistega dela slovenskega naroda, katerega zastopajo, in tako moremo zavračati obtožbo, da je OF samo komunistična zadeva. Prednost naša pa je v tem, da smo združeni z zavezniki na liniji, ki jo mi dajemo OF.

Ko je Kidrič odgovarjal o razmerju Partije do Sokolov, je najprej poudaril, da je s Sokoli veliko laže. Ti so bili do vstopa v OF v nenehnem nasprotju z bogataši v sokolskih vrstah in še sedaj ne kažejo nobene tendence po ustanavljanju lastne stranke. Dlje časa se je Kidrič pomudil pri problemu bele garde. Najprej je poudaril, da bi bilo popolnoma zmotno trditi, da so komunisti krivi za nastanek in razvoj bele garde. V razredni družbi je nujno, da razredna nesoglasja trgajo nacionalno enotnost. Politična enotnost je možna samo v socialistični državi. Enotnost v Sloveniji pa je naravnost čudežna — to je enotnost ljudskih

množic — nacionalna enotnost, ker so se tisti, ki jo poskušajo razbijati iz razrednih koristi, sami izključili iz slovenskega naroda. Zaradi razrednih koristi torej se je nujno morala pojaviti bela garda. Če bi delala bela garda objektivno dobro, mi pa slabo, bi šle množice nujno za belo gardo. Iz tega pa sledi, da je treba belo gardo uničevati fizično, potrebna pa je tudi kampanja pojasnjevanja.

Končno se je Kidrič zadržal še pri problemu delitve zemlje in dejal, da ima NOB tudi obliko demokratične revolucije in da stojimo na stališču odloka IOOF, izdanega na predlog CK KPS, na podlagi katerega so bili razlaščeni tuji veleposestniki in petokolonaši. Nismo torej še razlastili veleposestnikov, katerim ne moremo dokazati, da pripadajo peti koloni. Bilo bi dobro, razlastiti tudi cerkveno veleposest in kmetje bi nič ne oporekali. Torej bi lahko izvedli agrarno revolucijo do kraja, toda, ker je osvobojeno ozemlje le del vsega slovenskega ozemlja, tega le ne moremo storiti. Mi sproščamo danes samo toliko elementov demokratične revolucije, kolikor to zahteva osvobodilni boj.

Naslednji referat je imel komandant Glavnega poveljstva Peter Strugar (Franc Leskošek). Najprej je Leskošek govoril o vzrokih, zakaj se je slovenski narod dvignil. Zato, ker se je postavil na čelo naroda proletariat, ker ima ta svojo avantgardo, ki temelji na marksizmu in leninizmu in ker se je v tej partiji združil v OF ves slovenski narod. Med osnovne napake slovenske partizanske vojske je štel Leskošek v svojem referatu defenzivnost, ki izvira iz oportunizma, češ, partizanske akcije bi povzročile okupatorjeve represalije. Toda napadalnost je bistvo partizanskih bojev. Partizani, ki ne napadajo, ne bodo nikdar osvobodili svojega naroda in so zapisani samo smrti. Pomladanska partizanska ofenziva, ki ni bila nič drugega kot neprestani splošni napadi vseh partizanskih enot, je jasno dokazala, da je edina uspešna pot napad in ne defenzivnost. Zaradi te pomladanske ofenzive pri nas sovražnik ne ropa našega bogastva, medtem ko na Gorenjskem in Štajerskem, kjer so partizani v defenzivi, Nemci mobilizirajo. Nadalje je Leskošek kriti-

Komandant III. operativne cone »Alpske« narodni heroj Mirko Bračič, padel dne 2. decembra 1943 v Kočevju (na desni), in komandant IV. operativne cone »Štajerske« narodni heroj Franc Rozman-Stane Mlinar, padel 7. novembra 1944 v Lokvah pri Črnomlju

Borci I. bataljona Tomšičeve brigade s komandantom brigade Ivanom Lokovškom-Janom v Gaju na Gorjancih decembra 1942

27. decembra 1942 je štab IV. Kordunaške brigade pozval italijansko posadko v Pobrežju pri Adlešičih k predaji. Partizanska odposlanca izročata pri vhodu v grad Pobrežje pismo komandantu posadke

Borca I. bataljona Tomšičeve brigade pri počitku na Maverlenu 21. junija 1943

ziral partizanski lokalni patriotizem. Partizani se dobro borijo za svoje domače kraje, za druge pa manj, za kar je zgled na primer Rašiška četa. Tudi disciplina partizanskih čet je pomanjkljiva; komandanti so ali nagnjeni k anarhizmu, ali pa poskušajo uvajati disciplino bivše jugoslovanske vojske. Poveljevanje in uboganje povelj mora sloneti na obojestranski zavestni disciplini, ki se mora doseči brez nasilja in s prepričevanjem, da je red brezpogojno potreben za dosego uspehov. Naša partizanska vojska in Narodna zaščita je masovna organizacija — na prostovoljnem principu, ki mora obseči vse za orožje sposobne moške. Dalje je Leskošek svaril pred »vojvodstvom«, naročal je večje politično delo s partizani, pravilno konspiracijo in razširitev ter poglobitev partizanskega tiska in literature. Tudi po tem referatu se je razvila obširna debata.[171]

Po tem velikem dogodku so se komunisti razšli na svoja odgovorna mesta in povsod so se začeli kazati dobri uspehi konference, ki pa jih je začela vedno bolj ovirati grozeča velika italijanska ofenziva. Dne 10. julija je Glavno poveljstvo postavilo štab 1. proletarske udarne brigade Toneta Tomšiča[172] in istega dne je prišel iz Ljubljane na Rog tudi Kardelj, ki je poslal 14. julija obširno analizo o razvoju NOB v Sloveniji I. Loli Ribarju s prošnjo, naj jo posreduje naprej Titu. Takoj v začetku pravi Kardelj, da je osvobojene in kontrolirane več kot polovica Ljubljanske pokrajine in da so omogočene redne zveze s CK KPH. Razen tega je vzpostavljena dobra zveza z Žumberačkim odredom in preko tega z Zagrebom, kot tudi radijska zveza z Moskvo. Tudi če bi nas Italijani od tod pregnali — pravi Kardelj — bi bil položaj zaradi moči Partije in splošnega položaja pri nas popolnoma drugačen, kot je bil položaj takrat v Srbiji in Bosni. Tudi teren, politični položaj in metode partizanske vojske se mi zdijo vse boljše od tistega, kar sem videl doli. Zato imajo tudi pri nas Italijani relativno večje izgube in se poslužujejo drugačne taktike kot na jugu. Dalje omenja Kardelj težave s krščanskimi socialisti znotraj OF, ki pa so se za zdaj ugladile. Krščanski socialisti so očitali komunistom tudi odlok Vrhovnega

štaba, naj nosijo komisarji kot svoj znak srp in kladivo. Kardelj pravi, da bi bilo bolje, če bi dal Vrhovni štab glede tega CK KPS svobodne roke, ker je pri nas položaj zares drugačen kot v ostalih delih Jugoslavije. Absolutno moramo obdržati OF, ker je v njej vsa naša moč in bilo bi nesmiselno uničiti tako pomembno formacijo — zaradi znakov. Partijsko vodstvo je v OF absolutno zagotovljeno in mi moramo sedaj z največjimi napori pripravljati množice na nove etape naših bojev. Dosti imamo opravka tudi z lastnimi sektaši, ki preskakujejo že na drugo etapo. Zato je bila tudi partijska konferenca za osvobojeno ozemlje, kjer je bilo govora v vseh teh vprašanjih. Precej je bilo dela tudi s partizanskimi vojvodi, komandanti partijci, katerim se je zavrtelo v glavi in so začeli pozabljati na Partijo.

Vojaški položaj pa je bil po Kardeljevem mnenju naslednji: Na Dolenjskem sta bila dva več ali manj osvobojena otoka. Eden je bil med železnico Grosuplje—Kočevje in železnico Grosuplje—Novo mesto do Bele Krajine. Drugi pa je bil od proge Grosuplje—Novo mesto proti nemško-italijanski meji. Poleg tega je bil v partizanskih rokah skoraj ves vzhodni del Notranjske do železnice Grosuplje—Novo mesto, na severu pa do Ljubljanskega barja. Nastajati sta začela dva nova otoka, eden takoj pri Ljubljani do Zaloga, drugi pa v Polhograjskih Dolomitih. Kardelj pravi, da so prav tisti dan imeli posvetovanje z nekaterimi komandanti, na katerem so se odločili za novo partizansko ofenzivo. Sicer pa je pri nas glavno pravilo »biti osvobojen od osvobojenega ozemlja«. Tudi če nas Italijani preplavijo, se bomo premikali iz enega dela Slovenije do drugega. Če pa bi zapustili Slovenijo, bi se takoj dvignila bela garda. Iz Ljubljane dobivamo cele vagonske pošiljke za partizane. Najbolj nevarni tendenci sta pri nas sektaštvo in birokratizem. Volitve v NOO pa so bile veličastne narodne manifestacije; pred mojim prihodom je bila ustanovljena tudi neke vrste vlada, Narodnosvobodilni svet. Boljše bi sicer bilo, da je ne bi bilo.[173]

Ko je bila prva faza velike italijanske ofenzive na Notranjskem že v polnem teku, je pisalo 16. julija

Glavno poveljstvo Glavnemu štabu Hrvatske pismo, v katerem je bilo rečeno, da sta za položaj v Sloveniji značilni dve stvari: da pripravljajo Italijani veliko ofenzivo, za katero je Glavno poveljstvo že podvzelo nekatere protiukrepe, ter da se je široka partizanska akcija razširila tudi na Gorenjsko in na del Štajerske. Končno prosi Glavno poveljstvo, naj bi hrvaške partizanske enote udarile italijanski ofenzivi v hrbet.[174]

Čeprav so vodstveni organi NOB maja in junija odšli iz Ljubljane, je Ljubljana v tem času še vedno predstavljala središče odpora slovenskega naroda. To je dobro vedel tudi general Robotti, na čigar ukaz so začeli Italijani 25. junija ponovno čistiti Ljubljano in opravili do 26. junija prvi del čistke, od 27. junija do 1. julija pa drugi del. V vseh teh čistkah so aretirali 20.435 moških v starosti od šestnajst do petdesetih let, od katerih so jih pridržali 2858.[175]

Oglejmo si še italijansko dejavnost v tem času. Za 1. junij je general Robotti zahteval zaradi splošne partizanske mobilizacije najstrožjo kontrolo na vseh blokih, v avtomobilih in vlakih, v obširnem obveščevalnem biltenu poveljstva XI. armadnega zbora dne 1. junija pa je rečeno, da je položaj še naprej zelo resen, posebno pa da se je poslabšal na področju Novega mesta in Črnomlja.[176] Zato je general Robotti 4. junija zahteval, da se ne sme več umakniti nobena postojanka z zaupanega ji položaja, dokler ne bi poprej nudila odpora do skrajnih meja možnosti. Zapomnite si, da smo v vojni — pravi general — s prihodom novih čet pa se bodo postojanke okrepile.[177] Končno je 8. junija naročil poveljnik 2. armade general Roatta, da je treba napraviti v okupirani Sloveniji čimprej red, za kar je osebno zadolžil generala Robottija. General Roatta je zahteval, da je treba internirati vse, ki bi lahko predstavljali rekrutacijsko rezervo za partizane (dijaki, brezposelni itd.) pa tudi vse tiste, ki nočejo sodelovati s partizani. Uničiti je treba vse zveze med partizanskimi središči, partizanskimi enotami in ljudstvom, za represalije je treba streljati talce, požigati hiše, narediti razdor v vrstah naših sovražnikov in celo oborožiti Slovence z našim

orožjem zaradi njihove obrambe proti komunistom, ali pa tudi ustanoviti oborožene slovenske oddelke, ki bodo operirali z nami proti partizanom. Treba je rekvirirati po trgovinah vse čevlje za odrasle moške in vse usnje. Treba je regulirati tudi prodajo zdravil. Ustaviti je treba vse lokalne potniške vlake in prepovedati vožnjo civilov na trazitnih vlakih, popolnoma je treba prepovedati avtobusni promet in vožnjo civilov z avtomobili. Oboje vrst vozil je treba rekvirirati za vojaške potrebe. Popolnoma je treba prepovedati vsak promet iz kraja v kraj. Zavarovati je treba železnice. Proga Postojna—Ljubljana—Zalog mora obratovati v vsakem primeru, vse železnice pa je treba zavarovati (izsekavanje zaščitnega pasu itd.). Zapreti je treba mejo. Staro mejo naj varujejo in jo lahko vsak čas zapro sile teritorialne obrambe iz Trsta in Vidma. Glede zapore italijansko-nemške meje je treba stopiti v stik s komando nemškega XVIII. korpusa. Pretresti je treba tudi vprašanje zapore meje proti Hrvaški.

Ofenzivne operacije so lahko dvojne: masovne akcije proti večjim partizanskim enotam z namenom, obkoliti in uničiti jih, in napadi z manjšimi silami proti manjšim skupinam. Ofenziva se mora izvajati s stalno napadalnostjo (»ne dati oddiha sovražniku«), med ofenzivo je treba držati moralo vojakov (odlikovanja, nagrade, dopusti) in vselej je treba začeti ofenzivo z največjo energijo in odločnostjo. General Roatta je tudi obljubil, da bo dobil general Robotti še naslednje sile: divizijo Cacciatori delle Alpi, divizijo Macerata, 3. bataljon 311. pešpolka, LXXI. in LXXXI. bataljon črnih srajc, 182. mitraljezko četo, vse policijske in podobne sile v Ljubljanski pokrajini ter 160. in 221. avtomobilsko enoto. Če bo le mogoče, bo dobil še dva bataljona črnih srajc M, drugo legijo črnih srajc, inženjirske in delavske enote in več letalskih eskadril.[178]

Grazioliju je 11. junija odgovorilo notranje ministrstvo v Rimu, da ni mogoče, da bi koncentracijska taborišča v Italiji sprejela najavljenih 30.000 Slovencev, ker so polna in ker ni primerno glede na varnost Italije v njej internirati tako veliko število politično

sumljivih oseb.[179] Naslednjega dne je prosil Robotti Graziolija, da bi izdala skupaj naslednje odredbe: o ukinitvi vseh lokalnih vlakov, o prepovedi civilistom, posluževati se tranzitnih vlakov, o prepovedi vožnje avtobusov in osebnih avtomobilov, o izselitvi prebivalstva nekaj kilometrov od proge Postojna—Ljubljana—Zalog, o takojšnjem streljanju po policijski uri ob železnicah in o rekviziciji čevljev, kož in medicinskih potrebščin.[180]

Na seji pri visokem komisarju 14. junija (Grazioli, Robotti in šefi glavnih štabov) je Grazioli najprej povedal, da so glede interniranja v Italiji nastale težave. Določena je bila izselitev en do dva kilometra globokega pasu ob železnicah in določeno takojšnje streljanje ob železniških progah po policijski uri. Dalje je bila določena aretacija dijakov, intelektualcev in brezposelnih. Za tem je povedal Grazioli, da mu je v Rimu dejal minister Pietromarchi, da ustanavlja partizanske enote na hrvaškem gestapo in hrvaška oblast in da bo zato treba storiti še diplomatske korake. Glede ustanovitve belogardističnih oddelkov pa je bilo rečeno, da je treba to vprašanje še prediskutirati.

Robotti je izdal 17. junija komandantom divizije Granatieri, Isonzo, Macerata in Cacciatori delle Alpi obširno okrožnico, v kateri najprej poučuje generale v duhu Roattinega pisma, naj med različnimi slovenskimi političnimi skupinami naredijo razdor in nahujskajo eno skupino proti drugi. Dalje je svetoval, če se to le dá doseči, naj na skrivaj oborožijo Slovence, bodisi za njihovo lastno obrambo proti komunistom in partizanom, ali pa naj — v danih varnostnih pogojih — ustanovijo oddelke, ki bodo ofenzivno sodelovali z Italijani. Če se le da, naj v vseh večjih krajih hkrati internirajo vse dijake in brezposelne, simpatizerje Italijanov pa tudi pošljejo v varnostno internacijo.[181]

Dne 19. junija je Robotti poslal v posebni okrožnici pozdrave diviziji Cacciatori delle Alpi, ki je prihajala v Slovenijo »po slavnih bojih v Gackem, Kalinoviku, Dubravskem polju in Biogradu« in prišla sedaj v sestav XI. korpusa. Robotti upa, da bosta divi-

zija in 105. legija črnih srajc dosegli nove uspehe tudi v gorati Sloveniji.[182]

Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet je 14. junija izjavilo, da so specialni partizanski oddelki uničili zadnje dni precejšnje število vojaških in civilnih italijanskih okupatorjev kot odgovor na italijansko streljanje talcev. »Zaradi velikih uspehov partizanskih oddelkov proti italijanski okupatorski armadi se je položaj znatno spremenil in Glavno poveljstvo sedaj more poseči po drugačnih represalijah, kot se dogajajo po ulicah Ljubljane. V roke partizanov pada čedalje več italijanskih vojnih ujetnikov, ki jih bo Glavno poveljstvo imelo za vojne ujetnike le v primeru, če se bo italijanska okupatorska oblast enako zavezala do slovenskega naroda. Če Italijani ne bodo prenehali s streljanjem talcev, bo vsak zajet Italijan (vojak ali civilist) protitalec in bo ustreljen po znanem odloku o »protitalcih«. Ta izjava je močno razburila Robottija, ki je 19. junija ukazal podrejenim poveljnikom, naj pazijo, da ne bo ujetnikov, kajti ta »partizanska grožnja je resnična«. Robotti tudi zahteva, da je treba podvojiti sveto sovraštvo proti takemu odloku.[183] Dne 21. junija je Robotti sporočil Roatti seznam odredb, ki jih je predložil visokemu komisarju v podpis.[184]

Po dvajsetdnevnem kontumacu — zaradi eventualnih nalezljivih bolezni — je bila divizija Cacciatori delle Alpi razporejena v Stični, Višnji gori in Grosuplju.[185] Dne 29. junija je zapisala obveščevalna služba XI. armadnega zbora, da je treba sedaj misliti na popolno in globoko italijanizacijo Ljubljanske pokrajine, ki je določena, da postane vzhodna obramba polotoka. Pokrajino je treba italijanizirati tako, da ne bodo mogli bodoči partizani katere koli stranke niti migniti. Priznava pa obveščevalna služba, da je položaj še vedno težak.[186]

Na sestanku 9. julija s poveljniki V. armadnega korpusa, z generalom Fabbrijem, z načelnikom štaba XXIII. armadnega korpusa, z načelnikom štaba XI. armadnega korpusa in z oficirji štaba V. in XI. armadnega korpusa je Robotti končno razložil cilje in obsežnost ofenzive v Sloveniji in pri tem poudaril, da

je treba na sestanku določiti sodelovanje XXIII. in V. korpusa z XI. korpusom. Tako je bil s XXIII. armadnim korpusom dosežem sporazum, da bo ta v času 1., 2. in 3. ofenzivne faze razporedil svoje sile na črti Rovte—Hotedršica—Planina—Rakek—Cerknica—Stari trg, da bi s tem preprečil partizanom prehod iz Ljubljanske pokrajine proti zahodu. S V. armadnim korpusom pa je bil dosežen sporazum, da bo v tem času delovala na Kolpi njegova posebna kolona pod vodstvom generala Fabbrija. Ko bo končan prvi operativni ciklus in bodo italijanske enote dosegle Krim, se bodo sile generala Fabbrija postavile na črto Risnjak—Crni Lug—Delnice, ko pa bo končan drugi ciklus, bo kolona Fabbri zasedla Kolpo, s katero bo dosežen kontakt v tretjem ciklusu, in to s patrolami, ki bodo držale zaporo Kočevska Reka—Novi Lazi—Mozelj—Knežja lipa—Čeplje. Ko bo končan tretji operativni ciklus, bo tudi kolona Fabbri izpolnila svojo nalogo.[187]

Treba je bilo urediti zadevo še z Nemci. Z njimi je prišlo do sestanka 12. julija v Ljubljani, kjer so se na sedežu XI. armadnega korpusa zbrali Robotti, njegov načelnik štaba, general Roesener, general Brenner, višji oficirji štaba XI. korpusa in nemški oficirji. Na sestanku je Robotti zgovorno pojasnil cilje ofenzive, nato pa obrazložil tiste operativne faze, v katerih bodo prišle italijanske sile do nemško-italijanske meje. General Roesener je pripomnil, da bo tod potrebna velika pazljivost, ker na meji še ni potegnjena nepretrgana bodeča žica in ker so nekateri predeli zaminirani. Robotti je dejal, da bo dan začetka operacij pravočasno sporočen nemškemu oficirju za zvezo v Ljubljani, prav tako da bo sporočeno vse, kar bi zanimalo nemške oblasti. Izjavil je tudi, da je popolnoma prepričan o uspehu ofenzive in da je pripravljen odgovarjati na morebitna vprašanja generala Roesenerja. Ta se je zahvalil za gostoljubnost in dejal, da bo, ko bodo prišli še trije bataljoni, začel nemški komandant s šestimi bataljoni očiščevalno akcijo na Gorenjskem. Ta vojaška akcija bo izpopolnjena s civilnimi in administrativnimi ukrepi, kar bo tem laže, ker bodo po nedavnem Hitlerjevem ukazu organi javne varnosti podrejeni vojaškim oblastem.

Po nemških poročilih partizani ne delajo velikih premikov, temveč se gibljejo le v malih skupinah in jih je od 2000 do 2500. Nato je Robotti pripomnil, da je v Sloveniji 8 do 10.000 partizanov. Roesener je dejal, da bodo Nemci v svojih očiščevalnih akcijah obkolili razne uporniške skupine najprej s specialnimi enotami, z drugimi enotami pa bodo potem ta področja očistili. Robotti je odgovoril, da bo italijanska akcija tej podobna, le da bo imela večje izmere, in to zaradi velikega števila majhnih partizanskih skupin. Roesener je še pripomnil, da bodo Nemci zaradi zmanjšanja izgub izvedli čiščenje v črtah, a z večjim razmahom vojakov. Dodal je še, da je značilno za partizanske akcije to, da ponoči napadajo, podnevi pa se umaknejo. Zato ga zanima, kako bodo nastopali Italijani v čistki ponoči. Robotti je odgovoril, da bodo obkoljevalne enote ponoči stale, strnile svoje vrste in močno okrepile zvezo s sosednjimi enotami, da bi tako preprečile umik obkoljenih partizanov; zjutraj pa se mora izvesti obkolitev, ki mora privesti do odločitve. Tako se bodo izognili nočnim akcijam, ki so skoraj vedno ugodnejše za partizane.[188]

Ob vseh teh velikih ofenzivnih pripravah so vrgli Italijani tiste dni z letali veliko število letakov, s katerimi so pozivali partizane na predajo z obljubo, da jim je življenje zagotovljeno.[189] Dva dni pred začetkom ofenzive je Robotti hrabril svoje komandante, da vlada med partizani preplah zaradi ofenzive, ki jo bodo naredili Italijani skupaj z Nemci. Prav tako je Robotti 14. julija za uničenje partizanov v Poljanski dolini nad Škofjo Loko dovolil Nemcem, da so prepeljali svoje čete po cesti Ljubljana—Dobrova—Polhov Gradec in Ljubljana—Drenov grič—Horjul—Paradiže.[190]

Dne 15. julija sta Grazioli in Robotti prepovedala ves lokalni potniški promet in potovanje s tranzitnimi vlaki, prepovedala ves avtobusni promet in vsak lokalni promet iz kraja v kraj, prepovedala ustavljanje ob progi v prostoru enega kilometra (razen v mestih) in prepovedala ves telefonski, telegrafski in poštni promet. Takoj bo ustreljen, pravi odredba, vsak, ki bo kakor koli izvrševal sovražna dejanja proti itali-

janskim oblastem in četam, vsak, pri katerem se bo našlo orožje, municija in eksploziv, vsak, ki bo kakor koli pomagal upornikom, vsak, pri katerem bodo našli ponarejene listine, in vsak za orožje sposoben moški, ki bi se zadrževal na področju bojev brez opravičenega vzroka. Z zemljo bodo zravnane stavbe, iz katerih bi bile napadene italijanske oblasti in čete, stavbe, v katerih bi se našlo orožje, municija, eksploziv in vojni material, in hiše, katerih lastniki bi prostovoljno dajali gostoljublje upornikom. Visoki komisar in poveljnik XI. armadnega zbora pa zagotaljata življenje vsem, ki so prisiljeno odšli v partizane, in vsem, ki se tega kesajo, če se pred bojem javijo italijanskim silam in jim predajo svoje orožje. Prebivalstvo, ki se bo korektno obnašalo do italijanskih oblasti in sil, naj se ne boji ne zase, ne za svoje imetje.[191]

To je bila napoved velike italijanske ofenzive, enega največjih gorja, ki je kdaj koli zadelo slovenski narod.

Razvoj ljudske oblasti in uprave na osvobojenem ozemlju[192]

Dejstvo je, da so se prvi elementi ljudske oblasti na Slovenskem, ki so bili najbolj vidni v izvajanju navodil terenskih odborov OF, razvili že med okupacijo. Prav v tem je ena od bistvenih razlik v razvoju ljudske oblasti v Sloveniji od razvoja ljudske oblasti v ostalih jugoslovanskih predelih. Tam so prebivalci na osvobojenem ozemlju šele volili ali postavljali svoje prve temeljne organe ljudske oblasti, tako imenovane narodnoosvobodilne odbore, medtem ko v Sloveniji to ni bilo potrebno. Terenski odbori OF so v Sloveniji obstajali zlasti v Ljubljanski pokrajini že od vsega početka in ti so se že pod okupacijo razvili v prve in prave organe ljudske oblasti. Na prvem osvobojenem ozemlju so se ti terenski odbori OF samo še razvijali dalje, in to po odloku IOOF dne 17. maja, ki je predpisal volitve v terenske NOO. Ne sme nas motiti osnutek naredbe št. 9. štaba III. grupe odredov, ki je bil napisan po 16. maju 1942 in kaže, da je imel avtor

osnutka Bebler za predlogo skoraj prav gotovo tako imenovane Fočanske predpise.[193] Po osnutku štaba III. grupe odredov naj bi se na osvobojenem ozemlju razvijala ljudska oblast takole: Najprej bi bilo treba odstaviti vse civilne funkcionarje bivše jugoslovanske oblasti, začasno upravo pa naj bi prevzela partizanska poveljstva. Nato naj bi aktivisti izvedli na osvobojenem ozemlju javna zborovanja, na katerih naj bi ljudstvo izvolilo krajevne odbore OF. Podobno kot Fočanski predpisi predvideva Beblerjev osnutek še volitve delegatov za občinsko konferenco, na kateri naj bi izvolili občinski odbor OF in delegate za okrožno konferenco OF, ki naj bi potem izvolila okrožni odbor OF. Beblerjev osnutek je vsekakor zanimiv in predvideva volitve vseh stopenj frontnih organov kot oblastnih organov, do česar pa seveda v Sloveniji v tem času še ni prišlo. Volitve na približno teh stopnjah je predpisalo šele prvo zasedanje Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta (SNOS) 19. februarja 1944 z odlokom o razpisu volitev v krajevne, okrajne in okrožne narodnoosvobodilne odbore.[194]

Prvi dokument, s katerim je uredil IOOF nadaljnji razvoj ljudske oblasti na osvobojenem ozemlju, je njegov odlok dne 17. maja 1942, ki je bil izdan tik pred odhodom dela IOOF na osvobojeno ozemlje.[195] V celoti se glasi takole:

Odlok o postavitvi narodne oblasti na osvobojenem slovenskem ozemlju

čl. 1.

Na slovenskem ozemlju, ki ga osvobode Slovenske narodnoosvobodilne partizanske čete, prevzame oblast Osvobodilna fronta slovenskega naroda (OF).

čl. 2.

Za organe civilne oblasti se za prvi čas postavljajo terenski odbori OF na njihovem dosedanjem območju, ostanejo pa tudi v tem svojstvu odgovorno podrejeni dosedanjim nadrejenim organom OF.

čl. 3.

Terenski odbori OF kot oblastni organi izvajajo navodila Izvršnega odbora OF, ukrepajo samostojno v vseh primerih, ki zahtevajo neposredno ureditev, skladno s cilji in demokratičnimi načeli OF in z navodili izvršnega odbora OF.

čl. 4.

Takoj, ko so dani pogoji, izvede terenski odbor kot oblastni organ volitve za redni oblastni organ, ki sestoji po krajevni potrebi od 5—15 članov brez razlike spola. Ta odbor se imenuje Narodnoosvobodilni odbor.

čl. 5.

Aktivno in pasivno volivno pravico ima vsaka oseba od dovršenega 18. leta naprej, brez razlike spola, bivajoča v dotičnem terenskem okolišu. Volitev se vrši na ljudskem zborovanju po demokratičnem večinskem načelu.

Oglejmo si odlok natančneje:

1. Kot že rečeno, odlok najprej ugotavlja, da so se osnovne enote OF, terenski odbori OF od leta 1941 razvili že do tiste revolucionarne kvalitetne stopnje, da morejo tudi na osvobojenem ozemlju takoj prevzeti in izvajati vso oblast, izvzemši strogo vojaške zadeve. S tem pa, da so postali terenski odbori OF na osvobojenem ozemlju oblastni organi, še niso izgubili svoje prvotne funkcije, funkcije temeljnih političnih organov OF, in so zato predstavljali obe funkciji hkrati. Šele po volitvah, ki jih je izvedel terenski odbor kot oblastni organ, je nastala ločitev: terenski odbor je odtlej dalje predstavljal le politični organ, NOO pa oblastnega. To je ena od velikih posebnosti v razvoju ljudske oblasti na Slovenskem, katere drugje ni mogoče opaziti. Iz arhiva okrožnega odbora OF za osvobojeno kočevsko ozemlje je zelo dobro razvidno, da so višji forumi OF, okrajni in okrožni odbori OF, to delitev pravilno razumeli. Tako pravi Rajonski odbor OF Mozelj na Kočevskem v

okrožnici 11. junija: »Narodnoosvobodilni odbori so prevzeli vso oblast in sedanji terenski odbori OF nimajo s tem nič več opraviti.« Tako so terenski odbori OF odtlej dalje izdajali samo prepustnice, organizirali Narodno zaščito, vzdrževali stike s poveljstvi partizanskih enot in opravljali na terenu politično propagando ter pridobivali nove člane OF. O nalogah narodnoosvobodilnih odborov pa je isti okrajni odbor OF 29. junija dejal, da so izvoljeni od ljudstva na demokratičen način, da so narodna oblast za vse panoge državne, odnosno narodne oblasti. Zato spadajo v njihov delokrog vse zadeve, ki so poprej spadale v delokrog občine, sreza, banovine in tudi sodne zadeve in prevzamejo vso oblast od rajonskih in terenskih odborov, ki odslej dalje ostanejo samo politični forumi. Na čelu narodnoosvobodilnega odbora je sekretar, ki je vodilna oseba, odbor pa sestavljajo: referent za gospodarstvo, za prehrano in socialno skrbstvo, za stanovanjske in zdravstvene zadeve, za sodstvo in finance.

Omeniti je treba tudi Navodila za izvrševanje odloka o postavitvi narodne oblasti, torej neke vrste pravilnik k odloku IOOF dne 17. maja, ki ga je izdal IOOF 27. maja. Ta pravilnik pravi, da kjer ob času osvoboditve terenskih odborov še ni, naj jih organi OF ali politični komisarji partizanskih enot takoj postavijo. Če sta v kraju dva ali celo več terenskih odborov, naj izdajo ti odbori odlok o postavitvi narodne oblasti skupaj, potem pa se za tak kraj izvoli en sam narodnoosvobodilni odbor. Primer odloka, ko je terenski odbor OF v moči odloka IOOF prevzel oblast, je ohranjen, čeprav v nekoliko drugačni terminologiji. Predsednik OF občine Mozelj je 20. maja javil, da je politično in upravno oblast za občino Mozelj prevzel občinski odbor OF, ki je bil postavljen 20. febr. 1942. Zborovanje, na katerem se bodo vršile volitve v narodnoosvobodilne odbore, naj odredi s sklepom pristojni terenski odbor OF, ki določi najsposobnejšega izmed svojih članov, da vodi organizacijo zborovanja in mu predseduje. Z živahno agitacijo naj se doseže kar najštevilnejša udeležba volivcev in volivk. Zborovanje naj se začne z nagovorom in izčrpnim pojasnjevanjem

o ljudskem značaju oblasti, zlasti pa naj se stremi za tem, da se vzbudi pri ljudeh zavest o potrebi ljudske samouprave kot osnovne politične pravice, ki najučinkovitejše varuje svobodo in oblast ljudstva. Predlogi za kandidate NOO naj ob pobudi terenskih odborov pridejo na zborovanje predvsem iz vrst volivcev samih. Člani terenskih odborov naj s prepričljivo agitacijo dosegajo, da bodo kandidirane in in izvoljene zavedne, zanesljive, sposobne in poštene osebe, predvsem preizkušeni borci za osvoboditev slovenskega naroda in njegovo združitev ter samoodločbo. Istega dne je izdal IOOF tudi okrožnico o nalogah terenskih odborov oziroma NOO. Okrožnica je prevzela precej misli iz že omenjenega osnutka štaba III. grupe.[196]

Po vsem tem moramo reči, da so bile kompetence NOO zelo velike. Tako je NOO predstavljal na prvem osvobojenem ozemlju na svojem področju edino in najvišjo delno tudi sodno oblast v polnem pomenu besede. Iz Zalarjevega arhiva je razvidno, kako so NOO na Kočevskem reševali vsa vprašanja prehrane, vprašanja zemlje, vzdrževanja bivšega jugoslovanskega uradništva, plačevanja davkov, kolektivnega dela na Emonski zemlji itd. (Emonska zemlja je bila zemlja Kočevarjev, ki so se v pozni jeseni 1941 preselili v rajh. Prazen svet je s poslopji vred kupila italijanska delniška družba Emona, ustanovljena za eksploatacijo slovenske zemlje. V Italiji je obstajala že podobna družba za eksploatacijo Albanije in Etiopije.) Ohranjen je celo zanimiv odlok, ki prepoveduje uporabljanje kočevarskega jezika, in to »tako na javnih prostorih, kakor doma v družini«. Odlok je sankcioniran s takojšnjim izgonom preko mej naše domovine.

2. Volivna pravica. Odlok IOOF uvaja splošno volivno pravico za vse umsko zdrave osebe od 18. leta starosti dalje. Po tem odloku so dobile aktivno in pasivno volivno pravico tudi žene. Upravičenost te revolucionarne določbe temelji na aktivni udeležbi žena v NOB.

3. Volitve. Odlok uvaja prve demokratične volitve v Sloveniji, vendar v mejah tiste in tolikšne de-

mokratičnosti, ki je bila v času vojne, okupacije in razvijajoče se belogardistične reakcije pač mogoča in upravičena. V odloku in pravilniku je rečeno, naj se volitve izvedejo na javnih zborovanjih, ko se je poprej zbranim volivcem pojasnil pomen in namen volitev. Izvoljen je bil tisti, ki je dobil po demokratičnem večinskem načelu zadostno število glasov.

Kljub temu, da so mogle biti po odloku volitve javne, so se ponekod izvedle tajne volitve. Tako so v Loški dolini volili z listki. Na mitingu so zbranim volivcem pojasnili pomen volitev, predložili so kandidate in volivcem je bilo ponovno poudarjeno, naj volijo tistega, ki se jim zdi najboljši. Da bi se volivci res lahko tajno in popolnoma svobodno odločili za pravega kandidata, je terenski odbor dal dve zapečateni volivni skrinjici dvema komunistoma, ki sta z njima hodila od hiše do hiše in volivci so vanje metali zložene listke z imeni svojih kandidatov.[197] Prav tako so bile tajne volitve na primer v Zalogu pri Šmarjeti pri Novem mestu. Tod je bilo postavljenih pet kandidatov. Volili so z listki in kdor je dobil največ glasov, je bil izvoljen za predsednika NOO.[198]

Na način, predpisan z odlokom IOOF, pa so bile opravljene volitve v Suhi Krajini. Iz zapisnika tretje redne seje okrožnega odbora OF Stična - Struge, ki je bila 3. julija v Ambrusu, izvemo, kakšne so bile volitve na Korinju. Tu je bil 2. julija ob pol desetih zvečer velik miting, ki so se ga udeležili vsi moški od 18. leta starosti dalje, bilo pa je »prisotnih tudi nekaj žensk«. Z dviganjem rok je bil izvoljen naslednji NOO na Korinju: Ignac Bradač, Janez Megla, Jože Župančič, Korinj 14, Jože Župančič, Korinj 3 in Alojzij Šinkovec. Vsi odborniki so bili kmetje in volivci so prepustili izvoljenemu odboru, naj se konstituira sam.[199] Na področju Okrožnega odbora OF Stična - Struge so bile volitve skoraj v vseh vaseh, zaselki pa so po dva ali trije skupaj izvolili en NOO. Isto bi mogli reči o Kočevski in Notranjski, slabše pa je bilo v novomeškem okrožju.[200]

Koga voliti in kako postaviti kandidatno listo je bilo povedano že v pravilniku IOOF. Isto je poudaril tudi Kidrič na partijski konferenci v Rogu. Seveda pa

tudi ni šlo brez napak. Na eno od takih je opozorilo Glavno poveljtsvo v naredbi štabu III. grupe 19. maja, na drugo pa je opozoril na partijski konferenci sekretar Okrožnega odbora OF Stična - Struge, ko je dejal, da so se v Suhi Krajini vtihotapili v NOO belogardisti. Tovariš Samo iz kočevskega okrožja je povedal, da sta se vtihotapila v NOO kulaški in lumpenproletarski element. Tako so na Fari ob Kolpi volili v NOO vaškega magnata, ki je imel vpliv, in preprosti ljudje so mislili, da bo ta najboljši, ker ima izkušnje v gospodarstvu. V odbor je bila izvoljena tudi bivša fašistična tajnica. Drugod na Kočevskem so ljudje zopet volili samo tiste, ki so bili najbolj glasni in so govorili: »Sedaj so prišli drugačni časi in drugačna oblast. Mi ne bomo več delali, sedaj so na vrsti bogataši, ki poprej niso prijeli za nobeno delo.« IOOF se je 26. maja naselil nekako v osrčju osvobojenega ozemlja nad Tisovcem v Suhi Krajini. Ker so Italijani, verjetno zaradi izdajstva, 8. junija bombardirali vas Tisovec, se je IOOF preselil 10. junija na področje Novi breg—Kamenjak na južnem pobočju Roga.[201]

OF je na osvobojenem ozemlju začela prehajati iz prve revolucionarne razvojne faze »države v državi« v fazo prevzema vse oblasti na osvobojenem ozemlju; tako kot sta to predvidevali 6. in 7. Temeljna točka OF. Okupator je bil pregnan za določen čas, s postavitvijo terenskih odborov OF kot oblastnih organov oziroma z izvolitvijo NOO so bili sami od sebe odpravljeni tudi ostanki bivše jugoslovanske oblasti, občine, davkarija, žandarji itd. Prišel je torej čas, ko je začel septembra 1941 konstituirani SNOO na osvobojenem ozemlju s pomočjo svojega IOOF izvrševati funkcije prvega revolucionarnega slovenskega predstavništva.

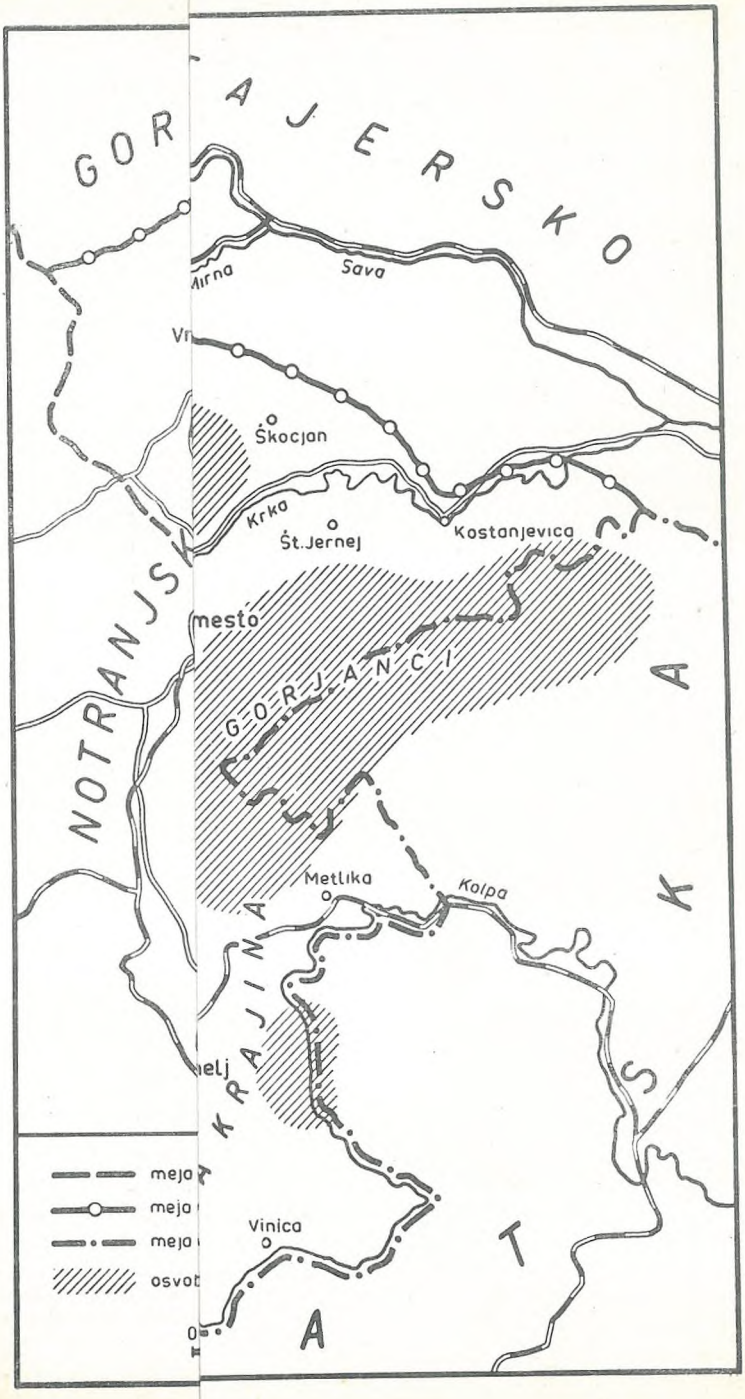
a) *Razlastitev tujih veleposesti.* Da bi IOOF zaščitil največje ljudsko bogastvo, razlaščene graščinske gozdove, je 1. junija skupaj z Glavnim poveljstvom izdal dopolnilno uredbo o izkoriščanju razlaščenih veleposestniških gozdov, v kateri je rečeno, da je v razlaščenih gozdovih dovoljeno samo žeti steljo, nabirati gozdne sadeže, pripravljati drva za prihodnjo zimo, sekati stavbni les za nujna popravila, toda to

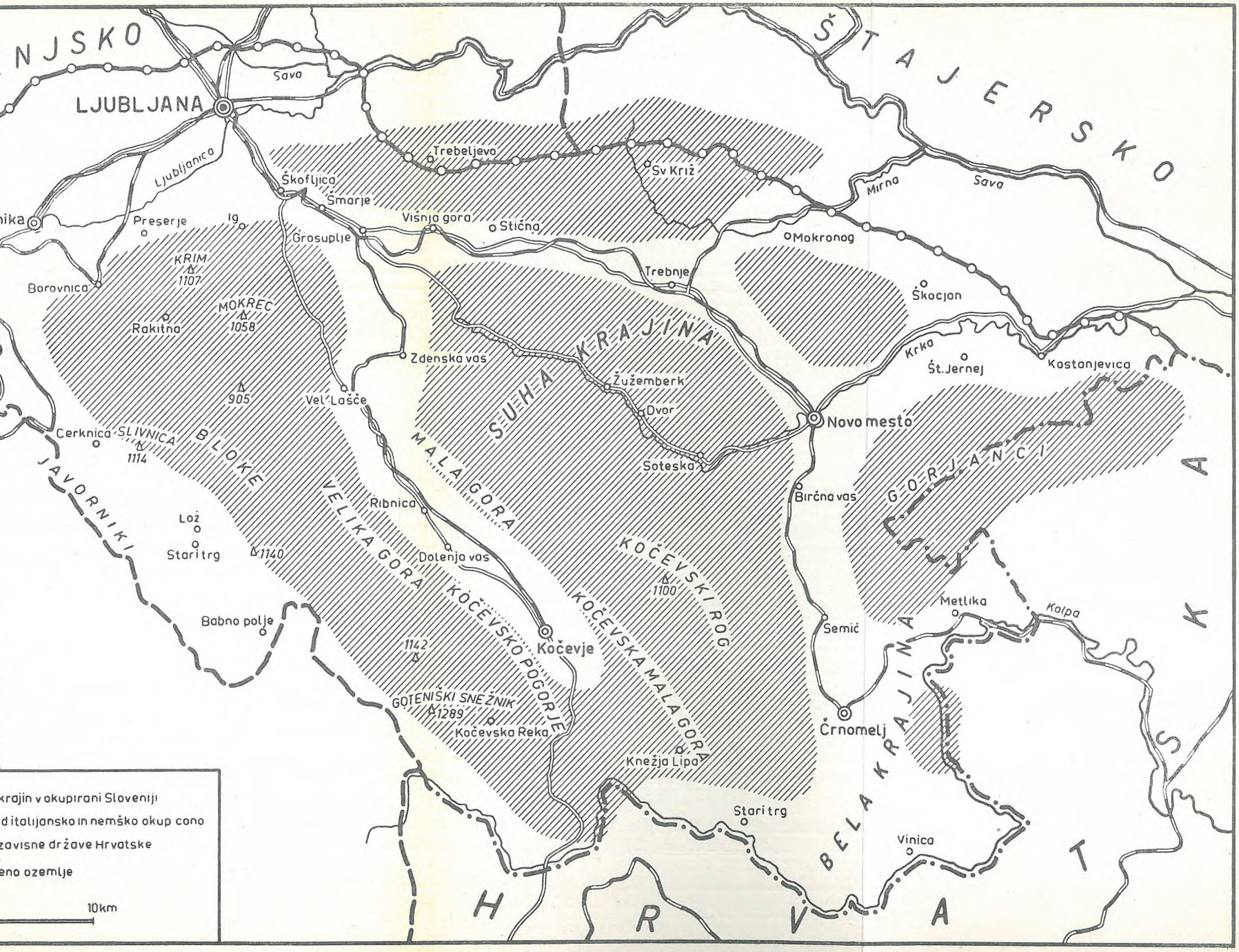
z dovoljenjem razlastitvenega odbora; kjer pa tega ni, z dovoljenjem NOO v sporazumu s partizanskim poveljstvom.[202]

Tako izvemo, da so obstajali na osvobojenem ozemlju razlastitveni odbori. Te je spočetka imenoval razlastitveni odbor pri IOOF, ali pa so jih imenovali okrožni razlastitveni odbori. Kidrič je na partijski konferenci nasvetoval njihovo izvolitev in poudaril, naj se v te odbore volijo mali kmetje in naj ti odbori sploh postanejo osnovna organizacijska oblika predstavnikov malih kmetov.

Pri razlaščanju zemlje so ti odbori postopali na dva načina. Na Dolenjskem so razlaščeno fevdalno zemljo razdeljevali zemljiškim interesentom, na Notranjskem in Kočevskem pa razlaščene zemlje niso delili; tako je velika graščinska zemlja ostala skupaj in pomenila nekakšno socialistično gospodarsko enoto, kot na primer ekonomija Turjak. Na Notranjskem torej graščinske zemlje niso takoj delili, povedano pa je bilo ljudem, da jim bo razdeljena o pravem času. Na turjaški ekonomiji sta ostala graščak in njegov upravitelj, ki je veleposest upravljal po navodilih razlastitvenega odbora pri IOOF. Kidrič je o obeh teh dveh različnih načinih dela razlastitvenih odborov poudaril na partijski konferenci: »Način, ki so si ga izbrali tovariši na Dolenjskem, je prav tako pravilen kot način tovarišev na Kočevskem in Notranjskem.« V nobenem primeru torej ni šlo za splošno izvajanje agrarne reforme, in to niti ne kot pridobitve demokratične revolucije. Šlo je samo za razlaščanje oziroma delitev in upravljanje zemlje, razlaščenih tujih veleposestnikov in domačih petokolonašev. Izredno zanimivo pa je, da se je pri ustanavljanju »ekonomij« pokazal že neke vrste element socialistične revolucije; in to že sredi leta 1942, kar zelo dobro dokazuje, kako so se tudi med NOB v Sloveniji prepletali elementi demokratične in socialistične revolucije.

Pod razlastitveni odlok ni prišla zemlja izseljenih Kočevarjev, razen kolikor ni ta postala last italijanske družbe Emona. O zapuščeni kočevarski zemlji je sklepal IOOF že 9. junija in sklenjena je bila čim večja in intenzivnejša obdelava te zapuščene zemlje.[203]

GOR
AJERSKO
Sava
Škocjan
Krka
Št.Jernej
Kostanjevica
mesto
G-O-R-J-A-N-C-I
NOTRANJSK
A
Metlika
Kolpa
K
KRAJINA
S
T
A
Vinica
meja
meja
meja
osvob

NJSKO
LJUBLJANA
Sava
Ljubljanica
Škofljica
Šmarje
Trebeljevo
Sv Križ
ŠTAJERSKO
Mirna
Sava
Preserje
Ig
Višnja gora
Stična
Grosuplje
Makronog
KRIM
1107
Borovnica
Trebnje
Škocjan
MOKREC
1058
Rakitna
Zdenska vas
SUHA KRAJINA
Krka
Št.Jernej
Kostanjevica
Žužemberk
905
Vel. Lašče
Dvor
Novo mesto
Cerknica
SLIVNICA
1114
BLOKE
MALA GORA
Soteska
GORJANCI
Birčna vas
JAVORNIKI
Ribnica
Lož
Stari trg
1140
Dolenja vas
KOČEVSKI ROG
1100
Metlika
Kolpa
VELIKA GORA
KOČEVSKO POGORJE
KOČEVSKA MALA GORA
Babno polje
Kočevje
Semič
1142
GOTENIŠKI SNEŽNIK
1289
Kočevska Reka
Črnomelj
BELA KRAJINA
Knežja Lipa
Stari trg
Vinica
HRVAŠKA
krajin v okupirani Sloveniji
d italijansko in nemško okup cono
zavisne države Hrvatske
eno ozemlje
10km

Z odlokom IOOF 14. junija pa je bila tudi ta zemlja dodeljena v brezplačno uporabo. Njeno delitev je IOOF poveril gospodarski komisiji, nerazdeljeno zemljo pa so upravljale gospodarske komisije pri NOO po navodilih IOOF.[204]

b) *Davek.* SNOO je razpisal za kritje izdatkov narodnoosvobodilnega boja in za socialno pomoč narodni davek že jeseni 1941. Vsak Slovenec z lastnimi dohodki je bil dolžan plačati mesečno najmanj eno liro, davek pa je rastel progresivno do 10% od čistih dohodkov. Jasno je, da je ta odlok stopil v veljavo tudi na osvobojenem ozemlju. Sekretar Okrožnega odbora OF Stična - Struge je povedal na partijski konferenci, da so predlagali kulaki in srednji kmetje zelo majhen davek. Predlagali so isto višino kot je bila v bivši Jugoslaviji, spremenjeno v lire in deljeno z 12 (za vsak mesec). Okrožni odbor OF Stična - Struge je 26. junija določil za svoje okrožje naslednji davčni razrez: 1. Vsak prebivalec osvobojenega ozemlja, ki ima dohodke od imetja ali dela, mora vsak mesec plačevati davek; 2. kmetje plačajo: veliki kmetje 10% od čistih dohodkov, srednji kmetje 7%, mali kmetje 4%, kajžarji pa 1%, in še to prostovoljno; 3. poklicni delavci, nameščenci in vsi ostali, ki živijo od dohodkov svojega dela, plačajo od 500 lir mesečnih dohodkov 1% davka, za vsakih nadaljnjih 500 lir pa se davek zvišuje od 10 do 50%. Davek so plačevali v denarju ali naravi do 10. vsakega meseca. Davek v naravi se računa po ceniku, ki ga je izdal IOOF.[205]

Težko je reči, kako se je davčna politika naprej razvijala na osvobojenem ozemlju. Potrebno plačevanje davka omenjajo že Navodila IOOF 27. maja. V zapisniku seje Okrajnega odbora OF Mozelj je 24. maja rečeno, da je treba vse prebivalstvo občine Mozelj pozvati k plačevanju davka, ki je plačljiv v denarju ali živilih; na seji NOO Spodnji Log je bilo 20. julija rečeno, da bo obdavčenje prebivalstva izpeljano po spisku, ki ga bo naredil NOO glede na premoženjske razmere posestnikov, toda tako, da bo kot davek pobrana desetina od premoženja. Poverjenik za finance pri Narodnoosvobodilnem svetu je 23. julija naročil, da morajo vsi terenski odbori OF in NOO takoj

oceniti vse davkoplačevalce, kot je to zahteval že IOOF. To ocenitev naj napravijo na neosvobojenem ozemlju terenski odbori OF, na osvobojenem ozemlju pa NOO. Pri ocenitvi se morajo ozirati na dosedanje davčne cenitve, toda tako, da se popravijo morebitne napake in se ocenitev prilagodi sedanjemu gospodarskemu stanju. Po ocenitvi se predpiše davek od 1 do 10%, za višino odmere pa so merodajne samo osebne potrebe in število družinskih članov, ki jih mora davkoplačevalec vzdrževati.[206]

c) *Posojilo.* Tudi ta vir dohodkov NOB je predpisal SNOO že v jeseni 1941. Ni dosti znanega, kako so to posojilo pobirali na osvobojenem ozemlju. V že omenjeni okrožnici finančnega poverjenika je rečeno, da je treba propagando za posojilo okrepiti, prav tako tudi propagando za prostovoljne prispevke, zlasti pri imovitejših Slovencih.

č) *Denar.* Tudi na osvobojenem ozemlju je bila iz razumljivih vzrokov v veljavi in v obtoku italijanska lira. Iz že omenjenih Navodil IOOF dne 27. maja pa je razvidno, da so za poravnavo svojih računov izdajali organi OF tudi bone, ki jih je bilo moč, »glaseče na okrogle vsote« porabiti za poravnavo narodnega davka.

d) *Razmerje do Cerkve.* Kljub temu, da je ljubljanski škof dr. Rožman v tem času že popolnoma prešel na stran kontrarevolucije, na osvobojenem ozemlju še ni bila izvedena ločitev Cerkve od države. To bi takrat zoževalo bazo narodnoosvobodilnega gibanja. Tudi na osvobojenem ozemlju je IOOF kot prej in poslej poudarjal, da se mora duhovščina boriti za svobodo svojega naroda, če hoče biti narodna in ljudska duhovščina. Toda do tega tudi na osvobojenem ozemlju ni prišlo in zelo poučno je, kar je zapisal Kocbek o duhovniški konferenci v Žužemberku, ki je bila 8. avgusta na pobudo IOOF.[207] Kolikor je duhovščina odkrito sodelovala z okupatorjem ali pa ustanavljala kontrarevolucionarno belo gardo, jo je seveda — kot vsakega drugega izdajalca — zadela teža kazni po odloku SNOO o zaščiti slovenskega naroda iz leta 1941. Odlok, ki govori o cerkvenih zadevah, pa je odlok IOOF, ki je bil sprejet na seji 29. maja, po katerem

so ostali župnijski uradi na osvobojenem ozemlju še naprej javnopravni uradi, bili pa so za svoje delo odgovorni narodni oblasti in dolžni, da so svoje poslovanje spravili v sklad z intencijami nove slovenske ljudske oblasti.[208]

e) *Omejitev gibanja civilnega prebivalstva.* Konspiracija in številni primeri izdaje so zahtevali skrajno previdnost pri gibanju civilnega prebivalstva na osvobojenem ozemlju. Zato je izdalo Glavno poveljstvo 14. junija naredbo o gibanju civilnega prebivalstva, ki je bila dosti stroga in je prepovedovala oddaljevanje od stalnega bivališča preko šest kilometrov. Za nujna pota so izdajali prepustnice za osvobojeno ozemlje NOO v soglasju s partizanskimi poveljstvi, za prehod z osvobojenega ozemlja na neosvobojeno ozemlje pa so bile določene posebne prepustnice.[209]

f) *Postavitev narodnoosvobodilnega sveta (NOS).* Iz Kocbekovega dnevnika je razvidno, da se je ugotovila na seji IOOF 24. junija potreba, ločiti na osvobojenem ozemlju tudi v vodstvu OF politično vodstvo od izvršilne oblasti, in da je zato prišlo do predloga, naj se ustanovi za osvobojeno ozemlje Narodnoosvobodilni odbor kot vrhovni upravni organ.[210] Predlog je bil torej logična posledica že izvedene ločitve na terenu, kjer so terenski odbori OF predstavljali temeljno politično celico OF, NOO pa temeljni oblastni organ na svojem področju. Vsebina sklepa omenjene seje IOOF je torej bila, da se v vodstvu OF, to je v njenem izvršnem odboru, izvede sledeča delitev: IOOF ostane vrhovni politični izvršilni organ OF, njegovo istočasno funkcijo upravnega izvršilnega organa pa na osvobojenem ozemlju prevzame neki novi organ — Narodnoosvobodilni svet — v katerega so bili določeni poleg vseh članov IOOF tudi trije člani Vrhovnega plenuma OF oziroma SNOO (analogno torej, kot v NOO niso bili voljeni samo člani prejšnjega terenskega odbora OF).

Slovenski poročevalec je 14. julija imenoval NOS »začasno demokratično ljudsko vlado«.[211] O prvi začasni slovenski vladi res ne more biti govora; ta je bila postavljena šele februarja 1944 na prvem zase-

danju SNOS, v čigar deklaraciji je rečeno, da »nudijo zgodovinski sklepi drugega zasedanja AVNOJ-a in nova demokratična... slovenskemu narodu vso pravico in možnost, imeti v okviru skupne jugoslovanske države z NKOJ na čelu svojo lastno nacionalno vlado«.[212] Avtor članka v Slovenskem poročevalcu dne 14. julija utemeljuje svojo trditev, da je NOS dejansko že prva ljudska vlada, vendar začasna, kajti njen obstoj je odvisen od potrditve ali zavrnitve ljudskih zastopnikov, ki se bodo zbrali na prvem Zboru odposlancev narodnoosvobodilnih odborov. NOS — in to samo za osvobojeno ozemlje — je začasno postavil IOOF, izvršilni organ Vrhovnega plenuma OF in SNOO. Čakal je samo še na potrditev nekega izvoljenega najvišjega demokratičnega predstavništva za osvobojeno ozemlje. Zanimivo je, kako je kritiziral postavitev NOS Kardelj, ki piše I. L. Ribarju o tem tole: »Pre mog dolazka ovamo (namreč na osvobojeno ozemlje) naši su na brzinu stvorili i nekakvu ‚vladu' koja se zove Narodnoosvobodilni svet i u kojoj su pojedina povereništva. Mene su u odsutstvu imenovali za ‚ministra' za ‚vezu sa južnoslavenskim narodima'. Ta vlada je največa glupost koju su učinili i po malo smešna opereta. Svakako mi je veoma žao da sam i ja u njoj ‚ministar'. S obzirom na mentalitet Slovenaca koji vole da je sve nekako ‚zakonito' i da postoji neki centralni autoritet, doduše ta vlada neće mnogo štetiti, ali svakako bi bilo bolje da je nema. Sada je prekasno, moraćemo nekako zaista vladati...«[213]

Predlog IOOF na seji 24. junija je bil nato sprejet na eni prihodnjih sej, kjer sta bila izdana odlok o ustanovitvi NOS in odlok v imenovanju poverjenikov. Tako je imel NOS naslednja poverjeništva in poverjenike: za občo upravo (Peter Kalan - Boris Kidrič), za zvezo z južnoslovanskimi narodi (Krištof Vodnik - Edvard Kardelj), za finance (Marko Skalar - Zoran Polič), za sodstvo (Andrej Hribar - Josip Rus), za prosveto (Drejče Jaklič - Franjo Lubej), za propagando (Pavle Tratar - Edvard Kocbek), za kmetijstvo Vojko Goričan - Vojko Nemec) in za prehrano (Gašper Jeraj - Tone Fajfar). Z odlokom Glavnega poveljstva dne 30. junija je bil v NOS imenovan kot

zastopnik slovenske narodnoosvobodilne vojske tudi njen komandant Peter Strugar (Franc Leskošek).[214]

IOOF je izdal tudi odlok o sklicanju zbora odposlancev NOO,[215] ki naj bi po Kidričevih besedah na partijski konferenci predstavljal »primer nove ljudske demokracije« in ki bi potrdil partijsko linijo za nazaj ter dal smernice za naprej. Zbor ni zasedal, ker ga je preprečila velika italijanska ofenziva. Po tem odloku bi bili člani Zbora delegati, ki bi jih izvolili narodnoosvobodilni odbori, Zbor sam pa bi imel neomejeno pravico predlaganja, razpravljanja in sklepanja o vseh javnih zadevah na slovenskem osvobojenem ozemlju in bi potemtakem pomenil prve začasne začetke slovenskega parlamentarizma na osvobojenem ozemlju. Iz Zalarjevega arhiva je razvidno, da so NOO na Kočevskem že vsi izvolili svoje delegate. Prva seja NOS je bila 9. julija.[216] Zapisniki sej danes niso znani in so bili zelo verjetno uničeni v italijanski ofenzivi. Iz akta št. 3197/I dne 1. septembra 1942 divizije Cacciatori delle Alpi je razvidno, da so njene operativne enote našle na področju Zabukovje pri Št. Rupertu na Dolenjskem med mnogimi drugimi partizanskimi akti (poročila o sejah Okrožnega odbora OF Stična - Struge, razni dokumenti IOOF in NOS, mapa z napisom VOS, dokumenti V. grupe odredov) tudi poročilo poverjenika za občo upravo o seji NOS, ki je bila 12. julija. Po Kocbekovem dnevniku bi ta seja obravnavala vprašanje rešenih internirancev na Verdu. Iz akta iste divizije (št. 3266/I od 8. oktobra 1942) izvemo, da so našle njene enote tudi kopije sej NOS, ki so bile 12., 20., 21. in 31. julija. Po Kocbekovem dnevniku bi seja NOS 12. julija razpravljala o internirancih, 20. julija o propagandi in agitaciji in o ustanovitvi propagandne komisije z desetimi člani, 21. julija je NOS pretresal vprašanje novomeškega okrožja, 31. julija pa je seja postavila osnove za sodno komisijo in sprejela zakonski predlog o njeni postavitvi.[217]

g) *Razvoj sodne oblasti na osvobojenem ozemlju.* Zoran Polič je na Zboru slovenskih pravnikov na osvobojenem ozemlju jeseni 1943 dejal: »Razvoj našega sodstva je po svojem bistvu nujno povezan s celotnim razvojem naše osvobodilne borbe, kajti v njem mo-

remo zaslediti popolnoma vzporedne spremembe, kakor so nastajale v samem osvobodilnem gibanju.«[218] Ali kot je dejal pokojni dr. Vito Kraigher: »Potrebe narodnoosvobodilne borbe so narekovale te ukrepe in iz teh potreb je vznikla naša zakonodaja.«[219] Na tem mestu ne bi razpravljali, kako se je razvijala sodna zakonodaja in praksa v partizanskih enotah v času do prvega osvobojenega ozemlja v okviru znanega Partizanskega zakona iz poletja 1941. Brez dvoma se je razvijala vzporedno s tem zakonom tudi po nepisanih partizanskih zakonih. Dejstvo je, da so bila v partizanskih enotah partizanska sodišča, ko je kolektiv sodil partizana ali civilista, in to po Partizanskem zakonu ali po revolucionarni partizanski sodni praksi. Vse to pa je do danes še vse premalo raziskano in upravičena je bojazen, da bo vse to utonilo v pozabo.

Tu nas zanima, kako se je razvijala sodna oblast na osvobojenem ozemlju. Prof. Šnuderl meni, da civilnega sodstva na osvobojenem delu Slovenije v tej dobi še ni bilo.[220] Res ni mogoče govoriti v tem času še o takem civilnem sodstvu, kakršno je nastajalo in se razvijalo pozno v jeseni 1944 v osvobojeni Beli Krajini. Res pa je tudi, da so že na prvem osvobojenem ozemlju nastajala neka revolucionarna ljudska sodišča, in to mimo in brez odlokov IOOF. Inštruktor CK KPS za Notranjsko Jokl (Franc Popit) je v debati na partijski konferenci na Rogu dejal: »Doslej smo imeli pri nas (na Notranjskem) direktna ljudska sodišča.« Povedal je naslednji sporni primer in njegovo rešitev: Stari ženi je pogorela hiša in je pogorišče prodala za tisoč lir možu z družino. Ta je s svojo pridnostjo in stroški hišo pozidal, ko pa je bila hiša postavljena, jo je hotela žena nazaj, vrniti mu tisoč lir in povrniti vse stroške popravila. Toda »ljudsko sodišče« je prisodilo hišo tistemu, ki jo je kupil. Tudi iz Zalarjevega arhiva je razvidno, da je bil na Kočevskem v vsakem NOO referent za sodstvo. Iz seje NOO v Spodnjem Logu dne 20. julija izvemo, da je sodnim obravnavam, ki jih je vodil referent za sodstvo, prisostvoval celokupni NOO kot prisedniki, sekretar NOO pa je vodil zapisnik o zaslišanju, katerega je za večje delikte poslal z obtožencem vred rajonskemu odboru OF, za

manjše delikte pa je izrekel sodbo NOO pod vodstvom referenta za sodstvo. To sta dva primera začetkov revolucionarnega ljudskega sodstva, ki je bilo seveda kratkotrajno, imelo pa je, vsaj na Kočevskem, celo dvoje stopenj. Prva stopnja je bil NOO, druga pa rajonski odbor OF. Ni pa mogoče iz dokumentov razbrati, za kakšne primere so bila pristojna ta ljudska sodišča. Verjetno za vse tisto, kar niso obravnavala partizanska sodišča.

Vzporedno s temi sodišči so na osvobojenem ozemlju obstajala tudi »vojaška« sodišča (vojaška sodišča v pravem pomenu so bila v Sloveniji ustanovljena šele v začetku avgusta 1943). Ta »vojaška« sodišča pa so doživela na osvobojenem ozemlju določen razvoj. Na seji IOOF dne 16. junija so bili zarisani prvi obrisi novega sodstva s tem, da so bila ustanovljena »vojaška« sodišča z revolucionarnim značajem.[221] Odlok sicer ni znan, iz izjave Glavnega poveljstva dne 27. maja in iz poznejših odlokov pa je mogoče sklepati, da je IOOF 16. junija poveril sodno ukrepanje zaradi vedno pogostejših belogardističnih pojavov štabom partizanskih bataljonov. Nadaljnji in tudi kompliciran razvoj bele garde in borbe proti njej (nevarnost državljanske vojne!) pa je pokazal, da bataljonski štabi kot sodišča niso ustrezali. Zato je izdal štab V. grupe 30. julija odredbo, s katero je preuredil te vrste sodstva na svojem področju. Tako je bilo odtlej dalje četam prepovedano aretirati civilne osebe, izvzemši v zelo važnih vojaških zadevah; aretacijo civilnih oseb je smel redno izvršiti le štab bataljona, in to v sporazumu z NOO ali s terenskim odborom OF in po obtožnici, ki jo je sestavil bataljonski obveščevalec. Obtožnico pa je moralo poveljstvo bataljona pred aretacijo dobro preveriti in še samo poizvedovati. Predhodna aretacija je bila dovoljena le tedaj, če je oseba zagrešila zločin, za katerega so določali odloki IOOF in Glavnega poveljstva smrtno kazen. V tem primeru je vodil preiskavo bataljonski obveščevalec in ne komandant ali komisar bataljona. Med preiskavo je bilo najstrožje prepovedano vsako mučenje in izsiljevanje. V primeru takšnega ravnanja ne bo štab grupe poznal nobenega usmiljenja.

Aretiranca je bilo treba zaslišati takoj in ni bilo treba izgubljati časa s pošiljanjem od komande do komande. Če se je med preiskavo dognalo, da so dokazi nezadostni, je bilo treba osumljenca takoj izpustiti, sicer pa so ga takoj odvedli k obveščevalcu odreda. Dokler ne bodo začela poslovati prava vojaška sodišča, opravlja posle sodišča štab odreda. Odredni obveščevalec preveri resničnost obtožbe štaba bataljona, znova zasliši obtoženca in nato vso zadevo natančno razloži komandantu in komisarju odreda, ki moreta potem izreči tudi smrtno obsodbo. Le posebno važne primere naj pošlje štab odreda pred izvršitvijo smrtne kazni v presojo še štabu grupe odredov. Izvajanje te določbe je torej nalagalo obveščevalcem težke dolžnosti.

Dne 31. julija je postavil NOS Izredno sodno komisijo za izvrševanje sodnih poslov v smislu odloka o zaščiti naroda in OF ter določil, da njene člane imenuje IOOF.[222] Istega dne je izdalo naredbo o reorganizaciji sodstva tudi Glavno poveljstvo. S to naredbo je bilo najstrožje prepovedano streljati ali obsojati prebivalce, in to v kakršnem koli primeru. Čete in bataljoni smejo le aretirati; smejo kaznovati tudi s smrtjo, a to samo pripadnike vojske in le za zločine vojaške narave: dezertiranje, špijonaža, paničarstvo, pa tudi vse belogardiste, če bi jih zalotili z orožjem v rokah. Dokler se ne vzpostavijo redni sodni organi OF, ki bodo sodili vse zločine civilnih prebivalcev, so pooblaščeni odredni in grupni štabi, da sodijo tudi civilnim osebam. Ves obtežilni material morajo zbrati obveščevalci. Tega predložijo komandantu in komisarju odreda. O kazni odločajo kolektivno komandant, komisar in obveščevalec. V posebno težkih primerih pa morajo odredi aretiranca odvesti v štab grupe.[223]

Če vse te določbe strnemo, smo imeli torej na osvobojenem ozemlju od 31. julija do 10. avgusta 1942 troje vrst sodišč (izvzemši že omenjena ljudska sodišča, o katerih ni moč reči, kdaj so ugasnila): 1. »vojaško« sodišče pri štabu odredov ali štabu grupe odredov, ki je sodilo vse zločine civilnih prebivalcev; 2. izredno sodno komisijo pri IOOF, ki je sodila zločine proti odloku o zaščiti slovenskega naroda, in 3.

stara partizanska sodišča, torej neke vrste nagla sodišča, ki so sodila prijete belogardiste in prestopke partizanov, in to pri četnih poveljstvih in štabih bataljonov. Nekak preiskovalni sodnik je bil odredni ali grupni obveščevalec, kazen pa so kolektivno izrekali komandant, komisar in obveščevalec.

Po odločbi poverjenika za občo upravo pri NOS dne 10. avgusta 1942 pa so se zgoraj omenjeni sodni predpisi bistveno spremenili. Odločba pravi, da je Glavno poveljstvo vsem partizanskim četam in bataljonom prepovedalo izvrševati sodno oblast nad civilnimi osebami. Aretiranca morajo partizani izročiti z obtežilno tvarino odrednemu štabu. Doslej je vršil sodno oblast nad civilnimi osebami odredni štab, sedaj pa je tudi odrednim štabom ta oblast odvzeta in prenešena na Izredno sodno komisijo pri IOOF. Aretacije so potemtakem še smele izvrševati tudi partizanske vojaške oblasti, morale pa o vsaki taki aretaciji takoj obvestiti ustrezne civilne oblasti na terenu in hkrati aretiranca z materialom vred izročiti odrednemu štabu, ki je bil dolžan o zadevi obvestiti center varnostnoobveščevalne službe pri IOOF.

S tem je ugasnila delegacija sodne oblasti odrednim in grupnim štabom; ostalo je eno samo sodišče, Izredna sodna komisija pri IOOF.

h) *Prehrana in preskrba na osvobojenem ozemlju.* Ker je bilo osvobojeno ozemlje odrezano od neosvobojenega, kjer so bila oskrbovalna središča, je na osvobojenem ozemlju kmalu nastalo veliko vprašanje preskrbe zlasti civilnega prebivalstva; to še posebej v pasivnih predelih Kočevske, Notranjske in Suhe Krajine. Kot vemo, je bilo ustanovljeno pri NOS poverjeništvo za prehrano, v NOO pa so bili postavljeni referenti za preskrbo in prehrano. Iz Zalarjevega arhiva je razvidno, da so odbori OF posvečali preskrbi veliko pozornost. Popisali so vse blago in živino, delili meso na posebne bone pri mesarju, ki je bil uslužbenec NOO, ustanavljali so skupne kuhinje za revnejše sloje in partizane, za katere je nosil skupne stroške ali rajon ali NOO.

Kočevska je bila v tem pogledu sploh zanimiva. Na seji NOO Mozelj in Črni potok je bilo 14. julija

sklenjeno, da se bodo ljudje, katerim bodo pošle lastne zaloge, hranili v skupnih kuhinjah, družinam z otroki, starčki in bolniki bodo podeljena živila na karte in se bodo hranili v lastnih kuhinjah. Zanimiv je sklep o razdelitvi žita med prebivalstvo in določitev rezerv, ki je bil sklenjen 30. avgusta na javnem zborovanju prebivalcev rajona Mozelj (torej že po končani veliki italijanski ofenzivi na Kočevskem), kjer je bilo rečeno: Od žita, ki je zraslo na emonskih njivah, a so jih obdelali posamezni kmetje, pripade 50% rajonskemu odboru, 50% pa kmetom. Rajonski odbor odda od teh svojih 50% v splošni kolektiv 30%, v kolektiv za hrano delovnih moči pa 20%. Od žita, ki so ga še posejali izseljeni Kočevarji ali ljudje, ki so zbežali pod italijansko zaščito in je bilo zato njih imetje zaplenjeno, gre 40% v skupno rezervo; ostanek pa se razdeli: 25% gre za kolektiv v Spodnjem Logu, 40% za rajonski odbor Mozelj, 35% pa za obči kolektiv delovnih sil. Z lastnih njiv, kjer pa je pri delu pomagal kolektiv, gre 10% za narodni davek, 25% dobi kolektiv, ki je dal delovno silo, 65% pa ostane privatniku. Osebe brez lastnih pridelkov, ki niso bile udeležene pri vaškem kolektivu, so dobile 10 kilogramov žita na mesec.

IOOF je 16. junija določil prve statistične ukrepe na aprovizacijskem področju,[224] iz česar se da sklepati, da je bil določen predvsem popis zalog. Verjetno je odraz tega tudi odlok IOOF o obvezni prijavi zalog.[225] V ta odlok je sodila prijava živil vsake vrste, manufakture, usnja in monopolnih predmetov. Za napačno prijavo je bila zagrožena zaplemba vsega premoženja, v težjih primerih celo smrtna kazen. Dne 22. julija je izdal NOS proglas o mobilizaciji vseh razpoložljivih sredstev za potrebe vojske,[226] IOOF pa odlok o postavitvi premičnih vrednosti na razpolago partizanski vojski.[227] Omeniti je treba še odlok NOS o zagotovitvi hrane NOV[228] in odlok, ki prepoveduje vsak izvoz življenjskih potrebščin z osvobojenega ozemlja.[229]

i) *Prosveta in propaganda.* IOOF je izdal že 29. maja odlok o poslovanju šolstva na osvobojenem ozemlju,[230] v katerem je rečeno, da se pouk redno na-

daljuje in zaključi 27. junija. Odlok prepoveduje v šolah izvajanje vseh protinarodnih ukrepov bivših okupatorskih oblasti; šolsko vodstvo predstavlja celotni učiteljski zbor; ta izvoli iz svoje srede po večinskem načelu šolskega voditelja, ki mora biti v narodnostnem pogledu neoporečen. Šolsko vodstvo je sklepalo o upravi šole, o pouku in o vzgoji skladno z duhom narodnoosvobodilnega boja slovenskega naroda, ki uresničuje njegove najvišje cilje: osvoboditev, združitev, popolno samoodločbo slovenskega naroda in popolno demokracijo. Šolska vodstva morajo v mladini vzgajati kar najbolj živo narodno zavest, ljubezen do naroda in njegovih političnih, kulturnih, posebno pa narodnoosvobodilnih borcev. Vodstvo OF bo skrbelo za gmotno stanje pravih ljudskošolskih vzgojiteljev.

To je bil program, ki bi bil lahko v veljavi še danes. Program, o katerem je rekel Kidrič na partijski konferenci, da razširja poglede na nov slovenski patriotizem, ki raste iz boja za osvoboditev zemlje. Drugi odlok s tega področja je bila prepoved razširjanja protinarodnega tiska;[231] s tem odlokom je bila zagrožena dosti huda kazen, saj so padli razširjevalci okupatorskega in belogardističnega tiska celo pod udar odloka o zaščiti slovenskega naroda.

Potrebnosti prosvetnega in propagandnega dela se je IOOF popolnoma zavedal in je že 16. junija pri notranji razdelitvi poverjeništev pri IOOF določil tudi poverjeništvo za propagando in prosveto, ki se je lotilo dela in načrtov, okrepilo uredništvo Slovenskega poročevalca in Slovenskega partizana, določilo uredništvo Radijskega vestnika, sprejelo načrt o dveh prvih brošurah, o mladinski organizaciji OF, po okrožjih pa sklenilo izdajati stenske časopise.[232] Kasnejši NOS je dobil celo dvoje ločenih poverjeništev, poverjeništvo za prosveto in poverjeništvo za propagando.

III

VELIKA ITALIJANSKA OFENZIVA, VOJAŠKI NASTOP BELE GARDE TER PROTIOFENZIVA NOV IN POS[1]

Velika italijanska ofenziva, vojaški nastop bele garde in prva protiofenziva slovenske partizanske vojske je posebno poglavje v zgodovini NOB slovenskega naroda. Na eni strani pokaže vso divjost italijanskih okupatorjev in izdajstvo slovenske kontrarevolucionarne bele garde, na drugi pa vso zmogljivost bojujočega se slovenskega naroda, ki kljub dvojnemu sovražniku ni klonil.

Videli smo, kako si je za to veliko ofenzivo nabral general Robotti lepo število vojske. Nerešeno je ostalo samo še vprašanje, kako bo izvedel svojo nalogo: ali bo z vsemi temi velikimi silami hkrati obkolil Ljubljansko pokrajino in jo očistil, ali pa jo bo razdelil na področja in potem čistil in očistil področje za področjem. Robotti se je končno odločil za drugi, natančnejši način. Zato je ofenziva trajala tako dolgo, od 16. julija pa do 4. novembra 1942.

Zanimalo nas bo, s katerimi in kolikšnimi silami je bila izvedena ta ofenziva. Reči moramo, da je imel general Robotti na razpolago tele in tolikšne sile:

	Vojakov in oficirjev
divizija Cacciatori delle Alpi	15.721
divizija Isonzo	13.588
divizija Macerata	8.722
divizija Granatieri di Sardegna	20.000
XI. Ragrup. GaF (graničarji)	8.558
2 fašistični legiji po ok. 900 mož	1.800
4 specialni bataljoni M po ok. 700 mož	2.800
Skupaj vojakov in oficirjev	71.189

Če dodamo k temu še vse policijske in karabinjerske enote, ki so v tem času prešle pod Robottijevo poveljstvo, moremo mirne duše reči, da so vse italijanske sile, zbrane za to ofenzivo, štele vsaj 75.000 do 80.000 vojakov. To je bilo veličastno število v primeri s številom partizanov, o katerih je Robotti sam dejal, da jih je v Ljubljanski pokrajini le 8—10.000. Toda v resnici jih je bilo le 2500 do 3000.

Prva ofenzivna faza
(Od 16. do 19. julija)

Končni načrt za to prvo fazo je izdelal Robotti 6. julija. Njen cilj je bil, uničenje partizanov na Krimskem gorskem področju, ali kot je dejal Robotti sam, prizadejati partizanom tak začetni udarec, da bo razbil in dezorganiziral vso sovražnikovo fronto. Zato je za ta začetek zbral zelo velike sile in uporabil za zapiranje meje tudi dele XXIII. in V. armadnega zbora. Neposredno so v tej operaciji sodelovale tele sile XI. korpusa (Grand' Unitá):

1. Divizija Granatieri, okrepljena z dvema oddelkoma tankov in metalcev ognja (tako imenovani carri L) in z delom 5. topniškega polka iz divizije Superga (kaliber 75/13). Ta enota je imela nalogo, očistiti področje Krima z začetne črte Borovnica—Preserje—Tomišelj;

2. Divizija Cacciatori, okrepljena z oddelkom carri L in s 6. topniškim polkom (kaliber 75/13). Ta enota je imela nalogo, da s črte Grosuplje—Zdenska vas očisti področje med cesto Grosuplje—Zdenska vas in cesto Grosuplje—Škofljica—Turjak—Zdenska vas;

3. Skupina bataljonov M (XVI. bataljon ter 1. in 2. četa VIII. bataljona) z nalogo, očistiti področje Velike Bloke—Lužarji—Sv. Vid—Mačkovec in preprečiti vsak poskus preboja proti jugu;

4. Maneverska skupina generala De Rienzi (1. četa bataljona XVI., bataljon LXXXV in oddelek srednjih tankov ter oddelek oklopnih avtomobilov) z nalogo, zasesti izhodiščno črto Ljubljana—Škofljica—Šmarje.

Razen teh enot — Grand' Unitá so sodelovale v ofenzivi še naslednje enote: enote graničarjev iz postojank v Cerknici, Rakeku in Logatcu z nalogo očistiti področje Vinji vrh—Topol—Cerknica in preprečiti preboj s Krima proti jugozahodu. Posredno so v tej fazi sodelovale tudi vse ostale postojanke v Ljubljanski pokrajini, in to z nenehnimi manjšimi akcijami, a z nalogo, da preženejo partizane s svojega področja. Posebno nalogo so dobile tudi mobilne enote divizije Macerata, ki je morala narediti ofenzivni sunek od Ribnice proti Sodražici, dalje mobilni oddelki divizije Isonzo z ofenzivnimi sunki na področju Dolenjskih Toplic in skupina fašističnega generala Montagne z ofenzivnim udarcem ljubljanske garnizije in III. bataljona M na področje Dobrova—Polhov Gradec.

Robotti se je torej držal v glavnem smernic generala Roatte, ki je naročil glavne ofenzivne akcije in vrsto pomožnih. Tako je veljal glavni udarec področju Krim—Mokrc, ostale enote pa so izvršile vrsto manjših ofenzivnih sunkov. V posebnem dnevnem povelju, ki se začenja celo z nekakšnim pesniškim zanosom — »Danes začenjamo lep pohod po poljanah in gozdovih italijanske Slovenije« — je Robotti sporočil začetek te velike ofenzive, ki se je začela 16. julija zjutraj po enourni topniški predpripravi in z močnim zračnim bombardiranjem krimskega področja.

Divizija Granatieri je prečesala do 19. julija področje Krim—Kamenica—zaselek Ustje; divizija Cacciatori je dosegla preko črte Gumnišče—Drenik—Šenturje—Malo Lipljenje—Rašica, z 2. bataljonom 51. polka Vrhič (700 m severovzhodno od Škrilja), s 1. bataljonom 51. polka Rob, z ostalimi enotami pa sektor Želimlje—kota 509. Bataljoni M so dosegli določeno jim črto Sv. Vid—Ravne—Mačkovec, kjer so zaprli možnost preboja z Mokrca in so vzpostavili zvezo z levim krilom Granatieri, deli graničarjev pa so dosegli črto Zadela—Koščaki—kota 860.

Robotti je sporočil, da so nudili partizani močan odpor, posebno na področju Gornjega Iga. Prav tako so naleteli na močan odpor deli divizije Macerata pri prodiranju proti Sodražici in so z izgubami šele 19. julija dosegli črto Breže—Jurjevica—Kot. Deli divizije

Isonzo so 17. julija prečesali področje Prapreče—Ljuben—Doljnje Sušice—Toplice, 18. in 19. julija pa področje Topla Reber—Rdeči kamen na Kočevskem Rogu, kjer je prišlo do hudih spopadov.

Odpor na Zgornjem Igu in Krimu so nudile enote Krimskega odreda, v Sodraški dolini enote bivšega Notranjskega odreda, na Rogu pa novo ustanovljena Tomšičeva brigada. Položaj je bil 19. julija naslednji: Obe diviziji sta prečesali določena jim področja. Divizija Granatieri se je ustavila vzhodno od Rakitne na črti Kamenica—kota 873—jugovzhodni obronki Avšnika; divizija Cacciatori je bila na črti Želimlje—Turjak—Veliki in Mali Osolnik—Rob; bataljoni M na črti Sv. Vid—Zahrib—Mačkovec, oddelki graničarjev na črti Zadela—kota 860—Sv. Vid, deli kolone generala Rienzija pa na področju Iškega Vintgarja. To se pravi, da je bil konec prve faze obkoljen Mokrc in Iški Vintgar, kjer je Robotti upal, da bo v drugi fazi vendarle uničil partizane, ker mu prvi udarec, od katerega je toliko pričakoval, le ni prinesel teh uspehov. Popolnoma pravilno je zapisal nam že znani obveščevalec De Filippis, da so te začetne operacije prinesle prav malo uspehov. Naše enote — pravi — sicer napredujejo in dosegajo tudi določene jim kraje, toda nikjer ne srečajo partizanov. Če bo šlo še tako naprej, bo uspeh vsekakor negativen. Ko bo konec operacij, se bodo partizani znova pojavili, in to še močnejši kot poprej ter še bolj razjarjeni in pripravljeni na maščevanje.

Silno zanimivo bi bilo seveda sedaj vedeti, kako so se zadržale partizanske enote, predvsem enote Krimskega odreda, na katere je pritisnila Grand' Unitá. Na žalost so podatki dokaj skopi; največ izvemo iz nam že znanega dnevnika 3. bataljona Krimskega odreda, ki skuša dosti objektivno prikazati vse hude posledice tega silovitega italijanskega začetnega udarca. Dne 16. julija je držal Krimski odred s 1. bataljonom črto Ljubljanica—Podpeč—Preserje, s 3. bataljonom črto Tabor—Turjak—Zapotok (na sektorju Grosuplje se je začela ofenziva pravzaprav že dan poprej in je potisnila 3. bataljon s črte Ponova vas pri Grosuplju—Šenturje), s 4. bataljonom pa je Krimski

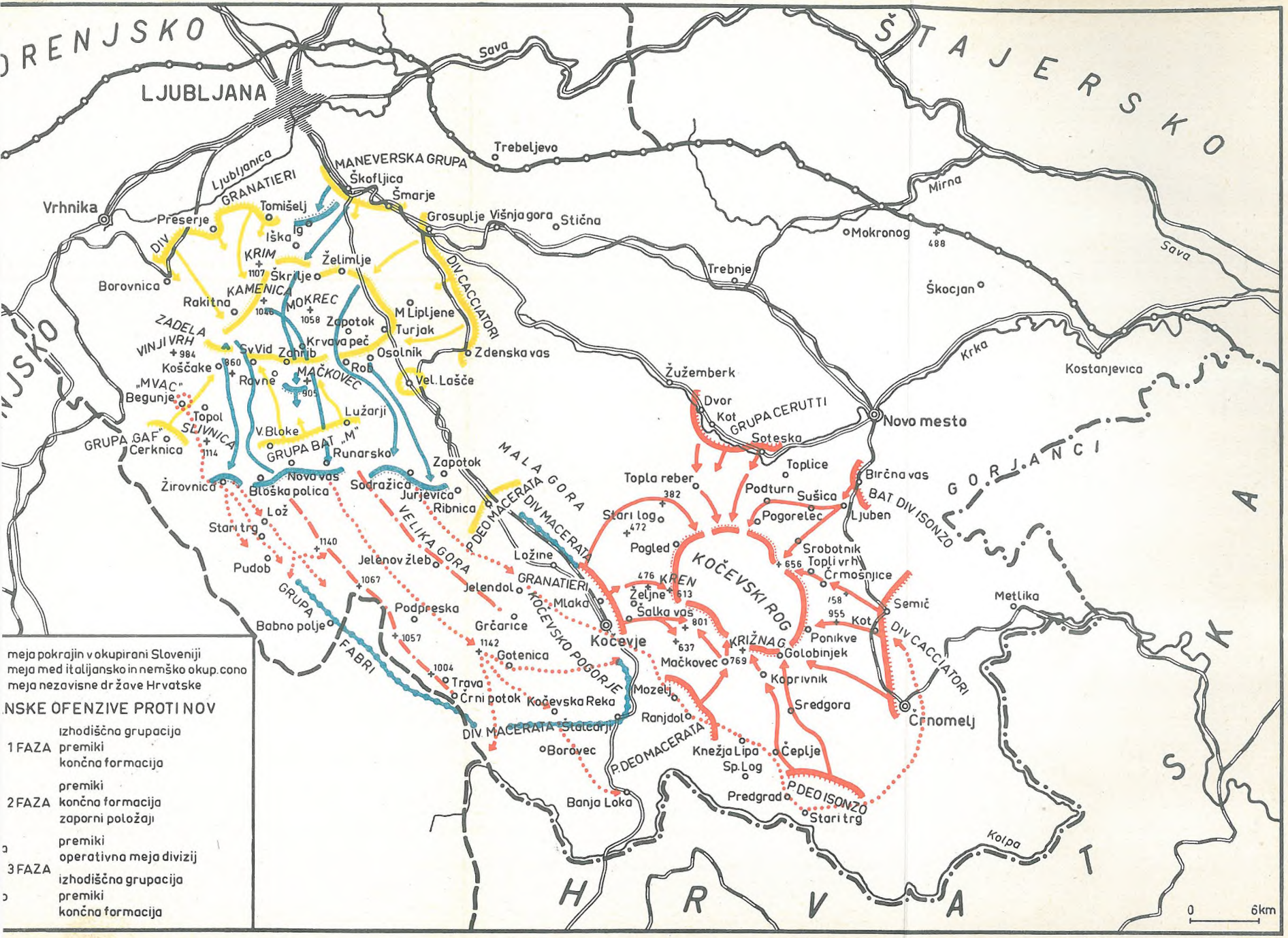
odred držal črto Borovnica—Vrhnika—Logatec—Cerknica—Velike Bloke.[2]

Dne 17. julija se je po borbah v Iški vasi premaknil 1. bataljon na sektor Gornji Ig—Rakitna, 3. bataljon pa zelo v neredu po raznem križarjenju na sektor Kurešček—Mokrc, kjer se je srečal s Šiškovim bataljonom, ki se je vračal iz Dolomitov na Dolenjsko. Od tod sta se oba bataljona premaknila proti Dedniku; 4. bataljon se je premaknil na črto Vinji vrh—Kožljek—Sv. Vid—Otave; 2. bataljon, o katerem doslej nismo govorili, 2. bataljon bivšega Notranjskega odreda namreč, pa je v tem času še branil vhod v Sodraško dolino.

Dne 18. julija se je 1. bataljon prebil na Travno goro, 3. bataljon na sektor Lužarji—Novi pot k bataljonu, ki je branil Sodraško dolino, 4. bataljon pa se je premaknil na Ljubljanski vrh in se tako izognil italijanski ofenzivi. Iz nepojasnjenega vzroka Italijani Ljubljanskega vrha niso prečesali.

Dne 19. julija — ko je bila torej prva faza ofenzive že končana, je izdal štab Krimskega odreda dnevno povelje, v katerem je rečeno, da so odredove čete že izven italijanskega obroča in da bodo napadle sovražnika v hrbet. Ta ofenziva naj bi se začela 21. julija zjutraj. Enote so dobile naslednje naloge: 1. bataljon je dobil navodila ustno, 2. bataljon naj z vso silo drži dohod v Sodraško dolino in prepreči prehod iz Velikih Lašč na Bloke, 3. bataljon je dobil nalogo, držati črto Rob—Osolnik—Rašica—Ponikve—Male in Velike Lipljenje—Šenturje—Gradišče—Udje—Smrjene—Vino in Drenik. Toda, vse tod so bile v tem času že italijanske enote! Nalogo je dobil tudi Šiškov bataljon, in to, držati črto Selo—Krvava peč—Uzmani—Mačke—Strletje—Sekirišče—Centa—Osredek—Zapotok—Želimlje—Brezje. Načrt je bil zelo dobro mišljen, toda spričo silne italijanske premoči ga ni bilo mogoče uresničiti. Nemogoče bi bilo vzdržati frontalne boje proti Grand' Unitá.

Oddelki divizije Isonzo, ki so 17. julija in naslednjega dne hajkali na Rog, so imeli v bojih pri Komolcu izgube: pet mrtvih in enajst ranjenih in znova 18. julija pri Topli Rebri pet mrtvih in petnajst ra-

LJUBLJANA
Sava
Trebeljevo
Vrhnika
Ljubljanica
GRANATIERI
MANEVERSKA GRUPA
Škofljica
Šmarje
Grosuplje
Višnja gora
Stična
Tomišelj
Preserje
Iška
DIV
KRIM
1107
Borovnica
Škrilje
Želimlje
DIV CACCIATORI
KAMENICA
1048
Rakitna
MOKREC
1058
Zapotok
M Lipljene
Turjak
ZADELA
VINJI VRH
+984
Sv Vid
Zahrib
Krvava peč
Osolnik
Zdenska vas
Koščake
860
Ravne
MAČKOVEC
905
Rob
Vel. Lašče
„MVAC"
Begunje
Topol
SLIVNICA
1114
Lužarji
V. Bloke
GRUPA GAF
Cerknica
GRUPA BAT „M"
Runarsko
Nova vas
Sodražica
Jurjevica
Ribnica
Žirovnica
Bloška polica
Lož
Stari trg
1140
Pudob
Jelenov žleb
VELIKA GORA
P.DEO MACERATA
MALA GORA
DIV MACERATA
Ložine
GRANATIERI
Jelendol
Mlaka
KOČEVSKO POGORJE
GRUPA
Babno polje
1067
Podpreska
Grčarice
FABRI
1057
1142
Gotenica
1004
Trava
Črni potok
Kočevska Reka
Kočevje
DIV MACERATA
Stalcarji
Borovec
Banja Loka
P.DEO MACERATA
Mozelj
Ranjdol
Mačkovec
769
Knežja Lipa
Sp. Log
Predgrad
P.DEO ISONZO
Stari trg
Čeplje
Kaprivnik
Sredgora
Črnomelj
DIV CACCIATORI
Semič
Kot
955
Ponikve
Golobinjek
KRIŽNA G
637
Šalka vas
801
Želine
613
476
KREN
Pogled
Stari log
472
Topla reber
382
KOČEVSKI ROG
Srobotnik
656
Topli vrh
Črmošnjice
758
Podturn
Sušica
Pogorelec
Toplice
Soteska
Dvor
Kot
GRUPA CERUTTI
Žužemberk
Novo mesto
Birčna vas
Ljuben
BAT DIV ISONZO
GORJANCI
Kostanjevica
Krka
Mokronog
488
Trebnje
Škocjan
Mirna
Sava
Metlika
Kolpa
SLOVENIJA
HRVATSKA
meja pokrajin v okupirani Sloveniji
meja med italijansko in nemško okup. cono
meja neodvisne države Hrvatske
NSKE OFENZIVE PROTI NOV
1 FAZA
izhodiščna grupacija
premiki
končna formacija
2 FAZA
premiki
končna formacija
zaporni položaji
premiki
operativna meja divizij
3 FAZA
izhodiščna grupacija
premiki
končna formacija
0
5km

njenih.[3] Izgube so imeli Italijani tudi 17. julija pri Jurjevci in 18. julija na področju Kot—Nova Štifta (trije mrtvi in devet ranjenih).

Glavno poveljstvo je že 17. julija obvestilo o začetkih velike italijanske ofenzive Beblerja, namestnika komandanta Glavnega poveljstva. V pismu je bilo rečeno, da so Italijani pripravili 25 do 30.000 mož in da vojska še vedno prihaja v Ljubljano. Zato je Glavno poveljstvo razdelilo celotno bojišče na več operacijskih con, od katerih je bila ena tudi Kočevska, to je, področje od Kolpe proti Kočevju, zlasti vse ceste, ki vodijo v Gorski Kotar in Belo Krajino, kot tudi ceste, ki vodijo proti Staremu logu in čez Kočevski Rog. Za komandanta tega sektorja je imenovalo Glavno poveljstvo Beblerja in mu dalo naslednje naloge: Razbiti vse italijanske čete, ki bi prišle v Kočevje, že na poti, in okrepiti partizanske čete ob poteh, ki vodijo proti Beli Krajini in Kočevskemu Rogu. Na koncu pisma je rečeno: »Smatramo, da je ta italijanska ofenziva zelo močno ranljiva in da se mi lahko v toku te ofenzive močno oborožimo.« Vendar pa — pravi pismo — ne gre podcenjevati sovražnika, ker je to prva njegova resna ofenziva proti partizanom. Potrebno je pojasniti komandantom in komandirjem, da v dneh ofenzive ne smemo mirovati niti en dan.[4]

Bebler se je prav istega dne vrnil z Jako Avšičem s Hrvaške, kjer so s komandantom V. hrvaške cone, z Veljkom Kovačevićem, naredili načrt za skupni napad na Osilnico. Takoj po vrnitvi je napisal obširno pismo Glavnemu poveljstvu, v katerem je takoj v začetku močno kritiziral Kočevski odred, ki ga je razdelil na tri bataljone; 1. bataljon bo držal sektor Stara cerkev—Mozelj, 2. bo v zahodni Kočevski, 3. pa v Loškem potoku in Loški dolini.[5]

Kot odgovor na italijanski ofezivni sunek iz Novega mesta proti Toplicam in Kočevskemu Rogu je ukazal štab V. grupe 18. julija, da je treba še intenzivneje rušiti vse komunikacije, da se okupatorja ne sme pustiti niti minuto na miru in mu je treba povsod postavljati zasede.[6]

Druga ofenzivna faza
(Od 20. do 24. julija)

Načrt za to fazo je objavil Robotti 19. julija. Naloge enot so bile, napasti in očistiti Mokrc, Iški Vintgar, doseči cesto Nova vas—Runarsko—Sodražica—Zapotok, s pomožnimi akcijami pa razbiti partizanske enote v dolini zgornje Krke. Partizane z Mokrca in iz Iškega Vintgarja bi bilo treba potisniti in potem uničiti na preprekah, ki jih bodo postavili graničarji in bataljoni M na črti Zadela—kota 860—Sv. Vid—Zahrib—Mačkovec. Partizane v dolini Krke pa naj bi napadli frontalno. Kot v prvi fazi je treba tudi v drugi v vsej pokrajini vršiti manjše ofenzivne akcije.

Divizija Granatieri (brez enega bataljona) mora priti na cesto Bloška Polica—Nova vas—Runarsko, skupina generala Rienzija (3. bataljon 1. pešpolka iz divizije Granatieri, 2. bataljon 51. pešpolka divizije Cacciatori in LXXXV. bataljon M s skupino tankov in metalcev ognja) mora prečesati kar mogoče nadrobno in natančno (minuziosamente) Iški Vintgar v smeri Iška—Vrbica—kota 905 (Mačkovec) in ko doseže črto Ravne—Mačkovec, je njena naloga opravljena ter se morajo njeni deli vrniti k svojim enotam. Divizija Cacciatori (brez enega bataljona) mora doseči cesto Runarsko—Zapotok in prodirati v smeri Želimlje—Mokrc—Malinjek—Rob—Sodražica. Enote graničarjev naj preprečujejo preboj proti zahodu; po odhodu divizije Granatieri iz izhodiščne baze naj se povežejo z njenim desnim krilom in prečešejo področje Slivnica—Grahovo—Žirovnica. Skupina bataljonov M (komandant konzul Gelormini) naj drži položaje, ki jih je dosegla v prvi fazi do prehoda vseh kolon in preprečuje preboj proti jugu. Pod neposrednim Robottijevim poveljstvom pa se je razporedila na črti Tomišelj—Ig—Škofljica posebna enota fašističnega bataljona in tankov, ki naj bi preprečila vsak poskus preboja proti severu.

Neposredno pomoč tej Grand' Unitá morajo nuditi v tej fazi posadka v Velikih Laščah, ki zapre črto Turjak—Rob, mobilni deli divizije Macerata, ki nadaljujejo ofenzivo proti Sodražici, in vse postojanke ob že-

lezniški progi, ki morajo preprečiti preboj proti vzhodu. Posredno pomoč pa morajo nuditi postojanke v vsej pokrajini, ki naj delajo manjše akcije; deli divizije Isonzo naj znova prečešejo področje Dolenjskih Toplic, 105. legija dolino Krke med Krško vasjo in Zagradcem, grupa generala Fabbrija iz V. korpusa naj začne z ofenzivnim sunkom iz doline Čabranke proti Dragi in Podpreski, XXIII. armadni korpus zapre bivšo jugoslovansko-italijansko mejo, ostale enote iz V. korpusa pa Kolpo in mejo proti Hrvatski.

Ta operativni ciklus se je začel 20. julija ob sedmih zjutraj po topniški pripravi in bombardiranju iz zraka od šestih do sedmih zjutraj. Levo krilo divizije Granatieri je stisnilo obroč okrog Mokrca in zasedlo cestno križišče Osredek—Krvava peč, desno krilo pa je prečesalo področje Rakitna—Sv. Vid—Ustje—Ravne—kota 860 in je 23. julija doseglo koto 860—Sv. Vid—Rudolfovo.

Divizija Cacciatori je prečesala z enim delom 21. julija področje Mokrc—Malinjek—Žaga Mokrc, 22. in 23. julija področje Zapotok—Mokrc, z drugim delom pa se je polagoma premikala od zapornega položaja Turjak—Rob na črto Rob—Mali Osolnik—Rašica.

Skupina generala Rienzija je čistila Iški Vintgar, skupina bataljonov M je dosegla Mačkovec—Rob, graničarji so prečesali področje Avšnik—Zadela—Župeno—Križišče—kota 860 in se potem premikali skupaj z desnim krilom divizije Granatieri. Deli divizije Macerata so se prebili v treh dneh šele do Kota, deli divizije Isonzo pa so znova prečesali področje Podstenic na Kočevskem Rogu.

Zvečer 23. julija sta diviziji Granatieri in Cacciatori dosegli določeno črto, to je cesto Bloška Polica—Nova vas—Runarsko—Sodražica—Zapotok, s čemer je bila ta faza tudi končana. Na začetku faze je Robotti zapisal, da je treba imeti vedno pred očmi, da je prišel čas poravnavanja starih in novih računov s komunističnimi razbojniki. Zato je treba z neusmiljeno odločnostjo iztisniti komunistični tur prav do stržena.

Sicer je že v prvi, še bolj pa v drugi fazi začela ta velika italijanska ofenziva dobivati svoj pravi obraz. Ta »lepi« pohod se je vedno bolj spreminjal

v troje vrst velikih zločinov italijanske vojske nad slovenskim narodom: v požiganje celih vasi, v odganjanje ljudi v internacije in v streljanje »partizanov« v smislu znane okrožnice 3 C in njenih dopolnil, ki sta jih dodala Roatta in Robotti. Tako je bil ustreljen ujeti partizan ali nič hudega sluteč kosec, ki je kosil blizu vasi, ali pa so bili postreljeni za orožje sposobni moški vse vasi. Smrt ali samo internacija je bilo popolnoma odvisno od volje poveljujočih višjih komandantov.

Že v tej fazi lahko beremo, da je bilo na operacijskem področju Sv. Vid—Rudolfovo »ujetih in ustreljenih petnajst upornikov«. Tod so po vsej verjetnosti nastale tiste italijanske fotografije, ko so si morali ujeti ljudje pred usmrtitvijo sami kopati grobove. Prav tako je bilo v tej fazi ustreljenih 19 ljudi na sektorju divizije Cacciatori, 3 v Iškem Vintgarju itd.[7]

Dne 22. julija je sporočil štab Kočevskega odreda, da se je začela ofenziva, in je naročil svojim enotam, da je treba povsod in takoj napadati sovražnika. Dne 24. julija so Italijani napadli štab 2. bataljona Kočevskega odreda, ki je bil v jami nad Dragarji pri Medvedjeku. Italijani so jamo obstreljevali vse dopoldne, popoldne tudi z metalci ognja. Očividec pripoveduje, da so se umikali vedno globlje po rovu proti koncu jame. Tam jih dim ni zadušil, ker je bil nad jamo navpičen rov kot nekak dimnik. Toda kasneje so Italijani prodrli v jamo in pobili skoraj vseh šestnajst partizanov.[8]

Hud poraz so doživeli Italijani v Hrastu pri Jugorju v Beli Krajini, imeli pa so tudi izgube v bojih za Sodražico, ki so jo 24. julija naposled le zasedli.

Tretja ofenzivna faza — »A«
(Od 24. julija do 13. avgusta)

Robottijevo povelje za začetek te faze ima datum 24. julij. Tega dne se je tudi ofenziva začela, in to ob pol šestih zjutraj. Cilj ofenzive je bil, čiščenje ozemlja zahodno in južno od Kočevja in pritiskanje partizanov

k zapornim položajem skupine generala Fabbrija in divizije Macerata.

Šlo je torej spričo neverjetno težkega terena za enega najtežjih operativnih ciklusov in tudi časovno najdaljšega. Zakaj se je Robotti odločil najprej za udarec proti dolini Kolpe in Čabranke, ni jasno. Za to ofenzivno fazo sta bili določeni diviziji Granatieri in Cacciatori, ki sta se s krili dotikali na črti Runarsko—Grčarice—Štalcarji na Kočevskem. Zahodna meja operativnega področja je bila črta Bloška Polica—kota 1140 (Racna gora)—kota 1164 (Petiček)—kota 920 (Na Stajah)—kota 1057 (Veliki vrh)—kota 1004 (Kot)—Črni potok na Čabranki—Ložka stena nad Kolpo, vzhodna pa železniška proga Ribnica—Kočevje in cesta Kočevje—Mačkovec—Koprivnik.

Naloga obeh divizij je bila, očistiti ta obsežni in izredno težki teren v treh etapah. V prvi etapi je bilo treba prodreti na črto kota 920 (Na Stajah)—kota 1255 (Debeli vrh)—kota 1253 (Turen)—Dolenja vas pri Ribnici; v drugi etapi na črto Trava—Gotenica—Kočevje in v tretji etapi na črto Ložka stena—Borovec—Kočevska Reka—Novi Lazi—Štalcarji—Mozelj—Knežja Lipa—Čeplje. Ko bodo enote dosegle tretjo etapo, je bilo dalje rečeno, naj divizija Granatieri očisti področje Borovec—Briga—Štalcarji—Banja Loka—Škrilj—Reber, divizija Cacciatori pa Rajndol—Ferdreng—Lapinje—Knežja Lipa—Spodnji Log—Laze—Čeplje—Predgrad—Stari trg na Kolpi.

Divizija Macerata je morala narediti dve zapori; eno na grebenih Male gore do Kočevja in drugo na črti Draga—Kočevska Reka—Kočevje, skupina generala Fabbrija pa je držala zaporo na črti Babna Polica—Babno polje—Čabar—Črni potok. Naloga graničarjev je bila, prečesati predel med cesto Grahovo—Gorenje Jezero—Dane—Stari trg in Grahovo—Bloška Polica—Lož—Stari trg, skupaj s skupino Fabbri pa predel med Starim trgom in Babnim poljem. Ko bosta obe diviziji dosegli črto prve etape, je bilo rečeno, ostanejo graničarji v Loški dolini, ki naj jo natančno prečešejo. (Opozoril bi rad, da so prav ti graničarji počenjali največja grozodejstva v Loški dolini; in graničarji niso bili nikdar izrazita fašistična, strankina vojska!)

Kot neposredna pomoč so v tem ofenzivnem ciklusu služili deli divizije Isonzo z akcijami v smeri Črnomelj—Vinica s posebno nalogo, preprečevati preboj preko mostu na Vinici. Skupina generala De Rienzija je prečesala področje Škofljica—Pijava Gorica, nato južni del ljubljanske kotline, področje med italijansko-nemško mejo in med cestami Ljubljana—Vrhnika—Dravlje—Horjul.

Dne 1. avgusta je divizija Granatieri že prešla črto Veliki vrh—Podpreska in prodrla z nekaterimi deli na črto kota 944 (Pasja jama)—kota 1142 (Goteniški vrh). Divizija Cacciatori je dosegla črto Grčarice—Jelendol —Strmec—Ložine—kota 491 (vzhodno od železniške proge) in je držala zvezo z divizijo Granatieri na cesti Grčarice—Glažuta. Vse ostale enote so se premikale po načrtu.

Pripomniti je treba, da so se v sestavu graničarjev 4. avgusta pojavile tudi enote bele garde iz Begunj pri Cerknici. Še posebej bi poudaril, da so 5. avgusta ustrelili graničarji v Pudobu v Loški dolini kar dvainsedemdeset ljudi. To je bilo Robottiju tako všeč, da je na rob tega strašnega poročila lakonično pripisal: »Bene cosi!«

S čiščenjem področja Kolpa—Veliki vrh—Jelenov žleb—Turen—Kočevsko pogorje—Ledenik in področja Kočevska Reka—Banja Loka je divizija Granatieri 11. avgusta končala to ofenzivno fazo in se je začela takoj premikati na drugo področje. Divizija Cacciatori je 10. avgusta dosegla Predgrad—Stari trg ob Kolpi, 12. avgusta pa se je že premaknila na sektor Semič—Črnomelj, na začetno bazo za novo ofenzivno fazo.

Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet je izdalo 25. julija naredbo, v kateri je na začetku rečeno, da je okupatorjeva ofenziva v polnem teku in da izvaja okupator največji pritisk na področje Krimskega odreda, katerega hoče uničiti z obkoljevanjem na področju Ljubljansko barje—železnica od Škofljice do Zdenske vasi—Rašica—Rob—Sv. Vid—Rakitna—Borovnica. Nato je Glavno poveljstvo poudarilo, da če hočemo uničiti to ofenzivo, moramo ohraniti živo silo in s to preiti v protiofenzivo. Paraliziranje italijanske ofenzive si je zamislilo takole: 1. Po vsej sili je treba

preprečiti večje okupatorjeve koncentracije na enem sektorju, da ne bo mogel nadaljevati ofenzive s sektorja na sektorju. Da bi se to doseglo, je potrebno povsod preiti v protiofenzivo, to je, napadati garnizije, kolone, uničevati železnico itd. Če je sosednji sektor napaden, mu je treba pohiteti na pomoč; vse čete naj le ostanejo na obkoljenem prostoru, kjer naj spretno manevrirajo. 2. Preprečiti je treba, da bi okupator prisilil naše čete na koncentracijo na enem samem kraju in jih potem skušal uničiti z letali, topništvom in pehoto. Zato je potrebno, da ostane vsaka četa na svojem področju, kjer naj uspešno manevrira. Če se pa medtem nabere na tem področju — ki je obkoljeno od Italijanov — več partizanskih čet, je treba prodirati iz obkoljenega obroča v več smereh. 3. Treba je ovirati in onemogočati sovražne napade. Zato je treba napadati okupatorjeve kolone, provizorične postojanke, štabe, avtomobile, pratež itd. Treba je napadati okupatorja preden se utrdi in ukoplje, treba je napadati njegove postojanke, katerih moštvo se je zmanjšalo. 4. Ovirati je treba sovražnika, da ne bi dosegel novih položajev. Zato ga je treba nenehno napadati.

Da bi bili uspehi tega zagotovljeni, se je treba natanko držati vseh navodil v naredbi. Onemogočiti je treba vsakega raznašalca napačnih vesti, paničarje in demoralizatorje. Doseči je treba čim večjo gibljivost moštva, treba je organizirati dobro obveščevalno službo in sestaviti je treba posebne čete iz najboljših borcev.[9]

V dnevnem povelju št. 8 dne 26. julija je poudarilo Glavno poveljstvo, da so v zadnjem času izgubili partizanski komandanti v veliki meri sposobnosti pravih partizanskih voditeljev in so postali podobni oficirjem regularne armade v mirnem času. Štabi so se preobložili z dobrimi kadri in številnimi nepotrebnimi pomočniki, čete pa nimajo prepotrebnih sil in zmanjšalo se je število borcev. Zato je Glavno poveljstvo ukazalo, naj se v štabih grup, odredov in bataljonov zmanjša število funkcionarjev. Štab grupe naj sestavljajo samo komandant, komisar in namestnik komisarja. V pomoč naj jim bo obveščevalec in intendant, za pisarniške posle pa pisarniška moč. Štab odredov

naj sestavljajo komandant, komisar in namestnik komisarja. Tudi ta naj ima za pomoč obveščevalca in intendanta, za pisarniške posle pa pisarja. Prav tako naj se organizirajo tudi štabi bataljonov. Odpravljajo se taborišča štabov bataljonov, komandant in komisar naj bosta izmenoma v taboriščih čet.[10]

Še istega dne je Glavno poveljstvo reorganiziralo štab III. in V. grupe in štabe njunih odredov ter imenovalo nove štabe. Po tej reorganizaciji je imel štab III. grupe Kočevski, Krimski, Polhograjski (Dolomitski) in Primorski odred, štab V. grupe pa Belokranjski, Krški in Zapadnodolenjski odred.[11]

Dne 26. julija je pisal štab II. odreda V. hrvaške operativne cone Kardelju, da so prišli v štab 2. bataljona Kočevskega odreda. Izvedeli pa so za ofenzivo in je zato bolje, če bi se sestali po ofenzivi nekje na hrvaškem ozemlju, kamor bo zelo verjetno prišel tudi Tito.[12]

Naslednjega dne je ukazal Kočevski odred, naj komandanti in komisarji poročajo Glavnemu poveljstvu o vseh bojih in akcijah od 20. julija dalje, ker ni prejelo Glavno poveljstvo od tega časa dalje še nobenega poročila. Dalje je ukazal, naj bataljoni čimprej razbijejo okupatorjevo ofenzivo in zato morajo postati partizanske enote še bolj aktivne. Naj prenehajo s pasivno taktiko zased in takoj preidejo v ofenzivo. Napadajo naj sovražnika v hrbet, napadejo naj ga, kjerkoli ga srečajo, pa četudi je v veliki premoči. Samo s stalno ofenzivo in napadalnostjo bomo mogli preprečiti, da bi nas sovražnik iskal v naših taboriščih in nas tam poskušal razbiti. Komisarji bodo odgovarjali, če ne bo morala njihovih čet zadosti velika in če ne bodo znali pripraviti partizanov k novi taktiki.[13] Prav istega dne je štab Kočevskega odreda ukazal 1. bataljonu, naj takoj zasede naslednje položaje: 1. četa Stara Cerkev—Mozelj, 2. četa Kočevje—Cvišlarji in 3. četa Mozelj—Rajndol.[14]

Zaradi lažje reorganizacije in čimprejšnje aktivizacije čet je Glavno poveljstvo 28. julija združilo vse partizanske čete na Kočevskem, Notranjskem in delno tudi na Dolenjskem v eno samo, III. grupo odredov, v katero so sodili Krimski, Kočevski, Belokranjski in

Zapadnodolenjski odred; vse ostale enote pa naj bi se združile v manevrske brigade.[15]

Posebej je treba omeniti, da se je štab Krimskega odreda po hudih preizkušnjah in izgubah na Travni gori že 28. julija vrnil na svoje ozemlje. Iz poročila izvemo tudi za pomembno novico, da je prišel na njihovo ozemlje manevrski bataljon s petimi četami, ki je bil podrejen naravnost Glavnemu poveljstvu.[16] Dne 29. julija je sporočil štab III. grupe o nadaljevanju italijanske ofenzive in, kako se je Krimski odred, da bi se izognil frontalnim bojem in obkoljevanju, razdelil na skupine po 25 ljudi ter se prebijal nazaj na svoje staro področje.[17]

Samo 29. julija so pobili Italijani na področju Velikih Blok sedemnajst ljudi in požgali sedemintrideset hiš, 30. julija pa so pobili petindvajset ljudi. Ko je delal Robotti obračun uspehov prvega in drugega ciklusa, je naštel naslednje: v bojih ubitih partizanov 150, ustreljenih 239, ujetih 250. Druga številka je absolutno točna, tretja pa predstavlja ljudi, ki so bili poslani v internacijo.[18]

Dne 29. julija je poslal poverjenik za občo upravo pri NOS pomembno okrožnico vsem okrožnim odborom OF osvobojenega ozemlja. V okrožnici je v uvodu rečeno, da če bi se spričo italijanske ofenzive zgodilo, da bi okupatorji kljub junaškemu odporu partizanskih čet znova zasedli večje ali manjše predele osvobojenega ozemlja, so funkcionarji in aktivisti OF dolžni ostati na osvobojenem ozemlju in nadaljevati delo na stari ilegalni način. Tisti, ki so se eksponirali, naj se umaknejo k partizanskim enotam in naj se borijo kljub ponovni okupaciji na svojem ozemlju ter naj pod zaščito partizanskih enot nadaljujejo ilegalno delo.

Vsako okrožje mora pripraviti nekaj dobro zakonspiriranih ilegalnih tehnik, ki jih okupatorji ne smejo odkriti, četudi bi za nekaj časa znova zasedli kak predel osvobojenega ozemlja. Če bo okupator zasedel določene predele, morajo funkcionarji in aktivisti OF ohraniti najtesnejši stik s prebivalstvom in mu dajati taka navodila, da se bo v prvih dneh čim bolj uspešno odtegnilo italijanskim represalijam, kasneje pa se za-

čelo počasi vračati na svoje domove. Funkcionarji, aktivisti in vse organizacije OF morajo v primeru ponovne okupacije takoj napovedati boj kakršnemu koli pojavu demoralizacije ali udinjanja okupatorjem. Poudarjati morajo, da je uspeh okupatorjev le trenuten in da bodo partizani znova osvojili izgubljene kraje. Popularizirati morajo uspehe na drugih področjih naše fronte in še tesneje morajo strniti vrste slovenske narodne enotnosti, utelešene v OF slovenskega naroda.[19]

Dne 31. julija je v Gorico nenadoma prišel Mussolini, kjer je v javnem govoru — katerega pa v celoti ni prinesel noben časopis — grozil in žugal partizanom, a še posebej slovenskemu narodu. Po govoru je zbral okrog sebe načelnika glavnega generalnega štaba, maršala Italije Cavallera, načelnika generalnega štaba vojske generala Ambrosija, generala Roatto in Robottija, poveljnika V. armadnega zbora generala Coturrija in ostale generale in visoke oficirje.

Na tem sestanku je general Roatta Mussoliniju analiziral položaj v Sloveniji in dejal, da bi mogel Slovence ob koncu maja 1942 razdeliti v tri skupine: 1. v katolike, ki jih ima v rokah kler, ki je ustanovil nekaj skupin za svojo obrambo, niso pa te skupine še sodelovale z Italijani; 2. v nacionalistično skupino, ki ima velikosrbski značaj in ki jo vodi Mihailović, ki je pred kratkim prosil, naj ga sprejme poveljnik VI. armadnega zbora general Dalmazzo, in 3. v komunistično skupino, ki je edino gibanje, ki se aktivno bori, ima regularne vojaške formacije, določeno upravo in zaledno organizacijo. Komunističnih oboroženih sil je v Sloveniji 8—10.000; oddelki so odločni in aktivni in razporejeni povsod. In končno: »Vse prebivalstvo je za upornike«.

Ko je Roatta pred Mussolinijem analiziral prvi operativni ciklus je poudaril, da so izgubili partizani preko 900 ljudi, ujetih pa je bilo 500, medtem je bilo interniranih 1000 za orožje sposobnih moških. Italijani so imeli v tem času 36 mrtvih in 100 ranjenih. Ko je Roatta končal, je povzel besedo Mussolini, ki je najprej dejal, da so dobili Italijani od Slovenije siromašnejši del (»Nemci so nam sporočili mejo, mi smo mogli

to samo vzeti na znanje«). V začetku je kazalo, je poročala Roatta, da se bodo stvari najbolje razvijale. Ljudje so imeli italijansko okupacijo za manjše zlo in Ljubljanska pokrajina je dobila svoj statut. Od 21. junija 1941, ko je Nemčija napadla Rusijo, pa so minile vse optimistične nade. Vprašamo se — je dejal Mussolini — če je bila naša politika modra. Treba je reči, da je bila naivna. Menim, da je bolje preiti iz dobrohotnega načina na ostrejši način; pri tem je seveda v nevarnosti naš prestiž, a se tega ne bojim. Treba je prenehati z mislijo, da so Italijani sentimentalni ljudje in nesposobni, da bi bili, če je treba, surovi. Prenehati je torej treba z dobrohotnim načinom. Slovenci nas ne bodo nikoli marali. Pomoč katoličanov sprejmimo, toda brez obveznosti. Tudi general Dalmazzo lahko sprejme tistega generala Mihailovića. Prva ofenzivna faza je zaključena in treba je tempo pospešiti. Ne moremo držati toliko sil na Balkanu, kajti treba je okrepiti naše sile na zahodni meji in v Tripolisu.

Ne skrbeti za gospodarske težave prebivalstva. To je hotelo in naj nosi posledice. Prav tako se ne menim za ljubljansko univerzo, ki je bila žarišče upora proti nam. Nič ne bi imel proti preselitvi večine prebivalstva. Naše sile naj uporabljajo partizansko taktiko. Naj bodo ostre. Zdi se mi, da sta divizija Macerata in Cacciatori zelo dobri. Morda sta manj dobri Granatieri in Isonzo, kateri smo zamenjali komando.[20]

Oglejmo si še vsebino sestanka, ki ga je imel Robotti 2. avgusta s svojimi poveljniki v Kočevju. Robotti je na tem sestanku zelo zanimivo prenašal Mussolinijeve besede v Gorici. Po njegovem naj bi Mussolini dejal, da je osebno prepričan, da so se ljudje doslej bali partizanskega, poslej pa se bodo bali italijanskega terorja. Začela se je torej nova doba in Italijani morajo pokazati, da so možje. Nato, da je Mussolini aludiral na izražanje nekoga od navzočih generalov, češ da pri vsem tem opravlja krvniško delo. Mussolini naj bi dejal, češ da je prepričan o nujnosti krvniškega postopanja. In on sam bi opravljal to še na strožji in bolj krvav način. Nato naj bi Mussolini dejal, da je treba biti pazljiv spričo ponujene pomoči slovenskih ka-

toličanov in belogradistov, kajti katoličani ne naredijo ničesar zastonj. Posebej pa, da je Mussolini poudaril, da se ni treba omejevati pri interniranju. Možno je internirati vse Slovence, na njihovo mesto pa se naselijo Italijani, družine ranjeni in padlih.[21]

Kmalu po prihodu na osvobojeno ozemlje je CK KPS poslal kurirje preko Glavnega štaba Hrvaške v Vrhovni štab, kamor so prišli 10. julija, kar je tam povzročilo veliko veselje. S seboj so slovenski kurirji prinesli dvoje Kardeljevih pisem, poročilo Glavnega poveljstva in pozdravno pismo IOOF.

Tito je odgovoril IOOF 1. avgusta in poudaril, da je boj slovenskega naroda istočasno tudi najmočnejše poroštvo, da slovenski narod ne bo nikdar več zašel na staro pot. Danes se z orožjem v rokah kuje bratstvo narodov Jugoslavije in se tako postavlja čvrsti temelj svobode in enakopravnosti jugoslovankih narodov. »Mi smo uvereni, da će pokret na čijem čelu vi stojite i ubuduće biti stub oko kojega će se cementirati jedinstvo slovenačkog naroda i bratstvo sa ostalim narodima Jugoslavije u borbi za iste ideale protiv istih neprijatelja.«

Glavnemu poveljstvu je v imenu Vrhovnega štaba Tito odgovoril 3. avgusta. V pismu je najprej naročil, da naj spričo italijanske ofenzive obvaruje živo silo, s katero bo moč ponovno nadaljevati boje v Sloveniji. Izkušnja je v petnajstih mesecih dokazala, da je napačno držati močne fronte in dovoljevati sovražniku obkolitev naših enot, kar nas je vedno stalo precej žrtev. Najučinkovitejši ukrep proti sovražnim ofenzivam je razdelitev naših sil tako, da se sovražnik ne more koncentrirati samo na eno mesto. Potrebno je, da delajo enote hitre in dolge premike in napadajo sovražnika na njegovi najšibkejši točki. Dokler je sovražnik v premoči, mi še nismo sposobni, da bi obdržali določene kraje in osvobojeno ozemlje.

Vaša naloga je, da takoj sestavite močne udarne bataljone iz najboljših borcev, ki se bodo borili tam, kjer bo najbolj potrebno in kjer jim bo ukazano. Hkrati pa naj ostanejo manjši partizanski odredi, sestavljeni iz domačinov po vsem ozemlju, ki bodo branili svoje domove in zmedli sovražnika, da bi se kon-

centriral v določeni smeri. Pri tako močnih ofenzivah ni treba krčevito držati osvobojenega ozemlja. Dokler imamo svojo živo silo, bomo lahko še vedno osvobajali nova ozemlja.[22]

Istega dne je pisal Tito tudi Kardelju. V začetku je poudaril, da je bilo v Sloveniji kar se tiče širine pri zbiranju vseh sil za NOB doseženega največ in je sedaj vstaja slovenskega naroda na višku. »Smatramo, da je potrebno da vi odmah stvarate narodnoosvobodilačke udarne bataljone (ne proleterske) u kojima će se okupljati najborbeniji, najiskusniji in najčvršći partizani, koji će biti spremni da se bore na svakom mestu gde ih budete poslali i gde to bude potrebno. U toku ove teške današnje borbe vi možete iskovati takve vojne formacije koje će sačinjavati jezgro vaše NOV.« Nadalje je Tito naročil, da je treba biti nepopustljiv proti beli gardi in proti vsem tistim, ki snujejo neke nove vojne formacije, kot so to pristaši Mihailovića itd., kajti vse to bi cepilo borbene vrste slovenskega naroda in pomagalo okupatorju. Glede ofenzive pa je Tito dejal: »No, imajte na umu, da se ni pod koju cenu ne sme isprazniti teritorija, već je potrebno ostaviti manje partizanske odrede na teritoriji koju je osvojio neprijatelj.«[23]

Dne 4. avgusta je poročal Kardelj o ofenzivi in njenih posledicah tudi Kominterni.[24]

Robotti je 4. avgusta še poostril svoje direktive glede uničevanja partizanov in je to pot zagrozil s smrtno kaznijo tudi vsem tistim, pri katerih bi našli kakršno koli partizansko literaturo. O Robottiju je treba na tem mestu zapisati še tole: Ko je bral poročilo generala Ruggera dne 3. avgusta komandantu divizije Cacciatori, da so Italijani ujeli 73 ljudi iz Rakitnice pri Ribnici, ki so bili sumljivi, da so simpatizerji osvobodilnega gibanja, je Robotti pripisal k poročilu: »Ni prav, da se za 73 osumljencev ni našel način, ki bi mogel služiti za zgled. Kaj pravi določilo okrožnice 3 C? Zaključek — premalo se pobija! (Si amazza troppo poco!)« Na poročilo generala Fabbrija dne 5. avgusta, da je bilo v bojih ob Kolpi ubitih 9 partizanov, 32 ljudi pa ujetih in takoj ustreljenih,

pa je Robotti zapisal: »Bravo Fabbri! Ta gotovo nima pomislekov kot Ruggero! Sporočite mu to!«[25]

Kot smo videli, so Italijani že v tej fazi vedno bolj pogosto pritiskali proti Kočevskemu Rogu, kar je lepo razvidno iz dnevnika Glavnega poveljstva.[26] Tako je prišlo 5. avgusta do bojev pri Koprivniku, kjer je Italijane napadel 1. bataljon Kočevskega odreda. Bataljon je 8. avgusta držal naslednje položaje: 1. in 2. četa Trnovec, 3. in 4. četa področje med Kočarji in Mačkovcem, 5. četa in udarni vod pa področje med Rajhenavom in Trnovcem. Borbeni vodi in patrole so se nenehno gibali. Tako je torej bilo akcijsko področje prvega polbataljona v smeri Grintovec, Željne, Šalka vas, Cvišlarji, Rajhenav in Koprivnik, drugega polbataljona pa v smeri Mozelj, Livold, Dolga vas, Kočevje, Onek, Cvišlarji in Knežja lipa.[27]

Po dvaindvajsetih dneh ofenzive je Robotti 7. avgusta ugotovil, da je bilo v bojih ubitih 333 partizanov, ustreljenih pa 486. Na italijanski strani je padlo 41 vojakov in oficirjev, 87 pa je bilo ranjenih. Zato je Robotti 10. avgusta zapisal, da že prihaja čas, ko bo komunistična fronta uničena.

Glavno poveljstvo je izdalo 9. avgusta o ofenzivi posebno izjavo, v kateri je rečeno, da je namen ofenzive, uničiti živo silo partizanske vojske. Toda ofenziva tega namena ni dosegla; partizanske izgube so majhne. Dosegli pa so Italijani dezorganizacijo nekaterih partizanskih oddelkov in znova so dobili kontrolo nad nekaterimi cestami med Kolpo in Krimom.

V navzočnosti Kardelja, Leskoška, Mačka in Kidriča je bila 10. avgusta seja CK KPS. Najprej so obravnavali brzojav Dimitrova (Kominterne), ki je kritiziral poimenovanje Tomšičeve brigade v proletarsko brigado. Tako je bilo soglasno sklenjeno, da se brigada preimenuje v udarno brigado, da se na pokrivalih Tomšičevcev na peterokraki zvezdi odstrani srp in kladivo, da se uvedejo na pokrivalu isti znaki kot v ostalih partizanskih enotah (slovenska zastavica in preko nje peterokraka rdeča zvezda), na rokavih funkcionarjev pa se preko zvezde zapišejo črke UB. Leskošek je dobil nalogo, da izda glede tega odredbo, Kardelj pa primerno dnevno povelje z razlago in s

primernimi navodili za politkomisarje. Brzojavko Dimitrova je treba imeti tudi za opomin proti splošnemu sektaštvu. Sklep je bil, da je bila linija CK KPS v bistvu pravilna, treba pa se je intenzivno boriti proti sektaštvu. Razen tega je bilo tudi ugotovljeno, da je bil Kardeljev predlog Dimitrovu, naj bi nosili slovenski politični komisarji na rokavih preko zvezde zapisano OF, izročen radiotelegrafistu prej, preden je prišla gornja brzojavka Kominterne. V drugi točki dnevnega reda — kritika dela CK — je bil kritiziran nepravilen odnos do zaveznikov OF. Sklenjeno je bilo, naj se posveti največja pozornost prošnjam za vstop v Partijo, sklenjena je bila reorganizacija dela v CK in da se CK loči od Glavnega poveljstva in IOOF. Pri tretji točki — analiza vojske — je bilo sklenjeno, da je treba enote koncentrirati tako, da je mogoče z njimi takoj napasti Italijane, in da je treba takoj začeti uničevati belo gardo, za kar sta bila pooblaščena Urban (Dermastia) in Jerin. Razen tega mora Glavno poveljstvo takoj vzpostaviti tesno zvezo s Štajersko in Gorenjsko. Sklepi glede četrte točke so bili, voditi prepričevalno kampanjo proti sektaštvu, dati nova navodila za tisk in literaturo, izdati takoj novo številko Dela in takoj organizirati partijske tečaje. Pri CK je treba organizirati štirinajstdnevni tečaj za aktiviste z vodilnimi funkcijami. Pravilno je treba razporediti partijske aktiviste po vaseh; Kidriču se poveri organizacijski sekretariat; organizirati je treba tečaje za politične komisarje. Glede pete točke dnevnega reda — Štajerska, Gorenjska in Primorje — je bilo sklenjeno, da se poveri Kardelju in Kidriču, da pripravita kadre za Štajersko in Gorenjsko. Poseben sklep je bil, da odideta Glavno poveljstvo in IOOF čimprej na Gorenjsko. Sklenjeno je bilo, da se vzpostavi zveza s partijskimi organizacijami in organizira prenos literature s kurirskimi patrolami. Organizirati je treba stalne patrolne zveze med Glavnim poveljstvom in Glavnim štabom Hrvaške, s CK KPH, z Ljubljano, Gorenjsko, Štajersko in Primorsko.[28] Dne 11. avgusta je izšla odredba Glavnega poveljstva, da se I. udarna proletarska brigada Toneta Tomšiča preimenuje v I. partizansko udarno

brigado Toneta Tomšiča, da se odstranijo znaki srpa in kladiva na kapah, na rokav pa da znak UB. Razlogi zato, je rečeno v odredbi, so razvidni iz dnevnega povelja dne 10. avgusta.[29]

Ko je pisal Kardelj 12. avgusta I. L. Ribarju, je poudaril: »Kod nas je stanje sada nekoliko mirnije, no imam osjećaj da je to tišina pred burom. Iz dosada nepoznatih razloga Italijani svoju ofenzivu nisu sproveli do kraja, nego su produžili samo do Kočevja i Kupe, a zatim u najvećoj brzini odvukli svoje trupe u pravcu Hrvatske, a jednim delom natrag u Italiju.« (Italijani so odvažali svoje enote in jih pripravljali za nadaljevanje ofenzive, to pot naravnost na Kočevski Rog.) Dalje je pisal Kardelj o težkih posledicah ofenzive; ne toliko glede partizanskih sil kot glede civilnega prebivalstva. Tudi Ribarju je sporočil, da se bo moralo vodstvo preseliti na Gorenjsko in Štajersko in da je že zaprosil Tita, če sme s CK oditi tudi on.[30]

Tretja ofenzivna faza — »B«
(Od 14. do 23. avgusta)

Načrt za napad na Kočevski Rog je izdelal Robotti 7. avgusta. V uvodu je dejal, da ve, da so se partizani, ki so se umaknili iz že očiščenih predelov, sedaj zbrali na Kočevskem Rogu. Na koncu pa pravi: »Uspehi, ki jih bomo dosegli, bodo — uničenje sovražnika! Poudarjam pa, da se ne bom zadovoljil samo z uničevanjem taborišč in zaplembo materiala!«

Za napad na Rog je imela divizija Granatieri izhodiščne položaje na črti Ložine—Kočevje, mobilni oddelki divizije Macerata na črti Mozelj—Rajndol, mobilni oddelki divizije Isonzo na črti Predgrad—Kralji, divizija Cacciatori na črti Črnomelj—Semič, bataljon divizije Isonzo na področju Birčna vas in manevrska skupina generala Ceruttija na črti Toplice—Dvor pri Žužemberku. Tako je bil Rog pravzaprav že spočetka popolnoma obkoljen, na njem pa celotno vodstvo NOB slovenskega naroda.

Ofenziva na Rog se je začela zjutraj 14. avgusta. Divizija Granatieri je prodirala proti Rogu v treh

Del 3. čete I. bataljona Dolomitskega odreda in člani Varnostno-obveščevalne službe (VOS) na Toškem čelu sredi decembra 1942

Tehniki in radiotelegrafisti Glavnega štaba NOV na Hruševem marca 1943

Od 17. do 21. marca 1943 so Italijani in belogardisti napravili ofenzivo proti Dolomitskemu odredu. — Belogardisti iz postojanke Dobrova v vasi Gaberje 19. marca 1943

Politična ura v I. bataljonu Soškega odreda v taborišču nad Tolminskim Lomom januarja 1943

glavnih kolonah. Prva kolona: Ložine—kota 511 na Mali gori—Luža—kota 382 (na cesti med Starim Logom in Smuko)—Rdeči Kamen; druga kolona: Mlaka—kota 565—kota 476—kota 613 (Kren), od koder se je leva pobočnica potegnila na Pugled; tretja kolona: železniška postaja v Kočevju—Šalka vas—pobočje ob cesti Kočevje—Onek—kota 637, od koder se je leva pobočnica premaknila na koto 801.

Enote divizije Macerata so se razvile najprej v fronto med Onekom in Starim Brezjem, od koder je prodrla ena skupina na koto 801, kjer se je spojila s pobočnico 3. kolone divizije Granatieri, druga skupina pa je zasedla Križno goro. Enote divizije Isonzo so se razdelile v dve skupini. Prva je zasedla grebene južno od Koprivnika, druga pa Sredgoro; od tod se je prva skupina pomaknila na Križno goro, kjer se je združila z drugo kolono divizije Macerata, druga pa je zasedla Golobinjek.

Enote divizije Cacciatori so prodirale iz Bele Krajine v treh kolonah: Prva: Mihelja vas—Golobinjek, druga: Kot pri Semiču—kota 758 (1,5 km vzhodno od Srednje vasi)—dolina Črmošnic—Topli vrh—Pogorišče—kota 656. Bataljon divizije Isonzo: Birčna vas—Ljuben, kjer se je razdelil na dve koloni; prva je prodirala v smeri Sušice—Podturn—Pogorelec, druga pa v smeri Rigelj—Srobotnik—Rampoha. Skupina generala Ceruttija je prodirala s prvo kolono: Soteska—kota 881 (1,5 km vzhodno od Komolca), druga pa Kot ob Krki—kota 844 (800 m severno od Tople Rebri), zatem pa sta se obe koloni premaknili na Vinsko pot.

Tako je bil 17. avgusta stisnjen močan obroč okoli Roga, katerega so potem Italijani do 23. avgusta natančno prečesali.

Že 14. avgusta je prišlo do hudih bojev na področju Jama—Smuka, kjer je poskušal prodirajoče Italijane zaustaviti Zapadnodolenjski odred.[31] Dne 16. avgusta je bil spopad s kolono črnih srajc pri Rdečem Kamnu, boji so bili pri Podstenicah in na področju Križna gora—Golobinjek, kjer so imeli Italijani šest ranjenih.[32] Za 17. avgust poročajo Italijani — tega dne je bil na Rogu tudi Robotti — da so pobili veliko partizanov, pa tudi postrelili.[33] Za 18. avgust poroča

Robotti, da je ubila divizija Granatieri 11 partizanov, 8 ustrelila, ujela pa 40, in divizija Cacciatori ustrelila 7 partizanov.[34] Ponoči 20. avgusta je bila enota iz divizije Granatieri napadena pri Smuki v hrbet in imela pri tem 2 mrtva in 8 ranjenih.[35]

Glavno poveljstvo je še 14. avgusta sporočilo Glavnemu štabu Hrvatske, da pošilja patrolo, ki naj bi vzpostavila zvezo, ki je bila pretrgana v zadnji italijanski ofenzivi. Dalje je sporočilo, da je vzpostavljena zveza z Zagrebom, da je italijanska ofenziva v začasnem zastoju, zakaj pa ni jasno; morda odvaža Italija svoje sile proti Turčiji. Nato opisuje Glavno poveljstvo potek ofenzive, opisuje dobro zadržanje Krimskega in slabše zadržanje Kočevskega odreda, ki da ima relativno močno razbite čete. Pri obeh odredih, da so se pojavili tudi hudi primeri predajanja posameznih partizanov Italijanom z orožjem in je tako šlo v izgubo nekaj orožja. Vse, kar se bo reorganiziralo po ofenzivi, bo politično in vojaško bolj trdno in napadalno.[36]

Toda kljub optimističnemu poročilu je bil položaj 14. avgusta docela drugačen. Na kratki seji sekretariata IOOF se je izkazalo, da je možno samo dvoje: ali manevrirati po Rogu, ali pa ponoči prebiti obroče in se prebiti preko Krke (a tam je bila Ceruttijeva kolona!). Tako se je vodstvo NOB 14. avgusta zvečer zakonspiriralo v velikem gozdnem bunkerju pod Kraljevim kamnom. (Dno kraške vrtače je bilo pokrito z debli, debla pa zakamuflirana z listjem in drevjem.) Za 15. avgusta zvečer je bil določen preboj in patrole so sporočile, da je bil sovražnik na vseh straneh zelo blizu. Z nočjo 15. avgusta je odšla dolga kolona do Cinka in od tod proti Križišču pri Faberjevem Križu, kjer pa je nedaleč od njega zadela na italijansko zaporo, ki je začela streljati po koloni. Kolona se je razbila in se 16. avgusta le delno zbrala. Nato se je razdelila zaradi lažjega preboja na tri dele (skupina CK, IOOF in Glavno poveljstvo, skupina tehnikov in aktivistov in skupina bolnišnice in spremstvo). Smer preboja iz Roga naj bi bila proti Veliki ali Travni gori na Notranjsko.

Skupina CK, IOOF in Glavno poveljstvo se je skušala prebiti z Roga v smeri Cink—Trnovec, a je

bila prav tako odbita ob italijanski zapori, nato se je umaknila nazaj v bunker pod Kraljevim kamnom, kjer je bila zakonspirirana do 23. avgusta, torej natanko do konca ofenzive na Rog.[37]

Izven obroča je ostal z delom Glavnega poveljstva tudi namestnik komandanta Glavnega poveljstva Bebler, ki se je takoj po prihodu s Hrvaške in po navodilih Glavnega poveljstva lotil zbiranja in reorganiziranja partizanskih enot. Bebler je 19. avgusta ukazal 1. četi 3. bataljona Tomšičeve brigade, naj v razbremenitev čet in skupin, obkoljenih na Rogu, takoj začne z akcijami v hrbet sovražniku, za kar naj se formirajo močne patrole.[38] Na Zaliscu pa je 20. avgusta izdal odredbo št. 9, v kateri je rečeno, da je treba paziti, da bi partizanske čete ob izgubi svobodnega ozemlja ne začele izgubljati poguma. Zato je potrebno predvsem izboljšati delo komisarjev. Ti morajo po četah dopovedovati borcem, da naredi vsak za osvoboditev slovenskega naroda prav toliko, če se bori v domačem kraju ali izven njega. Pot do zmage ne gre preko osvobajanja kraja za krajem, temveč preko uničenja italijanskega in nemškega vojaštva do zloma fašizma v celoti. Zmaga se v resnici približuje kljub nasprotnemu videzu. Zaradi dviganja morale in lažje kontrole naj se čete istega bataljona držijo blizu skupaj ali morda celo v skupnem taborišču. Bataljoni naj se premaknejo čim dlje od kraja, kjer so bili rekrutirani borci. Stiki s civilnim prebivalstvom morajo biti organizirani in poživeti je treba organizirane stike z vasmi. Na novo je treba začeti s partizanskimi mitingi.[39]

Že 22. avgusta je nekakšen operativni štab Glavnega poveljstva (Bebler, Stopar, Brilej, Mihevc, Mazovec) pisal Mačku, da dela zaradi pretrganih zvez z Glavnim poveljstvom samostojno. V tem času da so zbrali na desnem bregu Krke partizane, ki so izgubili zvezo s svojimi četami, in jih na novo formirali v manevrski bataljon, ki ima tri čete. Na levem bregu Krke so trije bataljoni Zapadnodolenjskega odreda. Čete to in onstran Krke so imele nalogo, pošiljati bojne patrole v hrbet sovražniku, ki je obkoljeval Rog.[40]

Istega dne je ta operativni štab znova ukazal Tomšičevi brigadi, naj takoj odide eden njenih bataljonov

na Podlipoglav »zaradi izvedbe politično skrajno važne akcije«. (Šlo je za zares pomembno akcijo. Vsa italijanska in belogardistična propaganda je trdila, da so partizani uničeni, nenadno pa naj bi se pojavila v neposredni bližini Ljubljane močna partizanska enota in naredila več akcij.) Dalje je bilo ukazano, naj Urban z enim bataljonom brigade še naprej uničuje belo gardo, en bataljon pa naj se takoj premakne proti Žužemberku in komandant bataljona naj se javi v Zaliscu.[41] Ta bataljon je dobil še tistega dne natančnejša navodila. Ustavi naj se na Visejcu ali Ratjem nad Žužemberkom, od koder naj s štabom 1. maneverskega bataljona pregleda Rog, da bi zbral onemogle in ranjene partizane. Posebno naj pazljivo pregleda centralni predel, prostor med Novim bregom, Žago Rog, Kunčem, Podstenicami, Smuko in Starim logom.[42]

Urban je pisal 23. avgusta Glavnemu poveljstvu, da je štab V. grupe odredov, brž ko je izvedel za ofenzivo na Rog, takoj poslal proti Rogu vso Tomšičevo brigado; sestavljenih je bilo okoli 16 skupin po 15 do 20 mož. Tako so te skupine 1. bataljona operirale na sektorju Kočevje—Žužemberk—Straža, skupine 2. bataljona na področju Straža—Črmošnjice in 3. bataljona na področju Planina—Koprivnik—Kočevje.[43] Potemtakem so Rog obkolili tudi partizani!

Bebler je v imenu operativnega štaba 24. avgusta zapisal, da se ofenziva krha, da se »naše čete spretno izmikajo frontalnim bojem, zadajajo pa fašističnim tolpam zelo občutne udarce. Tako so imeli Italijani pri Dol. Toplicah, nad Podturnom, na Komolcu, na Toplem vrhu, pri Kleču, na Rogu, pri Planini, v Beli Krajini, pri Cvišlarjih in pri Laščah nad Dvorom krvave izgube.«[44]

V tem času pa je Tomšičeva brigada uspešno nadaljevala boje z belo gardo. Na ostalem Dolenjskem je imel Krški odred en bataljon na področju Šentjernej—Kostanjevica, ki se je zapletal v boje z Italijani in belo gardo, en bataljon je bil na položajih na področju Čatež—Sv. Križ, en bataljon pa je bil že preko proge v smeri proti Žužemberku, kjer je bil tudi Zapadnodolenjski odred.[45] Kot je bilo že rečeno, je ostal 4. bataljon Krimskega odreda izven obroča in je ves čas vzdrževal zvezo z Dolomitskim odredom.[46]

Četrta in peta ofenzivna faza

(Od 24. do 30. avgusta; od 30. avgusta do 5. septembra)

Za oba ciklusa so Italijani naredili načrt hkrati. V načrtih je bilo rečeno, naj vse sile, ko bodo dosegle črto Kočevje—Željne—Žaga Rog—Podstenice—Podturn začno ofenzivo proti zgornji Krki in nemški meji med Javorom in Javorjem in pritiskajo partizane proti zaporam na cesti Zdenska vas—Hočevje—Krška vas in proti nemški meji, kjer bodo držale zaporo nemške sile.

Za četrti operativni ciklus sta bili določeni diviziji Granatieri in Cacciatori. Meja levega krila divizije Granatieri je bila Kren (Kočevski Rog)—Grintovec—Kuka vas—Podtabor—Kompolje—Videm—Dobrepolje, meja desnega krila pa Žaga Rog—Krišlerji—Smuka—Ratje—Ambrus—Zagradec. Meja levega krila divizije Cacciatori je bila desna meja divizije Granatieri, desnega krila pa Poljane pri Podturnu—Polje—cesta do Žužemberka.

Z obema divizijama je sodelovala tudi skupina generala Ceruttija (mobilni deli divizije Isonzo, bataljon divizije Cacciatori in bela garda iz Novega mesta, ki je imela nalogo, istočasno prečesati področje med cesto Mirna peč—Dobrnič—Žužemberk—Soteska—Straža—Bršljin. Leva pobočnica divizije Granatieri pa so bili mobilni deli divizije Macerata na izhodiščni črti Kren—Šalka vas.

Po načrtu bi se moral ta ciklus razvijati v treh etapah. V prvi etapi naj bi enote dosegle črto Otavice—Polom—Krišlerji—Soteska—Veliki Lipovec—Ajdovec, v drugi etapi črto Žlebič—Pri cerkvi—Ratje—Dvor pri Žužemberku—Žužemberk, v tretji etapi pa črto Rašica—Zdenska vas—Hočevje—Videm—Zagradec—Žužemberk. Zaporo na cesti Rašica—Zdenska vas—Hočevje—Videm—Krka—Zagradec—Žužemberk je držala 105. legija črnih srajc, skupina bataljonov M in postojanke iz Vidma, Dobrepolja in Velikih Lašč.

Naloga petega operativnega ciklusa je bila, očistiti svet med dolino Krke in nemško mejo. Leva meja divizije Granatieri je bila Cesta (Dobrepolje)—Limberk—Spodnja Slivnica—Grosuplje—Debeli hrib—Debeli vrh,

desna pa Zagradec—Gabrovčec—Muljava—Stična—Metnaj. Leva meja delovanja divizije Cacciatori je bila desna meja divizije Granatieri, desna meja pa črta Žužemberk—Velika Loka—Čatež—Moravče—Javorje. V prvi etapi tega ciklusa je bilo treba doseči črto Grosuplje—Višnja gora—Radohova vas—Trebnje, v drugi etapi pa nemško mejo. Pri zapori proti vzhodu in zahodu (Nemci bodo zaprli svojo mejo) bodo sodelovale vse postojanke na tem področju, bela garda pa bo zaprla črto Radulja—Laknice in Mirna peč—Sv. Križ.

Komaj pa se je četrti operativni ciklus dobro začel, je dobil Robotti nujno brzojavko, da mora oditi vsa divizija Granatieri in bataljoni M takoj v sestav V. korpusa zaradi velikih akcij NOV na Hrvaškem in v Bosanski Krajini. Jasno je, da mu je to močno zmešalo račune in je bil zato prisiljen 24. avgusta spremeniti operacijski načrt takole: ko bodo enote dosegle črto tretje etape četrtega operativnega ciklusa, bodo divizija Granatieri in bataljoni M odšli. Divizija Cacciatori in mobilni oddelki Isonzo pa bodo začeli peti operativni ciklus s črte cesta Rašica—Dobrepolje—Hočevje—Gabrovčec—Žužemberk, toda šele potem, ko se bo premaknil 1. bataljon 105. legije in mobilni oddelek divizije Macerata (grupa Perni) na področje severno od Ljubljane na sektor Savlje—Ježica—Stožice—Tomačevo in se bo tako začela ofenziva proti nemški meji istočasno tudi od ljubljanske strani.

Četrti operativni ciklus se je začel 24. avgusta ob sedmih zjutraj in 29. avgusta so italijanske enote prišle na črto, predvideno v tretji etapi. Od tod se je začel 31. avgusta zjutraj — torej z enodnevno zamudo — peti operativni ciklus. Ker se je Robottiju posrečilo zadržati divizijo Granatieri in bataljone M še za nekaj dni — ni pa več spreminjal načrta, da napade proti nemški meji tudi od ljubljanske strani — je divizija Granatieri prišla 2. septembra na črto Stranska vas pri Grosupljem—Višnja gora—železniška postaja Stična, divizija Cacciatori na črto železniška postaja Stična—Male Pece—Stehanja vas—Velika Loka, skupina Perni pa, ki je prodirala od Ljubljane na črto Pečar (obmejna postaja med Nemčijo in Italijo na cesti v Besniško

dolino)—kota 579 (Pugled)—Sv. Magdalena nad Šmarjem—Stranska vas.

Ker pa so morali divizija Granatieri in bataljoni M čimprej oditi v V. korpus, je to le zavrlo nadaljnji razvoj ofenzive. Tako so italijanske enote ponekod pravočasno dosegle nemško mejo in je divizija Cacciatori in skupina Perni vpostavila tesen kontakt z Nemci, druge enote pa so znatno zaostale. Razen tega je splošni ofenzivni polet znatno oslabel in ostal celo na mrtvi točki vse do 11. septembra.

Dne 10. septembra je imel Robotti sestanek na Vidmu pri Krki. To je bila konferenca poveljnikov divizij, načelnikov štabov, komandantov polkov in enot iz vseh bližnjih postojank kot tudi komandantov belogardističnih oddelkov. Na konferenci je Robotti dejal, da ima sedaj na razpolago še tri popolne divizije, graničarje in druge enote, s katerimi bo nadaljeval ofenzivo. Vsebina ofenzive pa mora biti: tolči, neprestano tolči! Oblast in vsa polnomočja so v naših rokah, je dejal Robotti zato moremo iti z vso odločnostjo naprej; budno bomo pazili na upornike, ki so zadnje čase celo povečali napade na železnice; priznati je treba, da je naše zavarovanje proge še vedno nezadostno, čeprav imamo pri tem zaposlenih preko 3000 vojakov. Zato je Robotti zahteval nenehno patruljiranje po progah in dejal, da ve, da je to naporno, a tudi, da vojna zahteva na drugih področjih še veliko težje žrtve. Mobilne skupine posadk se morajo boriti. Vsaka postojanka naj ima hrane vsaj za mesec dni. Belogardističnim oddelkom je treba dajati »poguma, toda previdno«. Posebno je treba paziti pri izbiri njihovih komandantov; pri tem ni treba nobene naglice kot tudi ne pri izbiri belogardistov samih in za vsakega so nujno potrebna preverjenja. Imamo vse možnosti, da doženemo stopnjo lojalnosti vsakega posameznega belogardista in ali je koristno, če ga sprejmemo. Zato nikar pretiravati s preveliko naglico njihovega rekrutiranja. Dalje je Robotti naročil, da je treba začeti s številnimi smučarskimi tečaji, da bodo enote čimbolj gibljive pozimi. Nato je govoril Robotti o konfiskaciji premoženja upornikov, ki naj se izroči okrajnim komisarjem. Vojaki še vedno preveč kradejo je ugotovil Robotti; če

je treba, naj se jim da stroga lekcija, kaznuje naj se tudi s smrtjo; kraja mora popolnoma izginiti. To je v veliki meri odvisno tudi od oficirjev. Še vedno je preveč streljanja, zlasti ponoči. Toda tako streljanje v tri dni je bedasto in škodljivo. Treba je le prepričati ljudi, da municija stane in da jo je dobro hraniti za dneve, ko bo v resnici potrebna. Uporniki obljubljajo oživitev akcij. Morda bo do tega tudi prišlo. Za vsak primer pa sem ukazal, da jih prehitimo. Povedali bomo tudi to, da bomo za vsako žrtev, ubito od komunistov, ustrelili deset partizanov.[47]

Tako je bil torej ta veliki apel na Vidmu zelo zanimiv. Še posebej zaradi Robottijevih besed. Dne 3. septembra se je Robotti poslovil od divizije Granatieri, ki je imela v sedemnajstih mesecih pri nas 136 mrtvih in 368 ranjenih. Dne 5. septembra je potem ta divizija dokončno odšla iz naših krajev. Ob tej priliki je De Filippis zapisal, da je njen odhod vse ostalo vojaštvo vzelo z veseljem na znanje. Bila je to res priviligirana enota — garda italijanske kraljice — višji komandni kader je bil v rokah rimske aristokracije. Dobri vojaki to res niso bili; bili so dosti slabši od vojakov iz divizije Cacciatori in še slabši od vojakov iz divizije Macerata.

Skupina CK KPS, IOOF in Glavnega poveljstva je odšla iz bunkerja pod Kraljevim kamnom 23. avgusta proti Kunču, kjer je prenočila in se hotela naslednjega dne prebiti z Roga. Zato je 24. avgusta odšla proti Topli rebri in se 25. avgusta premaknila proti Krki, kjer pa so jo 26. avgusta Italijani nenadoma napadli. Tako se je skupina razbila v dve skupini. Skupina s Kardeljem se je premikala tik za italijansko ofenzivo preko Suhe Krajine v svojo novo bazo pri Podlipoglavu, skupina s Kidričem pa se je umaknila nazaj na Kočevski Rog, kjer je ostala do 21. septembra, 22. septembra pa je odšla z Roga in prišla 26. septembra — natanko mesec dni po zadnjem razbitju — h Kardeljevi skupini na Podlipoglav.[48]

Bebler je izdal 26. avgusta odredbo št. 10, s katero je na podlagi odredbe Glavnega poveljstva dne 28. julija združil vse partizanske sile v Ljubljanski pokrajini znova samo v III. grupo odredov. Odredi grupe,

Krimski, Kočevski, Belokranjski, Krški in Zapadnodolenjski odred so se skrčili na samo po eno četo v vsakem bataljonu, da so bile sposobne vzdržati na terenu tudi v najtežjih okoliščinah. Vse ostale sile pa naj bi se po tej odredbi združile v manevrske brigade, ki jih je bilo treba nemudoma ustanoviti. Odredi so ostali na dotedanjih področjih. Organizacija prve manevrske brigade je bila poverjena članu Glavnega poveljstva Mihevcu kot komandantu in Ambrožiču kot politkomisarju. Rečeno je tudi bilo, naj se prva manevrska brigada ustanovi iz enot Zapadnodolenjskega odreda.[49] Še istega dne je Bebler pisal v Ljubljano Šentjurčevi, da so se Kardelj, Kidrič in ostali na Rogu »verjetno rešili«, oni pa da so po naključju ostali izven obroča in so z vsemi silami zagrabili za delo; kampanjo črnila proti beli gardi bomo spremljali s kampanjo pušk.[50]

Prvi akt Kardeljeve skupine, ki se je 27. avgusta prebijala po Suhi Krajini, je bil proglas IOOF dne 27. avgusta proti beli gardi, v katerem je bilo rečeno, da postajajo prvi znaki tesnejšega in odkritejšega sodelovanja med okupatorskimi oblastmi in domačimi izdajalci vsak dan bolj vidni. Najnovejši poskusi okupatorjev in bele garde, razklati slovenski narod v dva tabora ter zanetiti državljansko vojno med Slovenci nalagajo vsemu slovenskemu narodu sveto dolžnost, da za vsako ceno ohrani svojo železno enotnost, da brezobzirno iztrebi z narodnega telesa belogardistično golazen, ki hoče to enotnost slovenskega naroda porušiti.[51] Zato je izdal IOOF naslednje opozorilo: 1. Vsako mobiliziranje ali poskus mobilizacije ljudi ali materiala za okupatorsko belogardistično vojsko se kaznuje s smrtjo. 2. Enako se kaznuje s smrtjo vsako dajanje podatkov o stanovanju, gibanju, sestankih, izjavah in delu pristašev OF, ki bi koristilo okupatorju ali beli gardi, in 3. s smrtjo se kaznuje vsako hranjenje, nošenje ali uporaba orožja, ki je v celoti last slovenske narodne oblasti. 4. Le v težjih primerih pa se kaznuje s smrtjo vsako razširjanje in skrivanje belogardistične literature, vsako sodelovanje na sestankih in akcijah bele garde in vsako zavestno posredno ali neposredno podpiranje bele garde.

Prav tako je izdalo 27. avgusta odredbo Glavno poveljstvo, ki je odredilo: 1. Vsi oboroženi pripadniki bele garde so stavljeni izven zakona. Vse partizanske čete, Narodne zaščite ter vsi posamezni partizani in zaščitniki so opravičeni na mestu ustreliti vsakega belogardista, ki ga najdejo v posesti kakršnega koli orožja. 2. Z oboroženimi belogardisti se izenačujejo tisti pripadniki bele garde, ki jih partizani ali zaščitniki zalotijo pri opravljanju pomožnih vojaških ali agitacijskih dejanj. 3. Če zahteva vojaški položaj, so za ostale primere utemeljenega suma o sodelovanju v belogardistični organizaciji ali oboroženi tolpi četne partizanske ali zaščitne komande pooblaščene, da v naglem postopku zadevo preiščejo ter v primeru dokazane krivde same izrečejo in izvršijo smrtno kazen. 4. Za vse primere, ki jih gornje točke ne obsegajo, pa ostane v veljavi odredba z dne 31. julija ter odredba z dne 8. avgusta, po kateri je bil preiskovalni postopek pridržan bataljonskim komandam, nadzorstvo nad tem postopkom in izrek ter izvršitev smrtne kazni pa odrednim štabom.[52]

Prvo poročilo o položaju na Rogu je bilo pismo Dušana Kraigherja 27. avgusta v Ljubljano. Ta se je prebil na Notranjsko z 2. kolono. Na začetku pravi, da je ofenziva na Rog presenetila vse, predvsem pa so jih premotila poročila o velikih premikih italijanskih čet na Hrvaško, medtem ko so se te sile premikale samo proti Beli Krajini (podobno je pisal sicer dosti kasneje, 12. januarja 1943, tudi Kardelj Titu in dejal, da so se takrat z odhodom z Roga zakasnili nekoliko tudi zaradi podcenjevanja italijanske ofenzive na Rog). Potem opisuje Dušan Kraigher, kako so prvo noč pri poskusu preboja naleteli na italijansko zaporo, drugo noč pa so se poskušali prebijati v treh kolonah. Njegova kolona se je morala večkrat prebijati in je prišla iz obročev precej zmanjšana.[53]

Vtem se je premaknil 1. bataljon Tomšičeve brigade proti Ljubljani in je v noči od 29. na 30. avgust napadel Rudnik in Bizovik ter istočasno s pomočjo čete sprejemnega taborišča na Podlipoglavu in dveh čet iz II. grupe odredov karabinjersko postajo v Vevčah, železniško postajo v Zalogu in papirnico v Vevčah,

kjer sta bili zažgani dve skladišči. Napad na papirnico je bil ponovljen v noči od 30. na 31. avgust. Nato je odšel bataljon proti Stični, kjer se je pripravljal na nove akcije.[54]

Kidričeva skupina je izdala 1. septembra obširno in temeljito dnevno povelje, v katerem je v začetku rečeno, da je ostala slovenska partizanska vojska in njeno Glavno poveljstvo, ki se je gibalo ves čas sredi svojih čet, slovenskemu narodu ohranjena. Nato je dnevno povelje najprej analiziralo taktiko Glavnega poveljstva, ki je bila na Notranjskem v srditi partizanski obrambi, na Kočevskem in na Rogu v manevriranju, kar je preprečilo koncentrično uničevanje partizanskih enot, istočasno pa je Tomšičeva brigada prizadejala hude udarce belogardističnim tolpam, ki so pomagale Italijanom.

Naša vojska je izšla iz ofenzive očiščena; njo je italijanska ofenziva moralno utrdila in obogatila z vojaškimi, taktičnimi, organizacijskimi in političnimi izkušnjami. »Hoteli ste nas uničiti, prokleti fašistični psi, a ste dosegli le to, da ste nas ojeklenili.« Skupaj z Rdečo armado, skupno z bratskimi srbskimi, makedonskimi, bosanskimi, črnogorskimi in hrvaškimi partizani bomo pod poveljtvom svojega slavnega, v krvavih in zmagovitih bojih preizkušenega Vrhovnega štaba ter njegovega poveljnika Tita očistili domovino. Zato označuje Glavno poveljstvo to razdobje neposredno po italijanski ofenzivi za »razdobje reorganizacije ter vojaške in politične izgraditve partizanskih čet v tako imenovani Ljubljanski pokrajini, za razdobje priprave za naše nove odločilne udarce in zmage«. Zato je Glavno poveljstvo ukazalo odstavitev vsega komandnega kadra, ki se je pokazal nesposobnega med ofenzivo, in ukazalo, da je treba borce, ki so se izkazali, po njihovih sposobnostih dvigniti na odgovorne vojaške in politične položaje. Komandni kader naj deli s svojimi borci vse težave in naj bo borcem vzor vztrajnosti, požrtvovalnosti in jeklenega prenašanja težav in naporov. Dvigniti je treba strokovno sposobnost enot in navaditi vsakega partizana, ravnati z vsakim orožjem. Do kraja je treba skovati železno partizansko disciplino, posvetiti večjo pazljivost partizanski budnosti in

konspiraciji, v vsaki enoti je treba uvesti sistematične tečaje in dnevne vojaške vaje. Partizanske enote naj nudijo pomoč terenskim in političnim delavcem, s političnimi kurzi in s sistematičnimi dnevnimi političnimi urami pa je treba dvigati nivo vsakega partizana. Partizanske enote morajo vzpostaviti najprisrčnejše zveze s civilnim prebivalstvom in popraviti je treba napake, ki so se naredile v tem pogledu. Partizanske enote morajo postati čimbolj gibljive, zato se odpravljajo stalna taborišča in priklenjenost na sektor. Enote naj zberejo čimveč orožja in municije.[55]

Istega dne je poročal predstavništvu CK KPS za Ljubljano o položaju in delu tudi Bebler.[56] Toda vtem je že pripravljala Kidričeva skupina veliko očiščevalno akcijo proti beli gardi v Suhi Krajini. Zato sta izdala IOOF in Glavno poveljstvo 5. septembra proglas »Slovencem, ki so sprejeli orožje iz rok zatiralcev našega naroda«. V proglasu je rečeno, da mora vsak, ki je sprejel kakršno koli orožje in municijo od okupatorja, izročiti oboje slovenski partizanski vojski. Kdor bi te odredbe ne izpolnil, bo ustreljen kot narodni izdajalec na podlagi odloka o zaščiti slovenskega naroda.[57] Istega dne sta izdala IOOF in Glavno poveljstvo tudi navodilo politkomisarjem in terenskim delavcem, ki se bodo udeležili očiščevalne akcije v Suhi Krajini.

Cilj te akcije mora biti, pravi navodilo, zasejati med belogardiste nepričakovano demoralizacijo, med okupatorje pa nezaupanje, da bi se moglo z belo gardo doseči kaj več in kaj trajnejšega. Vojaški del akcije je pripravljen, toda akcija mora uspeti tudi politično, to se pravi, da nam mora vrniti izgubljeno zaupanje pri vaških množicah v Suhi Krajini. Treba je torej, da se ljudje prepričajo o naši oboroženi sili, da politični delavci med akcijo razbijejo belogardistično politično demagogijo in da jim znova dokažejo, da je samo naša pot koristna za slovenski narod.

Nato naštevajo navodila zelo podrobno, kaj vse naj delajo politični delavci. Na koncu pa je rečeno, da bodo prave belogardiste, tiste, ki so pobijali partizane ali jih predajali Italijanom, med akcijo obsodile izredne sodne komisije, ki jih bodo sestavljali koman-

dant in politični komisar ustreznega štaba in eden od političnih aktivistov OF. Premožnim obsojencem je treba zapleniti tudi tisto premično imovino, ki ni potrebna njihovim družinam za prehrano, siromašnim pa se ne sme zapleniti ničesar. V pripravah na to veliko akcijo je izdalo Glavno poveljstvo tudi zaupno dnevno povelje, v katerem je rečeno, da bodo to pot naperjene partizanske akcije proti notranjemu sovražniku slovenskega naroda in ljudstva, proti belogardističnim izdajalcem in pomočnikom fašističnih okupatorjev. Dobro pa je treba ločiti med izdajalci in zapeljanci, kajti »vi ste borci za slovensko svobodo, ne pa krvniki zavedenih slovenskih kmetov, ki so kljub vsemu tudi naše krvi«.[58] Istega dne je poslal politkomisar Glavnega poveljstva Maček komisarjem in komandantom tudi po en izvod Programa kratkega političnega kurza, ki so ga morali predelati vsi partizani. V Programu je bila priložena tudi literatura, iz katere naj predavatelji črpajo tvarino za tečaje. To je bil le začasni izhod, brž ko bo mogoče, bo Glavno poveljstvo izdalo politični abecednik za partizane in politični priročnik za politkomisarje. S tečaji pa je bilo treba začeti takoj.[59]

Dne 11. septembra je izdalo Glavno poveljstvo strogo zaupno naredbo, v kateri je bilo v začetku rečeno, da izvršuje partizanska vojska nalogo razdobja zbiranja in preurejanja sil po italijanski ofenzivi z uspehom. Že v tem razdobju pa se je pokazala nujna potreba, uničiti belogardistične bande in likvidirati pojav tako imenovanih vaških straž, ki so jih oborožili okupatorji pod krinko varstva vasi pred partizani in so predstavljale resno nevarnost. Kar se tiče gibljivih belogardističnih band, poudarja Glavno poveljstvo, sestavljajo te trdovratni belogardisti in jih moramo zato vojaško razbiti. Kar pa se tiče vaških straž, je treba reči, da te sestavlja večina Slovencev, katerim so dali okupatorji orožje in so to orožje sprejeli iz strahu pred terorjem (če ne sprejmeš orožja, boš interniran!), toda v srcu so največkrat tudi ti za OF ali pa vsaj proti Italijanom. Jedro teh vaških straž pa vsekakor predstavljajo pravi belogardisti.

Zato je Glavno poveljstvo ukazalo: 1. Gibljive belogardistične enote je treba pazljivo zasledovati, nato

zbrati zadostne sile in jih napasti, da jih uničimo in dobimo njihovo orožje. Napad mora biti vsestransko pripravljen in brezpogojno uspešen. Eventualni porazi bi nas politično in vojaško zelo oslabili. 2. Likvidacijo vaških straž pa je treba pripraviti tako, da obkolimo vas, imamo dobro pripravljen politični miting in poberemo orožje. Miting mora pridobiti simpatije kmetov za nas. Aretirati in kaznovati s smrtjo je treba le tiste, katerim je popolnoma dokazana izdaja naroda.[60]

Končno so priprave za veliko akcijo v Suhi Krajini tako napredovale, da je začelo Glavno poveljstvo s koncentracijo sil in je 11. septembra ukazalo Tomšičevi brigadi, naj krene takoj in mora biti najkasneje do 15. septembra na kraju, ki ga bo povedal kurir. Enak ukaz je dobila tudi Gubčeva brigada, ki je morala takoj s polovico ljudi oditi proti Suhi Krajini. Ko bo prišla na Ajdovec, ji bo kurir povedal nadaljnjo smer pohoda.[61] Prav tako je Glavno poveljstvo ukazalo istega dne tudi Belokranjskemu odredu, ki je moral dati bataljon sto borcev, in 1. bataljonu Kočevskega odreda, da se morata takoj premakniti in se javiti 15. septembra na sektorju med Polomom in Vrbovcem in Belim Kamnom.[62]

Kako je bilo v tem času na drugih področjih Ljubljanske pokrajine? To moremo izvedeti iz dveh Beblerjevih pisem, ki jih je pisal 8. septembra Glavnemu poveljstvu in IOOF, Kidričevi skupini, do katere so Beblerjevi kurirji prišli 9. septembra. Bebler piše, da je na Notranjskem ofenziva končana. Od partizanskih enot, katere se niso umaknile na Dolenjsko, je zdravo jedro ostalo, slabiči pa so odpadli in se javili Italijanom. Nemogoče je še za enkrat reči, koliko je še ostalo borcev, od Krimskega in Kočevskega odreda. Bebler ve le za naslednje čete, ki so na položaju: dve četi v Loški dolini, dve v okolici Sodražice, dve okrog Turjaka, 4. bataljon Krimskega odreda je nad Cerknico, 1. bataljon Krimskega odreda na sektorju Gornji Ig—Borovnica, 1. četa 3. bataljona Krimskega odreda pa okoli Pijave gorice. Nobena od teh enot pa še ni pokazala borbene iniciative.

Na področju Dolomitskega odreda, piše Bebler, je vse v redu. V Suhi Krajini so se potegnile vse večje sile s sektorja Struge—Ambrus in je tam ostala samo ena četa. Na sektorju Dobrnič—Globodol—Sela Šumberk je ostal en bataljon. Na področju Krškega odreda je ostal osvobojen še ves desni breg Krke (Gorjanci). Naše enote, je dalje pisal Bebler, se umikajo iz sektorja med železniško progo in nemško mejo brez potrebe ter je pravilno poudaril, da je italijanska ofenziva izgubila udarnost. Dalje je Bebler poročal, da vključujejo partizanske čete v manevrsko brigado Matije Gubca, v Beli Krajini pa je stanje normalno.[63] Kidriču je bilo sporočeno, da se je politično in publicistično delo takoj poživilo. Nato sledi poročilo o stanju v okrožju Grosuplje, Stična in Novo mesto.[64]

2. četa 3. bataljona Krškega odreda se je 16. avgusta spopadla z Italijani pri Gornji Ševnici nad Trebnjem, 21. avgusta pa so enote tega odreda napadle Zameško in formiran je bil še en bataljon.[65] Med ofenzivo na Rog sta 1. in 2. bataljon Krškega odreda uspešno pomagala Tomšičevi brigadi v bojih proti Italijanom in belogardistom okoli Novega mesta, Kostanjevice, Šentjerneja in Trebnjega.[66]

Kako je bilo v resnici na Notranjskem, izvemo šele iz poročila štaba Krimskega odreda dne 10. septembra Glavnemu poveljstvu. Trije bataljoni odreda (1., 2. in 3. bataljon) so se med ofenzivo pod vedno hujšim italijanskim pritiskom umaknili na Travno goro, kjer so se čete pregrupirale v manjše skupine z nalogo, naj se prebijejo skozi obroče nazaj na stare položaje. Večini partizanov se je to posrečilo, večja nesreča pa je doletela 3. bataljon. Toda ko so se skupine vrnile, se je veliko kolebljivcev začelo predajati Italijanom. S tem so se vrste partizanov zares očistile.[67]

2. bataljon Belokranjskega odreda je napadel 31. avgusta italijansko kolono pri Kvasici, kjer so imeli Italijani enega mrtvega in dva ranjena.[68] Zelo dobro pa se je proti koncu avgusta začel popravljati položaj v Loški dolini, kjer je Glavno poveljstvo ustanovilo Loški odred z nalogo, da čim prej preide na Primorsko. Novo formirani odred, ki je imel tri bataljone,

je izdal 27. avgusta naredbo, s katero je bil imenovan ves komandni kader, razen za 3. bataljon, iz pisma štaba 3. bataljona od istega dne pa je razvidno, da je bil ta Loški odred že tedaj pravzaprav Primorski odred.[69] Z naredbo dne 3. septembra je bila izvedena reorganizacija Soškega (Loškega) odreda v dva bataljona: 1. bataljon Simona Gregorčiča je imel pet čet (Spodnjo Vipavsko, Zgornjo Vipavsko, Trnovsko, Kraško in Pivško), 2. bataljon Tolminski pa dve četi. Operativno področje Gregorčičevega bataljona je bilo področje južno od črte Solkan—Čepovan—Bukov vrh—Črni vrh—bivša jugoslovansko-italijanska meja, severno od te črte pa je bilo področje Tolminskega bataljona.[70]

V noči od 3. na 4. september je izvedel Loški odred veliko akcijo. Napadel je od treh strani Stari trg pri Ložu in belogardistične postojanke v Danah, Pudobu, Viševku, Vrhniki in Podložu.[71] Loški odred je sodeloval s hrvaškim bataljonom Vladimira Gortana v akciji pri Pargu. Akcija ni popolnoma uspela, a ko se je Loški odred vračal, so njegov 1. bataljon napadli Italijani nad Babno polico. V borbo je stopil tudi 2. bataljon in odred se je po tri ure trajajočem boju prebil proti koti 751. Italijani so imeli tri mrtve in dvanajst ranjenih, odred pa enega mrtvega in dva ranjena.[72]

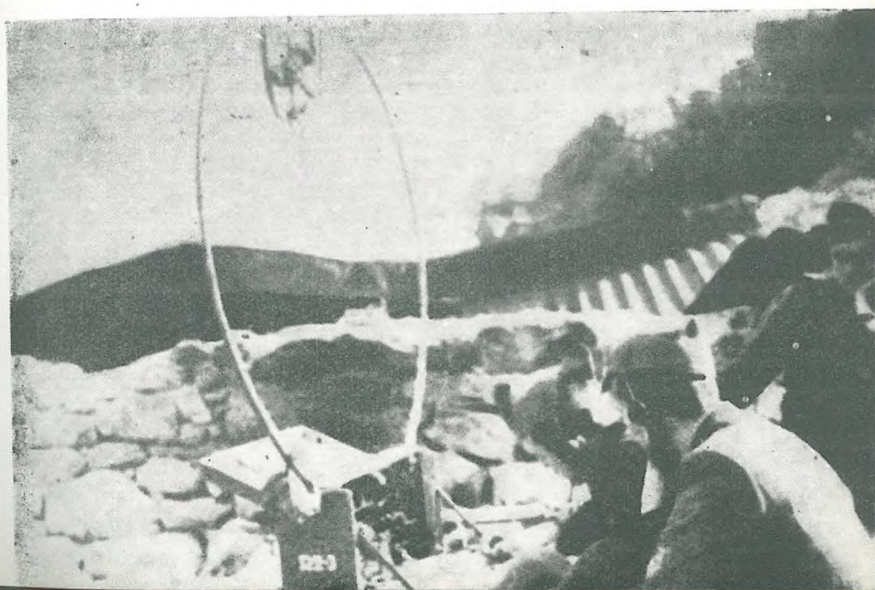
Šesta ofenzivna faza
(Od 12. do 22. septembra)

Skoraj po enotedenskem zastoju je Robotti znova pognal svojo Grand' Unitá, ki pa je po udarnosti znatno nazadovala. Načrt za to ofenzivno fazo je izdelal Robotti že 9. septembra in je z njim predvideval čiščenje področja med cesto Velika Loka—Moravče—dolina Krke in Mirne do Novega mesta in predele zahodno in južno od Ljubljane. Dolenjski sektor naj bi očistila divizija Cacciatori, okrepljena z mobilnim oddelkom divizije Isonzo in z belo gardo iz Novega mesta, in to s črte Velika Loka—Moravče. Za ofenzivo v okolici Ljubljane pa je bila določena skupina generala Tonizzia (mobilni oddelki divizije Macerata, mobilni od-

Borci IV. bataljona Soškega odreda na Polovniku nad Serpenico februarja 1943

Radiotelegrafisti Gradnikove brigade na planini Dolič nad Srpenico 19. maja 1943 z radijsko postajo, zaplenjeno 18. maja 1943 v boju z Italijani na Kobariških klancih

Sredi julija 1943 je dobil štab Primorske operativne cone povelje, naj privede obe primorski brigadi v XIV. divizijo. Brigadi sta se pred odhodom združili v III. brigado Ivana Gradnika. Brigada na pohodu skozi Trnovski gozd avgusta 1943

Komandant Kokrškega odreda narodni heroj Matija Blejc, padel na Kostavki planini 24. decembra 1942

delki graničarjev, LXXXV. fašistični bataljon, dva oddelka oklopnih avtomobilov in bela garda iz Zaplane, Št. Jošta, Ježice in Brezovice). Operativni ciklus se je začel 12. septembra. Divizija Cacciatori je začela prodirati s črte Pretržje—Moravče—Tlaka—Zagorica—Velika Loka proti vzhodu in jugovzhodu, skupina generala Tonizzija pa je obkoljevala področje Dobrova pri Ljubljani, Horjulu, Dolenja vas, Gabrje—Dobrova in ga tudi začela prečesavati. Istočasno pa sta začela dva bataljon divizije Isonzo ponovno čistiti Rog in to sektor Kunč—Podstenice.

Dne 14. septembra je dosegla divizija Cacciatori črto kota 304—Račje selo nad Trebnjem; 15. septembra cesto Tržišče—Mokronog—Debenec—Doljnje Ponikve; 18. septembra črto Telče—Žgajnar—Trebelno—Dolenja vas; 20. septembra je prešla črto Otresk—Mala Strmica —Dolenja vas in je prišla 22. septembra na Krko pri Novem mestu.

Skupina generala Tonizzija je hajkala v Dolomitih do 16. septembra; 17. septembra je bila na hitrico premeščena na področje Logatec—Rovte zaradi zapore bivše jugoslovansko-italijanske meje, ker je XXIII. armijski korpus hajkal proti partizanom na Primorskem, nato pa je bila znova 19. septembra na hitrico poslana na področje Sv. Vid—Cerknica, od koder se je začelo dobro pripravljeno in temeljito čiščenje Mokrca.

105. legij črnih srajc iz divizije Cacciatori delle Alpi je 12. septembra analizirala politični položaj na sektorju Krka—Zagradec in ugotovila, da je ta sektor najbolj »rdeč« v Ljubljanski pokrajini. Bil je organiziran v najkrajšem času, z inteligenco in razumom, in to tako, da so bili vsi socialno nižji razredi popolnoma za komunistično gibanje. Odrasli moški, fantje in veliko žena je pomagalo in dobro so se znali zakriti pod masko nacionalnega boja. Svoj vpliv so popolnoma zgubili še celo duhovniki na Krki in Zagradcu; nihče ni prišel k njim po nasvet, Italijani pa so bili razvpiti le kot okupatorji, uzurpatorji in posiljevalci žensk. Danes je 150 ljudi, ki so bili organizatorji in pristaši OF, v internaciji, 12 pa je ustreljenih. Danes sovraži partizane vse. Na tem ozemlju je 45 vaških

straž. Za zdaj so sicer oborožene samo z ročnimi granatami, in to zato, da bi branile svoje vasi in da bi poročali o moči in premikih partizanov, da bi ovajali partizanske simpatizerje in po možnosti tudi lovili partizane. V nekaj dneh so te vaške straže dosegle število 400. Najbolje so se izkazale straže v Ambrusu, Višnjah, Gabrovki in Tolčanah, ki so same z bombami nekajkrat pregnale partizane. Posebno duhovniki z zaupanjem in z odkritim navdušenjem pomagajo pri našem delu za očiščenje in popolno selekcijo tega sektorja. Popolnoma smo razpredli tudi obveščevalno mrežo.«[73]

Boljše podobe stanja v tedanji Suhi Krajini bi ne mogel podati skorajda nihče!

Po dveh mesecih so napravili Italijani tole statistiko: Od začetka ofenzive 15. julija pa do 15. septembra naj bi bilo ubitih 965 partizanov, ustreljenih 791 in ujetih 1.136. Italijani pa so imeli: 5 padlih in 10 ranjenih od oficirjev, od moštva pa 42 mrtvih in 133 ranjenih.[74]

Dne 15. septembra so se spopadli Italijani s partizani na Planinici nad Jezerom pri Podpeči in so imeli tri mrtve in tri ranjene.

Venomer delovni Robotti je začel skrbeti za zimo, zato je 17. septembra izdal tudi direktive za zimske akcije. Osnovna akcija naj bi bila seveda varovanje Slovenije, takoj druga pa nemoteno obratovanje železnic, obe pa naj bi seveda očistili Slovenijo »komunističnega tura«, kot je menda dejal o tem Mussolini takrat v Gorici. Robotti je tudi dejal, naj bi ta zimska aktivnost navsezadnje le normalizirala Slovenijo. Poudaril je, da nobeno napačno sočutje ne bo zmanjšalo in ohromilo italijanskega dela za očiščenje Slovenije. S spomladjo 1943 bo pa nova italijanska pokrajina pomirjena in življenje bo začelo teči svojo normalno pot.

Te Robottijeve besede so se znatno razlikovale od tega, kar je 20. septembra zapisal De Filippis. Ta je dejal, da je Ljubljanska pokrajina politični abortus, pokrajina, ki nima ničesar skupnega z Italijo in ki noče prenašati njene nadoblasti. Ljubljanska pokrajina je bolna pokrajina in bo nenehno izvor ne-

varnosti. Tudi De Filippis je zapisal, da se ofenziva nadaljuje le z zmanjšano silo. Poveljstvo 2. armade, pravi De Filippis, je določilo vrnitev nekaterih internirancev; to pa bo zahtevalo nadčloveškega dela, katerega komanda XI. korpusa ne bo zmogla in uspeh bo ta, da bodo krivci izpuščeni, nedolžni pa pridržani.

Ustanovitev brigad in prva protiofenziva

Slišali smo že, kako je Glavno poveljstvo v počastitev smrti Toneta Tomšiča ustanovilo 1. proletarski bataljon Toneta Tomšiča, ki je začel v začetku julija preraščati v brigado, in da je Glavno poveljstvo izdalo že 30. junija naredbo o proletarski brigadi,[75] 10. julija imenovalo komandanta in komisarja brigade, brigada pa se je formirala 16. julija v vasi Cesta na Kočevskem. Brez dvoma predstavlja ustanovitev prve slovenske brigade isti veliki korak naprej v razvoju slovenske partizanske vojske kot ustanovitev 1. proletarske brigade 22. decembra 1941 v razvoju NOV in POJ. Tako se je tudi v Sloveniji začel lomiti »teritorialni princip« odredne vojske in brigada je postajala vedno bolj prva vseslovenska vojaška enota, čeprav se je spočetka zadrževala bolj na Dolenjskem.

O njenih prvih večjih akcijah zlasti proti beli gardi smo že slišali. Ob obkolitvi Roga je napadala Italijane v hrbet, z enim bataljonom je odšla proti Ljubljani, nato se je premaknila na Gorjance, z nameravano akcijo v Suhi krajini pa se je premaknila na Kočevski Rog.

Tudi o brigadi Matije Gubca smo že nekaj slišali. Slišali smo, da je Bebler s tovariši ustanovil iz raznih enot zbirajočih se partizanov 1. maneversko brigado. Nato se je na Pristavi zbralo več partizanskih enot, ki so odšle preko sevniške proge na Blatni klanec. Tu je bila opravljena politična predpriprava za ustanovitev brigade, ki je bila potem svečano ustanovljena v taborišču blizu Trebelnega. V tem taborišču so 3. septembra taborili: 2. bataljon Zapadnodolenjskega odreda, 2. in 3. bataljon Krškega odreda, četa

sprejemnega taborišča na Podlipoglavu, dve četi Štajercev, ki sta prišli z Gorenjske, iz II. grupe, Efenkova četa, Delavska četa in 1. bataljon Tomšičeve brigade. Vse enote so štele 850 partizanov in to je bila dotlej največja koncentracija slovenskih partizanov. Dne 4. septembra je bil svečan ustanovni miting, na katerem je bilo več govorov. Formirana je bila Gubčeva brigada s tremi bataljoni. 1. bataljon je sestavljal 2. bataljon ZDO, 2. bataljon je sestavljal 2. bataljon Krškega odreda, četa sprejemnega taborišča in Štajerci, 3. bataljon pa je bil sestavljen iz 3. bataljona Krškega odreda, štabne čete tega odreda in drugih manjših enot. Bataljoni so takoj odšli na položaje. Že 5. septembra so 2. bataljon napadli belogardisti pri Blečjem vrhu, ostale bataljone pa so napadli Italijani okrog Trebelnega. Po hudih bojih se je brigada premaknila v Raduljo, prešla 8. septembra železniško progo in se utaborila nad Goriško vasjo, 11. septembra pa je odšla na Veliki Lipovec.

Kardeljeva skupina je izdala na Podlipoglavu 12. septembra dnevno povelje v imenu Glavnega poveljstva, v katerem je naročila, da je glavna naloga, čimprej likvidirati negativne posledice italijanske ofenzive in ustvariti potrebne pogoje za prehod v našo ofenzivo večjega obsega. Zato je treba najprej napovedati neizprosni boj razpršev anju partizanov, okrepiti politično delo v enotah, čimprej začeti ofenzivne akcije (boj za orožje naj bo glavni cilj sedanje etape naše borbe), neusmiljeno je treba uničevati belo gardo, okrepiti je treba propagandno delo med ljudskimi množicami in očistiti komandni sestav.[76]

Čeprav sta bili obe skupini daleč vsaksebi, sta se v glavnem in v podrobnostih ujemali v svojih načrtih. Naslednjega dne sta pisala Kardelj in Leskošek Kidriču in Mačku, ko sta dobila prvo bolj ali manj zanesljivo vest o njiju. Kardelj poroča, da je njegova skupina na Podlipoglavu, da so potovali relativno dobro, venomer za hrbtom italijanske ofenzive, in so počasi prodirali naprej brez nevarnih incidentov. S Podlipoglava so najprej poslali patrolo, ki je odšla iskat Kidričevo skupino, nato so se povezali z Albinovo četo v bližini, poslali so na Notranjsko po Jožeta

Rusa in del štaba III. grupe. Notranjskemu odredu in III. grupi so poslali pismo z nekaterimi organizacijskimi inštrukcijami, organizirali so kanal z II. grupo in se povezali z Ljubljano, a je bila zveza slaba. Nato piše Kardelj, da bodo naslednjega dne napisali nekaj dokumentov IOOF: proglas slovenskemu narodu, dekret o najstrožjih kaznih za belogardiste in njihove pomagače, dekret o odnosu do pobeglih partizanov, ki so stopili v italijansko službo. Glavno poveljstvo bo izdalo kratko poročilo o rezultatih italijanske ofenzive, v katerem bo poudarilo, da so okupatorji danes na slabšem, kot so bili kdaj koli. Kardelj je poudaril, da naj Kidričeva skupina pride čimprej na Podlipoglav, kajti narediti je treba še celo vrsto načelnih sklepov, potem pa se bo treba vrniti na teren, vsaj velik del štaba. Italijani dajejo belogardistom zelo velike koncesije in jih oborožujejo. Po ofenzivi imajo delne uspehe in jih bodo imeli vse dotlej, dokler mi ne bomo začeli z akcijami.[77] V pismu 15. septembra je Kardelj znova poudaril, da je nujno, da pride Kidričeva skupina čimprej na Podlipoglav, in da se mu ne zdi prav, da so začeli formirati »brigade brez predhodnega sporazuma z nami« in zlasti še ne na tak način, kot so jih formirali. Kardelj je tudi naročil, da naj vzdržujejo zvezo z Zagrebom.[78]

Naslednjega dne je Glavno poveljstvo (Kidrič, Maček) — preden je torej dobilo zadnje Kardeljevo pismo — z naredbo dne 16. septembra ustanovilo tri brigade, in to glede na položaj, ki je nastal po dvomesečni italijanski ofenzivi. Naredba pravi, da je potrebna večja koncentracija sil in da so potrebne gibljive sile, ki ne bodo vezane na določene kraje. S tem odlokom je Glavno poveljstvo ustanovilo na ozemlju bivše V. grupe dve udarni brigadi, in sicer Udarno brigado Matije Gubca in Udarno brigado Ivana Cankarja. Odredba je imenovala tudi komandni kader za obe brigadi in Tomšičevo brigado. Po uredbi so imele brigade po tri bataljone, bataljon pa tri čete po 40 borcev, cela brigada pa ni smela imeti več kot 380 borcev. V sestav brigade Ivana Cankarja naj bi prišli: 1. bataljon Gubčeve brigade, 1. bataljon Kočevskega odreda in 1. bataljon Belokranjskega odreda.

Razen tega je ta odredba formirala na ozemlju bivše V. grupe še dva odreda: Zapadnodolenjski in Vzhodnodolenjski odred, ki naj bi kasneje prišla pod neposredno komando Glavnega poveljstva, imenovana sta bila tudi oba štaba.[79] Istega dne je izdalo Glavno poveljstvo tudi odredbo o ustanovitvi brigade na ozemlju bivše III. grupe, in to: Udarne brigade Ljube Šercerja; Glavno poveljstvo je imenovalo njen štab in ustanovilo Notranjski odred ter njegov štab.[80]

Tako je slovenska partizanska vojska dobila pravzaprav že štiri udarne brigade. Ker pa so se začeli v Sloveniji računati ustanovni dnevi brigad po dnevu, ko so se prvič sestali brigadni bataljoni, se smatra ustanovni datum Cankarjeve brigade — čeprav je ta že sodelovala kot brigada v akcijah proti beli gardi v Suhi Krajini — 23. september, ko so se v Lapinjah nad Spodnjim Logom na Kočevskem prvič zbrali njeni bataljoni: Dolenjski ali Duletov, Kočevski in Belokranjski.[81] Nekoliko kasneje, in to s ponovno naredbo Glavnega poveljstva (Maček, Bebler), je bila 6. oktobra ustanovljena Šercerjeva brigada na Mokrcu. V njen sestav so prišli: 1. bataljon Krimskega odreda, 2. bataljon Notranjskega odreda in 3. bataljon Krimskega odreda.[82]

Dne 16. septembra je Glavno poveljstvo (podpisan Maček) izdalo štabom Tomšičeve, Gubčeve in Cankarjeve brigade obširno dnevno povelje z natančnim načrtom za napad na Suho Krajino. V uvodu je bilo rečeno, da smo primorani z orožjem preprečiti državljansko vojno, ker je okupator oborožil del civilnega prebivalstva za boj proti osvobodilnemu gibanju. Zato je treba začeti z velikopotezno akcijo, v kateri naj sodelujejo vse tri brigade z vsem svojim moštvom. Neposredni cilj te akcije je, razorožitev civilnega prebivalstva, vaške straže in izvedba agitacijske kampanje proti državljanski vojni na področju vse Suhe Krajine.

Akcijo je treba izvesti tako; najprej obkoliti določeno vas z dobro sklenjenim obročem, hkrati z obkolitvijo pa je treba vdreti v vas, zasesti vojaško pomembne točke in vdreti s patrolami v hiše belogardističnih organizatorjev, očitnih izdajalcev in jih are-

tirati. Ostale prebivalce je treba takoj zbrati na določenem kraju zaradi mitinga, katerega udeležba je za vse obvezna. Kraj mitinga mora biti dobro zastražen. Po mitingu je treba dobro preiskati vas in zapleniti vse orožje, municijo in vojaško opremo. Med to preiskavo posluje brigadno ali bataljonsko sodišče ob udeležbi terenskega političnega delavca, ki ga določi IOOF. Sodišče ima nalogo dognati, kdo v vasi je bil organizator bele garde in aktivni pomočnik okupatorjev. Te sodi sodišče samostojno in odredi izvršitev smrtne kazni. Le v dvomljivih in kočljivih primerih naj se osumljenec privede pod stražo na položaj operativnega štaba, kjer posluje višje sodišče.

Vse brigade nastopajo hkrati. Vsaka pretrese svoj predel Suhe Krajine in se potem umakne v svojo smer.

Brigada Toneta Tomšiča

Izhodišče: Kuka vas—Rapljevo;
Zaseda: nad Kompoljami proti Podgori s celo četo;
Preiskave: en bataljon Kompolje in Brezje, dva bataljona Čretež in Struge;
Umik: Žaga—Rapljevo;

Brigada Matije Gubca

Izhodišče: . . .
Zaseda: bataljon z izhodiščne točke na Golobovem Hribu drži . . . pod ognjem pota iz Zagradca proti Krški vasi in Žužemberku in . . . z eno četo preišče Hočevje, nato postavi dve zasedi iz Hočevja proti Zdenski in Krški vasi;
Preiskave: en bataljon v prvi etapi preišče Draščo vas, Šmihel in okolico; v drugi etapi pa Budganjo vas in Stransko vas. En bataljon z izhodiščem na Mačkovem vrhu preišče v prvi etapi z dvema četama Korinj, z eno četo Tisovec, v drugi etapi z eno četo Laze, z eno Kužljevec in z eno Globoko. En bataljon z izhodiščem na Mačkovem vrhu preišče v prvi etapi Kal in Ambrus, v drugi etapi pa Primčo vas, Višnje, Brezov dol in Kamni vrh;
Umik: prvi bataljon na Toplo reber, ostala dva bataljona na Kremenjek.

Brigada Ivana Cankarja

Izhodišče: Beli kamen, Novi Log;
Zasede: ena četa na Grmadi, en vod med Starim Logom in vasjo Mala gora;
Preiskave: dve četi v prvi etapi Gradenec, v drugi Vrh in Sela. En bataljon v prvi etapi Hinje, v drugi Lopato. En bataljon v prvi etapi Žvirče in Prevalje, v drugi pa Ratje;
Umik: Topla reber.

Bataljoni in čete naj se umaknejo skrajno konspirativno. Vsako zapuščanje položajev bo najstrože kaznovano. Da ne bi prišlo do zamenjave med partizani in oboroženimi civili in belogardisti, naj nosijo partizani ves čas akcije smrekovo vejico na pokrivalih. Štab operacije sta sestavljala Bebler in Urban. Štab naj bo pri križu na vrhu klanca na poti med Strugami in Žvirčami. Akcija se izvede 18. septembra; zasede morajo biti na mestih ob šestih zjutraj, vasi, ki jih je treba preiskati v prvi etapi, morajo biti obkoljene že ob šestih zjutraj. Vse preiskave naj bodo opravljene do dveh popoldne, umik pa naj se začne ob treh popoldne.[83]

S Podlipoglava je 17. septembra pisal Kardelj Marjeti (Kidričevi) v Ljubljano, če meni, da bi bilo mogoče priti vsaj za nekaj dni v Ljubljano. Potreben bi namreč bil usten razgovor z ljubljanskim aktivom, ker je cela vrsta stvari, ki jih nerad piše preko nezanesljivi pošte.[84]

Kako se je posrečila suhokranjska akcija? Poročila o uspehih Gubčeve brigade za zdaj niso znana. Šilih piše v svojem dnevniku, da je Tomšičeva brigada prišla 18. septembra ob šestih zjutraj v Kompolje. V vasi je nastalo veliko vpitje, ljudje so bili preplašeni in niso hoteli na miting. Kmalu je počil sredi vasi strel in nato še na več krajih. Belogardisti so začeli napadati in tem so prišli na pomoč še fašisti. Boji so trajali do pol devetih dopoldne, nato se je brigada umaknila iz Kompolj. Boljše vesti in tudi natančnejša poročila pa imamo v uspehih Cankarjeve brigade. En bataljon je prišel v Hinje, kjer je prišlo

do bojev. Hinjski župan je namreč organiziral belo gardo, ta je partizane napadla z orožjem, ki ga je dobila od Italijanov v Zagradcu.[85] Zaradi partizanske premoči so se hinjski belogardisti umaknili, od belogardistov je bil ranjen njihov organizator, na partizanski strani pa je padel tov. Štefan. Iz Hinj je ta bataljon odšel na Prevalje in Lopato, Belokranjski bataljon je preiskal Žvirče in Ratje, ostali bataljon pa je z dvema četama postavil zasedo in preiskal Gradenec, Vrh in Sela.

Vsi trije bataljoni so se potem zbrali na Lopati in odšli na Hinje k pogrebu tov. Štefana. Med pogrebnim opravilom je prišla vest, da so prodrli Italijani na Žvirče, zato je takoj odšla ena četa na položaje in pogrebne svečanosti so se nemoteno nadaljevale. Ob odprtem grobu je Brilej v imenu sodišča prebral smrtno obsodbo nad enim od belogardističnih organizatorjev iz Hinj, takoj nato pa ga je pomilostil, kar je napravilo zelo dober vtis na Hinjčane. Cankarjeva brigada je imela boje samo na Hinjah. Zaplenila je okrog 150 bomb in 2 puški. Zvečer se je brigada utaborila na Smuki, 19. septembra pa je odšla proti Topli Rebri.

Težko bi bilo reči, ali se je akcija posrečila, ali se ni. Največ je bilo vsekakor vredno to, da so Suhokrajinčani zopet videli veliko partizanov, o katerih so trdili Italijani in belogardisti, da so vsi uničeni. Nikakor pa ni akcija zatrla začetkov suhokrajinskega belogardizma. Istega dne, ko je bila ta akcija v Suhi Krajini, je pisalo Glavno poveljstvo (Kardelj, Leskošek) štabu III. grupe. V pismu je bilo poudarjeno, naj se vojska izgrajuje tako, kot se je doslej, in naj se vse težišče prenaša na dobro izgrajene bataljone (»Za nas bo bataljon še dolgo temeljna vojaška borbena enota.«) Postavijo naj se tudi začasni štabi odredov, štab III. grupe pa naj ostane, ker se bo verjetno prešlo na sistem enotnih brigad, to je, lahko gibljivih manevrskih enot. Koncentrirajte čim več enot, je naročalo Glavno poveljstvo, in delajte akcije z velikimi enotami. Le z velikimi enotami bomo kaj dosegli. To bo sedaj za nas toliko laže, ker smo osvobojeni od osvobojenega ozemlja in se moremo po mili volji pre-

mikati po terenu. Posebno pozornost posvečajte koncentričnim napadom na belo gardo. Treba ji je vliti strah pred partizani. To je potrebno iz več razlogov: da v kali zatremo razvoj državljanske vojne, da na relativno lahek način pridemo do orožja in da Italijani bele garde ne bodo več oboroževali, ko bodo zvedeli, da tako prehaja njihovo orožje v naše roke. Posebno važna je taktika pri razbijanju bele garde. Treba je kombinirati največjo strogost s popuščanjem, kjer nam more to politično koristiti.

Približuje se zima in skrbeti je treba za obleko in obutev partizanov.[86]

Dne 19. septembra je Glavno poveljstvo (Kidrič, Maček) izdalo dnevno povelje, v katerem je rečeno, da je razdobje zbiranja in reorganiziranja partizanske vojske v glavnem uspešno končano. Zato je treba preiti v razdobje priprav za nove boje in uspehe. Ofenzivna taktika nas bo znova naredila gospodarje položaja in nas navdala z zavestjo zmagovalca.[87]

Istega dne je bila izdana tudi naredba Glavnega poveljstva, v kateri je bilo rečeno, da se razvija svetovni in domači položaj tako, da se morajo v najkrajšem času likvidirati negativne posledice italijanske ofenzive. Nemška ofenziva je na vzhodni fronti zaostala, opažati pa je vedno večjo sovjetsko aktivnost; silno naraščajo nemške gospodarske težave, pojavljajo se pomembni znaki demoralizacije med nemško in italijansko vojsko, so znaki za začetek druge fronte itd. Zato je odredilo Glavno poveljstvo, da je treba razdobje reorganizacije v taktičnem pogledu smatrati za zaključeno, in da je treba preiti v splošno ofenzivo proti fašističnim zatiralcem in njihovim belogardističnim zaveznikom. Zato so potrebne večje koncentracije naše vojske in naše ofenzive morajo biti popolnoma uspešne. S smrtjo je treba kaznovati vse dezerterje, ki so se v italijanski ofenzivi predali okupatorjem in začeli izdajati.[88] Prav podobna navodila in analize je izdal 19. septembra tudi IOOF (Kidričeva skupina) okrožnim in rajonskim odborom ter aktivistom OF.[89]

Istega dne je pisalo Glavno poveljstvo tudi II. hrvaški operativni coni. V pismu je rečeno, da »preha-

jamo zopet v ofenzivne akcije tako proti okupatorju kot proti beli gardi, ki se je znatno razširila tako po številu kot po predrznosti«. Pismo poudarja, da bi potrebovali eno hrvaško brigado, in to čez kakih 10 do 14 dni.[90] Dne 19. septembra sta pisala Kidrič in Maček tudi I. L. Ribarju in poudarila, da se je italijanska ofenziva končala z neuspehom. Sedaj imamo štiri udarne brigade in prehajamo v ofenzivo. Ofenziva je utrdila tudi enotnost vodečega aktiva v OF in smo v tem pogledu mnogo na boljšem, kot smo bili v času osvobojenega ozemlja. Dosti pa je padla morala civilnega prebivalstva zaradi strahovitih okupatorjevih represalij in je bela garda trenutno na boljšem. V pismu je tudi poudarjeno, da imajo s Krištofom že zvezo in da bodo odšli za njim vsi, na terenu pa bo ostal Maček.[91]

Dne 20. septembra je Kardelj pisal Titu in mu obširno obrazložil potek italijanske ofenzive. Tri možnosti so bile, — pravi Kardelj — ko se je začela ofenziva: da se umaknemo na Hrvaško, a bi trpel ugled in bila je zasedena tudi Kolpa, da odidemo na slovensko ozemlje, ki so ga zasedli Nemci, ali pa da izkoristimo italijansko taktiko čiščenja enega sektorja za drugim in da z veščim manevriranjem premikamo sile z enega področja na drugega. V glavnem smo na ta tretji način prestali ofenzivo. Odpor naših sil je bil različen, najmočnejši je bil na krimskem področju.[92] Tudi Kardelj je 20. septembra prosil Glavni štab Hrvaške, naj bi poslali preko Kolpe večjo partizansko enoto.[93]

Dne 21. septembra je odšla Kidričeva skupina z Roga, kjer je ostal še Maček s svojo skupino, in je nato prešla preko Dolenjske in se 26. septembra pridružila Kardeljevi skupini na Podlipoglavu.[94]

Štab Belokranjskega odreda je 19. septembra sporočil, da je prišla v Belo Krajino 1. Kordunaška udarna brigada (v resnici je bila to 4. brigada). Ta brigada je skupaj z bataljonom Josipa Kraša odšla iz Žumberka proti Orehovici 14. septembra, ko so ustaši napadli in zverinsko pobili petnajst ranjencev in osebje v bolnišnici Krškega odreda pri vasi Proseka na Gorjancih.[95] Brigada je priskočila na pomoč

in napadla že umikajoče se ustaše ter pomagala reševati ranjence iz hrvaške bolnišnice. Zaradi nadaljnjih bojev proti ustašem je bil na Orehovici ustanovljen operativni štab iz članov štaba 4. kordunaške brigade, Žumberačko-Pokupskog in Krškega odreda. Dne 18. septembra je ta operacijski štab določil, naj ostaneta Krašev bataljon in Krški odred na Gorjancih, 4. kordunaška brigada pa naj odnese 50 ranjencev na Rog in potem nekaj časa operira v Beli Krajini. Tako je brigada 19. septembra prešla že podnevi skozi semiški tunel brez strela na Škrilj, kjer je bil štab Belokranjskega odreda.[96]

Kordunaši so 21. septembra napadli Kanižarico in italijanske topniške položaje pri Črnomlju, pri Rožnem dolu pa je njihova mladinska četa uničila tovorni vlak s cisternami. Ko sta se 1. in 3. bataljon vračala iz neuspele akcije pri Črnomlju, sta pri vasi Kvasica pod Tančo goro postavila zasedo italijanski avtomobilski koloni. Čeprav je prišla napadeni koloni pomoč iz več krajev, sta bili pomoč in kolona popolnoma razbiti. Italijani so imeli 58 mrtvih, 32 ranjenih in 24 pogrešanih. Tako so Kordunaši zaplenili 35 pištol, 41 pušk, 48 karabink, 3 puškomitraljeze, 6 mitraljezov itd.[97]

Ko je bil Kidrič že na poti in je Maček ostal na terenu, sta jima 22. septembra znova pisala Kardelj in Leskošek. Pisala sta, da je vse pripravljeno, »da lahko izvršimo prepotrebno spremembo v organizaciji vojske in političnega aparata.« Dalje sta pisala, da se bela garda v Ljubljani intenzivno pripravlja na udar proti partizanom, čeprav je sicer šibka tako po številu kot po svoji zaslombi pri ljudstvu. Zato bi jo bilo mogoče razbiti z relativno majhnimi napori. Treba je samo pohiteti. Forsirajte akcije partizanov tako proti beli gardi kot proti Italijanom. Zbirajte zaloge za zimo in gradite skladišča. »V prvi vrsti... prenehati z reduciranjem OF na tri skupine. Zdi se mi, da je taka redukcija naravnost smrtni greh! Treba je ponuditi — direktno!! — našo roko sredini in vsem tistim iskrenim nacionalistom..., ki se hočejo kakor koli boriti proti okupatorjem, četudi še tako malo in na še tako majhnem področju.«[98] V imenu IOOF in Glav-

nega poveljstva je pisal istega dne tudi Kardelj internirancem v Gonars. Govori obširno o zunanje političnem položaju, nato pa o italijanski ofenzivi in njenih posledicah.[99]

V noči od 18. na 19. septembra so oddelki Krimskega odreda (Notranjskega odreda) napadli belo gardo v postojankah Begunje, Bezuljak, Dobec, Selšček, Topol in Hiteno. Boji so trajali vso noč in belogardisti so imeli izgube.[100] Gubčeva brigada je 20. septembra z vsemi bataljoni čistila vasi Hrastov dol, Orlaka, Selca in Rožempelj. V vseh vaseh je imela mitinge in razorožila je belo gardo.[101] Uspešne akcije je imel tudi Krški in Žumberačko-Pokupski odred. Dne 18. septembra sta napadla belogardiste v Orehovici in jih precej pobila, v noči na 19. september pa belogardiste na Dolžu. Postojanka sicer ni padla, a belogardisti so imeli 17 laže in teže ranjenih ter enega ujetega.[102]

Tako so partizanske enote po navodilih Glavnega poveljstva povsod tolkle belogardiste in Italijane. Kardelj in Kidrič sta ves čas poudarjala, da je treba tolči belogardiste in Italijane hkrati, sicer bi šli v državljansko vojno in Italijani bi dosegli, kar so si najbolj želeli; razcepitev slovenskega naroda na dva, zaradi različnih ideologij na življenje in smrt bojujoča se dela slovenskega naroda.

Sedma ofenzivna faza
(Od 23. do 26. septembra)

Načrt za ta operativni ciklus — za novo ofenzivo na Rog — je Robotti objavil 22. septembra in dejal, da hoče s to ofenzivo dokazati, da so Italijani pripravljeni vrniti se in da je njihova odločitev jasna in preprosta: »Iskati partizane, in to kjer koli bi že bilo, in jih potem pobijati, samo pobijati!«. To Robottijevo mesarsko govorjenje pa je pravzaprav le dragoceno priznanje, saj govori jasno o tem, da partizanov sedanja ofenziva le ni pobila. Dostavlja pa Robotti, da hoče s to ofenzivo tudi prikriti priprave za veliko ofenzivo na Gorjance.

Za ta operativni ciklus je Robotti določil divizijo Cacciatori, ki naj bi z bataljonom 105. legije pritisnila s črte Zagradec—Žužemberk—Soteska in Radohova vas—Trebnje—Novo mesto; z 51. polkom naj bi z izhodišča v Starem Logu očistila področje Topla reber—Kočevski Rog—Koprivnik. V pomoč naj bi bili diviziji mobilni oddelki divizije Isonzo z nalogo, da s področja Koprivnika očistijo sektor Žaga Rog—Podstenice—Topla reber, in en bataljon divizije Macerata, ki naj bi čistil od Starega Loga sektor Kleč—Trnovec—Rajhenav—Koprivnik.

Ofenzivna faza se je začela natanko po načrtu, toda napad Kordunašev na Črnomelj in velik poraz pri Kvasici, borbe Tomšičeve in Cankarjeve brigade na Planini in Mirni gori so popolnoma zmedli Robottijeve načrte. Ko je prišlo 24. septembra do hudih bojev na Planini in Mirni gori z enotami divizije Isonzo, je moral Robotti na hitro premestiti ves 52. polk v Srednjo vas, bataljon divizije Macerata na koto 840, 51. polk pa na sektor kota 730—Blaževič. In ofenzivne faze je bilo konec.

Glavno poveljstvo (Kardelj, Leskošek) je 23. septembra izdalo novo dnevno povelje vsem komandantom in komisarjem, v katerem je rečeno, da je glavna naloga poveljujočega kadra v Ljubljanski pokrajini »čimprej likvidirati negativne posledice zadnje italijanske ofenzive in čimprej ustvariti vse potrebne pogoje za prehod v nove ofenzivne operacije večjega obsega«. Okupatorju se ni posrečilo uničiti žive sile slovenske partizanske vojske, ni mu uspelo politično zlomiti volje slovenskega ljudstva, da nadaljuje osvobodilni boj do popolne zmage nad okupatorji in njihovimi domačimi pomagači.[103] Naslednjega dne pa je Glavno poveljstvo (Maček) razmejilo področje delovanja Zapadnodolenjskega in Vzhodnodolenjskega odreda.[104]

Dne 23. septembra je sporočil štab Kordunaške brigade Glavnemu poveljstvu (Maček), da bo prišel komandant brigade na konferenco, do katere je naslednjega dne tudi prišlo. Sestavljen je bil skupni operativni štab, v katerega je prišel tudi komandant in operativni oficir Kordunaške brigade. Do skupne

akcije pa zaradi odhoda Kordunašev ni prišlo, ker so Kordunaši odšli že 25. septembra zjutraj. Takoj nato je prišlo do hudih bojev na Planini in Mirni gori, v katerih sta bila 1. bataljon Cankarjeve in 3. bataljon Tomšičeve brigade.[105]

Maček je v pismu Glavnemu štabu Hrvatske 25. septembra čestital za lepe uspehe Kordunaške brigade. Nato je poročal o položaju v Sloveniji in dejal, da je glede na naraščanje bele garde vojaški položaj nekoliko težji, kot je bil med ofenzivo. S štabom Kordunaške brigade so se dogovarjali, da bi Kordunaši ostali v Sloveniji še nekaj časa, da bi sodelovali pri uničevanju bele garde pod Gorjanci, kjer ima ta sedaj svoje središče. Nato je razložil Maček načrt, ki sta ga naredila še skupaj s Kidričem. V tem načrtu je bilo rečeno, da bi po uničenju bele garde pod Gorjanci odšli skupaj na ozemlje, ki so ga imeli zasedenega Nemci, kjer so bili sedaj naseljeni oboroženi Kočevarji, potem pa na železniško progo Zidani most—Zagreb, da bi tako pretrgali glavno prometno žilo osi z Balkanom. Toda štab Kordunaške brigade ni mogel sprejeti teh predlogov zaradi pomanjkanja municije in utrujenosti vojske. Izjavili pa so, da bi se čez nekaj časa radi vrnili zaradi skupnih akcij. Zato je Maček ponovno prosil, naj bi za boj proti beli gardi in za uresničitev gornjega načrta poslal Glavni štab Hrvaške eno brigado, kar bi imelo tudi velik pomen za vso jugoslovansko partizansko vojsko.[106]

Osma ofenzivna faza

(Od 29. septembra do 2. oktobra)

Boji in navzočnost močnih partizanskih enot v Beli Krajini so prisilili Robottija, da je 27. septembra izdelal načrt za osmi operativni ciklus, ki naj bi uničil partizane v Beli Krajini. Določil je, naj začne divizija Cacciatori 28. septembra ofenzivo v dve smeri: Črmošnjice—Planina—Dobliče—Tanča gora—Učakovci in Rožni dol—Kot—Črnomelj—Čudno selo—Zilje pri Vinici. Ofenziva naj bi imela tri etape: 28. septembra mora divizija doseči črto Planina—Kot; 29. sep-

tembra Dobliče—Črnomelj in 1. oktobra Kolpo med Učakovcem in Ziljami. Mobilni oddelki divizije Isonzo se morajo premakniti s sektorja Štale preko Semiča in Vinjega vrha na področje Črnomlja in preidejo 29. septembra v sestav divizije Cacciatori, bataljon divizije Macerata naj ostane v Semiču, vse posadke na ozemlju divizije Macerata pa naj se zberejo na Rogu za varstvo operacij v Beli Krajini.

Ofenziva se je začela 28. septembra. Enote divizije Isonzo so požgale Škrilje, divizija Cacciatori je po načrtu dosegla črto, predvideno v prvi etapi. A ker so Kordunaši že odšli, je Robotti z veliko naglico poslal proti Kolpi svoje sile in ofenzive v Beli Krajini je bilo konec.

Ogledati si moramo še načrt devetega ofenzivnega ciklusa, ki pa po vsej verjetnosti ni bil uresničen. Robotti o njegovi izvršitvi molči. Bil pa je prepričan, da mora pred ofenzivo na Gorjance temeljito očistiti Rog, »to nevarno gnezdo partizanov«, razen tega pa še dolino Kolpe ter predele ob železniški progi Fužine—Delnice—Vrbovsko—Ogulin—Karlovac—Zdenčina. Zato je razglasil 1. oktobra načrt za veliko ofenzivo skupaj s V. korpusom, ki naj bi obenem očistil tudi sektor od Kastva do Sušaka in področje Sušak—Mrzle vodice—Čabar.

Ta ofenziva naj bi se začela z uvodnimi operacijami, ki naj bi trajale do 8. oktobra. Divizija Lombardia iz V. korpusa naj bi očistila s pomočjo bataljonov iz divizije Macerata in postojank graničarjev ob Kolpi in Čabranki področje ob cesti Delnice—Brod na Kolpi, graničarji pa naj bi istočasno tudi prečesali kvadrat Zlobin—Fužine—Bitoraj—Lič in področje od Kastva do Sušaka. Natanko v tem času naj bi divizija Cacciatori tudi temeljito prečesala Rog. Dne 8. oktobra pa naj bi se začela prava ofenziva. Divizija Lombardia naj bi se začela premikati s črte Delnice—Brod na Kolpi v smeri Otok—Ogulin in to tako, da bi bila njena leva meja Kolpa do Zdihovega in nato cesta Zdihovo—Otok, desna meja pa cesta Delnice—Ravna gora—Vrbovsko. Divizija Cacciatori naj bi začela ofenzivo s črte Morava—Livold—Onek—Planina, in to z enim polkom v treh kolonah v smeri Livold—Knežja

lipa—Vinica do črte Bosanci—Bosiljevo in z drugim polkom prav tako v treh kolonah v smeri Golobinjek —Tanča gora in od tod z avtomobili Zdihovo—Otok. I. divizija Celere iz V. korpusa naj bi obema divizijama nudila pomoč s konjeniškim polkom Alessandria in 3. skupino tankov — metalcev ognja z akcijami na področju Ogulin—Vinica in Ogulin—Otok.

Glavno poveljstvo (Maček) je 28. septembra ukazalo Cankarjevi brigadi, naj se v treh dneh premakne iz Lapinja preko Bele Krajine na Brezovo reber nad Semičem, kjer naj se takoj poveže z Gubčevo brigado, Gorjanškim bataljonom iz Krškega odreda in z Žumberačko-Pokupskim odredom zaradi skupne akcije proti beli gardi. Maček je po vsej sili hotel uresničiti načrt očiščenja področja Gorjancev, središča bele garde.[107] Tega dne je prišla nad Rakitnico Tomšičeva brigada, kjer se je povezala z Beblerjevo skupino, ki je bila nad Jelenovim žlebom. Z Beblerjem je štab brigade izdelal načrt za napad na belogardiste v Ribniški dolini.

Vojaško stanje bele garde (MVAC) je bilo 30. septembra naslednje: Št. Jošt nad Vrhniko—Zaplana 370 mož, Velike Lašče 31, Videm—Dobrepolje (Videm, Ponikve, Podgora, Kompolje, Podpeč, Mala vas, Cesta, Bruhanja vas, Zdenska vas, Podgorica, Podtabor, Čretež, Tisovec) 149. Novo mesto (Stopiče, Prekopa, Mokro polje, Orehovica, Dolž, Šmarje, Veliki Slatnik) 966, Dolenja vas pri Trebnjem 74, Trebnje (Sela Šumberk) 90, Kleče pri Ljubljani 52, Mlačevo pri Grosupljem (Zagradec, Veliko in Malo Mlačevo) 34, Brezovica pri Ljubljani 67, Hotedršica 80, Begunje pri Cerknici (Kožljek, Bezuljak, Dobec, Selšček, Topol, Brezje) 162, Velike Bloke (Fara, Topol, Veliki vrh, Hiteno, Loški potok, Sv. Vid) 339, Grahovo pri Cerknici 80, Stari trg pri Ložu (Kozarišče, Viševek, Dane, Pudob, Šmarata, Vrhnika, Podlož, Nadlesk) 97, Borovnica 80, Št. Vid pri Stični (Zagorica, Temenica, Primskovo) 55, Župeno (Gornje Otave, Dolnje Otave) 55, Bizovik 42, Polje pri Ljubljani 50. Skupaj torej 2823, od teh 2219 oboroženih.[108]

Informativna služba divizije Isonzo je 1. oktobra zapisala, da se je v preteklem tednu obnovila aktiv-

nost partizanov proti Italijanom z napadi na postojanke in proti beli gardi. Dve stvari, so ugotavljali Italijani, je treba pri vsem tem imeti na umu: da partizani spuščajo ujete belogardiste in jih samo razorožujejo in da belogardisti izdajajo partizane Italijanom. Zato je treba razvijati antikomunistično gibanje med prebivalstvom in preprečevati politiko partizanov do bele garde.[109] Nastopil je tudi italijanski komentator radia Ljubljana, tržaški časnikar Nicotera. Ta je 1. oktobra dejal, da uporniško gibanje zanima Italijane vsaj toliko kot Slovence, 4. oktobra pa je izustil znane besede, ki so jih večkrat ponavljali, a so bile le dokaz, da so Italijani s svojo propagando zašli v slepo ulico. Dejal je tole: »Majhen narod, ki čuti v svoji duši silne plamene junaštva, a nima primerne zavore, ki bi mu odsvetovala, naj se ne spopada s tistim, ki je desetkrat močnejši od njega, je vsekakor majhen in junaški, toda blazen narod.«[110] De Filippis pa je 7. oktobra zapisal, da je treba za gverilo čim bolj angažirati belo gardo, čeprav njeni nameni še niso popolnoma jasni.

Reorganizacija glavnega poveljstva

Dne 1. oktobra je poslal IOOF Glavnemu poveljstvu (Mačku) pismo, v katerem je rečeno, da je treba spričo novo nastale situacije v Sloveniji izvesti popolno spremembo v poveljstvu slovenskih partizanskih čet. Zato je izdal IOOF v soglasju z vsemi ustanovnimi skupinami in s člani Glavnega poveljstva nekatere sklepe, na podlagi katerih naj Maček takoj postavi novo imenovano Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet. V pismu je rečeno, da je značilno za sedanje razdobje dejstvo, da je prevzela bela garda delež v okupatorjevih bojih proti slovenskemu narodu. To pomeni, da ni mogoče uničiti okupatorske vojske, ne da bi v kratkem času uničili belogardistične tolpe, kar pomeni, da moramo sedaj vreči vso našo napadalno silo proti beli gardi. Zlasti v začetku je potrebno napasti belo gardo in ji prizadejati čim večje izgube, ne samo v materialu, temveč tudi v lju-

deh. Zgledi nepremišljenih izpustitev belogardistov, ki so se nam trdovratno upirali, so danes še posebej škodljivi. Kriza se danes še ni popolnoma odločila nam v prid. Na svobodo je moč spustiti samo tiste belogardiste, ki so bili prisiljeni vstopiti v oddelke bele garde in ki so to storili iz strahu. Teh je verjetno večina, a v nekaterih primerih so bili spuščeni belogardisti, ki tega niso zaslužili. Pazite dobro na zadržanje naših komandantov in komisarjev in ne dopustite, da bi padali iz ekstrema v ekstrem. V tem trenutku mora naša vojska pokazati odločnost, zadušiti vsak poskus sodelovanja v državljanski vojni in pokazati pripravljenost, dati zapeljancem možnost, popraviti svoje napake. V boju proti beli gardi je važno predvsem očistiti okolico Ljubljane, in to zaradi velike pomembnosti, ki jo ima ta okolica tako v političnem kot v vojaškem pogledu (zveze, transporti itd). Očistiti in zlasti razbiti je treba vsa prvotna središča bele garde in najbolj zagrizena gnezda, da se omaje morala belogardističnih band. Odločno, sistematično in radikalno je treba očistiti oddaljenejše kraje od glavnih komunikacij, da se tako zagotovi prehrana in zveze partizanskih čet.

Imejte pod strogo kontrolo odnose partizanov do civilnega prebivalstva. Uredite z bratskim partizanskim poveljstvom Hrvatov, da se njihove enote, ki so na našem ozemlju, tudi oprimejo teh navodil o obnašanju do civilnega prebivalstva. Organizirajte intenzivno politično delo med partizani. To delo naj bo pod nadzorstvom in skupno kontrolo političnih komisarjev in vseh njihovih pomočnikov.

Pismo so podpisali vsi člani IOOF in Glavnega poveljstva. Vsi člani CK in Kocbek s pravimi imeni, ostali pa so še obdržali svoja ilegalna imena.[111]

Mačku je pisal Kardelj še posebej in je na začetku poudaril, da je boj prišel v tako fazo, da so garancije z legalnimi imeni nujne tudi za ceno žrtev. Objektivno, je zapisal Kardelj, je naš položaj tak, da nikakor ne gre podcenjevati vloge in uspehov bele garde. Jasno je, da je slovenska vas po svoji ogromni večini ostala z OF, toda za zdaj so te simpatije še pasivne in to omogoča beli gardi, da se utrjuje v va-

seh. Še težje je vprašanje našega komandnega kadra. Politično delo med partizani je bilo slabo. Sedaj je nujno, da delata s Kidričem kolektivno. Sodelovati je treba tudi z Doretom in Jako in tremi pomočniki, četudi niso člani Glavnega poveljstva.

Belo gardo uničujte neusmiljeno. Zapeljane kmete, ki se »vnaprej javijo in oddajo orožje, izpuščajte, toda tiste, ki se bodo uporno borili, postreljajte... Duhovne v četah vse postreljajte. Prav tako oficirje, intelektualce itd. ter zlasti tudi kulake in kulaške sinove. Naš položaj tu je zanič. Če nam ne bo uspelo poboljšati stanja, se bomo morali umakniti. Kam? Misli in gradi, drugače se pa utegne zgoditi, da bomo s treskom zagrmeli.« Pošljite čimprej brigade v bližino Ljubljane, da tu počistijo belo gardo. Tu je najteže, ker je tu naš živec.[112]

Istega dne je izdal IOOF odlok o reorganizaciji Glavnega poveljstva. Reorganizacija je bila izvedena, da bi se dosegla čim večja operativna sposobnost Glavnega poveljstva in da bi se slovenska narodna vojska čim tesneje povezala s političnim delom OF. IOOF je postavil za komandanta Ivana Mačka, za komisarja Borisa Kidriča, za namestnika komandanta Jako Avšiča in člana Glavnega poveljstva E. Mihevca. Da bi se omogočil čim večji politični nivo čet in nadzorstvo nad politično vzgojo, je IOOF imenoval tri pomočnike političnega komisarja Glavnega poveljstva: Brileja (komunist), Pavšiča (krščanski socialist) in Vrhovca (Sokol).

IOOF se je zahvalil Leskošku in Beblerju, ki sta prevzela nove naloge. S posebnim odlokom je bil Leskošek kooptiran v IOOF, kjer je prevzel vojaški referat.[113]

Medtem se je Tomšičeva brigada 2. oktobra pripravljala za napad na Dolenjo vas pri Ribnici, močno klerikalno postojanko, kjer se je pravkar pričela snovati bela garda. Ob petih popoldne naj bi bil zbor brigade, ob pol petih pa je prihitela patrola 3. bataljona z novico, da so Italijani čisto blizu. Brigada je takoj odšla na položaje in vneli so se boji, ki so trajali do večera. Tako je doživela velik poraz kolona 121. polka divizije Macerata iz Ribnice, ki je 2. oktobra hajkala

na področju Grčarice—Glažuta—Jelenov žleb—Mala Bela stena, ki jo je porazil predvsem 3. bataljon Tomšičeve brigade med koto 1144 in Lepo gorico. Italijani so sami priznali, da so imeli devet mrtvih, šest ranjenih in tri pogrešene. To poročilo se dobro ujema z dnevnikom Čire Zasavca, prvega komandanta Tomšičeve brigade. Brigada je zaplenila 15 pušk, en puškomitraljez in veliko municije.[114] Še hujši poraz je doživela enota iste divizije pri Lešnici (Homer) na poti iz Petrinje proti Delnicam, kjer je padlo 62 Italijanov, 40 pa jih je bilo ranjenih.[11]

Tomšičeva brigada se je po bojih umaknila na Travno goro. Istega dne je napadla Gubčeva brigada belo gardo v Sv. Križu pri Litiji in se potem pripravljala za napad na belo gardo v Škocjanu, ki jo je napadla 4. oktobra.[116]

O spremembah v Glavnem poveljstvu sta pisala Kardelj in Kidrič Beblerju 5. oktobra. Reorganizacija je bila narejena zaradi čimvečje gibljivosti Glavnega poveljstva, potrebnosti strokovne kvalifikacije, čim tesnejše povezanosti Glavnega poveljstva z IOOF (Kidrič je bil politični sekretar IOOF) in da bi bila »vsaj neka pariteta ustanovnih skupin OF pri kontroli nad politično vzgojo vojske«. Bebler bo odšel na Primorsko kot vodeči partijski in frontovski funkcionar. Doseči moramo vsekakor večjo širino OF; gre za vprašanje, kdo bo zbral okrog sebe omahljive elemente, skupine in srednje sloje, OF ali bela garda. Zato smo podvzeli nasledje ukrepe: sklicali bomo plenum OF (SNOO), katerega glavna naloga bo proglas proti državljanski vojni in beli gardi, doseči moramo ožje stike in pogajanja s sredinskimi skupinami, ki so doslej odklanjale vstop v OF (katoliška sredina, razne JNS ter radikalne skupine in skupinice itd.), na londonsko jugoslovansko vlado bomo apelirali — s tem je ne bomo priznali — naj se izjasni proti državljanski vojni in beli gardi, zavzeli bomo jasen in pozitiven odnos do nove Jugoslavije.[117]

Istega dne je pisal Kardelj Titu o reorganizaciji vojske po ofenzivi. Sedaj imamo štiri brigade in šest odredov; grupe so odpravljene, ker so brigade podrejene naravnost Glavnemu poveljstvu.[118]

Tudi Dolomitski odred je začel čistiti belo gardo in je 5. oktobra napadel Log pri Brezovici.[119] 1. in 2. bataljon Šercerjeve brigade je napadel 6. oktobra italijansko kolono pri Sekirščah,[120] v noči od 7. na 8. oktober pa je Albinova četa napadla belo gardo v Bizoviku.[121]

IOOF je ustanovil 8. oktobra poverjeništvo IOOF na Notranjsko.[122]

Deseta ofenzivna faza

(Od 10. do 23. oktobra)

Dne 10. oktobra je pripravil Robotti nov načrt za ofenzivo od izvira Kolpe proti železniški progi Fužine —Zdenčina. Divizija Cacciatori je dobila nalogo, prodirati s črte Bojanci—Bosiljevo—Otok v smeri Metlika —Vivodina, divizija Lombardia s črte Otok—Ogulin v smeri Vivodina—Okrug in I. divizija Celere s črte Ogulin—Oštarije v smeri Okrug—Sv. Jana. Vse so morale v končni fazi doseči črto Bojanci—Netretič—cesto Netretič—Karlovac—Kamensko. Ni še jasno, zakaj je začel Robotti premikati enote že 9. oktobra, in to celo prej, preden so te dosegle po načrtu predvidene izhodiščne baze.

Tako je divizija Cacciatori dosegla s svojim levim 52. polkom črto Dobliče—Nerajec, z desnim, 51. polkom pa črto Svetli potok—Ferdreng—Banja Loka. Divizija Lombardia je dosegla črto Kupjak—Skrad—Brod na Kolpi—Moravice—Goršeti, I. divizija Celere pa črto Ogulin—Otok. Od 11. do 14. oktobra je divizija Cacciatori prodirala z 52. polkom na črti Sinji vrh—Zdihovo—Ponikve in prišla na črto Umol—Bosiljevo, z 51. polkom pa preko Starega trga ob Kolpi in črte Suhor—Sinji vrh prodrla na sektor Bojanci—Vinica. Divizija Lombardia je prodirala preko Srbskih Moravic in Lukovega dola, kjer je pustila 1. bataljon 75. polka, 3. bataljon 73. polka in XXXIII. bataljon črnih srajc in se premestila s kamijoni v rajon Bosiljevo, z nekaterimi deli pa je prodrla na črto Osojnik—Brdarice. Divizija Celere pa je zavzela črto Duga gora—Kobiljak—Ogulin.

Vse tri divizije so sklenile 15. oktobra obroč okrog prostora Bojanci—Vinica—Bosiljevo—Grabrk—Gojak. Potem se je divizija Cacciatori 18. oktobra premaknila na črto Bojanci—Netretič—Prašinje, I. divizija Celere pa je 17. oktobra dosegla črto Primišlje—Perejasica, kjer je prišlo do hudih bojev. Njenemu konjeniškemu polku Alessandria je moral Robotti nujno poslati na pomoč vso divizijo Lombardia, ki je 17. oktobra dosegla črto Mateško selo—Generalski stol. V teh bojih sta bili 2. in 4. hrvaška partizanska brigada, ki sta zadržali obe diviziji do 22. oktobra in skoraj popolnoma uničili ves polk Alessandria. Zato je divizija Lombardia prišla šele 24. oktobra na črto Lonjgari—Dolnje Stative, divizija Cacciatori pa preko Kolpe na sektor Tribuče—Gradac—Semič.

Zaradi organizacije sestanka Vrhovnega plenuma OF in drugih važnih opravkov je odšel Kardelj 12. oktobra v Ljubljano, teden dni nato pa tudi Kidrič. Istega dne kot Kidrič je odšel s Podlipoglava tudi Maček z delom IOOF v Polhograjske Dolomite, kjer je pripravil novo bazo za vodstvene organe, kamor so se potem postopoma preselili vsi.[123]

Dne 13. oktobra so organi VOS na dramatičen način likvidirali steber belogardizma na Slovenskem, bivšega bana dravske banovine dr. Marka Natlačena.[124] Razumljivo je, da je združena slovenska reakcija zagnala velikanski hrup, Slovenec pa je 14. oktobra zapisal, da se je hotela Natlačena KPS »znebiti kot pomembnega nasprotnika, ki bi utegnil mešati račune Komunistične stranke«. Članek zaključuje Slovenec s pozivom Ljubljančanom, naj pomagajo z razkrinkavanjem zločinca.

Še bolj je seveda zanimiv govor ljubljanskega škofa dr. Rožmana na Natlačenovem pogrebu, kjer je moral škof Rožman, zavedajoč se, da je postal edino in samo po prizadevanjih slovenske klerikalne stranke ljubljanski škof, spregovoriti popolnoma jasno besedo. Najprej je pozval slovenski narod, naj od sebe odkloni vsako brezboštvo. Nato je šel še korak dalje in prepovedal vsako sodelovanje in zveze z brezboštvom »in tistimi, ki jim je brezboštvo vodilni nazor«. Ob pozivu, ki naj bi ga povedal Natlačen iz groba sloven-

skemu narodu — »Ostani živ, narod moj, ne ubijaj samega sebe in ne izzivaj ukrepov!« — pa je škof pozval ves slovenski narod v belo gardo in dejal: »Združite se vsi, ki verujete v Boga ter sebi in potomcem želite življenje, lepše in boljše, kakor ga ponuja brezbožni komunizem, združite se in preprečite, da tisti, ki so z vami sicer iste krvi, a s tujo blodno miselnostjo zaslepljeni, ne bodo mogli več pokončavati najplemenitejših bratov in sestra.«[126] Mesec dni nato je Slovenec 19. novembra zapisal: Nočemo se tukaj spuščati v debato, koliko je pokojnik res imel kakšno vlogo pri zatiranju partizanstva. Moremo reči samo to, da je kot pošten Slovenec in zaveden katoličan gotovo pri tej akciji sodeloval. Če je torej pokojni dr. M. Natlačen sodeloval pri organiziranju protikomunistične akcije, je storil le svojo splošno človečansko in zlasti versko dolžnost, kar mu je šteti samo v dobro.

Ob Natlačenovi smrti je spregovorilo tudi liberalno Jutro in dejalo, da to kar počenjajo komunisti, ni več politična borba, temveč le še izživljanje najnižjih zločinskih nagonov. Z umorom dr. Natlačena, je pisalo Jutro, je mera polna. Minil je čas neinteresiranosti, vsak, kdor hoče dobro sebi in svojemu narodu, se mora pridružiti neizprosnemu boju proti komunizmu. Mera je polna. Podli umor dr. Natlačena je izbil sodu dno.

Robotti in Grazioli sta na Natlačenovo likvidacijo reagirala tako, da sta dala postreliti pred Natlačenovo hišo 24 talcev, izbranih iz vseh slojev in političnih prepričanj slovenskega naroda.[127]

Po prihodu v Ljubljano je pisal naslednjega dne Kidrič Beblerju naj odide takoj na Primorsko. O stanju v Ljubljani pa je dejal, da so objektivni pogoji zelo dobri; »dve tretjini Natlačenovih pogrebcev sta obiskali grobove talcev«. Dalje piše, da je visoka italijanska osebnost imela sestanek z nekaterimi ljubljanskimi odličniki in apelirala nanje, naj vplivajo na komuniste, da bi omejili svojo teroristično aktivnost. Vidiš, kaj pomeni naša perspektiva. V kratkem se bo pokazalo, kako pravočasna in nujna je bila Natlačenova likvidacija![128]

Dne 11. oktobra je prišlo do hudega spopada med Dolomitskim odredom in belo gardo pri Toškem čelu,

12. oktobra pa zopet do bojev pri Gabrju.[129] Do hudih bojev s Šercerjevo brigado, z Italijani in belogardisti je prišlo 13. oktobra na Padežu in Pokojišču nad Borovnico, kjer so imeli Italijani 3 mrtve, 7 ranjenih in 9 pogrešanih, belogardisti pa 2 mrtva in 1 ranjenega. Italijani in belogardisti so bili pognani v velik beg in so pustili na bojišču celo mrtve in ranjene.[130] Gubčeva brigada se je 14. oktobra spopadla z Italijani pri Pristavici pri Št. Vidu pri Stični in se je nato premaknila na Debeli hrib.[131] Bataljon Šercerjeve brigade je 15. oktobra napadel belogardiste na Vagovki nad Sodražico, ko so si vozili italijansko prehrano iz Ribnice v Loški potok.[132] Štirje belogardisti so bili ubiti, partizani pa so odnesli vso hrano. Prav v tem času se je začel zelo dobro razvijati Vzhodnodolenjski odred, ki je imel tri bataljone;[133] Loški (Soški) odred pa je 16. oktobra odšel na Primorsko. Šercerjeva brigada je 17. oktobra napadla na Gorenjih Otavah nad Cerknico belo gardo,[134] 18. oktobra pa je izvršila Gubčeva brigada veliko akcijo na belo gardo na Spodnjem in Gornjem Brezovem, Blečjem vrhu in Dednem dolu pri Višnji gori. Ker je bila akcija delno izdana in ker brigada ni imela točnih podatkov, ni imela posebnih uspehov. Tudi napad na belo gardo pri Polici nad Grosupljem se 19. oktobra ni posrečil.[135]

V noči od 19. na 20. oktober se je premaknila Tomšičeva brigada s krimskega področja čez dolenjsko železnico na sektor Molnik—Podlipoglav in je skupaj s 3. bataljonom Zapadnodolenjskega odreda napadla belogardistične postojanke v neposredni bližini Ljubljane: Polje, Dobrunje in Bizovik. Načrti so bili sicer dobro zamišljeni, bilo pa ni nobenega uspeha. Brigada se je nato umaknila na Molnik, kjer so jo Italijani dva dni zaporedoma močno bombardirali z letali (14 ranjenih), partizan Tiger pa je z zbrojevko zbil eno letalo.

Glavno poveljstvo je zaradi te neuspele akcije 1. novembra pisalo Tomšičevi brigadi: »Tovariši, skrajni čas je že, da vaša brigada začne vršiti bolj uspele akcije... Če vi niste kos beli gardi, ali hočete, naj bodo potem majhne terenske čete?« Še bolj oster je bil Kardelj v pismu Mačku, kjer je zapisal, da je

»udarna brigada Toneta Tomšiča s svojim polomom okoli Ljubljane hudičevo okorajžila belogardistične pokovce«.[136]

Z uspehom je Šercerjeva brigada 23. oktobra napadla italijansko kolono pri Dobcu, ni pa imela večjih uspehov pri napadu na belogardistično postojanko v Dobcu.[137] Do hudih bojev je prišlo 24. oktobra pri Radovici pri Metliki, kjer so imeli Italijani 4 mrtve in 9 ranjenih.

Glavno poveljstvo je pisalo 28. oktobra štabom brigad in odredov, naj zberejo prostovoljce za Gorenjsko in Štajersko, in jih opozorilo, da zadnje čase vse premalo rušijo in uničujejo vse, kar bi moglo služiti okupatorju (železnice, ceste itd.). Akcije proti beli gardi so premalo pripravljene in vsak naš vojaški neuspeh ji daje še večji pogum, pobijati naše ljudi na terenu.[138]

Dne 26. oktobra je prišlo do hudih celodnevnih bojev Dolomitskega odreda na Korenem nad Horjulom, kjer so imeli Italijani in belogardisti 3 mrtve, 3 ranjene in 4 pogrešane, partizani pa 1 mrtvega in 8 ranjenih.[139]

Enajsta (zadnja) ofenzivna faza
(Od 29. oktobra do 4. novembra)

Načrt za napad na Gorjance je izdelal Robotti 19. oktobra. V načrtu je naglasil, da pomenijo Gorjanci za partizane isto kot Kočevski Rog, Krim ali Mokrc in je poudaril, da bodo v tej ofenzivi sodelovali tudi ustaši. Obkolitev Gorjancev je treba izvesti do 20. oktobra. Nemci bodo zaprli mejo od kote 617 do Zameškega, trije ustaški bataljoni pod neposrednim Robottijevim poveljstvom pa črto Tušćak—Bratelji—Dane—Tihočaj, kjer se bodo spojili z 11. bersaljerskim polkom, ki bo zaprl Gorjance med Tihočajem in Okrugom. Mobilni oddelki divizije Isonzo, 105. legija in MVAC bo zaprla črto Novo mesto—Zameško, dva bataljona divizije Isonzo črto Gotna vas—Jugorje, en bataljon divizije Macerata črto Jugorje—Suhor in en bataljon divizije Granatieri iz V. korpusa črto Suhor—Metlika. Izhodiščna črta za ofenzivo divizije Cacciatori in en

bataljon divizije Granatieri je bila Bušinja vas—Metlika. Napadala je južni greben Gorjancev na črti kota 1175 (Sv. Gera))—kota 1002—kota 946—Luke in Krka in je z levim krilom zagrabila prostor od Novega mesta—Kostanjevica—Vini vrh, bataljon divizije Granatieri pa je držal zvezo z levim krilom divizije Lombardia. Bela garda je bila predhodnica bataljonov iz divizije Granatieri in vseh enot divizije Cacciatori. Bela garda s Pristave je prodirala proti Sv. Miklavžu, bela garda z Velikega Slatnika v smeri Gaberje—Krvavi kamen, bela garda iz Dolža pa v smeri Gospodična—kota 1115. Ko so vsi trije oddelki bele garde kot predhodnica dosegli Sv. Goro, so prečesali Gorjance do Opatove gore, potem pa se obrnili proti severu in prečesali sektor Kostanjevica—Luke—Pristava na tromeji. Naloga divizije Lombardia in enega bataljona bersaljerov je bila, prodirati s črte Metlika—Okrug proti Vivodini—kota 889 in doseči severni greben Gorjancev (k 1175—1002—946—Luke—Sv. Petka).

Ofenziva se je začela 29. oktobra po običajni topniški pripravi, ki je trajala eno uro. Dne 31. oktobra so enote divizije Isonzo prečesale težak teren in dosegle črto Osovlje—Sošice—Kalje. Te noči so partizani ob treh in dvajset minut prebili obroč pri Mrzlem Polju; 1. novembra je prodirala divizija Cacciatori med Gorjanci in Krko in je prišla na črto Luke—Kostanjevica, Lombardia pa je prišla na vrh Gorjancev; 2. novembra so se enote divizije Cacciatori vračale proti grebenu Gorjancev in so nazadnje, že 4. novembra, prišle na črto Kostanjevica—Vini vrh. S tem je bila ofenziva končana.

Dne 5. novembra je izdal Robotti posebno dnevno povelje, v katerem je bilo rečeno, da je bil z akcijo na strma pobočja Gorjancev — »na eno prvenstvenih gnezd slovenskih komunističnih psov — končan vaš in naš skupni napor«. Dalje pravi, da so Italijani pokazali pred svetom, da so v italijanski Sloveniji oni gospodarji in jo lahko prekrižarijo kadarkoli, kakorkoli in kamorkoli. Po Robottijevih računih je padlo v bojih 1807 partizanov, ujetih in potem postreljenih je bilo 847, z orožjem pa se jih je predalo 1627.[140] De Filippis pa je zapisal, da ofenziva ni dosegla drugega

kot samo razbila partizane, in to prav zagotovo samo začasno. Tako cilj ofenzive, očistiti Slovenijo komunističnih enot, ni bil dosežen. Partizanske formacije so se vedno umaknile pred našimi ofenzivnimi operacijami, je ugotovil de Filippis, in to s preprostim, a logičnim manevriranjem.

Dne 30. oktobra sta izdala IOOF in Glavno poveljstvo skupno okrožnico o zbiranju hrane za partizanske enote. Zato so morali takoj vsi intendanti odredov obvestiti glavnega intendanta pri Glavnem poveljstvu, kakšno in koliko hrane imajo v svojih zalogah, kakšno hrano bi mogli še dobiti na svojem področju, in sporočiti, koliko bi potrebovali bonov (partizanski denar), obveznic (posojila iz 1941. leta) in denarja. Intendanti partizanskih enot naj se povežejo z okrožnimi, rajonskimi in terenskimi odbori OF in naj začno nakupovati velike količine vseh vrst hrane, rekvirirajo naj pri izrazitih belogardistih pa tudi pri premožnejših kmetih — čeprav niso belogardisti pa bi prostovoljno ne hoteli prodati hrane. Treba pa je rekvirirano hrano plačati. Hrana naj se plača z boni, obveznicami in z denarjem. Pri premožnih s prvima dvema plačilnima sredstvima, pri revežih pa z denarjem.

Hrano je treba spraviti na krajih, ki so dostopni partizanskim enotam. Manjše količine pri pripadnikih in simpatizerjih OF, večje količine pa v dobro zakonspiriranih skladiščih.[141]

Akcije, ki so jih izvršile naše čete zadnje tedne proti beli gardi — se začenja pismo Glavnega poveljstva brigadnim in odrednim štabom dne 1. novembra — so pokazale slabost, ki je izredno nevarna in ki jo moramo potemtakem na vsak način odpraviti. Izkazalo se je, da naše čete ne zavzemajo utrjenih postojank in da ne uničujejo belogardistične žive sile ter izvajajo svoje napade samo polovičarsko. Tako se bo beli gardi utrdila zavest, da ji nismo kos, in utrdila se bo na vseh tistih krajih, od koder ji je mogoče obvladati obsežnejšo okolico.

Brigade še vedno niso postale »vojna sila višje stopnje«. Ustvarili smo jih predvsem z namenom, da jurišajo, zavzemajo in uničujejo sovražne pozicije.

Naloge odredov pa so: mobilizacija, zadostna zaščita in pomoč terenskim političnim delavcem, politično delo med civilnim prebivalstvom in postavljanje zased belogardističnim tolpam.[142] To pismo je v veliki meri dopolnilo tudi Kardeljevo pismo dne 4. novembra, ki pravi, da se bo treba odslej dalje boriti z novim sovražnikom, z utrjeno belo gardo, medtem ko so bili doslej partizani navajeni lahkih zmag iz zased. Pa tudi zmaga nad belo gardo v utrjenih postojankah je mogoča, če se zna pravilno preceniti sovražnikova moč in ga pravilno napasti. Samo direktni napad vodi do cilja.[143]

Bela garda pa se je množila in rastla. Če je imela ob koncu septembra le 2823 članov in od teh 2219 oboroženih, jih je bilo ob koncu oktobra že 3499 (3174 oboroženih), konec novembra 4471 (4085 oboroženih), sredi decembra pa 4544 (4009 oboroženih). Ob koncu oktobra so bile naslednje belogardistične postojanke: Kleče—Savlje 50 mož, Bizovik—Dobrunje 115, Brezovica pri Ljubljani 106, Polje pri Ljubljani 50, Velike Lašče 31, Rob 26, Videm—Dobrepolje 160, Mlačevo, Zagradec 33, Polica, Dedni dol, Vrh, Brezovo, Leskovec 112, Stična, Hudo 53, Št. Vid pri Stični, Zagorica, Temenica, Primskovo 68, Žužemberk 101, Borovnica, Ničevec, Sabočevo 58; II. bataljon MVAC: štab bataljona Stopiče; 1. četa Orehovica, 2. četa Prekopa, 3. četa Kostanjevica, 4. četa Škocjan, skupaj 650 mož; III. bataljon MVAC: 1. četa Dolž, 2. četa v nastajanju, 3. četa Semič, 4. četa Metlika, skupaj 416 mož; 1. bataljon MVAC: štab bataljona Rovte, 1. četa Rovte, 2. četa Zaplana, 3. četa Št. Jošt, 4. četa Hotedršica, skupaj 665 mož; Trebnje, Sela Šumberk 188, Begunje pri Cerknici, Bezuljak, Dobec, Selščck 147, Župeno, Dolnje in Gornje Otave, Beč, Sv. Vid 70, Grahovo 70, Velike Bloke, Veliki vrh, Topol, Runarsko, Mali log, Retje, Hrib 274, Stari trg, Markovec, Vrhnika, Viševek, Pudob, Šmarata, Kozarišče, Dane 96.[144]

Od Ljubljane se je Tomšičeva brigada premaknila v noči od 29. na 30. oktober preko Šmarskega tunela na Hudo polico, od tod pa 30. oktobra pod Tabor in nato pod Ostri vrh. Od tod se je premaknila preko Kočevske proge in bila 4. novembra zjutraj nenadoma

SOCIALISTIČNA REPUBLIKA SLOVENIJA INŠTITUT ZA ZGODOVINO DELAVSKEGA GIBANJA LJUBLJANA

napadena. Padel je komandant brigade Čiro; Italijani so našli pri njem skrbno pisani dnevnik in njihova obveščevalna služba ga je natančno prevedla. Nato se je brigada premaknila preko Zavrha in Rebri na Brezovo reber in od tod preko Podturna h Gubčevi brigadi in preko dolenjske železnice. Gubčeva brigada je 1. novembra napadla belo gardo na Primskovem, a so se belogardisti zabarikadirali v cerkvi. Naslednjega dne je njen 3. bataljon iztiril vlak pri Mirni, 6. novembra pa je brigada napadla Italijane in belogardiste v dolini Mirne.[145] Lepo akcijo je izvedla 2. četa 2. bataljona Zapadnodolenjskega odreda, ki je pri Kandiji pri Novem mestu potolkla italijansko patrolo in zaplenila precej orožja.[146]

IV

PRIPRAVE ZA PONOVNI RAZMAH NOB

Novembrsko zasedanje Vrhovnega plenuma OF

Rekli smo že, da sta odšla Kardelj in Kidrič v Ljubljano po važnih opravkih. Eden od teh so bile tudi priprave za zasedanje plenuma in plenum sam. Šlo je za to, ali bo ta najvišji vrh OF potrdil in odobril politiko IOOF od zadnjega zasedanja plenuma skoraj pred letom dni. In kaj vse je prineslo leto 1942: razen osvobojenega ozemlja tudi veliko italijansko ofenzivo in njene posledice!

Toda novembrsko zasedanje Vrhovnega plenuma predstavlja novo veliko zmago linije CK KPS; komuniké plenuma se je glasil:

1. SNOO (Vrhovni plenum OF) izreka izvršnemu odboru OF, ki že poldrugo leto uspešno vodi slovensko narodnoosvobodilno gibanje v najhujših pogojih okupatorjevega terorja, popolno zaupanje in ga hkrati poverja, da izvede sklepe njegove novembrske plenarne seje.

2. Slovenski narodnoosvobodilni odbor z zadovoljstvom ugotavlja, da sta Osvobodilna fronta in slovenska narodnoosvobodilna partizanska vojska združeno nemško in italijansko ofenzivo, podprto z odkrito izdajo bele garde, ki je dvignila tujčevo orožje proti slovenskemu narodu — pod vodstvom IOOF in Glavnega poveljstva zmagovito prebila in znova prešla k svoji politični in vojaški ofenzivni akciji.

3. S posebnim poudarkom konstatira Slovenski narodnoosvobodilni odbor kot Vrhovni plenum OF, da so ostale v OF združene prav vse skupine, ki so v teku

poldrugega leta osvobodilnega boja vstopile vanje in da potemtakem OF tudi s formalne plati predstavlja edino zakonito oblast na Slovenskem.

4. Končno naglaša Slovenski narodnoosvobodilni odbor zunanje uspehe slovenskega narodnoosvobodilnega gibanja in ugotavlja z najglobjim zadoščenjem, da je Vseslovanski odbor v Moskvi priznal Osvobodilno fronto za edino zakonito slovensko narodno oblast.[1]

IOOF in Glavno poveljstvo sta izdala 15. novembra tri pomembne odloke: Odlok o agitaciji za nagel dvig borbene morale slovenskih ljudskih množic in za razkroj belogardističnih tolp. Osnovna linija agitacije za izvedbo tega odloka naj bi bila: OF kot vsenarodno gibanje slovenskega naroda bo izbojevala osvoboditev in združitev slovenskega naroda. Nadaljnji odlok je odlok o izreku smrtne kazni nad belogardističnimi organizatorji, ki so zaloteni brez orožja v rokah. Smrtno kazen more v tem primeru izreči odredni oziroma brigadni štab, aretacije pa sme izvršiti vsaka partizanska enota. V odloku je tudi rečeno, da se na novem osvobojenem ozemlju ne izvaja volitev v NOO. Oblast naj prevzame partizanska vojska in odbori OF.[2]

Tretji pa je odlok o amnestiji za zavedene in prisilno mobilizirane belogardiste. Odlok najprej pravi, da mora sleherni Slovenec, ki ni član slovenske partizanske vojske ali Narodne zaščite, pa ima orožje, to orožje takoj izročiti partizanskim četam ali Narodni zaščiti. Belogardistom, ki bodo takoj izročili orožje, se »ne bo zgodilo ničesar, dana jim bo celo možnost, da popravijo, kar so zagrešili nad narodom«. Tisti pa, ki se temu pozivu ne bi odzvali, bodo brez usmiljenja in z vso doslednostjo in strogostjo uničeni.[3]

Dne 16. novembra je pisal Tito v imenu CK KPJ Kardelju in mu sporočil, da pošilja v Slovenijo načelnika Vrhovnega štaba in še 12 oficirjev, ki bodo v pomoč slovenski partizanski vojski. Svetoval je, naj v Sloveniji ne ustanavljajo številčno tako majhnih brigad in je sporočil, da se prav v tistih dneh formira narodnoosvobodilno vijeće Jugoslavije, ki bo imelo do 50 čla-

nov in svoj izvršni odbor in bo predstavljalo neke vrste narodno vlado.[4]

CK KPS je v okrožnici 17. novembra zapisal, da je v dobi priprav na novo partizansko ofenzivo glavna dolžnost, izvesti pravilno reorganizacijo in razporeditev razpoložljivih sil, pravilno razmestiti poveljniški, komandantski in komisarski kader, predvsem pa aktivizirati partizanske enote, ki v zadnjem času podlegajo nekakšni predzimski omrtvelosti.[5]

Skupina, ki je bila v tem času v imenu Glavnega poveljstva na terenu (Brilej, Avšič), je naredbo o amnestiji za belogardiste 18. novembra izpopolnila tako, da se belogardistom, ki se predajo brez boja, podari življenje, če zagotovijo, da se ne bodo nikdar več borili z nobenimi sredstvi proti OF in njeni partizanski vojski. V drugi naredbi pa je ta skupina natanko določila, kdaj naj se nad belogardisti izreče smrtna kazen: 1. če je obdolženec dal okupatorju ali beli gardi v boju proti slovenskemu narodu pomoč, ki je imela za posledico smrt posameznega Slovenca, konfinacijo, streljanje talcev ali požig vasi; 2. če je dal obdolženec neprisiljen sovražniku pomoč pri njegovih oboroženih akcijah z izdajstvom partizanskih taborišč, skladišč, orožja in opreme; 3. če je vršil obdolženec organizirano, sistematično belogardistično propagando in če je organiziral oborožene belogardistične sile. Smrtno kazen more izreči že bataljonsko poveljstvo.[6]

IOOF je poslal 21. novembra okrožnim odborom OF in politkomisarjem brigad in odredov pismo, v katerem je sporočil, da namerava v kratkem prirediti kmečko konferenco, ki naj bi sprejela kmečki program OF, izdala proglas slovenskim kmetom in pomenila v vsakem pogledu mejnik v delu OF med kmeti. Konference se bodo udeležili kmetje, delegati okrožnih organizacij OF, kmetje, zastopniki raznih skupin v OF in kmetje, delegati iz partizanskih čet. Okrožne organizacije OF so zato dolžne v sedmih dneh po prejemu okrožnice prirediti konference svojih kmečkih aktivistov, diskutirati o vprašanjih, ki jih bo obravnavala glavna konferenca, in izvoliti iz vsakega okrožja po dva delegata. Če je le mogoče, je treba na konferenco pritegniti kmete, ki so stali doslej ob strani, so pa za-

nesljivi in ugledni med vaščani. Če te okrožne konference ni mogoče sklicati tako kmalu, naj okrožni odbori sami imenujejo delegate. Pri volitvah delegatov se ni treba strogo ozirati na pariteto raznih skupin, ker bodo skupine že same poslale svoje delegate. Merilo pri volitvah je kvaliteta, to je, vdanost OF in popularnost med kmeti. Na predkonferencah se v diskusiji ne sme sektašiti s kakimi socialističnimi kmečkimi programi. Gre le za realizacijo kmečkih zahtev iz narodnoosvobodilne etape.

Razen tega naj pošljejo okrožni odbori OF tudi v sedmih dneh poročilo o ljudskem razpoloženju v okrožju, o organizaciji OF in njenih postojankah, o beli gardi in njenih postojankah, o odnosih med partizani in civilnim prebivalstvom, o odnosih med četami in terenskimi delavci, o odnosih med posameznimi skupinami OF in o njihovih aktivistih, o sredinskih elementih, ki nihajo med OF in belo gardo, o ravnanju in razpoloženju duhovščine, o terorju okupatorja in bele garde.[7]

Kardelj, ki je bil še v Ljubljani, se je v pismu Leskošku 27. novembra strinjal s kmečko konferenco. »Izdelali bomo na tej konferenci tudi nekak kmečki program, ki bo brez dvoma dal OF tisto vsebino, ki jo kmetje doslej pri OF niso videli. Zdi se mi celo, da smo grešili, ker tega že prej nismo storili. Poskušajte pripeljati kmete z Gorenjske.«[8]

Glavno poveljstvo je izdalo 25. novembra obsežno dnevno povelje, s katerim napoveduje novo razdobje v NOB, razdobje, v katerem moramo — spričo velikih zavezniških ofenziv na vseh frontah — do kraja in dokončno razbiti okupatorje ter njihove belogardistične in mihailovićevske pomagače na naših tleh, osvoboditi moramo Slovenijo njihovega krvavega nasilja, zavarovati na tej naši zemlji edino zakonito oblast, oblast slovenskega naroda, oblast slovenskega ljudstva, to se pravi, oblast OF. Boriti se moramo za popolno uničenje sovražnika na naših tleh, korak za korakom moramo osvajati oblast za slovensko ljudstvo.

Zato je treba okrepiti boj proti okupatorju in zanesti je treba več propagande med okupatorske vojake. Treba je odpirati oči italijanskim in nemškim voja-

kom ob vsaki priložnosti. Krepiti je treba boj proti belogardistom in mihailovićevcem in izvajati maksimalno agitacijo med zapeljanci; povečati je treba udarnost naših napadov, začeti je treba osvobajati slovensko ozemlje, okrepiti boj za orožje (»orožje pri sovražniku«), skrbeti je treba za potrebno vojaško znanje in dvigniti častno ime partizana.[9]

V Biltenu, ki ga je izdajal Politični komisariat slovenske partizanske vojske (št. 2 od 25. novembra) je bilo rečeno, da se mora zgornje dnevno povelje prebrati pred četami, organizirati politične ure in na njih podrobno razložiti dnevno povelje.[10]

Kidrič in Leskošek sta pisala 26. novembra Mačku in poudarila »akcije, akcije in zopet akcije«! Čiščenje ozemlja v smislu naših sklepov, utrjevanje oblasti OF korak za korakom. Posebej pa sta ga opozorila na veliko važnost nove mobilizacije in znova poudarila, da »moramo sedaj z vso silo v novo aktivnost in v nov polet«.[11] V tem duhu je bila napisana tudi okrožnica CK KPS o organizaciji KPS v bataljonih in brigadah. Okrožnica poudarja, da prehaja NOB slovenskega naroda v zaključno razdobje. Zato je treba zadati ostankom fašističnih band odločne uničujoče udarce. Treba jih je uničiti z močno ofenzivno akcijo. Bela garda izgublja zadnjo moralno osnovo.[12]

Kardelj je pisal 1. decembra iz Ljubljane Leskošku, da je dobil pošto iz Vrhovnega štaba in da je dal po Borbi napraviti kliše Titove slike, ki jo bodo objavili in popularizirali.[13] IOOF je 2. decembra ukazal okrožnim odborom OF poživiti organizacijo denarnih in drugih gmotnih sredstev, ki je zaradi ofenzive znatno popustila. Odlok o davku in posojilu svobode se ni izvajal več redno. V ofenzivi smo mnogo izgubili in zima povzroča vedno večje potrebe. Zato je treba po okrožjih vzpostaviti blagajniško organizacijo v vsem prejšnjem obsegu, postaviti blagajnika tudi v rajonskih in terenskih odborih. Kjer še ni terenskih odborov, naj se poveri blagajniške posle zaupnikom. Davek in posojilo svobode je treba pobirati po prejšnji že vpeljani praksi.[14]

Ko je Kardelj pisal 4. decembra IOOF, je najprej povedal, da bo moral še nekaj dni ostati v Ljubljani.

Delo ni bistveno napredovalo, odkar je odšel Kidrič. Bilo je več proval in vsaka je ustavila tisk za štirinajst dni. Naročil je, naj bo na vsaki seji okrožnega odbora OF tudi po en član poverjeništva IOOF in obratno, da se zagotovi s tem enotna linija poverjeništva in okrožnih odborov in s tem tudi rajonskih odborov. Poverjeništva naj redno, vsakih štirinajst dni poročajo v Ljubljano in IOOF. Doslej se je Narodna zaščita izgubljala zgolj na političnem agitacijskem poslu. Njene nove naloge so intendanca za partizane, delo za vojsko, organizacija obveščevalne službe, organizacija oddelkov VOS — a oboje to pod kontrolo kolegija VOS OF — in izdelava načrtov za oboroženo vstajo v Ljubljani. Tudi področje mladine je zelo zanemarjeno. V mladinski OF je le 700 članov. Mladini je treba dati specifične organizacijske oblike. Zato so se v Ljubljani v principu dogovorili o reorganizaciji mladine. Skoraj isto je z ženami, ki so jih po nepotrebnem zanemarili. Marsikdo, če ne gre v OF, bi postal aktiven, če bi šlo za organizacijo, ki naj bi skrbela za žrtve okupatorjevega terorja. Zato naj bi dobila Ljudska pomoč večjo samostojnost in naj razprede svojo posebno mrežo. Slovenski poročevalec naj prinaša tudi dnevne dogodke, revija Osvobodilna fronta pa članke načelne vsebine. Po potrebi naj bi izhajala Delavska enotnost, Naša žena, Mlada Slovenija. Čimprej je treba izdati Slovenski zbornik.[15]

Zato je Kidrič že 12. decembra pisal poverjeništvom IOOF in okrožnim odborom, da stremi IOOF za tem, da bi dal Slovenskemu poročevalcu kot osrednjemu vestniku OF dnevno aktualno vsebino. Zato naj pošiljajo okrožja čim več dopisov, ki naj obravnavajo osvobodilni boj v njihovih krajih. Zlasti naj odgovarjajo lažem, ki jih širi oficialno belogardistično časopisje, in naj navajajo točne podatke o belogardističnem in okupatorjevem nasilju.[16] V novi okrožnici je IOOF poudaril, da zbira podatke o okupatorjevih ter belogardističnih nasiljih in o krivcih. Zato naj poverjeništva in okrožni odbori skrbijo, da bo dobil IOOF čim točnejše podatke iz vseh slovenskih krajev. Določijo naj v vsakem odboru in forumu OF po enega tovariša, ki bo organiziral zbiranje teh podatkov.[17]

Ker so se vesti o ustanovitvi AVNOJ zaradi ofenzive na jugu zakasnile, je IOOF šele 12. decembra sporočil poverjeništvom OF in okrožnim odborom OF o »ustavotvornem zboru« AVNOJ. AVNOJ je »edino pravo, zares nacionalno in ljudsko politično vodstvo« južnoslovanskih narodov in predstavlja zarodek suverene oblasti nove svobodne, demokratične, na narodni enakopravnosti temelječe Jugoslavije. V AVNOJ je vstopil tudi IOOF. Vsa politika OF je bila in je docela v skladu z ustvarjenjem novega bratskega sožitja enakopravnih južnoslovanskih narodov. Nova Jugoslavija se bo naslonila na veliki ruski narod in Sovjetsko zvezo. Popularizirati je treba narodnoosvobodilno in prostovoljsko partizansko vojsko Jugoslavije, njen skupni Vrhovni štab in komandanta Tita. IOOF bo v kratkem izdelal osnutek o bodočih pravicah in svoboščinah, na osnovi katerih se glede na svoje pravice do samoodločbe odločata slovenski narod in slovensko ljudstvo za novo svobodno Jugoslavijo in bo dal ta osnutek v pretres slovenskim narodnim množicam.[18]

Okrožnica je bila izdelana na seji IOOF 12. decembra, na kateri je bil navzoč že tudi Kardelj. Določeni so bili člani IOOF za AVNOJ.[19] Ta seja je izdala komuniké IOOF, ki se v celoti glasi:

»Iz tehničnih razlogov predstavniki Osvobodilne fronte niso mogli prisostvovati ustavotvornemu zboru Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, ki se je vršil v bosanskem mestu Bihaću 26. in 27. novembra t. l. Toda ne glede na to se Izvršni odbor OF v celoti strinja s splošno smerjo tega zbora in bo v kratkem tudi določil svoje delegate za izvršni odbor Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, kakor tudi za njegovo predsedstvo.

Ustavotvorni zbor Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije predstavlja izredno važen prelom v življenju in sožitju narodov Jugoslavije. Ta zbor je rezultat skoraj 20 mesečnega skupnega političnega in oboroženega boja narodov Jugoslavije proti skupnemu sovražniku, fašističnemu okupatorju in njegovim pomočnikom v sami Jugoslaviji, ustašem, četnikom Draže Mihailovića, Nedičevcem, slovenski beli

gardi in vsake vrste nacionalnim izdajalcem. V tem skupnem boju so narodi Jugoslavije izločili iz svojih vrst vse tiste protiljudske reakcionarne elemente, ki so prej več kot dve desetletji s svojo protiljudsko politiko onemogočali resnično sodelovanje teh narodov na bazi enakopravnosti in samoodločbe. Krmilo usode narodov Jugoslavije so poprijele resnično demokratične ljudske sile in to dejstvo je omogočilo, da se je v starodavnem Bihaću vršil Ustavotvorni zbor bodoče enotnosti in sožitja južnoslovanskih narodov, zgrajenega na bazi samoodločbe in enakopravnosti. V boju skovana enotnost južnoslovanskih narodov, na načelih samoodločbe zgrajeno sožitje vseh narodov je tako trdno, da jih nobena sila ne bo mogla več razdružiti. V Bihaću so bili začrtani prvi obrisi nove demokratične Jugoslavije, ljudske Jugoslavije, Domovine svobodnih in enakopravnih narodov.

V to novo Jugoslavijo slovenski narod ne bo vstopil kakor 1918. leta kot narod brez zaslug in brez pravic, kot narod, ki so mu drugi kovali usodo in ustavo. Slovenski narod je s svojo borbo in svojimi žrtvami doprinesel k skupni osvobodilni stvari toliko, kolikor redko kateri narod v Evropi. V novi Jugoslaviji bo zato **svobodna in združena Slovenija** od Trsta do Špilja, od Kolpe do Celovca vstopila z vsemi pravicami, ki ji bodo omogočale, da bo na njenih tleh gospodaril edino slovenski narod sam.

Ko Izvršni odbor OF s tem izraža svoje soglasje s sklepi Ustavotvornega zbora Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, obenem pošilja v imenu slovenskega naroda plamteč pozdrav bratskemu srbskemu, hrvatskemu, črnogorskemu in makedonskemu narodu ter muslimanskemu prebivalstvu Jugoslavije v trdni veri, da bo naša velika skupna borba proti skupnemu sovražniku kmalu privedla do zmage, ki bo omogočila srečnejšo bodočnost... Istočasno pozdravlja Izvršni odbor OF naš skupni Vrhovni štab narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije, ki je s pravilnim vodstvom oborožene borbe narodov Jugoslavije omogočil, da se je prvi Ustavotvorni zbor Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije mogel vršiti na svobodnih jugoslovanskih tleh. Ta prvi

zbor svobodnega predstavništva narodov Jugoslavije bo zapisan v njihovi junaški zgodovini kot eden njihovih najdaljnosežnejših dejanj.

Živela svobodna demokratična Jugoslavija, družina složnih enakopravnih južnoslovanskih narodov!

Živela svobodna in združena Slovenija, v kateri bo odločalo svobodno slovensko ljudstvo!

Živela velika zmaga svobodoljubnih narodov na čelu z Zvezo sovjetskih socialističnih republik, Veliko Britanijo in Ameriko!

Živela nepremagljiva Zveza sovjetskih socialističnih republik, velika zaščitnica slovenskega in vseh narodov Jugoslavije!«[20]

Dne 18. decembra je IOOF ustanovil poverjeništvo IOOF za Dolenjsko, ki je obsegalo novomeško, belokranjsko, stiško in grosupeljsko okrožje. Naloge poverjeništva so bile v vseh štirih okrožjih, do kraja vzpostaviti okrožne, podokrožne in rajonske odbore, oskrbeti kar najboljše zveze z okrožji, aktivizirati stiško in grosupeljsko okrožje, preiti — kjer je to le mogoče — od zaupniškega sistema znova na sistem terenskih odborov, pri tem pa se zavedati, da zaupniški sistem nikakor ne more predstavljati elementov oblasti, za katerimi stremi OF, temveč da take elemente predstavlja lahko samo sistem terenskih odborov OF.[21]

Na seji 27. decembra je IOOF sprejel pomoč vojaških strokovnjakov, ki jih je poslal Vrhovni štab Glavnemu poveljstvu. Sklenjeno je tudi bilo, da pristopi slovenski narod v obliki OF k AVNOJ.[22]

Dne 26. decembra je izvedlo Glavno poveljstvo veliko reorganizacijo slovenske partizanske vojske in postavilo nove štabe. Na ozemlju Slovenije so bile ustanovljene štiri operativne cone: I. (Dolenjska), II. (Notranjska), III. (Alpska) in IV. (Štajerska). Dolenjsko operativno cono so sestavljali: 2. udarna brigada Matije Gubca, 3. udarna brigana Ivana Cankarja, Zapadnodolenjski in Vzhodnodolenjski odred; Notranjsko operativno cono: 1. udarna brigada Toneta Tomšiča, 4. udarna brigada Ljube Šercerja in Notranjski odred; Alpsko operativno cono: Soški odred, Gorenjski in Dolomitski odred; Štajersko operativno

cono pa: Kamniški bataljon, Moravški bataljon, Kozjanski bataljon, Savinjski bataljon in Pohorski bataljon.[23]

Italijani so pristali na to, da je bela garda iz Ljubljane, Notranjske in Dolenjske s pomočjo Italijanov začela 21. decembra v Ljubljani tako imenovane božične racije zavednih Ljubljančanov. Na spisku je imela bela garda 813 imen, je pa potem v dveh dneh aretirala nad 1500 ljudi.[24] Italijani so sami priznali, da jim je ta akcija več škodovala kot koristila. Slovenec je 25. decembra zapisal: »Ljubljana, tvoja dolžnost je, da končno enkrat pokažeš svojo solidarnost z razbičanim narodom, da obsodiš krvave morije s tem, da pomagaš uničiti zakrinkanega povzročitelja tega gorja.« No, partizanska Ljubljana se je izkazala popolnoma drugače. Ziherl je pisal 7. januarja 1943 Kardelju tudi o teh racijah in dejal, da so belogardisti izgubili »v mestu še zadnje pristaše in zagovornike. Tudi v njihovih vrstah vlada demoralizacija, ker so jih Ljubljančani pri preiskavah večjidel zelo možato sprejemali... Povsod so jih zafrkavali v tem smislu: Kaj znate Slovensko — kje ste se pa v tako kratkem času naučili? H kateremu italijanskemu regimentu pa spadate, ko imate taka pokrivala z mrtvaško glavo?«[25]

IOOF je za novo leto 1943 naslovil junaški Ljubljani posebno pismo, v katerem pravi prebivalcem slovenske prestolice: »Vztrajajte v svojem težkem, toda junaškem in zmagovitem osvobodilnem boju! Še krepkeje naj se razlega širom svobodoljubnega sveta glas o nepremagljivi Ljubljani, ki je vse dotlej nudila edinstven odpor tujim zatiralcem in domačim izdajalcem!«[26]

Za začetek leta 1943 je poslal IOOF AVNOJ obširno analizo o položaju v Sloveniji in kratek historiat OF in NOB v Sloveniji,[27] 2. januarja pa je poslal še obširnejše poročilo Vrhovnemu plenumu OF. V analizi položaja na terenu pravi, da so politične in organizacijske negativne posledice poletne italijanske ofenzive v Ljubljanski pokrajini v glavnem že premagane. Ogromna večina prebivalstva je za OF, ki organizacijsko zopet prehaja od zaupniškega si-

stema na sistem terenskih odborov. V Ljubljanski pokrajini obstajajo tri poverjeništva OF, in sicer: ljubljansko, notranjsko in dolenjsko. Na Notranjskem poslujejo okrožni in rajonski odbori že povsem normalno, na Dolenjskem pa v glavnem tudi.

Slovenska partizanska vojska obvlada vojaško — razen središč — Belo Krajino, Kočevsko, vzhodno in osrednjo Dolenjsko, Dolenjsko gričevje ob Ljubljani, Dolomite in večino Notranjske. Italijani in belogardisti tod ne tvegajo kontrole. Trenutno je vojaško najslabše okrog Velikih Lašč, Kompolj, Sv. Gregorja in v stiško-grosupeljskem okrožju. Med belogardisti je opaziti nekaj izrazitih začetkov razkroja.

Partizanska vojska je docela prešla v lastne ofenzivne akcije in je pričela zavzemati utrjene postojanke. Vse štiri brigade so se številčno povečale, celotno področje je razdeljeno na štiri operativne cone z lastnimi štabi, ki so neposredno podrejeni Glavnemu poveljstvu.

Prvo zasedanje AVNOJ v Bihaću je prelomnega značaja »vsaj kar se tiče notranje jugoslovanske politike«. V zunanje političnem pogledu pa predstavlja uvod v popolnoma nov mednarodni položaj begunske jugoslovanske vlade v Londonu in v nov odnos zaveznikov do Jugoslavije in Balkana. Je zrcalo bratskega sodelovanja, sloge in enotnosti med narodi Jugoslavije, kar je edinstven primer v zgodovini. Hkrati je v tem pogledu soliden temelj za novo, svobodno, na narodni enakopravnosti zgrajeno demokratično Jugoslavijo.

Ostra obsodba begunske vlade od strani AVNOJ je zelo odmevala doma in v svetu. Mihailović, s katerim je skušala vlada blefirati, je narodni izdajalec z vednostjo in naročilom reakcionarnih beguncev. Po zaslugi Bihaća je nastala kriza vlade. Značilno je povabilo Vrhovnega štaba vsem zavezniškim državam, naj pošljejo svoje odposlance. Bihać je formalno v političnem pogledu nekako OF celotnega jugoslovanskega obsega.[28]

Istega dne je pisal IOOF poverjeništvom IOOF in okrožnim odborom še posebej o krizi jugoslovanske vlade v Londonu in poudaril, da so učinki bihaškega

zbora segli na mednarodno torišče. Nova jugoslovanska vlada je še bolj reakcionarna od prejšnje in ni izhoda. Ta bi bil edino v tem, da bi nova vlada obsodila Mihailovića, a s tem bi odžagala sama sebi vejo, na kateri sedi, in bi posredno priznala NOV in bihaški AVNOJ. Mednarodni svet mora danes računati z dejanskim stanjem v Jugoslaviji, kajti NOV je zavzela že tak razmah, da je postala nedvoumni mednarodni činitelj. Razen tega uživata osvobodilno gibanje narodov Jugoslavije in NOV vso moralno mednarodno podporo Sovjetske zveze.[29]

Boji v Ljubljanski pokrajini

Dne 9. novembra je postavila Cankarjeva brigada zasedo italijanski koloni, ki se je vračala pri Metliki, in to petnajst minut od Metlike na cesti proti Suhorju. Brigada je zajela velik plen, Italijani so imeli sedem mrtvih in sedem ranjenih.[30] Veliko bojev je imela v tem času na področju Krim—Mokrc Šercerjeva brigada,[31] na področju okrog Novega mesta pa Gubčeva brigada.[32]

Po bojih pri Metliki se je Cankarjeva brigada premaknila na Gorjance; tu je najprej poiskala zvezo s 13. hrvaško brigado Josipa Kraša, da bi z njo začela skupno ofenzivo proti beli gardi. Ker je bila Gubčeva brigada predaleč in ker to pot 13. brigada ni mogla sodelovati, je Cankarjeva brigada skupaj z Vzhodnodolenjskim odredom napadla 24. novembra belogardistično postojanko v Sv. Križu pri Kostanjevici. Boji so trajali tri ure; zavzeta je bila močno utrjena cerkev, ostalih postojank pa ni bilo mogoče zasesti, ker so prišli napadenim na pomoč Nemci.

Po akciji se je brigada premaknila na Gorjance, kamor je prišla tudi delegacija Glavnega poveljstva. Dosežen je bil sporazum s 13. brigado in narejen je bil skupni načrt za napad na močno belogardistično in italijansko postojanko na Suhorju nad Metliko. Sestavljen je bil skupni operativni štab, ki je ukazal napasti Suhor v noči od 26. na 27. november, in sicer: postojanko napada 13. brigada Josipa Kraša in zava-

ruje akcijo proti Metliki in Radatovićem, Cankarjeva brigada zavaruje akcijo proti Semiču in Novemu mestu, Vzhodnodolenjski odred demonstrativno napade Metliko, z enim delom pa ostane v rezervi.

Ta skupna akcija je zelo dobro uspela in prvič je bila popolnoma uničena močna belogardistična in italijanska postojanka. Boji so trajali vso noč. V Suhorju je bila četa belogardistov pod vodstvom bivšega jugoslovanskega oficirja Vasiljevića s svojim vojnim kuratom in vod Italijanov. Takoj ko se je napad začel, so Italijani obljubili ogroženi postojanki po radiu pomoč. Toda belo gardo, ki je takoj odšla na pomoč iz Dolža in Stopič, je zadržala Cankarjeva brigada; prav tako je bila zadržana tudi vsaka pomoč iz Metlike.

Belogardisti in Italijani so imeli hude izgube. Od 120 belogardistov in 39 Italijanov je prebilo obroče le 44 belogardistov in 4 Italijani, ostalo je bilo ujeto ali padlo v bojih. Od ujetih je bilo ustreljenih 6 organizatorjev in voditeljev bele garde, med njimi tudi komandir Vasiljević in belogardistični vojni kurat. 13. brigada je imela 2 mrtva in 8 ranjenih, Cankarjeva pa 2 mrtva.[33] Boji okoli Suhorja so trajali še dva dni, nato se je partizanska vojska premaknila na Žumberak in Gorjance, od koder je napadala železniško progo okrog Metlike.

Velika zmaga pri Suhorju in dobro preudarjeno imenovanje Milovana Šaranoviča za komandanta Dolenjske operativne cone je sprožilo celo vrsto izredno uspelih akcij. Slovenska partizanska vojska se ni več samo pripravljala, temveč je že prehajala — vsaj na področje Dolenjske operativne cone — v pravo ofenzivo. Začetek te prave ofenzive je bil s pomočjo hrvaške NOV vsekakor že na Suhorju.

Sedaj je prišla na vrsto belogardistična postojanka na Ajdovcu. Okrog 70 ajdovških belogardistov je bilo razporejenih v prosvetnem domu in v šoli, varoval pa jih je zelo dobro utrjen zvonik, kjer so imeli svojo stalno stražo. Ukaz za napad na Ajdovec sta dobili Gubčeva brigada in deli Tomšičeve brigade. Zato se je Gubčeva brigada, ki se je v tem času mudila na področju okrog Trebeljnega in Rihpovca, premaknila v noči od 11. na 12. december na Rdeči kal,

deli brigade Toneta Tomšiča, ki so bili v Suhi Krajini, pa so dobili nalogo, da zavarujejo akcijo na Ajdovcu proti Novemu mestu, Straži, Soteski in Mirni peči.

Ob enajstih zvečer 12. decembra so enote, ki so napadale Ajdovec, prišle prvič v stik z belogardističnimi patrolami, ki so se umaknile v postojanko, hkrati pa so belogardisti začeli močno streljati iz postojank in zvonika. Toda 3. bataljon Gubčeve brigade je medtem že sklenil obroč okrog Ajdovca. Obkoljeni belogardisti so bili večkrat pozvani, naj se vdajo, na kar pa so ti odgovarjali samo z ognjem. Posebno nevarno je bilo streljanje z zvonika, ki je zapiralo uspešno prodiranje proti prosvetnemu domu. Zato je bilo treba zažgati zvonik, a se je potem vnela in pogorela vsa cerkev. Končno se je — s precejšnjimi žrtvami — posrečilo uničiti belogardistično postojanko, a boji so trajali vso noč in šele proti jutru je bil zažgan prosvetni dom. Ko je bil prosvetni dom že popolnoma v ognju, so se belogardisti poskušali prebiti, eni pa so se zatekli v klet in se še naprej trdovratno borili. Padlo je okrog 50 belogardistov, ujetniki pa so bili zaslišani in razen organizatorjev vsi spuščeni domov. Partizani so imeli dva mrtva in pet ranjenih. Italijani poročajo o 23 ubitih belogardistih in 6 ranjenih.[34]

Po bojih so se enote Gubčeve in Tomšičeve brigade razporedile okrog Ajdovca. Italijani so 15. decembra poslali pomoč iz Trebnjega postojanki v Žužemberku, za katero so bili prepričani, da jo bodo partizani napadli. Italijanska kolona se je pomikala proti Žužemberku preko Dobrniča, kjer jih je 2. bataljon Gubčeve brigade napadel pri Dobravi. Prišlo je do hudih bojev, a Italijani so se le prebili do Žužemberka. Italijani so napadali tega dne tudi iz Mirne peči in Straže in so 15. decembra prodrli v Ajdovec. Bili pa so kmalu pognani v beg in partizani so jih gonili skoraj do njihovih postojank.

Partizani so se lotili tudi Žužemberka, kjer so bili Italijani in belogardisti dobro utrjeni. Žužemberk je takrat predstavljal nekakšno središče suhokrajinske bele garde. Nalogo za napad na Žužemberk v noči od 21. na 22. december je dobila Gubčeva bri-

gada. Napad se je začel natančno po načrtu in postavljeno je bilo zavarovanje proti Novemu mestu, Trebnjem in Zagradcu. Italijani in belogardisti so bili popolnoma presenečeni, vendar so se začeli Italijani v utrjenem sodišču kmalu zelo močno braniti, in to kljub temu, da so partizani sodišče zažgali. Toda približevalo se je že jutro, z njim pa italijanska pomoč iz raznih smeri. Zato so se morale partizanske sile umakniti iz Žužemberka prav malo pred uspešnim koncem akcije.

Razumljivo je, da so zato Italijani 24. decembra naredili večjo hajko na sektor Ajdovec, Mali, Srednji in Veliki Lipovec, kjer so se zadrževale partizanske enote. Gubčeva brigada jim je naredila zasedo pri Malem in Srednjem Lipovcu in jim preprečila pot proti Ajdovcu. Prav malo je manjkalo in enota Gubčeve brigade bi ob tej priložnosti kmalu zaplenila celo baterijo italijanskih topov. Gubčeva brigada je prisilila Italijane, da so se preko Velikega Lipovca urno umaknili proti Straži in Novemu mestu.

Tri brigade so se 25. decembra skoncentrirale takole: Tomšičeva brigada se je mudila okrog Mirne in Cirnika, Gubčeva brigada se je premaknila iz Suhe Krajine na položaje Rihpovec—Stara gora—Gradišče, Cankarjeva brigada pa je na svojem premiku z Gorjancev prebredla Krko in zasedla položaje Nova gora —Šmarjeta. V načrtu je bilo uničevanje proge Trebnje—Mokronog—Krmelj in napadi na italijanske postojanke v Mirnski dolini, sredi katere je dominiral grad italijanskega grofa v Dobu, kjer je bila fašistična postojanka.

Brigade so dobile ukaz, naj v noči od 26. na 27. december Tomšičeva poruši železniško progo Trebnje —Mirna, Gubčeva naj poruši progo od Mirne do Bistrice in uniči fašistično postojanko na Dobu, Cankarjeva pa je dobila nalogo, porušiti progo od Bistrice do Tržišča in napasti Krmelj.

Cankarjeva brigada je docela opravila svojo nalogo, napad na Krmelj pa se ni posrečil. Tudi Gubčeva brigada je uspešno porušila progo, njen tretji bataljon pa je napadal Dob, kjer so se njegovi jurišni deli prebili v grad, na kar je prišlo do silno ogorče-

deli brigade Toneta Tomšiča, ki so bili v Suhi Krajini, pa so dobili nalogo, da zavarujejo akcijo na Ajdovcu proti Novemu mestu, Straži, Soteski in Mirni peči.

Ob enajstih zvečer 12. decembra so enote, ki so napadale Ajdovec, prišle prvič v stik z belogardističnimi patrolami, ki so se umaknile v postojanko, hkrati pa so belogardisti začeli močno streljati iz postojank in zvonika. Toda 3. bataljon Gubčeve brigade je medtem že sklenil obroč okrog Ajdovca. Obkoljeni belogardisti so bili večkrat pozvani, naj se vdajo, na kar pa so ti odgovarjali samo z ognjem. Posebno nevarno je bilo streljanje z zvonika, ki je zapiralo uspešno prodiranje proti prosvetnemu domu. Zato je bilo treba zažgati zvonik, a se je potem vnela in pogorela vsa cerkev. Končno se je — s precejšnjimi žrtvami — posrečilo uničiti belogardistično postojanko, a boji so trajali vso noč in šele proti jutru je bil zažgan prosvetni dom. Ko je bil prosvetni dom že popolnoma v ognju, so se belogardisti poskušali prebiti, eni pa so se zatekli v klet in se še naprej trdovratno borili. Padlo je okrog 50 belogardistov, ujetniki pa so bili zaslišani in razen organizatorjev vsi spuščeni domov. Partizani so imeli dva mrtva in pet ranjenih. Italijani poročajo o 23 ubitih belogardistih in 6 ranjenih.[34]

Po bojih so se enote Gubčeve in Tomšičeve brigade razporedile okrog Ajdovca. Italijani so 15. decembra poslali pomoč iz Trebnjega postojanki v Žužemberku, za katero so bili prepričani, da jo bodo partizani napadli. Italijanska kolona se je pomikala proti Žužemberku preko Dobrniča, kjer jih je 2. bataljon Gubčeve brigade napadel pri Dobravi. Prišlo je do hudih bojev, a Italijani so se le prebili do Žužemberka. Italijani so napadali tega dne tudi iz Mirne peči in Straže in so 15. decembra prodrli v Ajdovec. Bili pa so kmalu pognani v beg in partizani so jih gonili skoraj do njihovih postojank.

Partizani so se lotili tudi Žužemberka, kjer so bili Italijani in belogardisti dobro utrjeni. Žužemberk je takrat predstavljal nekakšno središče suhokrajinske bele garde. Nalogo za napad na Žužemberk v noči od 21. na 22. december je dobila Gubčeva bri-

gada. Napad se je začel natančno po načrtu in postavljeno je bilo zavarovanje proti Novemu mestu, Trebnjem in Zagradcu. Italijani in belogardisti so bili popolnoma presenečeni, vendar so se začeli Italijani v utrjenem sodišču kmalu zelo močno braniti, in to kljub temu, da so partizani sodišče zažgali. Toda približevalo se je že jutro, z njim pa italijanska pomoč iz raznih smeri. Zato so se morale partizanske sile umakniti iz Žužemberka prav malo pred uspešnim koncem akcije.

Razumljivo je, da so zato Italijani 24. decembra naredili večjo hajko na sektor Ajdovec, Mali, Srednji in Veliki Lipovec, kjer so se zadrževale partizanske enote. Gubčeva brigada jim je naredila zasedo pri Malem in Srednjem Lipovcu in jim preprečila pot proti Ajdovcu. Prav malo je manjkalo in enota Gubčeve brigade bi ob tej priložnosti kmalu zaplenila celo baterijo italijanskih topov. Gubčeva brigada je prisilila Italijane, da so se preko Velikega Lipovca urno umaknili proti Straži in Novemu mestu.

Tri brigade so se 25. decembra skoncentrirale takole: Tomšičeva brigada se je mudila okrog Mirne in Cirnika, Gubčeva brigada se je premaknila iz Suhe Krajine na položaje Rihpovec—Stara gora—Gradišče, Cankarjeva brigada pa je na svojem premiku z Gorjancev prebredla Krko in zasedla položaje Nova gora —Šmarjeta. V načrtu je bilo uničevanje proge Trebnje—Mokronog—Krmelj in napadi na italijanske postojanke v Mirnski dolini, sredi katere je dominiral grad italijanskega grofa v Dobu, kjer je bila fašistična postojanka.

Brigade so dobile ukaz, naj v noči od 26. na 27. december Tomšičeva poruši železniško progo Trebnje —Mirna, Gubčeva naj poruši progo od Mirne do Bistrice in uniči fašistično postojanko na Dobu, Cankarjeva pa je dobila nalogo, porušiti progo od Bistrice do Tržišča in napasti Krmelj.

Cankarjeva brigada je docela opravila svojo nalogo, napad na Krmelj pa se ni posrečil. Tudi Gubčeva brigada je uspešno porušila progo, njen tretji bataljon pa je napadal Dob, kjer so se njegovi jurišni deli prebili v grad, na kar je prišlo do silno ogorče-

nih bojev in je bilo treba zavzemati nadstropje za nadstropjem in sobo za sobo. Ker se fašisti niso marali vdati, so Gubčevci grad zažgali, a boji so trajali še 27. decembra, čeprav je operacije zelo oviralo italijansko topništvo iz Trebnjega, ki je držalo pod ognjem položaje okoli gradu. Šele v noči od 27. na 28. december se je postojanka vdala. Tudi Tomšičeva brigada je porušila velik del železnice.

Toda partizanska ofenziva se ni ustavila. V noči od 1. na 2. januar 1943 sta Tomšičeva in Gubčeva brigada znova porušili mirnsko železnico, Cankarjeva pa je rušila progo okoli Trebnjega in obenem uničila vlak s cisternami nafte.

In že je bil na vrsti nov načrt; napad na sovražne postojanke v Temeniški dolini, ki naj bi bil izveden v noči od 4. na 5. januar. Tomšičeva brigada je dobila nalogo, uničiti postojanko v Dolenji vasi, Gubčeva postojanko v Temenici in Cankarjeva postojanko na Primskovem. Tomšičeva brigada je uničila del postojanke, ostalo pa pregnala, Gubčeva brigada je uničila belogardistično postojanko, italijanska pa je bila preveč utrjena, Cankarjeva brigada pa je to noč brez uspeha napadala silno močno utrjeno postojanko na vse obvladajočem hribu na Primskovem. Ker ponoči ni bilo uspeha, je brigada postojanko obkolila, da bi jo naslednjo noč znova napadla. Toda sovražniki so izkoristili šibko mesto v obroču in so se 6. januarja popoldne prebili. Cankarjevci so jih gonili v dolino in so nato zasedli Primskovo.[35]

Ves november je imela Šercerjeva brigada hude boje na Notranjskem in na področju Krim—Mokrc. Ko so Italijani 29. novembra napadli Mokrc iz Iške vasi, Krvave peči in Zapotoka, je prišlo do celodnevnih bojev, v katerih so imeli Italijani 7 mrtvih in 4 ranjene, Šercerjevci pa 2 mrtva in 6 ranjenih. Z Mokrca se je brigada spustila proti Turjaku, kjer je 15. decembra začela napadati belogardiste v Škocjanu pri Turjaku. Boji so trajali skoraj tri dni, a ni bilo uspehov, kajti bela garda je bila silno močno utrjena. Ponovno se je brigada premaknila na Mokrc, kjer je doživel njen 2. bataljon hude izgube pri italijanskem bombardiranju vasi Zgonče (2 mrtva in 5 ranjenih),

23. decembra pa je z izgubami 2 mrtva in 6 ranjenih napadla belogardistično postojanko na Runarskem, od koder se je potem premaknila na področje Gora—Petrinci, od tod pa, po ponovnem težkem italijanskem bombardiranju, nazaj na Mokrc.[36]

Dne 10. decembra se je spopadel Dolomitski odred z belogardistično patrolo pri Ligojni, kjer je imela bela garda 3 mrtve in 6 ranjenih. Nato je prišlo od 18. do 19. decembra do večje italijanske hajke na Ključ in na sektor med Horjulom, Polhovim Gradcem in Dobrovo. V bojih so imeli Italijani 4 mrtve in 3 ranjene.[37]

Medtem je bil Robotti premeščen na višje mesto, za komandanta 2. armade na Sušaku. Na njegovo mesto je prišel še iz bojev v Španiji znani fašistični junak, general Gastone Gambara. Robotti se je od korpusa poslovil v posebnem dnevnem povelju 15. decembra, naslednjega dne pa je general Gambara sporočil, da je prevzel oblast nad XI. korpusom. Nekaj dni pred odhodom je imel Robotti še veliko konferenco z oficirji o vzpostavitvi kontragverile v Sloveniji. Vojaških zaslug Robotti ob svojem odhodu ni mogel pokazati; njegova velika ofenziva je sicer prinesla belo gardo, ofenziva sama pa je za nekaj časa razmajala partizanske vrste. Videli pa smo že, kako se je med ofenzivo — kakor da jo sploh ni — razvijala, utrjevala in krepila NOB. Tudi novi komandant Gambara ne bo imel sreče! Ta je po petnajstih dneh, odkar je prevzel poveljstvo, 1. januarja 1943 izdal obsežno in zanimivo okrožnico, ki si jo skorajda moramo ogledati nekoliko natančneje. V tem času — pravi Gambara — se je omejil le na opazovanje in poslušanje. Naloga, ki mu je bila zaupana v Rimu in ponovljena na Sušaku, je bila, uničiti partizane in pomiriti Slovenijo. »To pa ni tako preprosto, a nič ni nemogočega na svetu. Treba je le krepke volje.«

1. Vojna partizanov. To vojno razumem takole: Udariti partizana, pa kjer koli bi ta bil. Za naše enote bo to geslo. V tem je vključeno tudi vse, kar je potrebno: volja po uspehu, iniciativnost, vztrajnost, gibčnost in metoda.

2. V italijanskem vojaku je treba izoblikovati neki poseben način mišljenja. Način mišljenja, da se ne bo bal, ker se bo čutil superiornega v duhu in orožju. Hrabrost je navada. Naš vojak, oborožen do zob (velikokrat z večjo puško od njega), prežet s partizansko môro do bistva, vidi oziroma misli, da vidi povsod sovražnika. Nujna usoda takega vojaka je, da podleže.

3. V vsej Sloveniji imamo skupaj 167 postojank. Če bi vsaka postojanka držala svoj določeni sektor, ne pa samo hiše, ki so prirejene za obrambo ali bunker, le kam bi se skril ubogi partizan? »Vsekakor samo še v nebesa. Dobro, naj torej dragi bog poskrbi, da mu poboljša dušo, mi pa bomo skrbeli za to, da ga bomo poslali v nebesa.« To pa seveda ne bo mogoče, če bo posadka sedela v svojem zabarikadiranem oporišču. »Me čisto nič ne briga, ali so komunisti zavzeli Novo mesto ali Novo vas in ga izropali. Zanima me samo to in ne dovolim, da bi se partizan zadržal v katerem koli kraju.«

Morda bo kdo dejal, da nimam sil. Ni res. Ni posadke, ki ne bi imela 60 do 70 ljudi in več mitraljezov. Dovolj je, da 10 ljudi varuje bunker, ostali pa naj mirno križarijo na prostoru 5 do 6 kilometrov od postojanke. Iniciativnost, napadalni duh, volja za gibanje, volja, ne podleči, to mora biti naš kredo! Zelo širokogruden bom pri nagradah za postojanke, ki bodo z delom dokazale, da so razumele moje misli. Za vsakega ujetega partizana bom dal nagrado 1000 lir, za ujetega komandanta pa 2000.

Ukazal sem, da se vsa meja proti Hrvaški zapre z bodečo žico.

5. Ukazal sem, da se bodo ustanovile posebne prostovoljske enote iz naših enot in belogardistov, ki bodo dobro oborožene predstavljale elito v bojih proti partizanom.

Zanimivo je, kaj pravi Gambara o slovenski beli gardi. Pravi, da so njene enote dragocene, posebno pa še, če bodo dobro oborožene, pravilno uporabljene in če bodo imele dobre kadre. Rečem pa odkrito — poudarja Gambara — da lahko bela garda postane orožje z dvema ostrinama. Zato je treba imeti oči odprte. Na-

Bekanntmachung

Kommunistische Mordbanden haben neuerlich feige Überfälle auf Mords an der in Oberkrain wohnenden Bevölkerung und an deutschen Einsatzkräften verübt.

Am 22. 3. 1943 wurde der Leiter und Ortsgruppenleiter der NSDAP

Hans Sturm

aus Oberauersitz von mehreren bewaffneten Banditen aus seinem Hause verschleppt und später ermordet.

Am 9. 2. 1943 wurde

der Leiter **Alois Lang**

aus Feistritzdorf bei Krainburg von einer Banditenbande unmenschlich gemartert, verstümmelt, zu Tode gequält und getötet in die Save geworfen, wo er als Leiche aufgefunden wurde.

Am 18. 2. 1943 ermordeten Banditen den Ortsgruppenleiter der NSDAP, Oberlehrer

Heinrich Pfersche

aus Moräutsch.

Als Sühnemaßnahme wurden am 22. 3. 1943 die nachstehend angeführten Banditen, die mit der Waffe in der Hand gefangengenommen wurden,

erschossen:

1. JAMERSAK Marijan, geb. 24. 1. 1920 in Laibach
2. ORENTOV Ciril, geb. 3. 7. 1911 in Assling
3. BERCE Lovro, geb. 30. 7. 1923 in Neuste
4. SELSCHER Johann, geb. 5. 5. 1913 in Kastellitz
5. JAVORSCHEK Cyril, geb. 17. 7. 1924 in Salog
6. TOPLAKEN Matthäus, geb. 9. 9. 1922 in Oberversetsch
7. URCH Franz, geb. 5. 12. 1924 in Podlunk
8. SCHWEGEL Friedrich, geb. 5. 2. 1923 in Jauerburg
9. OGOLALA Gabriel, geb. 21. 3. 1921 in W.Vellach
10. STRAHS Emil, geb. 20. 11. 1917 in Schwarzenitz
11. OGWERAR Johann, geb. 28. 3. 1924 in Sairach
12. POLPERLSCHAK Andreas, geb. 28. 11. 1925 in Kranzat
13. LAVRIN Josef, geb. 27. 12. 1923 in Lipovetz
14. LAVRIN Johann, geb. 25. 3. 1926 in Lipovetz
15. STROLITZ Vinzenz, geb. 13. 7. 1925 in Pritsche
16. PFERTER Johann, geb. 15. 12. 1893 in Urschitz
17. RUTSCHEJAU Alois, geb. 21. 6. 1923 in Jauerburg
18. SUPANZ Johann, geb. 29. 11. 1923 in Weinitz
19. OBERER Johann, geb. 17. 12. 1924 in Gorjuschka
20. ORELL Josef, geb. 27. 5. 1925 in Glogowitz
21. SWALA Josef, geb. 18. 3. 1926 in Kl. Langenfeld
22. KARISCH Josef, geb. 27. 5. 1943 in Laibach

Die Erschossenen haben sich als Banditen an Bandenverbrechen, Verschleppungen usw. Mordübertällen beteiligt. Sie haben damit das Recht am Leben verwirkt, da sie sich nicht an die kriegsrechtlichen Gesetze gehalten haben.

Der höhere SS- und Polizeiführer im Wehrkreis XVII

gez. **Rösener**

SS-Gruppenführer und Generalleutnant der Polizei

Objava

Komunistične morilske tolpe so ponovno izvršile zahrbitne napade in umore na Gorenjskem prebivajočem prebivstvu in nemškimi oroževniki storjeni.

Dn. 22. 3. 1943 je bil ustreljen

Hans Sturm

iz Oberauersitz od oboroženih banditov iz svoje hiše odpeljan in pozneje ustrelja

Dn. 9. 2. 1943 je bil ustreljen

Alois Lang

iz Feistritzdorf pri Kranju od banditske tolpe zahrbitno mučen, odpeljan, d mučen in ubitejen vržen v Savo, kjer so ga trupla našli.

Dn. 18. 2. 1943 so banditi umorili Stützpunktleiterja NSDAP, nadučitelja

Heinrich Pfersche

iz Moräutsch

V zadoščenje za bitk 22. 3. 1943 naslednji banditi, ki so bili z orožjem v roki

ustreljeni:

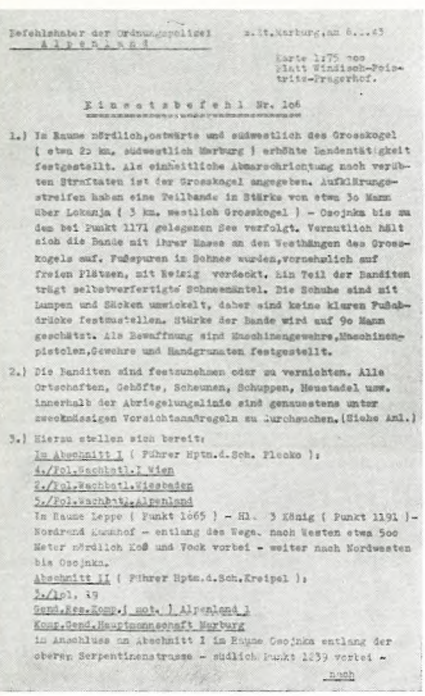
1. JANMEAR Marjan, roj. 24. 1. 1920 v Ljubljani
2. ORENTOV Ciril, roj. 3. 7. 1911 v Asslingu
3. BERCE Lovro, roj. 30. 7. 1923 v Novem
4. SELSCHER Johann, roj. 5. 5. 1913 v Kastelcu
5. JAVORSCHEK Cyril, roj. 17. 7. 1924 v Šalogu
6. TOPLAKEN Matthäus, roj. 9. 9. 1922 v Oberversetschu
7. URCH Franz, roj. 5. 12. 1924 v Podlonku
8. SCHWEGEL Friedrich, roj. 5. 2. 1923 v Jurcovih
9. OGOLALA Gabriel, roj. 21. 3. 1921 v W.Vellach
10. STRAHS Emil, roj. 20. 11. 1917 v Schwarzenitz
11. OGWERAR Johann, roj. 28. 3. 1924 v Sairach
12. POLPERLSCHAK Andreas, roj. 28. 11. 1925 v Kranzat
13. LAVRIN Josef, roj. 27. 12. 1923 v Lipovcu
14. LAVRIN Johann, roj. 25. 3. 1926 v Lipovcu
15. STROLITZ Vinzenz, roj. 13. 7. 1925 v Pritschi
16. PFERTER Johann, roj. 15. 12. 1893 v Urschitz
17. RUTSCHEJAU Alois, roj. 21. 6. 1923 v Jurcovih
18. SUPANZ Johann, roj. 29. 11. 1923 v Weinitz
19. OBERER Johann, roj. 17. 12. 1924 v Gorjuschka
20. ORELL Josef, roj. 27. 5. 1925 v Glogowitz
21. SWALA Josef, roj. 18. 3. 1926 v Kl. Langenfeld
22. KARISCH Josef, roj. 27. 5. 1943 v Ljubljani

Ustreljeni so bili kot banditi pri vojaških napadih, uprizarjanju ropov odvajanju i nasilnostnih. Velel bi pravilnostnih dejanj, so si pravico do življenja zaigrali.

22. marca 1943 so Nemci v Zgornji Besnici, Jevnici in Moravčah ustrelili 22 talcev

Udarni vod Gorenjskega odreda nad Poljansko dolino poleti 1943

Befehlshaber der Ordnungspolizei z.Zt.Marburg,am 6...43
A l p e n l a n d

Karte 1:75 000
Blatt Windisch-Feistritz-Fragerhof.

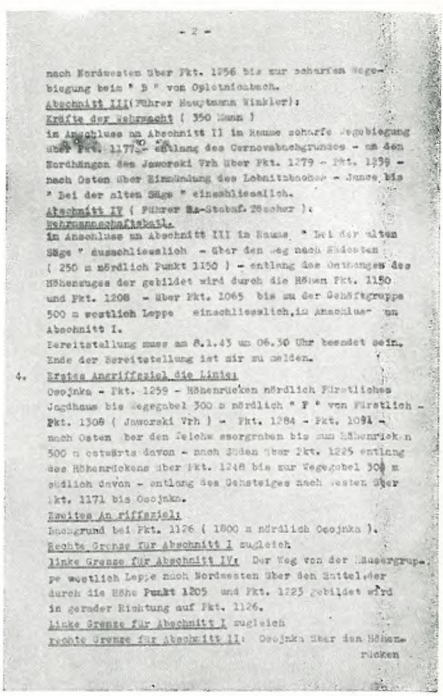
E i n s a t z b e f e h l Nr. 106

1.) Im Raume nördlich,ostwärts und südwestlich des Grosskogel (etwa 25 km. südwestlich Marburg) erhöhte Bandentätigkeit festgestellt. Als einheitliche Abmarschrichtung nach verübten Straftaten ist der Grosskogel angegeben. Aufklärungsstreifen haben eine Teilbande in Stärke von etwa 30 Mann über Lokanja (3 km. westlich Grosskogel) - Osojnka bis zu den bei Punkt 1171 gelegenen See verfolgt. Vermutlich hält sich die Bande mit ihrer Masse an den Westhängen des Grosskogels auf. Fußspuren im Schnee wurden,vermutlich auf freien Plätzen, mit Reisig verdeckt. Ein Teil der Banditen trägt selbstverfertigte Schneemäntel. Die Schuhe sind mit Lumpen und Säcken umwickelt, daher sind keine klaren Fußabdrücke festzustellen. Stärke der Bande wird auf 90 Mann geschätzt. Als Bewaffnung sind Maschinengewehre,Maschinenpistolen,Gewehre und Handgranaten festgestellt.

2.) Die Banditen sind festzunehmen oder zu vernichten. Alle Ortschaften, Gehöfte, Scheunen, Schuppen, Heustadel usw. innerhalb der Abriegelungslinie sind genauestens unter zweckmässigen Vorsichtsmaßregeln zu durchsuchen.(Siehe Anl.)

3.) Hierzu stellen sich bereit:
Im Abschnitt I (Führer Hptm.d.Sch. Flesko):
4./Pol.Wachbtl.I Wien
2./Pol.Wachbtl.Klagenfurt
5./Pol.Wachbtl.Alpenland
Im Raume Leppe (Punkt 1065) - Hl. 3 König (Punkt 1191) - Nordrand Knabhof - entlang des Wege nach Westen etwa 500 Meter nördlich Kob und Tock vorbei - weiter nach Nordwesten bis Osojnka.
Abschnitt II (Führer Hptm.d.Sch.Kreipel):
2./Pol. 39
Gend.Ers.Komp.(mot.) Alpenland)
Komp.Gend.Hauptmannschaft Marburg
im Anschluss an Abschnitt I im Raume Osojnka entlang der oberen Serpentinenstrasse - südlich Punkt 1239 vorbei -

nach

- 2 -

nach Nordwesten über Pkt. 1256 bis zur scharfen Wegebiegung bein " S " von Opletnicabach.
Abschnitt III(Führer Hauptmann Winkler):
Kräfte der Wehrmacht (350 Mann)
im Anschluss an Abschnitt II im Raume scharfe Wegebiegung über Pkt. 1177 - entlang des Cornovabachgrundes - an den Nordhängen des Jaworski Vrh über Pkt. 1279 - Pkt. 1299 - nach Osten über Einsattelung des Lobnikbaches - Junes bis " Bei der alten Säge " einschliesslich.
Abschnitt IV (Führer Ba-Stabsf. Zdacher):
Ordnungspolizei.
im Anschluss an Abschnitt III im Raume " Bei der alten Säge " ausschliesslich - über den Weg nach Südosten (250 m nördlich Punkt 1150) - entlang des Ostrandes des Höhenzuges der gebildet wird durch die Höhen Pkt. 1150 und Pkt. 1208 - über Pkt. 1065 bis zu der Gehöftgruppe 500 m westlich Leppe einschliesslich,im Anschluss an Abschnitt I.
Bereitstellung muss am 8.1.43 um 06.30 Uhr beendet sein. Ende der Bereitstellung ist mir zu melden.

4. Erstes Angriffsziel die Linie:
Osojnka - Pkt. 1259 - Höhenrücken nördlich Fürstliches Jagdhaus bis Gegengebel 300 m nördlich " F " von Fürstlich - Pkt. 1308 (Jaworski Vrh) - Pkt. 1284 - Pkt. 1091 - nach Osten über den Teichn ausgegraben bis zum Höhenrücken 500 m ostwärts davon - nach Süden über Pkt. 1225 entlang des Höhenrückens über Pkt. 1248 bis zur Wegegabel 300 m südlich davon - entlang des Gehsteiges nach Westen über Pkt. 1171 bis Osojnka.
Zweites Angriffsziel
Buchgrund bei Pkt. 1126 (1800 m nördlich Osojnka).
Rechte Grenze für Abschnitt I zugleich
linke Grenze für Abschnitt IV: Der Weg von der Häusergruppe westlich Leppe nach Nordwesten über den Sattel der durch die Höhe Punkt 1205 und Pkt. 1225 gebildet wird in gerader Richtung auf Pkt. 1126.
Linke Grenze für Abschnitt I zugleich
rechte Grenze für Abschnitt II: Osojnka über den Höhenrücken

Prvi Pohorski bataljon je v zadnjih treh mesecih leta 1942 napravil preko 100 akcij na sovražnika. Nemci so po izdaji izvedeli za njegovo prezimovališče pri Treh žebljih na Pohorju. Prve strani povelja poveljnika redarstvene policije Alpenland z dne 6. januarja 1943 za napad na Pohorski bataljon

Nemci so v noči od 7. na 8. januar 1943 neopazno obkolili Pohorski bataljon. V boju z mnogo močnejšim sovražnikom je padlo 66 borcev, enega pa so ujeli

meravam jih sedaj izkoristiti za odstranitev nevarnosti št. 1, ki jo predstavljajo komunisti. Ko bom dosegel ta cilj, ki je skupen nam in vsakemu dobro namernemu Slovencu, bomo že pravočasno videli, kaj bo treba ukreniti z belo gardo.

V vsakem primeru pa je treba imeti dobro na umu, da je treba preprečevati mišljenje, da se bojuje proti partizanom samo bela garda. Ta more predstavljati samo prostovoljno pomoč in ničesar drugega. Bojevati se poleg nas, mora biti za belo gardo le čast. Pri izbiranju belogardistov je treba dobro paziti, kako izbiramo. Vsaki belogardistični enoti je treba dodeliti naše oficirje in podoficirje. Mi smo, ki poveljujemo. Vsaka akcija naj bo skupna. Nikdar se ne sme bela garda uporabljati za preiskave, aretacije in podobno.[38]

De Filippis je 4. januarja 1943 zapisal, da je treba poudariti, da je bela garda zasovražena pri večini prebivalstva in da je bila velika napaka, ko je pri božičnih racijah v Ljubljani nastopala samostojno in brez nadzorstva italijanskih policijskih organov. Ni pametno povsem zaupati beli gardi, rajši naj se pošlje v boj proti partizanom, kar je tudi njen smoter.

Načrti Glavnega poveljstva (oziroma Glavnega štaba NOV in POS, kot se je začelo imenovati januarja 1943) in njihova izvedba

Glavni štab NOV in POS je 6. januarja 1943 ukazal štabu Dolenjske operativne cone, naj čimprej uniči vsa tista belogardistična središča na Dolenjskem, ki zavirajo politični razvoj. Strinja se z načrti cone, da bi čimprej očistila stiško in grosupeljsko okrožje. Pri tem naj štab cone uporabi tudi Tomšičevo brigado, nato pa naj jo pošlje nazaj — tudi z njenim 2. bataljonom, ki je bil na področju Podlipoglava — na področje Notranjske operativne cone.

Štabu Notranjske cone je Glavni štab ukazal, naj se poveže s Tomšičevo brigado, nato pa s hrvaškima brigadama onkraj Kolpe in naj skupno naredijo več akcij na ozemlju Notranjske operativne cone.[39]

Nekaj dni pozneje je Glavni štab (12. januarja) izdelal še podrobnejši operativni načrt. Štabu Dolenjske cone je ukazal likvidacijo doline Mirne, Primskovega in Temeniške doline ter likvidacijo Police. Z likvidacijo doline Mirne bi se razširilo zaledje in bi se mogle namestiti razne ustanove. Z likvidacijo Primskovega in Temeniške doline bi se olajšala zveza z Ljubljano. Poseben pomen pa bi imela likvidacija Police, ki bi globoko odjeknila v ljubljanskih belogardističnih krogih; okoli Ljubljane bi se ustvarilo globoko in varno zaledje, Italijani pa bi bili prisiljeni na neposredno obrambo železniške proge.

Potem naj bi cona z vsemi svojimi silami očistila bazen Gornje Krke. Najprej bi bilo treba uničiti oporišča Sela pri Šumberku, Korinj, Ambrus, Kompolje, nato pa vse postojanke ob Krki. Pred napadom bi bilo treba uničiti vse komunikacije in dohode do postojank in jih nato napasti. Največji odpor bo verjetno okrog Krške vasi in Zagradca, Dvor bi se mogel laže likvidirati, padec Žužemberka pa je odvisen od njegove pravilne blokade. Z likvidacijo bazena gornje Krke bi dobili dobro oporišče za akcije na vse strani. V Kočevskem Rogu bi dobili varno oporišče za naše zaledne ustanove in od tod bi se mogla vzpostaviti zveza na vse strani.

Za te operacije naj se cona poslužuje svojih sil in celotne Tomšičeve brigade, področje okrog Podlipoglava pa naj zavaruje Zapadnodolenjski odred. Ko bo vzpostavljena baza v območju gornje Krke, je treba pomagati Notranjski coni tako, da Dolenjska operativna cona preide z vsemi silami na železnico Kočevje—Ljubljana in jo popolnoma poruši. Potem je treba uničiti belo gardo na Notranjskem; Šercerjeva brigada je premajhna in nima izkušenj v rušenju postojank.

Pri tem se ne sme zanemariti rušenje proge Ljubljana—Novo mesto. Pretehtati je treba tudi možnost za akcije na ozemlju, ki so ga bili zasedli Nemci, in to v dolini Save. Vse te operacije je treba izvršiti do konca februarja.[40]

Štabu Notranjske operative cone pa je Glavni štab istega dne ukazal, naj štab cone in Šercerjeva

brigada takoj zapustita Mokrc, kjer lahko ostanejo samo bolniki in skladišča. Za varstvo Mokrca naj so na razpolago samo enote Notranjskega odreda. Sile tega odreda naj bodo aktivne okoli Mokrca na črti Ig—Podpeč—Brezovica—Rakitna—Sv. Vid—Rob—Turjak—Škocjan.

Notranjska operativna cona naj preide v ofenzivo v splošni smeri Sv. Vid—Lužarji—Sv. Gregor—Kompolje—Žužemberk. Na začetku naj si postavlja cona lažje cilje, pri akcijah pa je treba biti vztrajen. Predel Cerknica—Sodražica in Kompolje je najbolj važen. Likvidacija belogardistične postojanke na Veliki Slevici, pri Sv. Gregorju in Kompoljah bi prinesla velike politične rezultate. Ne zanemarjajte železnice Grosuplje—Kočevje.[41]

Dne 12. januarja je pisal Kardelj Titu in mu podrobneje analiziral italijansko ofenzivo in čas neposredno po njej. Poudaril je, da je glavno, da je bila ohranjena živa sila in da je ta ostala na terenu; to je velika zmaga. Manj ugodno mnenje je podal Kardelj o novodošlem načelniku Vrhovnega štaba Jovanoviću, ki se je spočetka obnašal kot nekak jugoslovanski inšpektor in je absolutno podcenjeval vse naše dosedanje uspehe. Od vsega začetka se je vmešaval tudi v politična vprašanja; napadal je OF, začel je uvajati znake srpa in kladiva, se nepravilno obnašal do zaveznikov OF itd. Spočetka se sploh ni javil pri CK KPS in je začel na svojo roko postavljati in odstavljati kadre, reorganizirati vojsko itd. Njegovo obnašanje je privedlo do izredno ostrega spora v IOOF.

Razpored vojaških sil v Sloveniji je danes tak, piše Kardelj, da moremo vplivati povsod in moremo prevzeti tudi vodstvo v narodni vstaji povsod, kjer bodo dozoreli objektivni pogoji. Mi se moremo obdržati samo takrat, če bomo povsod, po vsej Sloveniji.[42]

Na seji 14. januarja se je IOOF konstituiral takole: predsednik Josip Vidmar, sekretar Boris Kidrič, ostali člani pa so opravljali svoje funkcije kot člani IOOF. Imenovana sta bila tudi dva nova člana Brecelj in Polič. Obvestilo o tem je bilo internega značaja in je bilo poudarjeno, da bo objavljeno v pri-

mernem času. Dva člana IOOF (Kocbek in Rus) sta bila določena, da čimprej mogoče odideta v AVNOJ.[43]

Izredno dejavnost je pokazal IOOF 20. januarja, ko je izdal vrsto zelo pomembnih odlokov. Prvi odlok govori o mobilizaciji, ker so začeli belogardistični voditelji z izredno široko prisilno mobilizacijo, da bi tako preprečili partizansko pomladansko množično mobilizacijo. Ta množična partizanska mobilizacija bo privedla do novega poleta slovenske narodne vstaje, ker morajo okupatorji zmanjševati svoje postojanke zaradi položaja na vzhodni in afriški fronti. Zato je dolžnost slovenske zakonite oblasti, dolžnost vseh organizacij OF te naklepe razbiti.

Dopušča in odreja se torej »neka oblika prisilne mobilizacije za našo NOV«. V rajonih, ki so neposredno ogroženi od bele garde (drugod ne!), je treba takoj mobilizirati znane pripadnike OF, ki so doslej zaradi kakršnih koli razlogov omahovali, da bi se prostovoljno javili v partizane. Mobilizacija naj se izvrši na mitingih in po spiskih, ki jih naredijo terenski oziroma rajonski odbori OF. Skratka, prisilno mobilizacijo je treba naknadno spremeniti — z intenzivnim političnim delom — v prostovoljno. Mobilizacijo naj izvedejo na predlog terenskih in rajonskih odborov odgovorni partizanski štabi, kjer pa teh organov še ni, štabi sami po svoji uvidevnosti.

Naslednji akt IOOF istega dne je bilo obvestilo o slovenski delegaciji za AVNOJ in o konstituiranju IOOF. Na eno od podpredsedniških mest v AVNOJ je IOOF delegiral Kocbeka, v Izvršni odbor AVNOJ Kardelja in Rusa, v plenum pa Vidmarja, Kidriča, Fajfarja in Lubeja.

Naslednja odredba IOOF je bila o Narodni zaščiti, ki je v razvoju oborožene akcije slovenskega naroda proti okupatorjem in njihovim pomočnikom odigrala zelo pomembno vlogo. Po eni strani je aktivizirala slovenske narodne množice, po drugi pa predstavlja množično predstopnjo za partizansko mobilizacijo. Na osvobojenem ozemlju je bila najprikladnejša oblika za oboroženo zaledje partizanskih čet, to je za stalne partizanske straže na osvobojenem in polosvobojenem ozemlju.

Ker so se razmere spremenile, je treba spremeniti značaj Narodne zaščite. Na Primorskem je treba Narodno zaščito organizirati povsod in pritegniti vanjo tudi žene. Aktivizirati jo je treba za akcije proti okupatorju in jo hkrati razvijati na predstopnjo partizanske mobilizacije. V glavnem naj velja isto kot za Primorsko tudi za Gorenjsko in Štajersko. V Ljubljani pa ima Narodna zaščita posebne naloge in zato ostanejo v veljavi vse dosedanje odločbe IOOF in Glavnega poveljstva. Na področju ostale Ljubljanske pokrajine je treba zaradi prisilne belogardistične mobilizacije Narodno zaščito takoj potegniti v partizane, na osvobojenih in polosvobojenih ozemljih pa naj dobi značaj stalnih partizanskih straž. Kot doslej bodo tudi v prihodnje čete Narodne zaščite v vojaškem pogledu podrejene ustreznim partizanskim štabom.

Istega dne je izdal IOOF tudi odlok o preosnovi mladinske organizacije OF. Dosedanja mladinska organizacija OF, ki je temeljila v glavnem na združitvi mladinskih organizacij osnovnih skupin OF, se je razširila na vso slovensko mladino in se zato preimenovala v Zvezo slovenske mladine (ZSM), ki je bila sestavni del OF. Dotedanje mladinske organizacije osnovnih skupin OF (SKOJ, sokolski naraščaj, organizacija krščanske socialistične mladine) s tem niso bile razpuščene, nasprotno ohranile so svojo samostojnost, a so prešle v celoti v ZSM. Časopis Mlada Slovenija je ostal organ ZSM. ZSM je bila v okviru OF popolnoma samostojna organizacija, kjer naj slovenska mladina razvija vso aktivnost in iniciativnost.

Istega dne je bila ustanovljena Protifašistična ženska zveza. OF se mora za svojo nadaljnjo borbo razširiti v takem obsegu, da bo k podrobnemu delu organizirala ves narod. Zato je treba, da se sedanja enotna organizacija OF razčleni v mrežo samostojnih delovnih področij, ki bodo, vsako na svojem področju, — a vsa čvrsto povezana v OF — boljše opravljala svoje posebne naloge, našla pot k slehernemu Slovencu in Slovenki. Taka delovna področja so bila doslej Slovenska narodna pomoč in Zveza slovenske mladine. Zato je OF pričela snovati samostojno organizacijo slovenske žene, ki je doslej še ni bilo. IOOF je ustanovil v okviru

OF samostojno žensko organizacijo Slovenska protifašistična ženska zveza (SPŽZ ali AFŽ).

V odloku je rečeno, da naj vsak terenski odbor OF, če tega ni, zaupnik OF, poveri najprimernejši zanesljivi ženi v kraju (naselje, vas, trg, mesto, kvart, ulica, zavod) nalogo, da zbere vse žene in dekleta na sestanek, kjer jim razloži namen in naloge SPŽZ, seveda na strogo konspirativen način. Na sestanku naj se izvoli krajevni odbor SPŽZ ter delegatka in namestnica v rajonski odbor SPŽZ. Rajonski odbor potem skliče vse te delegatke in izvoli se rajonski odbor SPŽZ ter delegatke in namestnice za okrožni odbor SPŽZ itd. Končno se izvolijo pokrajinski odbori SPŽZ, plenum delegatk teh pa izvoli glavni odbor SPŽZ in delegacijo za glavni odbor AFŽ Jugoslavije, ki je imel 8. decembra 1942 ustanovni kongres v Bihaću.

Organizacija SPŽZ bo sestavni del OF in AFŽ. Njene naloge so: z vsemi sredstvi podpirati OF, narodno vojsko, pritegniti v boj vse Slovence, zbirati denar in potrebščine za vojsko, politično vzgajati slovenske žene za uveljavljanje ženskih političnih in socialnih pravic v smislu enakopravnosti in demokracije. Lajšati trpljenje, stavljati pogoje za uspešnejši boj in za izpopolnitev osvobodilnih organizacij slovenskega naroda itd.

Istega dne je bila ustanovljena tudi Slovenska narodna pomoč, kajti izkušnje so dokazale, da je treba povsod obnoviti Ljudsko pomoč, toda treba ji je bilo dati še širši značaj. Tako je Slovenska narodna pomoč postala širša organizacija od OF in zato je bilo treba skrbeti, da bi zajela vse tiste Slovence, ki so sicer zgolj iz humanitarnih razlogov pripravljeni podpirati žrtve okupatorjevega in belogardističnega terorja. Tako je Slovenska narodna pomoč postala predvsem gibanje, ki mu je bilo treba ustvariti lastne forme. Zato je treba v vsakemu odboru OF poveriti človeka, da na svojem področju organizira Slovensko narodno pomoč. Poleg zbiranja sredstev za žrtve je treba organizirati čim več konferenc in sestankov, na katerih je treba razlagati naloge OF, zbirati podatke o okupatorjevem in belogardističnem terorju itd. Treba je tudi čimprej

organizirati lastne odbore Slovenske narodne pomoči od okrožnih do terenskih.

Končno je izdal IOOF tega dne še obsežno okrožnico o nujnosti političnega dela med belogardisti, ki so začeli kazati znake demoralizacije. »Zato je treba pospešiti prehod prisilno mobiliziranih in zapeljanih članov belogardističnih formacij na postojanke OF, pospešiti prehod na stran slovenske NOV in partizanskih odredov. Razen vojaškega razbijanja bele garde je torej potreben tudi notranji razkroj bele garde.«

Zato naj se pri poverjeništvih IOOF, okrožnih in rajonskih odborih OF ustanovijo posebni referati za delo med belogardističnimi formacijami. Naloge teh referatov so, voditi pregled nad razvojem in gibanjem belogardističnih postojank na področju, zasledovati politično razpoloženje teh postojank, voditi pregled nad prisilno mobiliziranimi pripadniki bele garde in snovati odbore prisilnih mobilizirancev ter nuditi partizanski vojski vse potrebne podatke in zveze z belogardisti. Naloge odborov prisilno mobiliziranih je predvsem v tem, da iztrga iz bele garde omahljivce, da se povezujejo z referentom, da sproti razbijajo agitacijo belogardističnih voditeljev, da sistematično rušijo disciplino, ustvarjajo paniko, zbirajo podatke o beli gardi in okupatorskih postojankah, da se ob primernih trenutkih upro itd.[44]

Glavni štab je 25. januarja opozoril štab Dolenjske operativne cone, da je začel sovražnik z veliko ofenzivo proti silam NOV v Liki, Kordunu in Baniji (šlo je za veliko ofenzivo proti osvobojenemu ozemlju s središčem v Bihaću). Zato je potrebno, da Dolenjska operativna cona v smislu že izdanih direktiv začne kar največjo aktivnost na svojem ozemlju. Tako bo nudila najboljšo pomoč tovarišem na Hrvaškem, ker bo s tem razvlečena pazljivost sovražnika na čim večje ozemlje. Če bi pa začel sovražnik ofenzivo tudi proti vam, ne smete dopustiti, da bi vas pritisnili na nemško mejo, temveč si morate zavarovati prehod preko bazena gornje Krke na Notranjsko. Vedno imejte pred očmi mobilizacijo novih ljudi in ne smete gledati križem rok, ko bela garda mobilizira zase.

Istega dne je Glavni štab zahteval od štaba Notranjske operativne cone, naj takoj preide v ofenzivo in naj preneha skrbeti samo za Mokrc. »Mokrc je gozd in nič drugega«.[45]

Dne 1. februarja je sporočil IOOF, da skupne kmečke konference ne bo, zato naj izvedejo poverjeništva konferenco na svojih območjih. Kmete je treba pritegniti v narodnoosvobodilno delo kot odgovorne sodelavce in soustvarjalce bodočega novega slovenskega življenja.

Dne 8. februarja je IOOF opozoril na novo taktiko londonskih beguncev, ki so začeli govoriti, da so imeli prav tisti, ki so takoj v začetku prijeli za orožje. To izjavo je treba seveda temeljito izkoristiti. Celo ti so morali priznati pravilnost linije in taktike OF, zraven pa je treba seveda poudariti, da je to le neiskren manever, ter zahtevati, da je treba obsoditi Mihailovića in njegovega komandanta v Sloveniji majorja Novaka, priznati NOV in POJ kot edino narodno vojsko in priznati OF kot narodno oblast na Slovenskem.

Dne 18. februarja je IOOF poročal poverjeništvom in okrožnim odborom o trenutnih potrebah in nalogah. Aktivist OF mora biti borec, ki premaga in prenese vse težave in mora delati tudi tedaj, ko ni partizanske vojske v bližini. Povsod je treba do skrajnosti aktivizirati terenske odbore OF in zaupnike, ki naj govorijo o uspehih na vzhodni fronti, na domači fronti in o moči OF. Še bolj je treba uporabiti naše pozicije v beli gardi za njen razkroj. Namesto bele garde mobilizirajmo internirance, ki so jih začeli izpuščati Italijani predvsem z Raba, čeprav so telesno izčrpani. Vse premalo se razkrinkuje bela garda kot protiljudska reakcija, ki danes sodeluje z okupatorjem proti lastnemu ljudstvu, jutri pa bi hotela povrniti stanje brezobzirnega socialnega izkoriščanja in narodne neenakopravnosti.[46]

Dne 8. februarja 1943 sta izdala Vrhovni štab in AVNOJ izjavo, da je narodnoosvobodilno gibanje občenarodno gibanje, v katerem sodelujejo vsi pravi patrioti, ne glede na politično in versko prepričanje ter narodnost. Cilj osvobodilnega gibanja je, osvoboditev države in priboritev neodvisnosti ter resnično

demokratičnih pravic za vse narode Jugoslavije. Vrhovni štab in AVNOJ poudarjata nedotakljivost zasebne lastnine in popolno možnost lastne pobude v industriji, trgovini in kmetijstvu. Nobenih korenitih sprememb v družbenem življenju in dejavnosti, izvzemši nadomestitev nazadnjaških občinskih uprav in žandarjev, ki so bili v službi okupatorjev, z narodnoosvobodilnimi odbori, ki imajo zares demokratičen ljudski značaj.[47]

Čeprav brigade na Dolenjskem niso natanko odgovarjale in sledile ukazom Glavnega štaba — zveze med Dolomiti in Dolenjsko operativno cono so bile pač silno slabe — je treba le poudariti, da so bile brigade na Dolenjskem v nenehnih akcijah, ki jih je zaustavila šele pomoč veliki ofenzivi na Hrvaškem. Zato se je potem tudi velika akcija brigad v Suhi Krajini začela šele marca 1943.

Tomšičeva, Gubčeva in Cankarjeva brigada so v noči od 13. na 14. januar napadle močno italijansko postojanko v Št. Vidu pri Stični. Tomšičeva in Gubčeva sta napadali Št. Vid in varovali akcijo v vse smeri, Cankarjeva brigada pa je napadla Sv. Rok in varovala akcijo proti Stični.

Gubčeva brigada je pravočasno prešla vse žične ovire in začela boj; ta je bil posebno hud okrog tovarne usnja, ki je bila potem požgana. Boji so se nato prenesli po vsem Št. Vidu, kjer so imeli Italijani veliko bunkerjev. Tomšičeva brigada pa se je nekoliko zamudila in zato je presenečenje na italijanski strani izostalo. Del svojih enot je brigada sicer spravila preko žičnih ovir, a jih je morala zaradi prehudega ognja potegniti nazaj, na drugih mestih pa ni bilo mogoče priti preko žice. Cankarjeva brigada je močno napadla Sv. Rok in zavzela nekaj bunkerjev, vendar ne vseh. Ker je bila vsa akcija zamišljena le za določen čas, so se začele brigade proti jutru umikati. Italijani so imeli 4 mrtve, 3 ranjene in 3 pogrešene.[48]

Nato je prišel napad na Polico in Brezovo. Brigade so se premaknile s Čateža in Primskovega v noči od 15. na 16. januar in prišle zaradi snega in zelo težkega terena z malo zamudo okrog Poljan, Leskovca, Mlake, Vrha in Brezovega. Tomšičeva brigada je takoj odšla

proti Brezovem in je spotoma polovila nekaj belogardistov, ki so namesto v postojanki spali doma. Ker je bilo beli gardi na Polici sporočeno, da se zadržuje v Gornjem Brezovem partizanska patrola, jo je poskušala napasti preko Bleč vrha. Brigade so to namero odkrile in dva bataljona Tomšičeve brigade sta postavila zasedo blizu vasi, ostale enote pa so zasedle Kucelj, da bi polovile belo gardo. Tako je prišlo do hudega boja, ki je trajal eno uro. Belogardisti so imeli 3 mrtve.[49] V noči od 16. na 17. januar so nato brigade napadle Polico, kjer je bila belogardistična in italijanska postojanka. Ker pa so se zamudile na poti, se je napad začel šele proti jutru, in čeprav je bila možnost, uničiti belogardistično postojanko — Italijani so bili preveč utrjeni — akcija ni bila izpeljana do konca.[50]

Zaradi ofenzive na Hrvaškem so se začele vse tri brigade premikati proti Kočevski. Po enodnevnem odmoru so brigade prešle dolenjsko železnico in cesto in so 20. januarja počivale: Tomšičeva v Biču, Dobravici in Zagorici, Gubčeva v Rdečem kalu, Sadu in Hrastovem dolu in Cankarjeva v Dolu, na Vrhu, Gumbišču in Babni gori. Že 20. januarja so Italijani in belogardisti iz Sel pri Šumberku napadli 2. bataljon Cankarjeve brigade v Malem dolu, a so bili odbiti in bela garda je imela 2 mrtva in 1 ranjenega. Naslednjega dne pa so Italijani iz Št. Vida napadli Tomšičevo brigado v Biču in Bič po hudih borbah zavzeli, a so ga naši zvečer popolnoma obkolili in so se Italijani le s težavo rešili. Italijani in belogardisti so imeli v teh bojih 15 mrtvih in 15 ranjenih.[51]

Brigade so se nato še isto noč premaknile na sektor Vrbovec—Kal—Ajdovec, kjer so nekaj časa počivale. Nato so v noči od 24. na 25. januar prešle Krko in zasedle sektor Toplice, Podturn, Nova gora, Poljane in Črmošnjice. Po krajšem odmoru so se premaknile v Belo Krajino na položaje okrog Jugorja, Suhorja, Bušinje vasi in Brezovice, v Žumberku pa sta bili tedaj 4. in 13. hrvaška brigada. Iz štaba Dolenjske in II. hrvaške operativne cone je bil sestavljen skupni operativni štab. Po načrtu je bila naloga vseh petih

brigad, ogrožati sovražnikove komunikacije in napadati sovražnikovo ofenzivo v hrbet.

Toda Italijani so začeli 29. januarja ofenzivo proti Žumberku iz dveh smeri. Z eno kolono so prodirali iz Karlovca preko Draganičev proti Krašiču, z eno kolono pa so Italijani že istega dne prodrli iz Metlike do Vivodine in tam prenočili. To je bila skupina Orifici. Vse tri slovenske brigade so dobile nalogo, da to skupino napadejo na njenem pohodu proti Krašiču.

Italijanska kolona je odšla iz Vivodine že ob šestih zjutraj proti Dvorišću, Radušću in Bukovici. Gubčeva brigada je zasedla položaje Sršić, Brezje proti Oštrcu in Galinu, Cankarjeva brigada pa se je razvijala za boje preko Lovića proti Loviću Prekriškem. Nasproti tej italijanski koloni sta odšla 2. bataljon 13. proletarske brigade in 3. bataljon 4. brigade, ki sta se spopadla s kolono pri Radini gorici. Po kratkem boju se je kolona začela umikati preko Radušća in Dvorišća nazaj proti Vivodini, a je bila seveda obsuta z ognjem z vseh strani. Kolona Orifici je bila popolnoma razbita in se je šele kasneje zbrala za obrambo na položajih okrog Radušća, Bukovice in šole v Radini gorici. Tu so se držali zelo trdovratno in močno obstreljevali partizanske enote, ki so jih začele zvečer obkoljevati. Italijansko skupino, ki se je utrdila na hribu pri Radušćah, so napadle enote 2. bataljona 4. hrvatske brigade in 3. bataljona Cankarjeve brigade, ki so pobile vse Italijane. Skupino v šoli v Radini gorici pa je napadel 2. bataljon 13. brigade in deli 3. bataljona 4. brigade in jo tudi popolnoma uničili. V noči od 30. na 31. januar so skupino pri Bukovici znova napadli 3. bataljon Gubčeve in 2. bataljon 4. hrvaške brigade, toda napad kljub dvema jurišema ni uspel. Italijani poročajo, da je imela ta dan skupina Orifici 29 mrtvih, 50 ranjenih, med njimi tudi težko ranjenega polkovnika Orifici in 20 pogrešanih.[52]

Italijanska kolona, ki je prodirala iz Karlovca preko Draganiča proti Krašiču, se je spopadla že 30. januarja z enotami proletarske 13. brigade blizu Brlenića in Bresarića. Vendar je koloni uspelo prodreti in potisniti dele 13. brigade proti Hrženiku; tam je kolona ostala ves dan 30. januarja. Naslednjega dne

je prodirala k Prekrižju, del pa je poskušal prodreti k Bukovici, a ni uspel.

V noči od 31. januarja na 1. februar so 1. in 2. bataljon Gubčeve in 2. bataljon 4. brigade znova napadli Italijane v Bukovici, a brez uspeha.

Dne 1. februarja so Italijani poskušali priti na pomoč, kolona generala Ceruttija (bataljon Nizza — črne srajce, formacijski bataljon iz razpoložljivih sil iz Metlike, Črnomlja, Novega mesta in vod artiljerije) je tega dne prodirala tudi iz Ozlja. Toda prišlo je do hudih bojev pri Sv. Križu (kota 476), kjer so se mudile enote Cankarjeve brigade. Italijani so dvakrat jurišali na koto, a so bili obakrat odbiti. V noči od 1. na 2. februar so brigade prešle v ofenzivo. Cankarjeva brigada je z jurišem pregnala Italijane od Sv. Križa, Lovića in Lovića Prekriškega, jih razbila in gnala proti Grandić Bregu in Brleniću; od tam so Italijani v paničnem begu pribežali v Ozalj. Gubčeva brigada je zapodila Italijane iz Bukovice in jih pregnala proti Hrženiku, enote 4. in 13. brigade pa so pognale Italijane od Jezerin in Strmca proti Krašiću in Bresariću. Dne 2. februarja so torej Italijani izpraznili Žumberak. Tako je analiziral boje v Žumberku Milovan Šaranović, takrat komandant Dolenjske operativne cone.[53]

Kaj je dejal k akcijam general Gambara? Ta pravi, da se je ofenziva v Žumberku začela 29. januarja zjutraj in končala 3. februarja. V ofenzivi so sodelovali: 1. bataljon 23. pešpolka, 3. bataljon 24. pešpolka, LXXXV. bataljon črnih srajc in bataljon črnih srajc Nizza, vse v sestavu divizije Isonzo; 2. bataljon 51. polka, 105. bataljon črnih srajc, ena četa 73. polka in dve četi tankov L v sestavu divizije Lombardia. Cilj ofenzive je bil, prisiliti partizane k bojem in jih uničiti severno od proge Jastrebarsko—Karlovac—Metlika, in to s štirimi kolonami proti Bukovici in Jezerine z izhodiščno bazo iz Metlike, Ozlja, Draganičev in Jastrebarskega. Gambara pravi, da so bile zelo močne sile partizanov prisiljene k bojem med Vivodino in Krašičem, a se jim je posrečilo, da so se — izkoriščajoč teren — izvlekle iz obroča in umaknile proti Gorjancem. Italijanske izgube so bile: 59 mrtvih, 160 ranjenih in 38 pogrešanih. »Ker sem dosegel v ce-

loti cilj, katerega sem si zastavil, sem ukazal, naj se bataljoni vrnejo, in nisem zasledoval sovražnika zaradi nujne potrebe odmora bataljonov, ki so imeli hude boje od vsega začetka akcije«.

4. hrvaška brigada, Gubčeva in Cankarjeva, so dobile nalogo, da v noči od 4. na 5. februar napadejo ustaško in italijansko postojanko v Klinča selu in Zdenčini; 4. brigada je napadla ustaše v Klinča selu, a ti so kmalu — ker so bili obkoljeni — zbežali k Italijanom v Zdenčino. Tomšičeva in Gubčeva brigada sta Zdenčino obkolili, pregnali Italijane iz nekaterih utrdb in se nato umaknili.

Nato je dobilo vseh pet brigad nalogo, da napadejo v noči od 9. na 10. februar močno domobransko-italijansko postojanko v Draganičih. Akcija se je delno posrečila in je bilo 10. februarja ujetih vseh sto petdeset domobranov z vsem orožjem, municijo in opremo. Zjutraj so hoteli Italijani intervenirati, a so jih zasede ujele in kamione požgale. Odbita je bila tudi intervencija iz Karlovca. Ko pa je 10. februarja zvečer prišla le prevelika pomoč in prodrla k Draganiču, so se brigade umaknile.

Dne 13. februarja je bil formiran poseben odred iz dveh bataljonov Cankarjeve, enega bataljona Gubčeve in enega bataljona 4. hrvaške brigade pod vodstvom štaba Cankarjeve brigade z nalogo, da poruši ponoči od 13. na 14. februar železniško progo med Domagovićem in Lazino na progi Zagreb—Karlovac. Uničiti je morala tudi vlak, ki je imel priti v tem času. Proga je bila porušena in vlak, ki je vozil italijanske vojake, je odred napadel. Italijani so imeli strahovite izgube: 59 mrtvih, 160 ranjenih in 38 pogrešanih. V noči od 17. na 18. februar so enote Gubčeve brigade porušile železnico med Karlovcem in Draganićem, naslednjo noč pa med postajama Domagovići in Lazina.

Tako je prišel na vrsto napad na kartuzijo v Pleterjah, kjer se je naselila bela garda. Tomšičeva, Cankarjeva in 13. proletarska brigada so dobile nalogo, naj postojanko napadejo v noči od 18. na 19. februar in hkrati napadejo tudi italijansko postojanko v Brezovici pri Šentjerneju. Cankarjeva brigada naj napade

Pleterje, 13. proletarska Brezovico in zavaruje akcijo proti Šentjerneju, Tomšičeva pa zavaruje akcijo proti Novemu mestu.

13. brigadi se je posrečilo presenetiti Italijane in jih potisniti iz dobro utrjene zgradbe in bunkerjev, druge utrjene zgradbe pa ni osvojila in se je zato umaknila. Cankarjeva brigada je z uspehom vpadla v samostan, a ker je bil sovražnik utrjen v številnih prostorih, postojanka to noč ni padla. Zato je bil 19. februarja samostan obkoljen in intervencija iz Kostanjevice odbita. Hujše boje je imela Tomšičeva brigada z intervencijo iz Novega mesta pri Mokrem polju, kjer so boji trajali do noči, ko so se Italijani in belogardisti z izgubami umaknili v Novo mesto.

V noči od 19. na 20. februar se je napad na Pleterje ponovil. To noč sta napadla 1. in 3. bataljon Cankarjeve in en bataljon 13. brigade. Toda tudi to noč ni postojanka padla; belogardisti so se branili zelo žilavo in jim je bilo nemogoče priti blizu. Tudi 20. februarja je bil samostan obkoljen. Ta dan so bili pri Mokrem polju še hujši boji, vendar se je Italijanom s tanki posrečilo, prebiti se v Šentjernej in nato v Pleterje, od koder so potem rešili belogardiste.

Cankarjeva in 13. proletarska brigada sta dobili nalogo, uničiti v noči od 26. na 27. februar ustaško postojanko v Stojdragi. Zaradi močne zamude 13. brigade in zaradi močne intervencije iz Samobora postojanka ni bila uničena, ves naslednji dan pa so bili hudi boji okoli Čadra, Javorka, Kostanjevca in Gabrovice; nato sta se obe brigade umaknili k Novem selu, Budinjaku, Mrzlem polju, Gornji vasi in Petričkemu selu, potem pa na sektor Krašič—Oštrc.

V noči od 28. februarja na 1. marec in naslednjo noč sta Tomšičeva in Gubčeva brigada rušili železniško progo okoli Uršnih sel in Birčne vasi, v noči od 4. na 5. marec pa sta Tomšičeva in 13. proletarska brigada napadli Metliko; Cankarjeva je varovala akcijo proti Karlovcu in napadala sovražne postojanke na železniških postajah Rosalnice in Metlika, deli Gubčeve brigade pa so varovali akcije proti Semiču in Črnomlju. Boji so se začeli 4. marca zvečer in vse enote so začele napadati bunkerje, toda Italijani so se dobro

branili. Zato to noč Metlika ni bila zavzeta in enote so se umaknile. Do novega napada ni prišlo, ker so dobile brigade nove naloge in so se zato premaknile na položaje okrog Šmarjete in Trebelnega.

Vsekakor so bile te akcije slovenskih in hrvaških brigad ne samo velikega političnega pomena, temveč so tudi v veliki meri vezale sovražnikove sile in so tako pomagale razbremeniti velik pritisk sovražne ofenzive na enote okoli Vrhovnega štaba na Hrvaškem.

Ker je Gambara spričo močnega prodiranja brigad v začetku januarja 1943 proti Primskovem in Polici pričakoval napad na Ljubljano, je začel 7. januarja veliko tridnevno ofenzivno akcijo na področje Pugled—Molnik s štirimi kolonami z Rudnika, Šmarja, Grosuplja in Police. Ofenziva je 7. januarja dosegla črto Orlje—Repče—Pance—Teličar. Odpora ni bilo. Naslednjega dne je hajka dosegla Javor—Reški Kovač —Sadinja vas in 9. januarja je bila hajka brez vsakega uspeha končana.[55]

Svojim zveznim oficirjem pri beli gardi je dal Gambara 15. januarja navodila, naj živijo življenje oddelkov bele garde, kar je to najbolj mogoče, naj skrbijo za živež belogardistov, obleko, orožje in municijo. Skrbeti morajo tudi za moralno plat belogardističnih enot, predvsem pa, da bi se v njihove vrste ne vtihotapili sumljivi ljudje. En sam duh mora prevevati belogardistične oddelke, nenehni boj s komunisti.[56] De Filippis je 18. januarja zapisal, da je položaj v pokrajini še vedno težak. Ljubljana je na videz mirna, dolgo že ni bilo atentatov, toda zunaj delujejo partizani nemoteno. Dragocen prispevek k bojem proti partizanom bi vsekakor doprinesli oddelki bele garde, ki se poslužujejo iste gverilske taktike kot partizani.

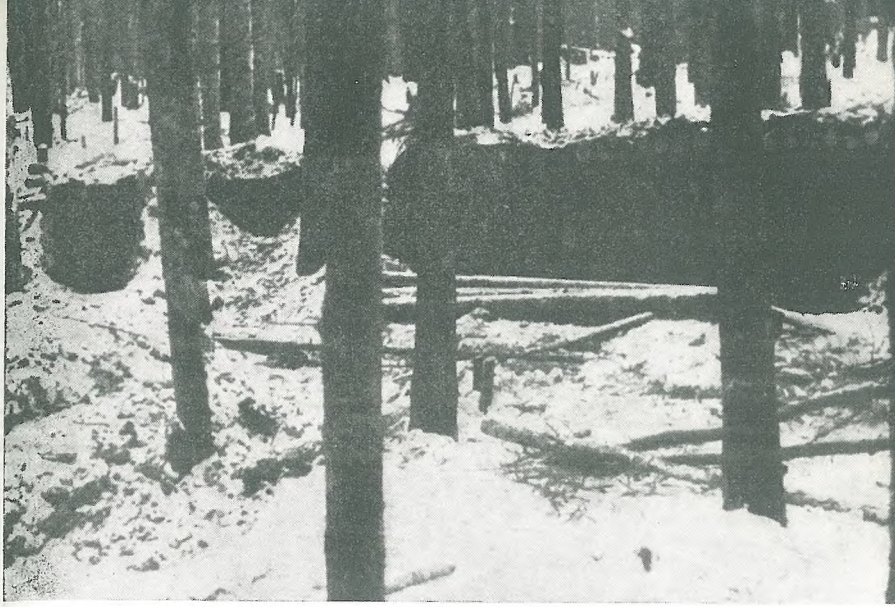
Gambara je izdal novo okrožnico 20. januarja, v kateri se pritožuje, da je bilo od 20. decembra 1942, dosti večjih in manjših ofenzivnih operacij v pokrajini, uspehi pa so bili minimalni. »V sramoto vsem tem našim napadom in naporom pa partizan še naprej razgraja in ropa po mili volji levo in desno, rekrutira, dela racije in napada, kadar ga piči muha in... jo vselej pobriše, kadar zapazi — ali boljše rečeno — zavoha, da bi se mu v frontalnem spopadu ne godilo

dobro.« Kaj je torej narobe? se sprašuje general. Brez dvoma, da vzrok za to ni pri vojaku, kajti ta se trudi in opravlja svoje dolžnosti do onemoglosti. Tudi ni napaka pri partizanu, ki opravlja svoje posle z veliko sposobnostjo. Napaka je torej v metodi. Še enkrat je treba odkrito povedati, da dosedanji način bojev pač ne velja. Prav, ga bomo torej spremenili. Dovolj hajk in ofenziv ter kombiniranih obkolitev s številnimi bataljoni! Treba je torej, da bližnji komandanti takoj, ko partizani osvobodijo del ozemlja, zberejo čimprej mogoče in kar se da točne podatke. Nato naj zasedejo vse bližnje vasi osvobojenega ozemlja. Tako bodo partizani odrezani od svojih prehranjevalnih baz in — obkoljeni.[57]

Na svečnico, 2. februarja, je Ljubljana to leto prvič demonstrirala. Pogreba Malči Beličeve, ki je umrla zaradi mučenja v zaporih, se je kljub prepovedi udeležila velika množica ljudi in pogrebni sprevod je segal od viške cerkve do viškega pokopališča.[58] Druge velike demonstracije so bile v dneh od 15. do 17. februarja pred poveljstvom XI. armadnega zbora pred Kazino. Delegacija žena je izročila zahteve za boljše higijenske pogoje v zaporih, za dovoljenje pošiljanja paketov in zahtevo, naj okupator takoj preneha streljati talce.[59]

Gambara je 13. februarja naredil načrt za že večkrat obljubljene specialne bataljone. To naj bi bili arditski bataljoni, ki naj bi nosili imena po padlih italijanskih junakih v Sloveniji. Štab bataljona naj sestavljajo trije oficirji iz kraljeve vojske ali črnih srajc in en belogardistični oficir, dalje en podoficir in 30 italijanskih vojakov. Bataljon naj ima dve centuriji, ki naj bi imeli skupaj 17 oficirjev Italijanov in 3 belogardiste, 7 italijanskih podoficirjev in 2 belogardistična ter 224 italijanskih vojakov in 54 belogardistov. Gambara je ukazal, naj se po tem vzorcu do 20. februarja ustanovijo štirje taki arditski bataljoni.[60]

De Filippis je 18. februarja zapisal, da je položaj v pokrajini vedno težji: ljudje, posebno v Ljubljani, zaupajo v rusko zmago in na pomladansko nepretr-

Borci Pohorskega bataljona so si za zimo uredili zemljanke in jih vojaško utrdili

Komandant
Koroškega bataljona
narodni heroj
Franc Pasterk
Tavčmanov Lenart,
padel pri Mežici
4. aprila 1943

Udeleženci okrožne partijske konference za Koroško pod Smrekovcem 12. maja 1943

gano zavezniško bombardiranje italijanskih mest; ljudje tudi upajo, da bo to poletje Slovenija osvobojena.

Šercerjeva brigada je naposled le zapustila Mokrc. Brigada je imela 24. januarja hude boje na Krvavi peči, v katerih je razbila obleganje Mokrca. Italijani so imeli 6 mrtvih in 5 ranjenih. V noči od 27. na 28. januar je brigada napadla italijansko in belogardistično postojanko pri Sv. Vidu nad Cerknico. Napad ni uspel, ker brigada ni napadla nepričakovano.[61] Brigada je ostala na tem področju do 1. februarja in imela ves čas hude boje z Italijani in belogardisti. Nato se je premaknila v vasice na Rutah, štab cone in brigade pa je bil v Dedniku. Vas so belogardisti 2. februarja napadli in partizani so imeli 4 mrtve in 2 ranjena. Ker so začeli Italijani 3. februarja z večjim čiščenjem tega področja, se je brigada znova umaknila na Mokrc.[62]

Toda že po dveh dneh se je premaknila na Strmec pri Lužarjih, 8. februarja pa zasedla Žigmarice, Globel, Vagovko, Kročale in Petrince, kjer je ostala do 10. februarja. Naslednjega dne se je spopadla z Italijani in belogardisti pri Malem logu, nato pa se je premaknila v Drago, Podpresko in Lazec, da bi napadla Italijane v Travi. Do napada ni prišlo, ker je prišlo 13. februarja do bojev z Italijani v Srednji vasi, kjer je padlo 17 Italijanov. Od tod se je brigada 14. februarja premaknila, da bi zvečer napadla Grčarice. Zaradi svetle noči je začel napadati 1. bataljon šele ob štirih zjutraj. Napad ni uspel. Ko pa so Italijani začeli izpadati iz postojanke, jih je brigada potisnila nazaj. Napadeni postojanki je takoj prišla pomoč iz Gotenice, iz Kočevske Reke pa so začeli Italijani streljati s topovi. Zato je prišlo do hudih bojev med Jelendolom in Rakitnico, zlasti še, ker so poslali Italijani pomoč tudi iz Dolenje vasi proti Grčaricam.[63] Nazadnje se je brigada še istega dne premaknila v Mali log in začela nato naslednje dni prisilno mobilizirati predvsem v Sodraški dolini in Gori; kasneje se je izkazalo, da ta ukrep ni bil dober.[64]

Brigada se je ponoči 20. februarja premaknila na Knežjo njivo, kjer je prišlo do hudih bojev in je imela

4 mrtve.[65] V noči na 22. januar se je brigada premaknila na Zavrh—Lepi vrh, 23. februarja pa ponovno na Mokrc, da bi se spočila. Toda še istega dne je prišlo do hudih bojev na sektorju Krvava peč—Purkarče, zvečer pa se je prebila iz obroča in odšla proti Kočevski v okolico Smuke.[66] Ta italijanska hajka na Mokrc je potem trajala še tri dni.[67]

In kako je bilo v tem času v Dolomitih, kjer so delovali CK, IOOF in Glavni štab? Sredi decembra 1942 je imel Dolomitski odred hude boje na Ključu in na prostoru med Horjulom, Polhovim Gradcem in Dobrovo. Od 27. do 29. januarja 1943 so bili znova hudi boji z Italijani in belogardisti na področju Koreno—Prošca—Ključ, kjer je bil sovražnik napaden iz zased, ko je prevažal hrano iz Horjula v Polhov Gradec. Boji so se zavlekli na tri dni. Od 9. do 10. februarja se je odred spopadel z Italijani v Žibršah, hudi boji so bili tudi 13. februarja pri Samatorici.[68]

CK KPS je nameraval v Dolomitih sklicati večje partijsko posvetovanje. Dnevni red posvetovanja bi bil: referat o političnem položaju, vojaško delo, organizacijska vprašanja (kadri, tehnika), masovno delo Partije (organizacije OF, mladina, žene, delavska enotnost), agitacija in propaganda, masovna obveščevalna in varnostna služba.[69]

Dolomitski odred je v noči od 21. na 22. februar napadel belogardistično postojanko na Korenem, a je bilo nemogoče zavzeti premočno utrjeno postojanko v cerkvi.[70]

Tridnevna hajka na Mokrc se je spremenila v močnejšo ofenzivo, ki je trajala teden dni.[71]

Razvoj NOB v drugih slovenskih pokrajinah

a) Štajerska

V vojaškem pogledu je bil položaj v začetku maja 1942 na Štajerskem naslednji: 1. štajerski bataljon je začenjal z akcijami (2. maja je napadel rudniške objekte v Trbovljah, 16. maja pa žandarmerijsko postajo v Ljubnem), II. grupa odredov pa se je v začetku maja

formirala na Dolenjskem v tri kompletne bataljone (Savinjski odred z dvema in Pohorski odred z enim bataljonom).[72]

V smislu ukaza Glavnega poveljstva — naj odide II. grupa čimprej na Štajersko in začne osvobajati ozemlje predvsem v okolici rudarskih revirjev — je 6. maja ukazal štab II. grupe odredov svojemu 1. bataljonu, naj pripravi vse potrebno za prihod grupe, ki bo začela ofenzivo okrog 15. maja. Bataljon naj takoj prenese vso svojo aktivnost na področje Sv. Planina nad Savo, Trojane, Motnik in Gornji Grad. Predvsem naj tu zbere čim večjo količino hrane. Do prihoda grupe pa naj bataljon ne dela posebnih akcij, razen tistih, ki bi prinesle orožje in municijo.

Prav v tem času je prišlo do hudih bojev Kamniške čete (bataljona). Kamniške enote so se po nemški hajki ob koncu aprila 1942 premaknile na Palovče (Vranja peč) in od tod čez Tuhinjsko dolino na Osnovček. Četa je imela takrat že okrog 54 borcev, toda na dan nemškega napada na Osnovček — 10. maja — jih je bilo v taborišču le 27, drugi pa so bili v patrolah. Nemci so v noči od 9. na 10. maj obkolili Osnovček tako, da so zasedli celo višje položaje na sosednjih hribih. Osnovček so začeli napadati 10. maja zjutraj; četa je vzdržala štiri juriše in se je proti večeru prebila v dolino.[74]

Dne 18. maja so štajerski partizani, 1. in 2. četa 1. štajerskega bataljona, napadli Ljubno, kjer sta padla dva vermana,[75] 27. maja pa je napadel 1. štajerski bataljon žandarmerijsko postajo v Blagovici in se je nato premaknil na Šipek. Od tod je napadel 1. junija žandarmerijsko postajo v Trojanah in se je nato 2. junija premaknil na Čemšeniško planino. Naslednjega dne je prišlo do več bojev, med drugim tudi v Prelogah pri Velenju, kjer je padel znani štajerski partizanski borec Toledo; dalje je prišlo do bojev v Zavodnji pri Šoštanju in v Lučah. Dne 5. junija so bili boji na Čemšeniški planini, naslednjega dne pa pri Nazarjih in Kokarjih.

Tudi Kamniška četa (bataljon) je bila v tem času zelo aktivna. V noči od 8. na 9. junij je napadel bataljon Stahovico, nekaj dni pozneje pa je razbil nem-

ško postojanko na Črnivcu. Kmalu nato je imel bataljon tri čete, s katerimi se je spopadel z Nemci na Veliki planini in v Tuhinjski dolini.[76]

Po akciji na Nazarje je odšla ena četa 1. štajerskega bataljona (Savinjska četa) na pot Motnik—Špitalič—St. Ožbalt—Limbarska gora—Došen—Kresnice, da bi sprejela II. grupo, ki pa se preko Save v celoti ni prebila. Vendar je ta četa dobila na Sv. Gori stik z Ristovo-Vojtehovo skupino, ki se je prebila preko Save pri Šmartnem pri Litiji in je potem odšla na Kozjansko, kjer pa jo je sovražnik močno razbil.

Medtem so ostale sile 1. štajerskega bataljona napadle Letuš, 13. junija žandarmerijsko postajo v Ločici pri Polzeli, 16. junija žandarmerijsko patrolo v Kaplji vasi pri Preboldu, dva dni kasneje vermane v Vologi pri Vranskem in 30. junija žandarje in vermane na področju Sv. Miklavž—Ojstriška vas—Vransko.[77]

Položaj na Štajerskem je bil po zapisniku seje štaba vodilnih nemških funkcionarjev na Spodnjem Štajerskem 15. junija takle: v celjskem okraju je bilo spet aretiranih okrog 100 ljudi, od katerih bo najmanj 50 ustreljenih. Prejšnji teden je bilo ustreljenih 44 ljudi. Dne 12. junija je dobilo od partizanov v okolici Šoštanja 150 ljudi pozivnice za v partizane in pričakovati je, da bo te dni odšlo v partizane še novih 150 ljudi. Krematorij v Grazu ima premajhno kapaciteto, da bi mogel sežgati vsa trupla. Zato je predlagal šef štajerske deželne vlade, naj bi streljali talce v določenih popoldanskih urah in naj bi trupla še ponoči pripeljali v Graz.[78]

Kot smo videli, so bile enote Štajerskega bataljona zelo aktivne, teže pa je bilo doseči koncentracijo bataljona. Tako je bila sredi junija na Šipku samo še prva četa bataljona, obe ostali četi pa sta operirali vsaka zase in štab bataljona ju je večkrat pozval, naj prideta v sestav bataljona. (Primerjaj pismo tov. Lojzetu: »Ponovno te pozivamo h koncentraciji. Ne bomo se šli več slepih miši... Od vas je sedaj odvisno, kako bo uspela akcija, katero pričakujemo.«)

Dne. 16 junija je bila napadena žandarmerijska postojanka pri Kaplji vasi, 1. četa 1. štajerskega bataljona pa je imela 17. junija hude boje na Golčah

pod Sv. Goro nad Savo, 18. junija so bili boji pri Zavodnji pri Šoštanju in pri Spodnjem Tinskem, 23. junija pri Gornjem Gradu in 25. junija na Čreti.[79]

Po zapisniku štabnega zasedanja v Mariboru dne 29. junija naj bi bil v tem času na Štajerskem relativen mir, teže pa je bilo na Gorenjskem. V celjskem okraju je bilo medtem ustreljenih 105 ljudi, 362 je bilo aretiranih, v bojih pa je padlo 16 partizanov. Komandant varnostne policije, pravi zapisnik, bo v teh dneh izpraznil celjske zapore; deloma bodo zaporniki prepeljani v druge zapore, deloma pa bodo postreljeni. Izpraznitev zaporov je potrebna, ker bo treba aretirati še 300 do 500 ljudi. Predsednik štajerske deželne vlade je dejal, da je položaj na Štajerskem toliko ustaljen, da ni neposredne nevarnosti, priporoča pa se skrajna previdnost.[80]

Končno je le prišlo do koncentracije 1. štajerskega bataljona, ki je v noči od 2. na 3. julij napadel rudnik v Hudi jami. Rudarske naprave so bile delno uničene, bataljon pa je zaplenil eksploziv in orožje. Napad je trajal tri ure in pol. Nemci so na ta napad odgovorili s hajko na področje Šmohor—Gozdnik—Kal in Mrzlica, bataljon pa se je premaknil na Sv. Miklavž in kmalu nato pod Sv. Lenart in na Krvavico nad Taborom, kjer so ga Nemci napadli. Ker tod ni bilo dobrih položajev, se je bataljon premaknil nad Grajsko vas, od tod pa na Dobrovlje. Na Dobrovljah se je bataljon, ki je začel dobivati ime Šlandrov bataljon, razdelil na tri čete, ki so odšle na svoja področja: 1. četa je odšla na področje Revirjev (na sektor Trojane—Zagorje—Tuhinjska dolina—Moravče), 2. četa v Šaleško—Mislinsko dolino z nalogo, čimprej doseči Pohorje, 3. četa pa je ostala na področju Savinjska dolina—Zidani most.[81]

S to dekoncentracijo pa aktivnost bataljona ni prenehala; 6. julija so bili napadeni vermani v Letušu, dva dni nato vermani v Lokah pri Taboru, 18. in 20. julija sta bila napadena rudnika v Zabukovici in Libojah, 22. julija so žandarji in vermani napadli partizansko taborišče pri Šmartnem, 25. julija pa so partizani napadli žandarmerijsko postajo v Št. Rupertu.[82]

Nič manj aktiven ni bil tudi Kamniški bataljon v sestavu Kokrškega odreda.[83]

Na štabnih razgovorih v Mariboru je bilo 13. julija rečeno, da bodo prišli na prošnjo Uiberreitherja v Celje oddelki oklepnih lovcev, kolesarski oddelek pa v Slovenj Gradec. Nabor teče v redu, naborom se ni odzvalo samo 10% obveznikov. Junija je padlo na Štajerskem v bojih 21 partizanov in 2 partizanki, večje število je bilo ujetih, na nemški strani pa je padlo 6 vermanov in 2 nemška policaja.

Na štabnem sestanku 27. julija v Mariboru je bilo rečeno, da je splošni položaj dober in da mobilizacija uspeva dobro. V ptujskem okraju se je pojavila manjša partizanska skupina, v Celju je bilo 22. julija ustreljenih 100 talcev, med temi 17 žena.[84]

Dne 2. avgusta je prišlo do bojev pri Celju. Komandant varnostne policije v Mariboru je 3. avgusta ustanovil lovske komandose za boje proti partizanom.[85]

Dne 7. avgusta so bili boji v Ljubnem in pri Lukovici, kmalu nato pa je prišlo do tragedije Lackove čete. Že jeseni 1941 je bilo predvideno, da se ustanovi v ptujski okolici četa, ki se je februarja 1942 tudi ustanovila in se začela imenovati 1. slovenjegoriška četa. Bila je sicer majhna, zbirala je orožje in delala manjše akcije po Slovenskih goricah. Napadla pa je tudi žandarmerijsko postajo na Desterniku, občinski urad v Sv. Andražu in tovarno usnja pri Sv. Lenartu. V začetku avgusta se je hotela četa premakniti preko Drave v Haloze, kjer se je OF že precej razmahnila. Na premiku je četo v noči od 7. na 8. avgust presenetil dan nad Gabernikom in ni mogla preko ceste Mostje —Gabernik— Juršinci. Zato je ostala v gozdičkih nad Pesnico. V četi je bil tudi terenski aktivist Lacko. Nemškim žandarjem je bila četa izdana in so jo napadli. Poskušala se je prebiti na dveh mestih, nato pa je sprejela boj, ki je trajal skoraj dve uri. Večina čete je padla, Lacko in dva druga pa sta se rešila. Toda Lacka je naslednjega dne izdal kmet, h kateremu se je zatekel, in Nemci so ga 10. avgusta pripeljali v Ptuj, kjer je čez 8 dni zaradi mučenja umrl.[86]

Dne 10. avgusta je napadla 3. četa Šlandrovega bataljona rudnik v Libojah.[87] Na štabnih razgovorih

24. avgusta v Mariboru je bilo rečeno, da se je položaj poslabšal in da so izgube na nemški strani večje kot na partizanski. Govora je bilo tudi o pojavu partizanske skupine okoli Brežic (Kozjanska četa). V Trbovljah, Brežicah in Celju je bilo znova aretiranih okrog 200 ljudi; 15. avgusta je bilo v Celju ustreljenih 95 ljudi, družine ustreljenih pa so bile odpeljane v taborišča.[88]

Proti koncu avgusta je taboril štab 1. štajerskega (Šlandrovega) bataljona na Beli peči nad Raduho, nato pa se je premaknil na Kamen. Od tod je bila poslana patrola proti Olševi, kjer je naletela na predhodnico Kranjčevega bataljona iz II. grupe, ki se je prebijal preko Gorenjske in celo Koroške na Štajersko. Oba bataljona sta se utaborila med Kamnom in Smrekovcem.[89] V tem času je prišel na Dobrovlje tudi Simonov bataljon s štabom II. grupe, ki se je prebil preko Gorenjske in Kamniških planin. Tako so bili v začetku septembra zbrani na Dobrovljah vsi štajerski partizani in med 2. in 5. septembrom je bila izvršena velika reorganizacija štajerskih partizanskih enot.[90] Najprej so bili ustanovljeni Pohorski, Zasavski in Savinjski bataljon, 10. septembra pa še Kozjanski bataljon.

Pohorski bataljon[91] je s 1. četo operiral v Zgornji Savinjski dolini, z 2. in 3. pa na Pohorju. Začetek oktobra se je bataljon utaboril pod Veliko Kopo in je nato križaril med Črnim vrhom in Ribniškim jezerom. Po požigu pohorskih planinskih koč je bil bataljon 10. oktobra prvič zahajkan, a se je umaknil v Savinjsko dolino, kjer je potem izvedel več akcij. Od teh je bila najpomembnejša akcija v Oplotnici. Ko se je bataljonu priključila še Ruška četa — Zgornjesavinjska se je že nekaj časa prej — se je bataljon reorganiziral v tri čete in ženski vod ter je spretno manevriral v velikih nemških hajkah meseca novembra. Zadnjikrat so Nemci tisto leto hajkali na Pohorje 5. decembra; po tem se je začel bataljon pripravljati na prezimovanje.

Savinjski (Simonov) bataljon je ostal na Dobrovljah in je imel septembra več bojev na Dobrovljah in Menini planini. Ob koncu oktobra se je na Dobrovlje premaknila še Veličkova četa in štab bataljona je

naredil načrt za napad na avtobus in njegovo vojaško spremstvo na cesti Gornji Grad—Mozirje v Šmartnem ob Dreti. Pri napadu je bilo pobitih več Nemcev, Nemci pa so 7. novembra bataljon obkolili in napadli na Čreti. Štab se je odločil za preboj na Menino planino; prebijali sta se 1. in 3. četa, 2. (Veličkova) pa je krila preboj. Preboj je bil izredno hud, največ izgub (27 ujetih in 15 hudo ranjenih) pa je imela Veličkova četa, od katere je ostalo le 7 ali 8 borcev. Ujete partizane so Nemci prepeljali v Celje in jih s sramotilnimi napisi razkazovali po Celju.[92]

Po teh hudih izgubah je del borcev Savinjskega bataljona odšel na Podpeco, kjer je prezimoval pri okrožnem komiteju KPS za Koroško, del pa je odšel proti Moravčam, kjer se je iz tega jedra in male Ristove skupine začel razvijati Moravški bataljon, ki je štel sredi novembra že okrog 100 borcev.[93]

V tem času se je uspešno razvijala tudi Moravško-Zasavska četa.[94] Oživel je tudi Kozjanski bataljon, ki se je, okrepljen z novimi borci, povezal z ostanki Kozjanske (Modrasove) čete,[95] razbite julija 1942.

Na štabnih razgovorih 3. oktobra v Mariboru je bilo rečeno, da se je aktivnost partizanov ob koncu septembra povečala. Bilo pa je precej pobitih in ujetih. Upanje, da se bodo začeli partizani sami prijavljati nemškim oblastem, se je izkazalo za prazno. Zelo resen položaj nastaja v Trbovljah, so ugotovili Nemci, kjer je bilo treba okrepiti izpostavo gestapa. V Mariboru je bilo 2. oktobra ustreljenih 144 ljudi. Tudi na Pohorju je položaj težak.[96]

Štab II. grupe je izdal 27. oktobra odlok o ustanovitvi specialne čete, ki bo operirala med nemško-italijansko mejo in Savo. Glavnemu poveljstvu pa je sporočil, da Nemci še naprej mobilizirajo. »Slovenski fantje se dajo odpeljati kot govedo v klavnico. Vsi naši napori, da bi se nam priključili, so zaman v političnem vzdušju, ki tukaj vlada.«[97]

Kljub številnim in velikim hajkam pa se položaj za Nemce na Štajerskem le ni izboljšal in Nemci so bili prisiljeni začeti ustanavljati vaške straže, v katere so mogli vstopiti za orožje sposobni in politično neomadeževani ljudje.[98]

Sredi novembra so naredili Nemci tri zelo velike hajke. Ena od teh je bila 7. novembra na področju Vransko—Braslovče—Mozirje—Rečica ob Savinji —Šmartno ob Dreti. V hajki je padlo 17 partizanov, 7 pa je bilo ujetih. Dve veliki hajki sta bili tudi na Pohorju.

Na Štajersko sta prišla še dva nova policijska bataljona in dve samostojni četi. Povečalo se je tudi število pomožne policije. Razen tega so Nemci sredi novembra ustanovili še posebne protipartizanske oddelke (Gegenbanden, po naše »raztrganci«), ki so jih sestavljali nemški policisti, Kočevarji in partizanski izdajalci.[99]

Na štabnih razgovorih 21. decembra v Mariboru je bilo rečeno, da so partizanski napadi še vedno mnogoštevilni, zlasti še zaradi zbiranja prehrane za zimo. Najhujši od teh je bil napad na Solčavo, ki so jo partizani zasedli. Od julija 1941 je na Štajerskem padlo 164 partizanov in 1043 talcev. Nemci so imeli v tem času 162 mrtvih in 126 ranjenih.[100]

Glavno poveljstvo je sporočilo 26. decembra štabu Štajerske operativne cone (IV), da se odpravljajo na pot odredi in naj se na Štajerskem formirajo bataljoni od 100 do 150 borcev, ki naj bodo v neposredni zvezi s štabom cone. Glavno poveljstvo je ukazalo štabu cone, naj deluje na partizanski način, z manjšimi enotami, a na čim večjem področju. Še posebej pa naj cona z vso pozornostjo zasleduje dogodke na Koroškem.[101]

Dva dni pozneje je sporočil CK KPS (Kardelj) PK KPS za Štajersko, da smatra CK KPS za veliko zmago in neizpodbiten dokaz velike moči Partije, da so na Štajerskem le ostale kljub vsem izredno težkim pogojem osnovne partijske organizacijske pozicije kot tudi osnovne partizanske postojanke, ki »nam bodo v bližnjih dneh glavna oporišča za razširjanje našega političnega in organizacijskega ter vojaškega vpliva«. Na Štajerskem naj težijo za tem, da ustvarijo čimprej večje udarne enote (brigade), kakor hitro bodo za to zreli pogoji, to je, kakor hitro bo močnejši priliv v partizane. Kamniški bataljon iz I. grupe odredov preide zopet v sestav Štajerske operativne

cone. Vsekakor je treba vojsko na Štajerskem obdržati. Umakne naj se le v najskrajnejšem primeru.[102]

Rekli smo že, da se je Pohorski bataljon v začetku decembra pripravil na prezimovanje, kar pa je bilo zanj usodno. Čete so si izkopale zemljanke, streho pa naredile iz tankih smrekovih debel. V vsaki zemljanki je bilo 5—8 ležišč, pred vhodom pa majhna jama, kjer so kurili. Okrog in okrog taborišča so bili skopani položaji in mitraljezna gnezda. Taborišče je živelo intenzivno vojaško življenje, vsak dan so odhajale stalne patrole in postavljene so bile zasede.

Pohorski bataljon je imel 80 borcev, med njimi 11 žena. Bataljon si je za zimo nabral precej hrane, za pet mesecev,[103] a so ga Nemci 8. januarja napadli in ga popolnoma uničili.[104] Dolgo časa se o njegovi usodi ni vedelo nič natančnega. Štab Štajerske operativne cone je pisal 19. januarja Glavnemu poveljstvu, da se s Pohorja »slišijo razne govorice. Ene pravijo o porazu našega bataljona, druge se pa trdovratno širijo, da so naši osvobodili 400 ruskih ujetnikov. Kaj je na stvari, še ne vemo. Tovariš Stane je zaradi tega zopet krenil na pot.«[105] Komandant cone je res odpotoval z Moravškega, kjer je bil takrat štab cone, na Pohorje, od koder je pisal Skali 20. marca 1943: »Zveze s Pohorskim bataljonom še vedno ni. Kaj je z njim, konkretnega še ne vem. Bil sem v logorju, kjer so se vršile borbe, in ugotovil, da so bile res težke. Borba je trajala pet ur. Logor je bil v resnici prava trdnjava. Po mojem mnenju niso mogle biti tako težke žrtve, kot se o njih govori.«[106] Dobre tri mesece po nesreči je 12. aprila pisal štab cone Glavnemu štabu še vedno nedoločeno: »Tovariš Stane na Pohorju ni našel nobenih sledi za partizani zimskega taborišča. Vendar verjetno ni bilo toliko izgub, kot trdijo Nemci, ker je teren za prebijanje obročev zelo ugoden ... Izjave gozdnih delavcev so zelo različne, deloma očividno zlagane (na primer, da je peljal v dolino 28 mrtvih partizank, v bataljonu pa jih je bilo komaj 10). Govore o desetih, o tridesetih in celo o osemdesetih padlih, kolikor jih je bilo v taborišču. Neki kmet trdi, da je bilo po tej borbi pri njem okrog 40 izmučenih in sestradanih partizanov, ki so pravili, da gredo v toplejše kraje. Neki

kmet je pravil, da je bil pri njem komisar Rado ki je pravil, da gredo na Gorenjsko.«[107] Brez dvoma gre nekaj teh izjav na račun »raztrgancev«, ki so kot »ostanki« Pohorskega bataljona iskali pri kmetih zveze s partizanskimi enotami. Na take bi kmalu naletel tudi komandant cone, kajti v raportu dne 12. aprila Glavnemu poveljstvu je rečeno, da je Stane dvakrat iskal Pohorski bataljon ali vsaj posamezne partizane tega bataljona. Pri tem bi se skoraj pripetilo, da bi zadel na tajne policiste, okrog 150 Nemcev in Slovencev, ki so, preoblečeni v partizane in pod firmo Pohorskega bataljona, iskali njega. Tovariš Stane se je hotel z njimi sestati, pa so ga kmetje pravočasno opozorili, da so ti partizani skrajno sumljivi. Pri rekviriranju hrane so se sklicevali na Staneta in zahtevali z njim zvezo. Kmetje so sicer Staneta poiskali, vendar ne zato, da bi ga izdali, temveč da so ga opozorili na nevarnost in da so dobili navodilo, kako naj se vedejo spričo »raztrgancev«.

Befehlshaber der Ordnungspolizei generalmajor Lurker je izdal Einsatzbefehl št. 106 za hajko proti Pohorskemu bataljonu 6. januarja 1943 v Mariboru.[108] Po poročilu generala Roesenerja dne 18. januarja 1943[109] je Pohorski bataljon od začetka septembra 1942 izvršil sto pet akcij, od teh šest večjih sabotaž na železnici in industriji in preko 330 likvidacij Nemcev in domačih izdajalcev.

General Lurker je v uvodu k povelju dejal, da je bila ugotovljena povečana partizanska dejavnost severovzhodno in jugozahodno od Velikega vrha (1347). Po soglasnih poročilih je izhodiščna baza vseh njihovih zločinskih dejanj Veliki vrh, je ugotovil general. Izvidniške patrole so sledile delu te partizanske enote v moči do 30 mož preko Lukanje in Osankarce do jezera pri koti 1171. Verjetno se zadržuje glavnina na zahodnih obronkih Velikega vrha. Moč skupine je mogoče šteti na 90 borcev, ki so oboroženi s puškomitraljezi, brzostrelkami, puškami in ročnimi granatami.

Lurkerjevo povelje je bilo kratko: »Bandite ujeti ali uničiti!« Razdelil je bližnjo okolico Velikega vrha na štiri sektorje in jo obkolil: I. sektor (komandant

stotnik varnostne policije Plecko) je z enotami 4. čete Polizeiwachbatallion I Wien, 2. čete Polizeiwachbatallion Wiesbaden in 5. četo Polizeiwachbatallion Alpenland zaprl črto Lepe—Sv. Trije kralji (1191—severni rob Kaponhofa—pot proti zahodu (severno od Kosa in Vuka), Osankarca; II. sektor (komandant stotnik varnostne policije Kreipel) je z enotami 3. čete 1. policijskega bataljona Alpenland 1. in 1. četo žandarmerije iz Maribora zaprl črto Osankarca—po serpentinasti cesti južno od kote 1239—potok Oplotnica —proti severozahodu do pod kote 1267; III. sektor (komandant stotnik Winkler) je s četo 350 mož alpskih lovcev iz 138. polka zaprl črto od pod kote 1267—potok Černovo—severni obronki Javorskega vrha—Jančе—Stara žaga ob Lobnici; IV. sektor (komandant SA Sturmbahnführer Töscher) je z bataljonom vermanšafta zaprl črto stara žaga—1150—1208—Lepe. Ko je bilo ozemlje tako obkoljeno, se je začel obroč zoževati osmega januarja ob sedmih zjutraj, dokler ni prišlo do bojev in katastrofe, do popolnega uničenja Pohorskega bataljona. Po nemških poročilih so imeli partizani 68 mrtvih in 1 ujetega, Nemci pa 16 mrtvih in 15 ranjenih pripadnikov policije, 1 mrtvega in 2 ranjena pripadnika vojske in 2 mrtva in 3 ranjene pripadnike vermanšafta. Do prvega hudega spopada je prišlo ob tričetrt na dvanajst dopoldne in Nemci so imeli takoj 4 mrtve in 5 ranjenih.[110]

Glavni štab je 12. januarja predlagal Štajerski operativni zoni, da bi se iz Kamniškega in Moravškega bataljona ustanovila ena brigada, iz sil na Pohorju druga, na Kozjanskem pa bi ostal bataljon. Dalje je poudaril Glavni štab, da posveča Štajerski veliko pozornost: Štajerska ni samo rezervar za naše nove sile, temveč tudi odskočna deska za Koroško. Čeprav ni vermanšaft ustanovljen v tako reakcionarnem smislu kot bela garda, bi si pa ta mogla — zaradi naše premajhne politične dejavnosti — v njem utrditi svoj položaj v kasnejši etapi našega boja. Pripravljati je treba vse pogoje za splošno ljudsko vstajo na Štajerskem. Držati je treba najtesnejše stike s Koroško, na katero je treba prenašati vse politične procese s Štajerskega.[111]

Štab Štajerske operativne cone je 19. januarja odgovoril Glavnemu štabu, da ni mogoče organizirati dveh brigad, pač pa bo organiziral tri bataljone. Ker je otežkočena neposredna zveza med bataljoni in štabom cone, je bil kot posredni člen ustanovljen odred, ki naj bi se takoj po formiranju brigade razpustil. Tako je bil ustanovljen Kamniški odred (Kamniško-Savinjski, Kamniško-Zasavski odred), sestavljen iz Kamniškega, Zasavskega (Hohkrautovega) in Savinjskega (Šlandrovega) bataljona.[112] Toda že 21. januarja je doživel Kamniški bataljon na Kališčah silovit udarec. Na Kališče je prišlo tega dne zjutraj 134 borcev, povečini novincev, iz Kamniškega bataljona, ki so bili popoldne med politično uro napadeni. Padlo jih je 18, 22 pa je bilo ujetih.[113]

Na štabnih razgovorih 25. januarja v Mariboru je bilo rečeno, da je partizanska dejavnost v mariborskem okraju popustila, povečala pa se je v celjskem in trboveljskem. Od 8. januarja dalje je bilo ubitih 77 partizanov in 9 ujetih.[114]

Nemci so začeli močno pritiskati tudi na Moravškem in Zasavju, zato se je Zasavski bataljon premaknil začasno na Podlipoglav, onkraj Save pa je pustil manjšo četo za mobilizacijo.[115] Od 10. februarja dalje je začela delovati na področju Krašnja—Sv. Valentin (Limbarska gora)—Peče—Blagovica—Rakitovec skupina »raztrgancev« (Gegenbande Martin).[116] Dne 15. februarja je Zasavski bataljon z uspehom vpadel v Dol pri Ljubljani.[117]

Glavni štab je pisal štabu Štajerske cone, da je temeljni vzrok vseh težav na Štajerskem nepravilna taktika; pritisk sovražnih sil letos brez dvoma ni večji od lanskega leta. Kljub temu cona ni dosti napredovala. Vi vedno le čakate, je sporočal Glavni štab, da vas sovražnik napade in vas tako prisili, boriti se v kar se da neugodnih pogojih. Tudi vaše koncentracije niso prinesle zaželenih uspehov, ker so bile defenzivnega značaja. Vaša glavna skrb je bila, kako prezimiti.

Spet in spet poudarjamo, da je treba preiti v ofenzivo. V začetku ne delajte prevelikih načrtov; ne pustite, da se sovražne patrole mirno gibljejo, in napa-

dajte povsod. Nemške sile se morajo čutiti neprestano ogrožene, ta psihološki moment nam pomaga povsod, kjer smo številčno in tehnično šibkejši. Če boste s pravilno lastno ofenzivo pripravili ugoden teren med civilnim prebivalstvom in nemškim vojaštvom, vam bomo poslali na pomoč brigade, ki bodo imele nalogo, dvigniti splošno ljudsko vstajo. Brigade ne smejo doživeti take poti in uspehov, kot jih je doživela II. grupa.

Trenutno je vaša glavna naloga mobilizacija; če novih mobilizirancev ne morete oborožiti, jih brezpogojno pošljite v Ljubljansko pokrajino. Vaše mišljenje, da naj vam jih takoj vrnemo oborožene, je zmotno. Mi orožja nimamo takoj pri rokah, je pa tudi bolje, da nove mobilizirance za nekaj časa vključimo v brigade in jih nato pošljemo k vam.[118]

Na štabnih razgovorih je bilo 1. marca v Mariboru rečeno, da prisilne mobilizacije na Štajerskem, kakršna je na Gorenjskem, za zdaj še ni. V bojih je padlo 23 partizanov, 15 je bilo ujetih, 4 pa ranjeni.[119]

Štab Štajerske operativne cone je 12. aprila poročal Glavnemu štabu, da je bila 20. in 21. februarja konferenca terenskih in partizanskih aktivistov KP na področju Savinjskega odreda. Poročilo pravi, da položaj v Šaleško-Mislinskem okrožju ni dober in da je Šoštanj hitlerjansko gnezdo; enako slabo je v Velenju, na področju med Slovenj Gradcem in Dravogradom se doslej politično ni delalo. Isto velja za levi breg Drave. Zboljšuje pa se položaj v Savinjski dolini, in to vzporedno s položajem na frontah. V Hrastniku je položaj boljši kot v Trbovljah in v Zagorju.[120]

Nemci so od 25. do 26. februarja hajkali z večjimi silami na prostoru Marija Reka—Zagorje—Vače—Sv. Trojica—Lukovica—Blagovica—Št. Gotard—Loke. Prišlo je do bojev in 5 partizanov je bilo ujetih.[121]

b) Gorenjska

Še 9. maja 1942 je opozorilo Glavno poveljstvo štab I. grupe odredov, da ga ta še ni obvestil o pripravah za splošno ofenzivo, ki naj bi se začela sredi maja, kot tudi ne o reorganizaciji štaba grupe in odre-

dov. Glavno poveljstvo je opozorilo štab grupe, da v prihodnje ne bo trpelo zanemarjanja dolžnosti in nediscipline, ker bi to moglo imeti najtežje posledice za oboroženi boj slovenskega naroda.[122] V pismu Titu je Kardelj 22. maja zapisal, da prihaja na Gorenjskem le do manjših prask in da ima Gorenjski odred nekaj sto partizanov; je pa dobil pomoč iz Ljubljanske pokrajine in jo bo še dobil; tako, da bomo tudi na Gorenjskem od teh prask prešli k operacijam, ki bodo v skladu z operacijami Štajerske grupe odredov. Izvajanje načrta Glavnega poveljstva gre na Gorenjskem proti našemu pričakovanju počasneje kot v Ljubljanski pokrajini. So nekateri naši komandanti in komisarji, ki so zato, da bi se vse naše sile osredotočile proti Italijanom v Ljubljanski pokrajini in da se ne bi tako forsirala Štajerska in Gorenjska. Toda mi smo odločno proti temu, kajti na Gorenjskem in Štajerskem so še velike možnosti za mobilizacijo, izolirana akcija v Ljubljanski pokrajini pa bi vodila do tega, da bi Nemci prišli na pomoč Italijanom in bi morda celo zasedli Ljubljano, kar bi bil za nas zelo težak politični udarec. Na Gorenjskem so se začeli Nemci naslanjati na slovensko belo gardo.[123]

Žandarmerijska postaja v Radovljici je 24. maja sporočila, da ima vse premalo ljudi. Spričo povečanja partizanske aktivnosti kažejo ljudje vedno večjo opozicijo. Ko je bilo v Tržiču zborovanje NSDAP, se ga je namesto 4000 ljudi udeležilo le 130, in še to so bili le delavci srednje starosti. Uradniki in uradnice, čeprav znajo nemško, govorijo le slovensko. Vse bo nemško šele takrat, ko bo pokrajina popolnoma ponemčena in ko se bo vojna popolnoma odločila nam v prid.

V prvi polovici junija je bil zelo aktiven Kokrški odred s Kamniškim in Kokrškim bataljonom.[124] Enote Cankarjevega bataljona so bile pod Stolom in na Pokljuki, Poljanski bataljon pa je začel junija dobivati tudi pomoč iz Ljubljanske pokrajine. Za izvedbo skupnih akcij I. in II. grupe odredov je Poljanski bataljon naredil 22. junija načrt za napad na nemške postojanke v Poljanah, na Črnem vrhu in v Lučnah.[125]

Slišali smo že, da so Nemci zaradi italijanskih akcij v Dolomitih koncentrirali svoje sile na meji, kar je občutila tudi II. grupa odredov na svojem pohodu na Gorenjsko. Štab I. in II. grupe sta naredila na Gabrški gori velik načrt za osvoboditev Poljanske doline, kar naj bi bilo uvod v splošno ljudsko vstajo na Gorenjskem. Izdala sta tudi skupen odlok, veljaven za vse slovensko ozemlje, ki so ga okupirale nemške čete, po katerem se kaznuje s smrtjo vsaka narodna izdaja, to je denuncianstvo, stopanje v okupatorjevo službo, ponemčenje, sabotaža narodnoosvobodilnega boja itd. Prepovedano je bilo tudi nositi orožje v službi okupatorja, prepovedano popravljanje naprav, ki so jih porušile partizanske čete.[126]

Načrt za osvoboditev Poljanske doline se je začel izvajati 13. julija z napadom na Lučne, kar se je tudi natanko ujemalo z začetki prve faze nemške ofenzive, za katero so ti pripravili velike sile.[127] Ta ofenziva je trajala do 17. julija.

V tej fazi je prišlo do hudih bojev na Gabrški gori, od koder se je del enot II. grupe (Zdravkov in Simonov bataljon) in Poljanski bataljon I. grupe prebil na Blegoš, Jankov (kasnejši Kranjčev) bataljon pa se je prebil po neuspešnih bojih za Lučne skoraj z vsemi svojimi enotami na Jelovico. Tako so Nemci — z izjemo močnega napada na 1. četo Kranjčevega bataljona na Pasji ravni — hajkali brez posebnih uspehov na tem področju do 17. julija. Zaradi neuspehov v bojih na Gabrški gori je štab I. grupe kritiziral svoj Poljanski bataljon, oziroma njegovo 1. in 2. četo, ker ni dala enotam II. grupe vodnikov in je bila ta prepuščena sama sebi: »Take sile, ki jo je predstavljala II. grupa, niste znali izrabiti, nasprotno, zaradi nekaterih trmoglavcev se je borba tovarišev onemogočala in sabotirala.«

V drugi fazi nemške ofenzive (26. in 27. julija) so Nemci obkolili področje Kranj—Škofja Loka—Selca —Kropa in so v tretji fazi od začetka avgusta dalje ta obroč vedno bolj stiskali ter hajkali Blegoš in Jelovico. Okrog Blegoša, kjer sta bila Zdravkov in Simonov bataljon, štab II. grupe in 2. in 3. četa Poljanskega bataljona, so Nemci naredili močne obroče.

Del enot Poljanskega bataljona in II. grupe se je zmanevriral mimo obročev preko stare jugoslovansko-italijanske meje v okolico Cerknega. Potem so se enote po hudih bojih z Italijani vrnile nazaj na Gorenjsko. Simonov bataljon se je skupaj s štabom II. grupe prebil z obkoljenega Blegoša na Jelovico in od tod 11. avgusta preko Gorenjske do Kamniške Bistrice in nato preko Kamniških planin, preko Konja, mimo Gornjega Grada na Smrekovec, kamor je prišel prve dni septembra.[128]

Za Blegošem je prišla na vrsto Jelovica, ki so jo začeli Nemci hajkati 11. avgusta. Razen nekaterih gorenjskih enot je bil na Jelovici tudi Kranjčev bataljon, ki naj bi skupaj z enotami I. grupe napadel Bohinj. Toda napad je preprečila nemška ofenziva. Kranjčev bataljon se je že 11. avgusta spopadel z Nemci na Mošenjski planini, nato je manevriral proti Radoljški planini, dokler niso Nemci bataljona na ozkem prostoru popolnoma obkolili. Nočni poskus preboja ni uspel. Toda zjutraj 12. avgusta se je preboj le posrečil — pri ubitem nemškem oficirju so našli načrt za ofenzivo — nato se je bataljon premaknil na skrajni južni rob Jelovice, se tam zakonspiriral za tri dni in počakal, da je hajka minila. Bataljon je imel v tej ofenzivi 3 mrtve, 10 pogrešanih, 4 pobegle in 2 ranjena.

Dne 19. avgusta je bataljon odšel na dolgo pot. Ob desetih zvečer je prešel Savo in nato prišel na Dobrčo 20. avgusta popoldne. Od tod je odšel do Sv. Ane preko ljubeljske ceste, kjer je bila zaseda. Bataljon se je razvil v tri vzporedne kolone, dve sta se prebili, desna pa se je umaknila nazaj in je izgubila zvezo. Zjutraj 21. avgusta je bataljon prišel na Šijo planino, nato obšel Kofce in prišel preko Pungrata na Dolgo njivo. Ker je bila tod nemška zaseda, se je bataljon premaknil na vrh Karavank, kjer je prenočil. Zjutraj je odšel na Koroško in prišel zvečer 22. avgusta v dolino Srednjega Kota. Tu je bataljon po odhodu z Jelovice prvič jedel. Ker so Nemci 23. avgusta zasedli Sela, se je bataljon 24. avgusta premaknil na Žetiče, od koder se je zvečer premaknil po pobočju Obirja proti Dravi. Dne 25. avgusta je bil bataljon

napaden v Robežu pod Obirjem. Tu se je razbil in en del se je prebil preko železnice pri Fužinah 26. avgusta na Ojstro planino. Od tod se je ena skupina premaknila zvečer preko Črne in Koprivne na Podpeco. Skupina je padla v zasedo na Lužah in se je nato premaknila na Koprivnik. Dne 27. avgusta je bila na Travniku, kjer je dobila 31. avgusta prvo zvezo s Štajerskimi partizani in je končno, po hudih bojih z Nemci, prišla na področje Smrekovca in Št. Vida. Bataljon, ki je štel 10. avgusta na Jelovici 80 borcev, je imel ob prihodu na Štajersko le 26 ljudi.[129]

Zanimiva je analiza dogodkov na Gorenjskem, ki jo je dal štab II. grupe. V analizi je rečeno, da je bilo krivo neuspehov tudi dejstvo, da za velike akcije Gorenjski bataljon ni bil pripravljen in celo, da je gledal v II. grupi nezaželene goste, ki so jim skvarili idilo. Tudi hrane je bilo pripravljene samo za en dan. Druga težava je bil velik strah pred Nemci. Borci so se le polagoma prilagajali borbeni taktiki, ki je bila bistveno drugačna kot taktika v Ljubljanski pokrajini. Nemci so uvedli tipični partizanski način bojevanja in so s pomočjo zased in patrol popolnoma kontrolirali teren. Zadnja in največja ovira pa je bilo seveda dejstvo, da je prišla II. grupa na Gorenjsko prav na začetku nemške ofenzive.[130]

Cedrik je zapisal, da so se priprave za začetek ofenzivnih akcij v Poljanski dolini predolgo vlekle, nemška ofenziva pa je potisnila partizane v defenzivo. Imeli smo precej žrtev, je zapisal Cedrik in največ časa smo porabili s ponovnimi koncentracijami razkropljenih enot. Na neznanem terenu smo bili brez vodnikov in na poti ni bilo prehrane.

Na Štajersko je prišla le ena tretjina grupe. Nastal je problem, kako s to zasesti sektorje, ki so bili grupi določeni.[131]

Ob koncu julija so začeli Nemci tudi na Gorenjskem ustanavljati vaške straže.

Po odhodu II. grupe in po ofenzivi na Jelovici je na Jelovici ostala Jelovška (Selška) četa, pri kateri je bil tudi štab I. grupe. Skupaj z Loško četo je bilo narejenih več akcij, med temi tudi na primer zanimiva prehranjevalna akcija v Podnartu, kamor so se

pripeljali partizani z izposojenim avtomobilom iz Lipnice. Druga taka velika akcija obeh čet je bila požig žage in velikega lesnega skladišča v Soteski.

Dne 6. septembra se je obema četama pod Ratitovcem priključila še Pokljuška četa in vse tri čete so začele hajkati »raztrgance«, zatem pa odšle na prehranjevalno akcijo v Zgornje Danje, kjer je prišlo do bojev z Nemci in oboroženimi vaščani.

Po teh bojih se je Jelovška četa premaknila nazaj na Jelovico, Škofjeloška četa je odšla na svoje področje, Pokljuška pa v Bohinjski kot, kjer je naredila več akcij.

Toda tudi Nemci niso mirovali in so 8. septembra začeli obkoljevati Jelovico. Ko se je hotela Jelovška četa naslednjega dne zjutraj premakniti z Jelovice, so Nemci že udarili. Četa se je umaknila na Partizanski vrh in nato proti Mošenjski planini, a povsod je bila pot zaprta in četa pod neprestanim ognjem. Franc Lušina-Mali je zapisal v Loških razgledih[132] tole: »V tem usodnem trenutku, ko bi bilo treba četo energično zbrati, zavzeti položaj in zbrati drugo smer preboja, pa je bilo četi prepuščeno, da sama izbira pot skozi obroč. To je bila usodna napaka.« Četa se je prebijala po Kravjem potoku med Mošenjsko in Lipniško planino, od koder so jo obsipavali Nemci z neprestanim ognjem. Od okrog 50 borcev jih je padlo 28, več jih je bilo ujetih in od čete je ostalo le še 13—16 partizanov. Padel je tudi komandant I. grupe odredov Jože Gregorčič. Nemci so nato hajkali na Jelovici skoraj še ves september, 16. oktobra po so hajko ponovili in takrat je bil smrtno ranjen tudi komisar I. grupe odredov Lojze Kebe, ki je kmalu nato ranam podlegel.

To so bili izredno hudi udarci za gorenjske partizane, predvsem pa seveda za Poljanski bataljon, katerega so Nemci skorajda brez oddiha hajkali vse do konca 1942 in še čez, saj je Loška četa prav prve dni januarja 1943 zopet utrpela silno velike izgube.[133]

Kako je bilo s Kokrškim odredom? Ta odred, sestavljen iz Kamniškega in Kokrškega bataljona, je bil zelo aktiven in je že v začetku julija poslal na Koroško prvo patrolo. Ta se je vrnila 17. julija, ko je

obšla precejšnje področje. Takoj nato je štab odreda v sporazumu s štabom grupe poslal nekaj aktivistov na Koroško.

Sredi julija je imel Kokrški odred v 1. bataljonu 92 borcev, v 2. pa 129. Zaradi aktivnosti odreda — in ker je tekla nemška ofenziva na Gorenjskem — je seveda prišel na vrsto tudi Kokrški odred, ki je 21. avgusta utrpel na Krvavcu hude žrtve, še težje žrtve pa sta utrpeli 14. septembra 1. in 3. četa 2. bataljona, ki sta bili v Udnem borštu popolnoma razbiti. Nemci so razglasili, da je padlo 28 partizanov, 32 pa da jih je bilo ujetih.

Kako je prišlo do te velike katastrofe? Štab bataljona je 12. septembra napravil načrt za prehranjevalno akcijo pri Križu in za napad na žandarmerijsko postajo v Dupljah. Po opravljeni prehranjevalni akciji so se borci vračali v Uden boršt, misleč, da bodo naslednjega dne napadli Duplje. Nemci pa so z več obroči zaprli Uden boršt. Od 65 borcev bataljona se jih je rešilo le 5.[134]

Malo pred zimo 1942 so se ostanki tega bataljona združili s 1. bataljonom.

Cankarjev bataljon (s 1. in 2. četo pod Stolom, s 3. četo pa na Pokljuki) je 29. junija porušil most pri Žirovnici, za kar so Nemci na mostu streljali talce. Bataljon je bil zelo aktiven in je napadel občino v Žirovnici, 13. septembra pa je požgal železniško postajo v Žirovnici, nato se je s 1. in 2. četo premaknil daleč pod Golico; pred bataljonom je bila nova naloga, kako obuti in obleči partizane. Zato je bataljon izvedel znano akcijo na Jesenice.[135]

Po daljšem premolku je Glavno poveljstvo (Kardelj, Leskošek) 24. septembra pisalo I. grupi odredov. Poudarilo je, da postaja Gorenjska trenutno tako važno področje, da bo verjetno prišel tja del Glavnega poveljstva, če je seveda tam možnost za delo. Dalje je naročilo, naj da grupa iniciativo za razvoj partizanstva in NOB na Koroškem.[136]

Dne 27. septembra je obiskal Kranj koroški gaulajter in šef civilne uprave za Gorenjsko dr. Rainer. Obljubil je, da prisilnih preseljevanj ne bo več; vsak, kdor je vstopil v Kärtnervolksbund, bo dobil 1. okto-

bra nemško državljanstvo do preklica. Zato pa so Gorenjci dolžni zvestobo Hitlerju in rajhu in dolžni zvesto opravljati vojaško in delovno službo.

Štab I. grupe je izdal 15. oktobra odlok, s katerim je prepovedal nositi vaškim stražam orožje, pa tudi vsak lov po gorenjskih gozdovih.[137]

O vojaškem in političnem položaju na Gorenjskem je pisal štab I. grupe Glavnemu poveljstvu 1. novembra. V poročilu je najprej analizirana velika nemška ofenziva od julija do septembra, nato pa sledi poročilo o vaških stražah, o delu pri mobilizaciji za partizane itd. V poročilu je rečeno, da je teren ugoden za razvoj OF, ker so ljudje prepričani o porazu fašizma in so zato pripravljeni, da kaj žrtvujejo za OF.[138]

Kardelj je pisal, da postaja Gorenjska vedno bolj pomembna. Zato je odšel ob koncu novembra na Gorenjsko Kidrič, ki je od tam pisal: »Na vsak način moramo preprečiti Nemcem mobilizirati in narediti moramo vse, da mobiliziramo mi. Potem je treba to mobilizirano maso tudi organizirati,« pravi dalje Kidrič, »in formirati, da se nam ne bo zgodilo kot lansko leto, ko so ljudje odšli v hribe, a so jih Nemci zvabili nazaj.« Kidrič je mislil, da je nujno, da bi prišla v Dolomite takoj Šercerjeva brigada (dva bataljona), štab in en bataljon naj bi ostala v Dolomitih, ostale sile pa naj bi bile v pripravljenosti nekje ob meji.[139]

Dne 1. decembra je objavilo Glavno poveljstvo v posebnem dnevnem povelju smrt komandanta in politkomisarja I. grupe Gregorčiča in Kebeta. Padla sta kot slovenska narodna heroja. Njihovo ime bo ostalo večno zapisano v zgodovini NOB. Glavno poveljstvo je imenovalo nov grupni štab in dalo I. grupi naslednje naloge: takoj preiti v ofenzivo proti okupatorju in njegovim pomagačem in ne ostati niti za trenutek več pri defenzivi in samo diverzantski taktiki. Osvajati, osvajati in zopet osvajati orožje. Proti nemški mobilizaciji je treba postaviti masovno partizansko mobilizacijo.[140]

Istega dne je poslal Kidrič v imenu CK KPS pokrajinskemu komiteju KPS za Gorenjsko naslednje direktive: doseči aktivizacijo in ofenzivnost gorenjskih partizanov, razviti maksimalno agitacijo proti mobilizaciji v nemško armado in za takojšnje vstopanje

v partizansko vojsko, razviti maksimalno agitacijo za OF, zajeti v OF vse, kar čuti slovensko, in varovati se vsakega sektaštva in zoževanja OF na nekakšno partijsko pomožno organizacijo, učvrstiti in širiti Partijo, povečati ekspeditivnost in hitrost zvez, v največji meri varovati kadre in neusmiljeno razkrinkavati belo gardo ter ne se predajati iluzijam, da ta na Gorenjskem ne bo mogla ničesar narediti.[141]

Dne 23. decembra sta se združila Kamniški in Moravški bataljon, toda Nemci so ju napadli na Kostavski planini (Slevc). Boji so trajali od sedmih zjutraj do enajstih dopoldne in partizani so le s težavo prebili obroče. Partizani so imeli hude izgube; padel je skoraj ves komandni kader, 15 partizanov in 1 partizanka.[142] Tudi 1. januarja 1943 je imel bataljon hude boje na Osnovčku, še hujše pa 19. januarja na Kališčah, kjer je padlo 12 partizanov, 7 je bilo ranjenih, 20 pa ujetih.[143]

Hud udarec je doživel gorenjski partizanski kader, ko je odkrila Gegenbande Ludwig po izdaji bunker pri Poljanah v Poljanski dolini in z bombami ubila komandanta Gorenjskega odreda Starca (Fazana), novo imenovanega komisarja Alpske cone Borštnika (Viteza) in nekaj kurirjev.[144]

CK KPS je v pismu PK KPS za Gorenjsko 20. januarja močno obžaloval Vitezovo in Fazanovo smrt, ki sta padla prav takrat, ko so bili dobri kadri na Gorenjskem najpotrebnejši. CK je tudi poudaril, da ne more poslati na Gorenjsko novih kadrov. Poudaril je, da je temeljno vprašanje, ki ga mora sedaj reševati ves partijski kader na Gorenjskem, mobilizacija. Pri tem ne gre za običajno mobilizacijo, temveč za ofenzivni zamah ljudske vstaje proti okupatorju. Gre torej za splošni nenadni prehod k ofenzivnim vojaškim operacijam in po drugi strani k splošni politični aktivizaciji vseh patriotičnih in antifašističnih sil na Gorenjskem.

Politični temelj sedanje ljudske vstaje na Gorenjskem, dalje ugotavlja pismo, je v splošnem procesu razpadanja fašizma na mednarodnem in notranjem področju. Mase so prepričane, da gre fašizem h koncu, na drugi strani pa so težnje slovenskega naroda, da

si začne sam krojiti svojo usodo. Mobilizacija naj se izvaja po konkretnih priložnostih. Glavno pa je, da s partizanskimi enotami, terenskimi organizacijami OF in partijskimi organizacijami zajamemo vse, kar želi stopiti v partizane, kar išče stika s partizani pa tudi vse omahljivce. Ne samo tiste, ki jih Nemci sedaj kličejo pod orožje, temveč tudi vse za orožje sposobne. Pod pojmom prisilne mobilizacije je treba razumeti mobilizacijo, ki je posledica močne politične priprave, ta naj prepriča omahljivce, da je treba iti v partizane.

Enote na Gorenjskem morajo takoj preiti v ofenzivo po vsej Gorenjski. Organizirati je treba čim več terenskih odborov OF in tudi takoj formirati rajonske in okrožne odbore OF ter čimprej pokrajinski odbor OF. Istočasno pa je treba težiti za okrepitvijo Partije in njenega vpliva v ljudskih množicah.

Že naprej je treba povedati, pravi pismo, da ima sedanji polet celo vrsto nevarnosti. Prva je vrtoglavica od uspehov. Sovražnik je še vedno močan in lahko te naše prve uspehe uniči, če jih ne bomo hitro razvijali naprej in utrjevali. Dalje je treba paziti, da se nam ne bodo dogodki izmuznili iz rok. Posebno bi bilo nevarno, če bi se izmaknili razni vojaški, politično slabše podkovani kadri kontroli Partije in bi prišli s svojim nastopanjem v konflikt s civilnim prebivalstvom (pretirane likvidacije, rekvizicije, vojvodstvo). Učite se pri tem na dogodkih v Ljubljanski pokrajini, kjer je samovolja nekaterih kadrov prizadejala Partiji veliko škodo. Računati je treba tudi na možnost spremembe okupatorjeve taktike, ki bi vaše napake izkoriščala in bi si pridobila del prebivalstva ter ga oborožila proti vam. Posebna nevarnost je, da bi Nemci ne dali večjih koncesij beli gardi.[145]

Istega dne je izdalo Glavno poveljstvo štabu Gorenjskega odreda naredbo o mobilizaciji in o prehodu v ofenzivo; štab odreda naj takoj stopi v stik z vsemi, ki so zbežali v gozdove, da bi se izognili nemški mobilizaciji. Sme pa odred obdržati na svojem področju le 20% neoboroženih, vse drugo je treba poslati na področje Dolomitskega odreda. Z novimi mobiliziranci je treba takoj začeti intenzivno politično delo. Takoj je treba začeti z intenzivnimi ofenzivnimi akcijami po

vsej Gorenjski. Ne čakajte v hribih na nemške napade, temveč napadajte Nemce v dolini. Od naše ofenzive je sedaj odvisno vse. Pojdite pri belem dnevu v vasi in prirejajte mitinge.[146]

Glavni štab je 18. februarja znova opozoril štab Gorenjskega odreda na njegovo defenzivno taktiko: zaradi te tudi pada komandant za komandantom in smo v nevarnosti, da ne bomo izgubili vsega komandnega kadra na Gorenjskem.

Ta defenzivna taktika je v izrazitem nasprotju s političnimi uspehi na Gorenjskem, z uspehi naše mobilizacije in z zaupanjem ljudi v partizane. Tu ne pomaga nobeno filozofiranje in izdelava lepih analiz. Treba je preiti v napad. Prenesite že svoje akcije v dolino, napadajte patrole in komunikacije, napadajte manjša oporišča. Ne spuščajte se v frontalne boje, ki za nas ne pomenijo ničesar, pa če bi padlo na stotine Nemcev. Najvažnejše je, da bi Nemci čutili, da so povsod ogroženi. Zavest sovražnika, da je povsod ogrožen, je osnovna skrivnost vseh partizanskih uspehov, dokler se partizansko gibanje ne spremeni v regularno vojaško silo.[147] Dne 1. marca je Glavni štab imenoval novi štab Gorenjskega odreda.[148]

c) Primorska

S 1. majem 1942, ko so Primorsko dobesedno preplavili prvomajski letaki in parole, se je nekako zaključilo prvo razdobje NOB na Primorskem.[149] Kot je bilo že rečeno, so se primorske enote po hudih bojih na Nanosu razdelile na tri skupine: ena skupina je odšla v Vipavsko dolino, druga v Trnovski gozd in od tam naprej proti Gorici, tretja pa v Brkine in od tam naprej v okolico Ilirske Bistrice. To je bila Pivška ali Brkinska četa, ki je postala ob koncu maja 1942 5. četa Zidanškovega bataljona. Nekaj borcev je odšlo tudi v Istro, kjer se je formirala s pomočjo istrskih Hrvatov 1. istrska četa.[150]

V pismu, ki ga je pisal 22. maja Kardelj Titu, je rečeno, da obstaja na Primorskem še dosti majhen Primorski odred, ki ima okrog 150 borcev.[151]

Kljub težkim pogojem se je NOB na Primorskem le razvijala in šla močno na živce italijanskim oblastnikom, ki so bili silno občutljivi glede te dežele. Zato nas ne more presenetiti zanimiva italijanska akcija, da bi se sredi velike italijanske ofenzive v Ljubljanski pokrajini ustanovila bela garda tudi na Primorskem. Tako je pisal 19. avgusta federalni sekretar fašistične stranke v Gorici goriškemu prefektu, da ga je prosil fašistični sekretar v Št. Vidu pri Vipavi za dovoljenje, formirati oddelek »iz domačinov, ki bi bili pripravljeni delovati kot kontragverila«. Sekretar je prosil prefekta za dovoljenje, da bi se ustanovil tak oddelek, ki bo samo ugodno vplival na razvoj dogodkov. »Jasno je — je dejal tajnik — da oddelek ne bo prej oborožen z italijanskim orožjem, dokler ne bo očito pokazal znakov neomajne zvestobe.« Zanimivo je, da so se Italijani pri ustanavljanju bele garde na Primorskem hoteli poslužiti tudi goriškega nadškofa Margottija. Ta pa je bil pri tem silno previden in je pisal 24. avgusta prefektu, da ga je obiskal general Crali, ki mu je med drugim obrazložil tudi zamisel, da bi v vsakem kraju iz režimu vdanih ljudi ustanovili oboroženo skupino, »una spezie di guardia civica«, pod vodstvom vojaških oddelkov, kajti domačini poznajo dobro kraje, jezik itd. Margotti pravi, da je daleč od vseh teh zadev in da ne more dati nobenega nasveta glede tega, o čemer sta govorila z generalom. Te zadeve — pravi Margotti — ne sodijo v moje področje, bil bi pa zelo vesel, če bi se čimprej vrnil mir v naše hribe in med naše ljudi, ki so bili vselej mirni in so spoštovali oblast.[152]

Dne 20. avgusta je razpisal goriški prefekt s posebnim letakom 50.000 lir na glavo znanega primorskega partizana Vojka Premrla; 22. avgusta je poudaril odgovorni partijski funkcionar v pismu CK KPS, da je splošni politični položaj na Primorskem tak, da hočejo Italijani z vedno večjim terorjem prestrašiti ljudi in uničiti osvobodilno gibanje, še preden bi prišlo do organizirane ljudske vstaje. KPS ima na terenu okrog 35 članov, OF pa okoli 100 odborov. V glavnem je delo teh odborov v zbiranju hrane, obleke, obutve in orožja. Pokrajinskega odbora OF še ni, ker

za višje predstavništvo OF doslej še ni bilo mogoče dobiti ljudi. Nekaj dni po znanem Mussolinijevem govoru v Gorici so začeli fašisti znova divjati. Doseženo pa je bilo, da je del fantov, ki je prišel na dopust iz italijanske vojske, odšel v partizane, nekaj pa jih je dezertiralo iz vojske.[153]

Komandant Soškega odreda Bračič je sporočil 8. oktobra Glavnemu poveljstvu, da je prišel 25. septembra s patrolo na Primorsko. Pisal je, da je položaj na Primorskem dosti ugoden za razvoj partizanstva. Ljudje sovražijo samo eno: fašizem in Italijane. So pa seveda politično nerazgledani in jim je vseeno, četniki ali partizani. Tudi partizanstvo se na Primorskem močno razlikuje od partizanstva v Ljubljanski pokrajini. Pojavilo se je zelenokadrovstvo in hajdukovanje. Nekateri partizani so zelo hrabri, drugi zopet ne. Velika težava je, ker ni gozdov.[154]

Nekoliko bolj komplicirano pa je — spričo številnih zapisanih spominov, a precejšnjega pomanjkanja dokumentov — narediti kratek pregled razvoja partizanskih enot na Primorskem od bitke na Nanosu do prihoda Soškega odreda na Primorsko. Morda ne bomo naredili prevelike napake, če bi poskušali narediti ta pregled po najpomembnejših partizanskih primorskih predelih.

V i p a v s k o. Po bojih na Nanosu se je zadrževala Vipavska skupina (četa) na področju Erzelj—Goče—Branica. Skupina je polagoma naraščala in od nje se je sredi maja odcepil Vojkov vod, ki je odšel na področje Trnovskega gozda, in skupina, ki je odšla v Spodnjo Vipavsko dolino. Ena skupina pa je ostala še v starem taborišču.

Vse čete (skupine) so bile precej aktivne, med vsemi morda najbolj Vojkov vod, ki je sredi julija po likvidaciji vse gozdne milice v Trnovskem gozdu napadel italijanski kamion in pobil nekaj Italijanov. Italijani so za represalije zažgali vas Podgrič in ustrelili 7 talcev (najmlajši je imel 16 let, najstarejši 70 let). Prav tako sta Vojkova in Zgornjevipavska četa uspešno postavili Italijanom zasedo na cesti Predmeja—Lokve—Čepovan, ujeli nekaj Italijanov in zaplenili orožje.

Posledica vseh teh akcij so bile številne italijanske hajke, ki kljub zelo ostrim represalijam niso mogle več zatreti partizanstva na Vipavskem, to je, predvsem nenehne rasti partizanskih enot. Zato je bil 10. avgusta nad Vitovljami ustanovljen 1. primorski bataljon, ki je na splošno željo borcev dobil ime bataljon Simona Gregorčiča. V bataljon je prišlo pet čet: 1. in 2. vipavska, Tolminska, Pivško-Brkinska in Kraška.

Ko je prišel 24. oktobra na Primorsko Loški (Soški) odred, so se iz vseh dotedanjih čet na Primorskem in iz novodošlih ustanovili trije bataljoni: Gregorčičev, Tolminski in Kraški.[155]

Na Goriško-Tolminskem področju se je po bojih na Nanosu razvila Tolminska četa, ki je operirala tudi proti Brdom in še naprej v Beneško Slovenijo ter prerasla v Tolminski bataljon. Tako so enote tega bataljona 8. oktobra obstreljevale karabinjersko postajo v Podreski v Beneški Sloveniji. V naredbi št. 9 štaba Soškega odreda je rečeno, da je bila to prva partizanska patrola, ki je prodrla v najzahodnejše predele Slovenije. Ljudstvo je bilo tamkaj po pripovedovanju patrole sicer nacionalno zavedno, smatrali so se za Slovence, niso pa še razumeli našega boja. Ko so jim partizani razlagali, kdo so, tega spočetka niso mogli razumeti, ter so jim svetovali, naj se oglasijo pri karabinjerjih ali pri županu.[156]

Snežniško-Brkinsko področje. Brkinska (Pivška) četa je 10. maja razorožila italijansko postojanko ob železniški progi pri Bukovici (Ilirska Bistrica) in ujela nekaj Italijanov; 4. junija je napadla postojanko Mereče ob progi Št. Peter—Ilirska Bistrica. Italijani so na ta napad zelo ostro reagirali in so pobili ali pobesili 30 domačinov ter požgali vasi Kilovče, Pristavo, Zgornje in Spodnje Bitinje, Ratečevo brdo, Mereče in Podstenje; ostale ljudi pa so izselili. Po izdaji so četo napadli Italijani; 15. julija je četa napadla kamion italijanskih vojakov, 24. julija pa znova kamion na Snežniku, kjer so imeli Italijani 12 mrtvih in 6 ranjenih.[157]

Kras. Junija se je Kraška sabotažna skupina organizirala v četo, in to po napadu na bunker pri

Devinu, nato pa je naredila še veliko akcijo. Septembra je četa napadla postojanko pri Repentabru, 27. oktobra pa se je zelo narasla četa reorganizirala v začasni Kraški bataljon.[158]

Tako so bili v sestavu Soškega odreda 28. oktobra 1942 trije bataljoni, Vipavski z okrog 100 borci, Tolminski z okrog 100 borci in Kraški z okrog 80 borci.[159]

Vojkova četa je z velikim uspehom napadla 6. novembra bunker na cesti Črni vrh—Col, kjer je dobila precej vojaškega plena,[160] patrola Tolminskega bataljona je 7. novembra napadla fašistično patrolo na cesti Pologar—Tolmin,[161] patrola iz Vipavske čete je napadla 8. novembra Italijane pri Vrhpolju,[162] itd. Takih akcij bi lahko našteli lepo število in štab Soškega odreda je 10. novembra zapisal, da se na Primorskem že javljajo prvi znaki slovenske narodne vstaje.[163] Prav v tem času je prišel kot vojaški in politični poverjenik na Primorsko Aleš Bebler, ki je že 15. novembra sporočil CK KPS, da je razpoloženje naroda na Primorskem odlično. Če pridejo partizani v vas, pravi Bebler, je to velik dogodek, vsi jih hočejo videti in jim nosijo hrano. Bebler pravi, da partizani v političnem pogledu niso slabi in da pravilno postavljajo glavna vprašanja; vse kaže, da je v glavnem sektaštvo med partizani odpravljeno. Bele garde ni. Duhovniki v glavnem mislijo isto kot partizani. Ni pa še čutiti terenskih organizacij OF. Ljudje bi želeli našo literaturo, a je nimamo; zato smo ustanovili tehniko.[164]

V prvi polovici novembra so naredili Italijani večjo hajko na Čepovan, v drugi polovici meseca pa na sektor Gorica.[165] CK KPS je pisal PK KPS za Primorsko obširno pismo, kjer je v uvodu rečeno, da je NOB na Primorskem v očitnem poletu, kar dokazujejo vse večje rekrutacije v partizane. Vse to more v perspektivi voditi do narodne vstaje, ki jo bo pospešila hitra okupatorjeva reakcija. Zato okupator masovno internira, požiga itd. Vse to pa zahteva, da odstranimo slabosti našega dosedanjega dela na Primorskem. Sklep o organizaciji nekakšnega plenuma OF na Primorskem, v katerem bi bili zastopani aktivisti OF, predstavniki treh osnovnih skupin, je sicer pravilen, toda

OF je treba še razširiti. Treba je pritegniti tudi nekatere vodeče klerikalce in liberalce, predvsem pa je treba v OF pritegniti sredino.

Odločno je treba pobijati sektaško samozadovoljstvo aktivistov s terena, ki govorijo, da je teren ves za komuniste. Res da Partija uživa ugled — vse druge stranke so se kompromitirale — toda njen program ni znan zlasti kmetu. Razen tega si kmet tudi ni na jasnem glede jugoslovanskega vprašanja. Še posebej obstaja na Primorskem problem odnosov do Italijanov — antifašistov. Mi bomo podprli vsako antifašistično gibanje Italijanov na Primorskem.[166]

V prvi polovici decembra je bila na Primorskem prva konferenca delegatov KPS iz okrožij primorske pokrajine (tudi iz Trsta in Gorice) in delegatov iz Soškega odreda. Zbranih je bilo 16 delegatov. V resoluciji konference je rečeno, da na Primorskem »doživljamo širok in nagel porast narodno revolucionarnih energij. Slovenske množice kažejo z vsakim dnem več pripravljenosti za boj in več pobude za organiziranje«. V partizanske čete se prijavlja vedno večje število slovenskih fantov in mož, prijavljajo se tudi prvi italijanski prostovoljci za partizane. OF doživlja na Primorskem vštric s poletom narodnoosvobodilnega gibanja znaten organizacijski razmah. Velikanska večina ljudi simpatizira z OF in se vključuje v delo. V pozdravnem telegramu CK KPS je bilo med drugim rečeno: »Vi ste položili temelje osvobodilnega gibanja slovenskega naroda... S tem ter s stalno neposredno pomočjo komunističnim organizacijam na Primorskem ste ustvarili pogoje tudi za razmah osvobodilnega boja v tem skoro že četrt stoletja zasužnjenem delu Slovenije.« V pozdravni brzojavki IOOF je bilo rečeno, da pod zastavo OF uresničuje slovenski narod svoje tisočletne sanje. V telegramu CK KPI je bilo rečeno: »V tem sodelovanju (med KPS in KPI) vidi slovenski narod jamstvo za bodoče prijateljske odnošaje med svobodnim italijanskim narodom ter združeno in neodvisno Slovenijo, v kateri bo končno doseglo svojo svobodo tudi Slovensko Primorje.« V telegramu Vrhovnemu štabu pa je bilo rečeno, da nastajajo v okviru

partizanske vojske Jugoslavije in se krepijo tudi primorske partizanske čete ter hrabri Soški odred.[167]

Bebler je pisal CK KPS 14. decembra in je znova poudaril, da ni dobil od njega še doslej nobene pošte, direktna zveza s CK pa je nujno potrebna; treba je nujno rešiti dve stvari: odnose nekaterih tržaških in tržiških komunistov do KPS in razčistiti je treba vprašanje in linijo glede ustanovitve pokrajinskega akcijskega odbora za enotnost italijanskega naroda.[168]

Dne 19. decembra je dobil Soški odred še en, 4. bataljon.[169] CK KPS je pisal PK KPS za Primorje 31. decembra. Najprej pozdravlja prvo pokrajinsko konferenco in dejstvo, da je PK dobil stike s KPI. CK KPS poudarja, da je Kominterna odgovorila, da KPS ne samo sme, temveč tudi mora ustanavljati svoje partijske organizacije na vsem Primorskem in v Istri, kjer živijo Slovenci in Hrvati. Istočasno pa naj KPS dela za to, da se ustanovijo organizacije KPI tam, kjer živijo italijanski delavci. CK tolmači to tako, da naj se formirajo trenutno v Trstu, Tržiču in eventuelno tudi v Gorici poleg organizacij KPS tudi organizacije KPI. Te naj bodo organizacijsko vezane na CK KP Italije, istočasno pa naj bodo povezane z organizacijami KPS in naj delajo skupno politične in vojaške akcije.

Primerno in koristno bi bilo, če bi se v OF pritegnili tudi predstavniki italijanskega antifašističnega gibanja, toda na sledeči platformi sodelovanja: »Primorje v svojih slovenskih nacionalnih mejah (ki v osnovi niso problematične niti za nas niti za Italijane) pripada osvobojeni in združeni Sloveniji. Vanjo spadajo tudi vsa mesta na tem terenu, ne glede na to, kako daleč je v teh mestih že napredovala denacionalizacija (v duhu Leninovega postavljanja, da mesta niso odločilna pri takih odločitvah). Zlasti to velja za Gorico in Tržič... S Trstom je vprašanje nekoliko drugačno glede na njegovo tradicijo in stari italijanski karakter in bi mesto Trst imelo avtonomen položaj v okviru svobodne in združene Slovenije.« Najbolje pa je, če se da to vprašanje odgoditi, kajti brez trenj se bo dalo reševati to vprašanje v resnici šele v drugi etapi našega boja. Če bi pa prišlo do nenadnega zloma

v Italiji, je treba posvetiti največjo pozornost Trstu. Italija bo brez dvoma ostala še nekaj časa imperialistična, tudi če se bo njen notranji režim »demokratiziral«. Takoj mora biti postavljen — če bi prišlo do nenadnega zloma v Italiji — na bazi Pokrajinskega odbora OF, narodnoosvobodilni svet za Primorje, to je, oblast OF. V tem svetu morajo biti obvezno tudi predstavniki Italijanov, predvsem pa predstavnik KPI. Takoj je treba načeti vprašanje Trsta kot vprašanje samoodločbe italijanskega naroda. Ustvariti je treba tak položaj v Trstu, da bo očitno, da imajo Italijani v Trstu ne samo vse nacionalne pravice, ampak tudi oblast.[170]

Posebnost NOB na Primorskem v tem času je bila kar neverjetno razgibana mobilizacija za NOV. Ker novo mobiliziranih ni bilo mogoče oborožiti na Primorskem, so jih začeli pošiljati v Ljubljansko pokrajino. Ti pohodi novomobilizirancev so bili seveda zvezani z velikimi težavami.

Ko je poslal 17. januarja 1943 PK KPS za Primorsko poročilo CK KPS, je lahko upravičeno zapisal, da je splošno razpoloženje ljudskih množic odlično. Vpliv in ugled Partije rasteta, raste pa tudi borbenost množic, kar je vidno v naglem dotoku v partizane, v razširjenju in aktivizaciji Narodne zaščite in v vedno večjem podpiranju partizanov. Najboljše uspehe je dala rekrutacija v kmečkih predelih, v Zgornjevipavski dolini, na Tolminskem in v okolici Idrije. Poročilo pa pravi, da aktivnost partizanskih čet ni zadovoljiva in da je edino aktiven Gregorčičev bataljon in še posebej Vojkova četa. Vojko vedno bolj postaja popularni junak. Slabo se je izkazal vodilni kader iz bivšega Loškega odreda. Glede odnosov z italijanskimi komunisti je rečeno, da je bilo pooblaščencu CK KPI postavljeno vprašanje sodelovanja, na kar je ta izdal okrožnico Discussione su quatro punti; glede Trsta je zadovoljen s predlogom CK KPS, naj se v Trstu organizirajo organizacije KPS in KPI.[171]

Istega dne je pisal POOF za Primorsko IOOF. Pismo sta podpisala Leskošek, ki je bil takrat dlje časa na Primorskem, in Bebler. V pismu je rečeno, da je obstajal do Beblerjevega prihoda na Primorskem

že POOF, ki je bil sestavljen iz dveh komunistov in enega pripadnika liberalne stranke. Potem je bil na posebni seji postavljen razširjeni POOF, ki je odobril delo prejšnjega odbora.[172]

Dne 19. januarja so bili imenovani novi štabi vsem štirim bataljonom Soškega odreda;[173] 20. januarja je sporočil CK KPS pooblaščencu KPI sklepe svoje seje o sodelovanju z Italijani. KPI naj se v tržaški pokrajini reorganizira po načelih Kominterne; uvede naj strogo razlikovanje med člani, kandidati in simpatizerji. Člani se združujejo v celice, kandidati pa v kandidatske skupine. Celice in kandidatske skupine se organizirajo po podjetjih ali pa po rajonih in ulicah; celice vodijo rajonski komiteji, te pa mestni komiteji in te okrožni komite za tržaško okrožje. Okrožni komite KPI dobiva direktive od CK KPI, dela pa v stalnem kontaktu s PK KPS. Izven velikih podjetij se organizirajo slovenski komunisti v tržaškem okrožju v celice KPS, italijanski pa v celice KPI, medtem ko se v velikih podjetjih organizirajo slovenski delavci v celice KPI. Celice KPS in masovno delo med slovenskimi množicami (OF itd.) vodi v Trstu mestni komite KPS, v okrožju okrožni komite KPS, masovno delo med italijanskimi množicami pa se odvija v smislu Nacionalne fronte, ki jo vodijo komunisti. Ta fronta organizira razširjenje tiska, ustno agitacijo, zbiranje sredstev, sabotaže v podjetjih itd. Kjer pa je delavstvo v podjetjih nacionalno mešano in ni odborov Fronte, naj se organizirajo odbori Delavske enotnosti. Izhajati naj začne »Il lavoratore«.[174]

Dne 26. januarja je izvršil 2. bataljon Soškega odreda uspelo akcijo na italijansko postojanko v Zakrižu nad Cerknem.[175] Kardelj je pisal v imenu CK KPS 28. januarja dvoje pisem, eno PK KPS in eno Leskošku. V prvem pismu je poudaril, da je treba posvetiti vso pozornost razvoju antifašistične dejavnosti med italijanskimi množicami na Primorskem. To ni samo naša internacionalna dolžnost, pravi Kardelj, to nam nalagajo tudi naše neposredne potrebe. Pomoč antifašističnemu gibanju med italijanskim prebivalstvom je sestavni del našega boja proti mednarodni reakciji. Zato je treba pomagati pri ustanavljanju

organizacij KPI na področjih, kjer živijo Italijani. Te organizacije je treba neposredno povezati z vodstvom KPI, s katerim je treba vzdrževati najtesnejšo zvezo. Med italijanskim prebivalstvom je treba popularizirati antifašistične akcije v smislu politične linije KPI. Treba je v čim večjem številu mobilizirati Italijane v partizansko vojsko; ustanavljati je treba posebne italijanske enote od voda navzgor, ki pa naj ostanejo do nadaljnjega pod poveljstvom našega partizanskega vodstva. Treba pa je seveda stremeti za tem, da bi se čimprej ustanovilo vodstvo italijanskih partizanskih enot.

Glede odnosov med KPS in KPI pa se je treba z italijanskimi tovariši sporazumeti v naslednjem: v zahtevi po osvoboditvi in združitvi vseh Slovencev. Slovenska zemlja obsega tudi vse ozemlje na Primorskem s Trstom. Zato bomo na vsem tem ozemlju ustanavljali organizacije KPS in organe slovenske ljudske oblasti (OF). Zato morajo biti akcije KPS in KPI na tem ozemlju čimbolj enotne in delati je treba za to, da se organizirajo organizacije KPI samo v večjih italijanskih središčih, medtem ko je treba raztresene italijanske tovariše na popolnoma slovenskem ozemlju povezati v organizacijo KPS.

Če bi akcije naše vojske privedle do osvobojenega ozemlja in oblikovanja organov ljudske oblasti, je treba v te organe pritegniti tudi (sorazmerno) italijanske tovariše, ki živijo na teh področjih.[176]

Leskošku pa je Kardelj pisal, da je treba na Primorskem mobilizirati čimveč. »Nujno je potrebna tudi dobra zveza s CK KPI.«[177]

Dne 13. februarja se je NOV na Primorskem reorganizirala. Namesto Soškega odreda, ki je dotlej obvladal vso Primorsko, sta bila ustanovljena dva odreda, Južnoprimorski in Severnoprimorski odred. Ustanovljena je bila tudi udarna brigada, ki pa se potem ni formirala, ker je prav v tem času podlegel ranam njen prvi komandant Vojko Premrl. Operativno področje Severnoprimorskega odreda je bilo severno od črte Sv. Lucija—Idrijca do bivše jugoslovansko-italijanske meje in zahodno od Soče, operativno področje Južnoprimorskega odreda pa je bilo južno in vzhodno

od operativnega področja Severnoprimorskega odreda. Imenovani so bili tudi štabi.[178]

Sredi februarja je bila prva primorska konferenca OF in izvoljen je bil novi POOF za Slovensko Primorje, v katerega je prišel tudi italijanski zastopnik. Dne 21. februarja pa je Glavni štab ustanovil posebno Primorsko operativno cono in imenoval njen štab.[179] Prva primorska konferenca se je konstituirala v stalen organ OF, v Primorski pokrajinski plenum OF slovenskega naroda. Konferenca je razpravljala o splošni politiki OF na Primorskem in o nalogah primorskih organizacij. Prisostvoval ji je tudi delegat italijanske antifašistične organizacije Narodne fronte borbe za mir in svobodo, ki je bil prav tako sprejet v plenum. Konferenca je ostro obsodila politiko nekdanjih slovenskih primorskih voditeljev, s sprejetjem italijanskega zastopnika v plenum pa je »vodstvo OF na Primorskem odločno krenilo po poti nove narodne politike, k pravilnim odnošajem do naših zaveznikov med Italijani.«[180]

Dne 1. marca je pisal štab cone 3. bataljonu (Briškemu) Severnoprimorskega odreda, da je izvedel od POOF, da se je pridružilo bataljonu večje število Furlanov. Zato je štab naročil, naj se iz teh Furlanov takoj formirajo samostojni vodi, čete in bataljoni, v nobenem primeru pa ni treba ustanavljati mešanih formacij. Tem italijanskim enotam je treba nuditi vso pomoč. Italijanskim enotam je treba pomagati tudi s kadri, kolikor to ne bi žalilo njihovega narodnega čuta. Treba pa je italijanske partizanske enote razmeščati tako, da se bo širilo partizansko gibanje vedno bolj v notranjost Italije.[181]

č) Koroška

Za Slovensko Koroško, ki se je počasi le začela dramiti, je značilno to, da ji je prihajala bratovska pomoč tako z Gorenjske preko Karavank kot s Štajerske oziroma z jugoslovanskega dela Koroške.

Rečeno je že bilo, da so Nemci aprila 1942 izselili več kot 700 zavednih družin, ki jim je gestapo na ukaz notranjega ministrstva sredi julija 1942 zaplenil vse

premoženje. V začetku julija je poslal Kokrški odred patrolo na Koroško, ki se je vrnila sredi julija. Obšla je predele okrog Sel, Železne Kaple in Obirskega ter prinesla vesti, da akcije partizanov odmevajo tudi na Koroškem. Patrola je tudi povedala, da se tam mudi več skupin dezerterjev iz nemške vojske in z nekaterimi od teh je patrola vzpostavila zvezo.[182] Preko Koroške se je pomikal na svoji poti na Štajersko tudi Kranjčev bataljon, ki se je nekajkrat spopadel z Nemci.[183]

Poročilo aktivista Mrharja, ki je bil z aktivistom Zupancem poslan avgusta z Gorenjske na Koroško, pravi 4. oktobra, da sta v okolici Železne Kaple ustanovila odbor OF. Glede kmetov v tej okolici pravi poročilo, da je z njimi »tako kot je bilo lani v poljanskih in selških hribih. Hrano bi pač dobil... na partizane gledajo tako, češ pridite in rešite nas tega hudiča (Hitlerja)... Tako je sedaj na Obirskem in v Železni Kapli in v bližnji okolici. Tudi v Selah in Borovljah se bo dalo organizirati... Pomisleke imajo pač glede družin, zime in konca vojne.«[184]

Novembra 1942 je bila poslana na Koroško (pod Peco) tudi manjša skupina štajerskih partizanov iz Revirske in Savinjske čete Savinjskega odreda. Prav v tem času je izdal IOOF proglas, v katerem je rečeno, da je prišla ura, ko naj se dvigne tudi Koroška in se pridruži narodni vstaji. OF je postala po volji naroda zakonita narodna oblast. OF je postala zakonita oblast za vse Slovence od Gosposvetskega polja do Kolpe, od Monoštra do Čedada.[185]

Partizanska skupina, ki je prišla pod Peco, je malo pred koncem leta napadla in zavzela Solčavo. »Pele so se slovenske narodne in partizanske pesmi, delili so se letaki. Veliko je bilo odobravanje ljudstva. Mnogo se je govorilo o tej akciji sredi zime, ko je bilo vse prepričano, da partizanov v teh krajih ni več.«[186] Po kratkem počitku se je skupina premaknila proti avstrijski Koroški. Povsod je bila prijazno sprejeta.[187]

Štab štajerske operativne cone je 10. februarja 1943 naročil, naj ostane ta koroška četa do nadaljnjega na Koroškem, to je na bivšem jugoslovanskem pa tudi avstrijskem Koroškem. Aktivnost na tem področju je

trenutno najvažnejša v vsej Sloveniji. Zato naj četa takoj odide proti Železni Kapli in Dravi. Na Koroškem mora še ta mesec teči nemška kri![183] PK KPS za Štajersko je pisal 20. februarja 1943 Pavlu Žavcerju, da je posebno važno, prodreti v bivšo avstrijsko Koroško.[189]

Izjava treh ustanovnih skupin v Osvobodilni fronti (Dolomitska izjava)

Pred velikimi dogodki pomladi 1943 — velik polet OF skoraj v vseh slovenskih pokrajinah — je bilo treba znotraj OF rešiti še silno važno vprašanje, vprašanje enotnosti OF. Vprašanje, ki bi imelo na novem osvobojenem ozemlju oziroma ob nepričakovani osvoboditvi nadvse pomembne posledice: da prevzame OF oblast kot celota in ne kot združba koaliranih nekdanjih slovenskih političnih strank in skupin, ki bi si ob tem prevzemu oblasti razdelile vladne resorje.

Znano je, da je v razdobju od 1942 in celo tja do jeseni 1944 prihajalo do nekaterih bolj objektivnih kot subjektivnih motenj v vodstvenih organih OF. Prvič so se te objektivne motnje pokazale v času prvega osvobojenega ozemlja, drugič po veliki italijanski ofenzivi, dokončno pa so formalno izginile šele jeseni 1944 s pomnožitvijo članov IOOF tudi iz nekaterih skupin, zastopanih v Vrhovnem plenumu.

Do teh motenj je prišlo — kot pravi M. Brecelj — takrat, ko so se začele notranje preizkušnje v OF, ki jih je predvsem povzročila velika italijanska ofenziva,[190] ali kot pravi Kardelj, da so nesoglasja s krščansko-socialistično skupino intelektualcev v OF dosegla svoj višek neposredno po italijanski ofenzivi.[191] Videli smo že, da italijanska ofenziva ni uničila ne OF ne partizanske vojske, imela pa je hude posledice: oboroženi nastop slovenske kontrarevolucije, ki je bil viden na zunaj v belogardističnih vojaških formacijah od vaških straž do bataljonov legije smrti.

Ta in še druge negativne posledice italijanske ofenzive so se, kot pravi Kardelj, na poseben način zrcalile v OF in ljudje, ki so bili kakorkoli povezani

s politično tradicijo slovenske reakcije, so se znašli na razpotju. Eni so dokončno prelomili tradicijo, drugi pa so še bolj omahovali. In pri teh »so začele prihajati močneje do izraza težnje in želje po rahljanju notranje politične enotnosti OF, po njenem pretvarjanju v strankarsko koalicijo, po njenem umiku s fronte oborožene borbe... in celo po razbijanju OF. Pojavile so se neke samostojne grupice znotraj OF, ki jim glavni cilj ni bil več interes osvobodilne borbe, marveč neki njihov posebni strankarski ali ideološki interes. Prav kmalu se je pokazalo, da so bili ti centri idejno, večkrat tudi organizacijsko povezani z belogardističnimi krogi in so kot taki postali zbirališče za vse tiste, ki so se pripravljali na dezertiranje iz OF.«[192]

O nevarnih tendencah dela nekaterih krščanskih socialistov je govoril tudi Kidrič na partijski konferenci na Rogu. Dejal je, da so se te tendence izražale zlasti v omahljivosti pri odločnem nastopu proti beli gardi, v težnjah »po snovanju lastne stranke, čeprav so se tej odpovedali«, v težnjah, spraviti čim več svojih aktivistov na teren, da bi si tako okrepili svoje položaje. Tudi v zaključni besedi na tej konferenci je spregovoril Kidrič o teh tendencah in poudaril, da so v nasprotju z interesi boja slovenskega naroda za svobodo in z linijo razvoja revolucije na Slovenskem. Poudaril pa je, da so te tendence objektivnega, ne subjektivnega značaja. Glede tendence krščanskih socialistov po ustanovitvi lastne stranke (v okviru OF) je Kidrič dejal: »To danes sicer morejo, tega ne moremo in ne smemo ovirati, ker danes še nismo v dobi diktature proletariata z eno samo partijo, komunistično, temveč smo v dobi nacionalne borbe za osvoboditev, ki se združuje z demokratično revolucijo. Seveda bi pomenila ustanovitev te nove stranke veliko težav za enotnost naše borbe.« Če bi stopili v boj s krščansko socialistično skupino — pravi Kidrič — bi to pomenilo prehitevati revolucijo in preskočiti v njej celo etapo.

Da je prišlo znotraj OF do začetnih trenj že na prvem osvobojenem ozemlju, je zapisal Kidrič tudi v svojem rokopisu jeseni 1944. Kidrič pravi, da do pozne pomladi in zgodnjega poletja 1942 krščansko-sociali-

stična skupina intelektualcev ni delala »za svoj račun«, niti objektivno niti subjektivno, in je bilo njihovo zbiranje katoličanov v izrazito korist množičnemu širjenju OF. V času prvega osvobojenega ozemlja pa so pokazali krščanski socialisti izrazite tendence po snovanju lastne stranke tako na terenu kot v vojski. To je slabilo OF in vnašalo znake razkola med ljudske množice, zlasti pa je imelo to slabe posledice v vojski. Ta trenja so se kmalu zgladila zlasti v italijanski ofenzivi. Ostala pa je še vrsta odprtih vprašanj, ki jih je bilo treba prej ali slej rešiti.

Spričo vsega tega more nastati vprašanje, kakšno obliko je imela OF v svojem prvem razdobju (do osvobojenega ozemlja). M. Brecelj pravi, da je imela OF v svojem začetku v pogledu razmerja med ustanovnimi skupinami bolj ali manj koalicijski karakter, da je bil tak njen značaj v letih 1941 do 1942 povsem naraven, ker je ustrezal politični grupaciji naprednih sil v naši preteklosti in ker je bila z organizacijo narodnega odpora prav ta osnovna oblika tista, ki je služila aktivizaciji našega ljudstva. Poudarja pa Brecelj, da čeprav je imela OF tako obliko v svojem vrhu, pa je po drugi strani že od vsega začetka imela močne elemente ne samo enotnega narodnoosvobodilnega gibanja, ampak tudi enotne politične organizacije. Ta koalicija se je v OF kazala tako, da so bili v IOOF in v okrožnih odborih OF zastopani delegati vseh treh ustanovnih skupin, da so ustanovne skupine izdajale svoja glasila in proglase in imele svoje lastne aktiviste.

O koalicijskem značaju v vrhovih OF, ki ga je terjal objektivni slovenski zgodovinski politični razvoj, spočetka v organih OF niso razpravljali. V Slovenskem poročevalcu 25. julija 1941 beremo, da »vodstva (množina!) obstajajo iz najaktivnejših borcev ne glede na njihovo ožjo politično in svetovnonazorsko usmerjenost«; dne 20. septembra 1941 je zapisano, da vlada med vsemi skupinami v OF popolna jasnost glede na skupne cilje in izvedbo narodnega osvobojenja. Ko so nastajale težave z Nagodetovo skupino v OF, ki je imela svojega zastopnika v Vrhovnem plenumu, in ko je klerikalna sredina postavljala kot pogoj za vstop v OF pravo koalicijsko obliko OF, je

oboje napadel Slovenski poročevalec kot separatizem posameznih skupin,[103] 24. oktobra 1941 pa je zapisal, da bi oblika skupinskega in strankarskega separatizma v OF lahko pomenila drugo narodno katastrofo. Na vprašanje, kateri »bodo novi politični voditelji«, je odgovoril Slovenski poročevalec 24. oktobra 1941, da ne tisti, ki se bojijo za svojo skupinsko avtonomijo, katere nihče ne ogroža, ker izkušnje NOB učijo, da neprestano rastejo ugled, vpliv, članstvo in pripadnost tistih skupin, ki žrtvujejo, ki delujejo za enotnost. Tisti pa, ki uganjajo skupinski separatizem in ki jim boj ne diši, ne morejo priti do sape. Misel o funkcijah v OF je torej jasna: kdor daje iskreno in nesebično več, bo deležen tudi več! Tako je treba razumeti tudi Kidričevo ugotovitev na roški konferenci, ko je dejal spričo tendence krščanskih socialistov, pridobiti si čim več pozicij na terenu in v partizanski vojski, da je bilo to partizansko vojsko silno težko ustvariti in da so takrat ležali vsi napori pri ustanavljanju partizanske vojske samo na ramah komunistov. Danes pa — pravi Kidrič — ko je ta partizanska vojska tukaj, vsak rad govori o njej.

Tudi v 5. Temeljni točki OF je poudarjeno, da so se vse skupine, ki sodelujejo v OF, obvezale, da bodo lojalne v medsebojnih odnosih. Delo je poudarilo 1942 v prvomajski številki, da je OF zavezništvo med KPS in med poštenimi ter rodoljubnimi slovenskimi skupinami. Nenehno pa se je v tem času poudarjal množični in vseslovenski značaj OF in njena enotnost.

Slovenski poročevalec je že 14. julija 1941 poudaril, da je OF zavzela tak razmah, da jo smemo po vsej pravici imenovati edinega slovenskega predstavnika in da ima OF odprta vrata za vsakega zavednega Slovenca, za vsako skupino, ki se želi udeleževati osvobodilnega boja. Dne 16. avgusta 1941 je poudaril, da je KPS uspelo, da je v OF združeno vse, kar je borbenega v slovenskem narodu. Delo pa je v avgustovi številki 1941 zapisalo, da OF ni razredno gibanje, temveč širok nacionalni osvobodilni pokret, ki je zajel najrazličnejše razrede, sloje in poklice. Slovenski poročevalec je 6. septembra 1941 zapisal, da je postala

OF množično gibanje, ki se je v samih ljudskih globinah tako razpredlo, da ga sploh ni več mogoče izkoreniniti. OF ni mogoče nikoli več zaključiti, kajti ta nenehoma raste v širino in globino.

Zelo pomembno ugotovitev je prinesel Slovenski poročevalec 20. septembra 1941 ob tretjem zasedanju Vrhovnega plenuma OF. Pojasnil je in ugotovil, da je bistveno za razvoj OF njen masovni porast na terenu, to je, vključevanje najširših ljudskih množic v OF neposredno in torej ne prvenstveno in izključno samo preko in s pomočjo ustanovnih in drugih skupin, zastopanih v Vrhovnem plenumu OF oziroma v IOOF. Poročevalec je poudaril, da se »na terenu Fronti neprestano priključujejo pristaši vseh tistih skupin ali bivših strank... iz svoje lastne iniciative, ne da bi od teh bivših strank dobili za to kakršna koli navodila, oziroma se za ta korak odločajo celo proti njih navodilom, naj se izogibljejo Fronti. To je znamenje, da Fronta predstavlja tisto privlačno silo za slovenske ljudske množice, ki jih navdaja z upanjem na resnično narodno revolucijo, kakršne Slovenci še nismo izvedli«. Še posebej je poudarjeno, da se OF priključujejo tudi katoličani, in to »zaradi zdravega instinkta, ki so se z njim tudi ljudje odločili za Fronto prej, preden so se zanjo odločila razna njihova vodstva«.

Terenski odbori OF so postali »izraz pravega Slovenstva, borečega se za svobodo«[194] in torej niso bili to odbori izbrancev, temveč množični odbori.[195] Dejstvo, da je OF pognala zdrave korenine prav v terenskih odborih, podaja nad vse »jasne dokaze, da so na terenu OF skoraj do kraja izginile skupinske razlike... teren pripada OF. OF ni več zgolj vrsta raznih skupin, temveč je vsenarodna organizacija, ki vodi slovenski narod v svobodo«.[196]

Nejasnosti in težave pa so se kljub temu začele kazati že v zgodnji pomladi 1942, in to zaradi sektaškega delovanja nekaterih krščanskosocialističnih aktivistov na terenu. Tu in tam so se začele pri njih kazati tendence snovanja lastne stranke, čeprav se je temu vodstvo krščanskosocialistične skupine v OF že odreklo. To je ta skupina izjavila v Programu iz zgodnje pomladi 1942, ki obsega osem točk. Prva točka

pravi, da črpa skupina kristjanov v OF svoj obstoj iz celotne slovenske problematike ter v edinstveni nalogi združuje novo slovensko socialistično in prečiščeno krščansko stališče. Skupina kristjanov v OF je torej ena od osnovnih nazorskih skupin na Slovenskem ter ima svojo lastno in nujno slovenskemu kristjanu in novim družabnim pogojem utrezajoče poslanstvo; kot taka se skupina kristjanov združuje danes s KP in s skupino nacionalnih Slovencev v skupno narodnoosvobodilno gibanje OF ter hoče s političnim in vojaškim sodelovanjem doprinesti čim večji delež pri ustvarjanju novega slovenstva in novega družbenega reda. V tem narodnoosvobodilnem boju podreja skupina kristjanov vse svoje delo skupnemu boju za narodno in socialno svobodo in z vsemi svojimi silami dela posredno in neposredno predvsem za OF, ki naj postane skupna politična organizacija družbeno naprednih Slovencev. Zaradi te osnove in za sedanjo razvojno dobo prvenstvene politične naloge se je skupina kristjanov odrekla množičnemu organiziranju kristjanov na Slovenskem ter se je omejila na elitni skupinski princip, to je na zbiranje in oblikovanje svojih aktivistov. Skupina kristjanov priznava Partiji iniciativo v snovanju OF, priznava ji največjo mero požrtvovalnosti in vidi v njej družbeno avantgardistično skupino, ki je pokazala najjasnejšo in najodločnejšo družbeno revolucionarnost. Zaradi napredne narodne skupnosti OF, ki je do nje prišlo v veliki meri s sodelovanjem kristjanov, zaradi izvirne zgodovinske naloge, ki jo skupina kristjanov čuti do vsega slovenskega naroda, in zaradi celotnega življenjsko preoblikovalnega dela, ki ga morejo krščanski Slovenci opraviti predvsem z uspehom naprednega kristjana, mora krščanska skupina ostati v vseh smereh neodvisna ter ostalima osnovnima skupinama enakopravna partnerica v OF, kar je v skladu z intencijami OF ter odločilne važnosti za OF. Za ustvaritev nove slovenske družbe hoče krščanska skupina doseči čim višjo stopnjo družbene revolucionarnosti, katero smatra s Partijo in Sokoli vred za neogiben pogoj slovenskega narodnega in socialnega osvobojenja. S tem hoče prvič dokazati, da je resnično krščansko načelo združljivo z načelom

družbene revolucionarnosti (?!), drugič pa, posebno partijce prepričati o tem, da družbena revolucionarnost niti ni odvisna od duhovnega pristanka na nazor dialektičnega materializma (?!). Na podlagi težnje po skupni revolucionarnosti stremi krščanska skupina za tem, da se čimprej in dokončno izoblikuje ter poglobi ideologija OF, to je, da se ustvari skupna miselna baza za popolnoma enotna politična in s tem tudi vojaška delovanja. Krščanska skupina si želi v ta namen plodovitega in še tesnejšega sodelovanja vseh treh ustanovnih skupin. Krščanska skupina želi, da KP objavi to stališče svojim funkcionarjem in članom, da se v bodoče odpravijo vsa nasprotja, ki izvirajo iz nepoznanja stališča.[197]

Program je torej precej dolg in, gledan tudi v tedanjem času in okoliščinah, ne povsem pravilen. Ker pa se nekateri krščanskosocialistični aktivisti programa niso držali v celoti, so začele nastajati težave. Iste misli kot so v programu, je poudarilo tudi glasilo krščanskosocialistične skupine v OF, Slovenska revolucija.

Tako je na primer krščanskosocialistični aktivist X pisal — čisto napačno in poskušal zoževati OF — pismo krščanskosocialističnemu aktivistu Y 17. aprila 1942. V pismu pravi takole: »Belo gardo bomo uničevali tudi tako, da bomo OF organizirali na podlagi njenega osnovnega trikota (KP, krščanski socialisti in Sokoli), ne pa na podlagi KP. Prav iz tega političnega ozadja izhaja naš novi organizacijski polet.«[198] (Misel je popolnoma zgrešena. OF se ni širila in rasla zaradi »osnovnega trikotnika«, temveč iz dejstva, da je KPS — ustanovitelj OF — vedno bolj prepričevalno dokazovala slovenskemu narodu, da je pot oboroženega odpora edini izhod iz največje narodne stiske.)

Da bi krščanskosocialistični aktivisti radi dosegli tudi položaje v vojski, je razvidno iz pisma istega krščanskega socialista aprila 1942, v katerem je rečeno: »Dve četi sta brez komisarjev. Pri imenovanju se potrudi za dva naša človeka v smislu ustnega razgovora s Črtomirom (Janez Mrak iz krščanskosocialistične skupine, kasnejši komandant črne roke). Pred-

lagaj X, sedaj je v Črtomirovi četi, in mene za Črtomirovo četo. Namesto mene tudi lahko Y iz Trebnjega.«[199]

Tako je razumljivo, zakaj je bilo precej govora na roški partijski konferenci tudi o tendencah nekaterih krščanskih aktivistov na terenu. Kidrič ni slučajno zapisal leta 1942 v julijski številki Dela, da bi bilo za NOB »naravnost katastrofalno, če bi dovolili razbiti OF. V najboljšem primeru bi slovenski narod postal po zlomu fašističnih okupatorjev plen svojih belogardističnih notranjih sovražnikov«. In prav ti krščanski socialisti so vedno bolj poudarjali koalicijski značaj OF. Tega pri sokolskih aktivistih ni bilo in njihov zastopnik v IOOF Rus je v pozdravu na roški partijski konferenci celo izrecno poudaril, da Sokoli ne sodelujejo »v OF kot stranka, ki se veže po svojih računih, mi smo pri OF kot vršilci nalog slovenskega naroda. Mi nismo sklepali nobenih političnih kompromisov ali zvez in si nismo pridržali za nikogar izmed nas nobenih pravic. OF je ena kot je slovenski narod samo eden.«[200] Zastopnik krščanskosocialistične skupine Kocbek pa je med drugim dejal: »Današnji vaš posvet je v nekem imenu tudi naš, vaše misli in sklepi rastejo tudi iz našega dela... Mi se kot kristjani ne bojimo sodelovati z vami komunisti. Res je sicer, da pripadamo nazoru... krščanstvu, ki skozi dva tisoč let kljub slavnim in neslavnim dobam ni propadlo.«[201] V nagovoru torej ni bilo nobenega sledu o koaliciji, ta se je pojavljala med nekaterimi aktivisti na terenu. Tudi krščanskosocialistična revija Slovenska revolucija je 5. avgusta 1942 poudarila, da OF ni zavezniška koalicija, ampak borbena organizacija vseh poštenih in zavednih Slovencev.

Dne 13. julija 1942 je bila na Rogu konferenca zastopnikov KP in krščanskih socialistov. Po Kocbekovih zapiskih[202] je na tej seji poudaril Kardelj željo KP, da bi prišlo do popolnega načelnega soglasja s krščanskosocialistično skupino; da je za vsenarodno gibanje OF nujno potreben obstoj njenih glavnih (ustanovnih) skupin, da Partija ne taktizira z OF tako, da bi ta služila za stapljanje drugih skupin razen KP, da KP priznava posebno krščanski skupini veliko

vlogo v slovenskem političnem in duhovnem življenju. To more krščanska skupina dosezati brez velikega števila pristašev s svojim kvalitetnim vplivom v javnem življenju, posebno pa z vedno večjim in jasnejšim izražanjem revolucionarnega stališča, z jasnim zgodovinskim spoznanjem in s čvrsto voljo po prelomu. Ne bomo dosegli zmage kot posamezne skupine, temveč kot trdna tovariška enota OF.

V imenu krščanskosocialistične skupine so bile te Kardeljeve misli vzete na znanje »z veseljem in polno pripravljenostjo«. Poudarjeno je bilo, da glede načelnega soglasja ne bo težav, pač pa da obstajajo težave na praktičnem področju, med živimi ljudmi na terenu.

Te težave so bile: 1. premajhno, premalo konkrentno grajenje in krepljenje OF v političnih in vojaških kadrih, posebno pa v premajhnem notranjem izgrajevanju osvobodilnega vodstva kot iniciativnega ideološkega poveljstva za vso Slovenijo; 2. težave z aktivisti kot nosilci vsega dela, kajti praktično se delijo na prvorazredne partijske aktiviste z avtomatičnimi privilegiji in na drugorazredne, skupinske, predvsem skupinske, ki se jim redno določa nevažno, neodgovorno delo in ki se jim dá vedno čutiti, da so manjvredni; 3. težave, kadar mora krščanska skupina opravljati svojo nalogo, ki ji jo odreja celotna politika OF, to je, pridobivati in preoblikovati slovenske krščanske množice za osvoboditev in novi red.

Kocbek poroča, da je bila konferenca rodovitna in da je bilo sprejetih več sklepov. Nejasni sta še ostali težavi pod 1 in 3, medtem ko je glede sektašenja predvsem zaradi vrtoglavice od uspehov prinesla julijska številka Dela (1942) zelo ostro kritiko s poudarkom, da komunisti velikokrat ne razumejo, da je OF vseljudsko gibanje najrazličnejših gibanj, ki se »razlikujejo po stopnji razvoja, po dozorelosti, po borbenosti in revolucionarni prekaljenosti, toda po vsebini enotno izražajo celoten proces osvobajanja najširših ljudskih množic slovenskega naroda od protiljudske reakcije in imperialističnega zatiranja. Komunisti delajo pri tem napake: ne vidijo globoke revolucionarne vsebine, ampak samo zunanje izraze zaostalosti in z vodo vred izlivajo iz kopeli tudi otroka.«

Vtem pa je zadivjala tudi preko Roga velika italijanska ofenziva in slišali smo, kako jo je preživelo vodstvo NOB. Kocbek, ki je ostal v Kidričevi skupini na Rogu, je za nameravani Partizanski abecednik zapisal tudi informativen članek o krščanski skupini v OF, v katerem pravi: »Smo nazorska skupina, združujoča kristjane, ki sprejemajo marksistično-leninistično spoznanje o objektivnih zakonih družbenega razvoja in ki hočejo kot zvesti kristjani vključiti krščanstvo v novo družbo, pomagati izvesti slovensko narodno in družbeno revolucijo ter utemeljiti socializem tudi s svojim nazorom. Krščanska skupina nima strankarsko političnih ciljev, pač pa voljo, da kot nazorska predstavnica krščanstva na Slovenskem preko ustvarjajočih in razgibanih kristjanov doprinese svoj stvarni delež k napredku na družbenem in političnem področju, v vseh panogah kulturnega življenja pa neovirano uresničuje načelo osebne in duhovne svobode. Skupini je zato jasno, da povezuje v tovarišijo vse tiste napredne slovenske kristjane, ki se s takimi cilji vključujejo v osvobodilni boj, ki hočejo po končani vojni tudi socializem graditi iz svojih duhovnih osnov in ki v kulturnem svetu temeljijo na načelu pluralizma.«[203]

Ko se je po končani italijanski ofenzivi in oboroženem nastopu belogardistične kontrarevolucije osvobodilno gibanje v glavnem konsolidiralo — je zapisal Kidrič — so se pri krščanskosocialistični skupini znova pojavile tendence, ki so se pojavljale že na prvem osvobojenem ozemlju. Te tendence so bile »toliko nevarnejše, ker so pospeševale omahovanje tistih ljudskih množic, ki so trenutno nihale med belo gardo in OF«. Tako je bil CK KPS pri rešitvi tega vprašanja postavljen pred dvojno izbiro: prvič, da dopusti, da gre OF iz svoje doslej za OF tako tipične koalicije v svojem vrhu — toda enotna na terenu — tudi na terenu v koalicijo, zaradi česar bi se krščanskosocialistična skupina razvila v izrazito politično stranko, ali pa, drugič, da se krščanskosocialistična skupina »interno v OF sama od sebe odpove strankarskim tendencam, čeprav bi navzven še zmeraj predstavljala katoliško politično tradicijo«. Če bi se krščanskoso-

cialistična skupina odločila za prvo pot, bi tega Partija v tem razdobju ne mogla in ne smela prepovedati, zahtevala pa bi, da krščanskosocialistična skupina takšno svojo odločitev javno razglasi. V tem primeru bi postala OF v celoti koalicija, kar bi seveda OF zelo oslabilo ter bi belogardistična in plavogardistična ofenzivnost v tej periodi pridobila na svoji udarnosti. V svobodno bodočnost, če bi jo v takem primeru sploh dočakali, pa bi OF »prišla z demokratično reformirano, toda dejansko povampirjeno klerikalno stranko, ki bi po politični in družbeni logiki dogajanja nujno morala reševati vse slovenske reakcionarne bankroterje iz predaprilske Jugoslavije.« Zato je CK KPS predlagal krščanskosocialistični skupini drugo pot, njeno prostovoljno odpoved strankarskim tendencam s pristavkom, da četudi ne pristane na ta predlog, bo Partija s skupino še vedno sodelovala.

Še podrobneje je vse to analiziral Kardelj,[204] ki je dejal, da se je CK KPS v boju za enotnost OF poslužil raznih ukrepov, vojaških in politično taktičnih. Od vojaških ukrepov je bil najvažnejši sklep CK KPS o formiranju brigad in zmanjšanju funkcij odredov, ki so bili tipični za tedanjo razvojno stopnjo slovenske partizanske vojske. Tako so dobili odredi samo še mobilizacijske naloge. Brigade pa, katerih funkcija je bila, tolči sovražnika kjer koli, njihovo jedro pa je sestavljal delavski razred s svojimi naravnimi zavezniki, so začele uspešno zatirati vse nevarne tendence razbijanja enotnosti partizanske vojske od katere koli strani, kar bi bilo pri odrednem sistemu veliko teže. Da pa bi se ohranila tradicija oziroma razvojna kontinuiteta slovenske partizanske vojske, je CK KPS pri tej reorganizaciji ohranil v politkomisariatu Glavnega štaba kot namestnike politkomisarja tradicionalno trojko ustanovnih skupin OF, ki seveda v nobenem primeru ni mogla kazati na koalicijski značaj v slovenski partizanski vojski.

Med politično-taktičnimi ukrepi CK KPS za dosego enotnosti OF pa sta bila važna zlasti dva: novembrsko zasedanje Vrhovnega plenuma OF in vzpostavitev akcijskega odbora enotnega delavskega gi-

banja. Na plenumu je bilo rečeno, da je slovenska narodna enotnost utrjena, in Kardelj poudarja, da je bilo vse to mogoče doseči zato, ker OF ni bila »koalicija strank in še manj gibanje ene same stranke, na primer KPS..., ampak vseljudsko gibanje, ki spaja v sebi vse osnovne ljudske, demokratične tokove v slovenskem narodu, ne glede na ideologijo in končne cilje. Demokratična ljudska zavest je tista, ki je obudila slovensko ljudstvo in iz njega napravila enoto, ki je nihče ne bo mogel razbiti.«

Če je bilo novembrsko zasedanje Vrhovnega plenuma OF manifestativna ugotovitev dosežene in ohranjene enotnosti v OF, pa je bilo hkrati oblikovanje akcijskega vodstva enotnega delavskega gibanja NOV prvi uspešni korak na poti do končne odstranitve vseh objektivnih pa tudi subjektivnih okoliščin, ki bi krščanskosocialistični skupini kakor koli že mogle nuditi priložnost za osnovanje lastne politične stranke v OF. Na ustanovnem sestanku enotnega delavskega gibanja (Delavske enotnosti) je bil sprejet sklep o strnitvi vseh delavskih političnih skupin okrog KPS, in to na podlagi popolne enakopravnoti s priznanjem avantgardne vloge KPS. Kardelj pravi, da je ta Delavska enotnost dala OF »politično strukturo, zaradi katere narodnoosvobodilna vstaja ni mogla končati drugače kakor z zmago socialističnih sil«, in poudarja, da je bil efekt te akcije zelo velik, kajti z njo je bil predvsem onemogočen vsak poskus reakcionarnih sil, da bi krščanskosocialistično skupino v OF izkoristile neposredno ali posredno za razbijanje ali vsaj za slabljenje njene enotnosti. Šele v Delavski enotnosti se je krščanskosocialistična delavska skupina afirmirala kot samostojen faktor in je v tesni zvezi s KPS tudi izjavila, da ne misli podpirati nobene akcije, ki bi pomenila krepitev vplivov izdajalske buržoazne reakcije na OF. Tendence, da bi se OF spremenila v formalno strankarsko koalicijo, so potemtakem doživele resen poraz. Čeprav so se takšne tendence pojavljale še kasneje, niso več predstavljale bistvene nevarnosti za vseljudsko širino in zmago OF. In pod pritiskom tega razvoja — poudarja Kardelj — je te

sklepe Glavnega odbora Delavske enotnosti sprejela tudi katoliška skupina intelektualcev v OF.

Kidrič pravi, da se je po temeljitih diskusijah s predstavniki Partije krščanskosocialistično vodstvo v OF odreklo objektivnim in subjektivnim strankarskim tendencam in da so te diskusije razčistile tudi vrsto vprašanj, ki so segala daleč preko osvobodilnega boja in so krščanskosocialistično vodstvo v vsakem pogledu privedle na izrazito progresivne pozicije. V teh dikusijah so razen predstavnikov kulturnih delavcev sodelovali tudi predstavniki Sokolov, ki so v glavnem podpirali Partijo.

O poteku teh diskusij lahko beremo v Kocbekovi Tovarišiji, kjer je za 4. oktober 1942 zapisano, da je krščanskosocialistična skupina predlagala trem redovnikom v Ljubljani »ustanovitev zveze vseh tistih katoličanov, ki jih odbija nastop bele garde, ki hočejo preprečiti državljansko vojno in ki hočejo v osvobodilnem razpoloženju nastopiti kot pozitivni kristjani... Nikoli ne bo lepše prilike za ločevanje zadrževalnih sil v krščanstvu od napredovalnih, da nas ne zadene očitek pobeljenih grobov«. Po naselitvi IOOF v Dolomitih je prišlo 12. februarja 1943 do prvega medskupinskega sestanka zastopnikov ustanovnih skupin v OF, ki so ga povzročili »mnogi novi primeri nepravilnega delovanja raznih aktivistov, naj pripadajo tej ali oni skupini«.[205] Ti sestanki so bili potem vse do 16. februarja in Kocbek je zapisal: »Med osnovnimi skupinami OF prihaja do novega ravnotežja... Med vsemi skupinami, formacijami in strankami, ki sestavljajo OF, lahko le o komunistični stranki rečemo, da je prava zgodovinska sila. Pričakovati torej smemo, da bo naše povojno politično življenje manj pisano in da mu bo treba preskrbeti pravičnih oblik, v katerih naj se izživlja notranja mnogovrstnost osebnega in kulturnega življenja.«[206] Po Kocbekovih zapiskih so bili v teh štirih dneh sprejeti naslednji sklepi: 1. vzgoja aktivistov ustanovnih skupin OF se podredi IOOF, da jih enotno oblikuje, vodi in jim dodeljuje delo; 2. zato se krščanski socialisti odrekajo samostojni organizaciji svojih aktivistov, priznavajo pa potrebo in pravico, da ohrani KP dose-

Razoroževanje italijanske vojske na Ljubljanski cesti v Novem mestu

Zaplenjena italijanska oklepna vozila na Glavnem trgu v Novem mestu

Skupina ujetih četnikov — plavogardistov v Grčaricah 10. septembra 1943

Komandant XIV. divizije NOV in POJ narodni heroj Mirko Bračič in komandant Gradnikove brigade Danilo Šorović odhajata iz štaba 52. pehotnega polka italijanske divizije Cacciatori delle Alpi v Ribnici, kjer so bila 10. septembra 1943 pogajanja o predaji orožja

danjo organizacijo svojih aktivistov; 3. krščansko-socialistična skupina obdrži s svojimi aktivisti le tisti neposredni stik, ki izvira iz nazorskega značaja krščanske skupine in ki pravi, da je krščanski aktivist dolžan napredovati na celi črti, na eni strani kot politični in družbeni delavec, na drugi pa kot veren kristjan.

S tem je bila zaključena prva faza medskupinskih razgovorov, v katerih se je krščanskosocialistična skupina odrekla samostojni politični skupinski organizaciji in samostojni politični vzgoji krščanskosocialističnih aktivistov ter je priznala KPS pravico in potrebo po lastni organizaciji njenih aktivistov. Toda Partija je bila v tem boju še doslednejša. Že 24. februarja je zapisal Kocbek, da so tega dne na seji IOOF krščanski socialisti »kmalu spoznali neizprosno logiko (Kardeljeve) analize« so zato izjavili: 1. da ne bodo organizirali lastne politične organizacije, ker so do tega spoznanja prišli že lani sami in so iz lastnih nagibov to že večkrat ustno in pismeno izjavili v svoji reviji in okrožnicah; 2. da ostanejo zdaj in po vojni nazorska skupina, ki ima svoje izvirne duhovne in kulturne konture in svojo sociološko obliko kakor vsaka kulturna organizacija, kajti »naša odpoved politični stranki v nobenem primeru ne more pomeniti razpusta osebno in ustvarjalno zelo povezane skupnosti naprednih kristjanov«.[207]

Rekli smo že, da se tendence, spraviti OF v koalicijsko obliko, niso pojavljale v vrhu krščanskosocialistične skupine, pač pa med nekaterimi njenimi aktivisti na terenu. Tako je pisal krščanskosocialistični aktivist X svojemu tovarišu v Ljubljano 20. septembra 1942 in poudaril, da je mogoče le z znanim »trikotom« in enakimi »trojkami« v partizanskih enotah odpraviti sektaštvo in politično delo postaviti na vsenarodno bazo. In nato pravi: »Zavedamo se (krščanski socialisti) vsak dan bolj svojega zgodovinskega položaja ne samo z ozirom na KP — ki je tako rada država v državi — ampak z ozirom na slovenski narod, ki ga moramo na vsak način rešiti bratomornega klanja«.[208] Kaj je hotel ta aktivist pravzaprav povedati, je dobro razvidno iz Vlastinega (Mira Svetina) pisma Kidriču

iz Ljubljane 11. januarja 1943, kjer je rečeno, da so se med krščanskimi socialisti v Ljubljani pojavile »tendence, da se na terenu lovijo za političnimi funkcijami, otepajo pa se takih, kjer je treba garati. Nastrojenje proti Partiji je prinesel v Ljubljano X, ki je tu pripovedoval, kako bi lahko na Štajerskem Fronta imela masoven vpliv, če ne bi bila tako komunistična«. Nato Vlasta citira odlomek iz pisma X, v katerem je ta zapisal: »Mi smo z manifestacijskimi zborovanji vzbudili ljudstvu vero v partizane.«

Iz pisma CK KPS Ani (Kidričevi) 17. februarja 1943 izvemo, da so krščanski socialisti brez vednosti Partije sklicali za februar neko konferenco, za kasneje pa da so pripravljali celo kongres.[209]

Kidrič je 17. februarja podrobneje poročal Vlasti o krščanski socialistični skupini. Pravi, da se je v njej »zadnje čase z vso intenzivnostjo okrepila tendenca, da se razvije v politično stranko«. Kidrič poudarja, da je treba ta pojav opazovati skozi prizmo bližajočega se konca vojne. Zato bo poskušala reakcija na vseh koncih in krajih izrabiti vsako slabo postojanko osvobodilnega gibanja v svoj namen. »Trenutno nam sicer niti na misel ne prihaja, da bi imeli tukajšnji krščanski socialisti kakšno neposredno zvezo z Londonom. Kljub temu pa je treba pojave v njihovi skupini razumeti tudi z vidika dejstva, da je sedanja londonska politika propadla, da so se zato begunci morali nujno zateči k manevriranju in da je morala pričeti reakcija iskati pozicije znotraj samega osvobodilnega gibanja.« Kidrič nato poudarja aktivnost krščanskih socialistov, ki more vzbujati vtis, da — objektivno ali subjektivno — niso na pravi poti: lov za vodilnimi položaji v NOB, zanemarjanje delavnosti za OF, poskusi, izrabiti odbore Delavske enotnosti za svojo afirmacijo, konkurenčno tekmovanje s Partijo, oportunizem spričo prisilne mobilizacije za partizane v krajih, kjer bo sicer prisilno mobilizirala bela garda, in si tako pridobiti mase zase, in končno očitek, da Partija ne zna voditi pravilne politike do kmetov ter da se OF preveč naslanja na proletariat. Partija je proti vsem tem tendencam ostro interve-

nirala in tako je prišlo do »razgovora in sporazuma«: 1. Vse osnovne skupine dajejo samo Partiji pravico, da se uveljavlja kot politična stranka in da samo Partija predstavlja avantgardo osvobodilnega gibanja; 2. OF postane enotna vseljudska politična organizacija, ki jo vodi IOOF; 3. Krščanska skupina se likvidira kot posebna politična organizacija. V političnem in organizacijskem pogledu prevzame njene aktiviste IOOF kot celota, ki izključno vzdržuje z njimi organizacijske in politične zveze. Skupina kot taka se sicer ne likvidira, kolikor predstavlja dejanski izraz prehajanja katoliških množic na revolucionarne pozicije, a krščanskosocialistično skupinsko vodstvo ostane samo idejno vodstvo tega procesa. Praktično se to izvede tako, da ostanejo aktivisti vseh treh skupin nekak »elitni kolobar okrog OF, ki ga enotno vodi IOOF«. Uvedejo se enotni politični kurzi za aktiviste, pri vsakem okrožnem odboru OF pa tudi aktivistični krožki, kjer bodo dobivali aktivisti enotno politično vzgojo; 4. Partija se lahko organizira in se mora organizirati vsepovsod, krščanske skupine pa se ne organizirajo nikjer in krščanski socialisti imajo z ostalimi aktivisti vred nalogo, organizirati izključno OF; 5. Krščankosocialistična skupina bo izdala v tem smislu okrožnico svojim aktivistom, IOOF pa okrožnico vsem aktivistom OF.[210]

Dan za tem sta pisala Kardelj in Kidrič dvema vodilnima krščanskima socialistoma v Ljubljano, da so »naši odnosi v zadnjem času prišli v precej hudo preizkušnjo. Ni nobenega dvoma, da so nekateri vaši tovariši... tako daleč zašli s svojim delom, da to že ni več v skladu z linijo OF, a kaj šele z našim internim sporazumom, ki smo ga sklenili ob začetku graditve OF in ki je tudi dal oblike tesne povezanosti naše Partije z vašo skupino... Spomnili se boste na naš zadnji razgovor, ko sem bil jaz (Kardelj) v vašem mestu. Tedaj smo bili povsem soglasni v enem sklepu. Vaša skupina, ki je po vsej svoji vsebini revolucionarno demokratična, lahko dosledno nadaljuje svojo pot samo v tesni povezanosti s KP, še več, samo tedaj, če bodo naše zveze vse tesnejše in se razvijale v taki

smeri, da bo prišlo do popolne enotnosti v gledanju na vse probleme (izven ideoloških seveda, ki pa ne morejo biti sami po sebi vzrok za nasprotje, če je iskrenost na drugih področjih). V nasprotnem primeru pa, to je, če bi šla vaša skupina po poti samoosvajanja v političnem in organizacijskem pogledu, se boste nujno razvili v stranko, ki bo hitro zdrknila na reakcionarne klerikalne pozicije. Pod ... vodstvom se je na Dolenjskem in v Beli Krajini že pričelo zbiranje krščansko socialističnih aktivistov na tak način, da so popolnoma zapustili vsako delo za OF in je vsa njihova aktivnost zdrknila samo na skupinsko delo v masah in na borbo za posamezne pozicije v raznih sektorjih osvobodilnega gibanja. Imamo obsežen material, iz katerega je razvidno, kako se je vršila celo odkrita sovražna kampanja proti Partiji, proti politiki, ki jo je nakazal IOOF (na primer vprašanje mobilizacije) itd.« Dalje poudarjata, da gre pri tem za »izrazit poskus izkoriščanja vseljudskega gibanja OF, za utrjevanje neke nezgrajene malomeščanske tendence«. Zato je postavila Partija pred krščanskosocialistično skupino v IOOF naslednje zahteve: 1. Potrebno je utrditi zvezo Partije s krščanskosocialistično skupino v smislu čim večje strnitve kadrov; 2. Da bi se to čimprej doseglo, ne pospeševati razvoja organizacije krščanskosocialističnih aktivistov (konferenca ali celo kongresi), ampak je treba utrditi posebno, ožjo enotnost aktivistov OF, zlasti komunistov, krščanskih socialistov in Sokolov.[211]

Tako je prišlo do Izjave treh ustanovnih skupin ali (po kraju nastanka) do Dolomitske izjave, katere končno besedilo je bilo sprejeto na seji IOOF 28. februarja 1943.

Izjava se v celoti glasi:

»KPS, slovensko Sokolstvo in krščanskosocialistična skupina ugotavljajo, da je njihovo dosedanje sodelovanje omogočilo uspešen, v slovenski narodni zgodovini edinstven slovenski nacionalni odpor in da zahtevajo bodoče naloge slovenske osvobodilne borbe njihovo še tesnejšo strnitev. Zato podajajo naslednjo izjavo:

I

Aprilski zlom 1941 je bil hkrati moralno politični in organizacijski polom vse legalne slovenske politike, vseh uradno priznanih političnih strank, pa tudi reakcionarnega in protiljudskega družbenega vodstva slovenske nacionalne usode.

Po aprilskem zlomu so borbo za osvoboditev in združitev slovenskega naroda nujno morale prevzeti nove sile.

Ustanovni sestanek Osvobodilne fronte, ki so se ga udeležili zastopniki Centralnega komiteja KPS, slovenskega Sokolstva, krščanskih socialistov in slovenskih kulturnih delavcev, je že po svoji sestavi izrazil temelje bodoče resnično nacionalne in ljudske slovenske politike. Sokolska skupina, ki se je že v predaprilski Jugoslaviji borila proti izkoriščanju sokolstva v protinarodne in protiljudske namene, se je udeležila snovanja v OF v smislu sokolskih narodnoobrambnih nalog in smotrov ter je vključila slovensko sokolstvo v OF. Krščanskosocialistična skupina se je pridružila ustanovnemu sestanku OF kot izraz revolucionarnih demokratičnih procesov med slovenskimi katoliškimi množicami, procesov, ki so se razvijali že v stari Jugoslaviji. Slovenska kultura je s svojim sodelovanjem manifestirala, da se hoče ob strani najdoslednejšega slovenskega nacionalnega in družbenega razreda — delavskega razreda Slovenije — boriti za osvoboditev in zgraditev slovenskega naroda ter za srečno prihodnost delovnega ljudstva Slovenije. KPS je kot stranka prevzela avantgardno vlogo v slovenskem narodnem osvobodilnem gibanju.

Komunistična partija Slovenije je kot sestavni del Komunistične partije Jugoslavije edina stranka, ki je aprilski zlom ni kompromitiral, ki je ves čas svojega obstoja pravilno razumevala ter zastopala slovensko nacionalno vprašanje in ki je zavzela pravilno stališče ob vseh odločilnih prekretnicah slovenske nacionalne usode. Glede na dejstvo, da je Komunistična partija Jugoslavije sekcija komunistične internacionale — svetovne stranke mednarodnega proletariata, najnaprednejšega družbenega razreda v zgodovini človeštva,

in pa glede na dejstvo, da je Sovjetska zveza vzela v svoje roke usodo zatiranih narodov ter stvar vsega svobodoljubnega človeštva, je bila za obstanek in prihodnost slovenskega naroda edina rešitev v tem, da prevzame KPS iniciativo za OF kot vsenarodno organizacijo za osvoboditev in združitev slovenskega naroda. V pobudi KPS se je tudi zrcalilo, da je družbeno vodstvo slovenskega naroda po polomu predaprilske protiljudske in proti nacionalne politike prešlo na slovensko delovno ljudstvo z delavskim razredom na čelu. V dejanski slovenski politiki se je pričel tako uresničevati Cankarjev izrek: »Na tvojih plečih, na plečih delavca proletarca, sloni bodočnost naroda, naroda proletarca.«

Ustanovni sestanek OF slovenskega naroda je pravilno ugotovil, da je resnična, končna in trajna rešitev slovenskega narodnega vprašanja zajamčena le s popolnim zlomom imperialističnega sistema, ki že desetletja v tej ali oni obliki oklepa slovenski narod, in z naslonitvijo slovenskega naroda izključno na Sovjetsko zvezo. Pravilnost teh ugotovitev je potrdil ves nadaljnji razvoj tako slovenske narodnoosvobodilne borbe kakor svetovne osvobodilne vojne proti fašističnemu imperializmu in barbarstvu. OF je bila od vsega začetka osnovana in zamišljena kot vsenarodna organizacija, v katero imajo ne glede na politične, svetovnonazorske, tradicionalne in družbene razlike enakopraven dostop vsi Slovenci in vse zares patriotične slovenske skupine, ki jih ni omadeževalo izdajstvo in sodelovanje z okupatorji. Vsenarodni značaj, ki ga zastopa OF, je omogočil združitev vseh pozitivnih slovenskih sil in je dokazal, da vodijo tako proletariat Slovenije kakor ustanovne skupine OF zares pristni nacionalni motivi.

Nastop bele garde, ki so jo spočeli in organizirali protinarodni in protiljudski, v predaprilski Jugoslaviji vladajoči krogi, kakor tudi izdajalska vloga tako imenovane sredine, ki je dejansko zgolj privesek bele garde, sta dokazala, da je protiljudska reakcija izdala slovenski narodni interes iz svojih razrednih razlogov. Tudi s svoje plati sta potrdila pravilnost ugotovitve,

da pripada družbeno vodstvo slovenskega naroda proletariatu Slovenije in da je za slovensko nacionalno prihodnost pravilna samo pot, ki jo je že prehodil veliki ruski narod.

II

Enotnost osvobodilne borbe, ki jo bije slovenski narod na življenje in smrt, kakor tudi vsi drugi razlogi, našteti v gornjih ugotovitvah, zahtevajo, da se OF dosledno razvija v smeri vse krepkejšega in enotnejšega vseljudskega gibanja slovenskega naroda. Upoštevajoč to temeljno potrebo slovenske osvobodilne borbe in slovenske nacionalne ter ljudske bodočnosti, soglašajo skupine OF na naslednjih dejstvih:

a) OF slovenskega naroda je enotna vseljudska politična in nacionalna organizacija slovenskega naroda. Vodi jo njen Izvršni odbor, ki predstavlja tudi enotno politično in organizacijsko vodstvo aktivistov OF.

b) Avantgardna vloga v slovenskem osvobodilnem gibanju pripada glede na njen program, organizacijsko strukturo, strategijo in taktiko Komunistični partiji Slovenije kot avantgardi najnaprednejšega slovenskega družbenega razreda — proletariata Slovenije. Vse tri skupine ugotavljajo, da sta KPS in njeno vodstvo avantgardno vlogo Partije s pravilno politično linijo in organizacijo OF slovenskega naroda tudi dejansko izpričala. Nujna posledica vsega tega je, da se KPS, ki je zgrajena in vodena po organizacijskih in političnih načelih boljševizma in ki predstavlja kot celota ter z vsako svojo organizacijsko postojanko avantgardno središče osvobodilnega boja, širi, razvija in utrjuje vsepovsod na slovenskem ozemlju in na vseh področjih slovenskega javnega življenja. Vsak član Partije kot avantgardne organizacije je že avtomatično aktivist OF.

Druge izmed ustanovnih skupin OF ne organizirajo samostojnih strank ali političnih organizacij. Ustrezajoče svojim nacionalnim, političnim in socialnim stremljenjem, ki so glede vseh temeljnih vprašanj

istovetna s stremljenjem KPS, ne čutijo in ne vidijo nobene potrebe za posebne lastne stranke in politične organizacije.

c) Slovensko Sokolstvo je zaradi svojega narodnovzgojnega značaja vse do ustanovitve OF priznavalo KPS kot edino politično stranko, ki more po svojem programu, organizaciji in disciplini v osvobodilni borbi in v bodočnosti voditi politično življenje slovenskega naroda. Na tej osnovi je slovensko sokolstvo v OF ustanovilo in ohranilo svoje razmerje do KPS ter ostaja pri svojem prvotnem sklepu, da ne organizira lastnih političnih aktivistov.

d) Razmerje med krščansko-socialistično skupino in KPS je v skladu z dejanskim stanjem stvari in v interesu OF tako, da je in ostane krščansko-socialistična skupina izraz prehajanja slovenskih katoliških množic na napredne, nacionalne in družbene pozicije ter njihovega sodelovanja na takih pozicijah. Zaradi tega krščansko-socialistična skupina ne organizira in ne bo organizirala posebne lastne politične organizacije. Ker bo OF organizirala enotno vzgojo za aktiviste OF, se krščansko-socialistična skupina odreka sleherni posebni organizaciji lastnih aktivistov. Njeni aktivisti se obvežejo, utrjevati in širiti izključno OF slovenskega naroda. V OF kot vseljudski politični in osvobodilni organizaciji slovenskega naroda ima slovenski kristjan polno možnost svojega vsestranskega političnega izživljanja. Vodstvo krščansko-socialistične skupine kot nazorske skupine ostaja idejno vodstvo prehajanja slovenskih katoliških množic na napredne pozicije in njihovega sodelovanja na takih pozicijah.

e) Kader aktivistov OF vodi v organizacijskem in političnem pogledu IOOF kot celota. Aktivisti odgovarjajo IOOF kot celoti. Posebni skupinsko organizirani stiki s tem prenehajo (kar pa glede na točko b ne zadeva KPS kot stranko).

f) Uvede se enotna vzgoja za aktiviste OF po smernicah in na temelju materiala, ki ga določi IOOF.

g) Pri okrožnih odborih OF se osnujejo krožki aktivistov OF, ki imajo nalogo, da se bavijo z vzgojo aktivistov in da skujejo iz aktivistov organizacijsko, politično in moralno enoto. Kader KPS je dolžan, po-

svetiti posebno skrb revolucionarni vzgoji vseh aktivistov. Stremeti mora za ostvaritvijo kar najpristnejšega vzdušja borbenega tovarištva.

Vse tri ustanovne skupine dvignejo kader aktivistov OF s tem na višjo razvojno podlago. Kader aktivistov OF postane kader izbranih osvobodilnih borcev, ki ga enotno vodi IOOF. Vse aktiviste OF postavlja IOOF. Za osvobodilne borce pomeni čast, biti sprejet med aktiviste OF.«

Za Komunistično partijo Slovenije so Izjavo podpisali: Edvard Kardelj, Boris Kidrič in Franc Leskošek; za slovensko sokolstvo Andrej Hribar (Jože Rus) in Drejče Jaklič (Franjo Lubej); za krščansko-socialistično skupino: Edvard Kocbek, Tone Fajfar, Miha Borštnik (Marijan Brecelj).[212]

Ustanovne skupine v IOOF so se torej z Dolomitsko izjavo zedinile v naslednjem: 1. OF je enotna vseljudska politična in nacionalna organizacija slovenskega naroda, katero vodi izvršni odbor, ki predstavlja tudi »enotno politično in organizacijsko vodstvo aktivistov OF«.

2. Avantgardna vloga v slovenskem osvobodilnem gibanju pripada KPS. Nujna posledica tega je, da se KPS širi, razvija in utrjuje povsod na slovenskem ozemlju in na vseh področjih slovenskega javnega življenja. Druge izmed ustanovnih skupin OF ne organizirajo samostojnih strank ali političnih organizacij. Ustrezajoče svojim nacionalnim, političnim in socialnim stremljenjem, ki so glede vseh temeljnih vprašanj istovetna s stremljenjem KPS, ostale ustanove skupine ne čutijo in ne vidijo nobene potrebe za lastne stranke ali politične organizacije.

3. Slovensko sokolstvo ostaja pri svojem prvotnem sklepu, da ne organizira lastnih političnih aktivistov.

4. Krščanskosocialistična skupina ostane v OF in v razmerju do Partije kot »izraz prehajanja slovenskih katoliških množic na napredne, nacionalne in družbene pozicije ter njihovega sodelovanja na takih pozicijah. Zaradi tega krščanskosocialistična skupina ne organizira in ne bo organizirala lastne politične organizacije. Ker bo OF organizirala enotno vzgojo za aktiviste OF, se krščanskosocialistična skupina od-

reka sleherni posebni organizaciji lastnih aktivistov... Vodstvo krščanskosocialistične skupine kot nazorske skupine ostaja idejno vodstvo prehajanja slovenskih katoliških množic na napredne pozicije in njihovega sodelovanja na takih pozicijah.«

5. Kader aktivistov OF vodi v organizacijskem in političnem pogledu IOOF kot celota; s tem prenehajo skupinsko organizirani stiki izvzemši KPS kot stranke.

6. Uvede se enotna vzgoja za aktiviste po smernicah IOOF.

7. Pri okrožnih odborih OF se osnujejo krožki aktivistov OF z nalogo vzgoje aktivistov in da skujejo iz aktivistov organizacijsko, politično in moralno enoto.

S to obširno Izjavo, ki je bila za tedaj še internega značaja, je bilo ugotovljeno — kot pravi Kidrič — da se je krščanskosocialistična skupina prostovoljno odpovedala razvoju v lastno stranko, da se je odločila za popolno enotnost OF, da ne bodo imeli komunisti, sokoli in krščanski socialisti lastnih političnih aktivistov, da ima Partija pravico ustanavljati lastne organizacije na terenu in v vojski in da Sokol kot telesna narodno-vzgojna organizacija nima samostojnih političnih tendenc. Končno je poudaril Kidrič, da je OF s to Izjavo izgubila koalicijski značaj prav na svojem vrhu, v IOOF, medtem ko je Vrhovni plenum še ostal predstavnik koalicije. Toda to dejstvo glede na moč Partije, Sokolov in krščanskih socialistov ne more v ničemer kvariti enotnosti na terenu. Poudarja pa, da Izjava in njeno izpolnjevanje v ničemer ne preprečuje komunistom, krščanskim socialistom in Sokolom, da ne bi navzven še izražali slovenske politične tradicije.

V okrožnici CK KPS poverjeništvom in okrožnim komitejem KPS 2. marca — ki datira Izjavo s 1. marcem 1943 — je poudarjeno, da je do Izjave prišlo na pobudo CK KPS zato, ker so se pri nekaterih krščanskih socialistih na terenu pričele pojavljati težnje, ki so slabile OF in rahljale njeno enotnost in ker je pretila nevarnost, da bi se OF iz enotnega vseljud-

skega gibanja vse bolj ne spreminjala v koalicijo. Okrožnica poudarja, da sta obstajali dve možnosti za rešitev tega problema; da se krščanskosocialistična skupina likvidira kot samostojna politična organizacija z lastnimi aktivisti, ali pa da se krščanskosocialistična skupina deklarira za posebno politično stranko. Zadnje bi OF oslabilo in jo spremenilo iz enotnega vseljudskega gibanja v koalicijo strank, vendar bi Partija tudi ob takem razvoju ne smela pretrgati vezi s krščanskosocialistično skupino.

Končno poudarja okrožnica, da je Izjava za zdaj še strogo internega značaja in namenjena le aktivistom ustanovnih skupin OF. Omogoča pa graditi OF kot izrazito enotno vseljudsko organizacijo in zajamčiti naši Partiji avantgardno vlogo.[213]

Iste misli je poudaril tri leta kasneje Marijan Brecelj, ki je dejal, da je bila možnost za sodelovanje katoličanov v OF dvojna, koalicija ali pa vključitev v enotno vseljudsko organizacijo. Katoličani so si izbrali drugo obliko. Tudi Brecelj poudarja, da bi pot koalicije pripeljala katoličane v vseh posledicah brez dvoma v novo strankarstvo. Politična nujnost bi bila, da bi sicer napredne sile v katoliškem taboru, ki so stale v začetku na enakem programu, doživele zaradi nujnosti razrednega značaja vsakega političnega gibanja, diferenciacijo, in to zaradi naših posebnih slovenskih razmer; in to tisto usodno diferenciacijo, ki je rodila tako poguben slovenski klerikalizem. Ker pa se je napredni del katoliške javnosti s krščanskimi socialisti na čelu pokazal politično zrel in moralno trden, se je odpovedal vsaki samostojni politični ali kakršni koli drugi grupaciji, se strnil v enotno fronto, priznal vodstvo najnaprednejšemu družbenemu razredu zato, ker se je pokazal za najdoslednejšega borca in za najtrdnejšo oporo našemu nacionalnemu boju.[214]

Zato bomo razumeli, da je Kidrič v imenu CK KPS že 21. februarja 1943 svetoval PK KPS za Slovensko Primorje, da mora OF čimprej izgubiti značaj koalicije, da bi reakcija, ko se približa konec, ne poskušala zvodeneti OF. Ti poskusi, piše Kidrič, so se začeli množiti v Ljubljanski pokrajini, izražala pa jih

je krščanskosocialistična skupina. Treba je dobro razumeti sedanjo periodo vsega razvoja. Po eni strani smo dolžni kar najširše zajeti tudi vse začasne sopotnike, po drugi strani pa se moramo zavedati, da gre razvoj silno naglo naprej, da pričenjajo razredni momenti igrati vse odkritejšo vlogo in da smo potemtakem dolžni, zavarovati pozicije delovnega ljudstva in njegove avantgarde, ne da bi se pri tem odrekli vsenarodnega značaja OF.[215]

V.

VSESLOVENSKA LJUDSKA VSTAJA IN UTRDITEV ENOTNOSTI OF

Taktika in politika vodstvenih organov NOB

Kidrič je pisal 3. marca 1943 v imenu Glavnega štaba štabu Dolenjske operativne cone, naj začne z intenzivnimi ofenzivnimi akcijami v Suhi Krajini, posebej še zaradi Kočevskega Roga, katerega moramo po vsej sili varovati. Zato naj cona opusti misel za napad na Polico, ker ta sedaj ne pomeni več tistega, kar je še pred kratkim.[1]

Italijani so že od srede februarja 1943 večkrat udarili proti dolomitski republiki, odločnejšo akcijo pa so izvedli od 17. do 19. marca, kar je razen vsega drugega pomenilo tudi to, da so bili dnevi dolomitske republike šteti, kajti zadrževanje vodstvenih organov NOB v Dolomitih je postajalo vedno težje. Zato je razumljivo, da so vedno bolj uhajale misli znova na Kočevski Rog, kamor so se v drugi polovici marca začeli vodstveni organi tudi postopoma seliti. To pot na bazo 20 nad Črmošnjiško dolino.

Prvi znameniti dogodek po odhodu vodstvenih organov iz Dolomitov je bilo 1. zborovanje aktivistov OF na Pugledu na Kočevskem Rogu, ki je bilo posvečeno popularizaciji in utemeljevanju Dolomitske izjave. Kidrič pravi v že omenjenem rokopisu, da je zborovanje utrdilo notranjo enotnost OF, ki pa se je po svoji vsebinski globini že razlikovala od enotnosti, ki jo je manifestiralo prvo leto osvobodilnega gibanja. Če je enotnost OF v prvem letu pognala predvsem iz osnovnega spoznanja, da brez nje ni in ne

more biti vseljudskega osvobodilnega boja slovenskega naroda, pa je temeljila aprilska utrditev enotnosti OF na globlji proučitvi in skupni rešitvi vseh tistih vprašanj, ki so se po eni plati neogibno pojavila v dvoletnem osvobodilnem boju in ki so po drugi strani grozila, da bodo postala nevarna vprašanja bodočnosti.

Praktično je Zbor predstavljal uvod v pomladanski polet 1943. leta in solidno politično jamstvo za septembrski vojaški in politični uspeh ob kapitulaciji Italije.

Zunanji potek Zbora — o katerem na žalost nimamo dosti zapisanega — se je po Kocbekovih zapiskih začel 27. aprila popoldne, na dan druge obletnice ustanovitve OF. Na Zbor je prišlo 76 aktivistov; tako je bilo s člani OF in zastopniki iz vojske na Zboru preko 100 ljudi. Temeljni referat je imel Kardelj, za njim pa je imel referat Kidrič. Zanimiv je Kocbekov zapisek o Kardeljevi izjavi 1. maja 1943: »Naša jugoslovanska revolucija je svojstvena, zgodovina bo našo revolucionarno osvoboditev označila kot novo varianto družbene revolucije. Zgodovina se nikoli ne ponavlja, zato nihče od komunistov ne more in tudi ne sme do pike natančno ponoviti v Evropi ruske oktobrske revolucije. To bi bilo početje, ki bi nasprotovalo marksizmu-leninizmu samemu.«[2]

Ob deseti obletnici Zbora je Marijan Brecelj dejal, da je bil to takrat eden od najpomembnejših notranjepolitičnih dogodkov, »čeprav je veljala OF od vsega začetka v očeh slovenskega ljudstva kot enotna politična organizacija, čeprav je imelo njeno takratno vodstvo koalicijski značaj«.[3]

Najnovejšo analizo in tudi zunanji potek Zbora aktivistov na Pugledu je podal Marijan Brecelj v članku »Na Pugledu 27. aprila 1943« (Delo 26. aprila 1961). Na podlagi zapisnika sej IOOF, ki ga hrani Brecelj sam, in s pomočjo spomina, naj bi po Brecljevem bilo zborovanje na Pugledu takšnole:

1. Še v Dolomitih je IOOF sklenil, naj se prenese Dolomitska izjava čimprej aktivu OF na posebnem sestanku, in to čimprej bodo prilike dopuščale tako zborovanje. Zato je bilo — po preselitvi IOOF nazaj na Kočevski Rog — na seji IOOF 23. aprila 1943 skle-

njeno, naj bo posvetovanje aktivistov z Notranjske, Dolenjske in Bele Krajine 27. aprila 1943. Navzoči člani IOOF, Saša (J. Vidmar), Peter (B. Kidrič), Krištof (E. Kardelj), Andrej (J. Rus), Drejče (F. Lubej), Gašper (T. Fajfar) in Miha (M. Brecelj), so se zedinili za naslednji program: Vidmar bo podal ob drugi obletnici OF historični pregled, Kardelj zunanji in notranji politični pregled in utemeljitev pravilnosti Izjave, Rus bo obdelal Izjavo kot izraz političnih stremljenj Sokolov in pomen enotnega političnega vodstva, Fajfar historiat krščanskosocialistične skupine in njeno razmerje do KPS in Izjave, Kidrič bo govoril o organizaciji OF, Zvezi slovenske mladine in Protifašistični ženski zvezi, kot koreferenti pa bodo nastopili vsi člani IOOF.

Brecelj piše, da se je 27. aprila 1943 zbralo na Pugledu okrog 100 aktivistov in predstavnikov partizanske vojske, kjer je bil v treh dneh izčrpan celotni program, kot si ga je zamislil IOOF.

Brecelj je zapisal, da je Zbor aktivistov na Pugledu Izjavo sprejel brez pridržkov in v celoti. »Bili smo sredi bojev in vsak, ki je bil tu, je nosil v sebi skrbi in odgovornost za opravljanje vsakodnevnih težkih nalog. Toda vsi skupaj in vsak posebej se je zavedal, da razpravlja o stvareh, ki so vprašaja bodočnosti, in da prevzema nase za njihovo uresničitev vso odgovornost. Taka zavest je dala temu zboru pečat politične zrelosti.«

Na seji IOOF 2. in 3. maja 1943 je bilo potem posebej govora o uspehu Zbora na Pugledu. Predsednik, tajnik in vsi ostali člani IOOF so podali svoje vtise o zborovanju in ga ocenili pozitivno tako glede zbliževanja osnovnih skupin, realizacije Izjave in splošne utrditve enotnosti OF kakor tudi utrditve vodstva IOOF.

Brecelj nato pravi: »V vrsti dogodkov, ki so spremljali buren tok narodnoosvobodilne vojne, je posvetovanje aktivistov OF na Pugledu prav v zvezi z Dolomitsko izjavo ustanovnih skupin OF eno tistih političnih dejanj, ki je upravičeno ohranilo pomembno mesto v zgodovini Osvobodilne fronte slovenskega naroda... Zato je prav, da se vedno znova spominjamo

tistih velikih in daljnosežnih uspehov našega boja za osvoboditev in za zmago revolucije, ki so postali neporušljivi temelji nove družbene in državne skupnosti slovenskega naroda in vseh narodov socialistične Jugoslavije. Kaj pomeni politična enotnost, more presoditi danes vsak, kdor kot zavestni član naše skupnosti spremlja nič manj buren povojni razvoj.«

V tistih dneh je izdal IOOF posebno poslanico slovenskemu narodu, v kateri je v začetku poudaril, da stopa OF v tretje leto svojega obstoja. Njeni dosedanji uspehi so bili veliki. OF je ustvarila slovenskemu narodu slovensko narodnoosvobodilno vojsko kot sestavni del NOV in POJ, ki se bori za svobodno in združeno Slovenijo v svobodni in demokratični Jugoslaviji. Ta vojska neprestano raste. Desetletja zasužnjeno Primorje je zajel plamen osvobodilne partizanske vojne tja v Rezijo in Beneško Slovenijo. Nemška mobilizacija na Gorenjskem in Štajerskem se je spremenila v mobilizacijo za partizansko vojsko. Na Koroškem je prvi partizanski bataljon.

Tako je OF dosegla združitev vseh Slovencev že v samem osvobodilnem boju. Prav v tem je jamstvo, da »nas po zlomu fašističnega jarma ne bodo mogli več prevarati prav nobeni plebisciti in prav nobeni manevri katerega koli tujega imperializma. Čete naše NOV, ki so hkrati z organizacijami OF že danes zajele vse slovenske dežele, nam jamčijo, da bo osvoboditev Slovencev tudi združitev vsega ozemlja, ki pripada slovenskemu narodu«. OF poziva slovenski narod, da vzdrži v sveti domovinski vojni in podvoji svoje napore za svobodno in združeno Slovenijo v svobodni in demokratični Jugoslaviji.[4]

V Ljubljano je pisal IOOF 6. maja in svetoval, naj se organizacije OF, ZSM in AFŽ naslonijo v čimvečji meri na legalce; sedanji mednarodni in domači položaj nudi močno oporo za vključitev legalnih ljudi v OF in za njen ponovni in široki polet. Dalje je zahteval IOOF poročilo o delu gospodarsko-finančne komisije, posebno posojilnega odseka, kajti finančni položaj OF ni bil dober; ponovno bo treba pritisniti na premožnejše ljudi glede narodnoosvobodilnega davka in posojila svobode.[5]

Odhod razoroženih Italijanov iz Ribnice

Tomšičeva brigada na pohodu proti Turjaku 12. septembra 1943

Belogardisti, zajeti na Turjaku

Od 9. do 11. oktobra 1943 je bil v Kočevju proces proti ujetim belogardističnim in plavogardističnim voditeljem. Obtoženci na procesu v dvorani bivšega Sokolskega doma

V okrožnici IOOF 7. maja je bil natančno obdelan problem sredine oziroma odnosov do sredine. Nujno je treba ločiti sredince, ki omahujejo, od zagrizenih sredinskih organizatorjev ter potuhnjenih podpornikov ali drugih rezerv bele garde. Prve je treba pritegovati k sodelovanju, druge pa brezpogojno in brezobzirno razkrinkavati kot pomočnike narodnih izdajalcev. Naglašati je treba, da danes za sredino ni mesta niti med slovenskim narodom niti v mednarodnem obsegu, temveč da sta na razpolago samo dve poti, pot v OF ali pot v belo gardo.[6]

Od poverjeništva IOOF v Ljubljani je IOOF 8. maja zahteval, naj nujno dobi stike z jugoslovanskimi oficirji, ki so se vrnili iz internacije, ker jih nameravata uporabiti okupator in bela garda za svoje cilje. Oficirjem je treba zajamčiti v imenu IOOF in Glavnega štaba, da ne bo »storilo osvobodilno gibanje nikomur ničesar žalega, kdor ne bo podpiral okupatorjev in domačih izdajalcev«. Seznaniti jih je treba z uradno izjavo Vrhovnega štaba NOV in POJ, da sleherni oficir, ki se udeleži partizanskega gibanja, ohrani svoj čin in dobi položaj, ki ustreza njegovim sposobnostim. Pojasniti jim je treba naše stališče do Jugoslavije, sposobne in aktivne pa je treba pridobiti za vstop v NOV in POS.[7]

Posebna okrožnica IOOF 10. maja govori o finančnih vprašanjih. Sklicuje se na okrožnico IOOF 2. decembra 1942 o organizaciji finančnega poslovanja, na katero pa so okrožja poslala zelo malo odgovorov. Takoj je treba sporočiti, pravi okrožnica, kako je bila izvedena finančna organizacija v okrožnih, rajonskih in terenskih odborih OF za pobiranje narodnega davka in prostovoljnih denarnih prispevkov. IOOF nima denarja. Zato je treba predvsem poživeti denarno akcijo v mestih, trgih in večjih krajih. Poleg davkov in prostovoljnih prispevkov je treba polagati posebno pazljivost tudi na pobiranje posojila svobode.

Dokler ne bodo dobili okrožni odbori potrebno število bonov, naj izročajo desetlirski bankovec posojilodajalcu, sami pa naj zapišejo številko serije bankovca. (To so bile tako imenovane številne lire; če

je kdo dal posojilo tisoč lir, je dobil za to desetlirski bankovec.) Od nabranega denarja sme okrožni odbor OF obdržati le toliko, da pokrije potrebe svojega okrožja (vzdrževanje aktivistov, podpora tehnikam, podpora žrtvam okupatorskega nasilja). Vse ostalo morajo okrožja vsak mesec poslati z obračunom blagajni IOOF. Odbori OF niso dolžni in tudi ne smejo izročati denarja vojaškim enotam in partizanskim bolnišnicam.[8]

Glavni štab je izdal 27. maja obširno dnevno povelje, v katerem po temeljiti analizi zunanjega in notranjega političnega položaja zahteva od borcev še večjo disciplino in enotnost vojske. Vsi so borci ene vojske in zato je potrebno, da so pod enotnim poveljstvom in v boju tam, kjer je največja potreba uničevanja okupatorja in njegovih pomagačev. Nato govori dnevno povelje o novi sovražni ofenzivi proti enotam okrog Vrhovnega štaba; zato je dolžnost vseh, da izpolnijo ukaz vrhovnega komandanta Tita, da povečajo svojo aktivnost in tako podpro osnovne sile naše vojske.[9]

Okrožnica IOOF 3. maja govori o organizaciji materialne pomoči za našo vojsko (hrana, denar, oblека, obutev, sanitetni material). Uvaja se nabiralni teden od 13. do 20. junija z geslom: Vse za našo vojsko![10]

Zelo pomembna je okrožnica IOOF 1. junija za okrepitev in razširitev organizacije OF, kajti začel se je nov polet OF. Zato je nujno potrebno, naroča okrožnica, intenzivno organizacijsko povezovanje širokih ljudskih plasti, kratkomalo, vsega poštenega slovenskega življa. Pri tem pa je treba paziti; bela garda je sicer odigrala, toda voditelji reakcije hočejo — izpovedujoč slovenski in jugoslovanski nacionalni program in skrivajoč svoje sodelovanje z okupatorjem — izvesti nasilno ločitev Slovencev na angleški in ruski tabor, sklicujoč se pri tem na londonsko jugoslovansko vlado in Dražo Mihailovića. Treba je torej ostro ločiti sredino kot politični faktor od sredinsko razpoloženih ljudi.[11]

Z okrožnico 10. junija je IOOF izvedel reorganizacijo Narodne zaščite in VOS v Ljubljani. Okrožnica pravi, da Narodna zaščita v Ljubljani v taki

obliki, kot je, ne ustreza več. Njen osnovni namen je bil »odvrniti za orožje sposobne poedince od sredinskih poskusov in od mihailovićevcev ter v prvi fazi borbe OF omogočiti izvedbo raznih manjših akcij (razoroževanje okupatorjevih vojakov, pisanje parol po stenah, raztresanje letakov in podobno), ki so imele vse namen, dvigati moralno zavest in voljo do odpora«. Narodna zaščita je to svojo nalogo v prvi fazi boja v redu izvršila.

V nadaljnjem organizacijskem razvoju so bile razne manjše akcije prenešene na druge formacije OF in Narodna zaščita je postala neaktivna. To so pokazale tudi zadnje akcije v Ljubljani (demonstracije), pri katerih je Narodna zaščita sodelovala v najmanjšem številu. Zato je sklenil IOOF izvesti reorganizacijo Narodne zaščite v celoti.

Narodna zaščita v sedanji obliki preneha obstajati. Dosedanji zaščitniki, kolikor so res borbeni in pripravljeni za vsako akcijo, naj se vključijo v VOS. Glavni del zaščitnikov pa mora biti takoj vključen na teren po uličnih in kvartnih odborih. Sposobnejši, predvsem komandni in politkomisarski kader odide na delo na politično področje. Prisega, ki so jo člani Narodne zaščite položili ob vstopu v Narodno zaščito, jih veže še naprej.[12]

Za zgodovinopisje NOB je še posebej zanimiva okrožnica propagandnega in statističnega odseka pri Glavnem štabu o zbiranju podatkov za zgodovino NOB. Okrožnica pravi, da bo na osnovi »opisanih dogodkov v tej naši osvobodilni borbi, zgodovinar pisal zgodovino o naši prvi slovenski narodni vojski. Zaradi tega želimo, da napišemo in zberemo čim več gradiva in tako samo pomagamo pri izgradnji veličastnega spomenika naše sedanjosti«.[13]

IOOF je 14. junija poslal dve okrožnici. Eno okrožnim odborom OF in aktivistom, drugo pa Poverjeništvu IOOF v Ljubljani. V prvi okrožnici je rečeno, da obstaja vsa možnost, da se bodo začeli svetovni dogodki v kratkem razvijati z veliko naglico. Zato je treba biti na ta hiter razvoj pripravljen. Bistvene važnosti je, da razvijemo odbore OF — od terenskih pa do okrožnih — znova v organe narodne

oblasti, ne glede na vprašanje, ali gre za osvobojeno ali za okupirano ozemlje. Če tega ne bomo izvedli, si niti zamisliti ne moremo, da bi OF v sedanjih odločilnih časih izpolnila svojo nalogo.

Da bi razvili odbore OF znova v organe narodne oblasti, je potrebno kljub okupatorjevemu terorju sistematično ter dosledno razvijati elemente njihove oblasti od začetnih oblik (na primer, ljudje sprašujejo za nasvete) preko najrazličnejših odlokov (na primer, prepoved sekanja lesa) pa vse do organiziranja celokupnega javnega življenja (pereča gospodarska vprašanja, boj proti peti koloni, zaščita pred okupatorjem, saniteta itd.). Razume se, da je treba ves ta razvoj usmerjati ustrezno okoliščinam in stopnji osvobodilnega gibanja v določenem kraju. Vsekakor je nujno, da se snovanja nove narodne oblasti in sodelovanja v tej oblasti udeležujejo najširše ljudske plasti.

Okrožni odbori so dolžni stalno poročati, kako daleč so že razvili delo v tej smeri in kakšne konkretne izkušnje so si pri tem nabrali. Za IOOF je važno, da dobi jasno in konkretno politično sliko, kako v danih razmerah posamezni odbori OF izvajajo funkcije organov narodne oblasti oziroma kako so si te funkcije pridobili.[14]

Druga okrožnica je veljala poverjeništvom IOOF za Ljubljano. V njej je rečeno, da je bil sistem organizacije OF v Ljubljani v zadnjem času zgrešen. Organizacija OF se je izrodila v nekako federacijo Narodne zaščite, Delavske enotnosti, AFŽ in ZSM. Zato je organizacija OF skoraj izginila oziroma je ohranila zgolj odbore funkcionarjev.

Ob takem sistemu se seveda OF ne more znova razviti v oblastno organizacijo, je ugotavljala okrožnica, OF ne more razviti elementov narodne oblasti, kar je v danih razmerah najvažnejše. Pod oblastjo OF pa si v Ljubljani predstavljamo približno tak položaj, kakršen je bil v prvi dobi poleta OF, ko je nastala označba država v državi. Treba je torej OF razviti v pravo množično organizacijo.

Napačno bi bilo smatrati za člane terenskih odborov samo aktiviste OF. Tako bi dobili sektaško elitno organizacijo, izgubili pa bi množično organizacijo. Za

člane terenskih odborov OF je treba šteti vse pripadnike OF, bodisi da smo jih že aktivizirali ali še ne. Hkrati pa moramo stremeti, da jih postopoma aktiviziramo in ves terenski odbor ob sodelovanju vseh pripadnikov OF v njegovem okolišu spremenimo v čim izrazitejši organ narodne oblasti.

Ker je bila Narodna zaščita ovira za tak razvoj, je bila po sklepu IOOF 10. junija razpuščena. AFŽ, ZSM, Delavska enotnost so samostojne organizacije, ki ne morejo nadomestiti terenskih odborov OF. Delavska enotnost naj bo steber OF in naj se zares množično organizira po tovarnah. OF ne sme prevzeti tutorstva nad Delavsko enotnostjo, kajti ta je samostojna, ima svoj glavni odbor in je v celoti vključena v OF. To seveda v ničemer ne spremeni dejstva, da so lahko odbori Delavske enotnosti po tovarnah hkrati tudi odbori OF v dotičnih tvornicah in seveda po tej plati tudi vključeni v rajonske organizacije OF ter podrejeni odborom OF.

Smo pred odločilnimi dogodki, zato je treba zajeti v OF najširše ljudske množice. Aktualna je borba za pridobivanje sredinskih plasti. Ta boj pa bi postal jalov, če ne bi svojega gibanja naslanjali na osnovne ljudske množice in jih pritegovali v nov polet. Treba je dobiti stike in se razgovarjati tudi z omahljivimi ljudmi iz vrhov uradne sredine, če hočemo uradno sredino res razkrojiti. Stalno je treba naglašati boj OF za narodno enotnost in proti državljanski vojni. Ljubljano mora znova zajeti val političnih sestankov in konferenc. Iz dneva v dan je treba oblikovati ljubljansko javno mnenje. Kovati je treba enotnost aktivistov OF na podlagi Izjave.[15]

IOOF je izdal 14. in 15. junija ponovno dva amnestijska proglasa in odloka. V proglasu 14. junija je rečeno, da se bliža dan, ko bo nemški in italijanski fašistični zveri zlomljena hrbtenica. Zapeljanim bratom se postavlja v imenu borečega se slovenskega naroda en sam pogoj, naj dajo vse sile nemudoma na razpolago narodnoosvobodilnim odborom OF, ki so danes edini predstavnik slovenske narodne oblasti. Prvikrat v zgodovini je ves narod združen v boju za svojo svobodo.

V odloku 15. junija — Našim zapeljanim bratom v vrstah bratomorilne bele garde — je rečeno, naj se streznijo in pridejo v vrste NOV in POS kot bratje. Vsem, ki so bili zapeljani ali nasilno tirani v plavo in belo gardo, pa je rečeno: »Še je čas, da spregledate! Zapustite vrste plave in bele garde in prehajajte z orožjem v roki v partizanske vrste! Vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja vam jamči, da se vam ne bo zgodilo nič in da boste v tem primeru uživali vso zaščito NOV in POS. Tudi tistim iz vodstva plave in bele garde, ki bodo v tem zadnjem trenutku spregledali svojo zablodo in zares prenehali z borbo proti NOV ter OF, jamči vodstvo OF življenje in se zavezuje, da bo o njihovem delovanju proti slovenskemu narodu šele po osvobojenju razpravljalo redno sodišče.[16]«

V tem času je bil Kardelj na Hrvaškem, od koder je pisal 19. junija IOOF, da je bil ustanovljen ZAVNOH v Otočcu, v katerega pa se je vključila HSS kot stranka. Kardelj vabi, naj pridejo v Otočac dva ali trije člani IOOF, kar bi bilo koristno »predvsem zaradi tega, ker bi lahko v nekaterih stvareh olajšali sporazum s HSS-ovskimi tovariši, s čemer bi bilo na Hrvaškem ogromno dobljenega.« Zelo odkritosrčno je pisal Kardelj IOOF tudi o prihodu zavezniške vojaške misije h Glavnemu štabu NOV in POS. In kmalu je zares prišel major William Jones, ki je — kot resnični demokrat in iskren prijatelj partizanov — naredil dosti dobrega in koristnega za NOV in POS. Posebno so bili znani številni Jonesovi proglasi belogardistom in plavogardistom. Kardelj je o zaveznikih zapisal, da jim »dajte čutiti, kako gledamo po vseh naših žrtvah na Angleže, ki nas osrečujejo s svojimi parašutisti, a ki se boje dati par topov.« Kljub temu je seveda stremeti po čim večji utrditvi vezi med nami in zahodnimi zavezniki.[17]

Dne 21. junija je bil ustanovljen Ekonomski odsek pri Glavnem štabu, ki je imel poleg skrbi za prehrano vojske tudi skrb za opremo vojske. Brigade in odredi, je bilo odrejeno, se bodo morali odslej dalje glede nakupa ali prisilnega odkupa živil in živine obračati na gospodarskega referenta okrožja ali ra-

jona, kjer bodo. Rekvizicije naj se popolnoma opustijo, če pa so že potrebne, se smejo izvršiti samo z odobritvijo okrožnega ali rajonskega odbora. Omejiti je treba konsum mesa in naj dnevni obrok ne presega tri sto gramov.[18]

CK KPS je sporočil 27. junija svojim organizacijam, da partijsko direktivo o razvijanju oblasti OF ne gre razumevati enostransko. Zato je treba razen oblasti OF poudarjati »in celo predvsem poudarjati politični karakter OF, to je karakter političnega predstavništva, v katerem sodelujejo zastopniki vseh patriotičnih skupin«.[19] Istega dne je pisal Glavni štab Kardelju. Najprej je poročal o pohodu brigad preko nemško-italijanske meje in o skoraj neprestanih italijanskih hajkah na Kočevski Rog.[20]

Ker je postajalo gospodarsko vprašanje (prehrana vojske itd.) vedno pomembnejše, je izdal IOOF 10. julija okrožnico o organizaciji gospodarskih komisij. Da bi se smotrno organizirala gospodarska pomoč NOV in civilnemu prebivalstvu, se morajo ustanoviti pri vseh političnih predstavništvih OF gospodarske komisije. Pri IOOF se je ustanovila Osrednja gospodarska komisija z nalogo, da bi izpeljala na vsem slovenskem ozemlju to gospodarsko pomoč. V veljavi so ostali vsi dotedanji gospodarski odloki. Odlok je zahteval ustanovitev okrožnih gospodarskih komisij, v katere je bilo treba pritegniti politično in gospodarsko sposobne ljudi. Na čelu komisije naj bi bil okrožni gospodarski referent. Ustanoviti je bilo treba tudi rajonske in terenske gospodarske komisije. Slednje naj bi sestavljal terenski odbor OF v celoti.[21]

Od vseh teh komisij so bile seveda trenutno najvažnejše vaške ali terenske gospodarske komisije. Navodila za organizacijo teh je izdala Osrednja gospodarska komisija 10. julija. Po teh navodilih je bila dolžna vsaka gospodarska komisija takoj popisati vse odvišne pridelke in živino. Kupljene ali nabrane pridelke naj komisija shrani pri zanesljivih ljudeh ali pa naj jih sama vskladišči. Nadaljnja naloga je bila, preprečiti vsako oddajo ali prodajo okupatorjem, belogardistom ali prekupčevalcem. Nakupovanje poteka v gotovini, bonih ali obveznicah. Oddajo vskladiščenih

stvari določi Osrednja gospodarska komisija. Zato morajo imeti vojaški intendanti legitimacijo Osrednje gospodarske komisije ali Ekonomskega odseka Glavnega štaba. Vse, kar zadeva organizacijo gospodarske pomoči tako vojski kot civilnemu prebivalstvu, mora biti osredotočeno v gospodarskih komisijah.

Treba je organizirati nabiranje gob, jagod, lipovega cvetja, sadja, zdravilnih rastlin itd. Treba je organizirati zbiranje blaga, obleke in obutve. Treba je reševati vprašanje prehrane za civilno prebivalstvo. Tistim, ki nimajo dovolj, naj jim od odvišnih pridelkov prodajajo ali zamenjujejo za delo, ki ga opravljajo v korist skupnosti v osvobodilnem delu, ali pa komisija obveže posamezne zaupnike, da potrebne preživljajo v lastnem gospodarstvu.[22]

Istega dne — 13. julija — ko sta se pri nas po Titovem odloku formirali 14. in 15. divizija[23] — je IOOF (s podpisi predsednika Vidmarja, političnega sekretarja Kidriča in vojaškega referenta Leskoška) z odlokom št. 1 »sklenil predlagati vrhovnemu komandantu NOV in POJ naslednje spremembe v Glavnem poveljstvu za Slovenijo«: v funkciji komandanta NOV in POS naj tovariša Ivana Mačka zamenja tovariš France Rozman, v funkciji političnega komisarja NOV in POS naj tovariša Borisa Kidriča zamenja tovariš Boris Kraigher, za namestnika politkomisarja predlaga IOOF Ivana Kavčiča-Nandeta, za načelnika Glavnega štaba pa Milovana Šaranovića. Vsi nastopijo svoje funkcije takoj kot vršilci dolžnosti.[24]

Doslej je torej IOOF imenoval Glavni štab, odslej dalje pa se je tej pravici odrekel in jo prenesel na Vrhovni štab.

Spričo formiranja 14. in 15. divizije je sklenil Glavni štab koncentrirati svoje sile in pustiti na Gorenjskem, Štajerskem in Primorskem le posamezne manjše odrede. Tako bo lahko tudi NOV Slovenije izvršila del nalog celotne NOV in POJ, manjše teritorialne enote pa bodo sposobne vršiti diverzantske sabotažne akcije, mobilizirati in nuditi zaščito terenskim delavcem.[25]

Ob izkrcanju zaveznikov v Siciliji je izdal IOOF 14. julija posebno okrožnico, v kateri je dejal, da je

treba narodno vstajo v Sloveniji zaostriti z okrepitvijo vojaških akcij in s prehajanjem k splošnemu narodnemu odporu (množične diverzantske akcije, sabotaže, manifestacije množičnega odpora, totalni odpor proti okupatorskim ukrepom). Glede izkrcavanja zaveznikov v Siciliji je rečeno, da kažejo vojaški momenti, da pride lahko do zelo hitrega vojaškega razvoja, politični momenti pa da kažejo na zavlačevanje tako imenovane druge fronte.

Če bi prišlo do hitrega zloma v Italiji, je seveda treba pričakovati nemško okupacijo. Zato je treba okrepiti mobilizacijo za NOV tudi v tistih krajih, ki so jih obdali okupatorji z žico, na področjih pa, ki jih kontrolira NOV, je treba izvršiti splošno mobilizacijo.

Doseči je treba razkroj bele in plave garde, je naročala okrožnica. Če nočejo v NOV, naj se jih pušča domov. Tistim komandantom in voditeljem, ki so začeli omahovati, je treba zagotoviti pogojno amnestijo, če so pripravljeni takoj prenehati z bojem proti NOV in OF. Hkrati je treba naglasiti, da je prišel skrajni čas za tiste, ki hočejo popraviti svoje grehe nad narodom. Uničiti pa je treba vse prave belogardistične organizatorje.

Nastopiti je treba proti plavi gardi in ljudem razložiti, da plava garda ni nič drugega kot nadaljevanje bele garde. Okrepiti je treba boj za »ponoven razvoj OF v narodno oblast, ne glede na vprašanje, ali gre za teritorij, ki ga kontrolira naša vojska, ali pa za teritorij, ki ga kontrolirajo okupatorji. Hkrati naglašajte, da je OF obče skupinsko predstavništvo slovenskega naroda, predstavništvo torej, ki obsega vse resnične patriotične slovenske sile«.[26]

V okrožnici 18. julija — o splošni gospodarski kampanji — je zahteval IOOF, da je treba obvarovati pridelke letošnje žetve naši vojski in našemu slovenskemu človeku ter preprečiti okupatorju uničenje našega narodnega bogastva. S tem, da bo naše ljudstvo pritegnjeno k delu, ki more koristiti vsakemu posebej in vsem skupaj, bo rasla tudi moč in politična oblast OF in dobivala vedno večji značaj res prave narodne slovenske oblasti.[27]

IOOF je 19. julija kritiziral Poverjeništvo IOOF za Ljubljano, da se preveč peča z Izjavo in z urejanjem medsebojnih odnosov, premalo pa vključuje v OF najširše ljudske množice, zlasti pa sredino. Izjavo ne gre pojmovati preveč šablonsko; Izjava povezuje ustanovne skupine tako rekoč na življenje in smrt za sedanjost in bodočnost in jamči slovenskemu narodu potrebno enotnost ustanovnih skupin OF. Toda, Izjava se nanaša na ožji aktiv OF in jo zato ne gre prenašati na splošno politično linijo in množično delo OF. Aktiv se mora čimbolj zliti v eno. Vladati mora čim tesnejša enotnost in čim večja istovetnost glede pogledov, stremljenj in dela. Premalo je naredilo poverjeništvo za likvidacijo sredine. Ne sme se imeti vseh omahljivcev iz meščanskih in kulturnih krogov za zagrizene sredince. Paziti je treba na njihova belogardistična nihanja. Dalje je IOOF zahteval, naj pridejo iz Ljubljane vsi člani Plenuma OF in tudi nekateri vidnejši ljudje.[23]

Naslednjega dne je poslal IOOF svoje tretje poročilo Vrhovnemu plenumu OF, medtem ko je bilo drugo poslano 8. maja. V prvem delu poročila je govora o mednarodnem položaju in o njegovem vplivu na domač položaj. Iniciativa je prešla izrazito v roke zaveznikov (izkrcanje na Siciliji, zmage Rdeče armade, utrditev angleško-sovjetsko-ameriške zveze) in pripravlja se katastrofa osnih sil. Obstaja perspektiva naglega zloma v Italiji. Vse to je povečalo mednarodno in domačo veljavo NOB. V naših štabih so odposlanci anglo-ameriške vojske, pri nas je major Jones, Anglo-Američani so začeli pošiljati orožje in eksploziv.

Med političnimi nalogami je najvažnejši boj proti sredini, neposrednemu nasledniku bele garde. Omahljive sredince je treba pritegovati, odločno pa se je treba boriti proti plavi gardi, nasledniku bele garde. Od bele garde je treba pritegovati zavedene in prisilno mobilizirane in jih postaviti pred alternativo: ali naj odložijo orožje ali pa odidejo domov. Izdana je bila tudi pogojna amnestija za tiste voditelje in komandante bele garde, ki bi takoj prenehali z bojem proti NOV in OF.

Politična platforma IOOF je osvoboditev in združitev slovenskega naroda, nova, demokratična, na narodni enakopravnosti temelječa Jugoslavija, zavezništvo z angloameriškim in sovjetskim taborom, boj proti državljanski vojni, boj za omahljivo sredino, omogočanje zavedenim in prisilno mobiliziranim belogardistom, da popravijo svoj greh, in boj proti zakrknjencem, ki hočejo s plavo gardo reševati svoj belogardistični voz.

Novi polet OF je treba stopnjevati v totalni odpor proti okupatorju. Treba je zaostriti ofenzivne operacije in skrivati pridelke pred okupatorjem. Terenski odbori OF so pričeli znova dobivati elemente slovenske narodne oblasti, ne glede na vprašanje, ali gre za ozemlje, ki ga vojaško kontroliramo mi, ali pa za ozemlje, ki ga kontrolira okupator.

Nujno pa je potrebno utrditi sodelovanje med IOOF in Vrhovnim plenumom.[29]

Dne 21. julija je začel IOOF vabiti poimensko nekatere člane Plenuma iz Ljubljane. V vabilih je bilo rečeno, da je prišel IOOF do prepričanja, da je slovenski politični in vojaški položaj tako zelo dozorel in da stojimo pred tako važnimi dogodki in odločitvami, da je sodelovanje z Vrhovnim plenumom OF in njegovo soodločanje neizogibno potrebno. Zaradi tega IOOF nujno vabi člane Plenuma, naj zapustijo Ljubljano in se preselijo na bazo IOOF. Potovanje bo organiziralo Poverjeništvo IOOF za Ljubljano.[30]

Dne 24. julija je sporočil IOOF Glavnemu štabu, da se je pojavil na Golem nad Igom zastopnik plave garde ter iskal terenske delavce in partizansko komando, da bi se vzpostavili stiki. Rajonski odbor Velike Lašče je stvar začel razčiščevati. Zastopnik plave garde je dejal, da ni prišel uradno, temveč samo zato, da bi vprašal partizansko komando, če bi se začela pogajati. Na vprašanje, kaj hoče, je odgovoril, da se ne bi streljali med seboj in da bi se zadržali »negativno«. Povedal je, da je plava garda že dva meseca v ilegali, priznal pa je, da ima zvezo z Italijani in da se bori proti komunistom. Bela garda jim je bolj simpatična kot partizani. Trenutno se mudijo pod Krimom in jih je 105.[31]

Vtem je italijanska visoka buržoazija strmoglavila Mussolinija in organizacijski sekretariat IOOF je 29. julija zapisal, da »stojimo pred neposrednim zlomom Italije.« Zato je treba mobilizirati vse narodne sile za boj proti okupatorju in dvigniti dejansko narodno vstajo. NOV bo morala začeti splošno mobilizacijo, ljudem pa je treba pojasniti možnost nemškega vdora. Končno pravi okrožnica: »Prav danes dajajte posebnega poudarka naši zahtevi o združitvi celotnega slovenskega ozemlja s Primorsko in s Trstom, s Koroško, Beljakom in Celovcem ter s Štajersko.«[32]

Kidrič pa je kot politični sekretar IOOF istega dne padec Mussolinija analiziral v posebni okrožnici Poverjeništvu IOOF v Ljubljani in dejal, da bo skušala nova garnitura (Badoglio itd.) pač reševati italijanski imperializem. Dejstvo pa je, da se je začelo tudi v Italiji razvijati izrazito protiimperialistično gibanje, ki ni več samo protifašistično. Na vidiku sta dve perspektivi: Nagel zlom italijanskega imperializma pod udarci anglo-ameriških armad, separatni mir in nemška zasedba celotnega slovenskega ozemlja, ali pa delno zavlačevanje tega zloma od Anglo-Američanov.

Za nas je važno, da nadaljujemo boj proti italijanskemu imperializmu in se s tem pripravljamo na vdor Nemcev. Razen tega se je treba intenzivno začeti povezovati z italijanskim vojaštvom in mu svetovati, naj začne ali odhajati domov, ali pa se priključevati partizanom. V Ljubljani je treba začeti z demonstracijami od zahtev po izpustu internirancev do izrazito političnih zahtev proti okupaciji, za svobodno in združeno Slovenijo v svobodni in demokratični Jugoslaviji. Ponovno je treba začeti z likvidacijami notoričnih narodnih izdajalcev, ponovno je treba začeti razoroževati italijanske vojake, vsestransko je treba okrepiti agitacijo za OF in njeno oblast. Treba je začeti s pripravami za zavzetje Ljubljane in naj se zato v primerni obliki obnovi Narodna zaščita, ki naj se tesno poveže s terenskimi odbori OF. V primeru nemškega vdora bo treba Ljubljano nekaj časa držati, nato pa evakuirati vse, kar je za borbo sposobnega.[33] Te direktive so bile podobne vsebini okrožnice CK KPS 30. julija, v kateri je rečeno, da »moramo biti pripravljeni,

da v primeru nemške okupacije mobiliziramo ves narod za aktivno borbo proti nemškemu fašizmu. V tem primeru bomo morali mobilizirati vse pristaše OF.«[34]

IOOF je bilo popolnoma jasno, da bo Italija kapitulirala že ob koncu julija. Zato je poslal organizacijski sekretariat 31. julija okrožnico, ki se začenja z zelo jasnim stavkom: »Italija bo kapitulirala. Zato je treba stopiti v stik z italijansko vojsko in dobiti od nje orožje, kajti NOV je priznana od zaveznikov. Doseči je treba najtesnejše sodelovanje med terenskimi odbori OF in Narodno zaščito, začeti je treba pripravljati in izvajati mobilizacijo. Stopnjevati je treba propagandno delo med italijansko vojsko in prav tako med belo gardo.«[35]

Poverjeništvu v Ljubljani je pisal politični sekretariat IOOF 31. julija, da se položaj v Italiji vedno bolj zaostruje. Takoj je treba preiti k množičnim demonstracijam, je naročalo pismo, in to tudi k izrazito političnim. Treba je zelo hiteti, kajti v Ljubljani bodo po vsej priliki kmalu Nemci. Pripraviti in izpeljati je treba generalno stavko in pri tem je treba na celi črti uporabiti Delavsko enotnost. Povezujte se z vsemi sredinci in jim znova ponujajte roko, zlasti spričo nemške nevarnosti. Pripravljati se je treba na vdor Nemcev. Naš kurz je, da pred vdorom Nemcev v Ljubljano prevzamemo oblast in Ljubljano držimo toliko časa, da evakuiramo vse za orožje sposobne moške. Po kvartih je treba začeti z demonstracijami, ki naj prerastejo v prevzem oblasti. Po vseh kvartih je treba — pod komando VOS — organizirati borbene skupine za vstajo.[36]

IOOF je izdal 31. avgusta ponovni proglas zaslepljenim Slovencem, v katerem pravi, da je prišel čas zadnjega napora slovenskih svobodoljubnih sil in čas splošne mobilizacije na Slovenskem: prestop v naše vrste je za vas edini izhod. Prestopajte v naše vrste, mi nočemo državljanske vojne.

Do kratkega intermezza je ob koncu julija prišlo v tako imenovani skupini štajerskih emigrantov v Vrhovnem plenumu OF. Ta je ob koncu julija izdelala poseben akcijski načrt štajerske skupine.[37] Namen tega načrta je bil, da bi skupina enotno opredelila svoje

zadržanje, rečeno pa je bilo, da skupina priznava kot edino pravilno tisto smer, ki se »brezkompromisno postavlja proti okupatorjem in ki stoji na stališču združene Slovenije v federativni Jugoslaviji«. Zato skupina odklanja in obsoja belogardistično Slovensko zavezo, skupino mihailovićevcev in belogardistov. Skupina priznava, da je OF edini resnični predstavnik slovenskega naroda »za čas, dokler traja povezanost vseh skupin v OF, med katere spada tudi štajerska skupina po delegatu v Plenumu« in osvaja programatične izjave Vrhovnega štaba od 8. februarja 1943 kot svoje. Sprejema tudi Temeljni program OF (Temeljne točke).

Nato pa je bilo rečeno: »Čim nastopi čas, se bo štajerska skupina zbrala, po možnosti oborožila in enotno šla na Štajersko, po možnosti bo pridružila temu kak odred Narodnoosvobodilne vojske.«[38]

IOOF je 2. avgusta ukazal, da morajo začeti vsi okrožni odbori OF s pomočjo Narodne zaščite in okrožnih komisij VOS takoj z mobilizacijo, in to predvsem v krajih, ki so še pod italijansko okupacijo.[39] Ob reorganizaciji oziroma postavitvi vojaških sodišč NOV in POS v začetku avgusta (brigadna in odredna sodišča) je IOOF 3. avgusta določil, da ostanejo sodne kompetence terenskim odborom OF še naprej za vse manjše spore in kazniva dejanja. »Tako se vojaška sodišča ne bodo pečala s civilnimi spori, to je na primer s spori glede mej, motenja posesti in drugo, kakor tudi ne z manjšimi tatvinami (do 10.000 lir), z žaljenjem časti in podobno. Vse to morajo še naprej reševati terenski odbori kot predstavniki slovenske narodne oblasti v lastnem delokrogu.«[40]

Z okrožnico 4. avgusta je Ekonomski odsek Glavnega štaba dal nova navodila za intendante. Kjer že obstajajo gospodarske komisije in so te že naredile svoje zaloge, izdajajo to hrano NOV brezplačno, če pa nimajo dovolj hrane na zalogi, morajo dati podatke za nakup hrane, ki se potem izvrši v navzočnosti pristojnega gospodarskega referenta, hrano pa plača gospodarska komisija.[41]

Glavni štab je izdal 6. avgusta obširno amnestijo. V 1. členu je rečeno, da se tistim belogardistom, ki bi

predali orožje predstavnikom NOV in POS, ne bo zgodilo nič in morejo svobodno oditi domov. V 2. členu pa je rečeno, da so na široko odprta vrata vsem tistim belogardistom, ki so spoznali svojo napako in so se pripravljeni boriti z orožjem v rokah za osvoboditev slovenskega naroda pod vodstvom NOV in POS.[42]

Glavni štab je poročal 8. avgusta sekretariatu CK KPJ (Kardelju), da je dobil — spričo zahtev Vrhovnega štaba glede akcij na progi Ljubljana—Zidani most — štab 15. divizije naslednje naloge: takoj prekontrolirati podatke, koliko je utrjen Zidani most, in hkrati s štajerskimi partizani razmisliti o vseh možnostih za likvidacijo postojanke v Zidanem mostu in porušenje komunikacij, če bi dobila NOV in POS pravočasno od Angležev zadostno količino eksploziva. Istočasno mora narediti štab divizije načrt za napad na Litijo in Šmartno pri Litiji ter za porušenje mostov. V najkrajšem času mora divizija napasti železniško postajo v Lazah. V štab 14. divizije je bil poslan Kveder, ki se je pravkar vrnil s Primorske, z nalogo, da ugotovi možnosti za napad na Borovnico, kajti 14. divizija se je pred kratkim premaknila na sektor Mokrc—Ljubljanski vrh.

Tako je torej glavnina NOV in POS zapustila žužemberško področje, da bi preprečila odhod Italijanov iz Slovenije in nemške transporte v Italijo. Poleg tega se bo ena divizija približevala Štajerski — se je glasilo povelje — druga pa Gorenjski in Primorski in bo s tem olajšan prehod brigad s Štajerske in Gorenjske v sestav divizij. Poročilo govori tudi o razgovorih z italijanskim generalom Ceruttijem glede pasivizacije italijanske divizije v Novem mestu, pri katerih pa ni prišlo do posebnih rezultatov.[43] Kardelj je 14. avgusta sporočil Titove pogoje za premirje z Italijani v Sloveniji. Ti pogoji so bili: Slovenski partizani prenehajo s sovražnostmi do Italijanov, če storijo Italijani isto in če ti obrnejo orožje proti Nemcem, ali pa če izročijo orožje partizanom in odidejo z našega ozemlja. To je treba povedati tudi majorju Jonesu, pa tudi to, da se smatrajo vse belogardistične enote za sestavni del okupatorske vojske.[44]

Osrednja gospodarska komisija je razpisala 15. avgusta razen rednega plačevanja narodnega davka še naslednje nove dajatve: za vsako prodano vino iz zidanice ali v vinotoču je treba plačati 0.50 lir od litra, za vsako prodano meso zaklane živine 1 liro od kilograma, za vsako zaklano tele pa 50 lir od glave. Za vsakega prodanega konja, prepeljanega čez mejo osvobojenega ozemlja, je treba plačati 30% od čistega zaslužka, a najmanj 600 lir od glave. Prav tako je bilo treba plačati 30% od vsakega drugega čistega dobička. Razen tega je izšel zelo strog razglas proti špekulantom, verižnikom in vojnim dobičkarjem in prepovedana je bila prodaja in zamenjava življenjskih potrebščin na osvobojenem ozemlju in njihovo odnašanje preko meje.[45]

Ker so začeli ponekod Italijani zapuščati postojanke, je ukazal IOOF 18. avgusta, naj se povsod tam proglasi in vzpostavi oblast OF in Narodne zaščite. Povsod tam je treba začeti pripravljati ljudi na aktiven odpor proti morebitnemu vdoru Nemcev, izvajati splošno mobilizacijo, poskriti žito in pridelke.[46]

Da ne bi prišlo do trenj med gospodarskimi komisijami in NOV, je IOOF v okrožnici od 25. avgusta določil, naj stopijo člani gospodarskih komisij in odbori OF takoj v stik z vojaško enoto, ki se pojavi na območju odbora, in to tako, da gospodarski referent poišče intendanta partizanske enote. Če ima gospodarska komisija že zalogo, naj izda hrano iz nje, če pa ne, pove gospodarski referent naslove, kje je možen prostovoljni ali prisilni odkup. Temu odkupu mora prisostvovati član gospodarske komisije oziroma član pristojnega odbora OF. Sredstva za nakup (denar, boni, priznanice) je dolžna dati gospodarska komisija. Če jih ta nima, naj jih dá pristojni odbor OF ali pa intendant. Če v vasi ni izvedena organizacija za prehrano vojske, naj skliče terenski odbor skupaj z zaupniki vse posestnike brez razlike v vasi in naj se v navzočnosti intendanta pogovorijo o preskrbi partizanske enote. Istega dne je izdala Osrednja gospodarska komisija tudi cenik za živila, veljaven od 25. avgusta do preklica.[47]

Dne 28. avgusta je poslal Glavni štab izčrpno poročilo Vrhovnemu štabu o položaju in akcijah v Sloveniji od Mussolinijevega padca dalje. Ob Mussolinijevem padcu sta stali pred Glavnim štabom dve nalogi: zavarovati se pred nevarnostjo nemške invazije preko Slovenije v Italijo in preprečiti Italijanom, da bi odšli iz Slovenije z orožjem. Zato je začel Glavni štab koncentrirati svoji dve diviziji in jih je poslal na osnovne komunikacije, na železniško progo Zidani most—Ljubljana—Trst, in na železniško progo Ljubljana—Novo mesto—Karlovac. Tako so bile poslane osnovne sile 14. divizije (Tomšičeva in Šercerjeva brigada) na področje proge Borovnica—Logatec z nalogo, takoj začeti napadati progo, hkrati pa se približevati primorski in gorenjski brigadi. Ob času poročanja je bila divizija zbrana že v celoti. Osnovne sile 15. divizije pa so bile poslane na področje med novomeško železnico in nemško mejo okrog Čateža. S tem so ogrožale to železnico in se približevale štajerski brigadi.

Po Mussolinijevem padcu je nastala velika demoralizacija v vrstah bele garde. Sedaj predstavljajo glavno nevarnost plavogardisti, — je ugotovil Glavni štab — to je, slovenski del Mihailovićevcev. Reči pa je treba, da je tudi plava garda politično že razkrinkana in da ljudje vidijo v njej samo prebarvano belo gardo. Za primer nemškega vdora v Slovenijo so dobile vse enote potrebne direktive. Ne misli pa Glavni štab začeti frontalnih bojev.[48]

Da bi bilo pri odkupih hrane — kakršnih koli že — vse popolnoma jasno, je IOOF 6. septembra natančno preciziral, kaj je prisilni odkup, kaj rekvizicija in kaj prisilni odvzem. Prisilni odkup je bil nakup blaga (hrane, obleke, vozne in vprežne živine itd.), ki ga potrebuje NOV za kritje svojih potreb, proti takojšnjemu plačilu v gotovini. Če pa ni na razpolago denarja, ali vsaj ne v zadostni količini, se blago plača z boni, z obveznicami ali pa z rekvizicijskim potrdilom. To pa je rekvizicija. Na rekvizicijskem potrdilu je moralo biti točno zapisano, od koga, kdaj in koliko je bilo rekviriranega blaga, kdo je rekviriral in vrednost rekviriranega blaga.

Okrožnica pravi, da se morata oba ta dva načina uporabljati le v primeru skrajne potrebe, kadar prostovoljni prispevki in rezerve blaga, ki so ga pripravile gospodarske komisije, ne zadoščajo za potrebe NOV. Gre torej le za dopolnilo ali višek, ki ga imajo imovitejši ljudje, ne glede na to, ali so pristaši OF ali ne. Če teh ni, se sme prisilni odkup ali rekvizicija izvesti tudi pri bolj siromašnih ljudeh. Prisilni odvzem (konfiskacija) pa je odvzem imovine na temelju sodbe vojaške sodišča. To pa je kazenski ukrep vojaških sodišč proti narodnim sovražnikom. Prisilni odvzem je popoln ali delen in ga izvršijo vojaške oblasti.[49]

Na že omenjene predloge delegata štajerske skupine v Vrhovnem plenumu je IOOF 7. septembra odgovoril, da se s predlogi ne strinja, posebno še ne glede postavitve posebnega vojaškega vodstva na Štajerskem. Obenem je IOOF povabil delegata, naj pride čimprej iz Ljubljane na sedež IOOF.[50]

To pa je bil tudi zadnji uradni akt IOOF pred kapitulacijo Italije.

Vojaške akcije v Ljubljanski pokrajini in Italijani

Po ukazu Glavnega štaba so vse štiri slovenske brigade začele z obsežno akcijo na Suho Krajino, to je na ozemlje med železniško progo Grosuplje—Višnja gora—Trebnje—Novo mesto in Kočevski Rog ter železniško progo Ribnica—Grosuplje. Kot je bilo že rečeno, se je prav v tistih dneh selilo vodstvo NOB iz Dolomitov na Kočevski Rog, kjer so bile razen baz vodstvenih organov tudi dobro zakonspirirane partizanske bolnišnice in tehnike.

Pomembnost Suhe Krajine za razvoj NOB, ki se kot klin zajeda med dobrepoljsko in krško dolino, so pravilno razumeli tudi Italijani in so zato oborožili vaške straže skoraj v vseh večjih krajih v Suhi Krajini.

Štab Dolenjske operativne cone je skoncentriral v noči od 13. na 14. marec vse štiri slovenske brigade na področje Kala, Vrbovca in Dobrniča. Tomšičeva brigada je dobila nalogo, uničiti postojanko v Am-

brusu, Šercerjeva postojanko na Korinju, Cankarjeva postojanko v Hočevju, medtem ko je dobila Gubčeva brigada nalogo, porušiti železniško progo Grosuplje—Kočevje med Zdensko vasjo in Čušperkom, z ostalimi silami pa zavarovati akcijo proti Žužemberku in Kočevju na položajih okrog Smuke in Starega brega.

Vse brigade so prešle Krko v noči od 15. na 16. marec in začele napadati določene jim postojanke.

Cankarjeva brigada je napadala Hočevje. Belogardisti so bili dobro utrjeni v nekaterih hišah in v cerkvi. Brigada je sicer belogardiste presenetila, vendar so se ti tisto noč le obdržali v zelo dobro utrjenih hišah. Italijani so naslednjega dne — 16. marca — poslali pomoč, ki se je po zelo hudih bojih zvečer prebila do Hočevja, nato je Cankarjeva brigada zasedla položaje Brezov dol—Bakerc.

Tudi Šercerjeva brigada je v noči od 15. na 16. marec presenetila belogardiste v Korinju. Po hudih bojih je bila zavzeta šola, toda belogardisti so se umaknili in se trdovratno branili v utrjeni cerkvi. Brigada je držala 16. marca še ves dan blokado Korinja in ga v noči od 16. na 17. marec znova napadla, a odpor belogardistov je bil neverjetno močan in vztrajen. Ker so se 17. marca začele pomikati večje italijanske sile iz Hočevja in od Kompolj, se je brigada premaknila na sektor Ratje—Lopata.

Tomšičeva brigada je v noči od 15. na 16. marec napadla Ambrus, kjer pa so bile skoraj vse hiše spremenjene v belogardistične trdnjave. Zato so se izredno hudi in ostri boji zavlekli še ves dan 16. marca in se nadaljevali tudi ponoči od 16. na 17. marec, ko je Tomšičeva brigada očistila ves Ambrus razen izredno močno utrjene in branjene belogardistične trdnjave v šoli.

Ker so Italijani 17. marca koncentrirali zelo močne sile v Hočevju, so nato od tod poskušali prodirati proti Korinju in so po hudih bojih končno le prodrli do Ambrusa. Zato je prišlo do hudih bojev na področju Sv. Peter—Kamni vrh, kjer so bili Italijani popolnoma razbiti in so se le s težavo vrnili v Ambrus.

V tem času velikih napadov na suhokrajinske belogardistične postojanke je imela Gubčeva brigada

hude boje pri Dvoru pri Žužemberku in na področju med Smuko in Hinjami.

Zvečer 17. marca so dobile Tomšičeva, Cankarjeva in Šercerjeva brigada nalogo, napasti Ambrus in Kal. Napad ni uspel, čeprav je bil sovražnik že popolnoma potisnjen v obe vasi. Izredno ostri boji so se okrog Ambrusa nadaljevali še ves 18. marec, zjutraj in čez dan 19. marca pa je zavzela Tomšičeva brigada položaje Plešivica—Sv. Katarina; Cankarjeva brigada Bajnkovka (kota 549)—Vrh—Sela; Šercerjeva brigada pa Ratje—Sela. Zato je prišlo dopoldne 19. marca do najtežjih bojev na sektorju Kamni vrh—Sv. Peter—Plešivica—Sv. Katarina, v katerih so bili Italijani popolnoma razbiti in pregnani v dolino.

To je bila velika zmaga slovenskih brigad. V noči od 19. na 20. marec so se brigade premaknile proti Kočevskem.[51]

Italijani so — v pomoč svojim belogardističnim zaveznikom in samim sebi — ob napadu na Suho Krajino izredno hitro reagirali. Že 16. marca so brigade obkolile močno četo črnih srajc pri Sv. Petru, ki je nesla živež in municijo belogardistom v Ambrus. Zelo hitro so Italijani intervenirali tudi zaradi porušene proge pri 11. kilometru in poslali so blindirani vlak, ki je obstreljeval enote Gubčeve brigade na koti 598—Stari grad. Še istega dne je bil poslan iz Ribnice v Videm—Dobrepolje specialni bataljon št. 3, s katerim je prišel tudi poveljnik oddelka »21. april«, general R. Montagna.

Takoj je bil izdelan ukaz za pomoč napadenemu Hočevju, kamor naj bi z vso naglico prodrl en bataljon črnih srajc iz Krške vasi, sam štab XI. armadnega korpusa je hitro poslal še specialni bataljon iz divizije Cacciatori, oddelek topov 100/17 pa se je z vso naglico premaknil iz Velikih Lašč na Videm. Specialni bataljon št. 3 in bataljon črnih srajc sta se sicer začela premikati proti Hočevju, oba pa sta se zapletla v hude boje in sta prodrla do Hočevja šele ob osmih zvečer.

V noči od 16. na 17. marec so partizani znova napadli Hočevje. Zato je italijansko poveljstvo ukazalo zasesti kote 673, 514 (Veliki Deli) in koto pri Hočevju. Dne 17. marca ob osmih zjutraj je prodiral specialni

bataljon divizije Cacciatori iz Vidma proti Korinju, njegov drugi del pa proti Hočevju, medtem ko je prodiral bataljon črnih srajc iz Zagradca proti Ambrusu. Ob enajstih dopoldne je specialni bataljon Cacciatori dosegel Korinj, zvečer pa Ambrus, medtem ko je imel specialni bataljon 3 zelo hude boje na Debelem hribu in Kamnem vrhu, kjer je tudi ostal čez noč. Bataljon črnih srajc je imel v tem času boje do večera na področju Sv. Peter—Mali vrh, kjer je bil nazadnje popolnoma obkoljen in se je le z veliko težavo in hudimi žrtvami prebil nazaj v Zagradec.

Dne 18. marca so brigade napadle Ambrus in popolnoma obkolile specialni bataljon divizije Cacciatori. Nato je odšel na pomoč specialni bataljon 3, a se je pri Rebri in Pri Izaku zapletel v hude boje, ki so trajali ves dan.

Ker so se partizani 19. marca skoncentrirali vzhodno od Ambrusa, je ukazal štab XI. korpusa, naj zasedeta specialni bataljon divizije Cacciatori in specialni bataljon 3 zgodaj zjutraj Goli vrh in Sv. Katarino, belogardistične postojanke iz Hinj, Žvirč, Tisovca in Tržiča pa črto Tisovec—Kamen vrh—Debeli hrib—kota 562—Hribka—Vršiček. Do hudih bojev je prišlo s specialnim bataljonom 3, ki je bil zvečer tega dne popolnoma obkoljen in se je s težavo prebil v Zagradec.

Italijani so imeli po lastnih zapiskih naslednje izgube: 63 mrtvih, 147 ranjenih in 5 pogrešanih. Belogardisti pa so imeli 20 mrtvih.[52]

Zanimiv je zapis štaba divizije Isonzo 3. marca, naj se v dopisih civilnim oblastem ne uporablja več izraz »fucilato« oziroma »passato per le armi«, temveč naj se raje napiše na splošno: »in uno scontro con le nostre truppe è rimasto ucciso«.[53]

V začetku marca je bil general Gambara v Rimu, in ko se je vrnil, je poln hvale Mussoliniju izdal okrožnico podrejenim poveljnikom o tem, kar mu je Mussolini naročil. Glede specialnih enot (bataljonov) je Mussolini dejal, da jih je treba najbolj podpirati, najboljše nagrajevati, zato pa je tudi treba biti zelo strog pri njihovem nabiranju. Čimprej je treba potegniti nameravano bodečo žico proti meji Hrvaške,

da se prepreči prihod hrvaških partizanov v Slovenijo in obratno. Dalje je Mussolini dejal, naj bodo odnosi do Slovencev pravični, človečanski in objektivno dostojni. Glede bele garde pa je rekel, da ji je treba dati večjo pomoč, vedno pa imeti na umu, da bela garda deluje le pod italijanskim poveljstvom, z Italijani in za Italijane. Nikoli sama, temveč vedno skupaj z Italijani.[54]

Toliko obljubljani in pričakovani specialni bataljoni arditov so bili končno ustanovljeni 10. marca. Dne 15. marca je izdal general Gambara posebne določbe o partizanih. Tisti partizani, ki se vdajo z orožjem v rokah in, »ki o partizanstvu nočejo ničesar več slišati«, se morejo poslati domov, tja kamor sami želijo, v delavske enote, ali pa, če sami želijo, v belo gardo. Če pa se vdajo brez orožja, veljajo sicer ista pravila kot zgoraj, ne smejo pa stopiti v belo gardo in se morejo tudi internirati.[55]

V dnevih od 17. do 19. marca so naredili Italijani (51. polk iz divizije Cacciatori, bataljon graničarjev, specialni bataljon divizije Cacciatori in bataljon bele garde) veliko hajko v Dolomite, kjer so imeli dolomitski partizani hude izgube, Italijani pa 4 mrtve in 17 ranjenih. 1. in 3. bataljon Dolomitskega odreda se je spričo italijanske premoči pravočasno premaknil proti Žirem, drugi bataljon pa se je premikal od Gabrja proti Sv. Katarini, kjer so ga Nemci, Italijani in belogardisti obkolili. Edini izhod je bila Belška grapa in od tod preboj proti Babni gori. Tako je prišlo v Belški grapi do hudih bojev in do zelo težkih partizanskih izgub.[56]

Na svojem premiku so se slovenske brigade spopadle 20. marca z Italijani pri Mali gori (Stari log) in končno so bile precej močne italijanske sile obkoljene v Starem logu in so se le s težavo prebile proti Kočevju, a so pri preboju padle v močne partizanske zasede okoli Kleča.[57]

Po ofenzivi v Suhi Krajini sta 1. in 2. operativna cona premaknili brigade na Ribniško področje za ofenzivo proti Italijanom in beli gardi v Ribniški dolini. Prva je prišla na ribniško področje Šercerjeva brigada v noči od 21. na 22. marec in je zavzela položaje

na področju Nova Štifta—Dane. Razumljivo je, da so za ta premik zvedeli Italijani že ponoči in Šercerjeva brigada je imela že 22. marca ob osmih zjutraj pred seboj italijansko predhodnico — belogardiste iz Jurjevice, ki so se začeli zaganjati v njen 2. bataljon. Toda bataljon je z njimi kmalu obračunal in jih pognal v sredino njihove postojanke, prav v Jurjevico. Tako so bili Italijani dovolj jasno obveščeni, da so na Novi Štifti partizani. Zato so začeli takoj hajkati proti brigadi s specialnim bataljonom. Šercerjeva brigada se je zaradi ranjencev 22. marca popoldne premaknila na Travno goro in Italijani so zasedli Novo Štifto. Tako bi bila za Italijane stvar končana, če bi se v noči od 22. na 23. marec ne pojavile pod Veliko goro še ostale tri slovenske brigade.

Komandant 1. operativne cone Šaranović je 23. marca takoj zjutraj razpostavil brigade takole: Šercerjeva brigada, ki je prišla s Travne gore, je s Tomšičevo brigado zasedla črto Dane—Podgora—kota 484. Od tod dalje do Zadolja in kote 731 je zavzela položaje Cankarjeva brigada, desno od nje pa Gubčeva, ki je morala ščititi in kontrolirati področje Rakitnice in proti glavni cesti, ki vodi v Kočevje. Cankarjeva brigada in del Gubčeve sta bili še istega večera v Dolenji vasi, kjer sta bila v spopadu ubita en karabinjer in en belogardist, eden pa ranjen. Tako je bilo Italijanom kmalu jasno, da brigade v bližino Ribnice niso prišle na počitek.

Komandant italijanske velike borbene enote »21. april«, konzul Lenart Siliato, je ocenil partizanske sile na 2000, o čemer se ni dosti zmotil. Zato je 24. marca zjutraj izdal naslednje nujno povelje: na področju Dane—Zadolje—Rakitnica so štiri brigade, ki imajo namen napadati manjše postojanke, delati po okoliških vaseh rekvizicije, potem pa nadaljevati pot preko Travne gore in Jelenovega žleba. Zato je naša naloga in cilj, obkoliti in uničiti jih.

Za to obkolitev in uničenje je imel na razpolago naslednje sile: 1. bataljon 51. polka divizije Cacciatori (I/51), ki je štel 21 oficirjev in 480 mož, dalje 71. bataljon črnih srajc (71. bataljon CCNN), ki je imel 16 oficirjev in 385 mož, bataljon graničarjev (bat. GaF), ki

je imel 20 oficirjev in 502 moža, specialni bataljon številka 3 (Bat. Spec. 3), ki je imel 6 oficirjev in 160 mož, kombinirani bataljon divizije Macerata (bat. Macerata), ki je imel 24 oficirjev in 456 mož, baterijo 75/18, blindirani vlak in oddelek bele garde (MVAC). Če torej odštejemo belogardiste, vojake pri topovih itd., je imel Siliato na razpolago 1983 mož in 88 oficirjev.

Kako si je konzul zamislil operacije, ki naj bi se začele 25. marca?

1. Ob šestih zjutraj začne prodirati I/51, ki naj se ponoči postavi v Blatih pri Dolenji vasi v smeri Zadolje—Podgora z nalogo, da zavzame dominantne položaje direktrise in Prigoriškega Plaza.

2. 71. bat. CCNN prodira ob šestih zjutraj iz Ribnice proti Sajevcu—Dane—Podgora (kota 489).

3. Bataljon GaF prodira ob šestih zjutraj iz Hriba (Loški potok)—Kaliči—Lenček (Travna gora) z nalogo obkoljevanje in onemogočenje umika preko Travne gore.

4. Bataljon Macerata prodira ob šestih zjutraj iz Grčaric proti Glažuti—Jelenovemu žlebu—Mali Beli steni z nalogo blokirati Jelenov žleb in zapreti možnost preboja v tej smeri.

5. Bataljon Spec. 3 zapre črto Nova Štifta—Ravni dol—Kot.

6. Vsa ostala vojska v Ribnici, rezerva, karabinjerji in bela garda ostanejo v rezervi, baterija 75/18 pa podpira operacije.

Načrt je bil torej jasen: brigadam onemogočiti umik proti Loškemu potoku, Podpreski in Dragi, jih pritisniti k Veliki gori in tam obkoliti ter jih končno uničiti v neposredni bližini Ribnice.

Kako se je razvijala ta ofenziva?

Dne 25. marca, preden se je ob šestih zjutraj ofenziva začela, je imel konzul Siliato v rokah še naslednje podatke: da je partizanov 2500, da so vsi dobro oboroženi z avtomatičnim orožjem in minometi (kar seveda nikakor ni bilo res) in da jih vodi bivši jugoslovanski oficir (to je uganil, kajti to je Šaranović res bil).

1. 71. bat. CCNN je potisnil po živahnem boju partizane iz Dan ter zasedel koto 562 in 489. Toda ob trinajsti uri je sporočil komandant bataljona, da je bataljon popolnoma obkoljen, ob trinajst dvajset pa, da se je bataljon sicer rešil iz obkolitve na k. 485, kjer je bil znova obkoljen. Da bi ta bataljon rešil, je osredotočil Siliato topovski ogenj na koto, ki so jo medtem spet zasedli partizani. Bataljon speciale 3 je dobil ob štirinajsti uri ukaz, naj z vso naglico prodira iz Kota in Dan proti koti 485, kjer naj bi pomagal rešiti obkoljeni 71. fašistični bataljon, medtem ko je bilo temu bataljonu ukazano, naj se vsekakor obdrži na mestu. Toda bataljon 3 spec. je bil ob tem času močno angažiran pri koti 608 (Lazar—Dane), zato so mu bile dane v pomoč avtoblinde, 71. bataljonu pa je bil poslan le radiogram, da mora vztrajati »ad ogni costa«. Tako je bila torej na tem področju dokaj vroča in zapletena situacija, ki se je za Italijane razčistila okrog petih popoldne, ko so partizanske sile nekoliko odnehale. Italijanske izgube so bile tega dne na tem področju: 71. bat. CCNN je imel 7 mrtvih in 11 težko ranjenih, bataljon spec. 3 pa 2 mrtva in 1 ranjenega.

2. Bataljon I/51 je zadel takoj zjutraj ob šestih na hud odpor, zato je napredoval zelo počasi, in še to »samo na juriš, z bombami v rokah in ob podpori avtoblind«. Posebno se je povečal pritisk na bataljon popoldne. Na juriš je sicer zavzel koto 731, a ker mu je grozila popolna obkolitev, se je v begu umaknil na Grček pri Dolenji vasi. Izgube: 3 mrtvi in 8 ranjenih.

3. Bataljon GaF je prodiral do sedemnajste ure do Lenčka, kjer je naletel le na nekaj patrol Šercerjeve brigade, sicer pa ves dan ni prišel v stik s partizani.

4. Bataljon Macerata je dosegel do dvanajstih Glažuto in ob petnajst dvajset s patrolami Malo Belo steno, kjer je srečal nekaj partizanskih patrol. Ob šestnajst petindvajset je dobil radiogram, naj prodira in zasede kot 1156 na Prigoriškem Plazu, da bi nudil s tem posredno pomoč bataljonu I/51, ki je bil »silno zaposlen na višinah pri Zadolju«. Ob devetnajst

trideset je sporočil komandant bataljona Siliatu: »Tutto a posto. Nessuna novitá«.

Situacija je bila 25. marca zvečer torej takšnale: bataljon GaF je bil na Lenčku, bataljon Macerata na Prigoriškem Plazu, bataljon I/51 na Grčku pri Dolenji vasi, 71. bataljon CCNN na višinah zahodno od Dan, bataljon spec. 3 pa je držal črto Nova Štifta—Kot.

Bataljona Macerata in GaF sta se nevarno približala našim brigadam za hrbet. Da je sovražna vojska za hrbtom, je Šaranović lahko izvedel že od patrol, ki jih omenja tudi bataljon Macerata, da jih je videl pri Mali Beli steni. Zato je izdal Šaranović kmalu po polnoči 26. marca ukaz, naj se Tomšičeva in Šercerjeva brigada takoj premakneta s položajev nad Podgoro in Danami preko Velike gore in Jelenovega žleba na položaje okrog Podpreske, Gubčeva in Cankarjeva brigada pa s položajev pri Zadolju in Rakitnici preko Glažute v Drago. Tako bi ti dve brigadi, če bi se držali določene jim smeri, ne trčili na Italijane pri Mali Beli steni, kot sicer sta. Razpored pohoda je bil: Cankarjeva brigada, za njo štab cone, nato ranjenci in končno Gubčeva brigada. Pri »štirni« je bil odmor, po odmoru pa je odredil Nande Kavčič, naj kolona nadaljuje pot kar po cesti proti Jelenovemu žlebu in šele od tam proti Dragi. Tako je šele ta Nandetova odločitev pripeljala obe brigadi do Italijanov pri Mali Beli steni.

Po neuspehih 25. marca je bil konzul Siliato prisiljen poklicati na pomoč nove sile, in to: 3. bataljon 24. polka divizije Isonzo (bat. III/24), ki je imel 21 oficirjev in 510 mož, specialni bataljon 2 divizije Cacciatori (bat. Spec. 2), ki je imel 16 oficirjev in 202 moža, in baterijo 152/13. Vsa ta pomoč je prišla v Ribnico v noči od 25. na 26. marec. Tako je imel sedaj konzul na razpolago, če odštejemo rezervo: 3162 vojakov in 146 oficirjev s takšnole oborožitvijo: 140 puškomitraljezov, 54 težkih bred, 18 minometov kal. 45, 9 minometov kal. 81, 5 topov kal. 75/18 in 4 topove kal. 152/13.

Nekako v istem času, ko so naše brigade že odhajale, je izdal konzul Siliato za njihovo »popolno

uničenje«, do katerega naj bi prišlo 26. marca, naslednje povelje:

1. Bataljon Macerata se pomakne iz Prigoriškega Plaza na Veliki vrh, kjer naj čaka v zasedi.

2. Bataljon I/51 prodira z Grčka na koto 731 in 569 in zasede Zadolje.

3. Bataljon 71 CCNN zasede Dane.

4. Bataljon GaF prodira od Lenčka na koto 1035 in Ostri vrh, kjer počaka v zasedi.

5. Bataljon III/24 prodira iz Ribnice na koto 485 —Podgora, kjer počaka.

6. Bataljon spec. 3 drži zaporo Nova Štifta—Kot.

7. Bataljon spec. 2 ostane v rezervi.

Bataljonu Macerata niso mogli odposlati brzojava, ker ni bil konzul Siliato z njo od osme ure zvečer 25. marca v radijski zvezi. Dne 26. marca so se torej napovedane operacije začele ob šestih zjutraj in, ker je bil teren prazen, so vse italijanske sile izredno hitro napredovale. Bataljon 71 CCNN je zasedel Dane že ob šestih in petnajst minut, nekoliko previdnejša pa sta bila bataljona III/24 in I/51, ki sta dosegla določene cilje šele ob sedmih in petdeset. Od partizanan novinca, ki se je tem enotam vdal, pa so izvedeli, da so brigade odšle že ob treh zjutraj proti Jelenovemu žlebu. Ko je konzul Siliato izvedel to novico, je izdal ob sedmih petnajst minut naslednji nujni ukaz: bataljon III/24 naj prodira kar najhitreje mogoče na Veliki vrh, bataljon 71 CCNN iz Dan na koto 1035 — Ostri vrh, bataljon spec. 3 od Nove Štifte na Lenček in bataljon I/51 na koto 833 (Prigoriški Plaz).

Toda z bataljonom Macerata nikakor ni bilo mogoče dobiti radijske zveze. Po poročilih, ki jih je Siliato nazadnje dobil od tega bataljona in ki so tudi nam znana, bi moral ta bataljon čakati nekje na Prigoriškem plazu, saj je bataljon 25. marca zvečer sporočil, da je vse na mestu in v redu. A prav to ni bilo res. Iz poročila komandanta divizije Macerata generalu Gambari je razvidno, da je komandant bataljona Macerata, podpolkovnik Michale Genovese, ki se je prostovoljno javil za poveljnika te kombinirane enote, javil komandantu divizije 25. marca ob šestih zjutraj, da je prišel 24. marca do Male Bele stene, kjer je do-

bil od konzula Siliata brzojavko, katere »zadnji del ni bil jasen«. Ker pa nikakor ni dobil radijske zveze s poveljstvom »21. april«, da bi se nejasni del depeše dopolnil, se bataljon Macerata ni premaknil nikamor in je v noči od 25. na 26. marec prenočeval v bližini Male Bele stene. Šele zjutraj 26. marca je potem odšel proti Turnu, čeprav še vedno ni bil v radijski zvezi s poveljstvom »21. april«. Odšel pa je na osnovi prvega dela brzojavke, katere drugi del je bil nejasen in ki je 24. marca javila, da je bataljon I/51 močno zaposlen pri Prigoriškem Plazu.

To poročilo, s katerim je komandant divizije Macerata general Quarra Sito opravičeval svojega podpolkovnika pred razdraženim Gambaro, pa ni popolnoma točno. Resnica je ta, da je zgodnje jutro 26. marca našlo bataljon Macerata pod Malo Belo steno, ko se je pravkar pripravljal na pohod, ni pa še zapustil svojih, za čez noč improviziranih obrambnih in utrjenih položajev. Toda poglejmo, kako so stvari tekle.

Bataljon I/51 in III/24 sta zaradi silno slabega in strmega terena napredovala zelo počasi, prav tako tudi bataljon spec. 3 in 71 CCNN in so te enote dosegle šele ob enajstih oziroma ob petnajstih Lenčka in Ostri vrh (26. marca). Ob enajstih dopoldne istega dne pa je bila radijska zveza z bataljonom Macerata zopet vzpostavljena in konzul Siliata je dobil naslednje sporočilo: »Da battaglione Macerata a commando Regruppamento: S. O. S., S. O. S., S. O. S.« Kaj se je torej zgodilo?

Rekli smo že, da so v noči od 25. na 26. marec odšle vse štiri brigade s položajev nad Ribniško dolino. Tomšičeva in Šercerjeva naravnost preko strme in težko prehodne Velike gore, ki nikjer nista naleteli niti na predhodnice niti na zasede bataljona graničarjev, ki je prodiral od Lenčka. Cankarjeva in Gubčeva brigada pa sta odšli po poti nad Rakitnico proti Jelenovemu žlebu. Šaranović piše, da so 26. marca predhodnice Cankarjeve in Gubčeve brigade zadele na vijugasti cesti neposredno vzhodno od Jelenovega žleba na sovražnikova zakloniščа in za njimi na sovražnika. En del enot Cankarjeve brigade se je takoj

razvil v boj na strmem gozdnatem svetu na južnem in severnem področju nad cesto, ki vodi k žagi v Jelenovem žlebu, 2. bataljon Gubčeve brigade pa je dobil nalogo, naj se hitro razvije po strmini nad severnim delom ceste, s te strani sovražnika obkoli ter ga udari v hrbet in levi bok. Vse te naloge so bile natanko izpolnjene in prišlo je do silovitega boja. Del Cankarjeve brigade je neusmiljeno pritiskal frontalno, na levo in desno, bataljon Gubčeve pa je poskušal z močnimi juriši obkoliti Italijane, ki so kmalu spregledali, da jim gre res samo še za življenje.

Kaj poročajo Italijani? Iz njihovih poročil je razvidno, da so prišle njihove enote - predhodnice pod koto 1086 (Mala Bela stena), nato se je vsul nanje ogenj iz pušk in mitraljezov od Male Bele stene. Da bi bataljon razčistil položaj, je zavzel z vso naglico položaje na pobočju Male Bele stene. To pa je bilo za Italijane usodno, kajti partizani so zavzeli položaje nad njimi in odprli nanje ogenj od severa, zahoda in vzhoda, nato pa so se jim z neprestanimi juriši vedno bolj približevali. Po italijanskih poročilih so partizani uporabljali preko 20 avtomatičnih orožij in so »z neprestanim in točnim metanjem bomb onesposabljali italijansko orožje in ljudi«. V tem nevarnem položaju je odredil komandant bataljona izpad proti severovzhodu, a »zaradi divjega streljanja nadmočnih sil od severa in vzhoda, posebno pa od zahoda, so se mogli izvršiti samo manjši, zaporedni juriši, da bi se silni pritisk vsaj tako nekoliko zmanjšal«. Končno je komandant bataljona odredil preboj proti jugu, od koder je bil pritisk najmanjši, in tako so se italijanske enote prebile z zelo velikimi izgubami v Glažuto in od tod med šestnajsto in sedemnajsto uro v Grčarice.

Ko je dobil konzul Siliato 26. marca ob enajstih dopoldne že omenjeno brzojavko divizije Macerata, si pač ni mogel predstavljati, kakšna katastrofa se je primerila bataljonu. Da bi bataljonu pomagal, je ukazal vsem enotam, naj z največjo naglico zasedejo področje Marinovec—Prigoriški Plaz, bataljonu Macerata pa je sporočil: »Vztrajati in čakati na pomoč«. Proti Mali Beli steni je poslal tudi bataljon spec. 3 in tankete. Enote so začele ukaz izvajati. Ob štirinaj-

stih je dobil Siliato brzojavko od štaba divizije Macerata, da je bil bataljon Macerata od osmih do enajst trideset v težkih bojih pri Mali Beli steni in da se je z veliko težavo in izgubami prebil iz obroča. Po prvih italijanskih vesteh so imeli Italijani naslednje izgube: 49 mrtvih (od teh 8 oficirjev), 60 pogrešanih in 96 ranjenih. Kasnejše uradno sporočilo pa je naštelo 106 mrtvih in 102 ranjena. Po Šaranovićevem poročilu pa so imeli partizani 4 mrtve in nekaj ranjenih.

»Da bi poiskali mrtve in jih spravili v Grčarice«, je izdal Siliato 26. marca ob petih popoldne ukaz, naj bataljon GaF skupaj z bataljonom 71 CCNN nadaljuje s prodiranjem proti Marinovcu, kjer naj se ponoči oba utrdita. Bataljon III/24 naj se čez noč utrdi na Velikem vrhu (1129), bataljon I/51 pri Mali Beli steni, batoljon spec. 3 pa na Črnem vrhu.[58]

S tem so bile operacije pri Mali Beli steni končane. Cankarjevi in Gubčevi brigadi so prinesle veliko zmago, ki pa bi bila lahko še večja, če bi bil obroč okrog Italijanov popolnoma sklenjen. Obe brigadi sta pokazali izredno sposobnost hitrega nastopa in obkoljevanja, kajti na terenu, kot je pri Mali Beli steni, se je skoraj kilometer dolga partizanska kolona razvila v obkoljevalni in frontalni manever prav v rekordnem času. Čeprav sta bili brigadi na pohodu že nekaj ur, čeprav sta prihajali iz bojev, ki so, vštevši boje v Suhi Krajini, trajali skoraj 14 dni, jih je tisto jutro, 26. marca, ob prvih sovražnikovih strelih minila vsaka utrujenost.

Kaj pa ostali dve brigadi? Rekli smo, da sta Tomšičeva in Šercerjeva brigada potovali preko Velike gore. Najbližja bojem pri Mali Beli steni je bila Šercerjeva brigada, ki je nosila po silno težavnem terenu tudi okrog 30 ranjencev. Bila je pravkar na počitku, ko pa so odjeknili prvi streli, je takoj odhitel na pomoč 2. bataljon. Zaradi težavne poti se je bataljon zamudil, vendar je prišel še toliko o pravem času, da je zaplenil puškomitraljez.

Kako so bili Italijani po tem porazu zbegani, je najlepši dokaz tudi to, da so tri dni pustili vse štiri brigade, ki so se držale na področju Lazec—Draga, popolnoma na miru.

Tako je prišlo ob koncu marca do koncentracije vseh štirih brigad na tem sektorju. Obstajal je načrt, naj bi vse štiri brigade skupaj napadle in razbile nekaj italijanskih in belogardističnih postojank, toda končno je zmagal načrt, naj se brigade razdelijo in operirajo na svojih sektorjih. Tako je odšla Tomšičeva brigada proti Ljubljani. Njeno navzočnost so Italijani kmalu začutili in so zato zahajkali na Mokrc že 7. aprila s precejšnjimi silami (bataljon graničarjev, bataljon črnih srajc, dva specialna bataljona, bataljon divizije Isonzo in oddelki topništva). Italijani so Mokrc temeljito prehajkali do 10. aprila. Nato so z vso naglico premaknili svoje sile v Dolomite, kjer so 12. aprila prehajkali sektor Ključ—Veliki hrib in so po dveh dneh težkih bojev dosegli nemško mejo—Osredek—Hrastenice—Belica—Dolenja vas—Polhov Gradec.[59]

Istega dne kot Tomšičeva brigada je odšla iz Podpreske tudi Šercerjeva brigada na akcije proti Beli Krajini, 31. marca pa sta odšli Gubčeva in Cankarjeva brigada že podnevi preko Drage, mimo Gotenice, preko Medvedjeka, Raven, Borovca do Dolnje in Zgornje Brige, od koder sta po kratkem odmoru odšli na Zdihovo, Škrilj, Muho vas in Turkovo Drago.

Začenjala se je cela vrsta večjih in manjših operacij. Tako je prišlo do velikih bojev Cankarjeve brigade 10. aprila na Čatežu. Italijanska bojna grupa Pelazzi (4. bataljon črnih srajc, specialni bataljon 1, ena četa bataljona črnih srajc, bela garda iz Trebnjega in Rakovnika ter vod topov 65/17) je prišla zjutraj ob osmih v stik z enotami Cankarjeve brigade pri Razborju, kjer je prišlo do zelo hudih bojev, ki so trajali ves dan in Italijani so šele zvečer zasedli to vas. Naslednjega dne je grupa Pelazzi hajkala na obširnem prostoru med nemško mejo in Rihpovcem in hajka je trajala do 15. aprila.[60] Že zvečer 10. aprila pa se je Cankarjeva brigada premaknila na Trebelno.

V noči od 16. na 17. april so 13. proletarska brigada Rade Končarja, Primorsko-Goranski odred in Gubčeva brigada rušili progo Metlika—Črnomelj in promet je bil ustavljen za delj časa. Enote so se nato

premaknile na Gorjance, kjer so držale 20. aprila položaje takole: Gubčeva brigada na področju Mišino Brdo—Ugljarica—Dule—Drage, Primorsko-Goranski odred na področju Lokvice—Bušinja vas—Grabrovec, 13. proletarska brigada na področju Radatovići—Popovići. Tako je prišlo do hudih bojev na Gorjancih. Do bojev pri Jugorju je prišlo že 20. aprila zvečer, toda Italijani niso prodirali dalje proti Mišinemu Brdu. Zjutraj 22. aprila pa so začeli prodirati proti Mišinemu Brdu tudi iz Metlike proti Sv. Urbanu in Brezovici. Od Mišinega Brda so prodirali Italijani proti Oklinaku in proti Gaju. Boji so trajali dva dni. Kolona Pelazzi je prodirala proti Jugorju iz Rožnega dola, iz Novega mesta pa je prodirala kolona Sordi, medtem ko je 3. bataljon 52. pešpolka iz divizije Cacciatori prodiral iz Semiča, motorizirane enote pa iz Črnomlja. Italijani so torej poskušali obkoliti precejšnje število naših enot.

Že zgodaj zjutraj 19. aprila je prišla kolona Sordi v stik s partizani južno od Težkih vod, a ta kolona se je združila s kolono Pelazzi šele pozno zvečer na obronkih pri Jugorju. Po hudih bojih pri Jugorju, ki so trajali dva dni, dokler se ni koloni Pelazzi posrečilo prodreti proti Oklinaku, kjer so bili 22. aprila ves dan hudi boji v bližini kote 908—Popovići—kota 886. V tem času je prodirala Italijanom na pomoč iz Metlike kolona Farina, ki je imela hude boje pri Suhorju in Brezovici. Boji so se nadaljevali še vso noč od 22. na 23. april in partizani so znova pozvali kolono Pelazzi, naj odloži orožje. Šele zjutraj 23. aprila je kolona Farina po težkih bojih zavzela Brezovico in se pri koti 455 spojila s kolono Pelazzi. Nato so se vsi Italijani zvečer vrnili v Metliko.[61]

V tem času je bila Tomšičeva brigada na Krimu, kjer se je 22. aprila spopadla z Italijani in belogardisti in imela izgube v ljudeh in orožju.[62] V noči od 23. na 24. april so se premaknile Gubčeva, 13. proletarska brigada in Primorsko-Goranski odred z Gorjancev preko Krke, navezali stike s Cankarjevo brigado in se premaknili okrog Škocjana, Zbur in Šmarjete, na Gorjancih pa je ostal Vzhodnodolenjski odred in Žumberačko-Pokupski odred. Tu so dobile brigade

nove naloge. Gubčeva in Cankarjeva nalogo, preiti v noči od 27. na 28. april nemško-italijansko mejo in napasti nemško postojanko v Druščah, 13. proletarska brigada in Primorsko-Goranski odred pa sta dobila nalogo, napasti nemško postojanko na Bučki in Gornjih Radovljah. Noben napad se ni posrečil.

Nato so dobile brigade nalogo, napasti v počastitev 1. maja Mirnsko dolino. Enote Cankarjeve, 13. proletarske brigade in Zapadnodolenjskega odreda so dobile nalogo, napasti Št. Rupert, z ostalimi enotami pa zavarovati akcijo in porušiti železnico Trebnje—Mokronog. Gubčeva brigada in Primorsko-Goranski odred sta dobila nalogo, napasti nekatere postojanke okrog Mokronoga, vdreti v Mokronog in rekvirirati italijanska skladišča živeža in usnja.

Vdor in rekvizicija v Mokronog se je posrečila popolnoma, kljub temu da so Italijani izredno žilavo branili zlasti tovarno usnja. Porušena je bila tudi proga. Teže pa je bilo v Št. Rupertu, kjer je bilo zavzetih nekaj utrjenih oporišč. Ker ponoči ni bilo mogoče likvidirati celotne postojanke, je bil Št. Rupert 2. maja obkoljen, Italijani pa so mu skušali priti iz Trebnjega na pomoč. S to intervencijo je prišlo pri Mirni do zelo hudih bojev. Naslednjo noč se je napad na Št. Rupert ponovil, vendar partizani postojanke niso mogli uničiti.[63]

Dne 1. maja so imeli Italijani v Ljubljanski pokrajini naslednje sile:[64]

divizija Isonzo: oficirji 550, dopust 74; vojaki 12.131, dopust 1837;

divizija Cacciatori: oficirji 511, dopust 144; vojaki 11.375, dopust 3691;

divizija Macerata: oficirji 312, dopust 61; vojaki 6561, dopust 1788;

divizija Lombardia: oficirji 516, dopust 97; vojaki 12.557, dopust 1908;

graničarji: oficirji 214, dopust 26; vojaki 4085, dopust 620;

XXI. Aprile: oficirji 107, dopust 22; vojaki 2960, dopust 393;

ostali: oficirji 186, dopust 28; vojaki 3369, dop. 488.

Dne 1. maja je izdal general Gambara direktive za poveljnike specialnih bataljonov, ki jih je imenoval tudi nacionalni partizani. Bistvo teh »partizanov« naj bi bilo, da bi bili prežeti z iskreno voljo, boriti se in uničiti upornike ter da bi mogli operirati samostojno in tudi sami odločiti bitko. Posameznik mora torej znati delovati tudi sam, enote pa se morajo znati čimbolj raztegniti. Bataljon teh nacionalnih partizanov mora biti neprestano v akciji, v kasarni in na terenu. En sam odmor je mogoč zanj, dopust. Njegov credo je torej neprestano gibanje. Bataljon se mora smatrati vedno za obkoljenega itd.[65]

Takoj po vrnitvi iz Mirnske doline so se Cankarjeva, Gubčeva in 13. proletarska brigada lotile temeljitega rušenja železnice Novo mesto—Trebnje.[66]

Velika aktivnost brigad, ki se jih kljub specialnim bataljonom ni dalo uničiti, je spomnila generala Gambaro na strožje ukrepe. Zato je ukazal 27. maja, da je treba v Sloveniji vse ujete partizane ustreliti, in to v oseminštiridesetih urah po izprašanju.[67] Gambara je tudi s takimi predpripravami polagoma le prihajal v pravo ofenzivo, to je, v vztrajne, dosledne, nepopustljive in dobro pripravljene akcije.

Da bi se razbremenile sile okrog Vrhovnega štaba v tako imenovani V. ofenzivi proti NOV in POJ in da bi se poslala znatna pomoč štajerskim partizanom, je Glavni štab skoncentriral vse štiri brigade. Dve (Cankarjevo in Šercerjevo) je hotel čim bolj konspirativno poslati preko meje in Save; da bi bila konspiracija še večja, je ukazal Gubčevi in Tomšičevi brigadi istočasno napasti troje obmejnih nemških postojank. Načrt ni uspel. Nemogoče je bilo namreč priti čimbolj neopazno preko narasle Save, takoj naslednjega dne pa so Savo Nemci blokirali zaradi hudih bojev na meji.

General Gambara je s svojimi okrožnicami in konferencami dosegel že toliko, da so posebne italijanske operativne enote začele izredno hitro reagirati že na vsako večjo partizansko koncentracijo. Koncentracija vseh štirih brigad ni torej mogla ostati neopažena. Brigade so se začele zbirati v začetku junija okrog Sv. Križa in Čateža. Po konferenci komandantov in komisarjev brigad ter bataljonov s člani Glav-

nega štaba v Gradu Turnu so se premaknile preko Temeniške doline in so v noči od 4. na 5. junij prešle nemško mejo. Šercerjeva in Cankarjeva brigada sta v urnem pohodu še tisto noč prišli nad železniško postajo Jevnico, kjer sta 5. junija počivali in se pripravljali, da bi zvečer prešli Savo. Naslednjega dne pa je bila Sava že blokirana. Brigadi sta ostali nad Jevnico še 7. junija, nato pa sta odšli 8. junija opoldne nazaj preko Janč in čez mejo pri Javoru, kjer sta prenočili in nato odšli 9. junija opoldne na sektor Lipoglav—Zgornja Slivnica, kjer je prišlo do kratkega spopada z belogardisti iz Šmarja.

Pojav vseh štirih brigad pri Sv. Križu in nato nenadni pojav dveh urnih in dobro oboroženih brigad v neposredni bližini Ljubljane, je naglo pognal v tek dobro gibljivi italijanski vojaški stroj.

Zvečer 9. junija sta se obe brigadi premaknili preko Cikave in železniške proge na Sela. Zjutraj 10. junija je Cankarjeva brigada zasedla vasi Drenik, Brezje, Vino in Smrjene, Šercerjeva pa Udje, Vrbičje, Rogatec in Gradišče. Tako sta obe brigadi obvladali dosti obširno področje Pijava Gorica—Šmarje—Šenturje—Ponova vas—Grosuplje.

Proti obema brigadama so Italijani poslali v boj najprej belogardiste. Zato se je 3. Šercerjev bataljon že 10. junija spopadel z belogardisti pri Velikem Ločniku, kmalu nato pa tudi z Italijani pri Vrbičju in boji so trajali ves dan. Boji so bili tudi 11. junija in Italijani so s tako silo potiskali iz Vrbičja, da se je moral Šercerjev bataljon umakniti na Gradišče. Z menjajočo se srečo so trajali boji tudi ves 12. junij in so se 13. junija prenesli z vso silovitostjo na črto kota 490—Gradišče—Vrh—Sv. Peter. Silovitost bojev tega dne je razvidna tudi iz tega, da so imeli Italijani tega dne 16 mrtvih in 47 ranjenih.

Ti boji so brigadi nekako razpolovili. En del se je umaknil preko Želimeljske doline na Golo in je naslednjega dne znova zasedel vse te kraje, od koder so se Italijani umaknili, drugi del brigad pa se je v noči od 13. na 14. junij premaknil mimo Velikih Lipljenj na Vodice, kjer ga je naslednjega dne popoldne napadla bela garda in hudo bombardirala letala. Zato

se je enota v noči od 14. na 15. junij premaknila preko železniške proge pri Čušperku onkraj Ilove gore (Prestrana), zvečer pa preko Muljave v Hrastov dol.

Medtem se je vračal s prizorišča bojev tudi ostali del brigad, ki je imel 16. in 17. junija zelo hude boje na področju Luče—Ilova gora—Potok. Po bojih in preko zased sta se brigadi 19. junija prebili na Ajdovec, zvečer pa preko Brezove rebri čez Krko in na področje Dolenjskih Toplic.

Kako se je godilo Tomšičevi in Gubčevi brigadi? Tomšičeva brigada je po prehodu meje v noči od 4. na 5. junij napadla nemško postojanko na Osredku in na Javorju in odbila vse nemške intervencije iz Litije, Gubčeva pa je napadla nemško postojanko Debeče. Boji so trajali še ves dan 5. junija, v noči od 5. na 6. junija pa sta se umaknili preko meje in zadeli med Bukovico in Čatežem že v popolnoma razvito italijansko hajko. Brigadi sta se prebijali z velikimi težavami. Pri Mali Loki, tik nad železniško progo, je Tomšičeva brigada sporočila italijanski postojanki ob železnici, da je ne bodo uničili, če jo pustijo preko proge. Italijani so na to pristali. Brigada je nosila s seboj 40 ranjencev. Preko proge sta se brigadi premaknili proti Dobrniču, kjer sta bili že 9. junija znova napadeni in sta se po hudih bojih prebili v noči od 10. na 11. junij na področje Dolenjskih Toplic.

Kmalu nato (13. junija) je prišlo do zanimivih razgovorov med člani štabov Tomšičeve in Gubčeve brigade — brez vednosti Glavnega štaba — in italijansko postojanko v Straži, kamor je prišel tudi načelnik štaba divizije Isonzo polkovnik Rossi. Partizani so postavili 12 točk — polkovnik Rossi pa, ki je imel za pogajanje polnomočja štaba XI. korpusa, je zahteval kot predpogoj razgovorov popolno razorožitev partizanov. Jasno je, da so vsa pogajanja padla v vodo.

Toda Italijani niso pustili v miru brigad in posrečilo se jim je, da so jih delno pritisnili celo v Kočevski Rog, ki so ga potem Italijani od 21. do 23. junija prehajkali in imeli posebno v bojih pri Topli Rebri močne izgube, 8 mrtvih in 24 ranjenih. Do zanimivih bojev je prišlo 25. junija pri Rajhenavu, kjer je Tomšičeva

brigada pobila 15 Italijanov, 14 pa ujela, jih slekla do spodnjega perila in take poslala v Kočevje.

Kako se je torej razvijala ta italijanska ofenziva? Proti koncentraciji brigad na sektorju Sv. Križ — dejansko le proti Tomšičevi in Gubčevi brigadi — sta začeli že 5. junija prodirati dve skupini. Skupina Sordi je prodirala iz Trebnjega v dveh smereh; proti Iglenku—Goleku in Okrogu in čez Hudeje, Cirnik na Gornje Ravne, Tlako in Turn, medtem je prodirala motorizacija po cesti Velika Loka—Čatež—Moravče—Tihaboj. Grupa Pelazzi pa je prodirala na črti Mirna —Rakovnik—Tihaboj—Sv. Križ—Brezje. V poročilu te grupe je rečeno, da je imela boje že tega dne.

Dne 6. junija sta obe skupini čistili sektor med nemško mejo in črto Trebnje—Mirna; tako je seveda moralo nujno priti do spopada z Gubčevo in Tomšičevo brigado, ki sta se vračali preko meje. Ti boji so divjali — do preboja obroča obeh brigad — na črti kot 374—Ribnica pri Čatežu. Ker sta se brigadi v glavnem še tega dne prebili preko železnice in ceste, sta hajkali obe skupini 7. junija v prazno, 8. junija pa je bilo konec hajke. Toda takoj 9. junija so začeli Italijani z močno hajko na Dobrniško področje in do 11. junija očistili vse ozemlje do Krke.

Še bolj so bili Italijani zadeti v živo, ko sta se pojavili dve brigadi na Lipoglavu. Zato so ponoči od 9. na 10. junij — vsekakor torej že prepozno — začeli z dvema bataljonoma hajko proti Lipoglavu, seveda v prazno, in zato je bila ta hajka v noči od 11. na 12. junij tudi končana.

Ko je postalo jasno, kje sta obe brigadi, so začeli Italijani 22. junija (1. bataljon 51. polka, 104. bataljon črnih srajc, belogardisti iz Šenturja in motorizirana enota Zara) hajko proti brigadama, ki sta bili na črti Vino—Smrjene—Udje—Rogatec. Prišlo je do hudih napadov in protinapadov zlasti za koto 474 (Bičje) in 403 (Vrbičje), kamor so Italijani večkrat jurišali z bombami v rokah. Na pomoč je moral priti še en italijanski bataljon iz Velikih Lašč, ki naj bi prišel partizanom za hrbet, pozno popoldne pa, da bi se partizanom preprečil umik, sta stopila v akcijo od ljub-

ljanske strani na črti Gumnišče—Pijava Gorica—Brezje še dva specialna bataljona.

Boji so se nadaljevali z nezmanjšano srditostjo tudi 13. junija, ko so Italijani pozno popoldne dosegli koto 490 severno od Gradišča, Gradišče, črto Rogatec—Vrbičje in sektor Goričica.[68]

Bilanco italijanske operativne dejavnosti je za čas od 15. do 30. junija napravil tudi Gambara. Dejal je, da je bilanca odlična, kajti Italijani so imeli v tem času 59 mrtvih, 150 ranjenih in 5 pogrešanih, partizani pa 538 mrtvih (!), 24 ujetih, 104 pa so se vdali. Gambara pravi, da so bile vse štiri brigade pognane skoraj do Kolpe in da niso imele oddiha niti 24 ur, in to je že velik uspeh. Ni pa seveda, poudarja Gambara, to še dokončni uspeh, kajti »priznati je treba, da so partizani sijajno manevrirali in da so se znali odlepiti od naših bataljonov, kadar so le hoteli. In to mi ni všeč!« Glede akcij italijanskih enot pravi, da so bile premalo smele, premalo gibljive in sposobne v manevriranju. Zelo ostro je kritiziral enoto, ki je bila poražena pri Rajhenavu.[69]

Po vseh teh akcijah so se brigade premaknile v Belo Krajino. Cankarjeva in Šercerjeva brigada sta odšli na Gorjance, kjer sta začeli v začetku julija rušiti žično mejo proti Hrvaški, v noči od 7. na 8. julij pa sta napadli nemško postojanko Cerklje ob Krki, kjer je Cankarjeva brigada uničila nekaj letal na nemškem letališču, Šercerjeva pa nato likvidirala postojanko na Brodu pri Kostanjevici.

Sredi julija sta bili obe brigadi še vedno na Gorjancih; Gubčeva je bila na Tanči gori, Tomšičeva pa na Bojancih, kjer je imela več zelo uspešnih bojev.

Brž ko so Italijani zvedeli, da se zadržujejo partizani na Rampohi nad Starimi žagami (v resnici je šlo tu za dele baze 20), so začeli 8. julija z večjo akcijo proti Kočevskemu Rogu. Kolona Pelazzi je začela s tremi specialnimi bataljoni napadati Rog s črte Uršna sela—Srobotnik in je do 10. julija prodrla na črto Faberjev križ—Pogorelec—Grofja miza—Pungert—Toplice. Dne 16. julija je začela nastopati še kolona Morandi s črte Hinje—Smuka in je prodirala z dvema bataljonoma na koto 844—Sv. Peter, z enim bataljonom

proti koti 912—Rdeči kamen, kolona Pelazzi pa z dvema bataljonoma od Podturna proti Grofji mizi in Pečki, z enim bataljonom pa proti koti 691—Sv. Peter. Tako sta obe koloni prehajkali Rog in dolino Krke do Žužemberka.[70]

Sredi julija je Glavni štab iz slovenskih brigad formiral 1. in 2. slovensko divizijo, ki ju je v začetku avgusta preimenoval Vrhovni štab v 14. in 15. divizijo. Dne 14. julija je ustanovil Glavni štab Šlandrovo (Štajersko) in Prešernovo (Gorenjsko) brigado, na Primorskem pa reorganiziral Gregorčičevo in Gradnikovo brigado v Gradnikovo brigado.

Vse štiri brigade (dve diviziji) je Glavni štab 23. julija skoncentriral na sektorju Občice—Poljane, odkoder so odšle na sektor Ajdovec—Žužemberk, da bi napadle Žužemberk. Italijani pa so začeli 25. julija zjutraj zelo veliko in dobro pripravljeno ofenzivo na Gorjance (skoraj s tremi divizijami),[71] ki pa se je morala končati že 28. julija zaradi velikega partizanskega napada na Žužemberk.[72]

Napad na Žužemberk se je začel v noči od 24. na 25. julij in zanimivo je, da so Italijani in belogardisti napad pričakovali. Gubčeva brigada je napadala objekte v Žužemberku, Cankarjeva postojanko v župnišču in v cerkvi v Zafari, Tomšičeva je varovala akcijo proti Novemu mestu in Straži, Šercerjeva je držala zasede na Vrhtrebnjem, varovala akcije proti Zagradcu in Sela Šumberku ter je demonstrativno napadala Dobrnič. Posebnost pri tem napadu je bila, da so brigade uporabljale pri napadu na Žužemberk tudi protitankovske topove, ki so jih poslali Angleži.

Gubčeva in Cankarjeva brigada sta to noč pregnali sovražnika iz zunanjih utrdb. Po številnih juriših je Gubčeva brigada zasedla skoraj ves Žužemberk, vendar so se nekatera italijanska in belogardistična oporišča v Žužemberku še držala, kot sta se držala tudi župnišče in cerkev. Tega dne (25. julija) je prišlo do hudih bojev tudi pri Vrhtrebnjem, kjer je 2. bataljon Šercerjeve brigade odbil italijansko intervencijo iz Trebnjega.

V noči od 25. na 26. julij sta obe brigadi napad ponovili. Italijani so zagrizeno branili postojanko v

sodišču. Ves 26. julij so trajali boji v Žužemberku in boji za župnišče in cerkev. Tega dne je močna intervencija iz Trebnjega (kolona Pelazzi), ki je bila prejšnjega dne zaustavljena pri Vrhtrebnjem, le predrla zasede in se po hudih bojih, v katerih so imeli Italijani 6 mrtvih in 16 ranjenih, šele zvečer prebila v Dobrnič.

Položaj je bil 26. julija za Italijane v Žužemberku vedno težji, vendar se jim je posrečilo prebiti se v župnišče v Zafari. Boji so trajali vso noč od 26. na 27. julij.

Dne 27. julija je začelo Italijanom in belim pri Zafari primanjkovati municije in začeli so se pripravljati na obrambo z mrzlim orožjem. Tega dne je prišlo do zelo hudih bojev na področju Dobrniča, kjer je Šercerjeva brigada držala pri koti 565 in 293 kolono Pelazzi. Da bi pomagali tej koloni, so Italijani sestavili novo kolono podpolkovnika Cannate (en bataljon iz skupine 21. april, drugi bataljon 23. polka iz divizije Isonzo, avtoblinde in tanki), ki je prodrla v Dobrnič iz smeri Sela Šumberk, se združila s kolono Pelazzi. Obe koloni sta potem s hudimi žrtvami (Pelazzi 8 mrtvih, 19 ranjenih, Cannata 5 mrtvih, 7 ranjenih) predrli zaporo Replje—Kutna in kolona Cannata je ob dveh popoldne 27. julija prodrla v Žužemberk, s čemer so bili boji za Žužemberk končani. V Žužemberku je padlo 51 Italijanov in belogardistov, 58 pa je bilo ranjenih. Brigade so se nato odmaknile in Italijani so po bojih zasedli koto 293 in 565.

Italijani so takoj nadaljevali s hajko in 30. julija je prišlo do hudih bojev na področju Rožempelj—Mala vas, kjer so se zadrževale brigade in se pripravljale za napad na Sela Šumberk. Ta dan je bilo posebno aktivno italijansko topništvo. Ena od granat je tega dne povzročila velikansko škodo, ko je ubila načelnika Glavnega štaba Šaranovića, namestnika politkomisarja Glavnega štaba Nandeta Kavčiča in komandanta 15. divizije Dragana Jevtića. Verjetno ni nikdar nobena italijanska granata udarila tako v polno.

Kljub temu so brigade v noči od 30. na 31. julij napadle Sela Šumberk. Akcija se ni posrečila. Boji so trajali še ves 1. avgust, v noči od 1. na 2. avgust pa so

se brigade odlepile in odšle na področje Ajdovca, od koder je potem vsaka divizija po ukazu Glavnega štaba odšla na svoje področje.

Med veliko žuževerško akcijo je bil v Italiji strmoglavljen Mussolinijev režim in postavljena druga garnitura, da bi reševala italijanski imperializem. Toda reči je treba, da se je v dneh od strmoglavljenja Mussolinija pa do kapitulacije Italije bojevala italijanska vojska še bolj zagrizeno kot poprej. Res je, da je bila italijanska vojska v celoti v velikih škripcih spričo svojega še vedno močnega nemškega zaveznika, ki je takoj po Mussolinijevem padcu tudi v Sloveniji začel zavzemati zanj strateško pomembne komunikacije.

Poveljstvo 2. italijanske armade je odgovorilo na Mussolinijevo strmoglavljenje s tem, da je proglasilo ozemlje pokrajine Reke, Ljubljane in dalmatinskega guvernata za vojno področje. Gambara pa, ki je bil vsekakor velik Mussolinijev občudovalec, je v dnevnem povelju zapisal, da se vojna nadaljuje »za izgon barbarskega osvajalca z namenom, da se povrne Italiji varnost v njenih mednarodnih odnosih... Sovražnika pa ne predstavljajo samo Anglosaksonci, temveč tudi vsi tisti, ki mislijo, da bodo izkoristili naš kritičen moment. Na tem balkanskem ozemlju ne branimo samo svojih koristi, temveč tudi naš prestiž.« To so zelo odkrite besede italijanskega imperializma in ne povedo nič novega; vse to je velikokrat ponavljal že Mussolini.

V Ljubljani se je ta menjava oblasti čutila z uvedbo policijske ure od pol devetih zvečer do petih zjutraj in s prepovedjo javnega zbiranja več kot treh oseb.

Štab 2. armade je izdelal 31. julija tudi načrt za obrambo Julijske Krajine (tako imenovana linija severni blok) »pred napadi partizanov ali drugih sovražnikov«. Ta severni blok naj bi imel štiri obrambne črte: Prva, železnica Zdenčina—Karlovac—Ogulin—Brod Moravice—Reka; druga, Gorjanci—Kolpa—železnica Vrbovsko—morje; tretja, višine vzhodno od ljubljanske kotline—Kočevska—Kolpa—železnica Skrad—morje; četrta, stara italijanska meja—Idrija—morje.[76]

V posebni brzojavki diviziji Isonzo in Cacciatori je Gambara dejal: »Moj odločni namen je, goniti partizanske enote, tepene pri Žužemberku in Selih Šumberku do Hrvatske ali na Gorjance, da uničimo njihove ostanke... in dokazati, da se vsaka njihova iniciativa konča vselej z neuspehom. Akcija, ki jo danes začenjamo, naj bo odločna in natančna.«

Rekli smo, da sta se obe diviziji odlepili in se premaknili na področje Ajdovca. Tako so Italijani zbrali za ofenzivo, ki jo je imel v mislih Gambara, proti Ajdovcu precejšnje sile, da bi s koncentričnim napadom štirih kolon partizane zajeli in uničili in jim poprej onemogočili vsak umik.

Toda diviziji sta imeli že svoje načrte, ki so preprečili obkoljevanje pri Ajdovcu. Italijani so pripravili: 1. kolono Morandi, ki se je razdelila v dve skupini: skupina Žužemberk (2. bataljon 23. polka iz divizije Isonzo in en bataljon iz divizije Cacciatori) je prodirala iz Žužemberka na Trebčo vas—kota 408—Hrib; skupina Korita (dva bataljona iz divizije Cacciatori in baterija topov 75/18) je nastopala iz Korit preko kote 418—Ostri vrh—kota 448—Ajdovec; 2. kolona Pelazzi (ta je bil sicer poprej fašistični konzul) je imela dve skupini: skupino Trebnje (117. poprej fašistični, sedaj imenovan jurišni bataljon, specialni bataljon 2 in oddelek topov 75/13), ki je prodirala na črti Trebnje—kota 581—Vrh—Golobinjek—Brezova Reber, in skupino Novo mesto (podpolkovnik Cannata), ki je imela 1. bataljon 24. polka iz divizije Isonzo, specialni bataljon 1 in oddelek topov 65/17, ki je prodirala na črti Novo mesto—Dolenja Straža—kota 509—Veliki Lipovec. V akciji so sodelovale tudi posadke iz Mirne peči, Straže in Dobrniča.[77] Akcija se je začela — toda v prazno.

V začetku avgusta 1943 je imela NOV in POS v Ljubljanski pokrajini tole število borcev:[78]

Tomšičeva brigada 540 partizanov in 40 partizank;
Gubčeva brigada 505 partizanov in 24 partizank;
Cankarjeva brigada 557 partizanov in 26 partizank;
Šercerjeva brigada 620 partizanov;
Vzhodnodolenjski odred 299 partizanov;

Zahodnodolenjski odred 141 partizanov in 8 partizank.

Oglejmo si najprej pota in boje 14. divizije, ki je odšla na področje Mokrc—Krim, da bi tam držala v šahu južno železnico, ki so jo medtem že začeli zasedati Nemci.

Divizija se je najprej na Blokah spopadla s sovražno zasedo, nato je prišlo 9. avgusta do hudih bojev. Gambara je takoj, brž ko je izvedel za premik divizij, hotel divizije po vsej sili uničiti. Toda diviziji sta bili dve in sta odhajali vsaka na svoje področje, kar je seveda povzročilo neverjetno hitro premikanje italijanskih enot proti obema divizijama. Skoraj neverjetno je, kako je mogel Gambara tako gnati svoje sile, in to tik pred kapitulacijo Italije. Prav tako je zanimivo tudi to, da so ga vse te sile ubogale in bile v zagrizenih akcijah dobesedno noč in dan na nogah.

Proti 14. diviziji, ki se je v tem času kompletirala, kajti v njen sestav sta prišli Gradnikova brigada s Primorske in Prešernova brigada z Gorenjske, je Gambara začel že 9. avgusta z veliko hajko s štirimi kompletnimi bataljoni na področje Selo—Rupe—Boštetje, ki se je nadaljevala še naslednjega dne, dokler se divizija zopet ni odlepila in premaknila na področje Padež—Pokojišče nad Borovnico. Tu je bil narejen načrt za velik napad na številne belogardistične postojanke in divizija je v noči od 14. na 15. avgust napadla s področja Padež—Greda—Krimček belogardistične postojanke na Rakitni, Sabočevem, Niževcu, Gornji Brezovici in Ohonici. V bojih je bil en belogardist mrtev, 6 ranjenih in 13 ujetih. Divizija je nato v noči od 15. na 16. avgust rušila progo med Verdom in Borovnico, kar je sprožilo 16. avgusta prvo večjo italijansko hajko na tem področju.

Po kratkem zatišju je divizija v noči od 19. na 20. avgust napadla belogardistično postojanko na Pijavi Gorici, na kar so Italijani odgovorili z dvodnevno hajko (20. in 21. avgusta) na področje Ig—Škrilje, kjer je prišlo do bojev.

V noči od 22. na 23. avgust je divizija izvršila velike minerske akcije na dolenjsko in tržaško želez-

nico, v noči od 23. na 24. avgust pa je porušila progo pri Goričici (Preserje) in napadla vlak, v katerem se je vozila enota 24. nemške divizije. Prišlo je do hudih bojev in Nemci so imeli 8 mrtvih ter 5 ranjenih.

Ker je Gambara dobro vedel, kaj pomeni za Italijane v tistih kritičnih dneh južna železnica in kaj po drugi strani seveda navzočnost močno aktivne 14. divizije s štirimi brigadami — za katere je Gambara zelo natančno vedel — je začel 24. avgusta s pripravami za veliko ofenzivo na Mokrc in Krim. Diviziji Cacciatori je naročil, naj zbere čimveč sil, prav tako tudi graničarjem, na sektor Šmarje—Škofljica pa je ukazal koncentrirati enote »21. april«.

Ker je Badoglio ob Mussolinijevem polomu takoj izjavil, da se vojna nadaljuje, torej vojna Italije skupaj z Nemčijo proti veliki antifašistični koaliciji, je Italija poskušala še vedno braniti svojo suverenost proti nemškim zaveznikom, ki so začeli po Mussolinijevem padcu vedno bolj penetrirati v Italijo, v Sloveniji pa predvsem zasedati južno železnico. Zato je italijansko vrhovno poveljstvo sporočilo 26. avgusta nemškemu vrhovnemu poveljstvu: 1. naj nemške čete, ki so prišle na italijansko ozemlje za obrambo železnic, ostanejo v krajih, ki so jih zasedle 26. avgusta; 2. da nimajo pravice vmešavati se direktno v zavarovanje komunikacij, temveč smejo te varovati le pod italijanskim nadzorstvom, in 3. da od tega dne dalje ne sme nobena nemška enota več preiti nemško-italijanske meje. Ne da se reči, da Nemci ne bi mogli spregledati tako prozorne igre nove italijanske buržoazne garniture. Zato je na primer že naslednjega dne izjavil nemški polkovnik, komandant takratnih nemških sil v Sloveniji, da bodo Nemci še istega dne zasedli važno železniško križišče Št. Peter na Krasu (Pivka).[79]

V tistem času, ko je Gambara pripravljal veliko ofenzivo na Mokrc in Krim, se je od 14. divizije oddvojila Tomšičeva brigada, ki je zasedla črto Hudi konec—Graben—Črnec—Zadniki—Breg—Mlake in hotela obračunati z močnim plavogardističnim oddelkom (Italijani so ga imenovali Nucleo speziale N), ki se je utaboril na Starem gradu nad Ortnekom. Zato je prišlo 31. avgusta do hudih bojev na Starem gradu s Tom-

šičevo brigado; potem se je ta premaknila in je z ostalimi silami 14. divizije blokirala italijansko in belogardistično postojanko na Robu. Istega dne so imeli Italijani zbranih dovolj sil za ofenzivo, katere začetek so napovedali za 1. september, ofenziva pa bi smela trajati samo do 6. septembra; zakaj, bomo še videli.

Tako so začeli Italijani 1. septembra veliko ofenzivo in prodrli do Krvave peči, kjer so bili tega in naslednjega dne hudi boji na koti 866 (Sv. Lenart) in so imeli Italijani 8 mrtvih ter 40 ranjenih. Enega kot drugega dne ni prišlo do nobene odločitve in divizija je uspešno obdržala črto Malinjek—kota 905. Toda tudi divizija je imela hude izgube (6 mrtvih in 14 ranjenih) zlasti v komandnem kadru, zato se je v noči od 2. na 3. september premaknila na področje Kotel, Italijani pa so 3. septembra temeljito prehajkali prazen predel Mačkovec—Malinjek.

Neuspeh ofenzive in odlepljenje 14. divizije sta navdahnila generala Gambaro za novo okrožnico, s katero je 3. septembra zelo odkritosrčno ozmerjal komandante svojih enot, »ker so prenehali biti takšni, kakršni bi morali biti«. Dobesedno pravi takole: »Spet in spet se sprašujem — in to sprašujem tudi vas — ali se sploh še splača proti nekemu neukemu Dakiju, Rajku ali Klajnšku ali proti kateremu koli ubogemu Tonetu, ki so do včeraj še vihteli lopato ali pa tolkli s kladivom po nakovalu — pošiljati v boje vas, oficirje, ki ste trgali hlače in si bistrili um po vojaških šolah in po številnih tečajih širom Italije! !??? Na to vprašanje si odgovarjam: Ne! Ne splača se! Boljše bo začeti posnemati partizane in postaviti na čelo bataljona katerega koli kaplarja, ki je korajžen, zdrav in ima še zdrava čutila!«[80] Gambara se je torej močno razjezil in njegova vojska, ki je zlasti zadnji mesec pošteno in nenehoma gonila partizane, po njegovem ni bila več kos partizanom.

V noči od 3. na 4. september se je premaknila divizija s področja Kotla daleč v Loško dolino, a ker se je četniški odred 3. septembra premaknil s Starega gradu v Grčarice — na svoji poti proti Gorskemu Kotarju, kjer naj bi se združil z ostalimi četniki in

počakal morebitno anglo-ameriško izkrcavanje v Dalmaciji, katerim bi se predstavil kot redna jugoslovanska vojska v domovini — se je premaknila proti Grčaricam tudi 14. divizija.

Ker so bili Italijani tik pred kapitulacijo — kot je znano, je bila ta podpisana že v začetku septembra in si je zavezniški komandant pridržal pravico, objaviti jo ob začetku izkrcavanja na italijanski škorenj; zato ni nobenega dvoma, da ne bi za vse to vedeli tudi v štabu 2. italijanske armade na Sušaku — je poveljstvo 2. armade 6. septembra ukazalo, naj se za obrambo severnega bloka potegneta 5. in 11. korpus na črto Gorjanci—Kolpa—Vrbovsko—železnica do morja. Zato je morala prenehati že omenjena ofenziva na Krim in Mokrc 6. septembra, divizija Lombardia je morala izprazniti Karlovac in zamenjati divizijo Isonzo, ki se je morala zbrati v Novem mestu in Trebnjem in čakati na transport.

V noči od 7. na 8. september je Šercerjeva brigada obkolila Grčarice, Tomšičeva in Prešernova sta postavili zasede proti Ribnici in Kočevju, Gradnikova pa proti Kočevski Reki in Loškemu potoku. Začeli so se hudi boji za Grčarice — objavljena pa je bila tudi kapitulacija Italije![81]

Kako je bilo s 15. divizijo? Gubčeva in Cankarjeva brigada sta se premaknili v noči od 3. na 4. avgust na področje Trebelno—Sv. Križ, od koder je Gubčeva brigada v noči od 9. na 10. avgust brezuspešno napadla belogardistično postojanko v Beli cerkvi, nato so začeli Italijani takoj 11. avgusta s tremi kompletnimi bataljoni hajko na področje Breška vas—Sela—Dolina, 12. avgusta pa na področje Šmarjeta—Kronovo. Ker je bataljon Cankarjeve brigade 13. avgusta napadel vlak med Mirno in Trebnjem pri Gomili (Italijani so imeli 18 mrtvih, 5 ranjenih in 24 pogrešanih), so začeli Italijani veliko hajko (kolona Cabras z dvema bataljonoma in kolona Mancini z dvema bataljonoma) hajko na področje Moravče—Sv. Križ, kjer je prišlo pri Čatežu do zelo hudih bojev. Hajka je trajala skoraj 6 dni, že med hajko pa se je divizija v noči od 19. na 20. avgust premaknila na sektor Trebelno—Rihpovec—Stara gora, od koder je v noči od 24.

na 25. avgust demonstrativno napadla Mokronog in uničila progo proti Trebnjem, kar je znova povzročilo italijansko hajko 26. avgusta na sektor Šentjurje —Karteljevo—Dolnje Kamnje, kjer je prišlo pri koti 443 do hudih bojev.

V noči od 7. na 8. september je Gubčeva brigada napadla železniško postajo Mirno peč, Cankarjeva pa Dolnje Kamnje.[82]

Razvoj NOB po pokrajinah

Štajerska

Sredi marca 1943 so morali ugotoviti Nemci na svojih štabnih razgovorih v Mariboru, da se je začela partizanska aktivnost po vsej Štajerski, razen v Ptujskem okraju. Predvsem je začela vznemirjati Nemce majhna, a zelo aktivna skupina na Pohorju. Partizani so se pojavili tudi v okolici Brežic, pa tudi na Koroškem.

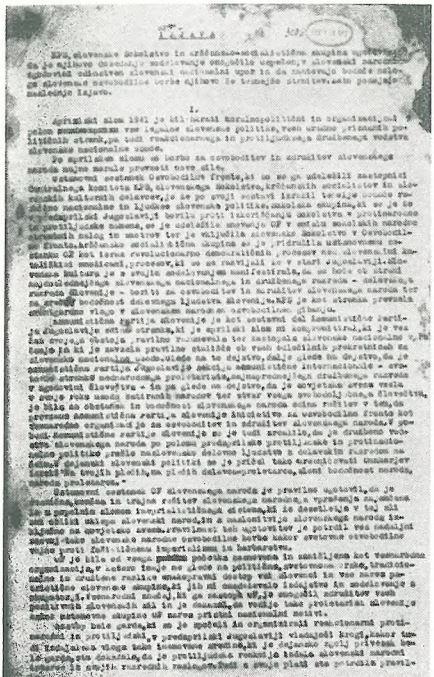
Štab IV. operativne cone je izdal 20. marca naredbo, s katero je prepovedal — zaradi možnosti špijonaže — vsako delo v gozdovih in vsako gibanje po gozdovih brez dovoljenja partizanske vojske. Po poročilu štaba Kamniško-Savinjskega odreda 23. marca je bilo stanje v Kamniškem bataljonu v redu, Zasavski bataljon pa je bil v defenzivi in je delal samo tiste akcije, ki so mu bile ukazane. Savinjski bataljon je bil razdeljen na dva dela, en del je bil na Mozirskih planinah, drugi pa pri odredu. Prišlo je tudi do sprememb v poveljniškem kadru.[84] Kamniški bataljon pa je 6. marca uspešno uničil žandarmerijsko postajo v Ihanu,[85] Zasavski bataljon je napadel Moravče, Savinjski bataljon pa je bil — po poročilu štaba cone 25. marca — trikrat razbit.[86] Dne 25. marca je pisal štabu cone njegov komisar Kveder, ki je bil v tem času na Dolenjskem in se je sestal v Podturnu tudi z delegatom CK KPJ Ivom Lolo Ribarjem, ki mu je zatrdil, da je Štajerska najtežji teren v celi Jugoslaviji: »Kljub zaostalemu položaju nam je izrekel priznanje.« Nato piše Kveder: »Ko človek vidi te uspehe (v Ljubljanski pokrajini), ga kar sram postaja zaradi

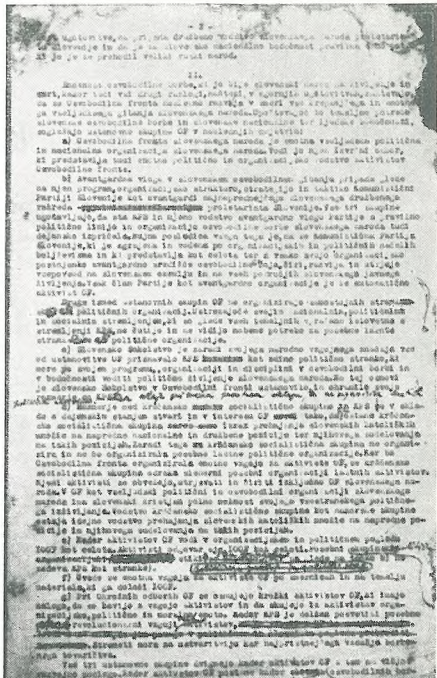
nemogočega vojaškega oportunizma na naši strani. V obrambi smo še dobri, toda v ofenzivi smo obupni. Brezpogojno je treba zavzemati postojanke.«[87]

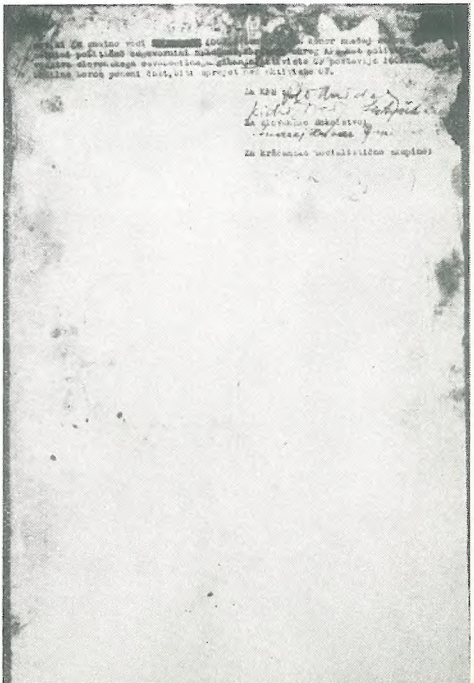
Dne 5. aprila je bil napaden Savinjski bataljon na Dobrovljah, 12. aprila so Nemci hajkali področje Kamniškega in Zasavskega bataljona. Iz obširnega raporta štaba IV. operativne cone Glavnemu štabu od 12. aprila je razvidna celotna podoba tedanje Štajerske. Po nesreči na Pohorju — o kateri v tem času še ni bilo ničesar definitivno znanega v štabu cone — je komandant cone Stane poslal na Pohorje manjšo enoto iz Koroškega bataljona kot jedro za mobilizacijo novega bataljona. Na vsem Šaleško-Mislinjskem področju je bil v tem času en sam aktivist, teren pa je bil dobro organiziran, a brez terenskih odborov OF, nič pa se ni doslej delalo na področju med Slovenj Gradcem in Dravogradom. Enak položaj je bil na levem bregu Drave. Povsod se je zelo čutilo, da ni bilo partizanov in partizanskih akcij.

V Savinjski dolini se je položaj izboljševal vzporedno s položajem na frontah. Zveze s Celjem so se dobro razvijale. V Revirjih je bil položaj dober v Hrastniku, slabši pa v Trbovljah in Zagorju. Nemci so na Revirje zelo pazili, vendar je bila produkcija manjša kot v bivši Jugoslaviji. Delno zato, ker so bili rudarji slabše hranjeni, delno pa je bila to posledica drobnih sabotaž.[88]

Znova je poročal štab cone Glavnemu štabu 29. aprila in sporočil, da se je mobilizacija v gorenjskem predelu cone (Kamniško okrožje) dobro razvijala in da je bila prva skupina 31 borcev že poslana na Dolenjsko v Cankarjevo brigado. Na transport čaka še 100 novih borcev, je bilo sporočeno. Od 15. do 19. aprila je bila velika hajka od Domžal do Zagorja in oba bataljona na tem področju. Kamniški in Zasavski, sta bila v zelo težkem položaju, ker sta imela več neoboroženih kot oboroženih borcev. Kamniškemu bataljonu je propadla po izdaji bataljonska bolnišnica v bunkerju in Nemci so pobili 8 ranjencev in bolničarja. Med hajko je Zasavski bataljon napadel rudnik v Zagorju in uničil elektromotorje, Kamniški bataljon pa je uničil most na cesti Kamnik—Domžale.[89]

Izjava Komunistične partije Slovenije, slovenskih sokolov in krščanskih socialistov o utrditvi enotnosti politične organizacije OF pod vodstvom Partije z dne 1. marca 1943, sprejeta na zboru aktivistov na Pugledu na Kočevskem

Član Politbiroja CK KPJ in Vrhovnega štaba NOV in POJ Edvard Kardelj in Milan Apih ob prehodu čez Kolpo pod Zdihovim v začetku junija 1943 na poti na I. zasedanje ZAVNOH (Zemaljsko antifašističko vjeće narodnog oslobodjenja Hrvatske)

Nemški vojaki, ujeti ob napadu Tomšičeve brigade na nemški vojaški transport na železniški progi med Borovnico in Preserjem 24. avgusta 1943

Aprila in v začetku maja je Kamniško-Savinjski odred povečal svojo aktivnost. Zasavski bataljon je 2. aprila napadel gestapovsko šolo v Ponovičah in je — kot že rečeno — napravil večjo sabotažo na rudniku v Zagorju. Za 1. maj je zažgal kresove in izobesil zastave na številnih krajih in izvršil mnogo sabotažnih akcij. Zelo aktiven je bil tudi Savinjski bataljon, ki je po bojih na Dobrovljah, 27. aprila napadel Hrastnik, 30. aprila pa Nazarje.[90] Zato je bilo na štabnih razgovorih 3. maja v Mariboru rečeno, da so zavzeli partizanski napadi obseg, kakršnega doslej ne pomnijo. Posebno je osupnila Nemce akcija in demoliranje železniške postaje Sava in vrsta sabotaž na progi v noči od 30. aprila na 1. maj.[91]

Nemci so 7. maja napadli taborišče Zasavskega bataljona na Šipku, kjer je v bližini taboril tudi Kamniški bataljon. V teku so bile namreč priprave za velik partizanski napad v Tuhinjsko dolino. Nemci so taborišče nenadoma napadli in bataljon se je uspešno prebil proti Rakitovcu in nato napadal Nemce v smeri proti Motniku in Trojanam, nato pa se je premaknil na Menino planino.[92]

Dne 9. maja je štab IV. operativne cone vpeljal posebno odlikovanje »udarnik IV. cone« in izdal naredbo o izseljevanju vseh tistih nezaželenih družin, ki živijo na teritoriju, ki ga normalno kontrolirajo partizani in ki so na sumu, da služijo okupatorju ali katerih družinski oče je bil likvidiran kot izdajalec.

V Mariboru je bilo 17. maja ponovno govora, da je položaj na Štajerskem stalno negotov in da je treba temeljito preučiti položaj, da bi se odstranila ta negotovost. Policijske sile so namreč odšle na Gorenjsko, da bi tam razbile partizanske enote, ki so se pojavljale ena za drugo. Sedaj imajo Nemci dobre bojne enote in če bi te ne odšle na Gorenjsko, bi se na Štajerskem že izvedla neka večja akcija. V razbijanju partizanskih enot se je taktika spremenila tako, da se sedaj skoncentrirajo poprej večje sile.[93]

Kamniško-Savinjski odred je imel 22. maja po bataljonih naslednje število borcev: Kamniški bataljon 219, Zasavski bataljon 158, Savinjski bataljon 74.[94] Dne 29. maja so Nemci napadli Kamniški ba-

taljon na Rakitovcu; ta se je le s težavo, razdeljen na tri dele, prebil na Šipek in Krajno brdo.[95] Na štabnem sestanku 1. junija je bilo v Mariboru rečeno, da so partizani zadnjih deset do štirinajst dni prvič na Štajerskem začeli s prisilno mobilizacijo, in to v sedemnajstih primerih v okraju Celje. Bilo je tudi več prehranjevalnih akcij.[96]

Dne 2. junija je štab IV. operativne cone izdal dve naredbi. V prvi je ukazal vsem partizanskim enotam, da morajo takoj in brez odlašanja začeti s čiščenjem bele garde, v drugi pa ukazal takojšnjo izselitev vseh tistih družin, katerih člani so kakor koli v času nemške okupacije škodovali slovenskemu narodu. Te družine lahko vzamejo s seboj samo toliko, kolikor je dovolil okupator nesti s seboj slovenskim družinam v času izseljevanja. Vsa ostala imovina se zapleni v korist NOV in žrtev nemškega terorja. Selitev bodo izvrševale organizacije OF in enote NOV.

V raportu 4. junija Glavnemu štabu je sporočil štab IV. operativne cone, da so enote Kamniško-Savinjskega odreda prenehale z mobilizacijo, za kar je bil štab odreda ostro kritiziran, kajti na terenu je bilo še veliko ljudi, sposobnih za partizane. Pač pa je začel z mobilizacijo Savinjski bataljon v Savinjski dolini. V mobilizaciji je bil slab tudi razvijajoči se Pohorski bataljon. Glede moralnega, vojaškega in političnega stanja v Kamniško-Savinjskem odredu — ki je »že od vsega začetka predstavljal jedro naše oborožene sile v coni« — pa raport pravi, da je odred pokazal aktivnost na vojaškem, političnem in mobilizacijskem področju. Pri njem je bil tudi vedno po en član štaba cone. Najmočnejši je bil v odredu Kamniški bataljon, ki sicer ni bil posebno samoiniciativen, a je bil predan in požrtvovalen. Zasavski bataljon je bil številčno nekoliko slabši, morala borcev pa je bila dobra. Ta bataljon je dal tudi večino kadra in jedro najboljših partizanov za formiranje Savinjskega bataljona. Pri formiranju tega bataljona pa so bile velike težave. Ko je bil prvič poslan na svoje področje, je bil razbit in se je moral vrniti na področje Zasavskega bataljona. Tudi ko je bil poslan drugič, se je moral razbit vrniti. Šele ko je bil izme-

njan komandni kader in so bili izbrani samo prostovoljci, se je bataljon obdržal na svojem področju kljub nekaj večjim hajkam.[97]

V noči od 13. na 14. junij so partizani napadli žandarmerijsko postajo v Zgornjem Tuhinju in Šmartnem v Tuhinjski dolini,[98] 22. junija pa je imenoval Glavni štab nov štab IV. operativne cone.[99] Na štabnih razgovorih 22. junija v Mariboru je bilo rečeno, da se je položaj poslabšal posebno v zahodnem delu celjskega okraja in v Trbovljah. Govora je bilo tudi o prehodu vseh štirih brigad preko nemško-italijanske meje v začetku junija in Nemci priznavajo, da so imeli v takratnih bojih 12 mrtvih in 15 ranjenih.[100]

V začetku junija sta bila na Štajerskem razen bataljonov Kamniško-Savinjskega odreda še Kozjanski bataljon in Pohorski bataljon. Savinjski bataljon je 14. junija podnevi napadel Letuš, toda 15. junija je prišlo do velike nesreče. Tega dne naj bi se na Tolstem vrhu na Dobrovljah zbrali vsi trije bataljoni Kamniško-Savinjskega odreda za napad na Savinjsko dolino in nekaj jih je bilo že na mestu. Nemci so udarili po štabu cone, komandant Stane je bil ranjen, padla pa sta dva pomembna politična delavca, Dušan Kraigher-Jug in Vera Šlandrova.[101]

Nemci so začeli 9. julija večjo hajko v celjskem okraju[102] in Zasavski bataljon je imel 18. julija hude boje.[103] Glavni štab je izdal 14. julija naredbo štabu IV. operativne cone, da bo prešla Štajerska brigada kot 6. brigada v sestav 2. (15.) divizije NOV in POS in da jo je treba ustanoviti brez odlašanja. Na terenu naj ostane samo Štajerski odred s Kamniško, Zasavsko, Pohorsko, Kozjansko in Koroško četo. Vsaka od teh naj ima po 30 borcev, zadnja pa 40. Postavljen je bil tudi štab brigade.[104]

Dne 6. avgusta je prišlo do koncentracije vseh treh bataljonov Kamniško-Zasavskega odreda na Šipku nad Gabrjem, kjer je bila zbranim bataljonom prebrana odredba Glavnega štaba o ustanovitvi brigade. S Šipka se je brigada premaknila na Menino planino, kjer je dobila 8. avgusta ukaz Glavnega štaba, naj znova mobilizira, potem pa naj odide v 15. divizijo. Brigada je imela 300 oboroženih in 400 neoboro-

ženih borcev. Zato se je znova premaknila na Šipek, Nemci pa so pričeli 10. in 11. avgusta koncentrirati večje sile. Dne 14. avgusta se je utaboril Savinjski bataljon pri Sv. Mohorju, Zasavski na Limbarski gori in Kamniški na Negastrni, ponoči pa se je brigada približala Savi na področju Cicelj—Murovica, da bi jo 16. avgusta prebredla. Toda Sava je bila že blokirana.

Zato se je brigada premaknila na Sv. Goro, kjer je bila 17. avgusta napadena, a je vztrajala do večera, zvečer pa se je premaknila proti Vidergi. Toda nemškega obroča ni bilo mogoče prebiti, zato se je premaknila do ceste med Mlinšami in Logom in od tod proti Tlačnici. Toda Nemci so pritiskali iz Viderge in Vač. Del kolone se je prebil na Tlačnico, del pa se je umaknil na Sv. Goro, kjer je imel 18. avgusta ves dan hude boje. Kolona, ki je tega dne počivala na Tlačnici, se je razdelila. Savinjski bataljon je odšel k Sv. Mohorju, Kamniški v Parg, čete Zasavskega bataljona (ena četa se je bila na Sv. Gori in se je šele zvečer prebila k bataljonu) pa so se premaknile na Limbarsko goro. Naslednjega dne je Savinjski bataljon ostal pri Sv. Mohorju, Zasavski se je premaknil proti Pargu, Kamniški pa je odšel čez cesto na Svinjski hrib. Popoldne 20. avgusta so Nemci napadli Savinjski bataljon pri Sv. Mohorju. Bataljon se je po hudih bojih prebil na Murovico, kjer so ga Nemci drugega dne obkolili. Vendar se je le prebil mimo Sv. Trojice do vznožja Murovice, a v mraku proti Šipku, kjer je bil znova napaden. Nato je prišlo povelje: Nazaj mimo Sv. Trojice in k Savi ter od tam na Dolenjsko! Pri prebijanju se je bataljon razbil na dva dela. En del je prodiral proti Savi, katero je prebredlo 18 oboroženih in 40 neoboroženih borcev, in se je prebil na Dolenjsko h Gubčevi brigadi, drugi del pa so Nemci potisnili na Murovico in ga 21. avgusta znova napadli.

Tako je padel Savinjski bataljon na svojem prebijanju k Savi v dvodnevno nemško hajko (21. in 22. avgusta) na sektorju Murovica—Cicelj, za katero so Nemci pripravili precejšnje sile: 10. SS policijski polk s 7 četami, policijsko četo alpskih lovcev Alpen-

land, policijsko četo za specialno uporabo Alpenland, dve četi policijskega bataljona Wiesbaden, 2. in 3. rezervno žandarmerijsko motorizirano četo Alpenland, žandarmerijo in vojsko. Nemci pravijo, da so v tej hajki pobili 38 partizanov, mnogo jih je utonilo v Savi, ujetih pa je bilo 40. Nemci so tudi vedeli, da je bil to Savinjski bataljon.[105]

Zasavski bataljon se je izvlekel od Sv. Mohorja čez cesto Moravče—Peče na dobravško gmajno, kjer ga Nemci niso izsledili. Tu je ostal dva dni in je tik pred novo veliko nemško hajko prebredel Savo in odšel na Dolenjsko; 27. avgusta je bil v Sv. Križu, 28. pa na Trebelnem. Najceneje jo je odnesel Kamniški bataljon, ki je prestal vse nemške hajke na Svinjskem hribu in je 3. septembra prešel preko Save.[106]

Po hajki 20. in 21. avgusta na sektor Murovica—Cicelj so Nemci mislili, da so se ostali deli Šlandrove brigade premaknili na Menino planino ali pa na Slevc (kota 1070) in Ercnovec (kota 919). Zato se je generalmajor Brenner odločil, da bo te kraje prehajkal 25. avgusta. Naredil je natančen načrt za hajko, v kateri je uporabil vse tri bataljone 19. SS policijskega polka in vse sile žandarmerije v okraju Kranj in sile 921. Landesschützen bataljona.[107] Toda velika hajka je bila brez haska in Nemci niso prišli nikjer v stik s partizani. Ponovno so Nemci hajkali z istimi silami na sektor Murovica—Cicelj, a prav tako brez uspeha.[108]

Gorenjska

Glavni štab je imenoval 1. marca 1943 novi štab Gorenjskega odreda, ta pa je istega dne izdal dnevno povelje, da je treba po vsej sili preprečiti nemško mobilizacijo. Tri naloge so bile tedaj postavljene Gorenjskemu odredu: skrhati nemško mobilizacijo, prenesti boje s hribov in gozdov v dolino in skovati ter izoblikovati na Gorenjskem pravo partizansko vojsko.[109] Iz poročila štaba Gorenjskega odreda PK KPS za Gorenjsko je imel odred 1. aprila 596 borcev, 502 puški, 20 puškomitraljezov, 3 težke mitraljeze in 2 težki zbrojevki, v Dolomitski odred pa je poslal 250 novomobilizirancev.[110] Iz Lenartovega poročila z

Gorenjske 6. aprila je razvidno, da se je OF uspešno razvijala in da ni bilo več vasi ali tovarne, kjer ne bi bilo odborov OF.[111]

Iz poročila Gorenjskega odreda 5. maja izvemo, da je njegov 1. bataljon izvedel 14. aprila uspešno akcijo pri Kropi, 4. bataljon pa v Poljanski dolini in da je mobilizacija dobro uspevala.[112] Nemci so to uspešno partizansko mobilizacijo na Gorenjskem tolmačili tako, da se bodo sedaj partizanske enote povečale in da je v kratkem, posebno pa okrog 1. maja, pričakovati večjih akcij. Zato je komandant policije na Bledu ukazal od 30. aprila dalje od četrte ure popoldne do 3. maja do osmih zjutraj stanje pripravljenosti in so morale biti v tem času vse policijske sile v povečani bojni pripravljenosti.[113]

Kot piše Franc Lušina-Mali,[114] so bile ob koncu aprila na desnem bregu Sorice tele partizanske sile: Januškov ali Selški bataljon v okolici Martinj vrha, Davče in Sorice, Ilijev bataljon okoli Sv. Mohorja in na levem bregu Sorice, Kranjski bataljon na področju Križne gore, Sv. Jošta in Žabnice, Jelovška ali Blaževa četa okrog Krope, Jamnika in Dražgoš, Tončkova četa okrog Radovljice, Ribnega in Bleda, Bohinjska četa okrog Bohinjske Bistrice, Nomnja, Soteske in Bohinjske Bele, Žirovska četa okrog Žirov in Poljanska četa na področju Poljanske doline. Slabše pa je bilo na levem bregu Save, kjer se partizanstvo po veliki nesreči v Udnem borštu nikakor ni moglo uspešno razviti. Zato je odšlo v začetku maja z Jelovice 40 partizanov preko Save pod Storžič, kjer so se sestali »z edino partizansko silo na tem področju«. Skupina je nato naredila nekaj akcij (Goriče pri Sv. Lovrencu, Trstenik), je pa silno hitro menjavala taborišča. Po enem mesecu je četa narasla na 60 borcev in se je razdelila. Ena četa je ostala okrog Krvavca, druga pa se je mudila pod Storžičem.

Dne 3. maja je sporočil štab Gorenjskega odreda Glavnemu štabu, da je obiskal vse bataljone in čete. Ponekod je naletel na nezdrav oportunizem pri nekaterih starih partizanih, za kar pa je bil po navadi kriv štab bataljona. Zato je štab odreda reorganiziral štabe bataljonov in komande čet, nekaj starih ne-

zadovoljnežev pa poslal v brigade. To je pomagalo in enote so postale takoj bolj žive, na kar so takoj odgovorili tudi Nemci. Zato je prišlo 22. aprila do večje hajke, ki pa ni imela uspehov. Nemci so spet pričeli streljati talce. Mobilizacija se je razvijala ugodno. V posebni pripravljenosti so bili Nemci za 1. maj in so hajkali od Mežaklje do Poljan.[115]

Dne 5. maja je izdal štab Gorenjskega odreda naredbo, po kateri so partizanske enote mobilizirale »vse fante do 40. leta in vse može in gospodarje do 35. leta«. Najprej je treba izvesti mobilizacijo po dolinah, potem šele po hribovskih vaseh.[116] Lenart je poročal 5. maja, da so Gorenjci začeli množično stopati v OF in je bilo tedaj na Gorenjskem že petnajst rajonskih in pet okrožnih odborov OF. Dobro so se razvijale tudi AFŽ, SNP in ZSM. »Vse se vrti okrog OF kot edini organizaciji, ki zastopa in ščiti narod pred okupatorji«.[117]

Borci Gorenjskega odreda so izvršili 17. in 18. maja veliko akcijo v Bistrici ob Dravi na Koroškem. Uničili so tovarno akumulatorjev za letala, tovarniško hidrocentralo in zažgali veliko žago, ki je delala za vojaško industrijo. Osvobodili so 41 mladih Rusov, ki so bili na prisilnem delu v tovarni. Vdrli so tudi v francosko taborišče, a ti so se bore malo zanimali za partizane. Nihče ni odšel z njimi, v taborišču se jim je dobro godilo in zanje je skrbel mednarodni Rdeči križ.[118] Štab Gorenjskega odreda je 6. junija sporočil PK KPS za Gorenjsko, da je uspešna mobilizacija prenatrpala bataljone in čete z novimi borci. V tem času je odred narasel na devet bataljonov: Jelovški, Pokljuški, Poljanski, Selški, Kokrški, Koroški, Kranjski, Loški in Dražgoški.[119]

PK KPS za Gorenjsko je sporočil 21. junija IOOF, da so se naselili med Dolomiti in Sv. Tremi Kralji Mihailovićevci, ki bi se pred štirinajstimi dnevi radi sestali s partizanskim vodstvom in so dobili zvezo z rajonskim sekretarjem. Predlagali so, naj odstranijo iz vojske politkomisarje, vodstvo vojske pa bi prevzeli oni. Dalje so svetovali, naj prenehajo partizani z mobilizacijo, ker zato še ni čas. Mobilizacija naj bi se začela takrat, ko bo prišlo do invazije. Trdili so,

da so prišli iz internacije in da so redna jugoslovanska vojska. Rajonski sekretar jim je odgovoril, naj gredo stran od tod, da ne bodo še na Gorenjskem zanetili bratomorne vojne, ali pa naj se porazdelijo po partizanskih četah. Nato so zahtevali zvezo z višjim funkcionarjem, PK je dal četam takoj ukaz, naj streljajo nanje, če bodo še prišli.

OF je zelo napredovala po mestih, manj pa po deželi, ker je bilo vse v partizanih. Na Jesenicah je prišlo marca in aprila do hude provale in padlo je 70 aktivistov ter s temi vsi terenski odbori razen enega. Provala se je raztegnila celo na Koroško in tja do Leobna in je padlo čez sto ljudi. Zaradi mobilizacije je Gorenjski odred močno narastel in se je reorganiziral v devet bataljonov, iz katerih naj bi nastali trije odredi. »Ljudje so kar priznali našo mobilizacijo, samo delo na polju jih malo moti; izgleda, da se bo nemška mobilizacija za vzhodno fronto spremenila v pravo partizansko mobilizacijo proti Hitlerju.« Akcij pa ni bilo, ker so imele čete težave z novomobiliziranci, ker niso imeli orožja.[120]

Glavni štab je 24. junija ustanovil za Gorenjsko II. (Gorenjsko) operativno cono, ki je zajela vso Gorenjsko in zahodni del Koroške. Izvzeto pa je bilo področje Kamniško-Zasavskega odreda, ki je sodilo v Štajersko operativno cono. Glavni štab je imenoval tudi štab cone.[121]

Štab Gorenjskega odreda je 27. junija poslal obširno poročilo o akcijah svojih bataljonov. Tako je 1. bataljon mobiliziral v zadnji mobilizaciji 108 borcev. Bataljon je 10. junija uspešno napadel vlak na progi Jesenice—Bohinjska Bistrica. Uspešna je bila tudi akcija v Spodnjih Danjah, kjer so bili vsi moški oboroženi, a so ob vpadu bataljona zbežali. Po uspešnem mitingu je bataljon odšel. 2. bataljon je v zadnji mobilizaciji mobiliziral 35 borcev. Požgal je veliko planinskih koč, ki so služile Nemcem za oporišča, in požgal žago v Gorjah. 3. bataljon je mobiliziral 56 borcev, 4. bataljon 35, 5. bataljon 20 in je napadel 11. maja občino Goriče ter imel prehranjevalno akcijo v Strahinju. 6. bataljon je izvedel skupaj s 3. četo 2. bataljona znano akcijo v Bistrici ob Dravi. 7. bataljon je

mobiliziral 120 borcev. Ko je bataljon 13. junija mobiliziral v Stražišču, je prišlo do boja z Nemci, ki so hoteli mobilizacijo preprečiti 8. bataljon je mobiliziral 40 borcev, 9. pa 30. Bataljon je 28. maja podnevi vdrl v občinsko pisarno v Železnikih, čeprav je bila v bližini žandarmerijska postaja s 40 žandarji.[122]

Na poročilo PK KPS za Gorenjsko je odgovoril CK KPS 7. julija. V začetku pravi, da kaže, da so imeli uspehe z mobilizacijo in razširjenjem ter utrjevanjem OF in Partije. Toda kritizirati je treba dejstvo, da ni bilo na Gorenjskem skoraj nobene akcije. Ta napaka se vidi še bolj, če se primerja s Štajersko, ki ima polovico manj borcev in verjetno težje okoliščine, a je imela desetkrat več akcij. To ni nič drugega kot nadaljevanje defenzivne taktike, ki je glavni vzrok, da na Gorenjskem ne pride do pravega vojaškega razmaha, kar je pa zopet povzročilo to, da smo izgubili toliko dragocenega vojaškega in političnega kadra. CK KPS je mnenja, da je PK KPS odgovoren, ker ni bilo akcij na Gorenjskem. Dovolj časa je bilo, je ugotovil CK KPS, da bi Partija prenehala z defenzivno taktiko v naši vojski. Že prejšnje leto vam je Kidrič govoril o potrebi energičnega preloma z defenzivo in isto smo vam večkrat ponavljali v Dolomitih. Predvsem napačno je opravičevati pomanjkanje akcij z delom za mobilizacijo. Če boste samo mobilizirali brez akcij, se vam bodo nabrale kopice neoboroženih, katerih ne boste mogli oborožiti, in ob prvi resni nemški hajki se vam bo vsa vojska raztepla.

Ura je že dvanajsta in morate že preiti v ofenzivo. Če tega ne boste naredili, boste doživeli strahovit polom. Res je, da smo vam dali nalogo, mobilizirati, kot prvo nalogo, a istočasno smo vas opozarjali: akcije, akcije in spet akcije, orožje, orožje in spet orožje, ki ga boš našel pri sovražniku. Vse to je stara pesem in treba je, da se je že naučite peti.

Ne strinjamo se z vašim predlogom o ustanovitvi treh odredov. Večje budnosti je treba pri sprejemanju novih partijcev. Mislimo tudi, da je že prišel čas, da se ustanovi pokrajinski odbor OF za Gorenjsko. Ustanoviti ga je treba iz uglednih in vplivnih ljudi, nekaj naj bo tudi takšnih, ki so odšli v partizane in se mo-

rejo podpisati z legalnim imenom. Naj bodo med njimi tudi katoličani in iz nacionalnih krogov.

Mihailovićevcem ne dovolite nobenega prihoda na Gorenjsko in jih brezobzirno uničite, če nočete razširiti državljanske vojne na Gorenjsko.[123]

Dne 9. julija je sporočilo pokrajinsko poverjeništvo za Gorenjsko in Koroško IOOF, da je polet OF na Gorenjskem »silen, tako, da smo prodrli v sleherno vas, mesto, tovarne, urade itd.«. Vojska živi že 60 do 70% od dobav na terenu, ostalo pa še od rekvizicij.[124]

Štab novo ustanovljene 2. operativne cone je formiral 12. julija »8. udarno proletarsko brigado«, ki se je kmalu nato začela imenovati Gorenjska brigada, potem pa 7. udarna brigada Franceta Prešerna. Razen te je bil ustanovljen Gorenjski odred, samostojni Koroški bataljon in specialne enote, ki so prišle kot Koroški bataljon neposredno pod poveljstvo štaba 2. operativne cone. Postavljen je bil štab brigade, v sestavi brigade — z novimi bataljonskimi štabi — so bili trije udarni bataljoni pa tudi odred je imel tri bataljone. Naredba je ukazovala vsem borcem in komandnemu kadru, naj odpravijo iz svojih vrst defenzivnega duha, skrivanje in zelenokadrovstvo ter naj preidejo skupaj z NOV in POJ v ofenzivo proti fašističnim okupatorjem in domačim izdajalcem.[125]

Zaradi izkrcavanja na Siciliji sta CK KPS in Glavni štab sklenila in 14. julija sporočila PK KPS za Gorenjsko, da se mora gorenjska brigada čimprej formirati — medtem se dejansko že je — in ne počasi, kot je dobil direktive novo imenovani štab cone. Brž ko bo brigada ustanovljena, naj takoj pride na Dolenjsko, kjer bo prišla v sestav divizije. Spotoma naj likvidira v Dolomitih plavo gardo, na Gorenjskem pa naj ostane odred.[126]

Tako je prišlo tudi na Gorenjskem do formiranja brigade in njenega dramatičnega ter s silnimi boji povezanega preboja v sestav divizije v Ljubljanski pokrajini. Gorenjski bataljoni so se začeli zbirati že na dan, ko je bila izdana naredba štaba 2. operativne cone, in to deloma pod Ratitovcem, nato so se ti deli v noči od 12. na 13. julij premaknili v Davčo, kjer je bila 13. julija pod Osojnem na velikem zboru par-

tizanov ustanovljena Gorenjska brigada. Prav v tistih dneh pa so začeli Nemci koncentrirati večje sile za ofenzivo proti gorenjskim partizanom. Novo ustanovljena brigada se je še 13. julija premaknila proti Martinj vrhu, kjer se je začela pripravljati za napad na Železnike iz Selca. Prav tega dne zjutraj so Nemci pri Dolenji vasi ustrelili 19 talcev in bataljon brigade jih je hotel rešiti. Prišel je prepozno, zadel pa je že tudi na velike nemške koncentracije. Brigada je bila napadena in se je z dvema bataljonoma premaknila na Žirovski vrh, kjer so jo Nemci nenehno napadali, en bataljon pa se je umaknil na Prtovč in se je šele po hudih bojih prebil k brigadi. Boji so trajali do 20. julija in Nemci so pritisnili en bataljon celo preko meje, kjer so ga Italijani po hudih bojih potisnili nazaj.

V dneh 22. do 24. julija se je brigada znova uredila, a Nemci so ji bili venomer za petami do 28. julija, ko se je brigada premaknila na Globel proti Blegošu in končno 1. avgusta na koto 961 na Golem vrhu, okrog katere pa so Nemci znova sklenili močan obroč.

Ko so Nemci — precej tudi po svojih konfidentih — izvedeli za koncentracijo partizanov na Žirovskem vrhu, so 2. avgusta ob enih zjutraj zelo na hitro zaprli celo področje, nato pa v naglici navozili močne sile za napad, ki se je začel še istega dne ob devet trideset. Ker je bil obroč dosti ozek, je prišlo že v začetku do ostrih bojev, posebno pri koti 828 (Jerebec). Po hudih bojih so Nemci dosegli 2. avgusta črto: Lučne—kota 864—Bukovec—most v Račevi, 2 km vzhodno od cerkve v Žireh. V noči od 2. na 3. avgust se je hotela brigada prebiti, a Nemci so imeli po vsem obroču razpostavljenih 40 reflektorjev. Dne 3. avgusta so Nemci pritiskali v stalnih napadih na črto Todraž—Planinšek—Seljak, vendar se je enemu bataljonu tega dne le posrečil preboj obroča. Tako je prišla noč od 3. na 4. avgust in že tako zožen obroč so Nemci še okrepili z dvema četama vojske. Brigada se je s strašnimi izgubami prebijala iz obroča in 4. avgusta so Nemci prečesali vse področje, ki je bilo sklenjeno v obroču.

Ko opisuje generalmajor Brenner rezultate te silovite ofenzive, pravi: »Skupina, ki je bila v obroču — verjetno je tu šlo za 7. udarno brigado, ki je bila še v nastajanju — je bila popolnoma uničena. Čeprav se iz izjav ujetnikov še ne dajo dobiti točni podatki o njeni moči, se more oceniti na okrog 200 ljudi.« Nato našteva Brenner partizanske izgube: ujetih 90 — med temi 6 partizank — ubitih 55 in velik plen v orožju in municiji. Verjetno so mrtvi in ranjeni še ostali na terenu. Med mrtvimi sta bila tudi komandant in komisar brigade, Nemci pa so imeli 2 mrtva in 3 ranjene.

Iz te velike akcije so Nemci — po mnenju generala Brennerja — potegnili naslednje zaključke: 1. Uspeh je bil velik zato, ker so imele sile, ki so napadale, vedno odrejene zelo bližnje cilje napada in se tako ni trgala medsebojna zveza; 2. odločilno je bilo, ker so napadalne sile napredovale zelo počasi in so se lahko prilagajale bojem in temeljito preiskovale teren; 3. dobro se je izkazala uporaba reflektorjev. Brenner zaključuje, da je akcija na Žirovski vrh ponovno dokazala, da se more zadati uničujoči udarec samo z velikimi akcijami.[127]

Brigada se je končno zbrala in preuredila 6. avgusta v Dolomitih, nato pa je odšla 7. avgusta preko proge Ljubljana—Trst in se premaknila na področje Krim—Mokrc, kjer je potem sodelovala skupaj z Gradnikovo brigado v velikih bojih 14. divizije.[128]

V poročilu štaba Gorenjskega odreda 13. avgusta PK KPS za Gorenjsko je rečeno, da je imel Gorenjski odred 230 borcev, od teh je bilo oboroženih 140. Organizirani sta bili že Jeseniška in Kranjska četa, Koroška pa je bila v nastajanju, prav tako tudi Loška četa. Obstajali so tudi trije minerski vodi.[129]

Primorska

Na Primorskem je do zgodnje pomladi 1943 uspevala mobilizacija in novomobiliziranci so prihajali zaradi oborožitve v brigade v Ljubljanski pokrajini. Morda se je ponekod pri mobilizaciji tudi nekoliko pretiravalo in zato je bilo treba nekatere starejše in

za življenje v brigadi nesposobne ljudi vračati in je zaradi tega tudi prišlo do incidenta med štabom odreda in 2. operativno cono.

V posebni okrožnici je 6. aprila 1943 naročil PK KPS za Primorje v imenu CK KPS, da je treba partijsko in politično delo OF prenesti na oblike, kakršnih se je treba posluževati na terenu, ki ga ima popolnoma v rokah sovražnik. Graditi je treba močne udarne pesti, ki bodo mogle obrniti stvari v prid OF v trenutku, ko se bodo začele krhati sile fašizma na mednarodnih frontah. Lik partizana se je v brigadah popolnoma spremenil in so danes brigade izredna udarna sila.[130]

Štab Alpske operativne cone je z odredbo št. 2 že sredi februarja 1943 formiral iz prejšnjega Soškega odreda dva nova odreda, tudi udarno brigado Andreja Laharnarja, 10. aprila pa je po odredbi Glavnega štaba formiral dve brigadi, 8. in 9., brigado Simona Gregorčiča in Ivana Gradnika ter imenoval štab obeh brigad.[131]

V Trstu sta bila v tem času ustanovljena mestni komite za Trst in Tržič in Commitato littorale kot najvišji partijski organ za te kraje. Temu pa so se najbolj upirali stari oportunistični elementi.[132] Dne 26. aprila je bila določena koncentracija primorskih partizanskih sil na Golobarju. Prav v tem času pa so Italijani hajkali področje Golobar (k 1254)—Javorščck (k 1549) in je zato prišlo do zelo ostrih celodnevnih bojev, v katerih so imeli partizani 32 mrtvih in 35 ranjenih, Italijani pa 4 mrtve in 7 ranjenih.[133]

Dne 9. maja je pisal Bebler v Trst, da je reakcija povečala svoje napore in da je opažati večjo aktivnost bele garde, da bi razbila enotnost OF, in da je čutiti tudi večje napore sredine. Zato je treba silno paziti, da ne bi prišlo na Primorskem do državljanske vojne in da ne bi krščanski socialisti poskušali izven OF organizirati svoje skupine. Popularizirati je treba Partijo, razbijati sredino in jo diferencirati. Dalje poroča Bebler, da so formirani trije okrožni komiteji, za južno, srednjo in severno Primorsko, da koncentrirajo po direktivah Glavnega štaba čete v dve brigadi, kar gre počasi, povrhu pa je prišlo še do velike nesreče

na Golobarju. Dalje je naročil Bebler po Kardeljevih direktivah, da mora Babič takoj poiskati zastopnika CK KPI Quinta, ki je bil v Milanu, s katerim je treba urediti več zadev. KPI še ni dala direktive za odhod v partizane, kar je treba doseči čimprej, kajti položaj za rekrutacijo je absolutno zrel v Furlaniji, kjer je polno ilegalcev in polilegalcev, ki so v stalnih stikih s slovenskimi partizani. Za nastanek in razvoj italijanske partizanske vojske je absolutno važno, da se ne formira samo neka vojaška komisija, temveč štab, ki bi s tem imenom nastopil pred množicami.[134]

V tem času pa sta obe primorski brigadi pričeli svoj znani pohod v Beneško Slovenijo. Zborno mesto Gregorčičeve brigade je bilo na Tolminskih ravnah, od koder bi morali obe brigadi oditi v Beneško Slovenijo. Tu je doživela Gregorčičeva brigada svoj ognjeni krst, po bojih pa je krenila proti Tolminu in prišla v vas Krn. Tu je izvedela, da je Gradnikova brigada že prešla Sočo, in je zato tudi Gregorčičeva brigada v noči od 8. na 9. maj prešla Sočo in nato preko Fonov krenila na Kolovrat, kjer se je razporedila po pastirskih kočah na Kovačičevi planini (v Krnici). Že zgodaj zjutraj 10. maja so Italijani brigado napadli na vrhu Hlevnik. Boji so trajali ves dan in Italijani so nenehno dovažali nove sile. Pod noč se je brigada premaknila in je 11. maja predanila v gozdu med Kolovratom in Sočo. Ker Italijani niso računali, da se bo premaknila nazaj k Soči, so ves 11. maj hajkali področje Kolovrata in sosednjih hribov. V bojih na Hlevniku je imela brigada 7 mrtvih in 19 ranjenih.

V noči od 11. na 12. maj se je brigada premaknila mimo Livka na vrh Matajurja in v vasi Mašera so prišli partizani prvič v stik z Beneškimi Slovenci. Nadaljnji načrt poti je bila zahodna Beneška Slovenija in zato se je brigada 12. maja premaknila z Matajurja proti Nadiži. En bataljon je spotoma napadel postojanko Stupico in blokiral Podbonesec, Italijani pa so medtem hajkali Matajur. Preko Nadiže se je brigada vzpela na Črni vrh, od tod pa mimo Robedišča do bližine Čaneble. Do novega spopada z Italijani je prišlo na Špiku in brigada je zaplenila dva mitraljeza in 15 pušk. Brigada je nadaljevala pot proti Prosnidu in v

Brezje, kjer je prišlo pod Breškim Jalovcem do novih bojev. Iz Brezja je odšla brigada preko Jalovca v Drnohlo nad Učejo, kjer pa so jo Italijani obkolili in je morala vztrajati brez hrane in vode šest dni popolnoma obkoljena. Šele šesti dan se je brigada prebila od tod preko Kuclja in preko Stola na Mejo (k. 1189).

Gradnikova brigada se je zbrala na Meji in je odšla preko Kolovrata na Sočo, da bi prešla preko Livka v Beneško Slovenijo. V Livku je napadala italijansko postojanko, a se je morala umakniti na Mejo, od koder je 18. maja napadla kamion fašistov na cesti med Kobaridom in Žago. Zato je prišlo še istega dne do bojev na Stolu. Italijani so večkrat jurišali, a brez uspeha, nato so začeli brigado obkoljevati. Boji so trajali do večera, ponoči pa se je brigada prebila proti Srpenici preko Soče na Polovnik. Od tod je odšla na šentviško visoko planoto in na Vrh, od koder je naredila akcijo na železniški most pri Podmelcu.

Kasneje se je premaknila nazaj na področje Krna, kjer je kmalu nato prišlo do hudih bojev na vrhovih Krna, na fronti, dolgi sedem kilometrov. Italijani so večkrat brezuspešno napadli. Brigada se je zvečer prebila preko Vrsnega na Matajur, od tod pa nazaj na šentviško visoko planoto, Trnovski gozd in Javornik, od koder je odšla s priključenimi enotami iz Gregorčičeve brigade v sestav 14. divizije.[135]

Dne 10. maja je bila 3. partijska konferenca na Primorskem — 2. (plenum) je bila sredi januarja 1943 — na kateri je bil ustanovljen okrožni komite za južno Primorsko.[136] PK KPS za Slovensko Primorje je 18. maja sporočil CK KPS, da je vojaški položaj na Primorskem slab; »večina naših čet že dolge mesece ni vršila nikakih akcij in smo tako okupatorju prepustili vso iniciativo«. Patrola, ki je odšla na mobilizacijo v Furlanijo, je naletela na odpor KPI, češ da ta še ni dala direktiv za organiziranje partizanskih čet. Končno je organizacija v Čedadu le dobila te direktive.[137]

V poročilu štaba Primorske operativne cone Glavnemu štabu 11. junija so zapisani boji obeh brigad, rečeno pa je tudi, da je od obeh brigad ostalo le 450 borcev. Zato namerava cona iz ostankov Gregorčičeve

brigade formirati bataljon, ki naj bi skupaj s Kraškim bataljonom operiral na Krasu in v Vipavski dolini. Velike težav so bile tudi s kadri in s prehrano.[138]

Bebler je pisal 19. junija v Trst, da ni prav, da ni Babič četrt leta ničesar poročal o položaju v Trstu, da dela sam in da nima PK KPS za Primorsko niti njegove javke. Zato ležijo pri PK že tri Kardeljeva pisma za Quinta. Dalje je Bebler poudaril, da Commitato Littorale ni osvojil niti osnovne politične linije KPI: boj proti Mussolinijevi kliki in njeni nemški politiki in da se v ta boj vabijo vsi Italijani, celo vsi pošteni fašisti. Zato je treba s tem odborom prediskutirati: 1. politične cilje; sedanja vojna je reakcionarna in v interesu nemškega imperializma. Zato je pozvan v boj ves italijanski narod proti Mussolinijevi kliki; 2. organizacijsko linijo; najboljši delavski elementi se sprejemajo v KPI, ostali borbeni elementi pa v Fronte nazionale, razen v podjetjih, kjer naj deluje Delavska enotnost. Treba je ustanavljati borbene skupine in začeti z rekrutacijo za partizane.[139]

Končno se je 20. junija oglasil CK KPS, ki je v daljšem pismu ocenil rezultate dela na Primorskem:

1. Uspela mobilizacija je brez dvoma največji uspeh dosedanjega osvobodilnega boja primorskih Slovencev. Politična in organizacijska linija te mobilizacije je bila v bistvu popolnoma pravilna.

2. V političnem pogledu je Slovensko Primorje brez dvoma na strani OF. Razveseljivo je tudi dejstvo, da poostreni okupatorjevi ukrepi niso mogli politično odbiti ljudskih množic od OF, čeprav so ti v mnogih krajih izzvali strah in pasiviziranje. Toda še vedno so možni procesi, kot so bili preteklo leto v Ljubljanski pokrajini po italijanski ofenzivi. Nevarnost kranjske oblike oboroženega belogardizma še obstaja, in to kljub mednarodnemu razvoju. Zelo pa se je medtem povečala tudi nevarnost nastopa sredine, zlasti spričo objektivnega in subjektivnega razpadanja bele garde v Ljubljanski pokrajini. Ta nevarnost je na Primorskem tem večja, ker ni na Primorskem masovnih terenskih odborov OF. »Mi smo primorsko prebivalstvo politično sicer razgibali z OF, a nismo

Glavni štab NOV in POS je 3. avgusta 1943 ustanovil Vojno šolo za partizanske oficirje. Slušatelji prvega tečaja na Gričicah na Kočevskem Rogu avgusta 1943

Miting v bolnišnici Jelenbreg 3. septembra 1943, na katerem so bili tudi nekateri člani Vrhovnega plenuma OF

Partizanska bolnišnica Lesen kamen, ki je delovala od aprila 1943 do osvoboditve. (Foto 2. septembra 1943)

Partizanski zdravnik dr. Lojze Štrancar prevezuje ranjence v bolnišnici Lesen Kamen 2. septembra 1943

ga zajeli organizacijsko. To je danes glavna nevarnost na Primorskem.«

3. Druga pomanjkljivost na Primorskem je slabo delo z ženami in mladino.

4. Partijska organizacija je organizacijsko in glede kadrov še zelo slaba. Pa tudi popularnost Partije je med ljudskimi množicami še vedno nezadostna.

Kot glavno je treba preprečiti sredini uspehe med ljudskimi množicami. Vendar je treba pri tem paziti. Na eni strani je potrebna ista in morda še celo večja širina kot v dobi klasičnega poleta OF v Ljubljanski pokrajini, medtem ko je po drugi strani to razdobje končno razdobje, v katerem moramo učvrstiti vodilno vlogo Partije, likvidirati dejanske elemente koalicije in skovati enotnost vsenarodnega osvobodilnega gibanja. Dejstvo, da OF na Primorskem predstavlja tako enotno vseljudsko gibanje, je izredno velik plus in uspeh vaše pravilne politične linije. Ne dovolite organizirati posebnih struj znotraj OF, ki bi razbijale enotnost. Kot vse kaže, bo potreben prehod brigad v Ljubljansko pokrajino.[140]

Dne 22. junija je predlagal Glavni štab, naj obe primorski brigadi zaradi nenehnih hajk prideta v Ljubljansko pokrajino,[141] 24. junija pa je štab Primorske operativne cone imenoval nova štaba obema brigadama in ukazal Gregorčičevi brigadi, naj naredi z vsemi bataljoni krožno potovanje po centralni in deloma tudi južni Primorski. Ruši naj okupatorjeve komunikacije, zlasti železnico Ljubljana—Trst. Na terenu je treba popraviti napake, ki so nastale zaradi defenzivnosti.[142]

Dne 28. junija je pisal Babič Beblerju, da so v Trstu šele sedaj naredili prve resne korake za konsolidacijo italijanske partije. Tako se šele sedaj lahko govori o italijanski partiji na Primorskem. Na čelu te je Commitato Littorale di Trieste PCI, kamor sodijo tudi Tržič, Milje, Koper in Izola. Vseh članov je okrog 300, od teh samo v Tržiču 140. Povsod se formirajo odbori Commitato Fronte nazionale d'Azione po vzorcu OF. Prav tako se formirajo ženske organizacije Le donne antifasciste. Ustanovljena je samostojna italijanska tehnika v Trstu in Tržiču; ta izdaja liste »La

lotta«, ki je organ nacionalne fronte, »Il lavoratore«, ki je organ KPI, »La donna nuova«, v Tržiču pa »La scintinella«. Za partizane — tako pravi poročilo — pa je Italijane zelo težko mobilizirati. »Danes o kakšni slovenski organizaciji v Trstu, tako o Partiji kot tudi o OF, ni mogoče več govoriti. Ostali so samo posamezni, in sicer samo dva partijca.«[143]

Poročilo PK KPS 8. julija še vedno razpravlja o nesreči na Golobarju in poroča, da sta obe primorski brigadi odšli ločeno v Benečijo. Gradnikova brigada je bila v Benečiji le malo časa, je pa ob vrnitvi »izvedla doslej v Sloveniji največje sabotažno dejanje«, ko je porušila 100 metrov dolg most. Gregorčičeva brigada pa je bila bolj trmasta in je kljub težavam vztrajala v Benečiji in je »njeno bivanje eno najpomembnejših dejanj naše vojske«. Zaradi težav pa se je brigada skrčila na slaboten bataljon in je vse drugo samovoljno odšlo proti vzhodu.[144]

CK KPS je 14. julija sporočil, naj se Kveder, ki je bil ta čas na Primorskem kot inštruktor CK KPS, in Bebler takoj vrneta na sedež CK. Dalje je rečeno, da bo Glavni štab potegnil večino vojske s Primorske »zaradi notranje učvrstitve in priprave za težje boje« in da bo treba politično delo na Primorskem tako urediti, da bo teklo dalje tudi brez vojske. Zato je treba okrepiti politično delo s pomočjo naših organizacij na terenu. CK KPS je imenoval tudi novi PK.[145]

Prav v tem času je odšlo 26 borcev iz bataljona Gregorčičeve brigade v Rezijo. Prišli so do železnice Trbiž—Humin. Ker sta bili obe primorski brigadi maloštevilni, ju je Glavni štab združil v eno samo, Gradnikovo brigado, ki je v začetku avgusta odšla v sestav 14. divizije. Na Primorskem je ostal samo odred.

Koroška

Skupina enajstih partizanov iz Savinjskega odreda, ki je sestavljala jedro Koroškega bataljona, je proti koncu 1942. leta napadla Solčavo in po prezimovanju 8. marca 1943 odšla skupaj z borci — koroškimi Slovenci — znova čez mejo v Avstrijo ter prodrla do Podjunske doline, nato pa se je vrnila preko Olševe

na Štajersko in padla v veliko hajko, ki je trajala osem dni.[146] Dne 28. marca je prišel na Koroško komandant 4. operativne cone Rozman. Ta je takoj formiral 1. koroški bataljon, ki je imel dve četi in je 3. aprila napadel Mežico. Prišlo je do bojev in bataljon je dobil precejšen vojni plen. Uspešen je bil partizanski napad na kinodvorano, kjer so pravkar predvajali film. V bojih pa je bil težko ranjen prvi komandant Koroškega bataljona, koroški borec Franc Pasterk-Lenart, ki je kmalu nato ranam podlegel.[147]

Komandant Rozman je po akciji na Mežico poslal del borcev na Pohorje — kot jedro bodočega Pohorskega bataljona — Koroškemu bataljonu pa je ostalo naravnost ogromno operativno področje. Tri dni po napadu na Mežico je posebno sodišče v Celovcu obsodilo na smrt 13 koroških Slovencev, ki so bili 19. aprila obglavljeni na Dunaju. V poročilu dveh koroških aktivistov 11. maja PK KPS za Gorenjsko je rečeno, da sta poskušala navezati stike s Komunistično partijo Avstrije, a je neki njen bivši funkcionar dejal, da je ta skoraj povsem razbita, člani so ali zaprti ali pri vojakih in da ni nobene zveze in direktive od vrha.

Od 12. do 13. maja je bila 1. konferenca političnih aktivistov, kjer je bil natančno razčlenjen politični položaj na Koroškem. Razmah in uspehi OF so bili plod dela dveh političnih aktivistov z Gorenjske, Zupanca in Mrharja, ki sta sodelovala od poletja 1942 na področju Železne Kaplje, Spodnjega Roža in Podjune, pa tudi dela političnih delavcev Koroške čete pozimi 1942/43 na področju Uršlje gore, Pece in Obirja. Na koncu poročila je rečeno, da je morala ljudstva kljub poostrenim ukrepom še zelo dobra. Vera v skorajšnjo zmago in osvoboditev je bila večja kot strah pred terorjem. V tistem času je bila tudi konferenca okrožnega komiteja KPS za Koroško nad Belo pečjo nad Bistro ali tako imenovana smrekovška konferenca, s katere so bile poslane brzojavke IOOF, Glavnemu štabu in CK KPS, pa tudi AVNOJ in vrhovnemu komandantu Titu. V brzojavkah je med drugim rečeno: »S konferenco se tudi formalno priključuje vsa Slovenska Koroška, ne glede na nasilne meje... borbi slovenskega naroda za osvoboditev in združitev v svo-

bodni in zedinjeni Sloveniji. Koroško ljudstvo daje danes kot tudi v bodoče polna zagotovila, da bo vestno sledilo še naprej borbi OF, ki ji načeljuje KPS, vse do končne zmage in popolne svobode slovenskega naroda.«[148]

V poročilu PK KPS za Gorenjsko IOOF 21. junija je o Koroški rečeno: »Ljudje pravijo, da bi nas na rokah nosili, če pridemo in jih osvobodimo; domačinov ni dobiti, ker je vse šlo na fronto in tudi večina od teh je že mrtva. So sami stari ljudje, ki jih je silno težavno pridobiti za kakšno organizacijo, boljše so v tem oziru ženske.«[149]

Na seji okrožnega komiteja 24. junija je bilo ugotovljeno, da so terenski delavci znali pridobiti koroško ljudstvo za OF, ki je »danes postala edina vodnica in boriteljica za tako težko pričakovano svobodo izpod tujega jarma«. Po ugotovitvah te seje je OF zajela že tudi skoraj ves slovenski del bivše avstrijske Koroške. Iz nekdanje majhne četice je nastal močan Koroški bataljon s preko 100 borci, od katerih so bili večina Korošci. V vsakem industrijskem obratu na jugoslovanskem delu Koroške so bili odbori Delavske enotnosti (v Črni 3, Žerjavu 5, Guštanju 2, Mežici 1), po večjih kmečkih naseljih pa odbori OF. Tudi na avstrijskem delu Koroške so prodrli med industrijsko delavstvo. Partizanske enote se širijo, fantje, ki prihajajo iz nemške vojske na dopust, se ponavadi ne vračajo več nazaj.[150] Podobno je poročalo tudi Pokrajinsko poverjeništvo IOOF za Gorenjsko in Koroško 9. julija, da se na Koroškem stvari dobro razvijajo, posebno ker so naše čete začele aktivno opravljati sabotažne akcije.[151]

V poročilu okrožnega komiteja KPS za Koroško 14. avgusta je rečeno, da je politični položaj v jugoslovanskem delu Koroške v glavnem tak kot v kakem okrožju na Gorenjskem, ki še ni doživelo nobene večje provale. Vsi delavci in mali kmetje so za svobodno Slovenijo. V avstrijskem delu Koroške pa je del Slovencev le pod močnim vplivom jugoslovanske londonske vlade in »relativno majhen del, ki je zaenkrat popolnoma zajet od osvobodilnega gibanja in sprejema platformo OF«.[152]

Organizacijski razvoj Osvobodilne fronte[153]

Ljubljanska pokrajina

Na kratko bi pregledali organizacijski polet in razvoj OF v okrožjih OF Ljubljanske pokrajine, v okrožju Novo mesto, Bela Krajina, Kočevje, Ribnica - Velike Lašče, Grosuplje, Stična, Cerknica in Vrhnika, in to za čas od jeseni 1942 do kapitulacije Italije. Dejstvo je, da se je v času prvega osvobojenega ozemlja OF v nekaterih, zlasti dolenjskih okrožjih izredno razvila in da so bili ponekod že tudi izvoljeni terenski NOO. Dejstvo je pa tudi, da so bile posledice velike italijanske ofenzive skoraj povsod tako močne, da se je organizacijska mreža OF na terenu močno pokvarila, ponekod celo tako, da je bilo treba znova začeti z zaupniškim sistemom.

OOOF Novo mesto. Okrožje je bilo razdeljeno na podokrožja Gorjanci, Šmarjeta, Trebelno, Trebnje, Mirna peč in Toplice. Tik pred kapitulacijo Italije (avgusta 1943) se je topliško podokrožje razdelilo v tri rajone (okraje): Toplice, Vavta vas in Birčna vas.

V vsakem pogledu se je okrožje dobro razvilo nekako v začetku maja 1943. Po poročilu okrožnega odbora je imelo okrožje 15.800 lir dohodkov in 16.313 lir izdatkov. Bela garda je bila močno razvita skoraj v vseh podokrožjih, razen v topliškem in trebanjskem. Povsod pa so ljudje spraševali za nasvete aktiviste OF, kar je vsekakor kazalo na to, da so aktivisti OF predstavljali organe novo se razvijajoče ljudske oblasti. Še bolje pa je bilo tam, kjer so ljudje vedno bolj gledali organe oblasti v terenskih in rajonskih odborih OF. V poročilu okrožnega odbora 9. avgusta je poudarjeno, da je »organizacija OF toliko trdna in razpoloženje tako naše, da nas ljudje v dolini (Novo mesto, Trebnje, Mokronog, Tržišče, Krmelj) sprašujejo za nasvet tudi v najmanjših zadevah. Brezpogojno poslušajo in izvršujejo naša navodila.«[154]

Organizacijsko še bolj razvito je bilo okrožje Bela Krajina, ki je bilo že maja 1943 razdeljeno na dvoje

podokrožij, na podokrožje Metlika in podokrožje Črnomelj. Podokrožje Metlika je imelo Suhorski rajon (s 15 terenskimi odbori OF, 14 odbori ZSM in 7 odbori AFŽ. Odbori OF so razdelili zemljo narodnih izdajalcev, za obdelovanje so skrbeli posebni gospodarski odbori, ki so jih postavili ljudje sami. Narodni davek se je pobiral po vseh vaseh in so ga ljudje radi plačevali. Pobiral se je tudi narodni davek od vina, če so ga prodajali izven okrožja). Drugi rajon pa je bil Drašički (Vzhodno Metliški). Imel je 13 terenskih odborov OF v vseh vaseh, 9 odborov ZSM in 11 odborov AFŽ. Podokrožje Črnomelj (prav v Črnomlju je bil mestni odbor OF, za okolico pa je bil v nastajanju zunanji mestni odbor) je imelo rajon Črnomelj — okolica (9 terenskih odborov), Dragatuški rajon (14 terenskih odborov, v treh vaseh pa zaupniki), Gradaški rajon (20 terenskih odborov, 4 zaupniki v vaseh), Viniški rajon (17 terenskih odborov OF) in Semiški rajon (14 terenskih odborov OF in v 11 vaseh zaupniki).

Po sklepu zborovanja aktivistov in zastopnikov rajonskih in terenskih odborov za Belo Krajino je izdal Okrožni odbor OF 28. maja 1943 okrožnico, s katero je ustanovil tri vrste aktivov. Aktiv za prehrano, ki so ga morali organizirati terenski odbori OF, je bil dolžan organizirati prehrano za NOV, ranjence in druge žrtve, zbirati podatke za odkup, skrbeti za pravilno porazdelitev vojske po hišah, kontrolirati obdelavo zemlje, ki je bila last OF, organizirati obdelavo zemlje s pomočjo mladinskih delovnih čet ali partizanov in organizirati medsebojno pomoč pri obdelavi druge zemlje. Kulturni aktiv je imel nalogo organizirati branje literature OF in radijskih vesti po vaseh, po vaseh preskrbeti za čitalniške prostore, organizirati fonde za naročnino partizanskega tiska, organizirati dopisništvo, organizirati vaške stenčase, prirejati kulturne večere itd. Zdravstveni aktiv pa je moral skrbeti za higieno in čistočo vasi, pitno vodo, gnojišča, kuhanje mila, organizirati pranje partizanskega perila itd.[155]

OOOF Kočevje je imel do kapitulacije Italije naslednje rajone: Kočevje, Mozelj, Stari trg, Banja Loka,

Kočevska Reka, Koprivnik in Stari Log. Brez dvoma je bilo to okrožje v času prvega osvobojenega ozemlja najbolj razgibano in obstajal je — kot smo že slišali — neki poseben Kočevski (Zalarjev) civilni kolektiv. Zanimivo je, da se je ta kolektiv obnovil takoj po ofenzivi. Na seji rajonskega odbora Mozelj kmalu po ofenzivi je bilo rečeno, da je bilo zemljišče tega kolektiva obdelano kolektivno in da je bila letina tudi na enak način spravljena. Potem pa so zemljo razdelili. Njive so oddali družinam, v skupni lasti pa so ostali še vedno travniki in senožeti. Dne 7. marca 1943 je bilo javno zborovanje kolektiva v Muhi vasi in potem 28. marca ponovno v Turkovi dragi. Na obeh zborovanjih so kolektivno urejali gospodarska vprašanja glede obdelave zemlje, razdelitve gnoja in ostalih zadev. Izvoljeni so bili tudi gospodarski odbori in sklenjeno je bilo, da bo kolektiv na svoje stroške odprl v Turkovi dragi zasilno šolo, v kateri bo pouk v popoldanskih urah.

Na seji okrožnega odbora OF Kočevje je bilo 5. junija določeno, da bo zbiralna akcija za NOV od 13. do 20. junija, da se vzame od Dukičevega veleposestva 25% pridelkov za NOV, od Emonskih njiv pa naj rajonski odbori od primera do primera odredijo dajatev po premoženjskem stanju. Iz poročila okrožnega odbora OF 6. julija je razvidno, da se je v rajonu Kočevska Reka ljudska oblast dobro razvijala in da ljudje niso reševali nobenega vprašanja sami, temveč samo preko terenskih odborov. Tudi v ostalih rajonih — razen v Mozlju, kjer so bile stalne hajke — se je OF dobro razvijala.

OOOF Ribnica-Velike Lašče. Tudi to okrožje je bilo dobro organizirano. Skraja je imelo naslednje rajone: Ribnica, Dolenja vas, Sodražica, Loški potok, Dobrepolje-Struge, Turjak in Rob. Dne 25. maja 1943 se je okrožju priključil rajon Barje, 20. avgusta pa se je okrožje razdelilo na dvoje novih okrožij, Ribnica in Velike Lašče.

Februarja 1943 je okrožni odbor izvedel s pomočjo Šercerjeve brigade v Ribniškem rajonu (Travnik, Žigmarice, Globel, Jelovec, Zavrata in Podklanec) mobilizacijo in mobiliziral okrog 85 novincev. Akcija pa

se ni posrečila, kajti nekaj novincev je dezertiralo, nekaj pa so jih brigade poslale nazaj. Doma so odšli ali v belo gardo, ali pa so jih Italijani internirali na Rab. Sredi maja 1943 je bil OF organizacijsko najbolj šibka v Velikolaškem rajonu. Dosti je okrožje trpelo zaradi pomanjkanja dohodkov in so njegovi dohodki marca, aprila in maja 1943 znašali komaj 765 lir. Nekoliko se je finančna moč okrožja začela dvigati proti koncu maja, tako da je imelo okrožje junija že 7250 lir dohodkov in 1326 lir izdatkov. V poročilu okrožnega odbora 1. julija je rečeno, da se je začela oblast OF v okrožju vendarle uveljavljati in da so se ljudje v večini primerov obračali na aktiviste OF in celo na partizanske kurirje, če smejo v gozd po drva, steljo ali stavbni les za popravilo gospodarskih poslopij. Dne 18. julija se je okrožni odbor pritožil IOOF, da ima samo dva člana, da so v rajonih mladi in nesamostojni ljudje in da ima okrožni odbor OF vedno več dela. Okrožje si je potem pomagalo tako, da je okrepilo predvsem rajonske odbore z legalci.[156]

OOOF Grosuplje. To je bilo najslabše organizirano okrožje in po ofenzivi ni bilo mogoče postaviti niti terenskih organizacij OF. Še poleti 1943 je bilo v okrožju le devet ilegalcev — aktivistov OF. Sekretar OOOF je 9. junija 1943 zapisal: »Sicer pa so pri nas razmere prišle tako daleč, da ni treba, da bi kdo delal za OF; dovolj je, da kdor koli aktivno ne sodeluje z belo gardo, oziroma ne kaže simpatij zanjo, je že deležen njenega terorja.«[157]

Isto kot smo dejali o Grosupeljskem okrožju, moremo reči tudi o OOOF Stična. Do kapitulacije Italije je imelo to okrožje le bolj značaj grosupeljskega podokrožja.

OOOF Cerknica je imel naslednje rajone: Begunje-Sv. Vid, Bloška planota, Loška dolina, Grahovo-Cerknica (Rakek). To okrožje je imelo do maja 1943 civilno taborišče beguncev (zbeg), ki je bilo v bližini Loške doline in se je potem preneslo v novomeško in belokranjsko okrožje. Okrožje je bilo nekaj časa precej belogardistično, junija 1943 pa je začela bela garda razpadati. V poročilu okrožnega odbora 25. junija

je rečeno, da so začeli ljudje pogumno dvigati glave. »Kjer so bili terenski odbori ugledni in spoštovani, tam so se tudi uveljavljali kot oblast.«[158] Junija je imelo okrožje 31.746 lir dohodkov in 18.602 lir izdatkov.

OOOF Vrhnika. Pomladi 1943 se je okrožje zelo razmahnilo in je imelo naslednje rajone: Vrhnika (dva terenska odbora na Vrhniki, eden na Stari Vrhniki), Logatec (terenski odbori Logatec, Hotederšica, Kalce, Unec), Horjul (Vrzdenec, Podolnica, Zaklanec), Borovnica (Kamnik, Preserje). Dne 26. maja 1943 se je okrožju priključil še rajon Dobrova pri Ljubljani. Dne 26. avgusta je imelo okrožje naslednje rajone in terenske odbore: Vrhnika (3), Logatec (Dolenji in Gorenji Logatec, Kalce, Hotederšica, Gorenja vas, Grčarevec, Planina, Rakek, Unec, Laze), Borovnica (Borovnica, Bistra, Laze, Breg-Pako, Goričica, Kamnik, Preserje, Spodnja Brezovica), Dobrova pri Ljubljani (Podutik, Kozarje, Brdo, Vrhovci), Horjul (Zaklanec, Podolnica, Brezje) in Rovte.

Primorska

Iz vzrokov, ki so nam že znani, so se OF in njeni organi na Primorskem razvijali počasneje. Razen tega primorski okrožni odbori OF niso bili — kot jeseni 1942 in pomladi 1943 v Ljubljanski pokrajini — direktno vezani na IOOF (oziroma na poverjeništvo IOOF), temveč je bil jeseni 1942 postavljen najprej manjši, nato pa nekoliko večji Pokrajinski odbor OF za Primorsko, ki je dobil 14. februarja 1943 celo izvoljeni plenum OF.

V času od 1941 do pomladi 1943 zasledimo že leta 1941 organizacije OF v okolici Gorice, v Vipavski dolini in na Tolminskem. Poleti 1942 je bilo že okrog 100 večjih in manjših odborov OF, ki so se pozimi 1942 formirali v okrožni odbor Idrija z 10 terenskimi odbori, Tolmin (7), Kobarid (11), Kanal-Gorica (12) in Pivka.

V času od pomladi 1943 do kapitulacije Italije pa so se po formiranju okrožnih komitejev KPS za južno, srednjo in severno Primorsko začeli zelo živahno razvijati tudi odbori OF.

Južna Primorska: OOOF Materija-Ilirska Bistrica (Sežana-Ilirska Bistrica). Januarja 1943 je imelo okrožje 3 rajone: Materija, Ilirska Bistrica in Sežana z 22 terenskimi odbori, maja pa 9 rajonov in 62 terenskih odborov. Junija je bilo 8 rajonov, ki so se še istega meseca razdelili na dve okrožji, Materijo in Ilirsko Bistrico s 5 rajoni.

OOOF Kras: V njem se je izoblikovalo 6 rajonskih odborov, ki so imeli pomladi 1943. leta 31, poleti pa 65 terenskih odborov.

OOOF Slovenska Istra: Odbor je bil ustanovljen šele 15. maja, vendar je imelo okrožje že zgodaj pomladi 4 rajone in 12 terenskih odborov, poleti pa 6 rajonov.

Srednja Primorska: OOOF Brda. Tod so se organizacije OF razvijale dosti počasi in šele pomladi 1943 so bile v okrožju le 3 partijske celice, ki so hkrati predstavljale tudi 3 rajonske odbore: Brda, Benečija in Matajur. Šele malo pred kapitulacijo Italije sta se oblikovala še 2 rajona.

OOOF Gorica-Kanal: Okrožni odbor OF je bil postavljen šele malo pred kapitulacijo Italije, okrožje samo pa je imelo že februarja 1943. leta 4 rajone, v začetku junija 3 (Gorica, Solkan, Kromberk), sredi avgusta pa 9 (Gorica in okolica, Kanal, Grgar, Št. Vid, Ajdovščina, Črniče, Dornberk, Vogrsko in Miren).

OOOF Vipava: To okrožje je bilo najbolj razgibano. Pozimi 1942/43 je imelo 5 rajonov s terenskimi odbori: I (9), II (9), III (4), IV (4), V (3). Zgodaj pomladi 1943 je imelo 9 rajonov, od katerih pa so se poleti nekateri (Št.Vid, Ajdovščina, Črniče) priključili goriškemu okrožju.

OOOF Idrija: Organizacija OF je bila v mestu Idriji že pozimi 1942; potem se je zelo počasi širila navzven in se do kapitulacije Italije izoblikovala v 3 rajone.

Severna Primorska: OOOF Bača je imela 2 rajona: Bača in Cerkno.

OOOF Tolmin: 2 rajona, Bovec in Tolmin.

Gorenjska

Na Gorenjskem pred kapitulacijo Italije ni prišlo do ustanovitve pokrajinskega odbora OF. Leta 1941 je bilo na Gorenjskem troje okrožij: Kamnik, Jesenice in Kranj; slednje se je v zimi 1942/43 razdelilo na dvoje okrožij, Kranj in Škofjo Loko. Tako je ostala organizacija OF na Gorenjskem vse do kapitulacije Italije.

Štajerska

Čeprav je imela Štajerska POOF že od vsega početka, se je OF — iz že znanih vzrokov — razvijala zelo počasi. Leta 1941 in 1942 so bila na Štajerskem naslednja okrožja: Maribor, Ptuj, Celje, Mislinjsko-Šaleško (sprva je bilo to dvoje samostojnih okrožij), Rogaška Slatina (do avgusta 1942), Savinjska dolina, Kozje (od maja 1942 je to okrožje obsegalo kompleks med Sotlo in Savinjo), Revirji, Litija (z okraji Zasavje, Moravče, Vače, Kresnice, Litija), Prekmurje (do novembra 1941), Brežice-Rajhenburg (do jeseni 1941) in Mežica-Pohorje (do februarja 1942, a se je znova razvilo pozimi 1942/43).

Leta 1943 so bila na Štajerskem naslednja okrožja: Maribor, Ptuj, Celje, Mislinjsko-Šaleško, Savinjska dolina z okraji Žalec, Lurd, Kot, Dreta, Radoha in Grad, Kozje, Revirji z okraji 1 do 5, Litija, Kresnice, Šmartno pri Litiji, Sava-Moravče, Vače in Mežica.

Okrožni odbor OF Ljubljana

Rajon Bežigrad je imel naslednje kvarte in terenske odbore:

Julija 1942: kvarti B 1—4 in Ježica.

Avgusta 1942: kvart I (9 terenskih odborov), II (8), III (6), EK (1), RI (1), EI (1), LA (1), AUT (1), BAL (1).

Septembra 1942: kvarti 3, terenskih odborov 24.

Oktobra 1942: kot zgoraj.

Marca-aprila 1943: 3 kvarti.

Septembra 1943: 3 kvarti, 15 terenskih odborov.

Rajon Center. Junija 1942: kvarti I (terenskih ali matičnih odborov 5), II (5), III (Novak, obrtniki), IV (kultura), V (gosposka).

Julija 1942: kvarti I—IV.

Avgusta 1942: kvarti I do IV, meščanske šole, Banovina, PTT, grafiki, osnovne šole, inženirji, gradbinci.

Oktobra 1942: kvartov 14.

Decembra 1942: kvartov 14 in 53 terenskih odborov.

Marca-aprila 1943: kvartov 9.

Aprila do maja 1943: kvartov 11.

Septembra 1943: kvarti: Gr 1 (Gradišče), Gr 2, Gr 3, I, II, III, IV, Denarni zavodi, Banovina, Ptt. Skupaj 51 terenskih odborov.

Rajon Moste pri Ljubljani. Od 15. maja do 15. junija 1942:

kvarti: Hrovat (1), Kemična (1), Klej (1), Saturnus (9), Hribar (5), Zelena jama (16), Moste (2), Novi in Stari Vodmat (9), Selo (8), Zmaj (1), Štepanja vas (8), Kodeljevo (8), Kolinska (1), Tuma (1), Sv. Križ (1), skupaj 76 terenskih odborov.

Od 15. junija do 15. julija 1942: kvarti: Hrovat (1), Kemična (1), Klej (1), Saturnus (9), Hribar (1), Zelena jama (28), Novi in Stari Vodmat (9), Selo (6), Zmaj (1), Štepanja vas (4), Kodeljevo (7), Kolinska (2), Tuma (1), Sv. Križ (4). Skupaj 77 terenskih odborov.

15. septembra 1942: 73 terenskih odborov.

Novembra 1942: 56 terenskih odborov.

Decembra 1942: kvarti: Hrovat, Kemična, Klej, Saturnus, Hribar (2), Zelena jama (7), Moste (6), Zaloška cesta, Novi in Stari Vodmat (11), Selo (1), Jarše, Zmaj (1), Štepanja vas (3), Kodeljevo (10), Kolinska (2), Tuma (1), Sv. Križ (4), Ht (4), Ro (2), Sev. Skupaj 40 terenskih odborov.

Januarja 1943: kvarti: Hrovat, Kemična (1), Klej (1), Saturnus (1), Hribar (1), Zelena jama (7), Moste (6), Zaloška cesta, Novi in Stari Vodmat (6), Selo, Zmaj (1), Štepanja vas (4), Kodeljevo

(5), Kolinska (1), Tuma (1), Sv. Križ (3), Ht (1), Ro (1), Sev. Skupaj 40 terenskih odborov.

Od 15. marca do 15. aprila 1943: kvartov 11, terenskih odborov 39.

Od 15. aprila do 15. maja 1943: kvartov 16, terenskih odborov 40.

Septembra 1943: kvartov 16, terenskih odborov 40.

Rajon Šiška. Julija 1942: kvarti: I (3), II (4), III (3), Tr, Un. Skupaj 10 terenskih odborov.

Septembra 1942: kvartov 6.

Oktobra 1942: kvartov 7.

Novembra 1942: kvarti: I (12), II (5), III (4), Union, Tram, Pt. Skupaj 21 terenskih odborov.

Decembra 1942: kvartov 6, terenskih odborov 19.

Od 15. marca do 15. aprila 1943: kvartov 5.

Junija 1943: kvartov 5.

Septembra 1943: kvartov 6.

Rajon Trnovo. Julija 1942: kvartov 4, terenskih odborov 31.

Avgusta 1942: kvartov 4, terenskih odborov 16.

Septembra 1942: kvartov 4, terenskih odborov 15.

Oktobra 1942: kvarti: I (4), II (5), III. Skupaj 9 terenskih odborov.

Decembra 1942: kvarti 3, terenskih odborov 11.

Od 15. marca do 15. aprila 1943 in od 15. aprila do 15. maja 1943 skupaj z rajonom Vič 7 kvartnih odborov; septembra 1943: kvartov 4, terenskih odborov 15.

Rajon Vič. Od maja do septembra 1942: kvarti: Rožna dolina, Glince, Vič, TT. Skupaj 24 terenskih odborov.

Novembra 1942: kvarti: Rožna dolina (12), Glince (5), Vič (3), TT. Skupaj 20 terenskih odborov.

Decembra 1942: kvartov 4, terenskih odborov 18.

Januarja 1943: kvartov 10: I—V, Glince, Rožna dolina, Slamič, Dolničar. Skupaj 32 terenskih odborov.

Od 15. marca do 15. aprila 1943 in od 15. aprila do 15. maja 1943 skupaj z rajonom Trnovo 7 kvartnih odborov.

Septembra 1943: kvartov 5.

Rajon Kolodvor. Julija 1942: kvarti: A (Gosposvetska 11), B (Tyrševa 11), C (Tavčarjeva 7), M (Miklošičeva 6), E (Kolodvorska 3), F (Sodišče 2), G (OUZD 4). Skupaj 44 terenskih odborov.

Avgusta 1942: kvarti (skupaj s Šempetrom): Gosposvetska (14), Tyrševa (8), Tavčarjeva (8), Miklošičeva (9), OUZD (4), Sodišče (2), zdravniki (18), mladina (14), Resljeva (2), zgornji Šempeter (4), Tabor (7), spodnji Šempeter (38). Skupaj 128 terenskih odborov.

Oktobra 1942: kvartov 9.

Novembra 1942: kvartov 10: I Gosposvetska (6), II Tyrševa (2), III Sodišče, IV Miklošičeva (2), V OUZD (1), VI Resljeva (2), VII zdravniki (8), VIII Tabor (5), IX Šempeter (7), X Bolnišnica (2). Skupaj 35 terenskih odborov.

Decembra 1942: kvartov 10, terenskih odborov 33.

Od 15. marca do 15. aprila 1943: kvartov 11.

Od 15. aprila do 15. maja 1943: kvartov 9.

Septembra 1943: kvartov 9, terenskih odborov 40.

Rajon Šempeter. Julija 1942: kvarti 3, terenskih odborov 51 (rajon se je avgusta 1942 združil z rajonom Kolodvor).

Rajon Poljane. Julija 1942: kvarti: Magistrat (28), Finančna direkcija (5), Poljane (3), Št. Jakob (4). Skupaj 42 terenskih odborov.

Avgusta 1942: kvarti: Magistrat (28), Finančna direkcija (7), Poljane (6), Št. Jakob (4). Skupaj 45 terenskih odborov.

Septembra 1942: kvarti 4, terenskih odborov 28.

Od oktobra do decembra 1942: isto.

Od marca do maja 1943: kvartov 6.

Septembra 1943: kvartov 9.

Železnica. Septembra 1942: terenskih odborov 34.

Od marca do maja 1943: kvartov 5.

Septembra 1943: kvartov 5 (P, KP, K, P, II).

Emigranti. Oktobra 1942: kvarti 3.

Od 15. aprila do 15. maja 1943: kvartov 7.

Rajon Gradišče: julija 1942: kvarti: I (5), II (6), III (4), profesorji (11). Skupaj 21 terenskih odborov.

Če bi naredili tabelo vsaj približnega številčnega razvoja terenskih odborov OF v Ljubljani, bi mogli iz teh številk razbrati vse tiste glavne momente, ki so bili tako značilni za razvoj NOB v Ljubljani. OF je doživela ponovni polet pomladi 1942. Nanjo je vplivala velika italijanska ofenziva (julij, avgust 1942), nato sledi ponovna diferenciacija (jesen 1942) in končna ustalitev pripadnikov in odborov OF od pomladi 1943 do kapitulacije Italije.

Razvoj terenskih odborov OF v Ljubljani

Rajon	VII 1942	VIII 1942	IX 1942	XI 1942	XII 1942	IV 1943	IX 1943
Bežigrad	—	29	24	—	—	15	15
Center	—	—	—	—	53	51	51
Moste	77	74	73	56	54	39	40
Šiška	10	10	—	21	19	20	21
Trnovo	31	16	15	9	11	15	15
Vič	23	24	—	20	18	32	25
Kolodvor	44	128	—	35	33	40	40
Šempeter	51	—	—	—	—	—	—
Poljane	45	47	28	—	28	—	30
Železnica	—	—	34	—	—	—	—
Gradišče	21	—	—	—	—	—	—
	302	328	174	141	216	212	237

Oglejmo si še, kakšne dohodke in izdatke so imeli Ljubljanski rajoni.

Mesec	Dohodki	Izdatki
Julij 1942	309.541,20	9.972,—
Avgust 1942	344.995,25	4.031,—
September 1942	287.333,60	128.908,—
November 1942	109.241,65	79.156,20
December 1942	176.661,50	112.903,20
April 1943	178.166,—	90.613,90
Maj 1943	174.256,10	89.190,10
Avgust 1943	196.427,50	237.472,80
September 1943	175.652,60	252.242,30

Že zadnja dva meseca v tabeli pokažeta, da dohodki ljubljanskih rajonov niso zadostovali za kritje lastnih stroškov. Zato bi bilo dobro pregledati vse dohodke in vse izdatke glavne blagajne ljubljanske OF. To pa je zelo kompliciranо vprašanje in pismo Poverjeništva IOOF 20. maja 1943 pove, da je podrobno knjigovodstvo v provali 1942 popolnoma propadlo, prav takrat pa je nastopila tudi huda denarna kriza, zato ni bilo poslovanje nekaj časa povezano z glavno blagajno. S pomočjo raznih računov in obračunov pa se v glavnem le da ugotoviti celotno ljubljansko denarno poslovanje za čas od 1. januarja 1942 do 31. maja 1943:

	Dohodki	Izdatki
Prenos iz leta 1941:	2,401.298,30	1,627.000,—
Od 1. januarja do 7. avgusta 1942:	212.328,85	520.000,—
Od 7. avgusta do 31. decembra 1942:	1,716.905,40	1,764.150,—
Od 1. januarja do 31. maja 1943:	785.228,10	589.986,—

O političnem življenju Ljubljane v tem razdobju smo delno že govorili. Ljubljana je znova demonstrirala za izpust internirancev 21. in 28. aprila 1943. Ker pa delegacije demonstrantov general Gambara ni maral sprejeti, so se demonstracije ponovile 5. in 12. maja 1943. Te demonstracije so bile posebno velike, saj se jih je udeležilo nad 2000 žena. To pot je delegacijo general Gambara sprejel, a je dejal, da za izpust internirancev ni kompetenten on, temveč visoki komisar. Zato so se demonstracije nadaljevale pred visokim komisariatom, kjer je visoki komisar obljubil izpust internirancev. Toda od internirancev se jih je vrnilo okrog 1000, in to tistih, ki so se prej priglasili za vstop v belo gardo. Demonstracije so se ponovile 21. junija, a je dal novi visoki komisar demonstrantke razgnati. Te so potem demonstrirale še pred štabom XI. korpusa in pred škofijo.[159]

Ob padcu Mussolinija so se demonstracije ponovile, zlasti še, ko je objavil general Gambara, da proglas Badoglieve vlade o izpustu političnih jetnikov ne velja za Ljubljansko pokrajino. Tako je prišlo v nedeljo 1. avgusta do velikih demonstracij, katerih se je udeležilo nad 10.000 Ljubljančanov. Kljub temu,

da so Italijani demonstrante pred sodiščem in pred Kazino razgnali, so se demonstracije nadaljevale še v pozno popoldne.[160]

Iz Vlastinega poročila IOOF iz Ljubljane 20. maja 1943 je razvidno, da so demonstracije in praznovanje 1. maja Ljubljano znova razgibale in da je postala OF za ljudi spet pomembna in močna. Vmes je bilo seveda tudi nekaj oportunizma, kajti nekateri bi radi v miru pričakali konec. Tudi Izjavo (Dolomitsko) je Ljubljana dobro sprejela. Slabost vseh ljubljanskih odborov je bila v tem, da so bili tudi organizacijsko in politično tesneje povezani na skupinska vodstva kot pa na skupno vodstvo OF. Zato se to vodstvo OF tudi ni moglo povsem uveljaviti.

Okrožni odbor OF je bil štiričlanski, kot tudi rajonski odbori. Zelo tesno je bilo sodelovanje med poverjeništvom in okrožnim odborom OF. Pač pa je pri demonstracijah in proslavi 1. maja pokazala veliko slabost ljubljanska Narodna zaščita, kajti akcije so izvedli pravzaprav le aktivisti OF. Ker se je torej Narodna zaščita nekako izrodila, je bil že v Ljubljani narejen sklep, da se mora znova začeti povezavati s terenom. Dalje poroča Vlasta tudi o raznih denarnih in finančnih težavah ter nevšečnostih.[161]

Iz poročila Poverjeništva IOOF za Ljubljano 9. julija izvemo, da je bela garda v Ljubljani politično šla v zaton, močno politično dejavnost pa je začela razvijati sredina, na katere pozicije je skušala preiti tudi bela garda. Umetnost svojega obstoja pa je sredina dokazovala tudi z razglašanjem, da je OF komunistična in da sodeluje z okupatorji.

VI

RAZVOJ SLOVENSKE KONTRAREVOLUCIJE[1]

Slovenska zaveza

Delo Slovenske zaveze se je v glavnem razvijalo v eksekutivi, plenumu, odborih in — kjer so ti obstajali — tudi v pokrajinskih odborih. Najpomembnejše je bilo vsekakor delo zunanjepolitičnega odbora, ki je vzdrževal po najrazličnejših skrivnih kanalih zvezo s slovenskim Narodnim odborom v Londonu in s pobeglo jugoslovansko vlado oziroma slovenskimi ministri v njej.

Kot je bilo že rečeno, v vodstvu Slovenske zaveze — tej izraziti koaliciji klerikalcev, liberalcev in socialistov Jelenčevega in Lončarjevega krila — ni bilo nobenega politika iz prve slovenske tradicionalne politične garniture, temveč so bili to le ljudje, ki se dotlej politično niso preveč eksponirali, pa tudi mladina, ki je v bivši Jugoslaviji pravkar začenjala politično kariero.

Štiri temeljne naloge so stale pred Slovensko zavezo takoj v začetku: 1. Kako obdržati enotnost te koalicije, predvsem spričo stare politične antagonije med tradicionalnimi slovenskimi političnimi tabori, predvsem med klerikalnim in liberalnim taborom. Razumljivo je namreč, da je klerikalni tabor zahteval v tej koaliciji — opirajoč se na svojo politično preteklost — več vodilnih mest kot liberalni, a ta zopet več mest kot socialisti. 2. Zelo težko je bilo rešiti vprašanje pravilne politične taktike do velikosrbskih tendenc, ki jih je vedno jasneje kazala pobegla jugoslovanska vlada v Londonu. 3. Težko je bilo organizirati

vojsko, ki bi kot redna jugoslovanska vojska v domovini pod poveljstvom Draže Mihailovića po eni strani ne postala absolutno orodje v velikosrbskih rokah, po drugi strani pa obdržala — zaradi bolj ali manj odkritega boja z velikosrbskimi hegemonisti, ki jih je zelo odkrito podpiral slovenski uradni liberalni tabor — slovenski klerikalni karakter. 4. Zelo težko je bilo doseči, obdržati in prikriti pred domačo in svetovno demokratično javnostjo sporazum z Italijani, ki so oborožili in vzdrževali kontrarevolucionarne belogardistične sile za odkrito vojno proti NOB slovenskega in jugoslovanskih narodov. Največja enotnost je seveda vladala glede tega zadnjega vprašanja, a se je tudi ta začela kaliti, ko je Mihailovićev eksponent za Slovenijo, major Novak, poskušal odkrito odtegniti klerikalni vpliv nad svojo vojsko in jo potegniti v nekako ilegalo.

Hude preglavice pa so delali klerikalnemu taboru v Slovenski zavezi »stoodstotni« katoličani, del Stražarjev in vsi Mladci. Medtem ko se je politika uradnega klerikalnega tabora v Slovenski zavezi povsem ujemala z uradno politiko jugoslovanske vlade — obnovljena Jugoslavija na nekakšni federativni podlagi — pa se je del Stražarjev in vsa organizacija Mladcev odločno postavila in zagovarjala program združene katoliške Slovenije v neki habsburški podonavski federaciji. Tako moremo razumeti tudi svarilo ministra Kreka po londonskem radiu 10. maja 1942 — torej prav ob rojstvu Slovenske zaveze — da slovenski narod odločno odklanja avstrijske (habsburške), madžarske in italijanske vabe, prav tako pa se tudi odločno bori proti komunistični OF, ki zagovarja komunistično srednjeevropsko politiko pod vodstvom nemškega Dunaja (?!). Naša prihodnost — pravi Krek — je le v prerojeni Jugoslaviji, prva in najprej pa je danes potrebna zmaga.[2]

Dne 16. maja je padel eden od največjih organizatorjev in začetnikov boja proti OF, profesor teološke fakultete na ljubljanski univerzi dr. Lambert Ehrlich. Ob tej priložnosti so italijanski karabinjerji zapisali, da je bil atentat političnega značaja, ker je bil Ehrlich eksponent klerikalne antikomunistične

stranke. De Filippis pa je zapisal, da je bil Ehrlich »tvorec novega reda v Sloveniji pod italijansko oblastjo.« Vse to se kar lepo ujema s komunikejem VOS o Ehrlichovi smrti, v katerem je bilo rečeno, da je bil Ehrlich »odkriti iniciator političnega in policijskega sodelovanja peščice reakcionarnih izdajalcev ter organizator denunciantskih in terorističnih tolp v službi okupatorjev«. Ali kot je ob tej priliki izjavil CK KPS: Sedaj, ko je postal slovenski narod že svoj gospodar na posameznih delih svoje zemlje, so začeli odkrito pozivati na državljansko vojno, na oborožen napad na partizane.[3] Istega dne je bil — poleg Ehrlichovega osebnega stražnika — likvidiran tudi Ivo Peršuh, delegat klerikalne vojaške organizacije Slovenske legije v štabu majorja Novaka.

Ehrlichova likvidacija je bila signal za Slovensko zavezo, ki je nekaj dni po likvidaciji pozvala »kot predstavnica Slovencev«, naj se po mestih, okrajih, občinah in vaseh trdno povežejo in strnejo okrog odborov Slovenske zaveze in njenih zaupnikov in naj požrtvovalno, dosledno in pogumno izvršujejo njene ukaze in navodila, ki jih v polni zavesti velike zgodovinske odgovornosti odreja in uravnava po najvišji narodni in državni koristi.[4]

Preden je general Robotti legaliziral oboroženo belo gardo, so Italijani naredili še en poskus in postavili bivšega jugoslovanskega generala, ki so ga potegnili iz navidezne internacije, za ljubljanskega župana. Ta je ob nastopu svoje službe med drugim izjavil: »Zbudite se, pustite sanjarije, otresite se iluzij, pustite narodni skupnosti škodljive strasti, bodite vsaj enkrat res samo Slovenci, glejte dejstvom v oči in zaupajte v Boga!«[5] Kaj naj bi pomenilo to Rupnikovo imenovanje, je prav dobro razvidno iz pisma, ki mu ga je pisal znani mariborski politik Adolf Ribnikar; ta je videl v Rupnikovem imenovanju »historičen akt v zgodovini slovenskega naroda«. Ribnikar piše, da v tako strašni krizi slovenski narod še sploh ni bil in da še ni doživel take splošne razkrojenosti in dezorientiranosti. Zato je potrebna najprej temeljita preorientacija javnega mnenja, da bi mogli ljudje jasno ločiti komunizem od Slovenstva, pri čemer bi lahko

veliko pomagalo časnikarstvo, ki je »zlezlo pod klop iz strahu pred partizani«. Potrebni bi bili ciklostirani letaki, ki bi slikali pogubnost partizanstva z vseh mogočih strani. Vse te akcije bi morala okupacijska oblast vsaj dobrohotno tolerirati. Prej ali slej bi bila potrebna objava prominentnih Slovencev, naših najodličnejših kulturnih, socialnih in gospodarskih javnih delavcev — starih politikov bi ne smelo biti vmes — kateri bi Slovence kot rodoljubi pozivali na solidarnost, mir in red in v kateri bi se označilo vsako kaljenje narodne solidarnosti za slovenski narod grobokopstvo in izdajstvo. Brž ko bi bil tako teren za duhovno prerojenje Ljubljančanov pripravljen, bi lahko pričeli, če bi bilo treba, s formiranjem kake »meščanske garde«, seveda sporazumno z okupacijsko oblastjo. Nevpadljivo bi se ta akcija morda najlepše začela pri gasilcih itd. itd.[6]

Brž ko je bil Rupnik imenovan za župana, je izdelal obširno spomenico za Robottija, kako naj bi se uničilo partizanstvo na Slovenskem. Po njegovem mnenju bi bilo treba povečati in še bolj oborožiti posadke v vseh večjih in manjših krajih, izkoriščati vse antikomuniste kot obveščevalce in kot bolj ali manj skrite sodelavce pri manjših postojankah in formirati slovenske kontragverilske enote, ki bi jih oborožili Italijani, poveljevali pa bivši jugoslovanski oficirji in podoficirji, na katere bi se Italijani lahko zanesli.

Glede prvega Rupnikovega predloga — ki je bil v direktnem nasprotju z načrtom Primavera — je dejal Robotti, da so se majhne postojanke izkazale nemočne spričo italijanske taktike. Razen tega pa bi bilo treba za tolikšno število postojank preveč vojske. Glede konfidentov je Robotti priznal, da so bili doslej »vsi ali skoraj vsi pobiti od partizanov«. Poleg tega pa množice »nočejo sodelovati z nami vsaj, dokler vojna ne bo končana, ker so vsi trdno prepričani, da bo os vojno izgubila«. Glede jugoslovanskih oficirjev je bil Robotti mnenja, da bi se jih dalo dobiti, in je pripisal, da imajo Italijani že toliko odkritih in prikritih sovražnikov, da ne bi bilo posebno hudo, če bi v teh oficirjih dobili še koga več.[7]

Mimo Robottija in Rupnika pa je Slovenska zaveza delovala in pripravljala prve začetke oborožene slovenske bele garde in ne more nas dosti presenetiti, če se je pri tem posluževala še vedno najvplivnejših ljudi na deželi, duhovščine. In če je bilo treba začeti odstranjevati začetnike bratomorilske vojne, je bilo treba začeti tudi z likvidacijami duhovnikov, iniciatorjev bele garde. Jasno je, da je Slovenska zaveza hotela uporabiti tudi te likvidacije v svojo korist. Zato je na primer Slovenec 23. junija 1942 zapisal: »Umori slovenske duhovščine so zgodovino slovenskega naroda vsekakor privedli v novo razdobje. Slovenska komunistična stranka se je s tem razgalila... dokončno kot protinarodna in protiverska. Naše ljudstvo zdaj ve, kaj je njegova dolžnost. Zdaj se morajo pokazati sadovi tolikoletne načelne, zlasti verske vzgoje. Zdaj je čas, da govore dejanje in ne zgolj besede... Nobeno strahovanje ne bo moglo streti naše odločne volje, upreti se z vso silo zločinstvu partizanov in mu kljubovati do zatrtja.«

Ob koncu julija ali v začetku avgusta 1942 je bil sklenjen sporazum z Italijani za oborožitev bele garde in sodelovanje belogardističnih enot z okupatorjem proti NOV. Sporazum je bil nekako sramežljivo sporočen Kreku v London, vendar ga je ta odobril. Italijani pa naj bi imeli od tega sporazuma — po prepričanju poveljstva 2. armade na Sušaku v dokumentu 28. avgusta 1942 tele koristi: da se bo zmanjšala moralna in materialna učinkovitost partizanov, da se bodo okrepile italijanske sile, da se bodo zmanjšale italijanske izgube in da se bo olajšala italijanska obveščevalna služba. MVAC (Milizia volontaria anticomunista) naj bi bila dveh vrst. Kot teritorialne formacije (za obrambo krajev samih — vaške straže) in mobilne formacije (v sestavu italijanskih enot, bataljoni MVAC).[8] Zanimivo je, kaj je dejal Krek 2. avgusta 1942 po londonskem radiu, ko je brez dvoma že izvedel in sankcioniral belogardistični sporazum z Italijani: »Naš ubogi narod je prišel v križni ogenj... Vsi, ki hočemo, da naš narod preživi to strašno dobo, moramo čuvati narodovo življenje... Vsi, kar nas je rodila slovenska mati, vsi složni v boj za svobodo!«[9]

Med vsem tem pa je divjala po Ljubljanski pokrajini in delno tudi po Gorenjskem velika okupatorjeva ofenziva in v Ljubljanski pokrajini so začele rasti vaške straže. Te je hitel opravičevati zlasti Slovenec, ki je na primer 12. septembra zapisal, da je narod po tolikih grozodejstvih komunistov segel po samoobrambi ter se z elementarno silo vrgel po svojih zatiralcih. Komunisti so raztrosili govorice o krutosti tako imenovane bele garde. Drug za drugim padajo voditelji v roke oblasti ali pa v roke vaške samoobrambe, ki s komunisti postopa, kakor njihovi zločini zaslužijo. Oddelki vaških straž, ki so se že na mnogih krajih osnovale, ali pa se sedaj snujejo, jim sledijo v gozdove ter jih preganjajo in uničujejo. Nič manj krvoločen ni bil Krek po londonskem radiu 20. septembra, ko se sprašuje, od kod se je vzela hudičeva moč partizanov, strahotna kuga, ki mori Slovence. Obljubil je, da se bo trnova pot slovenskega naroda nekoč končala in da bodo s smrtjo kaznovani vsi, ki so se pregrešili nad slovenskim življenjem. »Kakor je težka grožnja s smrtjo, poudarjam, da jo premišljeno izgovarjam.«[10]

O likvidaciji Natlačena smo že govorili, kot tudi o znanih božičnih racijah leta 1942 v Ljubljani. Bolj ko se je bližalo leto 1942 h koncu in se začenjalo leto 1943, vedno večje težave so nastajale v Slovenski zavezi, predvsem zaradi neenotnega gledanja na belogardistične oborožene formacije, ki so jih liberalci vedno prozorneje skušali očistiti od klerikalnega vpliva. A klerikalci so imeli skoraj popolno oblast v vaških stražah, te pa so bile v resnici posejane po vsej Ljubljanski pokrajini. Zato sta Krek in Kuhar kar naprej poudarjala potrebo po enotnosti in govorila o edini legitimnosti jugoslovanske vojske v domovini.

Nastopila je še nova težava za Slovensko zavezo. Na frontah je prišlo do velikih dogodkov, demokratični svetovni javnosti pa je postajalo vedno bolj znano, kdo je Mihailović in kdo partizani. Zato je bilo tudi Kreku treba spremeniti ton v radijskih govorih. Tako je že 28. januarja 1943 dejal, da v Londonu vedo, da je orožje v domovini v rokah neodgovornih ljudi. Neumnost je, če bi hoteli mi urejati Evropo. Slovenci, čakajte na znak! Vse je pripravljeno. Glejmo, da bomo

svobodo dostojno sprejeli iz rok zaveznikov. Borimo se ne samo za zmago nad sovražnikom, ampak borimo se tudi za mir. Slovenci, vzdržite še nekaj časa in bodite složni in pripravljeni![11] Kljub tem nevšečnim okoliščinam pa je morala bela garda vztrajati v boju. In tedaj je priskočil izdatno na pomoč ljubljanski škof Rožman z naravnost neverjetno domislico, ki jo je objavil v uradnem glasilu, v ljubljanskem škofijskem listu,[12] kjer je med drugim zapisano: »V tem letu je bilo umorjenih večje število duhovnikov in laikov, ki so bili znani dobri verniki in vdani sveti Cerkvi. Pri mnogih se zdi, da bi se moglo dokazati pravo mučeništvo. Sveti oče mi je svetoval, naj se takoj začno zbirati dokazi, dokler je spomin na osebe in dogodke še živ. Zato naročam vsem župnikom pa tudi vsem drugim duhovnikom, naj takoj začno z natančnostjo in vestnostjo, ki jo zahteva cerkveni zakonik, zbirati dokaze, kolikor jih je mogoče dobiti... Heroične stopnje pri mučencih ni treba dokazovati. Tudi ni ovira, če dotični mučenec pred smrtjo ni bil brez slabosti in grehov...« Znova je treba poudariti, da je bila to naravnost neverjetna domislica, ki bi se dala zapisati tudi takole: Če boš padel v boju z NOB, boš postal mučenec in dosegel čast oltarja.

Ker Slovenska zaveza ne zlepa ne zgrda ni mogla doseči lastne enotnosti, jo je vedno bolj bolela enotnost v OF. Zato je Slovenec, pravzaprav vedno bolj uradno glasilo Slovenske zaveze, 6. februarja 1943 zapisal naravnost neverjetne besede: »V taktiki sporazumevanja in skupnega sodelovanja, ki se ga komunizem tako rad poslužuje, tiči gotovo nekaj satanskega... Tu je neka skrivnost, ki si jo je težko razlagati brez vpliva demonskih sil.« Vse drugače pa je moral prav v istem času vzklikati po londonskem radiu dr. Kuhar: »Mi obsojamo bratomor, pa naj prihaja z leve ali desne... Jaz vam kličem: iščite spravo!« In potem je nadaljeval, da konca še ne bo jutri. »V našem boju proti sovražniku pa so se pojavili nezdravi pojavi. Nešteto je grobov, na katere ne bomo mogli napisati, da je pokojni padel v boju s sovragom in bil junaška žrtev za svobodo, ampak da je padel od slovenske roke. Če to samomorjenje — pa naj prihaja z leve ali

z desne — ne preneha in s v narodu ne ustvari enotna fronta proti okupatorju, bomo dosegli le to, da bomo totalna žrtev v novi Evropi. Najdite možnosti, da se ustvari enotna fronta. Če so potrebne, da zato padajo žrtve, naj padajo, ker so svete.«[13]

Ponovno je rotil k slogi in enotnosti Kuhar 22. februarja in dejal, da njih, emigrante v Londonu in Ameriki, zelo moti domača nesloga pri njihovem delu in jim jemlje avtoriteto, ogromnim slovenskim žrtvam pa vrednost. Prosil je, naj bi se našli »med vami veliki ljudje, ki so pripravljeni magari za žrtev svojih življenj izvojevati slogo vsaj v toliko, da prenehajo medsebojna obračunavanja«.[14]

Tako je vzklikal tisti Kuhar, ki je v istem času — 8. marca 1943 — pisal tajno pismo nekemu ljubljanskemu znancu (škofu Rožmanu?). Kuhar v tem pismu našteva več težav, ki jih je emigrantom povzročila domovina. Prva težava je bila Natlačenova kolaboracija, druga pa partizani, proti katerim ni bilo mogoče narediti v propagandnem smislu ničesar iz dveh razlogov. Na eni strani so bili Angleži, ki so se bali nakopati jezo Sovjetov, ki so nosili glavno breme vojske in so zato uživali med javnim mnenjem sentimentalno spoštovanje. »Mi smo partizanstvo mogli napasti še v precej odkriti obliki do maja lanskega leta, ko orodja še niso bila tako znana. Potem so nam enostavno prepovedali.« Dalje piše Kuhar, da se je v zvezi s partizanstvom izvedelo tudi o vaških stražah. Očitalo se nam je, da je to Natlačenova garda in da smo torej le kvizlingi. Tretja težava za emigrante pa so bili »tisti Slovenci, ki so se nekako prikopali iz domovine na zavezniško ozemlje«, končno pa Kuhar resignirano vzklika, da bo rešil emigrante samo še bog.[15]

Isti Kuhar je štiri dni nato po londonskem radiu dejal: »Kako doseči enotnost, je vaša stvar. Jaz poudarjam, da jo mi tukaj brezpogojno potrebujemo v skrajno težkih prilikah. Zavezniške sile poznajo položaj pri vas prav natanko in v vseh podrobnostih... Vsako habsburško kombinacijo odklanjamo. Energično odklanjamo vsako katoliško srednjeevropsko državo, ki naj bi reševala Lahe in Nemce.«[16]

Dne 7. maja je Kuhar — kot pravi Narodna enotnost 8. maja 1943 — pretresljivo rotil vse Slovence: »Naš ugled in vpliv v inozemstvu je bil velik, dokler so prihajala poročila o trpljenju in enodušnem odporu slovenskega naroda. Odkar pa sliši inozemstvo o našem medsebojnem klanju, je naš ugled padel, naš vpliv se zmanjšal in pogledi v prihodnost so temni in negotovi. Zato vas rotimo, da ob dvanajsti uri vendar najdete pot k združitvi na tehle temeljnih točkah: narodna osvoboditev in enodušen odpor vseh proti okupatorju; noben Slovenec ne sme več pasti od domače roke, in končno, združena Slovenija v svobodni Jugoslaviji.«

Kralj in skupna država! — je vzkliknil Krek po radiu na predvečer Vidovega dne 1943. Isto je na sam Vidov dan poudaril tudi kralj Peter, ki je apeliral na enotnost in strnjenost Jugoslovanov v boju proti okupatorjem.[17] V deklaraciji jugoslovanske vlade 30. junija pa je bilo rečeno, da so vojaški cilji jugoslovanske vlade osvoboditev in vpostavitev njene enotnosti. Vojna je zato, da se da Evropi novi red, popolna svoboda in demokracija. Jugoslavija je sposobna, da postane eden glavnih činiteljev v novi Evropi. Časi centralizacije so minili, etnične individualnosti pa ostanejo.

Toda nikakor ni moglo priti do enotnosti v sami Slovenski zavezi. Slovenska zaveza, ki sta jo tako forsirala Krek in Kuhar in zaradi nje svetovala po radiu enotnost, se je vedno bolj razbijala. Klerofašisti so zahtevali izpolnitev svoje habsburške koncepcije, uradni klerikalci so zahtevali svoje in liberalci, ki so v vsem podprli velikosrbe, svoje. V začetku avgusta so nezdrave razmere v Slovenski zavezi dozorele že tako daleč, da so začeli klerofašisti javno napadati Mihailovićevega komandanta v Sloveniji, majorja Novaka, ki je hotel s seboj potegniti vaške straže, v katerih so imeli prav klerofašisti najmočnejše postojanke. V letaku Slovenski legionarji pravijo, da je komandant slovenske jugoslovanske vojske znani brezverec in odlični pristaš sodelovanja s komunistično OF. Štab in jedro jugoslovanske vojske sestavlja izključno prosluli ljubljanski liberalni blok s svojo brezversko Sokolsko in Narodno legijo. Novak in nje-

gov štab sta gotove predele prepustila partizanom in so tako najogabnejše izdali slovenski narod. Edini cilj brezverca Novaka je, da osvobojeno Slovenijo proda svojim srbskim gospodarjem in da skupno z njimi uniči našo sveto katoliško vero.

To so bile hude obtožbe in jasen dokaz, koliko je veljala enotnost koalirane Slovenske zaveze. Položaj se je izredno zaostril po Mussolinijevem padcu. Jugoslovanski emigranti v Londonu in Slovenska zaveza so pričakovali kapitulacijo Italije in izkrcavanje Angloameričanov v Dalmaciji. Tako je bilo celo po BBC 7. avgusta rečeno, da se vsi Jugoslovani ponovno opozarjajo, naj čakajo na znak za končni udar, ki ga bodo dali zavezniki. Izkrcanje zavezniških čet na naših obalah bo sporočeno pravočasno.[18]

In če bi prišlo res do izkrcanja, kakšna in katera redna jugoslovanska vojska v domovini in kakšna Slovenska zaveza naj bi se predstavila zaveznikom? Zato je bilo čisto razumljivo, da je bilo v začetku avgusta po radiu rečeno: »Najpopolnejši uspeh in največja sreča za Slovence pa bi bilo to, da bi pri tem slovenski narod združil vse svoje moči v bratski slogi za en sam cilj: združena Slovenija v Federativni Jugoslaviji.«[19]

V pričakovanju invazije in velikih dogodkov na Balkanu je 10. avgusta demisionirala tudi begunska jugoslovanska vlada. Namesto koalirane vlade je prišla uradniška vlada, ki bi po mnenju londonskih emigrantov mogla sprejeti brez vesti Angloameričane na Balkanu. Ob tej spremembi vlade je dejal 15. avgusta Krek, da ne smemo misliti, da si politiki glede Jugoslavije in njene bodočnosti niso enotni. Enotni so si, da mora biti Jugoslavija federativna, demokratična in da mora upoštevati ljudske samouprave. So pa še težave, ki so nas mučile dvajset let, in te težave povzročajo večkrat dolgotrajne in živahne debate.[20]

Kot so trajale te vrste debate v Londonu, so trajale tudi v Slovenski zavezi v Ljubljani. Ko je prišla kapitulacija Italije, se je Slovenska zaveza dobesedno razsula in trije tradicionalni slovenski politični tabori so morali precej misliti, kako se bo dalo udinjati in služiti novemu gospodarju, nemškemu okupatorju.

Rekli smo že, da je v vrhovih Slovenske zaveze veljala ves čas politična linija jugoslovanske begunske vlade. Trenja so povzročali klerofašisti, ki so hoteli oborožene kontrarevolucionarne formacije obdržati izključno zase in so sanjarili o povojnem habsburškem podonavskem konceptu.

Čeprav je dala oficialna SLS in klerofašisti tudi veliko večino poveljujočega kadra za slovenske kontrarevolucionarne oborožene sile, je bil pravi organizator začetkov teh oboroženih sil le major Novak in njegov štab, ki je začel z organizacijo te vojske kot jedra bodoče jugoslovanske kraljevske vojske in je kot Mihailovićev opolnomočenec prešel na kontrarevolucionarne pozicije. V tem je imel major Novak vsekakor prednost pred klerofašisti in si je tudi zaradi tega poskušal lastiti primat nad celotno oboroženo slovensko belo gardo. Tako klerofašistom ni preostajalo drugega kot raznovrstni poskusi, onemogočiti Novaka, a to se jim ni nikdar posrečilo, kajti tudi njih so z Novakom vezale primarne vezi: boj proti NOB, utemeljen na obeh straneh z razrednimi koristmi. Zato kontrarevolucionarne oborožene formacije konec koncev tudi niso razpadle, kljub vedno večjemu razsulu v vrhovih Slovenske zaveze. Sajè je ugotovil celo sorazmerje komandnega kadra v oboroženih slovenskih kontrarevolucionarnih enotah. Slovenska legija (klerikalci in klerofašisti) so imeli 92 komandantov, sokolska Narodna legija pa le 12.

Na tem mestu nas zanima časovni razvoj slovenske oborožene kontrarevolucije, ki se je po ponesrečenih začetkih začela razvijati kot operativna vojska in kot vaške straže.

P r v i n e u s p e l i p o s k u s i. Res je, da so se začeli prvi kontrarevolucionarni oboroženi oddelki pojavljati na prvem osvobojenem ozemlju. Prvi, ki je dvignil svojo skupinico v boj proti partizanom, je bil kaplan Leopold Puhar v Loškem potoku, ki se je za boj proti Zidanškovemu bataljonu 15. maja 1942 zabarikadiral v farno cerkev in začel streljati na par-

tizane. Zidanškov bataljon je 17. maja zlomil ta odpor in prvi oboroženi belogardisti so bili spuščeni na svobodo. Tudi kaplan Puhar.

Če je bil ta loškopotoški »punt« morda samo lokalnega značaja — vsekakor pa je moral biti v nekakšni zvezi s središčem v Ljubljani — pa moramo šteti pojav 17 oboroženih četnikov 17. maja 1942 nad Dobrunjami pri Ljubljani že za prvi organizirani začetek oboroženega belogardizma. S tega zbornega mesta se je skupina z določenim načrtom premaknila preko Ljubljanskega Barja v gozdove okrog Turjaka in Vodic nad Dobrepoljem. Toda to skupino je 24. maja razbil Zidanškov bataljon in se je zato umaknila k Starem gradu nad Čušperkom. »Odred« je imel nalogo, izvesti »binkoštno mobilizacijo« in postaviti močno belogardistično vojaško enoto v dobrepoljski dolini. S tem bi bilo osvobojeno ozemlje v Suhi Krajini močno paralizirano. V tem času je bil na področju Suhe Krajine in dobrepoljske doline 1. bataljon Dolenjskega odreda, katerega komandant je bil kasnejši znani partizanski ubežnik, Črtomir-Marn, ki je moral biti verjetno že takrat v stikih z organizatorji bele garde. Toda vsi ti mobilizacijski ukrepi so bili pravočasno odkriti. Skoraj istočasno je bilo razbito tudi belogardistično jedro na Primskovem na Dolenjskem. Zato je dobil ta suhokrajinski odred nalogo, premakniti se pod Gorjance in jih spremeniti v belogardistično trdnjavo ter odskočno desko.

Belogardistični Štajerski bataljon ali Legija smrti. Pri Sv. Roku med Velikimi Škrjančami in Šmihelom pri Novem mestu je do 24. maja nastala majhna belogardistična skupina osmih ljudi. Kljub ponovnim pozivom belogardističnega vodstva iz Novega mesta je mobilizacija za to skupino izredno slabo uspevala in je bilo do 28. maja zbranih le 20 ljudi z 11 puškami, a jih je kmalu dezertiralo 17, ostali pa so se razbežali spričo nekega nenadnega in slučajnega italijanskega streljanja. Belogardistična skupina je bila namreč še ilegalna. Ko je prišel v začetku junija pod Gorjance nam že znani suhokrajinski odred, se je 24 mož utaborilo pri Št. Joštu pri No-

vem mestu. Takrat pa je že veljal ustni dogovor kaplana Wolbanga z divizijo Isonzo, da Italijani belogardistov ne bodo preganjali in da jih bodo celo oborožili. Skupina je zato začela hliniti partizanstvo in si je celo nadela ime štajerski partizanski bataljon, ki naj bi v določenem času odšel na Štajersko. Prevara je uspevala skoraj mesec dni. Ljudje so jih podpirali kot partizane, pa tudi 3. četa Gorjanškega bataljona, ki je bila v bližini, je mislila — kar je bilo spričo partizanske konspiracije mogoče — da gre tu res za neko konspirativno partizansko enoto. »Štajerski bataljon« je celo sodeloval pri partizanskem napadu na Ratež (18. do 20. junija 1942) in »varoval« akcijo proti Novemu mestu. Se je pa takoj umaknil, brž ko je začela prihajati italijanska pomoč.

To je vzbudilo prvi sum v pristnost teh partizanov. Tudi za ta bataljon ni mobilizacija tekla ugodno kljub vsej mogoči, zlasti duhovniški propagandi (belogardistični organizator duhovnik Babnik!). V noči od 16. na 17. junij se je bataljonu pridružila manjša belogardistična skupina iz Št. Ruperta in Mirne peči (kaplan Šinkar). Toda partizani so začeli izginjati. Izginjale so patrole, izginjali kurirji, v začetku julija je skrivnostno izginil celo cel vod partizanov. Ohranjen je naravnost pošasten dnevnik članice tega štajerskega bataljona Roze Uhan-Silve, ki je na primer pod 15. junij zapisala: »Igramo krasno krinko štajerskega bataljona. Vse nam verjamejo. Vse nas pozdravlja s pozdravom naših sovražnikov. S kakšnim gnusom in jezo sem si dala na glavo partizansko kapo ... Njihovi (partizanski) komandanti hodijo skupno z našimi na seje ... Danes sem bila priča prvemu umoru. Me je zelo pretreslo in kar strah me je. Ubili so enega partizanskega komandanta, ki je le težko umrl. Niso ga smeli ustreliti, ampak zaklati ... Danes smo zopet dva ...« Za 3. julij je zapisala: »Danes je prvi petek. Gorazd (bataljonov kurat kaplan Šinkar) je spovedoval preteklo noč in zjutraj je prišel gospod kaplan iz Stopič in nam podelil sveto obhajilo ... Pod vrhovi Gorjancev, globoko v skalnih gozdovih pride Bog k nam ...« Ali zapis za 16. julij: »V mraku so nas na-

padli (partizani). Jaz sem vsak hip pričakovala smrti... Doma me je zelo pretreslo, če sem slišala od umora, sedaj pa hladnokrvno gledam. Kdor je proti nam, gre rakom žvižgat... Streljamo malo, bolj pobijamo. Škoda nabojev za partizanske buče. Pred napadom nam tovariš Gorazd podeli odvezo. Svetinjice imamo vsi... Kadar hodimo po hostah, puščamo za sabo grobove.«

Končno je bil »Štajerski bataljon« le razkrinkan in po spopadu s partizani pri Dolžu se je bataljon — ki je v začetku julija štel 109 ljudi — 12. julija premaknil čez progo Novo mesto—Črnomelj in odšel proti Toplicam. Tako so partizanske enote, ki so bataljon zahajkale, odkrile le prazno taborišče, dobro pa so odkrile in raztrgale glavne belogardistične mreže na terenu. V noči od 14. na 15. julij se je bataljon premaknil čez Krko v gozd pri gradu Žalog, od tod pa na področje Temenica—Prečna—Češča vas, kjer je prišlo 16. julija do zelo hudega spopada s partizani. Padlo je 17 partizanov, 2 pa sta utonila v Temenici. Šele po teh bojih so začeli Italijani dajati bataljonu tudi orožje. Moral se je torej prej izkazati. Bataljon je 18. julija odšel proti Mirni peči, nato v Mirnsko dolino, a se je proti koncu julija vrnil v okolico Novega mesta. V začetku avgusta je imel bataljon 140 ljudi.

Po sporazumu z Italijani, da bodo bataljon podpirali z orožjem in hrano, so začeli tudi Italijani mobilizirati za belo gardo. To je bilo razdobje velike italijanske ofenzive in italijanska mobilizacija za belo gardo je v glavnem izgledala takole: Italijanska vojaška povodenj je dobesedno preplavila vas in Italijani so takoj zbrali vse za orožje sposobne ljudi na določen prostor. S seznamom v rokah, katerega so dobili od župnikov ali kaplanov, se je začelo najprej odbiranje »komunistov«. Za te ni bilo pomoči. Odpeljani so bili v bližino vasi in brez usmiljenja postreljani. Ker so delali te sezname župniki in kaplani, ki so dobro poznali svoje farane, je bilo ponekod več, ponekod manj postreljenih ljudi med italijansko ofenzivo. Na ostale na smrt preplašene može in fante so imeli potem Italijani ali domači duhovniki primerne

nagovore, kateri so se končavali: ali v internacijo, ali pa zagrabite za orožje, ki vam ga bodo dali Italijani. Tu sta bili potem dve možnosti: da so ostali tako oboroženi ljudje doma in so kot vaške straže varovali domačo vas pred partizani, ali pa so se vključevali v belogardistične bataljone, v Legijo smrti. Tako torej moremo tudi razumeti nenaden številčni porast bele garde na Slovenskem.

Dne 14. avgusta je Tomšičeva brigada napadla bataljon Legije smrti (štajerski bataljon) pri Sv. Ani pri Novem mestu. Zato se je bataljon premaknil na področje Št. Jošt—Stopiče pri Novem mestu, kjer je v začetku septembra narastel na okrog 300 ljudi in začel sodelovati tudi v veliki italijanski ofenzivi kot sestavni del italijanske vojske na področjih severno od železnice Trebnje—Novo mesto proti nemški meji. Sredi septembra so se organizirali trije bataljoni, ki so začeli s svojimi četami zasedati Gorjance, zasedli so samostan Pleterje in v začetku novembra postavili okrog in okrog Gorjancev 16 postojank. Vse je dobro kazalo, Legija se je širila, le notranje so jo razjedali hudi spori med klerofašisti in Mihailovići.

Kot smo že slišali, so hrvaške in slovenske partizanke enote ob koncu novembra 1942 napadle močno postojanko Legije na Suhorju, kar je imelo naravnost katastrofalne posledice. Na ukaz Italijanov so se morali belogardisti umakniti v močnejše italijanske postojanke in 16 postojank se je skrčilo na 7. Takrat je pisal klerofašistični kaplan Wolbang kaplanu Glavaču v Ljubljano: »Naša stvar propada na celi črti... Naši nobenkrat dosti kredita niso imeli, pa so sedaj še tega zapravili.« Z velikim partizanskim napadom na Pleterje pa je bela garda dokončno izgubila bitko za Gorjance. V ostankih Legije (2. in 3. bataljon) so dobili glavno besedo fašisti in klerofašisti, in major Novak, ki je toliko računal na svojo bazo na Gorjancih, se je zatekel k 1. bataljonu Legije, ki je začel nastajati na Št. Joštu nad Vrhniko.

Postojanka legije na Št. Joštu nad Vrhniko je definitivno nastala 17. julija in Italijani so jo tudi oborožili. V noči od 24. na 25. julij so jo partizani napadli,

toda brez uspeha. Tudi za to postojanko so Italijani mobilizirali in je do konca avgusta tako narastla, da se je ustanovila nova postojanka v Zaplani. Septembra so se belogardistične postojanke v Dolomitih precej namnožile in 1. bataljon Legije je imel 4 čete in 210 oboroženih ljudi.

Prva vaška straža je nastala po zaslugi župnika Turka v Begunjah pri Cerknici 31. julija 1942. Od tod so se vaške straže razširile po vsej Notranjski in Dolenjski.

Plava garda. V bistvu je to ista kontrarevolucionarna dejavnost združene slovenske buržoazije in se je spočetka razlikovala le po svojih propagandističnih parolah. Že jeseni 1942, še bolj pa pomladi 1943 je bilo jasno, da je bela garda okupatorjev hlapec in da je njena glavna propagandistična parola OF = KPS zelo slaba krinka za opravičevanje poskusov, po vsej sili izsiliti državljansko vojno. Nikakor se ni dalo zakriti, da belo gardo oborožuje, hrani in plačuje okupator. Treba je bilo torej ustvariti drugo garnituro. Treba je bilo iti v »ilegalo« in dati tej novo propagandno parolo, to pot parolo boja za Jugoslavijo, za kar »internacionalistična« KPS ni sposobna.

Oče plavogardistične »ilegale« je bil — z absolutno vednostjo Slovenske zaveze in ubegle londonske vlade — major Novak. Prvo njegovo ilegalo je po sili razmer predstavljal že štajerski bataljon, ki pa je imel že od vsega začetka hude nasprotnike te ilegale v klerofašističnih organizatorjih bataljona. Predvsem Mladci, Katoliška akcija in del Straže so bili absolutno proti sleherni ilegali. Stvari so se zaostrovale do takih mer, da so Mladci ubili snovatelja nove ilegale v belogardistični postojanki v Bizoviku in da so povsem resno pripravljali tudi umor majorja Novaka.

Kljub hudim notranjim trenjem se je majorju Novaku le posrečilo vzpostaviti prvo ilegalno jedro v belogardistični postojanki v Zaplani nad Vrhniko v začetku februarja 1943, od koder se je to jedro skupaj z Novakom premaknilo k Trem Kraljem, hoteč od tod prenesti plavogardistično aktivnost na Gorenjsko in Primorsko. Ni pa maral Novak zanemariti tudi Do-

lenjske, kamor je odpotoval v drugi polovici marca 1943 z okrog 30 plavogardisti. To propagandistično potovanje se je začelo nekje pri Stični in se je potem nadaljevalo proti Klevevžu, Šmarjeti in gradu Struga, od koder so se plavogardisti vrnili preko Podlipoglava in Dravelj nazaj v svojo postojanko. Ta mali odred, dobro oblečen in oborožen z bivšim jugoslovanskim orožjem, s šajkačami in kraljevimi kokardami na glavah, je pripovedoval, da je redna jugoslovanska vojska. Težko pa je bilo dakazati, kako je mogoče narediti tako dolgo pot, in to podnevi, brez vednosti Italijanov.

Notranji spori so bili vedno hujši, čeprav je bil v začetku maja 1943 sklenjen sporazum v Slovenski zavezi, da se ta stavlja na razpolago plavi gardi in da v njeni kompetenci še vedno ostane zbiranje materialnih sredstev, zunanjepolitična vprašanja, uravnavanje odnosov z okupatorjem itd.

V začetku junija je hotel izvesti Novak udar v belogardističnih postojankah in potegniti vse belogardiste s seboj v ilegalo, a brez uspeha. Nekaj podpore je dobil le v Sokolski in Narodni legiji. Sredi junija je dobil Novak za svojo ilegalo od Italijanov določeno svobodno cono v okolici Novega mesta, do konca junija pa je Novakov odred pri Treh Kraljih narastel na okrog 100 mož. Ta se je v začetku julija premaknil mimo Vrhnike proti Krimu. Proti koncu julija je bil ustanovljen vojaški svet, ki ga je imenovala Slovenska zaveza za reševanje vseh komandnih, operativnih, organizacijskih in materialnih vprašanj v soglasju s Slovensko zavezo. Klerikalna Slovenska legija je tudi obljubila, da bo poslala četrtino belogardistov v Novakovo ilegalo. Istočasno je Novak ukazal mobilizacijo prvega poziva in prostovoljcev drugega in tretjega poziva, a uspeh je bil minimalen.

Tako se je premaknil proti koncu julija iz Iške »centralni četniški odred« v svojo cono na Dolenjskem preko Ilove gore, Metnaja, Čateža, Mirne na Otočec. Pri Metnaju se je od odreda odcepila majhna pobočnica, ki so jo partizani brez strela ujeli pri Družinski vasi.

Sredi avgusta je odred zapustil svojo cono. En del (Ljubljanski odred) je odšel proti Ljubljani, glavnina pa preko Žvirč na grad Ortnek, kjer se je zapletel v boje s Tomšičevo brigado. Od tod se je odred premaknil v Grčarice, kjer je čakal na združitev s četniki iz Like, a je dočakal 14. divizijo in svoje popolno uničenje. Le okrog Treh Kraljev je še ostala skupina 60 plavogardistov, ki naj bi predstavljala Gorenjski, Notranjski in Primorski odred.

OPOMBE K PRVEMU IN DRUGEMU DELU

[1] *Prvo osvobojeno ozemlje leta 1942, Ljudska pravica,* 27. aprila 1946.

[2] Narodni heroj Franc Avbelj-Lojko, *Spomini iz partizanskega življenja, Borec* 1953, str. 190; Ciril Dekval, *Spomini na Kočevsko okrožje,* rokopis v Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja (cit. IZDG).

[3] *Slovenski poročevalec,* 13. maja 1942.

[4] *Zbornik* VI/2, dok. 85.

[5] Arhiv Vojno istoriskega instituta (cit. AVI), fasc. 21 D; Ignac Karničnik, *Iz partizanskih akcij 1942. leta, Dolenjski list,* 23. januarja 1953; Ciril Dekval, *Razvoj OF in ljudske oblasti na Kočevskem, Tovariš* 1953, str. 1143.

[6] *Zbornik* VI/2, dok. 77.

[7] *Zbornik* VI/2, dok. 86.

[8] Tribunale militare di guerra (cit. TMG), 2728—2761.

[9] *Zbornik* VI/2, dok. 113.

[10] Tone Vidmar - Luka Suhadolc, *Dnevnik 27. aprila 1945 do 8. decembra 1945,* cit. *Dnevnik.*

[11] *Dnevnik o delu čet odnosno 3. bataljona Miloša Zidanška;* fasc. CCRR, 209, Sez. 1942.

[12] AVI, fasc. 21 O.

[13] *Dnevnik bataljona Miloša Zidanška.*

[14] Arhiv IZDG, fasc. Italijanski prevodi 1942.

[15] *Zbornik* VI/2, dok. 81.

[16] Arhiv IZDG, fasc. Italijanski prevodi 1942.

[17] TMG 1942, 1164—1199; *Dnevnik bataljona Miloša Zidanška.*

[18] *Zbornik* VI/1, dok. 124 in VI/3, dok. 15.

[19] Italijanski prevod pri aktu št. 5126/I, divizije Granatieri di Sardegna od 29. avgusta 1942, arhiv IZDG.

[20] *Zbornik* VI/2, dok. 101 in 124.

[21] *Zbornik* VI/2, dok. 90.

[22] *Zbornik* VI/2, dok. 91.

[23] *Zbornik* VI/2, dok. 101; VI/3, dok. 136.

[24] *Zbornik* VI/2, dok. 98.

[25] Fasc. III. grupa odredov, arhiv IZDG.

[26] *Od Leteče patrole do Tomšičeve brigade, Ljudska pravica,* 12., 13., 15., 16., 17., 18. julija 1950.

[27] *Zbornik* VI/3, dok. 136.

[28] AVI, fasc. 34 A.

[29] AVI, fasc. 34 A.

[30] Operacijski dnevnik 4. čete 5. bataljona; *Zbornik* VI/2, dok. 101; Stanko Semič-Daki, *Spomini narodnega heroja, Borec* 1950, 115—116, 140—142, 173—176, 202—203 i sl.; *Zbornik* VI/3, str. 394.

[31] Tone Vidmar-Luka, *Krimski partizani, Spomini na partizanska leta I* (1947), str. 18.

[32] *Zbornik* VI/3, dok. 9.

[33] *Zbornik* VI/2, dok. 102.

[34] *Zbornik* VI/2, dok. 104.

[35] Operacijski dnevnik 1. bataljona Ljube Šercerja.

[36] Delovodnik bataljona Miloša Zidanška.

[37] *Zbornik* VI/3, dok. 9.

[38] *Zbornik* VI/3, dok. 138.

[39] Operacijski dnevnik 4. čete 5. bataljona; *Zbornik* VI/3, dok. 9 in 15.

[40] *Dakijevi spomini,* rokopis IZDG.

[41] Fasc. Italijanski prevodi 1942, arhiv IZDG.

[42] *Krški odred, Dolenjski list,* 5. septembra 1952; *Praznik prvih slovenskih brigad je tudi praznik narodne zaščite, Dolenjski list,* 11. septembra 1952.

[43] Fasc. Dolenjska 1941—1942, arhiv IZDG.

[44] *Zbornik* VI/2, dok. 78.

[45] Fašistični arhiv, arhiv IZDG.

[46] *Zbornik* VI/3, dok. 136.

[47] Janko Jarc, *Kostanjevica in njena okolica v času narodnoosvobodilne borbe, Kostanjevica na Krki* 1953, str. 77—102.

[48] AVI, fasc. 32 A.

[49] *Zbornik* VI/3, dok. 9.

[50] TMG 1942, 3500—3539; *Zbornik* VI/3, dok. 9.

[51] TMG 1942, 1675—1699.

[52] Cdo 209 sez., arhiv IZDG.

[53] AVI, fasc. 34 A.

[54] AVI, fasc. 34 A; *Zbornik* VI/2, dok. 171.

[55] *Zbornik* VI/2, dok. 69; *Dolomitski zaščitniki v boju z Italijani, Ljudski miličnik,* 25. decembra 1951.

[56] *Zbornik* VI/2, dok. 80.

[57] Fasc. III. grupe odredov, arhiv IZDG.

[58] *Zbornik* VI/2, dok. 119.

[59] *Zbornik* VI/2, dok. 120.

[60] *Zbornik* VI/2, dok. 121.

[61] Fasc. XI. C. d. A. 1942, M 12—M 12/2, arhiv IZDG.

[62] *Zbornik* VI/2, dok. 71.

[63] *Zbornik* VI/2, dok. 73.

[64] *Zbornik* VI/2, dok, 96.

[65] *Zbornik* VI/2, dok. 186, 108; VI/3, dok. 3; Jože Mekinda-Franci, *Borba II. grupe odredov na Jančah, Ljudska pravica,* 14., 21., 28. junija 1952; Franc Taurer, *18. maj — slavni dan štajerske grupe, Invalidski vestnik,* 1. maja 1954.

[66] AVI, fasc. 21 H; *Zbornik* VI/3, dok. 136.

[67] *Zbornik* VI/2, dok. 107.

[68] *Zbornik* VI/2, dok. 116.

[69] *Zbornik* VI/2, dok. 108.
[70] Fasc. štab II. grupe, arhiv IZDG.
[71] *Zbornik* VI/2, dok. 111.
[72] *Zbornik* VI/2, dok. 115.
[73] *Zbornik* VI/2, dok. 118.
[74] Edvard Kocbek, *Tovarišija,* Ljubljana, 1949, str. 24 in 51.
[75] Arhiv CK ZKS.
[76] Fasc. III. grupe odredov, arhiv IZDG.
[77] *Zbornik* VI/2, dok. 79.
[78] *Zbornik* VI/2, dok. 87.
[79] *Zbornik* VI/2, dok. 89.
[80] *Zbornik* VI/2, dok. 94; Italijanski prevod pri aktu divizije Cacciatori delle Alpi, št. 2674/I od 29. avgusta 1942, arhiv IZDG.
[81] *Zbornik* VI/2, dok. 95.
[82] Kocbek, *Tovarišija,* str. 16.
[83] *Zbornik* VI/2, dok. 103.
[84] *Zbornik* VI/2, dok. 122.
[85] *Zbornik* VI/2, dok. 102.
[86] *Zbornik* VI/2, dok. 167.
[87] AVI, fasc. 21 P.
[88] Fasc. XI. C. d. A. 1943, M 12—M 12/2, arhiv IZDG.
[89] *Zbornik* VI/2, dok. 180.
[90] Cdo 209 Sez. arhiv IZDG.
[91] Depeša št. 8643, AVI fasc. 21 D.
[92] *Zbornik* VI/2, dok. 182.
[93] *Zbornik* VI/2, dok. 183.
[93a] *Zbornik* VI/2, dok. 187.
[94] *Zbornik* VI/2, dok. 188.
[95] *Zbornik* VI/2, dok. 188.
[96] *Zbornik* VI/2, dok. 189.
[97] Fasc. XI. C. d. A. operazioni 1942, arhiv IZDG.
[98] AVI, fasc. 21 D.
[99] Fasc. XI. C. d. A. 1942, M 12—M 12/2; *Poravnan račun, Borec* 1954, str. 261—262.
[100] Fasc. Dnevna povelja, arhiv IZDG.
[101] TMG 1942, 2100—2132.
[102] *Zbornik* VI/3, dok. 23.
[103] Fasc. XI. C. d. A. 1942, telescritta.
[104] Fasc. XI. C. d. A. 1942, telescritta; AVI, fasc. 21 E.
[105] Fasc. XI. C. d. A. operazioni 1942.
[106] *Zbornik* VI/3, dok. 46, opomba 2.
[107] *Zbornik* VI/3, dok. 46.
[108] Fasc. Italijanski prevodi 1942.
[109] Fasc. XI. C. d. A. 1942, telescritta.
[110] AVI, fasc. 21 E; *Zbornik* VI/3, dok. 9 in 145.
[111] *Zbornik* VI/3, dok. 145.
[112] Operacijski dnevnik 1. bataljona Ljube Šercerja.
[113] *Zbornik* VI/3, dok. 14.
[114] *Zbornik* VI/3, dok. 143.

[115] Fasc. C. d. A. 1942 — M 12/2; Operacijski dnevnik 1. bataljona Ljube Šercerja.
[116] Fasc. C. d. A. 1942, telescritta; *Zbornik* VI/3, dok. 19.
[117] Fasc. XI. C. d. A. 1942, telescritta.
[118] *Zbornik* VI/3, dok. 29.
[119] Fasc. XI. C. d. A. 1942, telescritta.
[120] Fasc. XI. C. d. A. 1942, telescritta; *Zbornik* VI/3.
[121] Fašistični arhiv, arhiv IZDG.
[122] Fasc. III. grupe odredov, arhiv IZDG.
[123] Fasc. Italijanski prevodi 1942, arhiv IZDG.
[124] Fasc. XI. C. d. a. 1942, telescritta; *Zbornik* VI/3, dok. 36.
[125] Vidmar-Luka, *Dnevnik*.
[126] Fasc. XI. C. d. A. 1942, telescritta.
[127] *Zbornik* VI/3, dok. 50.
[128] *Zbornik* VI/3, dok. 168.
[129] *Zbornik* VI/3, dok. 96; Fasc. XI. C. d. A. 1942, telescritta.
[130] Fasc. XI. C. d. A. 1942, telescritta.
[131] Fasc. XI. C. d. A. 1942, telescritta.
[132] Fasc. divizije Isonzo, Informazioni 1942, arhiv IZDG.
[133] *Zbornik* VI/3, dok. 28.
[134] Fasc. XI. C. d. A. 1942, telescritta.
[135] Fasc. divizije Isonzo, Informazioni, 1942.
[136] Fašistični arhiv, arhiv IZDG.
[137] Fasc. XI. C. d. A. 1942, telescritta.
[138] *Zbornik* VI/3, dok. 57.
[139] Fasc. XI. C. d. A. 1942, telescritta.
[140] *Zbornik* VI/3, dok. 71 in 174.
[141] Stanko Semič-Daki, *Spomini narodnega heroja, Borec* 1951, str. 173.
[142] Fasc. XI. C. d. A. 1942, telescritta.
[143] *Zbornik* VI/3, dok. 111.
[144] TMG 1943, 1731—1765.
[145] Fasc. 502, arhiv IZDG.
[146] *Zbornik* VI/3, dok. 145.
[147] *Zbornik* VI/3, dok. 5 z napačnim datumom 3. maja.
[148] *Zbornik* VI/3, dok. 11, 143, 146; AVI fasc. 21 E, fasc. XI. C. d. A. 1942, telescritta; *Junaški pohod II. grupe odredov, Slovenski poročevalec* 9. decembra 1952; Marko Simčič, *Srditi boji in zmaga II. grupe odredov na Muljavi, Slov. poročevalec* 14. decembra 1952; Radko Polič, *Dve Stanetovi bitki, Tovariš* 1954, str. 831.
[149] Fasc. II. grupa odredov, arhiv IZDG.
[150] Arhiv CK ZKS.
[151] TMG 1942, 1800—1840; Fasc. CCRR, Ljubljana, 1942; fasc. XI. C. d. A. 1942, telescritta; fasc. Italijanski prevodi 1942; *Zbornik* VI/3, dok. 51, VI/4, dok. 26.
[152] *Zbornik* VI/3, dok. 155, 157, 158, 161 in VI/4, dok. 26; Jože Mekinda, *Pohod II. grupe odredov, Tovariš* 1952, str. 1071 sl; Tone Bregar, *Pohod II. grupe na Štajersko, Slovenski poročevalec* 14. in 15. septembra 1954.

[153] *Zbornik* VI/3, dok. 4.
[154] Fasc. V. grupe odredov, arhiv IZDG.
[155] Fasc. III. grupe odredov, arhiv IZDG.
[156] Fasc. III. grupe odredov, arhiv IZDG.
[157] Fasc. III. grupe odredov, arhiv IZDG.
[158] *Zbornik* VI/3, dok. 9.
[159] Fasc. III. grupe odredov, arhiv IZDG.
[160] *Zbornik* VI/3, dok. 16.
[161] Kocbek, *Tovarišija*, str. 46; *Zbornik* VI/3, dok. 20.
[162] Fasc. III. grupe odredov, arhiv IZDG.
[163] TMG, 1943, 1500—1535.
[164] Fasc. III. grupe odredov, arhiv IZDG.
[165] Kocbek, *Tovarišija*, str. 53—54.
[166] Fasc. III. grupe odredov, arhiv IZDG.
[167] *Zbornik* VI/3, dok. 34.
[168] AVI, fasc. 21 P.
[169] Fasc. Italijanski prevodi 1942, arhiv IZDG.
[170] *Zbornik* VI/3, dok. 41.
[171] Arhiv CK ZKS, Italijanski prevod v TMG, 1943, 652.
[172] *Zbornik* VI/3, dok. 55.
[173] *Zbornik* VI/3, dok. 58.
[174] AVI, škatla 102, Glavni štab Hrvatske 1942.
[175] *Zbornik* VI/3, dok. 164.
[176] *Zbornik* VI/3, dok. 138.
[177] Fasc. Praesidio 1941/42, arhiv IZDG.
[178] *Zbornik* VI/3, dok. 144.
[179] Fasc. XI. C. d. A. 1942 — M/12.
[180] Fasc. XI. C. d. A. 1942 — M/12.
[181] Fasc. XI. C. d. A. 1942 — M/12.
[182] Fasc. CCRR 209 Sez. 1942.
[183] Fasc. XI. C. d. A. 1942 — M/12.
[184] Fasc. XI. C. d. A. 1942 — M/12.
[185] Fasc. Divizija Cacciatori delle Alpi, CCRR 1942, arhiv IZDG.
[186] *Zbornik* VI/3, dok. 155.
[187] *Zbornik* VI/3, dok. 165.
[188] *Zbornik* VI/3, dok. 169.
[189] *Zbornik* VI/3, dok. 171.
[190] Fasc. XI. C. d. A. 1942 — M/12.
[191] *Zbornik* VI/3, dok. 172.
[192] Prim. razpravo *Prvo osvobojeno ozemlje v Sloveniji (Doneski k problematiki narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji), Zgodovinski časopis* 1951, str. 87—114.
[193] Prim. dr. Geršković, *Dokumenti o razvoju narodne vlasti*, Beograd 1948, str. 31—37.
[194] Dr. M. Šnuderl, *Dokumenti o razvoju ljudske oblasti v Sloveniji*, Ljubljana 1942, str. 150, cit. *Dokumenti.*
[195] *Dokumenti*, str. 33—34; Kocbek, *Tovarišija*, str. 9 in 16.
[196] *Borec* II, str. 205 sl.
[197] Anica Hribar — *Smilka, Spomini na partizanska leta*, 1950, str. 83.

[198] Jože Lužar, *Prve svobodne volitve v Šmarjeti*, Borec 1957, str. 411—412.
[199] TMG 1943, 1666—1699.
[200] Radko Polič, *Volitve NOO*, *Slovenski poročevalec*, 21. julija 1954.
[201] Kocbek, *Tovarišija*, str. 141.
[202] *Dokumenti*, str. 46—47.
[203] Kocbek, *Tovarišija*, str. 39.
[204] *Dokumenti*, str. 51—52.
[205] *Borec II*, str. 206.
[206] *Borec II*, str. 206.
[207] *Tovarišija*, str. 100—102.
[208] *Dokumenti*, str. 48.
[209] *Dokumenti*, str. 53.
[210] *Tovarišija*, str. 58.
[211] *Dokumenti*, str. 228.
[212] *Dokumenti*, str. 136—137.
[213] *Zbornik* VI/3, dok. 58.
[214] *Dokumenti*, str. 49—50, a popraviti je treba napako pri zamenjavi referenta za propagando z referentom za kmetijstvo.
[215] *Dokumenti*, str. 54.
[216] Kocbek, *Tovarišija*, str. 73.
[217] *Tovarišija*, str. 86 in 88.
[218] *Spomenica o prvem Zboru slovenskih pravnikov na osvobojenem ozemlju dne 10. in 11. oktobra 1943*, str. 60.
[219] *Zakonodaja združene Slovenije v novi Jugoslaviji v jeku narodnoosvobodilne borbe*, str. 2, rokopis v IZDG.
[220] *Zgodovina ljudske oblasti*, Ljubljana 1950 (tiskano kot rokopis) str. 191.
[221] Kocbek, *Tovarišija*, str. 48.
[222] Kocbek, *Tovarišija*, str. 93; *Dokumenti*, str. 58.
[223] Arhiv CK ZKS; *Borec* II, str. 206.
[224] Kocbek, *Tovarišija*, str. 48.
[225] *Dokumenti*, str. 54—55.
[226] *Dokumenti*, str. 55—56.
[227] *Dokumenti*, str. 57.
[228] *Dokumenti*, str. 56—57.
[229] *Dokumenti*, str. 57.
[230] *Dokumenti*, str. 47—48.
[231] *Dokumenti*, str. 49.
[232] Kocbek, *Tovarišija*, str. 48 in 53.

OPOMBE K TRETJEMU DELU

[1] Prim. članek *Italijanska ofanziva proti Narodnoosvobodilačke vojske Slovenije od 16 jula do 4 novembra 1942*, *Vojnoistoriski glasnik* I (1950), str. 50—81.
[2] Polkovnik Tone Vidmar, *Pred desetimi leti na Krimu*, *Borec* 1952, str. 198—199.
[3] AVI, fasc. 21 E.

[4] *Zbornik* VI/3, dok. 67.
[5] *Zbornik* VI/3, dok. 68.
[6] *Zbornik* VI/3, dok. 73.
[7] *Zbornik* VI/3, dok. 179.
[8] Fasc. Kočevski odred, arhiv IZDG.
[9] *Zbornik* VI/3, dok. 82.
[10] *Zbornik* VI/3, dok. 83.
[11] *Zbornik* VI/3, dok. 84.
[12] Arhiv CK ZKS.
[13] TMG 1942, 2831—2863.
[14] Fasc. Kočevski odred.
[15] Fasc. Cacciatori delle Alpi 1943.
[16] Fasc. Brigade 1942, arhiv IZDG.
[17] *Zbornik* VI/3, dok. 87.
[18] *Zbornik* VI/3, dok. 186.
[19] Zalarjev arhiv, arhiv IZDG.
[20] *Zbornik* VI/3, dok. 188.
[21] *Zbornik* VI/3, dok. 190.
[22] AVI, škatla Vrhovni štab 1942/2, dok. 9/6 a.
[23] Arhiv CK ZKS.
[24] *Zbornik* VI/3, dok. 98.
[25] Arhiv bivše komisije za ugotavljanje vojnih zločincev.
[26] *Zbornik* VI/4, str. 617 sl.
[27] *Zbornik* VI/3. dok. 104.
[28] Fasc. Cacciatori delle Alpi 1942, junij do december.
[29] *Zbornik* VI/3, dok. 106.
[30] *Zbornik* VI/3, dok. 107.
[31] *Zbornik* VI/3, dok. 114.
[32] *Zbornik* VI/3, dok. 204, 205.
[33] *Zbornik* VI/3, dok. 206.
[34] *Zbornik* VI/3, dok. 208.
[35] *Zbornik* VI/3, dok. 212.
[36] *Zbornik* VI/3, dok. 110.
[37] Kocbek, *Tovarišija,* str. 111—139; *Zbornik* VI/4, str. 619, op. 3.
[38] Fasc. Brigade 1942.
[39] Dnevnik Primoža Tratnika-Beblerja, arhiv IZDG.
[40] Fasc. Brigade 1942.
[41] *Zbornik* VI/3, dok. 122.
[42] Fasc. Brigade 1942.
[43] Fasc. Brigade 1942.
[44] Dnevnik Primoža Tratnika-Beblerja.
[45] *Zbornik* VI/3, dok. 117.
[46] *Zbornik* VI/3, dok. 120.
[47] *Zbornik* VI/4, dok. 147.
[48] Kocbek, *Tovarišija,* str. 139—191; *Zbornik* VI/4, str. 619—620.
[49] *Zbornik* VI/3, dok. 127.
[50] Fasc. III. grupe odredov, arhiv IZDG.
[51] Arhiv CK ZKS.
[52] Arhiv CK ZKS; *Zbornik* VI/3, dok. 129.
[53] *Zbornik* VI/3, dok. 130.

[54] *Zbornik* VI/4, dok. 3.
[55] *Zbornik* VI/4, dok. 1.
[56] *Zbornik* VI/4, dok. 2.
[57] Arhiv CK ZKS.
[58] Arhiv CK ZKS.
[59] *Zbornik* VI/4, dok. 18.
[60] *Zbornik* VI/4, dok. 22.
[61] Arhiv CK ZKS.
[62] Arhiv CK ZKS.
[63] *Zbornik* VI/4, dok. 14.
[64] *Zbornik* VI/4, dok. 15.
[65] *Zbornik* VI/3, dok. 126.
[66] *Zbornik* VI/4, dok. 13.
[67] *Zbornik* VI/4, dok. 20.
[68] AVI, fasc. 21 E.
[69] *Zbornik* VI/3, dok. 133 in 134.
[70] *Zbornik* VI/4, dok. 5.
[71] *Zbornik* VI/4, dok. 6.
[72] *Zbornik* VI/4, dok. 30.
[73] Fasc. Cacciatori delle Alpi, 1942.
[74] Fasc. XI. C. d. A. Sez. I 1942.
[75] *Zbornik* VI/3, dok. 111.
[76] *Zbornik* VI/4, dok. 24.
[77] Arhiv CK ZKS.
[78] Arhiv CK ZKS.
[79] *Zbornik* VI/4, dok. 27.
[80] *Zbornik* VI/4, dok. 28.
[81] *Iz borb in življenja prvih štirih slovenskih brigad,* Ljubljana, 1952, str. 119 sl.; *Cankarjeva, Borec* 1952, str. 254.
[82] *Zbornik* VI/4, dok. 58 in 64; *Iz borb in življenja prvih štirih slovenskih brigad,* Ljubljana 1952, str. 99 sl.; *Šercerjeva, Borec* 1952, str. 259, 260.
[83] *Zbornik* VI/4, dok. 29.
[84] Arhiv CK ZKS.
[85] TMG 1942, 2900—2933.
[86] *Zbornik* VI/4, dok. 32.
[87] Arhiv CK ZKS.
[88] *Zbornik* VI/4, dok. 33.
[89] Arhiv CK ZKS.
[90] Arhiv CK ZKS.
[91] Arhiv CK ZKS.
[92] Arhiv CK ZKS.
[93] Arhiv CK ZKS.
[94] Kocbek, *Tovarišija,* str. 177—191; *Zbornik* VI/4, str. 620.
[95] *Zbornik* VI/4, dok. 35.
[96] Branko Žutić, *Tanča gora* 1942, *Borec* 1956, str. 217 do 221.
[97] *Zbornik* VI/4, dok. 163.
[98] Arhiv CK ZKS.
[99] *Zbornik* VI/4, dok. 36.
[100] AVI, fasc. 21 W.
[101] *Zbornik* VI/4, dok. 83.

[102] *Zbornik* VI/4, dok. 156.
[103] Arhiv CK ZKS.
[104] *Zbornik* VI/4, dok. 38.
[105] TMG 1942, 3038—3074.
[106] *Zbornik* VI/4, dok. 40.
[107] *Zbornik* VI/4, dok. 47.
[108] AVI, fac. 21 G.
[109] Fasc. XI. C. d. A. — MVAC — 1942/43.
[110] *Slovenec*, 4. oktobra 1942.
[111] Fasc. 433, arhiv IZDG.
[112] Fasc. 433, arhiv IZDG.
[113] *Zbornik* VI/4, dok. 49.
[114] TMG 1942, 3163—3199.
[115] TMG 1942, 3163—3199.
[116] *Zbornik* VI/4, dok. 83.
[117] Arhiv CK ZKS.
[118] Arhiv CK ZKS.
[119] *Zbornik* VI/4, dok. 72.
[120] *Zbornik* VI/4, dok. 64.
[121] *Zbornik* VI/4, str. 623.
[122] Arhiv CK ZKS.
[123] *Zbornik* VI/4, str. 624, op. 12.
[124] *Slovenec* 14. okt. 1942.
[125] *Zbornik* VI/4, dok. 167.
[126] *Slovenec* 18. oktobra 1942.
[127] *Zbornik* IV/4, dok. 507; *Spomin na 13. oktober, Naša žena* 1952, str. 267.
[128] Arhiv CK ZKS.
[129] *Zbornik* VI/4, dok. 72.
[130] *Zbornik* VI/4, dok. 145.
[131] *Zbornik* VI/4, dok. 83.
[132] Fasc. Cacciatori delle Alpi, 1942.
[133] *Zbornik* VI/4, dok. 63.
[134] *Zbornik* VI/4, dok. 71.
[135] *Zbornik* VI/4, dok. 83.
[136] Arhiv CK ZKS.
[137] *Zbornik* VI/4, dok. 71.
[138] *Zbornik* VI/4, dok. 69.
[139] *Zbornik* VI/4, dok. 72.
[140] Fasc. CCRR XI C. d. A. 1941—1942, arhiv IZDG.
[141] *Zbornik* VI/4, dok. 73.
[142] *Zbornik* VI/4, dok. 74.
[143] *Zbornik* VI/4, dok. 77.
[144] AVI, fasc. 21 G.
[145] *Zbornik* VI/4, dok. 83.
[146] *Zbornik* VI/4, dok. 76.

OPOMBE K ČETRTEMU DELU

[1] *Dokumenti*, str. 62.
[2] Arhiv CK ZKS.
[3] Fasc. CCRR Borovnica 1943.

[4] Arhiv CK ZKS.
[5] Arhiv CK ZKS.
[6] Arhiv CK ZKS.
[7] Fasc. 432, arhiv IZDG.
[8] Arhiv CK ZKS.
[9] *Zbornik* VI/4, dok. 103.
[10] *Zbornik* VI/4, dok. 104.
[11] Arhiv CK ZKS.
[12] *Zbornik* VI/4, dok. 107.
[13] Arhiv CK ZKS.
[14] Fasc. 432, arhiv IZDG.
[15] Arhiv CK ZKS.
[16] Arhiv CK ZKS.
[17] Facs. 432, arhiv IZDG.
[18] Fasc. 432, arhiv IZDG.
[19] Kocbek, *Tovarišija*, str. 281.
[20] *Dokumenti*, str. 67—68.
[21] Arhiv CK ZKS.
[22] Kocbek, *Tovarišija*, str. 299.
[23] *Zbornik* VI/4, dok. 136 in 137.
[24] Janko Jarc, *Ljubljana v letu 1943*, *Zbornik Prešernove knjižnice* 1952, str. 10—16.
[25] Arhiv CK ZKS.
[26] Arhiv CK ZKS.
[27] Arhiv CK ZKS.
[28] Arhiv CK ZKS.
[29] Fasc. 432, arhiv IZDG.
[30] *Zbornik* VI/4, dok. 90.
[31] *Zbornik* VI/4, dok. 99.
[32] *Zbornik* VI/4,, dok. 97.
[33] *Zbornik* VI/4, dok. 109, 116, 195.
[34] *Zbornik* VI/5, dok. 102; Fasc. XI. C. d. A. telescritta.
[35] *Zbornik* VI/5, dok. 102.
[36] *Zbornik* VI/4, dok. 145.
[37] *Zbornik* VI/5, dok. 52.
[38] *Zbornik* VI/5, dok. 105.
[39] *Zbornik* VI/5, dok. 5 in 6.
[40] *Zbornik* VI/5, dok. 12.
[41] *Zbornik* VI/5, dok. 13.
[42] Arhiv CK ZKS.
[43] Fasc. 432, arhiv IZDG; Kocbek, *Tovarišija*, str. 310.
[44] Fasc. 432, arhiv IZDG.
[45] *Zbornik* VI/5, dok. 25 in 26.
[46] Fasc. 432, arhiv IZDG.
[47] Fasc. 441, arhiv IZDG.
[48] *Zbornik* VI/5, dok. 122.
[49] *Zbornik* VI/5, dok. 123.
[50] *Zbornik* VI/5, dok. 123.
[51] *Zbornik* VI/5, dok. 132.
[52] AVI, fasc. 32 B.
[53] *Zbornik* VI/5, str. 293—298.
[54] *Zbornik* VI/5, dok. 134.

[55] *Zbornik* VI/5, dok. 112 in 113.
[56] Fasc. C. d. A. — MVAC — 1943.
[57] Fasc. C. d. A. 1943, operazioni.
[58] M. Čepe, *Ob deseti obletnici ljubljanskih demonstracij, Naša žena* 1953, str. 38—39.
[59] *»Ne prosimo, ampak zahtevamo!«, Invalidski vestnik* 3. marca 1953.
[60] Fasc. C. d. A. ordinamento 1943.
[61] *Zbornik* VI/5, dok. 131.
[62] *Zbornik* VI/5, dok. 42.
[63] *Zbornik* VI/5, dok. 151.
[64] *Zbornik* VI/5, dok. 63.
[65] *Zbornik* VI/5, dok. 158.
[66] *Zbornik* V/5, dok. 68.
[67] *Zbornik* VI/5, dok. 156, 157, 158.
[68] *Zbornik* VI/5, dok. 144.
[69] Arhiv CK ZKS.
[70] *Zbornik* VI/5, dok. 66 in 156.
[71] *Zbornik* VI/5, dok. 160.
[72] *Zbornik* VI/2, dok. 71.
[73] *Zbornik* VI/2, dok. 73.
[74] Mirko Podbevšek-Lado, *Nekaj zapiskov o kamniških partizanih, Kamniški zbornik* 1956, str. 11—40.
[75] *Zbornik* VI/2, dok. 123.
[76] Narodni heroj Matija Blejc-Matevž, *Mengeški zbornik 1954*, str. 137—140.
[77] Stane Terčak, *Pregled važnejših dogodkov in borb v letih 1941—1942, Med Mrzlico in Dobrovljami,* Celje 1955, str. 261—268.
[78] *Zbornik* VI/3, dok. 147.
[79] *Zbornik* VI/3, dok. 151 in 153.
[80] *Zbornik* VI/3, dok. 154.
[81] Franc Hribar-Savinjšek, *Spomini in II. grupi odredov naproti, Med Mrzlico in Dobrovljami,* str. 137—158 in 181—187.
[82] Glej op. 77.
[83] *Zbornik* VI/3, dok. 81.
[84] *Zbornik* VI/3, dok. 170 in 182.
[85] *Zbornik* VI/3, dok. 192.
[86] Vladimir Bračič, *Upor in tragedija na Dravskem polju, Slovenski poročevalec* 18. septembra 1954; Isti, *Pred 12 leti je tragično in junaško padla Lackova četa, Ptujski tednik* 6. avgusta 1954.
[87] *Zbornik* VI/3, dok. 199.
[88] *Zbornik* VI/3, dok. 216.
[89] Bogdan Žolnir, *Prihod Kranjčevega bataljona na Štajersko, Večer* 10. junija 1952; *Štajerska v borbi, Večer,* 18. septembra 1954; Albin Vipotnik-Strgar, *Srečanje s Kranjčevim bataljonom II. grupe odredov, Med Mrzlico in Dobrovljami,* str. 188—189.
[90] Ivan Mogu-Marko, *Srečanje s štabom II. grupe odredov leta 1942, Med Mrzlico in Dobrovljami,* str. 190—193.

[91] Prim. France Filipič, *Pohorski bataljon*, Maribor 1952
[92] Jože Peskar-Fric, *Borili smo se z golimi rokami*, *Borec* 1958, str. 582—586; Franc Godler-Blisk, *Bilo nas je vedno več*, *Borec* 1958, str. 479—482.
[93] *Zbornik* VI/4, dok. 101.
[94] Ivan Vaukner-Zdravko, *Spomini na borbo Moravško-zasavske čete v letu 1942*, rokopis v arhivu IZDG.
[95] *Zbornik* VI/4, dok. 101.
[96] *Zbornik* VI/4, dok. 162.
[97] *Zbornik* VI/4, dok. 68.
[98] *Zbornik* VI/4, dok. 184.
[99] *Zbornik* VI/4, dok. 185.
[100] *Zbornik* VI/4, dok. 200.
[101] *Zbornik* VI/4, dok. 137.
[102] Arhiv CK ZKS.
[103] *Zbornik* VI/5, dok. 11.
[104] Prim. o tem razpravo v *Borcu* 1950, str. 33—34.
[105] *Zbornik* VI/5, dok. 19.
[106] *Zbornik* VI/5, dok. 82.
[107] *Zbornik* VI/5, dok. 91.
[108] *Zbornik* VI/5, dok. 110.
[109] *Zbornik* VI/5, dok. 124.
[110] *Zbornik* VI/5, dok. 117 in 118.
[111] *Zbornik* VI/5, dok. 14.
[112] *Zbornik* VI/5, dok. 19.
[113] *Zbornik* VI/5, dok. 59.
[114] *Zbornik* VI/5, dok. 127.
[115] *Zbornik* VI/5, dok. 31.
[116] *Zbornik* VI/5, dok. 143.
[117] *Zbornik* VI/5, dok. 58.
[118] *Zbornik* VI/5, dok. 61.
[119] *Zbornik* VI/5, dok. 162.
[120] *Zbornik* VI/5, dok. 91.
[121] *Zbornik* VI/5, dok. 161.
[122] *Zbornik* VI/2, dok. 76.
[123] *Zbornik* VI/2, dok. 102.
[124] *Zbornik* VI/3, dok. 95.
[125] *Zbornik* VI/3, dok. 32 in 33.
[126] Arhiv CK ZKS.
[127] *Zbornik* VI/3, str. 248, op. 2.
[128] *Zbornik* VI/4, dok. 11.
[129] *Zbornik* VI/4, dok. 21.
[130] *Zbornik* VI/4, dok. 26.
[131] Arhiv CK ZKS; Franc Biček-Bruno, *Loška četa od junija do septembra 1942*, *Loški razgledi* 1957, str. 119—122; *Junaški pohod II. grupe*, *Slov. poročevalec* 9. dec. 1952; Franc Poglajen-Kranjc, *Gremo na Štajersko*, *Spomini na partizanska leta 1949*, str. 21 dalje; Franc Jernejc-Milče, *Prvič na Primorsko*, *Borec* 1953, str. 248—249; Niko Kavčič, *Ustanovitev, razvoj in akcije Loške čete v letu 1942*, *Loški*

razgledi 1955, str. 7—20; Jože Mekinda, *Pohod II. grupe odredov, Tovariš 1952*, str. 1071 sl.; *Zbornik* VI/4, dok. 88, 181, 184, 185.

[132] L. 1956, str. 60.

[133] Franc Lušin-Mali, *Iz spominov na leto 1942, Loški razgledi* 1956, str. 49—64; Franc Biček-Bruno, *Loška četa od junija do septembra 1942, Loški razgledi* 1957, str. 113—122; Niko Kačiči, *Ustanovitev, razvoj in akcije Loške čete v letu 1942, Loški razgledi* 1955, str. 7—20; *Zbornik* VI/4, dok. 41.

[134] Franc Štefe-Miško, *Rojstvo Kokrškega odreda, Glas Gorenjske* 13., 20., 27. junija, 4., 11., 18. in 25. julija 1953; Alojzij Žibert, *Slavni dnevi in tragični konec II. bataljona Kokrškega odreda, Slov. Poročevalec* 4. in 5. oktobra 1952; Major Prezelj, *O slavni preteklosti Kokrškega odreda, Tržiški vestnik* 20. septembra 1951; *Zbornik* VI/3, dok. 211, VI/4, dok. 34 in 41.

[135] France Konobelj-Slovenko, *Pod Možakljo in Karavankami so se uprli*, Jesenice 1954, str. 197 do 256.

[136] *Zbornik* VI/4, dok. 39.

[137] *Zbornik* VI/4, dok. 62.

[138] *Zbornik* VI/4, dok. 75.

[139] Arhiv CK ZKS; *Zbornik* VI/4, dok. 113.

[140] *Zbornik* VI/4, dok. 111.

[141] *Zbornik* VI/4, dok. 112.

[142] *Zbornik* VI/5, dok. 9 in 10; Josip Jeras, *Borba na Kostavski planini, Kamniški zbornik* 1956, str. 35 do 40; *Narodni heroj Matija Blejc-Matevž, Mengeški zbornik* 1954, str. 137 do 140.

[143] *Zbornik* VI/5, dok. 9.

[144] *Zbornik* VI/5, dok. 124.

[145] *Zbornik* VI/5, dok. 22.

[146] *Zbornik* VI/5, dok. 21.

[147] *Zbornik* VI/5, dok. 62.

[148] Arhiv CK ZKS.

[149] B. M. Vižintin, *Kako smo začeli, Goriški zbornik* 1947—1957, str. 84 do 97; Martin Greif, *Spomini na partizanska leta*, rokopis v arhivu IZDG.

[150] Ivo Juvančič, *Partizanski boji v Slovenskem Primorju, Slovenski Jadran* 12. sept. 1952.

[151] *Zbornik* VI/2, dok. 102.

[152] AVI, Fasc. 58 B.

[153] Arhiv CK ZKS.

[154] *Zbornik* VI/4, dok. 60.

[155] Martin Greif, *Spomini na partizanska leta*, rokopis v arhivu IZDG; Ivo Juvančič, *Partizanski boji v Slovenskem Primorju, Slovenski Jadran* 12. septembra 1952; Ivan Renko, *Vojkov vod, Slovenski Jadran* 13., 20., 27. junija, 4., 11., 13., 23. julija, 1., 8., 15., 22., 29. avgusta, 8., 12., 19. septembra, 3., 10., 17., 24. oktobra, 1., 14., 21., 28. novembra, 5., 12., 19. decembra 1952; Spomini Alojzije Podgorc-Nataše, rokopis arhiv IZDG; Ivo Lavrin, *Ob desetletnici primorskih brigad, Tovariš* 1953, str. 939—941; *Primorske brigade*, Ljub-

ljana 1953, str. 8—17; Ivo Juvančič, *Kako je nastal Soški odred? Kronika* 1954, str. 89—94.

156 Arhiv CK ZKS; *Zbornik* VI/4, dok. 60

157 AVI, fasc. 21 C; Ivo Juvančič, *Partizanski boji;* Isti, *Naše prve partizanske čete, Primorski dnevnik* 18. in 19. julija 1953.

158 Maks Dugolin, *Iz naših borb na Krasu, Borec* 1951, str. 25—29

159 *Zbornik* VI/4, dok. 70.

160 *Zbornik* VI/4, dok. 85.

161 *Zbornik* VI/4, dok. 121.

162 *Zbornik* VI/4, dok. 85.

163 Arhiv CK ZKS.

164 *Zbornik* VI/4, dok. 89.

165 *Zbornik* VI/4, dok. 121.

166 *Zbornik* VI/4, dok. 93.

167 Arhiv CK ZKS.

168 *Zbornik* VI/4, dok. 124.

169 *Zbornik* VI/4, dok. 129.

170 Arhiv CK ZKS.

171 Arhiv CK ZKS.

172 Arhiv CK ZKS.

173 *Zbornik* VI/5, dok. 20.

174 Fasc. 639, arhiv IZDG.

175 *Zbornik* VI/5, dok. 34.

176 *Zbornik,* VI/5, dok. 29.

177 *Zbornik* VI/5, dok. 30.

178 *Zbornik* VI/5, dok. 51.

179 *Zbornik* VI/5, dok. 65.

180 Arhiv CK ZKS.

181 Arhiv CK ZKS.

182 *Zbornik* VI/3, dok. 81.

183 G., *Prvi partizanski streli in začetek narodnega upora na Koroškem, Slov. Vestnik* (Celovec) 13. decembra 1952.

184 Arhiv CK ZKS.

185 Arhiv CK ZKS.

186 Arhiv CK ZKS.

187 Karel Prušnik-Gašper, *Gamsi na plazu,* Ljubljana 1958.

188 *Zbornik* VI/5, dok. 48.

189 *Zbornik* VI/5, dok. 49.

190 *Slovenski zbornik* 1945, str. 61.

191 *Delavska enotnost* 1942—1944, Ljubljana 1954, uvod.

192 *Delavska enotnost* 1942—1944, Ljubljana 1954, uvod.

193 *Slovenski poročevalec* 17. oktobra 1941.

194 *Slovenski poročevalec* 29. novembra 1941.

195 *Osvobodilna fronta,* začetek decembra 1941.

196 *Slovenski poročevalec* 6. januarja 1942.

197 TMG 1943, 1274—1298.

198 TMG 1943, 1274—1298.

199 TMG 1943, 1274—1298.

200 *Delo* 7. julija 1942.

201 *Tovarišija,* str. 72.

[202] *Tovarišija*, str. 78—80.
[203] *Tovarišija*, str. 175—176.
[204] *Delavska enotnost* 1942—1944, Ljubljana 1954, stran 7—12.
[205] *Tovarišija*, str. 352.
[206] *Tovarišija*, str. 357.
[207] *Tovarišija*, str. 366.
[208] Arhiv CK ZKS.
[209] Arhiv CK ZKS.
[210] Arhiv CK ZKS.
[211] Arhiv CK ZKS.
[212] *Dokumenti*, str. 69—72.
[213] Arhiv CK ZKS.
[214] *Slovenski poročevalec* 27. aprila 1945.
[215] Fasc. 533, arhiv IZDG.

OPOMBE K PETEMU DELU

[1] *Zbornik* VI/5, dok. 74.
[2] *Tovarišija*, str. 426—434.
[3] *Slovenski poročevalec*, 4. oktobra 1953.
[4] Fasc. 432, arhiv IZDG.
[5] Fasc. 432, arhiv IZDG.
[6] Fasc. 432, arhiv IZDG.
[7] Fasc. 432, arhiv IZDG.
[8] Fasc. 432, arhiv IZDG.
[9] *Zbornik* VI/6, dok. 16.
[10] Fasc. 433, arhiv IZDG.
[11] Fasc. 433, arhiv IZDG.
[12] Fasc. 433, arhiv IZDG.
[13] Fasc. 433, arhiv IZDG.
[14] Fasc. 432, arhiv IZDG.
[15] Fasc. 433, arhiv IZDG.
[16] Fasc. 441, arhiv IZDG.
[17] Fasc. 433, arhiv IZDG.
[18] Fasc. 444, arhiv IZDG.
[19] Arhiv CK ZKS.
[20] *Zbornik* VI/6, dok. 33.
[21] Fasc. 432, arhiv IZDG.
[22] Fasc. 328, arhiv IZDG.
[23] *Zbornik* VI/6, dok. 39.
[24] Arhiv CK ZKS.
[25] *Zbornik* VI/6, dok. 40.
[26] Fasc. 432, arhiv IZDG.
[27] Arhiv CK ZKS.
[28] Fasc. 433, arhiv IZDG.
[29] Fasc. 433, arhiv IZDG.
[30] Fasc. 432, arhiv IZDG.
[31] Fasc. 432, arhiv IZDG.
[32] Fasc. 432, arhiv IZDG.
[33] Fasc. 433, arhiv IZDG.

[34] Arhiv CK ZKS.
[35] Fasc. 432, arhiv IZDG.
[36] Fasc. 433, arhiv IZDG.
[37] Fasc. 433, arhiv IZDG.
[38] Fasc. 435, arhiv IZDG.
[39] Fasc. 433, arhiv IZDG.
[40] Fasc. 432, arhiv IZDG.
[41] Fasc. 42, arhiv IZDG.
[42] *Zbornik* VI/6, dok. 51.
[43] *Zbornik* VI/6, dok. 92.
[44] Prim. Fr. Saje, *Ustanovitev novih brigad in prvih divizij, Borec* 1953, str. 179 sl.
[45] Fasc. 441, arhiv IZDG.
[46] Fasc. 432, arhiv IZDG.
[47] Fasc. 432, arhiv IZDG.
[48] *Zbornik* VI/6, dok. 62.
[49] Fasc. 432, arhiv IZDG.
[50] Fasc. 433, arhiv IZDG.
[51] *Zbornik* VI/5, dok. 102.
[52] AVI, fasc. 21 Q; *Zbornik* VI/5, dok. 190.
[53] Fasc. divizije Isonzo »I« 1943, arhiv IZDG.
[54] *Zbornik* VI/5, dok. 168.
[55] Fasc. XI. C. d. A. 1943, operazioni, arhiv IZDG.
[56] Alojzij Založnik-Nikola, *Od Mokrca do Starih žag, Borec* 1956, str. 72—74.
[57] *Zbornik* VI/5, dok. 102.
[58] Prim. članek *Jelenov žleb* (26. marca 1943), *Slovenski poročevalec*, 26. aprila 1951; Matija Maležič, *Borba v Jelenovem žlebu — dvakrat slučaj, Borec* 1958, str. 339—342.
[59] *Zbornik* VI/5, dok. 214.
[60] AVI, fasc. 32 B; *Zbornik* VI/5, dok. 211 in 212.
[61] *Zbornik* VI/5, dok. 219 sl.
[62] *Zbornik* VI/5, dok. 712.
[63] *Zbornik* VI/6, dok. 76.
[64] Fasc. XI. C. d. A. 1943, operazioni.
[65] *Zbornik* VI/6, dok. 73.
[66] *Zbornik* VI/6, dok. 2.
[67] Fasc. XI. C. d. A. 1943, operazioni.
[68] Fasc. Cacciatori delle Alpi 1943; fasc. 435 arhiv IZDG; Saje, že omenjeno delo, *Zbornik* VI/6, dok. 71, 72, 106, 108, 110, 111.
[69] *Zbornik* VI/6, dok. 137.
[70] AVI, fasc. 32 B.
[71] *Zbornik* VI/6, dok. 151.
[72] *Zbornik* VI/6, dok. 154.
[73] *Zbornik* VI/6, dok. 164; Saje, že omenjeno delo.
[74] Fasc. Isonzo 1943, operazioni.
[75] *Zbornik* VI/6, dok. 156.
[76] Fasc. C. d. A. 1943, operazioni.
[77] *Zbornik* VI/6, dok. 163.
[78] *Zbornik* VI/6, dok. 66.
[79] Fasc. C. d. A. 1943, ordinamento.

[80] Fasc. C. d. A. 1943, operazioni.
[81] *Zbornik* VI/6, dok. 165, 167, 172, 194, 68, 198; Saje, že omenjeno delo.
[82] *Zbornik* VI/6, dok. 167, 168, 169, 177, 59, 175, 187, 189; Saje, že omenjeno delo.
[83] *Zbornik* VI/5, dok. 176.
[84] *Zbornik* VI/5, dok. 83.
[85] *Zbornik* VI/5, dok. 169.
[86] *Zbornik* VI/5, dok. 84.
[87] Fasc. Brigade 1942, arhiv IZDG.
[88] *Zbornik* VI/5, dok. 91.
[89] *Zbornik* VI/5, dok. 98.
[90] *Zbornik* VI/6, dok. 10.
[91] *Zbornik* VI/6, dok. 77.
[92] Jože Štok-Korotan, *Jeklena pest,* Ljubljana 1953, str. 142—145.
[93] *Zbornik* VI/6, dok. 93.
[94] *Zbornik* VI/6, dok. 13.
[95] *Zbornik* VI/6, dok. 18.
[96] *Zbornik* VI/6, dok. 104.
[97] *Zbornik* VI/6, dok. 19.
[98] *Zbornik* VI/6, dok. 125.
[99] *Zbornik* VI/6, dok. 26.
[100] *Zbornik* VI/6, dok. 123.
[101] *Med Mrzlico in Dobrovljami,* Celje 1955, str. 125; Iztok Lipar, *Srečanje, Ljubljanski dnevnik* 11. in 12. december 1952.
[102] *Zbornik* VI/6, dok. 138.
[103] *Zbornik* VI/6, dok. 46.
[104] *Zbornik* VI/6, dok. 41.
[105] *Zbornik* VI/6, dok. 180.
[106] Jože Štok-Korotan, *Jeklena pest,* Ljubljana 1953, str. 228—241.
[107] *Zbornik* VI/6, dok. 185.
[108] *Zbornik* VI/6, dok. 186, 192.
[109] Arhiv CK ZKS.
[110] Arhiv CK ZKS.
[111] Fasc. 435, arhiv IZDG.
[112] *Zbornik* VI/6, dok. 4.
[113] *Zbornik* VI/5, dok. 224.
[114] *Loški razgledi* 1956, str. 131—144.
[115] *Zbornik* VI/6, dok. 1.
[116] Arhiv CK ZKS.
[117] Fasc. 435, arhiv IZDG.
[118] *Zbornik* VI/6, dok. 14.
[119] *Zbornik* VI/6, dok. 20.
[120] Fasc. 435, arhiv IZDG.
[121] *Zbornik* VI/6, dok. 29.
[122] *Zbornik* VI/6, dok. 135.
[123] *Zbornik* VI/6, dok. 37.
[124] Fasc. 453, arhiv IZDG.
[125] *Zbornik* VI/6, dok. 38.

[126] *Zbornik* VI/6, dok. 43.
[127] *Zbornik* VI/6, dok. 166.
[128] *Brigada Franceta Prešerna, Slovenski poročevalec,* 6. febr. 1946; I. J., *O ustanovitvi Prešernove brigade in njenih prvih akcijah, Slov. poročevalec,* 11. febr. 1950; Ivan Jan-Srečko, *Ustanovitev Prešernove brigade, Borec* 1953, str. 199; *Ob desetletnici ustanovitve Prešernove brigade, Slovenski poročevalec,* 11. julija 1953; Ivan Jan-Srečko, *Med gorenjskimi partizani,* Kranj 1956, str. 149; Miha Klinar, *Kratka kronika 7. SNOUB Franceta Prešerna, Loški razgledi* 1958, str. 7—12.
[129] *Zbornik* VI/6, dok. 54.
[130] Arhiv CK ZKS.
[131] Arhiv CK ZKS.
[132] Arhiv CK ZKS.
[133] *Zbornik* VI/6, dok. 78.
[134] Fasc. 532, arhiv IZDG.
[135] *Zbornik* VI/6, dok. 15, op. 4.
[136] Arhiv CK ZKS.
[137] Fasc. 533, arhiv IZDG.
[138] *Zbornik* VI/6, dok. 22.
[139] Fasc. 532, arhiv IZDG.
[140] *Zbornik* VI/6, dok. 25.
[141] Arhiv CK ZKS.
[142] Arhiv CK ZKS.
[143] Fasc. 533, arhiv IZDG.
[144] Fasc. 533, arhiv IZDG.
[145] *Zbornik* VI/6, dok. 42.
[146] *Zbornik* VI/6, dok. 92.
[147] *Zbornik* VI/5, dok. 89.
[148] Arhiv CK ZKS; ing. Pavle Žavcar-Matjaž, *Koroško ljudstvo te, Tito, radostno pozdravlja, Večer* 21. julija 1954.
[149] Fasc. 432, arhiv IZDG.
[150] Arhiv CK ZKS.
[151] Fasc. 432, arhiv IZDG.
[152] Arhiv CK ZKS.
[153] Prim. razpravo *Pregled gospodarske dejavnosti v narodnoosvobodilni borbi, Zgodovinski časopis* 1956-1957, str. 217—280.
[154] Fasc. 432, arhiv IZDG.
[155] Fasc. 435, arhiv IZDG.
[156] Fasc. 435, arhiv IZDG.
[157] Fasc. 435, arhiv IZDG.
[158] Fasc. 435, arhiv IZDG.
[159] Marica Čepe, *Gambara se je ustrašil, Ljubljanski dnevnik* 14. februarja 1953; Ista, *Tretji spomenik borbenim ljubljanskim ženam, Ljubljanski dnevnik* 21. julija 1953.
[160] *M. Č., Ponosna Ljubljana zahteva!, Ljubljanski dnevnik* 3. avgusta 1953; *Ob deseti obletnici množičnih demonstracij v Ljubljani, Ljubljanski dnevnik* 20. junija 1953.
[161] Fasc. 435, arhiv IZDG.

OPOMBE K ŠESTEMU DELU

[1] Povzeto po knjigi Fr. Saje, *Belogardizem*, II. izdaja, Ljubljana 1952.
[2] *Svobodna Slovenija*, 20. maja 1942.
[3] *Osvobodilna fronta*, posebna izdaja, junij 1942.
[4] *Slovenska zaveza*, 30. maja 1942.
[5] *Slovenec*, 7. junija 1942.
[6] TMG 1942, 2037—2065.
[7] Arhiv bivše komisije za ugotavljanje vojnih zločincev v Ljubljani.
[8] AVI, fasc. 17 J.
[9] *Svobodna Slovenija*, 10. avgusta 1942.
[10] *Svobodna Slovenija*, 20. avgusta 1942.
[11] *Svoboda ali smrt*, 31. januarja 1943.
[12] Leto 1942, str. 73—74.
[13] *Narodna enotnost* I, št. 1 1943.
[14] *Narodna enotnost* I, št. 2 1943.
[15] *Londonski Kuhar govori, Dokumenti*, izd. Propagandni odsek IOOF 1943.
[16] *Narodna enotnost* I, št. 6 1943.
[17] *Novice* 1943, št. 16.
[18] *Novice* 1943, št. 27.
[19] *Svobodna Slovenija*, 3. avgusta 1943.
[20] *Svobodna Slovenija*, 19. avgusta 1943.

IMENSKO KAZALO

A

Ambrosio — general, 106
Ambrožič Lado, 121
Ana-Zdenka Kidrič, 241
Avbelj Franc-Lojko, 6
Avšič Jaka, 97, 148, 161

B

Babič Branko, 318, 320
Babnik Nande, 350
Badoglio, 289, 336
Bebler Aleš, 49, 55, 74, 97, 115, 116, 120, 124, 126, 127, 131, 134, 136, 145, 148, 149, 152, 220, 222, 223, 317, 318, 320, 321
Belič Malči, 192
Borštnik-Vitez, 214
Bračič Mirko, 218
Bradač Ignac, 78
Brecelj dr. Marijan-Miha Borštnik, 179, 228, 230, 249, 254
Brenner — general, 71, 309, 316
Brilej Jože, 115, 137, 148, 161
Broz Josip-Tito, 14, 28, 30, 65, 104, 108, 109, 112, 122, 123, 139, 149, 160, 164, 165, 179, 207, 216, 258, 264

C

Cabras — podpolkovnik, 302
Cannata — podpolkovnik, 296, 298
Carignani — podpolkovnik, 13, 19
Cavallero Ugo — maršal, 106
Cedrik (dr. Obračunč Rudolf), 50, 53, 210
Cerutti — general, 112, 113, 114, 117, 271
Coronatti — general, 36
Coturri — general, 106
Crali — general, 217

D

Daki (Stanko Semič), 12, 46, 301
Dalmazzo — general, 106
Damiani — general, 36
De Filippis, 17, 32, 33, 95, 120, 130, 146, 155, 177, 191, 192, 340
De Rienzi — general, 102
De Sarno — podpolkovnik, 19

E

Ehrlich dr. Lambert, 339, 340

F

Fabbri — general, 70, 71, 99, 101, 109
Fajfar Tone-Jeraj Gašper, 28, 29, 84, 181, 249
Farina — podpolkovnik, 288

G

Gallo Anibale, 32, 36
Gambara Gastone, 175, 176, 188, 191, 192, 227, 283, 290, 294, 297, 298, 299, 300, 301, 336
Genovese Michele — podpolkovnik, 283
Glavač Franc, 352

Grazioli Emilio, 30, 31, 36, 68, 72, 152
Gregorčič Jože, 211, 213

J

Janko, 6
Jeftič Dragan, 296
Jelen dr., 338
Jerin, 111
Jones William, 262, 266
Jovanović Arso, 179

K

Kardelj Edvard-Vodnik Krištof, 14, 28, 30, 56, 65, 66, 84, 104, 108, 109, 110, 111, 112, 120, 121, 122, 132, 133, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 147, 149, 151, 153, 157, 159, 160, 162, 164, 165, 168, 179, 180, 201, 207, 212, 213, 216, 224, 225, 228, 236, 238, 239, 241, 243, 249, 254, 262, 263, 271, 318, 320
Kastelic Slavko, 16
Kavčič Ivan-Nande, 264, 282, 296
Kebe Lojze, 211, 213
Kidrič Boris-Kalan Peter, 28, 29, 46, 55, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 80, 84, 85, 91, 110, 111, 120, 123, 124, 126, 127, 132, 133, 138, 139, 140, 141, 143, 148, 149, 151, 152, 163, 164, 179, 180, 213, 229, 231, 235, 237, 240, 241, 242, 243, 249, 250, 251, 253, 254, 264, 268, 297
Klanjšek Vasja, 301
Kocbek Edvard-Tratar Pavle, 29, 59, 82, 83, 84, 85, 147, 180, 235, 236, 240, 249
Kovačevič Veljko, 97
Kraigher Boris, 264
Kraigher Dušan-Jug, 122, 307
Kraigher dr. Vito, 86
Krek dr. Miha, 339, 342, 343, 346
Kuhar dr. Alojzij, 343, 344, 345, 346
Kveder Dušan, 271, 303, 322

L

Lacko, 198
Latini — polkovnik, 18, 19
Lenart, 309, 311
Leskošek Franc-Strugar Peter, 30, 49, 59, 64, 85, 110, 132, 137, 140, 142, 148, 163, 223, 225, 249, 264
Lokošek Ivan-Jan, 5
Lončar dr. Dragotin, 338
Lubej Franjo-Jaklič Drejče, 29, 55, 84, 180
Lurker — generalmajor, 203
Lušina Franc-Mali, 211, 310

M

Maček Ivan, 49, 55, 56, 110, 115, 125, 132, 133, 134, 138, 139, 140, 142, 143, 145, 146, 147, 148, 151, 153, 163, 264
Mancini — polpolkovnik, 302
Margotti — nadškof, 217
Marinko Miha, 28
Marjeta-Kidrič Zdenka, 136
Marn Janez-Črtomir, 234, 349
Marok-Kolman Alojzij, 51
Mazovec, 115
Megla Janez, 78
Mihailović Draža, 106, 107, 165, 169, 170, 184, 258, 339, 346, 348
Mihevc ing. Edo-Dore Trdina, 115, 121, 148
Montagna Renzo — general, 276
Morandi — podpolkovnik, 294, 298
More Žan, 16
Mrhar Stane, 227, 323
Mussolini, 36, 106, 107, 108, 130, 218, 268, 273, 277, 288, 297, 300, 347

N

Natlačen dr. Marko, 151, 152, 343, 345
Nemec Vojko-Vojko Goričan, 84

Nicotera, 146
Novak Ante, 5
Novak Karel — major, 184, 339, 346, 348, 352, 353, 354

O

Orlando — general, 36

P

Pasterk Franc-Lenart, 323
Pavšič, 148
Pelazzi — konzul, 287, 288, 239, 294, 296, 298
Perni — polkovnik, 118
Peršuh Ivo, 340
Pijade Moša, 74
Polič Zoran-Marko Skalar, 84, 85, 179
Polverosi — podpolkovnik, 18, 19
Popit Franc-Jokl, 86
Povh-Draksler Josip, 46
Premrl Vojko, 217, 223, 225
Puhar Leopold, 348, 349

Q

Quarra Sito — general, 284
Quinto, 318, 320

R

Rado — komisar, 203
Rainer dr., 212
Ribar Ivo-Lola, 65, 84, 112, 139, 303
Ribnikar Adolf, 340
Rienzi — general, 99
Roatta Mario, 32, 36, 67, 69, 70, 94, 100, 106
Robotti Mario, 5, 13, 19, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 92, 93, 94, 95, 98, 99, 100, 101, 102, 105, 106, 107, 109, 110, 112, 113, 114, 118, 119, 120, 128, 130, 141, 142, 143, 144, 150, 151, 152, 154, 155, 175, 340, 341, 342
Roesener Ervin — general, 71, 72, 203
Rossi — polkovnik, 292
Rozman Franc-Stane, 202, 203, 264, 307, 323
Rožman dr. Gregor, 151, 344, 345
Ruggero — general, 109, 110
Rupnik Leon, 340, 341
Rus Jože-Hribar Andrej, 28, 29, 59, 84, 133, 180, 249

S

Semič Stanko-Daki, 12
Siliato Lenart — konzul, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286
Skala-Stante Peter, 202
Sordi — podpolkovnik, 288, 293
Starc-Fazan, 214
Stopar Viktor, 115

Š

Šaranović Milovan, 171, 188, 264, 279, 280, 282, 284, 286, 296
Šentjurc Lidija, 121
Šilih Niko, 136
Šinkar Anton-Gorazd — kaplan, 350
Šinkovec Alojzij, 78
Šlander Vera, 307
Šnuderl dr. Makso, 83, 86
Štefan, 137

T

Toledo, 195
Tomšič Tone, 28, 29, 30, 54, 151
Tonizzi — general, 128, 129
Turk — župnik, 353

U

Uhan Roza-Silva, 350
Uiberreither dr. Sigfrid, 198
Urban Velikonja-Dermastia Marjan, 11, 116, 136

V

Vasiljević — kapetan, 171
Vidmar Josip, 179, 180, 264
Vlado Veliki-Popović Vladimir, 55
Vlasta-Svetina Mira, 241, 242, 337
Volbank — kaplan, 350, 352, 413, 416
Vrhovec Lojze-Slavko Grum, 148

Z

Zalar Alojzij, 85, 86, 89
Zasavec Čiro, 149, 158
Ziherl Boris, 168
Zupanc, 227, 323

Ž

Žavcer ing. Pavle, 228
Župančič Jože, 78

KAZALO PARTIZANSKIH ENOT

A

Albinova četa, 132, 150
Antifašistično vijeće narodnog oslobodjenja Jugoslavije — AVNOJ, 84, 165, 167, 168, 169, 170, 180, 184, 185, 323

B

Bataljon Josipa Kraša, 140
Bataljon Simona Gregorčiča, 219, 233
Bataljon Vladimira Gortana, 128
Belokranjski bataljon, 16, 38 56, 137
Belokranjski odred, 38, 57, 104, 121, 126, 140
Bohinjska četa, 310
Brigada Andreja Laharnarja, 317
Brkinska (Pivška) četa, 219

C

Cankarjev bataljon, 207, 212
Cankarjeva brigada, 133, 134, 136, 137, 142, 143, 145, 167, 170, 171, 173, 174, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 275, 276, 279, 282, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 294, 295, 298, 302, 303, 304
CK KPH, 55, 65, 111
CK KPI, 221, 222, 223, 224, 225, 318
CK KPJ, 160, 271
CK KPS, 27, 29, 30, 55, 64, 66, 108, 110, 111, 112, 114, 120, 147, 159, 161, 163, 179, 194, 201, 213, 214, 217, 220, 221, 222, 223, 224, 237, 238, 242, 245, 251, 263, 268, 313, 314, 317, 319, 320, 322, 323, 340

Č

Četa sprejemnega taborišča na Podlipoglavu, 131, 132
Četrta četa prvega bataljona Dolenjskega odreda, 45
Četrta četa petega bataljona Notranjskega odreda, 10, 15, 40, 44
Četrta četa Šercerjevega bataljona, 40
Četrta Kordunaška brigada, 139, 140, 142, 143, 186, 187, 188, 189
Četrta operativna zona (Štajerska), 167, 201, 202, 204, 205, 206, 227, 303, 305, 306, 307, 312
Četrti bataljon Dolenjskega odreda, 16, 56
Četrti bataljon Krimskega odreda, 95, 96, 126
Četrti bataljon Notranjskega odreda, 8, 40, 58
Četrti bataljon Soškega odreda, 222

D

Dolenjski (Duletov) bataljon, 134
Dolenjski odred, 7, 16, 54, 349
Dolenjski bataljon — 4. bat. Notranjskega odreda — Horjulski bataljon, 56
Dolomitski odred — Polhograjski, 43, 53, 57, 58, 104,

116, 127, 150, 152, 154, 167, 175, 194, 215, 278, 309
Dražgoški bataljon, 311
Druga četa 4. (Dolenjskega) bataljona, 41
Druga četa 5. bataljona, 44
Druga četa Šercerjevega bataljona, 40
Druga grupa odredov, 23, 24, 25, 26, 27, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 132, 133, 194, 195, 199, 200, 206, 207, 208, 209, 210
Druga hrvaška operativna zona, 138, 186
Druga operativna zona (Notranjska), 167, 177, 178, 179, 184, 278, 317
Druga operativna zona (Gorenjska), 312, 314
Druga slovenska divizija, 295
Druga vipavska četa, 219
Drugi bataljon Belokranjskega odreda, 127
Drugi bataljon Dolenjskega odreda, 7, 16, 17, 54, 56
Drugi bataljon Kočevskega odreda, 39, 97, 100, 104
Drugi bataljon Krimskega odreda, 96
Drugi bataljon Krškega odreda, 127, 131, 132
Drugi bataljon Notranjskega odreda (Kočevski bataljon), 6, 7, 8, 14, 55, 58
Drugi bataljon Notranjskega odreda, 134
Drugi bataljon Pohorskega odreda (Zdravkov bataljon), 49, 50, 51
Drugi bataljon Savinjskega odreda (Simonov bataljon), 49, 52
Drugi bataljon Zapadno dolenjskega odreda, 131, 132
Drugi odred 5. hrvaške operativne zone, 104

E

Efenkova četa, 132

G

Glavni štab hrvaških partizanskih odredov, 28, 29, 55, 67, 108, 111, 114, 139, 143
Glavni štab NOV in POS, 177, 178, 183, 184, 185, 194, 202, 204, 205, 206, 216, 226, 238, 253, 257, 258, 259, 263, 264, 267, 270, 271, 273, 274, 290, 292, 295, 296, 297, 304, 306, 307, 309, 310, 312, 314, 319, 321, 322, 323
Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet, 5, 6, 14, 20, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 41, 46, 47, 48, 49, 53, 54, 55, 57, 65, 67, 70, 79, 83, 84, 87, 89, 97, 102, 103, 104, 105, 108, 110, 111, 114, 115, 116, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 131, 132, 133, 134, 137, 138, 140, 141, 142, 143, 145, 146, 147, 148, 149, 153, 154, 156, 159, 160, 161, 162, 167, 169, 170, 177, 178, 195, 200, 201, 202, 206, 207, 212, 213, 215, 218
Gorenjski bataljon, 210
Gorenjski odred, 167, 207, 214, 215, 216, 309, 310, 311, 312, 316
Gorenjski odred (novi), 314, 316
Gorjanski bataljon (Gorjanci), 16, 43, 145, 350
Gradnikova brigada (deveta), 295, 299, 302, 316, 317, 318, 319, 322
Gregorčičeva brigada (osma), 295, 317, 318, 320, 322
Gubčeva brigada, 126, 127, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 141, 145, 149, 153, 158, 167, 170, 171, 172, 173, 174, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 275, 276, 279, 282, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 292, 293, 294, 295, 298, 302, 308, 317

I

Ilijev bataljon, 310
Izvršni odbor OF (IOOF), 22, 27, 28, 29, 30, 55, 56, 59, 61, 64, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 108, 111, 114, 120, 121, 124, 126, 133, 135, 138, 140, 146, 147, 148, 149, 151, 156, 159, 160, 161, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 179, 180, 181, 183, 184, 194, 221, 223, 227, 228, 230, 232, 235, 240, 241, 243, 244, 248, 249, 250, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 272, 274, 311, 314, 324, 328, 329, 336, 337

J

Jankov bataljon — 1. bataljon Savinjskega odreda, 52, 208
Januškov (Selški) bataljon, 310
Jelovška (Selška, Blaževa) četa, 210, 211, 310
Jelovški bataljon, 311
Jeseniška četa, 316
Južno primorski odred, 225

K

Kamniška četa, 195
Kamniška četa (nova), 307
Kamniški bataljon, 168, 198, 201, 204, 205, 207, 211, 214, 303, 304, 305, 306, 308, 309
Kamniški odred, 205
Kamniško-Savinjski odred, 303, 305, 306, 307
Kamniško-Zasavski odred, 307, 312
Kočevski bataljon, 6, 7, 38, 39
Kočevski odred, 39, 57, 58, 97, 100, 104, 114, 121, 126
Kokrški bataljon, 207, 211
Kokrški bataljon (novi), 311
Kokrški odred, 198, 207, 211, 212, 227
Kominterna, 109, 110, 111, 222, 224
Koroška četa (nova), 307, 316
Koroški bataljon, 304, 311, 322, 323, 324
Koroški bataljon (novi), 314
Kozjanska (Modrasova) četa, 199, 200
Kozjanska četa (nova), 307
Kozjanski bataljon, 168, 199, 200, 307
Kranjčev bataljon, 199, 208, 209, 227
Kranjska četa, 316
Kranjski bataljon, 310, 311
Kraška četa, 219
Kraški bataljon, 219, 220, 320
Krimski odred, 13, 57, 58, 93, 102, 104, 105, 114, 116, 121, 126, 127, 141
Krški odred, 57, 104, 116, 121, 127, 141, 145

L

Lackova četa, 198
Leteča grupa (II. grupa odredov), 49
Leteča skupina Zidanškovega bataljona, 7
Loška četa, 210, 211
Loška četa (nova), 316
Loški bataljon, 311
Loški odred (Soški odred), 127, 128, 153, 219

M

Moravški bataljon, 168, 200, 204, 214
Moravško Zasavska četa, 200

N

Nacionalni komitet osvobodjenja Jugoslavije (NKOJ), 84
Narodna zaščita, 8, 9, 17, 18, 20, 25, 28, 43, 47, 55, 160, 164, 180, 181, 258, 259, 261, 269, 270, 272, 337

Narodno osvobodilni svet (NOS), 83, 84, 85, 88, 89, 90, 105
NOV in POJ, 256, 264, 290
NOV in POS, 92, 257, 262, 264, 270, 271, 298
Notranjski odred, 6, 8, 14, 15, 17, 45, 49, 50, 54, 55, 56, 95
Notranjski odred (novi), 134, 141, 167, 179

P

Peta četa 5. bataljona Notranjskega odreda, 41
Peta četa 1. bataljona Notranjskega odreda, 13
Peta četa Zidanškovega bataljona, 216
Peta grupa odredov, 39, 57, 58, 59, 85, 87, 104, 116, 133, 134
Peti bataljon (Dolenjski) slovenskih partizanskih čet, 16
Peti bataljon Notranjskega odreda, 14, 15, 41, 54, 58
Petnajsta divizija NOV in POJ, 264, 271, 273, 295, 307
Pivška (Brkinska) četa, 216, 219
Pivška četa, 128
Pohorska četa (nova), 307
Pohorski bataljon, 168, 199, 202, 203, 204, 307
Pohorski odred, 195
Pokljuška četa, 211
Pokljuški bataljon, 311
Poljanska četa, 310
Poljanski bataljon, 52, 207, 208, 209, 211
Poljanski bataljon (novi), 311
Preserška četa, 8
Prešernova (Gorenjska) 7. udarna brigada, 295, 299, 302, 314
Primorska četa, 40
Primorska operativna zona, 226, 319
Primorski odred, 104, 128, 216
Primorsko Goranski odred, 287, 288, 289
Proletarska udarna četa, 7
Prva četa Dolomitskega bataljona, 42
Prva četa prvega bataljona Notranjskega odreda, 10, 13, 14
Prva grupa odredov, 201, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213
Prva istrska četa, 216
Prva maneverska brigada, 121, 131
Prva operativna zona (Dolenjska), 167, 171, 177, 178, 183, 186, 253, 274, 279
Prva proletarska brigada Toneta Tomšiča, 47, 59, 65, 95, 110, 111, 112, 115, 116, 122, 123, 126, 127, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 142, 143, 145, 148, 149, 153, 154, 157, 167, 171, 172, 173, 174, 177, 178, 185, 186, 189, 190, 273, 274, 275, 276, 282, 284, 286, 287, 288, 290, 292, 293, 294, 295, 298, 300, 301, 302, 352
Prva slovenjegoriška četa, 198
Prva slovenska divizija, 295
Prva vipavska četa, 220
Prvi bataljon Belokranjskega odreda, 133
Prvi bataljon Dolenjskega odreda, 16, 54
Prvi bataljon Gubčeve brigade, 133
Prvi bataljon Kočevskega odreda, 97, 104, 110, 153
Prvi bataljon Krimskega odreda, 95, 96, 126, 134
Prvi bataljon Krškega odreda, 127
Prvi bataljon Notranjskega odreda, 7, 8, 9, 10, 14, 58
Prvi bataljon Pohorskega odreda, 49
Prvi bataljon Savinjskega odreda — Jankov bataljon, 25, 49, 52

Prvi bataljon Simona Gregorčiča, 128
Prvi bataljon Tomšičeve brigade, 132
Prvi kočevski bataljon (Kočevski bataljon), 6, 7
Prvi koroški bataljon, 323
Prvi maneverski bataljon, 115
Prvi Primorski bataljon, 219
Prvi proletarski bataljon Toneta Tomšiča, 15, 30, 43, 45, 46, 47, 54, 56, 131
Prvi štajerski bataljon, 24, 194, 195, 196, 197

R

Rakovška četa (Rakek), 15, 51
Revirska četa, 227
Ristova — Vojtehova skupina, 196, 200
Ruška četa, 199

S

Savinjska četa, 227
Savinjski (Šlandrov) bataljon, 168, 199, 200, 205, 303, 304, 305, 306, 308, 309
Savinjski odred, 51, 52, 195, 206, 227, 322
Selški bataljon, 311
Severno primorski odred, 226
Simonov bataljon — 2. bataljon Savinjskega odreda, 52, 199, 208
Slovenski narodnoosvobodilni odbor — SNOO — Vrhovni plenum OF, 81, 82, 83, 84, 149, 151, 159, 160
Soški odred, 167, 218, 219, 220, 222, 224, 317
Spodnje Vipavska četa, 128

Š

Šercerjev bataljon (1. bataljon Notranjskega odreda), 9, 10, 13, 14, 21, 51
Šercerjeva brigada, 134, 150, 153, 154, 167, 170, 174, 178, 179, 193, 213, 273, 275, 276, 278, 279, 281, 282, 284, 286, 287, 290, 291, 294, 295, 296, 298, 302, 327
Šiškov bataljon — 3. bataljon Savinjskega odreda, 48, 52, 53, 96
Škofjeloška četa (Loška), 211
Šlandrov bataljon, 197, 198, 199
Šlandrova (Štajerska) brigada, 295, 307, 309
Štajerski odred, 307
Štirinajsta divizija, 264, 271, 273, 295, 299, 300, 301, 316, 319, 355

T

Tolminska četa, 219
Tolminski bataljon, 128, 219, 220
Tončkova četa, 310
Tretja četa 1. bataljona Notranjskega odreda, 7, 10, 39
Tretja četa (udarna) Šercerjevega bataljona, 41, 42, 51
Tretja grupa odredov, 5, 6, 7, 16, 20, 22, 26, 29, 30, 39, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 73, 74, 77, 79, 104, 105, 120, 133, 134, 137
Tretja operativna zona (Alpska), 167, 214, 317
Tretji bataljon Dolenjskega odreda, 16, 56
Tretji bataljon II. grupe odredov, 43
Tretji bataljon Kočevskega odreda, 97
Tretji bataljon Krimskega odreda, 45, 95, 96, 126, 134
Tretji bataljon Krškega odreda, 127, 131, 132
Tretji bataljon Notranjskega odreda (Zidanškov), 14, 56, 58
Tretji bataljon V. grupe odredov, 45

Tretji bataljon Savinjskega odreda — Šiškov bataljon, 47, 48, 52
Trinajsta hrvaška brigada Josipa Kraša, 170, 171, 186, 187, 188, 189, 190, 287, 288, 289, 290
Trnovska četa, 128

U

Udarna četa Šercerjevega bataljona, 13

V

Varnostno obveščevalna služba (VOS), 29, 85, 151, 164, 258, 269, 270, 340
Veličkova četa, 199, 200
Vipavski bataljon, 220
Vipavska četa, 218, 220
Vojkova četa, 220, 223
Vojkov vod, 218
Vrhniška četa, 8
Vrhovni plenum OF (SNOO), 159, 168, 228, 230, 232, 238, 239, 250, 266, 267, 269, 270, 274
Vrhovni štab NOV in POJ, 6, 14, 20, 28, 29, 30, 55, 65, 66, 108, 123, 160, 163, 165, 166, 167, 169, 184, 185, 191, 221, 257, 258, 264, 270, 271, 273, 290, 295
Vzhodno dolenjski odred, 134, 142, 153, 167, 170, 171, 288, 298

Z

Zapadno dolenjski odred, 43, 45, 46, 57, 104, 105, 113, 115, 116, 121, 134, 142, 153, 158, 167, 178, 289, 299
Zasavska četa, 307
Zasavski bataljon (Hohkravtov), 199, 205, 303, 304, 305, 306, 308, 309
ZAVNOH, 262
Zdravkov bataljon — 2. bataljon Pohorskega odreda, 52, 208
Zgornje savinjska četa, 199
Zgornje vipavska četa, 128, 218
Zidanškov bataljon, 7, 8, 9, 14, 15, 20, 40, 42, 348, 349

Ž

Želimeljska četa, 13
Žirovska četa, 310
Žumberački odred, 65
Žumberačko-Pokupski odred, 140, 141, 148, 288

KRAJEVNO KAZALO

A

Ajdovec, 7 km vzh. od Žužemberka, 117, 126, 171, 172, 173, 186, 292, 295, 297, 298
Ajdovščina, 330
Ambrus, 15,5 km jvzh. od Višnje gore, 46, 47, 78, 117, 127, 130, 135, 178, 274, 275, 276, 277
Avšnik, 10 km svzh. od Cerknice, 95, 99

B

Bača (Podbrdo), 330
Babna gora, 7,5 km zah. od Trebnjega, 186
Babna gora, 11 km zah. od Ljubljane, 278
Babna polica, 18,5 km jvzh. od Cerknice, 101, 128
Babno polje, 22,5 km jvzh. od Cerknice, 101
Bakerc, 7 km jzah. od Žužemberka, 275
Banja Loka, 14 km juž. od Kočevja, 6, 39, 101, 102, 150, 327
Banjkovka, 4,5 km jzah. od Žužemberka, 276
Beč, 8,5 km svzh. od Cerknice, 157
Begunje pri Cerknici, 41, 102, 141, 145, 157, 328, 353
Bela cerkev, 11 km svzh. od Novega mesta, 302
Bela Krajina, 38, 39, 63, 66, 86, 97, 100, 113, 116, 122, 127, 139, 144, 145, 169, 186, 229, 244, 287, 294, 325, 326, 328
Bela peč (k. 1426), 21,5 km szah. od Šoštanja, 199, 323
Beli kamen, 11 km szah. od Kočevja, 126, 136
Belica, 12 km zah. od Ljubljane, 18, 19, 20, 287
Beljak na Koroškem, 268
Belška grapa pri Dvoru pri Polhovem Gradcu, 278
Beneška Slovenija, 219, 256, 318, 322, 330
Bevke, 14 km jzah. od Ljubljane, 47
Bezuljak, 4,5 km sev. od Cerknice, 141, 145, 157
Bič, 9,5 km szah. od Trebnjega, 186
Bihač, 165, 166, 169
Birčna vas, 6,5 km jzah. od Novega mesta, 112, 113, 190, 325
Bistra pri Vrhniki, 329
Bistrica, 12,5 km svzh. od Trebnjega, 173
Bistrica ob Dravi na Koroškem, 311, 312
Bitinje (Zg. in Sp.), 7 km szah. od Ilirske Bistrice, 219
Bitoraj, 28 km jvzh. od Rijeke, 144
Bizovik, 5 km jvzh. od Ljubljane, 24, 122, 145, 150, 153, 157, 353
Blagovica, 16 km jvzh. od Kamnika, 195, 205, 206
Blato, 4,5 km jvzh. od Ribnice, 280

Blatna Brezovica, 16 km jzah. od Ljubljane, 47
Blatni klanec pri Trebelnem, 131
Blažević, 12,5 km jzah. od Novega mesta, 142
Blečji vrh, 4 km szah. od Višnje gore, 153, 186
Blečji vrh, 11,5 km sev. od Novega mesta, 132
Bled, 310
Blegaš (k. 1562), 15,5 km zah. od Škofje Loke, 208, 209
Bloke (Bloška planota), 7, 8, 14, 35, 40, 42, 105, 299, 328
Bloška polica, 8 km jvzh. od Cerknice, 98, 99, 101
Bohinj, 209
Bohinjska Bela, 4,5 km jzah. od Bleda, 310
Bohinjska Bistrica, 310, 312
Bojanci, 8,5 km jvzh. od Črnomlja, 150, 151, 294
Boncar (klanec na cesti Sodražica—Vel. Bloke), 15, 41
Borovnica, 7, 12, 41, 47, 49, 51, 93, 96, 103, 126, 145, 157, 271, 273, 299, 329
Borovec, 13 km jzah. od Kočevja, 101, 286
Borovlje na Koroškem, 227
Bosanci, 20 km svzh. od Ogulina, 145
Bosiljevo, 16 km svzh. od Ogulina, 145, 150, 151
Boštanj — grad, 2 km jvzh. od Grosuplja, 54
Boštetje, 7,5 km jzah. od Velikih Lašč, 299
Bovec, 330
Branica (k. 349), 6 km jzah. od Vipave, 218
Braslovče, 19 km szah. od Celja, 201
Bratelji (k. 786), 17 km zah. od Samobora, 154
Brda (Goriška), 219, 330
Brdarice, 9 km szah. od Ogulina, 150
Brdo pri Ljubljani, 329
Breg, 2,5 km sev. od Borovnice, 41
Breg, 6,5 km jzah. od Vel. Lašč, 300
Breg (Pako), 3,5 km sev. od Borovnice, 329
Bresarić, 187, 188
Brest, 9 km juž. od Ljubljane, 13, 14
Breška vas, 11,5 km svzh. od Novega mesta, 302
Brezje, 13 km zah. od Ljubljane, 18, 329
Brezje, 13 km szah. od Vel. Lašč, 96
Brezje, 7,5 km jvzh. od Vel. Lašč, 135
Brezje, 2,5 km svzh. od Cerknice, 145
Brezje, 8 km svzh. od Metlike, 187
Brezje, 6,5 km jzah. od Grosuplja, 291, 294
Brezje, 11 km sev. od Trebnjega, 293
Brezje, 17 km zah. od Kobarida, 319
Brezova reber, 9,5 km jvzh. od Žužemberka, 158, 292, 298
Brezova reber nad Semičem, 145
Brezov dol, 6,5 km jzah. od Žužemberka, 135, 275
Brezovica pri Ljubljani, 129, 145, 157
Brezovica (Gornja, Dolnja), 6,5 km svzh. od Borovnice, 179, 299, 328
Brezovica pri Šentjerneju na Dolenjskem, 189
Brezovica, 4,5 km szah. od Metlike, 186, 288
Brezovo (Gornje, Dolnje), 3,5 km szah. od Višnje gore, 153, 157, 185, 186
Breže, 2,5 km szah. od Ribnice, 94
Brežice, 199, 303, 331
Breški Jalovec (k. 1615), 17 km szah. od Kobarida, 319

Briga (Gornja, Dolnja), 14 km jzah. od Kočevja, 101, 286
Brkini, 216
Brlenić, 23,5 km jzah. od Samobora, 187, 188
Brod, 3,5 km svzh. od Kostanjevice, 294
Brod — Moravice, 297
Brod na Kolpi, 20 km juž. od Kočevja, 5, 6, 7, 35, 144, 150
Bršljin pri Novem mestu, 117
Bruhanja vas, 5,5 km vzh. od Vel. Lašč, 145
Bučka, 18,5 km svzh. od Novega mesta, 289
Budganja vas, 2 km szah. od Žužemberka, 135
Budinjak, 8,5 km jvzh. od Kostanjevice, 190
Bukov vrh (k. 1315), 12,5 km szah. od Ajdovščine, 128
Bukovec, 18 km jzah. od Škofje Loke, 315
Bukovica pri Litiji, 292
Bukovica, 3 km juž. od Ilirske Bistrice, 219
Bukovica, 25 km jzah. od Samobora, 187, 188
Bušinja vas, 4 km szah. od Metlike, 155, 186, 288
Butajnova, 6,5 km jzah. od Polhovega Gradca, 52

C

Celje, 198, 199, 200, 304, 306, 331
Celovec, 166, 268, 323
Centa, 7,5 km szah. od Vel. Lašč, 96
Cerklje, 9,5 km svzh. od Kostanjevice, 294
Cerknica na Notranjskem, 8, 41, 42, 56, 71, 94, 96, 126, 129, 179, 328
Cerkno, 20 km jzah. od Škofje Loke, 209, 330
Cesta, 5,5 km svzh. od Vel. Lašč, 117, 145
Cesta, 9 km svzh. od Kočevja, 131
Ceste, 8 km jzah. od Vrhnike, 41
Cicelj (k. 817), 11 km jvzh. od Domžal, 308, 309
Cikava, 3 km szah. od Grosuplja, 25, 291
Cink pri Faberjevem križu v Kočevskem Rogu, 114
Cirnik, 6 km svzh. od Trebnjega, 173, 293
Crni Lug, 71
Cvišlarji, 4 km vzh. od Kočevja, 104, 110, 116

Č

Čabar, 13 km jzah. od Kočevja, 7, 8, 42, 101, 144
Čadar, 6 km szah. od Samobora, 190
Čanebla, 17 km jzah. od Kobarida, 318
Čatež, 7 km szah. od Trebnjega, 116, 117, 185, 273, 287, 290, 292, 293, 302, 354
Čedad (Cividale), 227, 319
Čemšeniška planina (Velika planina) (k. 1206), 8 km szah. od Trbovelj, 195
Čeplje, 18 km jvzh. od Kočevja, 71, 101
Čepovan pri Gorici, 128, 218, 220
Češča vas, 3,5 km jzah. od Novega mesta, 351
Čreta, 26,5 km szah. od Celja, 197, 200
Čretež, 7 km svzh. od Ribnice, 135, 145
Črmošnjice, 15 km jzah. od Novega mesta, 17, 113, 116, 143, 186
Črna pri Mežici, 324
Črna vas, 5 km juž. od Ljubljane, 41
Črnec, 6 km jzah. od Vel. Lašč, 300
Črniče pri Vipavi, 330
Črni potok, 6 km jvzh. od Kočevja, 89

Črni potok, 17,5 km jzah. od Ribnice, 101
Črnivec, 8,5 km svzh. od Kamnika, 196
Črni vrh nad Polhovim Gradcem, 52, 207
Črni vrh (k. 955), 7,5 km vzh. od Ribnice, 57
Črni vrh nad Idrijo, 128
Črni vrh, 12 km jzah. od Kobarida, 318
Črni vrh (k. 1543), 19 km svzh. od Šoštanja, 199
Črni vrh, 7 km juž. od Ribnice, 286
Črnomelj, 67, 102, 140, 142, 143, 144, 188, 190, 287, 326
Čudno selo, 2,5 km jvzh. od Črnomlja, 143
Čušperk, 8 km jvzh. od Grosuplja, 14, 275, 292

D

Dane, 11 km jvzh. od Cerknice, 101, 128, 145, 157
Dane, 3 km jzah. od Ribnice, 279, 280, 281, 282, 283
Dane, 17 km jzah. od Samobora, 154
Davča, 22 km szah. od Škofje Loke, 310, 314
Debeče, 7,5 km svzh. od Višnje gore, 292
Debeli hrib (k. 614), 4,5 km svzh. od Grosuplja, 111
Debeli hrib nad Temeniško dolino, 153
Debeli hrib (k. 622), 9 km svzh. od Ribnice, 277
Debeli vrh, 14,5 km jvzh. od Ljubljane, 117
Debeli vrh (k. 1255), 9,5 km jzah. od Ribnice, 101
Debenec, 7,8 km svzh. od Trebnjega, 129
Dedni dol, 2 km szah. od Višnje gore, 153, 157
Dednik, 7 km zah. od Vel. Lašč, 96, 193
Desternica, 8 km sev. od Ptuja, 198
Delnice, 71, 144, 149
Devin pri Trstu, 220
Dob, 8 km svzh. od Trebnjega, 173
Dobec, 6 km sev. od Cerknice, 141, 145, 154, 157
Dobliče, 4,5 km jzah. od Črnomlja, 144, 150
Dobrava, 4,5 km svzh. od Žužemberka, 172
Dobravica, 1 km zah. od Kostanjevice, 16
Dobravica, 10 km szah. od Trebnjega, 186
Dobrča (k. 1520), 7 km svzh. od Radovljice, 209
Dobrepolje, žel. postaja, 4,5 km svzh. od Vel. Lašč, 45, 54, 117, 118, 145, 157, 327
Dobrnič, 3,5 km jzah. od Trebnjega, 54, 117, 127, 172, 274, 295, 296, 298
Dobrova pri Ljubljani, 18, 19, 43, 72, 94, 129, 175, 194, 329
Dobrovlje, 23,5 km szah. od Celja, 197, 199, 304, 305
Dobrunje pri Ljubljani, 153, 157, 349
Dole (Velike, Male), 8,5 km zah. od Trebnjega, 186
Dol pri Ljubljani, 205
Dolgo brdo pri Prežganju, 25
Dolga njiva, 11 km svzh. od Tržiča, 209
Dolga vaš pri Kočevju, 34, 110
Dolenja vas, 13 km zah. od Ljubljane, 19, 129, 287
Dolenja vas pri Ribnici, 101, 148, 193, 279, 327
Dolenja vas, 10,5 km szah. od Novega mesta, 129
Dolenja vas, 8,5 km jvzh. od Trebnjega 145
Dolenja vas, 12,5 km szah. od Trebnjega, 174
Dolenja vas, 8,5 km szah. od Škofje Loke, 315
Dolenjska, 16, 17, 26, 27, 30, 43, 50, 60, 66, 80, 104, 126,

131, 139, 167, 168, 169, 177, 185, 304, 308, 314, 353, 354
Dolenjske Toplice (pri Novem mestu), 94, 95, 97, 112, 116, 186, 292, 294, 325, 351
Dolina, 12 km svzh. od Novega mesta, 302
Dolnje Ponikve pri Trebnjem, 129
Dolnje Stative, 7 km zah. od Karlovca, 151
Dolnje Sušice, 10 km jzah. od Novega mesta, 95
Dolž, 8 km jvzh. od Novega mesta, 141, 145, 155, 157, 171, 351
Domagovići, 20 km jzah. od Samobora, 189
Domžale, 304
Dornberk, 13 km jvzh. od Gorice, 330
Došen, 8 km szah. od Litije, 196
Draga (Zg., Spodnja), 3 km jvzh. od Višnje gore, 48
Draga, 13,5 km jzah. od Ribnice, 99, 101, 193, 280, 282, 286, 287,
Draganići, 24 km jzah. od Samobora, 187, 188, 189
Dragatuš, 5,5 km jzah. od Črnomlja, 326
Drage, 7 km szah. od Metlike, 288
Drašča vas, 6,5 km szah. od Žužemberka, 135
Drašiči, 3 km svzh. od Metlike, 326
Dravlje pri Ljubljani, 43, 102, 354
Dravograd, 206, 304
Dražgoše, 10,5 km juž. od Radovljice, 310
Drenik, 5,5 km jzah. od Grosuplja, 94, 96, 291
Drenov grič, 15 km jzah. od Ljubljane, 47, 72
Drnohla — planina, 14 km szah. od Kobarida, 319
Drušče (Vel., Male), 20 km svzh. od Novega mesta, 289
Družinska vas, 10 km svzh. od Novega mesta, 354
Dule, 7,5 km szah. od Metlike, 288
Dunaj, 323
Duplje, 8 km szah. od Kranja, 212
Dvor, 13 km zah. od Ljubljane, 18, 19
Dvor pri Žužemberku, 46, 112, 117, 178, 276
Dvorišče, 28,5 km jzah. od Samobora, 187
Dvorska vas, 10,5 km szah. od Ribnice, 41

E

Erzelj, 5 km jzah. od Vipave, 218

F

Faberjev križ, 16 km jzah. od Novega mesta, 114, 294
Fara ob Kolpi, 79
Fara, 12 km jvzh. od Cerknice, 145
Ferdreng, 14 km jvzh. od Kočevja, 101, 150
Foni, 6,5 km szah. od Tolmina, 318
Fridrihštajn, 3 km juž. od Kočevja, 14
Fužine, 20 km vzh. od Rijeke, 144, 150

G

Gaberje, 8,5 km jvzh. od Novega mesta, 155
Gabernik, 8,5 km svzh. od Ptuja, 198
Gabrje, 8 km zah. od Ljubljane, 129, 153, 278
Gabrovčec (Gabrovščica), 8,5 km jvzh. od Višnje gore, 48, 118
Gabrovica, 9 km szah. od Samobora, 190
Gabrovka, 9 km szah. od Žužemberka, 130
Gabrška gora, 8,5 km jzah. od Škofje Loke, 52, 53, 208

Gaj, 10 km sev. od Metlike, 288
Galin, 11,5 km svzh. od Metlike, 187
Generalski Stol, 21 km jzah. od Karlovca, 151
Glažuta, 8 km jzah. od Ribnice, 7, 102, 149, 280, 281, 282, 285
Globel, 10 km szah. od Ribnice, 193, 327
Globodol, 11,5 km szah. od Novega mesta, 127
Globoko, 11,5 km jvzh. od Višnje gore, 135
Goče, 4 km jzah. od Vipave, 218
Gojak, 4,5 km svzh. od Ogulina, 151
Golče, 7 km jzah. od Zagorja, 196
Golek, 6,5 km szah. od Trebnjega, 293
Goli Breg (k. 581), 4,5 km svzh. od Vel. Lašč, 57
Goli vrh (k. 486), 6,5 km szah. od Žužemberka, 277
Golica, 6,5 km sev. od Jesenic, 212
Golo, 5 km južno od Iga, 10, 267, 291
Golobar (k. 1254), 8 km sev. od Kobarida, 317, 322
Golobinjek, 7,5 km jvzh. od Trebnjega, 298
Golobinjek, 12,5 km szah. od Črnomlja, 113, 145
Golobov hrib (k. 437), 11,5 km jvzh. od Višnje gore, 135
Gomila, 5 km svzh. od Trebnjega, 302
Gonars, 36, 51, 141
Gora Petrinjci, 11 km szah. od Ribnice, 175
Gorenja vas, 6 km jvzh. od Višnje gore, 26
Gorenja vas pri Logatcu, 329
Gorenje Jezero, 8 km jvzh. od Cerknice, 101
Gorenjsko, 20, 26, 48, 52, 53, 57, 60, 64, 66, 111, 112, 154, 181, 197, 199, 203, 206, 207, 208, 210, 212, 213, 214, 215, 226, 227, 256, 264, 271, 299, 305, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 323, 324, 331, 343
Gorica, 106, 107, 130, 216, 221, 222, 329, 330
Goriče, 9 km sev. od Kranja, 310, 312
Goričica, 3,5 km svzh. od Borovnice, 300, 329
Goričica, 5 km jzah. od Grosuplja, 294
Goriška, 58
Goriška vas, 7,5 km szah. od Novega mesta, 132
Gorjanci, 36, 58, 127, 131, 142, 143, 145, 154, 155, 170, 171, 173, 188, 288, 294, 297, 298, 302, 325, 349, 350, 352
Gorje pri Bledu, 312
Gornja vas, 9 km jvzh. od Kostanjevice, 190
Gornja Sevnica, 4 km sev. od Trebnjega, 127
Gornje Radovlje, 20 km svzh. od Novega mesta, 289
Gornje Ravne, 7 km szah. od Trebnjega, 293
Gornji grad, 18 km svzh. od Kamnika, 195, 197, 200, 209
Gornji Ig, 14 km južno od Ljubljane, 14, 94, 95, 96, 126
Gorski Kotar, 97, 301
Gospodična (k. 822), 11 km jvzh. od Novega mesta, 155
Gosposvetsko polje pri Celovcu, 227
Gotenica, 10 km jzah. od Kočevja, 14, 101, 193, 287
Goteniški vrh (kota 1142), 13 km juž. od Ribnice, 102
Gotna vas pri Novem mestu, 154
Gozdnik (k. 1092), 9,5 km jzah. od Celja, 197
Graben, 6 km jvzh. od Vel. Lašč, 300
Grabrk, 11,5 km svzh. od Ogulina, 151
Grabrovec, 3,5 km szah. od Metlike, 288

Gradac, 6,5 km svzh. od Črnomlja, 151, 326
Gradenec, 2,5 km jzah. od Žužemberka, 136, 137
Gradiček (Krka—Videm), 25
Gradišče, 3,5 km jzah. od Horjula, 19
Gradišče, 7 km jzah. od Grosuplja, 41, 96, 291, 294
Gradišče, 5 km svzh. od Trebnjega, 173
Grahovo, 5 km jvzh. od Cerknice, 8, 98, 101, 145, 157, 328
Grajska vas, 16,5 km zah. od Celja, 197
Grandić Breg, 14 km vzh. od Metlike, 188
Graščica, 18,5 km jvzh. od Kočevja, 57
Graz, 196
Grčarevec, 11 km sev. od Postojne, 329
Grčarice, 11 km jvzh. od Ribnice, 7, 14, 101, 102, 149, 193, 280, 285, 286, 301, 302, 355
Grček pri Dolenji vasi (k. 531), 4 km jvzh. od Ribnice, 281, 282, 283
Greda (k. 703), 10 km sev. od Cerknice, 299
Grgar pri Gorici, 330
Grintovec, 6,5 km svzh. od Kočevja, 110, 117
Grofja Miza, 14 km jzah. od Novega mesta, 294, 295
Grosuplje, 35, 44, 46, 47, 66, 70, 93, 95, 118, 127, 179, 191, 274, 275, 291, 325, 328
Gumbišče, 8,5 km zah. od Trebnjega, 186
Gumnišče, 7,5 km szah. od Grosuplja, 45, 94, 294
Guštanj (Ravne na Koroškem), 324

H

Haloze, 198
Hinje, 8 km jzah. od Žužemberka, 47, 136, 137, 276, 377 294
Hiteno, 10,5 km svzh. od Cerknice, 141, 145
Hlevnik (k. 876), 6 km szah. od Tolmina, 318
Hmelnik — grad, 7 km sev. od Novega mesta, 17
Hočevje, 9 km juž. od Višnje gore, 49, 117, 118, 135, 275, 276
Horjul pri Ljubljani, 18, 19, 43, 47, 52, 72, 102, 129, 175, 194, 329
Hotedršščica, 12,5 km jzah. od Vrhnike, 71, 145, 157, 329
Hrast pri Jugorju, 6,5 km szah. od Metlike, 100
Hrastenice, 10 km szah. od Ljubljane, 287
Hrastnik, 206, 304, 305
Hrastov dol, 11 km zah. od Trebnjega, 141, 186, 292
Hrib, 11,5 km jzah. od Ribnice, 157, 280
Hrib, 5,5 km jvzh. od Žužemberka, 198
Hribka (k. 589), 8 km svzh. od Ribnice, 277
Hruševo, 10 km zah. od Ljubljane, 18
Hrženik, 24,5 km jzah. od Samobora, 187
Huda jama, 10 km jzah. od Celja, 197
Huda polica, 4,5 km zah. od Grosuplja, 157
Hudeje, 3,5 km svzh. od Trebnjega, 293
Hudi konec, 6 km jvzh. od Vel. Lašč, 300
Hudo pri Stični, 157
Humin (Gemona), 322

I

Idrija, 223, 297, 329, 330
Ig, 10 km juž. od Ljubljane, 10, 12, 13, 14, 21, 34, 98, 179, 299
Iglenik, 3,5 km szah. od Trebnjega, 293
Ihan pri Domžalah, 303
Ilirska Bistrica, 216, 330

Ilova gora (Prestrana), 9 km jvzh. od Grosuplja, 46, 292, 354
Ipavec, 15,5 km jzah. od Litije, 25
Iška (Iški Vintgar), 14 km juž. od Ljubljane, 14, 49, 95, 98, 99, 384
Iška loka, 9 km juž. od Ljubljane, 13, 14
Iška vas, 13 km juž. od Ljubljane, 96, 174
Ivančna gorica pri Stični, 47, 48
Izola, 321

J

Jama, 17 km zah. od Novega mesta, 113
Jamnik, 8,5 km jvzh. od Radovljice, 310
Janče, 9,5 km zah. od Litije, 25, 48, 291
Janče, 16 km jzah. od Maribora, 204
Jastrebarsko, 15,5 km zah. od Samobora, 188
Javor, 14 km jvzh. od Ljubljane, 25, 117, 191, 291
Javorek, 8 km szah. od Samobora, 190
Javorje, 7,5 km jvzh. od Litije, 117, 118, 292
Javornik (k. 1240), 10 km svzh. od Vipave, 319
Javorski vrh (k. 1284), 19 km jzah. od Maribora, 204
Javoršček (k. 1549), 8 km sev. od Kobarida, 317
Jazbec (k. 704), 12 km svzh. od Kočevja, 57
Jelendol, 8 km jvzh. od Ribnice, 102, 193
Jelenov žleb, 7,5 km jzah. od Ribnice, 102, 145, 149, 279, 280, 282, 283, 284
Jelovec, 9,5 km szah. od Ribnice, 327
Jelovica (kota 1410), 8,5 km jzah. od Radovljice, 208, 209, 210, 211, 310
Jerebec, 18 km jzah. od Škofje Loke, 315
Jesenice na Gorenjskem, 212, 312, 331
Jevnica, 8,5 km szah. od Litije, 291
Jezerine, 24 km jzah. od Samobora, 188
Jezero, 11 km jzah. od Ljubljane, 40
Ježica pri Ljubljani, 118, 129
Jugorje, 9 km szah. od Metlike, 154, 186, 288
Jurjevica, 3 km szah. od Ribnice, 94, 97, 279
Juršinci, 10,5 km svzh. od Ptuja, 198

K

Kal (k. 956), 14,5 km jzah. od Celja, 197
Kal, 12,5 km svzh. od Ribnice, 135
Kal, 8 km svzh. od Žužemberka, 186, 274
Kalce, 4 km jzah. od Gor. Logatca, 329
Kaliči, 7,5 km jzah. od Ribnice, 280
Kališče, 7,5 km svzh. od Kamnika, 205, 214
Kalje, 20,5 km jzah. od Samobora, 155
Kamen (kota 1695), 16,5 km szah. od Šoštanja, 199
Kamenica (k. 1046), 8,5 km jvzh. od Borovnice, 94, 95
Kamenjak (k. 723), 9,5 km svzh. od Kočevja, 79
Kamen vrh (k. 675), 9 km svzh. od Ribnice, 277
Kamnik, 304, 331
Kamnik pri Preserju, 329
Kamniška Bistrica, 209
Kamni vrh, 9 km zah. od Žužemberka, 135, 277
Kamnje (Gornje, Dolnje), 6 km szah. od Novega mesta, 303
Kanal pri Gorici, 329, 330

Kandija pri Novem mestu, 158
Kanižarica, 2 km jvzh. od Črnomlja, 140
Kaplja vas, 15 km zah. od Celja, 196
Kaponhof, 19 km jzah. od Maribora, 204
Karlovec, 144, 150, 187, 188, 189, 190, 237, 297, 302
Karteljevo, 7,5 km szah. od Novega mesta, 17, 303
Kastav, 8 km szah. od Rijeke, 144
Kilovče, 8 km szah. od Ilirske Bistrice, 219
Kitni vrh, 9 km szah. od Žužemberka, 46
Kleč, 8,5 km svzh. od Kočevja, 116, 142, 278
Kleče pri Ljubljani, 145, 157
Klevevž (grad), 13 km svzh. od Novega mesta, 16, 354
Klinča selo, 12,5 km jvzh. od Samobora, 189
Ključ (k. 623), 13 km zah. od Ljubljane, 18, 43, 175, 194, 287
Knežja Lipa, 15 km jvzh. od Kočevja, 71, 101, 110, 144
Knežja njiva, 14,5 km jvzh. od Cerknice, 193
Kobarid, 319, 329
Kobiljak, 2,5 km vzh. od Ogulina, 150
Kočarji, 8,5 km jvzh. od Kočevja, 110
Kočevje, 6, 7, 14, 16, 33, 35, 66, 97, 101, 104, 110, 112, 113, 116, 117, 178, 179, 275, 278, 279, 293, 325, 326
Kočevska, 5, 6, 7, 17, 21, 30, 38, 39, 51, 58, 77, 78, 79, 80, 85, 86, 87, 89, 90, 97, 104, 123, 186, 194, 276, 297,
Kočevska Reka, 6, 34, 71, 101, 102, 193, 302, 327
Kočevski Rog, 7, 46, 57, 59, 65, 79, 95, 96, 97, 99, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 120, 121, 122, 123, 127, 129, 131, 139, 142, 144, 154, 178, 229, 235, 237, 253, 263, 274, 292, 294
Kofce (k. 1505), 6,5 km sev. od Tržiča, 209
Kokarje, 12,5 km jzah. od Šoštanja, 195
Kolovrat, 7 km zah. od Tolmina, 318, 319
Kolpa, 5, 6
Komolec, 15 km svzh. od Kočevja, 96, 116
Kompolje, 7 km jvzh. od Vel. Lašč, 46, 117, 135, 137, 145, 169, 178, 179, 275
Konj (k. 1803), 12 km svzh. od Kamnika, 209
Kopa (k. 1074), 14 km vzh. od Kočevja, 57
Koper, 321
Koprivnik, 14 km jvzh. od Kočevja, 101, 110, 113, 116, 142, 327
Korenitka, 4 km szah. od Trebnjega, 54
Koreno, 4 km jzah. od Polhovega Gradca, 154, 194
Korinj, 13 km zah. od Žužemberka, 78, 135, 178, 275, 277
Korita, 6 km svzh. od Žužemberka, 298
Koroška, 199, 201, 204, 211, 212, 226, 227, 228, 256, 303, 312, 322, 323, 324
Kos, 20 km jzah. od Maribora, 204
Kostanjevac, 9,5 km jzah. od Samobora, 190
Kostanjevica na Dol., 116, 127, 155, 157, 190
Koščaki, 8,5 km svzh. od Cerknice, 94
Koške poljane, 7 km zah. od Litije, 25
Kot (k. 1004), 16 km jzah. od Ribnice, 101, 281, 282
Kot, 4 km zah. od Ribnice, 94, 97, 99, 283
Kot ob Krki, 15,5 km zah. od Novega mesta, 113
Kot pri Semiču, 113, 143

k. 289 — 5 km juž. od Ljubljane, 13
k. 290 — 6 km juž. od Ljubljane, 13
k. 293 — 6 km svzh. od Žužemberka, 296
k. 374 — 7 km szah. od Trebnjega, 293
k. 382 — 11,5 km svzh. od Kočevja, 113
k. 403 — (Vrbičje) — 5,5 km jzah. od Grosuplja, 293
k. 408 — 4 km vzh. od Žužemberka, 298
k. 418 — 7,5 km svzh. od Žužemberka, 298
k. 443 — 6 km szah. od Novega mesta, 303
k. 448 — 7,5 km svzh. od Žužemberka, 298
k. 455 — 5 km szah. od Metlike, 288
k. 474 — (Bičje) 4,5 km jzah. od Grosuplja, 293
k. 474 — 4 km zah. od Dobrove pri Ljubljani, 14
k. 476 — 5 km svzh. od Kočevja, 113
k. 484 — 2,5 km juž. od Ribnice, 279
k. 485 — 2,5 km jzah. od Ribnice, 281, 283
k. 489 — Podgora, 3 km jzah. od Ribnice, 281
k. 490 — 6,5 km jzah. od Grosuplja, 291, 294
k. 491 — 8,5 km jvzh. od Ribnice, 102
k. 509 — 9 km zah. od Novega mesta, 298
k. 511 — 7 km sev. od Kočevja, 113
k. 514 — Velike Dole, 10,5 km svzh. od Vel. Lašč, 276
k. 562 — 2 km jzah. od Ribnice, 272
k. 562 — 8,5 km svzh. od Ribnice, 281
k. 565 — 5 km svzh. od Žužemberka, 296
k. 565 — 4,5 km svzh. od Kočevja, 113
k. 581 — 1,5 km juž. od Trebnjega, 298
k. 598 — Stari grad, 6 km svzh. od Vel. Lašč, 276
k. 637 — 6 km jvzh. od Kočevja, 113
k. 656 — 18,5 km szah. od Črnomlja, 113
k. 673 — 10 km svzh. od Vel. Lašč, 276
k. 691 — 16,5 km jzah. od Novega mesta, 295
k. 730 — Pogorišče, 16,5 km szah. od Črnomlja, 142
k. 731 — 4 km juž. od Ribnice, 279, 281, 283
k. 751 — 19,5 km jvzh. od Cerknice, 128
k. 758 — 12,5 km szah. od Črnomlja, 113
k. 801 — 7 km vzh. od Kočevja, 113
k. 814 — 2 km zah. od Borovnice, 41
k. 840 — Bukova Gorica, 17 km szah. od Črnomlja, 142
k. 844 — 17,5 km jzah. od Novega mesta, 113, 294
k. 860 — 8,5 km svzh. od Cerknice, 94, 95, 98, 99
k. 866 — Sv. Lenart, 10,5 km szah. od Vel. Lašč, 301
k. 873 — 13,5 km svzh. od Cerknice, 95
k. 881 — 15,5 km jzah. od Novega mesta, 113
k. 889 — 6 km jzah. od Kostanjevice, 155
k. 905 — Mačkovec, 9,5 km zah. od Vel. Lašč, 301
k. 908 — 8,5 km szah. od Metlike, 288
k. 912 — 14,5 km svzh. od Kočevja, 295
k. 919 — Ercnovec, 9,5 km svzh. od Kamnika, 309
k. 930 — Nad hribom, Loški potok, 8
k. 946 — 7 km jvzh. od Kostanjevice, 155

k. 961 — Goli vrh, 17 km jzah. od Škofje Loke, 315
k. 1002 — 8 km jzah. od Kostanjevice, 155
k. 1035 — 6 km jzah. od Ribnice, 283
k. 1115 — 12 km jvzh. od Nov. mesta, 155
k. 1144 — Črni vrh — 7 km juž. od Ribnice, 149
k. 1150 — 16 km jzah. od Maribora, 204
k. 1156 — 5 km jzah. od Ribnice, 281
k. 1171 — 19 km jzah. od Maribora, 203
k. 1175 — Sv. Gera, 12 km sev. od Metlike, 155
k. 1208 — 17 km jzah. od Maribora, 204
k. 1239 — 21 km jzah. od Maribora, 204
k. 1267 — 21 km jzah. od Maribora, 204
Kotel, 8,5 km jzah. od Vel. Lašč 301
Kovačičeva planina, 5 km szah. od Tolmina, 318
Kozarišče, 15 km jvzh. od Cerknice, 145, 157
Kozarje pri Ljubljani, 329
Kozice, 19 km jvzh. od Kočevja, 57
Kozjansko, 196, 206, 331
Kožljek, 6 km svzh. od Cerknice, 7, 96, 145
Kožlješke Žage, 3 km jvzh. od Borovnice, 42, 51
Krajno brdo, 13,5 km jvzh. od Kamnika, 306
Kranj, 208, 212, 309, 331
Kraljev kamen (k. 777), 10,5 km svzh. od Kočevja, 114, 115, 120
Kralji, 13,5 km jzah. od Črnomlja, 112
Kras, 330
Krašić, 23 km jzah. od Samobora, 187, 188, 190
Krašnja, 12,5 km svzh. od Domžal, 205
Kremenica, 1 km jzah. od Iga, 14
Kremenjak (k. 404), 8,5 km szah. od Žužemberka, 135
Kren, 6,7 km svzh. od Kočevja, 113, 117
Kresnice pri Litiji, 196, 331
Krim (k. 1107), 14 km juž. od Ljubljane, 10, 33, 35, 71, 93, 94, 95, 110, 154, 170, 174, 267, 288, 299, 300, 302, 316, 354
Krimček (k. 933), 4,5 km jvzh. od Borovnice, 299
Krišlerji, 14 km szah. od Kočevja, 117
Križe pri Tržiču, 212
Križna gora, 4 km szah. od Škofje Loke, 310
Križna gora (k. 769), 11,5 km jvzh. od Kočevja, 113
Križen vrh (k. 573), 12 km szah. od Kočevja, 57
Krka-Videm, 12 km jvzh. od Grosuplja, 25, 45, 46, 47, 49, 54, 117, 119, 120, 129, 277
Krmelj, 17 km svzh. od Trebnjega, 173, 325
Krn, 6,5 km jvzh. od Kobarida, 318
Krn (k. 2245), 6,5 km svzh. od Kobarida, 319
Kročale, 12 km szah. od Ribnice, 193
Kromberk pri Gorici, 330
Kronovo, 9 km svzh. od Novega mesta, 17, 302
Kropa na Gor., 208, 310
Krška vas, 13 km jvzh. od Grosuplja, 99, 117, 135, 178, 276
Krvava peč, 11 km szah. od Vel. Lašč. 96, 99, 174, 193, 194, 301
Krvavec (k. 1853), 10 km szah. od Kamnika, 212, 310
Krvavica, 22 km jzah. od Celja, 197
Krvavi kamen, 13 km jvzh. od Novega mesta, 155
Kržišče, 8,5 km svzh. od Cerknice, 99

Kuceli (k. 748), 4,5 km szah. od Višnje gore, 186
Kuka vas, 8 km vzh. od Ribnice, 117, 135
Kunč, 14 km svzh. od Kočevja, 116, 120, 129
Kupjak, 8,5 km jvzh. od Broda na Kolpi, 150
Kurešček (k. 833), 9 km szah. od Vel. Lašč, 96
Kutna, 5 km szah. od Žužemberka, 296
Kužljevec, 12 km jvzh. od Višnje gore, 135
Kvasica, 4,5 km jzah. od Črnomlja, 127, 140, 142

L

Laknice, 15 km sev. od Novega mesta, 118
Lanišče, 9,5 km jvzh. od Ljubljane, 24
Lapinje, 17,5 km jvzh. od Kočevja, 101, 134, 145
Lašče, 4,5 km jvzh. od Žužemberka, 46, 116
Lavrica, 6 km jvzh. od Ljubljane, 13
Lazar (k. 608), 3,5 km jzah. od Ribnice, 281
Laze (na progi Ljubljana—Litija), 271
Laze, 10,5 km svzh. od Postojne, 329
Laze, 11 km jvzh. od Višnje gore, 46, 135
Laze na Kolpi, 21 km jvzh. od Kočevja, 57, 101
Lazec, 12,5 km jzah. od Ribnice, 193, 286
Lazina, 23 km jzah. od Samobora, 189
Lebe, 11 km szah. od Žužemberka, 45
Ledenik (k. 1068), 14,5 km jvzh. od Ribnice, 102
Lenček, 7 km zah. od Ribnice, 280, 281, 282, 283, 284
Leoben, sev. od Graza, 312
Lepa gorica (k. 876), 8,5 km jzah. od Ribnice, 149
Lepe, 17 km jzah. od Maribora, 204
Lepi vrh, 13 km svzh. od Ribnice, 194
Leskovec, 3,5 km sev. od Višnje gore, 157, 185
Lešnica (Homec, k. 423), 2,5 km jvzh. od Broda na Kolpi, 149
Letuš, 22 km szah. od Celja, 196, 197, 307
Liboje, 6 km jzah. od Celja, 197, 198
Lič, 23 km jvzh. od Rijeke, 144
Ligojna pri Vrhniki, 47, 175
Ligojno (Ljubgojna), 5 km jzah. od Polhovega gradca, 43, 52
Limbarska gora (k. 768), 13,3 km svzh. od Domžal, 196, 205, 308
Limberk (k. 886), 7 km svzh. od Vel. Lašč, 57, 117
Lipljenje (Vel., Male), 8 km sev. od Vel. Lašč, 44, 94, 96, 291
Lipnica, 5 km jvzh. od Radovljice, 211
Lipniška planina, 8 km jzah. od Radovljice, 211
Lipoglav, 13 km jvzh. od Ljubljane, 24, 25, 291, 293
Lipovec (Vel., Mali), 7,5 km svzh. od Žužemberka, 117, 132, 173, 298
Livek, 5 km jvzh. od Kobarida, 318, 319
Livold pri Kočevju, 34, 110, 144
Litija, 25, 26, 33, 271, 292, 331
Ljuben (k. 548), 8 km jzah. od Novega mesta, 95, 113
Ljubljana, 7, 9, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 23, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 44, 48, 49, 51, 54, 56, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 93, 97, 102, 111, 116, 118, 122, 128, 131, 133, 136, 147, 148, 151, 152, 154, 157, 159, 162, 163, 164, 168, 169, 178, 181, 191, 192, 241, 243,

256, 257, 258, 259, 260, 261, 266, 267, 268, 269, 271, 273, 274, 287, 291, 297, 321, 331, 336, 337, 343, 349, 352, 355
Ljubljanska pokrajina, 5, 14 17, 24, 26, 38, 39, 43, 55, 65, 68, 71, 73, 92, 93, 94, 123, 126, 129, 130, 168, 169, 170, 206, 207, 210, 215, 217, 223, 251, 274, 289, 298, 303, 314, 316, 320, 321, 325, 336, 343
Ljubljanski vrh (k. 813), 3,5 km juž. od Vrhnike, 96, 271
Ljubljansko Barje, 7, 10, 12, 13, 17, 23, 66, 102, 327, 349
Ljubno v Savinjski dolini, 194, 195, 198
Ločica pri Polzeli, 14 km szah. od Celja, 196
Log, 12 km jzah. od Ljubljane, 150
Log, 10,5 km zah. od Zagorja, 308
Logatec, 28 km jzah. od Ljubljane, 10, 47, 94, 96, 129, 273, 329
Loke pri Taboru, 20,5 km zah. od Celja, 197
Loke pri Zagorju, 206
Lokve, 15 km svzh. od Gorice, 218
Lokvica, 3,5 km szah. od Metlike, 288
Lopata, 5,5 km jzah. od Žužemberka, 136, 137, 275
Loška dolina (Lož), 8, 21, 35, 42, 78, 97, 101, 126, 127, 301, 328
Loški potok, 12 km jzah. od Ribnice, 8, 14, 34, 40, 97, 145, 153, 280, 302, 327, 348, 349
Lović, 8,5 km svzh. od Metlike, 187, 188
Lož, 11 km jvzh. od Cerknice, 14, 101
Ložine (Gornje, Dolnje), 9 km juž. od Ribnice, 102, 112, 113
Ložka stena (k. 875), 23,5 km jvzh. od Ribnice, 101
Luče, 7 km jvzh. od Grosuplja, 292
Luče, 13 km svzh. od Kamnika, 195
Lučne, 9,5 km zah. od Polhovega Gradca, 207, 208, 315
Lukanja, 22 km jzah. od Maribora, 203
Luke, 7 km jvzh. od Kostanjevice, 155
Lukov dol, 20,5 km szah. od Ogulina, 150
Lukovica, 9 km svzh. od Domžal, 198, 206
Luža, 10 km svzh. od Kočevja, 113
Lužarji, 7,5 km jzah. od Vel. Lašč, 93, 96, 179

M

Mačji hrib, 17 km jvzh. od Kočevja, 57
Mačke, 8 km szah. od Velikih Lašč, 96
Mačkov vrh (k. 709), 11 km svzh. od Velikih Lašč, 135
Mačkovec, 3 km svzh. od Novega mesta, 17
Mačkovec (k. 905), 9,5 km zah. od Velikih Lašč, 93, 94, 95, 98, 99, 301
Mačkovec, 8 km jvzh. od Kočevja, 101, 110
Mala Bela Stena (k. 1078), 5,5 km jzah. od Ribnice, 149, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286
Mala gora — pogorje svzh. od Ribniške doline, 54, 101, 136
Mala gora, vas 6 km sev. od Kočevja, 54, 278
Mala Loka pri Trebnjem, 292
Mala Strmica, 11 km svzh. od Novega mesta, 129
Mala Štanga, 7 km zah. od Lifije, 25
Mala vas, 4,5 km zah. od Trebnjega, 296

Mala vas, 4 km jzah. od Grosuplja, 44
Mala vas, 6,5 km svzh. od Velikih Lašč, 145
Male Pece, 10 km jvzh. od Višnje gore, 118
Mali hrib (k. 728), 4 km vzh. od Velikih Lašč, 57
Mali log, 11,5 km jzah. od Ribnice, 157, 193
Mali vrh, 7 km zah. od Žužemberka, 277
Malinjek (k. 1042), 11,5 km szah. od Velikih Lašč, 98, 99, 301
Maribor, 197, 198, 199, 200, 201, 203, 204, 205, 206, 303, 305, 306, 307, 331
Marija Reka, 16 km jzah. od Celja, 206
Marinča vas, 10,5 km szah. od Žužemberka, 45
Marinovec (k. 1106), 5 km jzah. od Ribnice, 286, 287
Markovec, 14 km jvzh. od Cerknice, 157
Marolče, 4 km juž. od Velikih Lašč, 15, 40
Martinji vrh, 11,5 km szah. od Škofje Loke, 310, 315
Martinjak, 3,5 km jvzh. od Cerknice, 8
Mašeri, 7,5 km jzah. od Kobarida, 318
Matajur (k. 1643), 5,5 km jzah. od Kobarida, 318, 319, 330
Matena, 9 km juž. od Ljubljane, 14
Materija, 19,5 km szah. od Ilirske Bistrice, 330
Mateško Selo, 21 km jzah. od Karlovca, 151
Medvedjek, 7 km szah. od Kočevja, 5, 100, 287
Meja (k. 1189), 8,5 km jzah. od Kobarida, 319
Menina planina, 16 km svzh. od Kamnika, 199, 200, 305, 307
Mereče, 5 km szah. od Ilirske Bistrice, 219
Metlika, 150, 154, 157, 170, 171, 187, 188, 191, 287, 288, 326
Metnaj, 5,5 km svzh. od Višnje gore, 118, 354
Mežaklja — planina, zah. od Jesenic, 311
Mežica, 17 km zah. od Slovenj Gradca, 323, 324, 331
Mihelja vas, 5 km szah. od Črnomlja, 113
Milje pri Trstu, 321
Miren pri Gorici, 330
Mirna na Dolenjskem, 16, 158, 173, 289, 293, 302, 354
Mirna gora (k. 1048), 10 km szah. od Črnomlja, 142, 143
Mirna peč, 9 km szah. od Novega mesta, 43, 54, 117, 118, 172, 298, 303, 325, 350
Mišino brdo, 10 km szah. od Metlike, 288
Mlačevo, 2,5 km jvzh. od Grosuplja, 145, 157
Mlaka, 3 km szah. od Kočevja, 113
Mlaka, 3 km sev. od Višnje gore, 185
Mlake, 6,5 km jzah. od Velikih Lašč, 300
Mlinše, 10 km szah. od Zagorja, 308
Mokrc (Mokrec, k. 1058), 18 km juž. od Ljubljane, 13, 33, 35, 94, 95, 96, 98, 99, 129, 134, 154, 170, 174, 175, 179, 193, 194, 271, 287, 299, 300, 302, 316
Mokro polje, 9,5 km svzh. od Novega mesta, 145, 190
Mokronog, 16, 43, 129, 173, 289, 303, 325
Molnik (k. 582), 9 km jvzh. od Ljubljane, 23, 24, 33, 35, 153, 191
Monošter, 227
Morava, 9,5 km juž. od Kočevja, 144
Moravče, 10 km szah. od Trebnjega, 118, 128, 129, 293, 302

Moravče, 12 km vzh. od Domžal, 197, 303, 309, 331
Moravice, (Brod-Moravice), 150, 200
Mostje, 8 km svzh. od Ptuja, 198
Mošenjska planina, 8 km jzah. od Radovljice, 209, 211
Motnik, 30 km zah. od Celja, 195, 196, 305
Mozelj, 8 km jzah. od Kočevja, 7, 39, 71, 75, 76, 81, 89, 90, 97, 101, 104, 110, 112, 326, 327
Mozirje 200, 201
Mrzle vodice, 25 km svzh. od Rijeke, 144
Mrzlica (k. 1051), 14 km jzah. od Celja, 197
Mrzlo polje, 18 km jzah. od Samobora, 155, 190
Muha vas, 12 km jvzh. od Kočevja, 287, 327
Muljava, 7 km jvzh. od Višnje gore, 25, 46, 47, 48, 55, 118, 292
Murovica (k. 740), 9 km jvzh. od Domžal, 308, 309

N

Na Stajah (k. 920), 14,5 km jzah. od Ribnice, 101
Nadlesk, 13 km jvzh. od Cerknice, 145
Nanos (k. 1261), 13 km zah. od Postojne, 216, 218, 219
Nazarje, 10,5 km jzah. od Šoštanja, 195, 305
Negastern, 12,5 km svzh. od Domžal, 308
Nerajec, 7,5 km juž. od Črnomlja, 150
Netretić, 10 km zah. od Karlovca, 150, 151
Ništevec, 2,5 km jvzh. od Borovnice, 157, 299
Nomenj pri Bohinju, 310
Notranjska, 7, 17, 30, 39, 40, 56, 58, 60, 66, 78, 80, 86, 89, 104, 122, 123, 126, 127, 132, 150, 168, 169, 174, 178, 188, 353
Nova gora, 7 km svzh. od Novega mesta, 173
Nova gora, 13,5 km jzah. od Novega mesta, 186
Nova vas (Bloke), 12 km jvzh. od Cerknice, 98, 99
Nova Štifta, 5 km szah. od Ribnice, 41, 97, 279, 280, 282, 283
Novi breg, 9 km svzh. od Kočevja, 79, 116
Novi Lazi, 7,5 km juž. od Kočevja, 71, 101
Novi Log, 12 km svzh. od Kočevja, 136
Novi pot, 13,5 km szah. od Ribnice, 41, 96
Novo mesto, 16, 33, 43, 48, 66, 67, 97, 117, 127, 128, 129, 142, 145, 155, 170, 171, 172, 173, 178, 190, 271, 273, 274, 288, 290, 295, 298, 302, 325, 328, 349, 350, 352, 354
Novo selo, 8 km jvzh. od Kostanjevice, 190

O

Občice, 13 km jzah. od Novega mesta, 95
Obir, 7 km szah. od Železne Kaple na Koroškem, 209, 323
Obirsko, 6 km zah. od Železne Kaple, 227
Ogulin, 144, 145, 150, 297
Ohonica, 2 km jvzh. od Borovnice, 299
Ojstriška vas, 19 km zah. od Celja, 196
Oklinak (k. 886), 9,5 km szah. od Metlike, 288
Okrog, 8 km szah. od Trebnjega, 293
Okrug, 19 km jzah. od Samobora, 150, 154
Olševa (k. 1929), 28 km svzh. od Kamnika, 199, 323
Onek, 7 km jvzh. od Ribnice, 110, 113, 144

Opatova gora, 3,5 km juž. od Kostanjevice, 155
Oplotnica, 22 km svzh. od Celja, 199
Orehovica, 11 km vzh. od Novega mesta, 139, 140, 141, 145, 157
Orlaka, 7 km szah. od Žužemberka, 141
Orlje, 17 km jzah. od Kočevja, 24, 191
Osankarca, 20 km jzah. od Maribora, 204
Osilnica, 17 km jzah. od Kočevja, 7, 39, 97
Osojnik, 12 km sev. od Črnomlja, 38
Osojnik, 14 km sev. od Ogulina, 150
Osojno v Davči, 314
Osolnik (Veliki, Mali), 4,5 km szah. od Vel. Lašč, 95, 96, 99
Osovlje (k. 781), 12 km svzh. od Metlike, 155
Osnovček (tt. 919), 9 km svzh. od Kamnika, 195
Osredek, 7,5 km szah. od Vel. Lašč, 96
Osredek, 13 km svzh. od Ribnice, 99
Osredek, 11 km szah. od Ljubljane, 287
Osredek, 7 km jzah. od Litije, 292
Ostri vrh (k. 675), 7 km jvzh. od Grosuplja, 157
Ostri vrh (k. 1121), 4,5 km jzah. od Ribnice, 283, 284
Ostri vrh (k. 519), 8 km svzh. od Žužemberka, 298
Oštarije, 6 km jvzh. od Ogulina, 150
Oštrc (k. 569), 10,5 km svzh. od Metlike, 187, 190
Otave, 7,5 km svzh. od Cerknice, 96, 145, 153, 157
Otavice, 3,5 km jvzh. od Ribnice, 117
Otočac na Hrvaškem, 262
Otočec, 7 km svzh. od Novega mesta, 354
Otok, 7,5 km svzh. od Ogulina, 114, 145, 150
Otresk, 19,5 km svzh. od Novega mesta, 129
Ozalj, 13 km jvzh. od Metlike, 188

P

Padež, 4 km jzah. od Borovnice, 153, 299
Paloviče (Vranja peč), 4,5 km jvzh. od Kamnika, 195
Pance, 4 km svzh. od Grosuplja, 191
Paradiže, 8,5 km jzah. od Polhovega Gradca, 62
Parg, 18,5 km jzah. od Cerknice, 128
Partizanski vrh (Kotlič) (k. 1410), 8,5 km jzah. od Radovljice, 211
Pasja jama (944), 16,5 km jzah. od Ribnice, 102
Pasja ravan (k. 1030), 7,5 km szah. od Polhovega Gradca, 52, 208
Peca (k. 1718), 23 km szah. od Šoštanja, 200, 323
Pečar, 10,5 km vzh. od Ljubljane, 118
Peče, 17 km vzh. od Domžal, 205, 309
Pečka (k. 912), 15 km jzah. od Novega mesta, 295
Pekel, lokalno ime pri Ranjdolu, 10 km jvzh. od Kočevja, 6
Perejasica, 18 km svzh. od Ogulina, 151
Perovo, 2 km sev. od Grosuplja, 25
Petiček (k. 1164), 16 km jzah. od Ribnice, 101
Petričko selo, 9,5 km jvzh. od Samobora, 190
Petrinci — gora, 11 km szah. od Ribnice, 193
Petrinja pri Brodu na Kolpi, 149
Pijava gorica, 12 km jvzh. od Lj., 10, 102, 126, 291, 294, 299

Pijave gorice, 12 km jvzh. od Velikih Lašč, 44, 45
Pivka, 10 km juž. od Postojne, 329
Planina pri Postojni, 32, 71, 329
Planina, 9 km szah. od Črnomlja, 116, 142, 143, 144
Planinica, 12,5 km jzah. od Ljubljane, 40
Planinica, 8 km svzh. od Borovnice, 130
Planinšek, 16,5 km jzah. od Škofje Loke, 315
Plešivica — Sv. Katarina, 276
Pleterje, 6 km jzah. od Kostanjevice, 190, 352
Podbonesec, 11,5 km jzah. od Kobarida, 318
Podgorica, 5,5 km svzh. od Velikih Lašč, 145
Podgora, 5,5 km jvzh. od Velikih Lašč, 135, 145
Podgora, 3 km jzah. od Ribnice, 279, 280, 282, 283
Podgrič, 7 km jvzh. od Vipave, 218
Podjunska dolina na Koroškem, 323
Podklanec, 12,5 km szah. od Ribnice, 327
Podkraj, 10 km jzah. od Ljubljane, 13 14
Podlipa, 6 km szah. od Vrhnike, 47
Podlipoglav, 10 km jvzh. od Ljubljane, 24, 116, 120, 122, 132, 133, 139, 151, 153, 177, 178, 205, 354
Podlož, 10,5 km jvzh. od Cerknice, 128, 145
Podmelec, 6,5 km jvzh. od Tolmina, 319
Podnart, 9 km jvzh. od Radovljice, 210
Podolnica, 4,5 km jvzh. od Pohorja, 329
Podpeca, 210
Podpeč, 4,5 km svzh. od Velikih Lašč, 145
Podpeč, 10 km jzah. od Ljubljane, 12, 13, 15, 40, 95, 179
Podplana, 2,5 km jvzh. od Velikih Lašč, 41
Podpreska, 13,5 km jvzh. od Ribnice, 99, 102, 193, 280, 282
Podstenice, 15 km svzh. od Kočevja, 99, 129, 142
Podstenice, 16 km jzah. od Novega mesta, 16, 113, 116, 117
Podstenje, 4,5 km szah. od Ilirske Bistrice, 219
Podtabor, 6 km svzh. od Ribnice, 117, 145
Podturn, 12,5 km jzah. od Novega mesta, 113, 116, 117, 158, 186, 295, 303
Podutik pri Ljubljani, 329
Pogled (Pugled), 9,5 km svzh. od Kočevja, 113, 253
Pogorelec, 14 km jzah. od Novega mesta, 113, 294
Pogorišče (k. 730), 17 km szah. od Črnomlja, 113
Pohorje, 197, 199, 200, 201, 202, 204, 303, 304, 323, 331
Pokljuka, 12 km zah. od Bleda, 207, 212
Pokojišče, 3 km jzah. od Borovnice, 51, 153, 299
Polhograjski Dolomiti, 7, 17, 39, 43, 47, 48, 52, 53, 66, 151, 169, 194, 208, 213, 253, 274, 278, 287, 311, 313, 314, 316, 353
Polhov Gradec, 26, 43, 53, 72, 94, 175, 194, 287
Polica pri Grosupljem, 153, 157
Polica, 4,5 km svzh. od Grosuplja, 25, 178, 185, 191, 253
Poljane, 5 km szah. od Višnje gore, 185
Poljane, 13 km zah. od Novega mesta, 117, 186, 295
Poljane nad Škofjo Loko, 207, 214, 311

Poljanska dolina (nad Škofjo Loko), 72, 208, 210, 310
Polje, 11 km jzah. od Novega mesta, 117
Polje pri Ljubljani, 145, 153, 157
Pologar, 6,5 km sev. od Tolmina, 220
Polom, 11 km vzh. od Ribnice, 117, 126
Polovnik (1478), 8 km szah. od Kobarida, 319
Polževo — Sv. Duh (k. 829), 3,5 km juž. od Višnje gore, 46
Ponikve, 12,5 km sev. od Ogulina, 150
Ponikve, 3,5 km szah. od Velikih Lašč, 96, 145
Ponova vas, 3,5 km jzah. od Grosuplja, 95, 291
Ponoviče, 4 km svzh. od Litije, 305
Popovići, 7,5 km szah. od Metlike, 288
Postojna, 68, 69
Potok, 7,5 km jvzh. od Višnje gore, 292
Prapreče, 6 km jzah. od Novega mesta, 95
Predrag, 13 km jzah. od Črnomlja, 101, 102
Predmeja, 7 km szah. od Ajdovščine, 218
Predole, 5 km jvzh. od Grosuplja, 45
Prekmurje, 331
Prekopa, 3 km zah. od Kostanjevice, 145, 157
Prekrižje, 23,5 km jzah. od Samobora, 188
Preloge pri Velenju, 195
Preserje, 12 km jzah. od Ljubljane, 15, 47, 93, 95, 329
Pretržje, 11 km jvzh. od Litije, 129
Prevalje, 8,5 km jzah. od Žužemberka, 136, 137
Prezid, 18 km zah. od Kočevja, 7, 8, 42, 58
Pri Cerkvi, 7 km svzh. od Ribnice, 117
Pri Izaku, 11 km svzh. od Ribnice, 277
Prigoriški Plaz, 4 km juž. od Ribnice, 280, 282, 283, 284, 285
Primča vas, 12 km svzh. od Ribnice, 135
Primišlje, 15 km jvzh. od Ogulina, 151
Primorska, 40, 57, 111, 127, 149, 152, 181, 216, 217, 218, 220, 221, 223, 224, 225, 256, 264, 268, 271, 299, 316, 317, 319, 320, 321, 322, 329
Primskovo, 10,5 km szah. od Trebnjega, 47, 145, 157, 158, 174, 178, 185, 191
Pristava, 7,5 km svzh. od Kostanjevice, 155
Pristava, 11 km szah. od Ilirske Bistrice, 219
Pristava pri Novem mestu, 155
Pristavica, 10 km szah. od Trebnjega, 153
Proseka, 7,5 km jvzh. od Kostanjevice, 139
Prošca — soteska pri Polhovem Gradcu, 194
Prosnid, 14 km jzah. od Kobarida, 318
Prtovč, 15 km jzah. od Škofje Loke, 315
Pudob, 14 km jvzh. od Cerknice, 102, 128, 145, 157
Pugled (Pogled), 6 km jzah. od Velikih Lašč, 15, 191
Pugled (Pogled) (k. 587), 12 km jvzh. od Ljubljane, 23, 24, 27, 33, 35, 119
Puhov hrib (k. 556), 5,5 km svzh. od Velikih Lašč, 57
Pungart, 7,5 km svzh. od Tržiča, 209
Pungart, 13 km jzah. od Novega mesta, 294
Purkarče, 8,5 km szah. od Velikih Lašč, 194
Ptuj, 198, 331

R

Rab (otok), 328
Racna gora (k. 1140), 16,5 km jvzh. od Cerknice, 101
Račena — potok, 2 km vzh. od Žirov, 315
Račje selo, 2 km sev. od Trebnjega, 129
Račna, 7 km jvzh. od Grosuplja, 47
Radatovići, 6 km sev. od Metlike, 171, 288
Radohova vas, 9 km jvzh. od Višnje gore, 118, 142
Radina gorica, 12 km svzh. od Metlike, 187
Radolška planina, 8 km jzah. od Radovljice, 209
Radovica pri Metliki, 154
Radovljica, 207, 310
Radulja, 12,5 km svzh. od Novega mesta, 118, 132
Radušče, 25,5 km jzah. od Samobora, 187
Rajhenav, 10,5 km vzh. od Kočevja, 110, 142, 292, 294
Rajhenburg, 331
Rajndol, 10 km jvzh. od Kočevja, 6, 101, 104, 112
Rakek, 4 km zah. od Cerknice, 8, 10, 42, 49, 71, 94, 328
Rakitna, 18 km jzah. od Ljubljane, 10, 47, 95, 96, 99, 102, 179, 299
Rakitnica pri Ribnici, 109, 145, 193, 279, 284
Rakitovec, 16 km svzh. od Domžal, 205, 305, 306
Rakovnik, 7,5 km svzh. od Trebnjega, 287, 293
Rampoha, 14,5 km jzah. od Novega mesta, 113, 294
Rapljevo, 6 km svzh. od Ribnice, 135
Rašica, 20 km vzh. od Ljubljane, 24
Rašica, 3 km szah. od Velikih Lašč, 94, 96, 99, 102, 117, 118
Ratečevo Brdo, 7 km szah. od Ilirske Bistrice, 219
Ratež, 6 km svzh. od Novega mesta, 43, 350
Ratitovec (k. 1672), 20 km szah. od Škofje Loke, 211, 314
Ratje, 7 km jzah. od Žužemberka, 116, 117, 136, 137, 275, 276
Ravna gora, 27 km szah. od Ogulina, 144
Ravne, 11 km jzah. od Kočevja, 287
Ravne, 14 km zah. od Ribnice, 40
Ravne, 11,5 km svzh. od Cerknice, 94, 98
Ravne (Tolminske), 7,5 km svzh. od Tolmina, 318
Ravni dol, 5 km zah. od Ribnice, 280
Ravni dol, 7 km juž. od Višnje gore, 46
Razborje, 8 km szah. od Trebnjega, 287
Rdeči kal, 11,5 km szah. od Žužemberka, 171, 186
Rdeči kamen, 14 km svzh. od Kočevja, 46, 95, 113, 295
Reber (k. 494), 10,5 km svzh. od Ribnice, 277
Reber, 12 km jvzh. od Kočevja, 101
Reber, 3 km sev. od Žužemberka, 25, 158
Rečica, 8,5 km szah. od Celja, 201
Reka — Rijeka, 297
Repče, 4,5 km szah. od Grosuplja, 191
Repentabor pri Trstu, 220
Replje, 6,5 km szah. od Žužemberka, 296
Reški Kovač, 11,5 km jvzh. od Ljubljane, 191
Retje, 12,5 km jzah. od Ribnice, 157
Revirji (Zagorje, Hrastnik, Trbovlje), 197, 304, 331
Rezija, 256, 322

Ribnica, 7 km szah. od Trebnjega, 293
Ribnica na Dolenjskem, 6, 7, 14, 35, 40, 48, 54, 56, 94, 101, 148, 153, 274, 276, 279, 280, 282, 283, 325, 327
Ribniška dolina (Ribnica na Dolenjskem), 14, 278, 284
Ribniško jezero, 22 km svzh. od Šoštanja, 199
Ribno pri Bledu, 310
Rigelj, 12 km jzah. od Novega mesta, 113
Rihpovec, 6,5 km vzh. od Trebnjega, 171, 173, 287, 302
Risnjak, 71
Rob, 6 km szah. od Velikih Lašč, 41, 94, 95, 96, 98, 99, 102, 157, 179, 301, 327
Robedišče, 13 km jzah. od Kobarida, 318
Rogaška Slatina, 331
Rogatec, 6 km jzah. od Grosuplja, 291, 293, 294
Rosalnice, 2 km vzh. od Metlike, 190
Rovte, 9 km szah. od Vrhnike, 47, 71, 129, 157, 329
Rožempelj, 6 km svzh. od Žužemberka, 41, 296
Rožni dol, 13 km szah. od Črnomlja, 140, 143, 288
Rudnik pri Ljubljani, 122, 191
Rudolfovo, 11 km svzh. od Cerknice, 99, 100
Runarsko, 15 km jvzh. od Cerknice, 98, 99, 101, 157, 175
Rupe, 8 km jzah. od Velikih Lašč, 299
Rute, 7,5 km zah. od Velikih Lašč, 193

S

Sabočevo, 3,5 km jvzh. od Borovnice, 157, 299
Sad, 11 km szah. od Trebnjega, 186
Sadinja vas pri Ljubljani, 191
Sajevec, 2 km szah. od Ribnice, 280
Samobor, 190
Samotorica, 6 km jzah. od Polhovega Gradca, 194
Sava pri Litiji, 305, 331
Savinjska dolina, 197, 199, 206, 304, 306, 307, 331
Savlje pri Ljubljani, 118, 157
Sekirišče, 9 km szah. od Velikih Lašč, 96, 150
Sela, 5 km jzah. od Žužemberka, 136, 137, 276
Sela, 2,5 km szah. od Grosuplja, 291
Sela, 11,5 km svzh. od Novega mesta, 302
Sela-Šumberk, 9,5 km jzah. od Trebnjega, 127, 145, 157, 178, 186, 295, 296, 298
Selca, 8 km sev. od Žužemberka, 141
Selca nad Škofjo Loko, 10,5 km szah. od Škofje Loke, 208, 315
Sele pri cerkvi, 26 km sev. od Kranja, 227
Seljak, 17 km jzah. od Škofje Loke, 315
Selo, 8 km zah. od Velikih Lašč, 96, 299
Selo pri Pancah, 16 km jzah. od Litije, 25
Selščak, 4 km svzh. od Cerknice, 141, 145, 157
Semič v Beli Krajini, 102, 144, 151, 157, 171, 190, 288, 326
Sežana, 330
Sinji vrh, 14 km juž. od Črnomlja, 38
Sinji vrh, 7,5 km jzah. od Vinice, 38, 150
Skrad, 5,5 km jvzh. od Broda na Kolpi, 150, 297
Slemena, (svet med Ribniško in Velikološko dolino), 15
Slevc (k. 1070), 11 km vzh. od Kamnika, 214, 309
Slivnica (kota 1114), 3,5 km vzh. od Cerknice, 42, 98
Slovenj Gradec, 198, 206, 304

Slovenska Istra, 330
Slovenske gorice, 25 km vzh. od Maribora, 198
Smrekovec (k. 1569), 13 km Šoštanja, 199, 209
Smrjene, 6 km jzah. od Grosuplja, 96, 291, 293
Smuka, 7,5 km juž. od Žužemberka, 47, 113, 116, 117, 137, 194, 275, 276, 294
Snežnik (kota 1796) na Notranjskem, 219
Sodražica, 7,5 km svzh. od Ribnice, 14, 15, 41, 94, 95, 98, 99, 100, 126, 179, 327
Solčava, 23 km svzh. od Kamnika, 201, 227, 322
Solkan pri Gorici, 128, 330
Sorica (Zgornja, Spodnja), 23 km szah. od Škofje Loke, 310
Sošice, 12 km svzh. od Metlike, 155
Soteska, 11 km jzah. od Radovljice, 211, 310
Soteska — grad, 11,5 km jvzh. od Novega mesta, 43, 113, 117, 142, 172
Spodnja Slivnica, 3 km juž. od Grosuplja, 44, 45, 117
Spodnje Danje, 21,5 km szah. od Škofje Loke, 312
Spodnje Tinsko, 197
Spodnji Log, 17,5 km jvzh. od Kočevja, 81, 86, 101
Spodnji Rož, 323
Srbske Moravice, 23,5 km szah. od Ogulina, 150
Sredgora, 9 km szah. od Črnomlja, 113
Srednja vas, 15 km jzah. od Ribnice, 193
Srednja vas, 12,5 km szah. od Črnomlja, 142
Srednji Kot, 11 km svzh. od Tržiča, 209
Srobotnik, 13 km jzah. od Novega mesta, 113, 294
Srpenica, 8 km szah. od Kobarida, 319
Sršič, 6,5 km svzh. od Metlike, 187
Stahovica, 4,5 km sev. od Kamnika, 195
Staje, 11 km juž. od Ljubljane, 13
Stara cerkev, 4 km zah. od Kočevja, 97, 104
Stara gora, 6 km svzh. od Trebnjega, 173, 302
Stara Vrhnika, 47, 329
Stara žaga (Stare žage), 13,5 km jzah. od Novega mesta, 294
Stare žage (lok. ime) zah. od Vrhnike, 51, 52
Stari breg, 7,5 km svzh. od Kočevja, 275
Stari grad nad Ortnekom (k. 757), 6,5 km szah. od Ribnice, 300, 301, 355
Stari grad nad Čušperkom, 6,5 km jvzh. od Grosuplja, 349
Stari log, 11 km svzh. od Kočevja, 97, 116, 136, 142, 278, 327
Stari trg pri Ložu, 8, 9, 14, 34, 41, 42, 71, 101, 128, 145, 157
Stari trg ob Kolpi, 13 km jzah. od Črnomlja, 6, 38, 39, 101, 102, 150, 326
Staro Brezje, 11,5 km jvzh. od Kočevja, 113
Stehanja vas, 6,5 km szah. od Trebnjega, 118
Stična na Dolenjskem, 16, 24, 26, 27, 47, 48, 49, 50, 54, 70, 85, 118, 123, 127, 157, 185, 325, 328, 354
Stojdraga, 12,5 km szah. od Samobora, 190
Stol (2236), 10 km sev. od Radovljice, 207, 212
Stol (k. 1686), 11 km szah. od Kobarida, 319
Stopiče, 5 km jvzh. od Novega mesta, 145, 157, 171, 352
Storžič (k. 2132), 13 km svzh. od Kranja, 310
Stožice pri Ljubljani, 118
Strahinj pri Kranju, 312

Stranska vas pri Žužemberku, 135
Stranska vas, 1 km zah. od Grosuplja, 118, 119
Straža (Gornja, Dolnja), 7 km jzah. od Novega mesta, 116, 117, 172, 173, 292, 295, 298
Stražišče pri Kranju, 313
Strletje, 7,5 km szah. od Velikih Lašč, 96
Strmac, 21,5 km jzah. od Samobora, 188
Strmec (k. 656), 7,5 km jvzh. od Ribnice, 102, 193
Struga — grad, 8 km svzh. od Novega mesta, 354
Struge — dolina med Malo goro in Suho Krajino, 85, 127, 135, 136, 327
Stružnica, 3 km szah. od Broda na Kolpi, 6
Studenec-Ig, 13
Stupica, 10 km jzah. od Kobarida, 318
Suha Krajina, 26, 27, 46, 78, 79, 89, 120, 121, 124, 126, 127, 130, 131, 134, 135, 137, 172, 173, 185, 253, 274, 276, 278, 286, 349
Suhor, 6,5 km szah. od Vinice, 150, 186
Suhor, 5,5 km szah. od Metlike, 154, 170, 171, 326, 352
Sušak, 144, 175, 302, 342
Sušica pri Muljavi, 46
Sušice (Gornje, Dolnje), 10,5 km jzah. od Novega mesta, 113
Sv. Ahac (k. 749), 7 km szah. od Velikih Lašč, 44
Sv. Ana, 5,5 km jvzh. od Novega mesta, 352
Sv. Ana pod Ljubeljem, 209
Sv. Andraž, 22 km vzh. od Maribora, 198
Sv. Gora pri Litiji, 196, 197, 308
Sv. Gregor, 5,5 km juž. od Velikih Lašč, 15, 169, 179
Sv. Jana, 13 km jzah. od Samobora, 150
Sv. Jošt pri Kranju, 310
Sv. Katarina (Topol), 11,5 km szah. od Ljubljane, 52, 278
Sv. Križ (k. 476), 11 km svzh. od Metlike, 188
Sv. Križ (Gabrovka pri Litiji), 116, 118, 149, 290, 293, 302, 309
Sv. Križ pri Kostanjevici, 170
Sv. Lenart, 21 km jzah. od Celja, 197
Sv. Lenart, 8 km jvzh. od Ljubljane, 24
Sv. Lenart, 14,5 km svzh. od Maribora, 197
Sv. Lovrenc (k. 888), 10,5 km svzh. od Kranja, 310
Sv. Lucija — Most na Soči, 4 km juž. od Tolmina, 225
Sv. Magdalena (k. 501), 4,5 km szah. od Grosuplja, 119
Sv. Miklavž (k. 969), 12,5 km jvzh. od Novega mesta, 155
Sv. Miklavž (k. 702), 18 km jzah. od Celja, 196, 197
Sv. Mohor (kota 522), 11 km svzh. od Domžal, 308, 309
Sv. Mohor, 9,5 km szah. od Škofje Loke, 310
Sv. Peter (k. 500) — Kamni vrh, 8 km zah. od Žužemberka, 275, 276, 277
Sv. Peter (k. 580), 7 km jzah. od Grosuplja, 291
Sv. Peter (kota 889), 16 km jzah. od Novega mesta, 295
Sv. Petka, 6 km jvzh. od Kostanjevice, 155
Sv. Planina, 10 km zah. od Zagorja ob Savi, 195
Sv. Rok, 0,5 km juž. od Št. Vida pri Stični, 185
Sv. Rok (k. 619), nad Velikimi Laščami, 40
Sv. Rok pri Novem mestu, 349
Sv. Trije kralji (kota 1191), 18 km jzah. od Maribora, 204
Sv. Trije kralji (kota 884), 13 km jzah. od Polhovega Gradca, 311, 353, 354, 355

Sv. Trojica, 7 km jvzh. od Domžal, 206, 308
Sv. Urban, 2 km szah. od Metlike, 288
Sv. Vid, 10 km svzh. od Cerknice, 41, 49, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 102, 129, 145, 157, 179, 193, 328
Svetli potok, 14 km jvzh. od Kočevja, 150
Svinjski hrib (nad Svinjami), 11 km svzh. od Domžal, 308, 309

Š

Šahen nad Polomom, 12,5 km sev. od Kočevja, 57
Šaleško — Mislinjska dolina, 197
Šalka vas, 1,5 km svzh. od Kočevja, 110, 113, 117
Šent Rupert, 5,5 km szah. od Mokronoga, 43, 189, 350
Šentjernej, 14 km vzh. od Novega mesta 16, 116, 127, 190
Šentjurje, 10 km szah. od Novega mesta, 303
Šenturje (Podtabor), 4,5 km jzah. od Grosuplja, 44, 54, 96, 291, 293
Šentviška planota (Šentviška gora), 12,5 km jvzh. od Tolmina, 319
Šija planina, 10,5 km svzh. od Radovljice, 209
Šipek (k. 956), 17 km jvzh. od Kamnika, 195, 196, 305, 306, 307, 308
Šišje, 19 km jvzh. od Kočevja, 57
Škocjan, 15 km svzh. od Novega mesta, 17, 149, 157, 288
Škocjan (Staro apno), 5 km sev. od Velikih Lašč, 44, 147, 149
Škodlar, 2 km svzh. od Ključa, 18
Škofljica, 9 km jvzh. od Ljubljane, 10, 12, 13, 25, 44, 47, 93, 98, 102, 300
Škofja Loka, 208, 331
Škrilj, 12 km jvzh. od Kočevja, 101, 140, 287
Škrilje, 9,5 km szah. od Kočevja, 144
Škrilje, 10 km jzah. od Grosuplja, 299
Škrjanče (Velike), 3 km jvzh. od Novega mesta, 349
Šmarata, 15 km jvzh. od Cerknice, 145, 157
Šmarje, 11 km jvzh. od Ljubljane, 12, 25, 44, 94, 157, 191, 291, 300
Šmarje, 6,5 km jzah. od Kostanjevice, 145
Šmarjeta, 11,5 km svzh. od Novega mesta, 17, 173, 191, 288, 302, 325, 354
Šmartno, 21,5 km szah. od Celja, 197
Šmartno pri Litiji, 196, 271, 331
Šmartno ob Dreti, 17 km jzah. od Šoštanja, 201
Šmartno pri Tuhinju, 307
Šmihel, 4,5 km szah. od Žužemberka, 135
Šmihel pri Novem mestu, 349
Šmohor, 8,5 km jzah. od Celja, 197
Šoštanj, 196, 206
Špik (kota 926), 16 km jzah. od Kobarida, 318
Špilje (Spielfeld), 166
Špitalič, 18,5 km vzh. od Kamnika, 196
Št. Gotard, 29 km jzah. od Celja, 206
Št. Jošt, 4 km jvzh. od Novega mesta, 349, 352
Št. Jošt, 8 km jzah. od Polhovega Gradca, 52, 129, 145, 157, 352
Št. Ožbalt, 13 km szah. od Zagorja, 136
Št. Peter na Krasu (Pivka), 300
Št. Rupert, 15,5 km szah. od Celja, 197
Št. Vid, 10 km szah. od Šoštanja, 210

Št. Vid pri Stični, 24, 47, 56, 145, 157, 185, 186
Št. Vid pri Vipavi, 217, 330
Štajersko, 24, 26, 48, 60, 64, 67, 111, 112, 154, 181, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 204, 205, 206, 207, 210, 226, 242, 256, 264, 268, 270, 271, 274, 303, 304, 305, 306, 307, 313, 323, 331, 350
Štalcerji pri Kočevju, 34, 101
Štale, 14 km szah. od Črnomlja, 144
Štrekeljevec, 11,5 km sev. od Črnomlja, 38

T

Tabor (k. 492), 4,5 km jzah. od Grosuplja, 57, 95, 157
Tabor, 19,5 km zah. od Celja, 197
Tanča gora, 5 km jzah. od Črnomlja, 143, 145, 294
Telče, 20 km svzh. od Novega mesta, 129
Teličar, 15,5 km jvzh. od Ljubljane, 191
Temenica, 12 km szah. od Trebnjega, 145, 157, 174
Težka voda (Gornja, Dolnja), 5 km jvzh. od Novega mesta, 288
Tihaboj, 9,5 km sev. od Trebnjega, 293
Tihočaj, 15 km jzah. od Samobora, 154
Tisovec, 9,5 km svzh. od Ribnice na Dolenjskem, 27, 79, 135, 145, 277
Tlačnica, 17,5 km svzh. od Domžal, 308
Tlaka, 7,5 km sev. od Trebnjega, 129, 293
Todraž, 15 km jzah. od Škofje Loke, 315
Tolčane, 7,5 km szah. od Žužemberka, 130
Tolmin, 220, 329, 330
Tolsti vrh (k. 1077), 27,5 km szah. od Celja, 307
Tomačevo pri Ljubljani, 118
Tomišelj, 10 km juž. od Ljubljane, 14, 93, 98
Topla reber, 8 km jvzh. od Žužemberka, 16, 47, 95, 96, 120, 135, 136, 137, 142, 292
Topli vrh, 15 km szah. od Črnomlja, 113, 116
Topol, 4 km svzh. od Cerknice, 40, 94, 141, 145, 157
Topol, 14,5 km jvzh. od Cerknice, 145
Toško čelo, 8 km jzah. od Ljubljane, 152
Trava, 16 km jzah. od Ribnice, 101, 193
Travna gora, 6,5 km zah. od Ribnice na Dolenjskem, 40, 96, 105, 114, 149, 279, 280
Travnik, 27,5 km svzh. od Kamnika, 210
Travnik (Loški potok), 327
Trbiž (Tarvis), 321, 322
Trbovlje, 194, 199, 200, 206, 304, 307
Trebča vas, 2 km jvzh. od Novega mesta, 298
Trebeljevo (Veliko, Malo), 19 km vzh. od Ljubljane, 24
Trebelnik (k. 814), 2 km zah. od Borovnice, 10
Trebelno, 12 km sev. od Novega mesta, 17, 129, 171, 191, 287, 302, 309, 325
Trebnje na Dolenjskem, 16, 23, 33, 118, 127, 142, 145, 157, 173, 174, 235, 274, 287, 289, 290, 293, 295, 298, 302, 303, 325, 352
Tribuče, 5,5 km jvzh. od Črnomlja, 151
Trnovec, 8 km svzh. od Kočevja, 110, 114, 142
Trnovski gozd, 7 km sev. od Ajdovščine, 216, 218, 319
Trojane, 11 km szah. od Zagorja, 195, 197, 305
Troščine, 6 km svzh. od Grosuplja, 25
Trst, 68, 116, 221, 222, 223, 224, 225, 268, 273, 317, 320, 321, 322

Trstenik, 9 km svzh. od Kranja, 310
Tržaška, 58
Tržič, 6 km svzh. od Ribnice, 277
Tržič (Monfalcone), 222, 317, 322
Tržič na Gorenjskem, 207
Tržišče, 4,5 km svzh. od Mokronoga, 129, 173, 325
Tuhinj (Zgornji, Spodnji), 12,5 km vzh. od Kamnika, 307
Tuhinjska dolina, 11 km vzh. od Kamnika, 196, 197, 305
Tuji grm, 9 km zah. od Litije, 25
Turen (1253), 6 km jzah. od Ribnice, 101, 102, 284
Turjak, 5 km szah. od Velikih Lašč, 44, 49, 80, 93, 95, 98, 99, 126, 174, 179, 327, 349
Turkova Draga, 12,5 km jvzh. od Kočevja, 287, 327
Turn (grad), 9 km szah. od Trebnjega, 291, 293
Turščak (k. 617), 12 km szah. od Samobora, 154

U

Učakovci, 15 km jvzh. od Črnomlja, 143
Uden boršt, 7 km szah. od Kranja, 212, 310
Udje, 5,5 km jzah. od Grosuplja, 96, 291, 293
Ugljarica, 11,5 km szah. od Metlike, 288
Unec, 7,5 km jvzh. od Postojne, 329
Uršlja gora, 12 km zah. od Slovenj Gradca, 323
Uršna sela, 10 km jzah. od Novega mesta, 190, 294
Ustje, 9,5 km jvzh. od Borovnice, 94, 99
Uzmani, 8,5 km szah. od Velikih Lašč, 96

V

Vače pri Litiji, 206, 308, 331
Vagovka, 3 km jzah. od Sodražice, 15, 153, 193
Vavta vas, 8,5 km jzah. od Novega mesta, 325
Velenje, 206
Velika Gora nad Ribnico, 114, 279, 280, 282, 284, 286
Velika Kopa (k. 1542), 9,5 km vzh. od Slovenj Gradca, 199
Velika Loka, 3,5 km zah. od Trebnjega, 118, 128, 129 293
Velika Slevica, 2,5 km jzah. od Velikih Lašč, 179
Velika Štanga, 7 km zah. od Litije, 25
Velike Bloke, 9 km vzh. od Cerknice, 93, 96, 105, 145, 157
Velike Lašče, 40, 41, 54, 96, 98, 117, 145, 157, 169, 276, 293, 325, 327, 328
Veliki Gaber, 7,5 km szah. od Trebnjega, 47
Veliki Hrib, 9 km zah. od Ljubljane, 287
Veliki Ločnik, 8 km szah. od Velikih Lašč, 291
Veliki Slatnik, 6 km vzh. od Novega mesta, 145, 155
Veliki vrh, 4 km szah. od Horjula, 19
Veliki vrh (1057), 14,5 km jzah. od Ribnice, 101, 102
Veliki vrh (1021), 11,5 km jzah. od Ribnice, 102
Veliki vrh, 13,5 km jvzh. od Ribnice, 145, 283, 286
Veliki vrh, 13 km jvzh. od Cerknice, 157
Veliki vrh (1347), 20 km jzah. od Maribora, 203
Veliki vrh (k. 1129), 4 km jzah. od Ribnice, 283, 286
Verd pri Vrhniki, 47, 50, 51, 85, 299
Veternik, 4,5 km zah. od Dobrove pri Ljubljani, 20

Vevče pri Ljubljani, 122, 123
Videm (Udine), 68
Videm pri Dobrepolju, 5 km svzh. od Velikih Lašč, 45, 117, 145, 157, 276
Viderga — Vače pri Litiji, 308
Vimol, 12,5 km svzh. od Ogulina, 150
Vini vrh, 8,5 km vzh. od Kostanjevice, 155
Vinica, 12 km jvzh. od Črnomlja, 38, 102, 145, 150, 151, 326
Vinja vas, 8 km jvzh. od Novega mesta, 43
Vinji vrh (k. 984), 7,5 km sev. od Cerknice, 7, 94, 96
Vinji vrh, 6,5 km svzh. od Črnomlja, 144
Vino, 5 km jzah. od Grosuplja, 41, 44, 96, 291, 292
Vinska pot, 20 km jzah. od Novega mesta, 113
Vipava, 330
Vipavska dolina, 216, 218, 223, 329
Visejec, 5,6 km jzah. od Žužemberka, 116
Viševek, 14,5 km jvzh. od Cerknice, 128, 145, 157
Višnja gora, 46, 47, 70, 118, 274
Višnje, 8 km jzah. od Žužemberka, 130, 135
Vitovje, 11 km vzh. od Gorice, 219
Vivodina, 8 km svzh. od Metlike, 150, 155, 187, 188
Vodice, 6,5 km svzh. od Velikih Lašč, 291, 349
Vogersko, 8 km jvzh. od Gorice, 330
Volčja gorica (k. 392), 13 km svzh. od Kočevja, 57
Vologa, 28,5 km szah. od Celja, 196
Vransko pri Celju, 196, 201
Vrbica, 14,5 km svzh. od Borovnice, 98
Vrbič (k. 657), 13 km vzh. od Borovnice, 94
Vrbičje, 6 km jzah. od Grosuplja, 291, 293, 294
Vrbovec, 10,5 km szah. od Kočevja, 126
Vrbovec, 6,5 km svzh. od Žužemberka, 186, 274
Vrbovsko, 144, 297, 302
Vrh, 4,5 km jzah. od Žužemberka, 136, 137, 276
Vrh, 1,5 km szah. od Višnje gore, 157, 185
Vrh, 8 km zah. od Trebnjega, 186
Vrh, 7,5 km jzah. od Grosuplja, 291
Vrh, 3,5 km jvzh. od Trebnjega, 298
Vrh, 12 km jvzh. od Tolmina, 319
Vrhnika, 19, 26, 32, 43, 47, 96, 102, 325, 329, 353
Vrhnika, 15,5 km jvzh. od Cerknice, 128, 145, 157
Vrhovci pri Ljubljani, 329
Vrhpolje, 2 km sev. od Vipave, 220
Vrhtrebnje, 1,5 km jzah. od Trebnjega, 295, 296
Vrsno, 5,5 km jvzh. od Kobarida, 319
Vržiček (k. 574), 11 km szah. od Ribnice, 277
Vrzdenec, 6,5 km jzah. od Polhovega Gradca, 329
Vuk, 20 km jzah. od Maribora, 204

Z

Zabukovica, 6,5 km jzah. od Celja, 197
Zabukovje, 13 km szah. od Novega mesta, 17
Zabukovje (kota 443), 9 km szah. od Trebnjega, 85
Zadela, 4 km zah. od Dobrove pri Ljubljani, 20
Zadela (k. 962), 8,5 km svzh. od Cerknice, 94, 95, 98, 99
Zadniki, 5,5 km jzah. od Velikih Lašč, 300

Zadolje (k. 569), 3,5 km juž. od Ribnice, 279, 280, 281, 282, 283
Zafara nad Žužemberkom, 295
Zagorica, 7,5 km szah. od Trebnjega. 129
Zagorica, 9 km szah. od Trebnjega, 145, 157
Zagorica, 10,5 km szah. od Trebnjega, 186
Zagorje, 197, 206, 304
Zagradec, 4 km jvzh. od Grosuplja, 16, 99, 145, 157
Zagradec, 8,5 km szah. od Žužemberka, 46, 47, 49, 117, 129, 135, 137, 142, 173, 178, 277, 295
Zagreb, 65, 143, 189
Zahrib, 11,5 km svzh. od Cerknice, 95, 98
Zaklanec, 4,5 km juž. od Polhovega Gradca, 329
Zakriž, 27 km jzah. od Škofje Loke, 224
Zalisec, 3,5 km sev. od Žužemberka, 115, 116
Zalog, 3 km zah. od Polhovega Gradca, 42
Zalog — grad, 4,5 km jzah. od Novega mesta, 351
Zalog pri Ljubljani, 66, 68, 69, 122
Zalog pri Šmarjeti, 14 km svzh. od Novega mesta, 78
Zameško, 18 km. svzh. od Novega mesta, 127, 154
Zamostec, 1 km vzh. od Sodražice, 15
Zaplana, 5 km zah. od Vrhnike, 129, 145, 157, 353
Zapotok, 7,5 km szah. od Velikih Lašč. 95, 96, 98, 99, 174
Zapotok, 4,5 km szah. od Ribnice, 98
Zavodna pri Šoštanju. 195, 197
Zavrata pri Sodražici, 327
Zavrh, 2,5 km jzah. od Borovnice, 41
Zavrh, 6 km szah. od Žužemberka, 158
Zavrh, 12 km svzh. od Cerknice, 194
Zbure, 13,5 km svzh. od Novega mesta, 288
Zdenčina, 20 km jzah. od Zagreba, 144, 150, 189, 297
Zdenska vas, 6 km svzh. od Velikih Lašč, 54, 93, 102, 117, 135, 145, 275
Zdihovo, 17,5 km sev. od Ogulina, 144, 145, 150
Zdihovo, 13 km jvzh. od Kočevja, 287
Zgonče, 5 km zah. od Velikih Lašč, 174
Zgornja Slivnica, 3,5 km szah. od Grosuplja, 291
Zgornje Danje, 22 km szah. od Škofje Loke, 211
Zidani most, 143, 197, 271, 273
Zilje, 14,5 km jvzh. od Črnomlja, 143
Zlobin, 18 km jvzh. od Rijeke, 144
Znojile pri Krki, 8 km jvzh. od Višnje gore, 49

Ž

Žabnica pri Kranju, 310
Žaga, 10,5 km szah. od Kobarida, 319
Žaga Mokrc, 18,5 km svzh. od Cerknice, 99
Žaga (Rapljevo), 5,5 km svzh. od Ribnice, 135
Žaga Rog, 13 km svzh. od Kočevja, 116, 117, 142
Žagarji (k. 627), 15 km jzah. od Litije, 25
Žalec pri Celju, 331
Žalna, 4 km jvzh. od Grosuplja, 46, 56
Železna Kapla, 29 km sev. od Kamnika, 227, 323
Železniki nad Škofjo Loko, 313, 315
Želimlje, 15 km jvzh. od Ljubljane, 10, 13, 94, 95, 96, 98

Željne, 3 km svzh. od Kočevja, 110, 117
Žerjav (rudnik svinca), 2 km szah. od Črne, 324
Žetiče (k. 1922), 14,5 km zah. od Železne Kaple na Koroškem, 209
Žgajnar, 14 km sev. od Novega mesta, 129
Žibrše, 10 km jzah. od Vrhnike, 194
Žigmarice, 11 km szah. od Ribnice, 41, 193, 327
Žiri, 278, 310, 315
Žirovnica, 6,5 km jvzh. od Cerknice, 98
Žirovnica, 7 km szah. od Radovljice, 212
Žirovski vrh, 8,5 km jzah. od Škofje Loke, 315, 316
Žlebič, 4 km szah. od Ribnice, 40, 54, 117
Žumberak, 139, 171, 186, 188
Župeno, 8 km svzh. od Cerknice, 99, 145, 157
Žužemberk, 25, 43, 45, 46, 48, 54, 82, 116, 117, 118, 135, 142, 157, 172, 173, 178, 179, 275, 295, 296, 298
Žvirče, 9,5 km svzh. od Ribnice, 136, 137, 277, 355

KAZALO

I.

PRVO OSVOBOJENO OZEMLJE V LJUBLJANSKI POKRAJINI

Nastajanje osvobojenega ozemlja 5
Kočevska 5
Notranjska 7
Dolenjska 16
Polhograjski Dolomiti 17
II. grupa odredov 23
CK KPS, IOOF in Glavno poveljstvo 27
Italijani 30

II.

UTRJEVANJE IN ORGANIZACIJA OSVOBOJENEGA OZEMLJA

Partizanski boji v Ljubljanski pokrajini 38
Razvoj ljudske oblasti in uprave na osvobojenem ozemlju 73

III.

VELIKA ITALIJANSKA OFENZIVA, VOJAŠKI NASTOP BELE GARDE TER PROTIOFENZIVA NOV IN POS

Prva ofenzivna faza (od 16. do 19. julija) 93
Druga ofenzivna faza (od 20. do 24. julija) 98
Tretja ofenzivna faza — »A« (od 24. julija do 13. avgusta) 100
Tretja ofenzivna faza — »B« (od 14. do 23. avgusta . . 112
Četrta in peta ofenzivna faza (od 24. do 30. avgusta; od 30. avgusta do 5. septembra) 117
Šesta ofenzivna faza (od 12. do 22. septembra) . . . 128

Ustanovitev brigad in prva protiofenziva 131
Sedma ofenzivna faza (od 23. do 26. septembra) . . . 141
Osma ofenzivna faza (od 29. septembra do 2. aktobra) 143
Reorganizacija glavnega poveljstva 146
Deseta ofenzivna faza (od 10. do 23. oktobra) 150
Enajsta (zadnja) ofenzivna faza (od 29. oktobra do 4. novembra) 154

IV.
PRIPRAVE ZA PONOVNI RAZMAH NOB

Novembrsko zasedanje Vrhovnega plenuma OF . . . 159
Boji v Ljubljanski pokrajini 170
Načrti Glavnega poveljstva (oziroma Glavnega štaba NOV in POS, kot se je začelo imenovati januarja 1943) in njihova izvedba 177
Razvoj NOB v drugih slovenskih pokrajinah 194
a) Štajerska 194
b) Gorenjska 206
c) Primorska 216
č) Koroška 226
Izjava treh ustanovnih skupin v Osvobodilni fronti (Dolomitska izjava) 228

V.
VSESLOVENSKA LJUDSKA VSTAJA IN UTRDITEV ENOTNOSTI OF

Taktika in politika vodstvenih organov NOB 253
Vojaške akcije v Ljubljanski pokrajini in Italijani . 274
Razvoj NOB po pokrajinah 303
Štajerska 303
Gorenjska 309
Primorska 316
Koroška 322
Organizacijski razvoj Osvobodilne fronte 325
Ljubljanska pokrajina 325
Primorska 329
Gorenjska 331
Štajerska 331
Okrožni odbor OF Ljubljana 331
Razvoj terenskih odborov OF v Ljubljani . . . 335

VI.
RAZVOJ SLOVENSKE KONTRAREVOLUCIJE

Slovenska zaveza 338
Oborožena slovenska kontrarevolucija 348
Opombe k prvemu in drugemu delu 356
Opombe k tretjemu delu 361
Opombe k četrtemu delu 364
Opombe k petemu delu 370
Opombe k šestemu delu 374
Imensko kazalo 375
Kazalo partizanskih enot 379
Krajevno kazalo 385

Metod Mikuž

PREGLED ZGODOVINE
NARODNOOSVOBODILNE BORBE
V SLOVENIJI

II. knjiga

Opremila
Ing. arch. Majda Dobravec

Slikovno gradivo odstopil
Muzej narodne osvoboditve
LRS v Ljubljani

Založilo
Časopisno založniško podjetje
»Ljudska pravica«
Cankarjeva založba
v Ljubljani

Predstavnik
Djuro Šmicberger

Natisnjeno
novembra 1961

Natisnila
Blasnikova tiskarna
v Ljubljani